

SVENSK HÖST

Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle

Sören Holmberg/Lennart Weibull (red)

Svensk höst

Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2008

SOM-rapport nr 46

Sören Holmberg och Lennart Weibull

(red)

Redaktörer: Sören Holmberg och Lennart Weibull
Administrativ redaktör: Josefine Sternvik
Omslagsbild: Carl Fredrik Hill, Höst © Nationalmuseum
Omslag: Josefine Sternvik
Redigering: Henny Östlund
Tryck: Livréna AB, 2009
ISBN: 978-91-89673-16-8
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM--46--SE

INNEHÅLL

Förord	7
Svensk höst Sören Holmberg och Lennart Weibull	9
MÄNNISKORNA	
Viskningar och rop – om samband mellan klass och politik Maria Oskarson	39
Generösare attityd till flyktingmottagning i Sverige Marie Demker	49
Hälsa viktigt för inställningen till ändrade sjukskrivningsregler Gunnel Hensing, Kristina Holmgren och Helena Rohdén	59
Nedslag i konsumtionskulturen Ulrika Holmberg, Magdalena Petersson, Maria Brodin och Marcus Gianneschi	77
Det goda livet Åsa Nilsson och Lennart Weibull	93
Tillitens mekanismer Bo Rothstein	107
En fråga om liv och död Inställningen till aktiv dödshjälp i Sverige Ingela Wadbring	111
SAMHÄLLET	
Medierat centrum – marginaliserad idyll Svenskarnas föreställningar om stad och land André Jansson	121

Höstligt institutionsförtroende Sören Holmberg och Lennart Weibull	133
Stadig misstro mot lobbyismen Larsåke Larsson	155
Bibliotekens tjänster idag och i morgon? Lars Höglund och Eva Wahlström	165
Forskarsamhället kan inte andas ut Sören Holmberg och Lennart Weibull	183
Har vi råd med en god miljö? Niklas Harring, Sverker C. Jagers och Johan Martinsson	201
Påverkar arbetet människors politiska tilltro? Mattias Bengtsson och Tomas Berglund	213
POLITIKEN	
Åsikter om jämn könsfördelning i riksdagen Lena Wängnerud	227
Piratpartiets sympatisörer Henrik Oscarsson och Mikael Persson	241
Rekordstort stöd för att använda kärnkraften Sören Holmberg	249
Högradioaktivt ämne Per Hedberg	259
Välfärdsopinion och krishantering Lennart Nilsson	267
Det är skillnad på sprit, vin och starköl Sören Holmberg och Lennart Weibull	281
Folket och FRA Ulf Bjereld och Henrik Oscarsson	293

EU alltmer accepterat Sören Holmberg	299
Ökat stöd för Nato efter Rysslands krig i Kaukasus? Ulf Bjereld	315
MEDIERNA	
Medieobundna nyhetsvanor? Josefine Sternvik	323
”Morgontidningen kostar för mycket” Ulrika Hedman	337
Kvällstidningsläsning på papper och digitalt Mathias A. Färdigh och Oscar Westlund	355
Var finns radion 2008? Jan Strid	369
Användare i webbjournalistiken Annika Bergström	379
Ladda ner, streama, fildela Marina Ghersetti	391
Mobilanvändningens tilltagande komplexitet Göran Bolin	399
mobil.nyheter.se? Oscar Westlund	407
Skiftande mediepreferenser för annonser Björn Danielsson och Marie Grusell	421
Medieförtroendets villkor Lennart Weibull	431

DOKUMENTATION

Den nationella SOM-undersökningen 2008

Åsa Nilsson

445

Författarna

477

Deltagande projekt i SOM-undersökningen 2008

481

Adresser

484

BILAGOR

Informationsbroschyr, Frågeformulär (I och II)

489

SOM-institutets böcker

549

FÖRORD

Svensk höst är den 46:e publikationen från SOM-Institutet vid Göteborgs universitet sedan den första blygsamma rapporten år 1987. Den tar sin utgångspunkt i den nationella SOM-undersökningen från hösten 2008 som omfattar *två* riksrepresentativa urval på vardera 3 000 slumpmässigt personer i åldern 15-85 år. Undersökningarna har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Fältarbetet genomfördes huvudsakligen under september och oktober 2008. Ansvarig för datainsamlingen har varit Kinnmark DM i Göteborg med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om uppläggning och genomförande samt analyser av likheter och skillnader mellan de två enkäterna finns i metoddokumentationen i bokens slut.

Svensk höst innehåller i första hand analyser som uppdaterar trender i fråga om *Samhälle, Opinion* och *Massmedia*, de tre huvudområden som står i centrum för SOM-institutets undersöknings- och analysverksamhet. Uppläggningsen är i huvudsak densamma som i tidigare års redovisningar. Svenska folkets samhällsförtroende, synen på den offentliga sektorn, åsikter om kärnkraft och energi, läsningen av dagstidningar, tilliten till andra människor, användning av ny medieteknologi, besök på bibliotek är exempel på analyserade långtidstrender. Andra kapitel ger fördjupningar av enskilda ämnesområden, bl a åsikter om alkoholpolitik, uppfattningar om flyktingar, bedömningar av lobbyism och läsning av litteratur. I och med den stora förändring som för närvarande sker inom medieområdet finns även i årets bok flera kapitel som på olika sätt belyser medievärldens digitalisering.

I *Svensk höst* medverkar samhälls- och opinionsforskare från många olika ämnesområden och lärosäten. Varje författare svarar själv för slutsatserna i respektive kapitel. Som redaktörer har vi huvudsakligen begränsat oss till teknisk samordning. Samtidigt med att boken utkommer utger SOM-institutet en uppdaterad utgåva av den engelskspråkiga *Swedish Trends*, där ett antal av de centrala tidsserierna finns samlade. Dessutom publiceras ett antal specialanalyser om bl a förtroende för Riksbanken och Arbetsförmedlingen samt fördjupade analyser av svenska folkets kulturvanor.

Svensk höst är också titeln på bokens inledande översiktskapitel. Titeln anspelar på den antågande ekonomiska krisen. Allmänhetens första reaktioner belyses bland annat mot bakgrund av en genomgång av tv-nyheterna under samma tid som SOM-undersökningarna genomfördes. I kapitlet finns även en specialanalys av svenskarernas syn på globaliseringen.

SOM-undersökningarna genomförs av SOM-institutet, en forsknings- och utbildningsorganisation vid Göteborgs universitet. Institutet drivs gemensamt av Centrum för forskning om offentlig sektor (Cefos), Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Undersökningsledare för den nationella SOM-undersökningen 2008 har varit fil kand Åsa Nilsson, som även svarar för metoddokumentationen. Bokproduktionen har Josefine Sternvik samordnat medan Henny Östlund har ansvarat för redigering. Undertecknade har varit projektansvariga för de nationella SOM-undersökningarna sedan starten 1986.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar finns tillgängligt via tidigare Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD), numera Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.som.gu.se).

Göteborg i juni 2009

Sören Holmberg
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Lennart Weibull
Institutionen för journalistik
och masskommunikation
Göteborgs universitet

SVENSK HÖST

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Lördagen den 26 september 2009 fick den svenska tv-publiken en första aning om vad som komma kunde. I Rapports huvudsändning fanns ett längre inslag om att finanskrisen i USA skulle kunna drabba Sverige om den inte fick en snabb lösning.¹ Den utlösande händelsen hade inträffat mindre än två veckor tidigare då investeringsbanken Lehman Brothers tvingades ställa in sina betalningar. Sedan gick det fort och redan några dagar senare kom signaler om statliga ingripanden på den amerikanska finansmarknaden.

Men det fanns redan kritiska signaler i Sverige. I mitten av september meddelade Volvo att 900 jobb måste bort, en siffra som hade ökat till 3 300 personer då de första varslen kom den 8 oktober och exakt en vecka senare meddelade Rapport i sin huvudsändning att Volvo och Saab kom allt närmare en konkurs. Enskilda orter som Trollhättan, Olofström, Skövde och Umeå var särskilt drabbade av de planerade nedskärningarna. Regeringen tillsatte lokala samordnare som skulle följa arbetsmarknaden och föreslå motåtgärder.

Det utmärkande för den svenska hösten 2009 var att allt hände i en så snabb takt. Så sent som på sommaren var det fortfarande de gångna årens högkonjunktur som präglade landet. Visserligen fanns det olika signaler som pekade på en vikande konjunktur, men när omsvängningen kom i september slog den igenom nästan på nolltid. Börsen föll med nästan 40 procent på mindre än en månad, bilförsäljningen stannade plötsligt upp och efterfrågan började minska kraftigt inom de flesta sektorer. Under perioden 27 augusti – 22 oktober hade 69 av 171 inslag i Rapports huvudsändning bäring på krisen (se tablå).

Ett andra utmärkande drag för hösten 2009 var den stora osäkerheten om framtiden. Både börsanalytiker och ekonomiska prognosmakare menade att det inte var möjligt att göra några säkra förutsägelser. Visserligen fanns det en del erfarenheter att hämta från börskraschen på Wall Street 1929, men det som skilde den från situationen åtta decennier senare var globaliseringen. År 2008 var det inte en finanskris som bara berörde några få länder utan en global kris. Den avreglerade världsmarknaden hade skapat nya internationella konstellationer, vilket bidrog till att det nästa var omöjligt att bedöma konsekvenserna. Det var en höst som många menade skulle åtföljas av en mycket kall vinter.

Svensk höst i Rapports nyheter: ett urval nyhetsinslag mellan 27/8 och 22/10 2009

- 28/8 Saab i Trollhättan lägger ner skift
- 30/8 Dåliga tider börjar märkas i USA
- 12/9 Ytterligare 900 jobb skall bort från Volvo
- 15/9 Lehman Brothers ställer in sina betalningar
- 18/9 Turbulens på världens börser väcker oro bland världens finansmän och politiker
- 25/9 Bush: hela USA:s ekonomi är i fara
- 26/9 Risk att Sverige drabbas om inte finanskrisen i USA får en snabb lösning
- 30/9 Nej till räddningspaketet sänder svallvågor över världen
- 7/10 Finanskrisen fortsätter att skaka USA och Europa
- 8/10 3300 personer riskerar att förlora jobbet då Volvo varslar
- 11/10 Nationell samordnare för att hjälpa alla varslade utses
- 14/10 Nu drabbas även småföretagarna av finanskrisen
- 15/10 Volvo och Saab allt närmare konkurs
- 15/10 EU-toppmöte domineras av bank- och finanskrisen
- 19/10 Bush förslår internationellt toppmöte
- 20/10 Regeringens nya stabilitetsplan garanterar banksystemet upp till 1 500 miljarder kronor

Under samma tid som den ekonomiska krisen växte fram genomförde SOM-institutet sin årliga studie av den svenska opinionen. Frågeformuläret nådde respondenterna två dagar före Rapports inslag om den globala krisens inverkan på Sverige, men tio dagar efter de första oroande signalerna från Volvo. En knapp tredjedel av svarspersonerna hade sänt in sina formulär innan de stora nedskärningarna meddelades i början av oktober och nästa tredjedel svarade ungefär samtidigt som det var uppenbart att finanskrisen nått Europa och att fordonsmarknaden stannat av.

Inte i någon tidigare SOM-undersökning har det varit möjligt att få en bild av en potentiellt stor opinionssvängning medan den fortfarande är i vardande. Visserligen har SOM-institutet sedan starten av de årliga mätningarna 1986 noterat många opinionsskiften, men då har det varit i efterhand. Hösten 2008 skiljer sig från dessa genom att vi här snarast belyser en början på kris, vars konsekvenser även i skrivande stund är svåra att bedöma. I tidigare boktitlar har vi tagit sikte på det stämningssläge vi tyckt oss kunna utläsa: *Vägval* (1994), *Ett missnöjt folk* (1996), *Ljusnande framtid* (1998), *Land, Du välsignade?* (2001) och *Du stora nya värld* (2006).² För årets bok har vi valt titeln *Svensk höst*. Hösten står här både för den höst då krisen slog till men det är också en metafor som antyder en kommande vinter.³

De frågor vi ställer oss i det följande är vad som var utmärkande för den svenska opinionen den intensiva hösten 2008. Vilka bedömningar gjorde svenska folket? Vilka var de viktigaste frågorna – och vilken syn hade man på framtiden? Ett särskilt

tema gäller åsikter om den globalisering som var grunden för den goda svenska ekonomin under större delen av 2000-talets första decennium, men som i hög grad kom att bidra till den snabba nedgången.

Samhällsekonomin viktig fråga hösten 2008 – men inte viktigast

Två av fem nyhetsinslag i Rapportnyheterna under hösten 2008 handlade om den ekonomiska krisen och dess konsekvenser i fråga om arbetsmarknad och sysselsättning. Ett ämnesområde som till stor del kom bort var miljön som förekom i endast fem inslag under perioden. Det var alltså just när den finansiella krisen började rulla in över Sverige hösten 2008 som SOM-institutet ställde sina årligen återkommande frågor om vilka samhällsproblem som är viktigast i Sverige idag. Trots de förändrade yttre förutsättningarna var utfallet anmärkningsvärt likt det vi fick hösten 2008.

Det vi kan se är att kriseffekten nätt och jämnt har börjat sätta in när undersökningen genomfördes. Precis som 2007 toppar sjukvård, sysselsättning, utbildning och miljö människors dagordning 2008. Andelen personer som på den öppna enkätfrågan anger dessa sakområden som viktiga är exakt desamma som 2007 – mellan 21 till 25 procent. Men något längre ned på listan återfinns ett första tecken på att skakningarna på finansmarknaderna noterats hos den svenska allmänheten. Andelen personer som utpekar Sveriges ekonomi som en viktig fråga ökar från 9 procent 2008 till 18 procent 2009 (se tabell 1).

Effekten av den begynnande krisen syns tydligare i SOM:s årliga mätning av vad som oroar svenska folket. I undersökningen 2008 frågade vi om hur oroade människor är för elva olika tänkbara utvecklingar. För åtta av dem kan resultaten jämföras med 2007. Graden av oro har endast ökat på två områden – mest när det gäller oro för stor arbetslöshet (från 25 procent till 39 procent), men också för ekonomisk kris (från 13 procent till 25 procent). Övriga områden vi frågar om uppvisar samma resultat som tidigare eller lägre orosnivåer. Mest tydligt har oron för olika miljöproblem minskat – från 61 procent till 51 procent när det gäller miljöförstöring och från 58 procent till 52 procent för klimatförändringarna. Även oron för terrorism har gått ned från 42 procent 2008 till 34 procent 2009. Det är uppenbart att uppmärksamheten för den finansiella krisen medförde att människor ökade fokuseringen på sysselsättning och ekonomi. Tidigare dominerande hot som miljö- och klimatproblem och terrorism upplevs fortfarande som oroande, men inte lika mycket som tidigare (se tabell 2).

Att svenska folket tidigt uppmärksammade vad som hände med ekonomin syns också klart i SOM-institutets mätningar av hur ekonomiutvecklingen bedöms. Sedan den nationella SOM-undersökningens start 1986 har vi årligen frågat både om hur den svenska ekonomin och den egna hushållsekonomin har förändrats. Resultaten i figurerna 1 och 2 visar på mycket drastiskt förändrade bedömningar

Tabell 1 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

samhällsfråga	1981	1988	1986	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Sjukvård	24	21	22	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	38	43	33	29	29	25	25	
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	58	51	58	50	28	14	14	14	14	20	33	44	22	22	
Miljö	53	62	46	32	38	19	17	20	27	10	9	11	9	10	6	7	10	13	21	21	
Utbildning/skola	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37	32	23	18	19	21	
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9	8	18	
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	24	21	19	20	16	15	
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	18	16	14	14	
Invandring/flyktingar	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	14	14	12	
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8	6	11	
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	6	7	9	7	5	
Familjepolitik	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	6	5	6	4	
Kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	1	1	2	2	3	
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4	4	1	
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	0	1	1	1	1	1	2	2	2	
Offentlig sektor/privatisering	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	1	4	1	1	1	1	
Jordbruk/decentralisering	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3	1	0	
Antal svarande	1672	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1777	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3609	3675	3612	3499	3336	
																					3259

Tabell 2 Vad oroar svenskarna? (procent)

Fråga: "Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Max
Miljöförstöring	72	-	58	51	50	56	38	38	43	50	47	48	48	61	51	72
Stor arbetslöshet	-	-	56	60	48	68	17	25	38	40	-	44	25	25	39	68
Terrorism	64	51	39	31	28	38	27	59	41	52	51	48	44	42	34	64
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	51	36	58	52	58
Nyrazism	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	-	-	-	-	57
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	-	38	-	-	56
De militära rustningarna	52	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Försämrad havsmiljö	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	44	45
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	37	37	35	33	-	-	41	-	40	41	41
Ekonomisk kris	-	-	39	37	30	29	9	17	24	23	17	16	11	13	25	39
Ökat antal flyktingar	-	-	-	38	30	29	17	20	27	28	20	24	-	27	26	38
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	17	37	-	38
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	-	-	-	-	34
Situationen i Ryssland	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	-	-	-	14	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	-	-	26	28
Befolkningsökningen	18	28	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	15	-	28
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Spridning av kriget på Balkan	-	-	-	25	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	-	25
Militära konflikter	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	20	11	18	-	25
Stigande matpriser	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	24
Risken för ett stormaktskrig	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	18	-	23
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	19
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	18
U-båtskränkningarna	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	16
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	15
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	15
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	14

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som svarat "mycket oroande", av de som besvarat åtminstone någon delfråga i frågebatteriet. Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". 1986--1993 ställdes frågan om specifikt "läget i världen i dag".

Källa: Riks-SOM-undersökningen

under det gångna året. När det gäller Sveriges ekonomi var bedömningarna 2007 bland de mest positiva vi någonsin uppmätt. Hela 38 procent ansåg att Sveriges ekonomi hade förbättrats under de senaste tolv månaderna mot endast 11 procent som såg försämringar. Ett år senare är bilden den exakt omvända med 48 procent som bedömer att Sveriges ekonomi försämrats under det senaste året jämfört med enbart 10 procent som ser förbättringar. Perceptionen av den nationella ekonomin är dock inte lika svart som den var när 1990-tals krisen inleddes åren 1990 och 1991. Då uppfattade cirka 80 procent av folket att Sveriges ekonomi var på väg utför mot endast 2-3 procent som såg ljusglimtar.

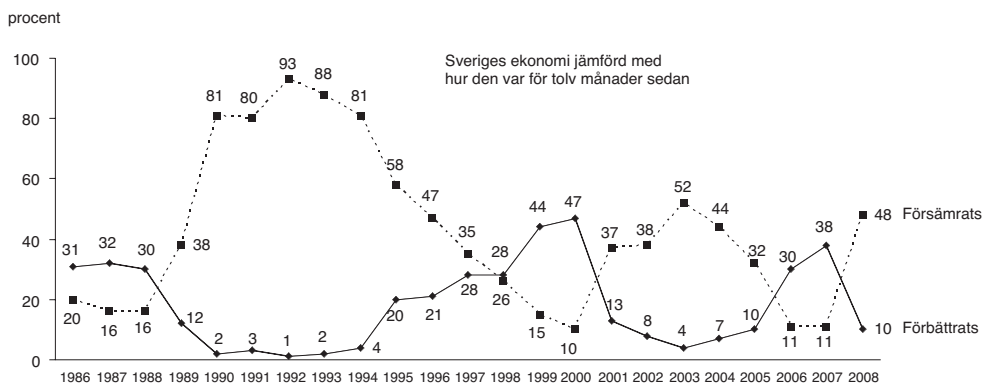
Bedömningarna av den egna ekonomins utveckling svänger inte lika mycket över tid. Men även här minskar andelen personer som ser en förbättring under det senaste året från 30 procent 2007 till 26 procent 2008. Samtidigt ökar andelen svarande som uppfattar att deras ekonomi försämrats från 18 procent till 24 procent. Inte heller för hushållsekonomin är fallet lika stort som under krisåren vid 1990-talets början. Andelen personer som anger försämringar (24 procent) var 2008 lägre än motsvarande siffror då. Och andelen människor som tycker sig ha fått det ekonomiskt bättre (26 procent 2008) är klart högre än vad SOM uppmätte under hela 1990-talet. Krisen hade då undersökningen gjordes i början av hösten 2008 ännu inte drabbat människors personliga plånböcker lika hårt som under 1990-talskrisen.

Men även om den ekonomiska nedgången ännu inte fått lika stort genomslag som i början av 1990-talet är ändå förväntningarna om framtiden pessimistiska. Den tidigare optimismen har minskat högst påtagligt, speciellt när det gäller Sveriges ekonomi. Andelen personer som tror på en förbättrad ekonomi under de närmaste tolv månaderna är endast 6 procent 2008 när det gäller Sveriges ekonomi och 17 procent när det gäller den egna ekonomin. Ett år tidigare var motsvarande andelar 21 respektive 27 procent.

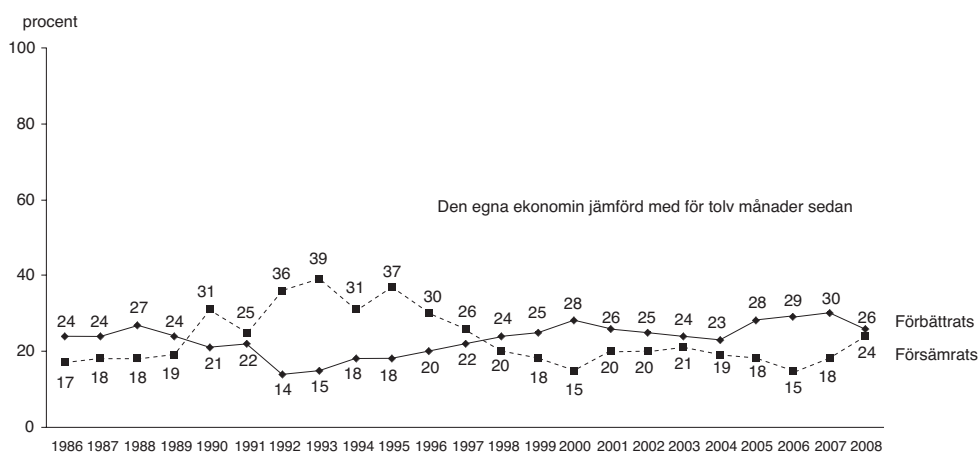
När det gäller Sveriges ekonomi är alla yrkesgrupper ungefär lika lite optimistiska, företagare och högre tjänstemän tror dock i något större utsträckning på förbättringar (8-9 procent gör det) än tjänstemän och arbetare (5 procent). Ser vi till den egna ekonomin är alla något mer optimistiska, mest företagare och högre tjänstemän bland vilka 26 respektive 23 procent tror på förbättringar inom tolv månader. Tjänstemän och arbetare är mindre hoppfulla – endast 18 respektive 14 procent tror på en förbättrad personlig ekonomi under kommande år.

Figur 1 Bedömning av Sveriges ekonomi (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har den svenska ekonomin under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?" Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

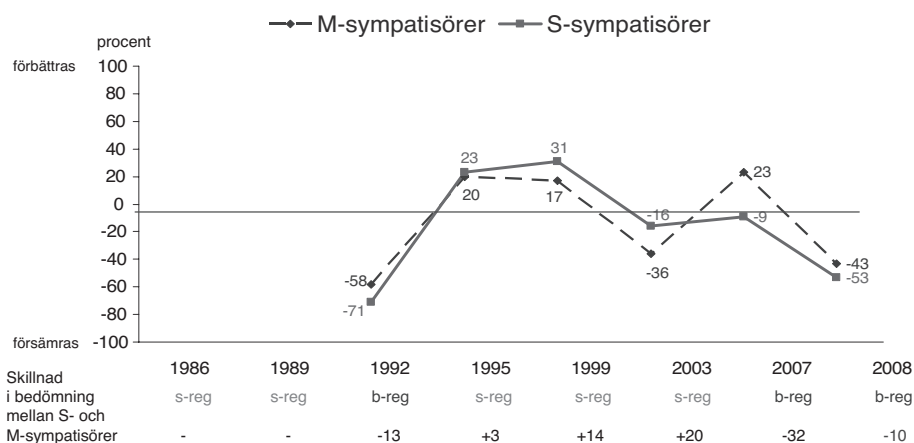
Figur 2 Bedömning av den egna ekonomin (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har din egen ekonomi under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?" Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

Samma skillnad i framtidsbedömningar återfinns också bland sympatisörer till de olika partierna. Ekonomibedömningar rymmer en partipolitisk komponent. Anhängare till regeringen tenderar att göra med positiva bedömningar än anhängare till oppositionen. Det gäller speciellt bedömningarna av Sveriges ekonomi. Resultaten i figur 3 illustrerar hur moderata sympatisörer är mer optimistiska om Sveriges ekonomiska utveckling 1992, 2007 och 2008 när vi har borgerliga regeringar medan socialdemokratiska sympatisörer på ett motsvarande sätt är mer positiva till den svenska ekonomins utveckling när vi har S-regeringar 1995, 1999 och 2003.

Figur 3 Socialdemokratiska och Moderata sympatisörer bedömer den framtida svenska ekonomins utveckling efter valen 1991-2006

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. En plusskillnad (+) visar att s-sympatisörer bedömer den framtida svenska ekonomins utveckling under de närmaste 12 månaderna mer positivt än m-sympatisörer. En minusskillnad (-) visar tvärtom att m-sympatisörer gör en mer positiv bedömning av den framtida svenska ekonomin än s-sympatisörer. Skalan går mellan -100 (försämrans) och 100 (förbättras). Alla svarande i SOM ingår i procentbasen.

Enkätfråga: "Hur tror Du att Din egen ekonomiska situation kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?" Svartalternativ: förbättras; förbli ungefär densamma; försämrans".

Även 2008 när den finansiella krisen inleds gör alltså moderata anhängare en något mer positiv bedömning av Sveriges ekonomiska utsikter än S-anhängare. Precis som man gör en klart mer positiv framtidsbedömning 2007 när högkonjunkturen var som hetast. Misstanken att framförallt regeringsanhängare har en tendens att önsketänka och se en ljusare framtid än oppositionsanhängare ligger när till hands. När det gäller oppositionsanhängarna finns väl snarare en tendens att måla fan på väggen.

Föga populära partiledare

I början på krisen 2008 var Mona Sahlin (S) den partiledare som hade högst popularitetssiffror bland samtliga svenskar i SOM-undersökningen. På en skala mellan -50 (ogillar) till +50 (gillar) får Mona Sahlin +1, en nedgång med en enhet sedan 2007. Det är dock inte ett speciellt bra resultat. I själva verket är det sämsta resultatet den mest populära partiledaren haft i någon SOM-mätning sedan vi startade mätserien 1986. Det säger naturligtvis också någonting om de övriga partiledarnas popularitet 2009 – de som har ännu sämre resultat än Mona Sahlin. Fredrik Reinfeldt (M) har +0 på andra plats medan alla övriga partiledare har övervägande minussiffror: Maria Wetterstrand (MP) -0, Jan Björklund (FP) -3, Göran Håggglund (KD) -5, Maud Olofsson (C) -5, Peter Eriksson (MP) -5, Lars Ohly (V) -10 och Jimmie Åkesson (SD) -21. Sverige har inte speciellt populära partiledare när vi går in i den ekonomiska krisen och närmar oss valet 2010.

Jämfört med 2007 har alla partiledare utom två tappat i popularitet. Mest har Jan Björklund förlorat (från +2 till -3, fem enheter). Sahlin och Reinfeldt har gått tillbaka en respektive två enheter. Bäst har Maria Wetterstrand lyckats. Hon är den ende som har stärkt sin popularitet sedan 2007 (med två enheter). Lars Ohly är den andre partiledare som inte tappat i popularitet. Han behåller sitt resultat från 2007 och ligger alltså fortsatt kvar på en låg uppskattningsnivå, men dock inte på en lägre nivå än tidigare.

I den mån den begynnande krisen haft någon effekt på svenska folkets uppskattning av sina politiska ledare har den varit svagt negativ. De flesta partiledare har tappat i uppskattning 2008 jämfört med föregående år när högkonjunktur rådde.

Populariteten har inte bara minskat bland samtliga svenskar. Den har också tenderat att gå ned bland partiledarnas egna sympatisörer. Alla partiledare, utom samma två som tidigare nämnts, uppvisar 2008 något svagare uppskattning på hemmaplan bland egna sympatisörer jämfört med 2007. Mest har Jan Björklund tappat bland folktoppartister – från +22 till +17, fem enheter. Sahlin och Reinfeldt har minskat i uppskattning bland egna sympatisörer med tre respektive två enheter. Wetterstrand och Ohly däremot har blivit något mer uppskattade bland egna sympatisörer, med två enheter för Wetterstrand och med fyra enheter för Ohly.

Partiledarnas popularitet bland det egna partiets anhängare befinner sig dock fortfarande på mycket olika nivåer. Två partiledare är klart mer populära på hemmaplan än övriga 2008. Det gäller Fredrik Reinfeldt bland moderater (+32) och Maud Olofsson bland centerpartister (+28). Därefter kommer några partiledare med mer modesta popularitetssiffror bland de egna väljarna – Maria Wetterstrand (+25), Göran Håggglund (+22), Lars Ohly (+22) och Mona Sahlin (+20). Svagast uppskattningssiffror bland egna sympatisörer har Jan Björklund (+17), Peter Eriksson (+15) och Jimmie Åkesson (+13).

Popularitet eller brist på popularitet hos en partiledare är dock inte detsamma som att också vara ett dragplåster eller ett sänke för partiet i allmänna val. Valforskningen i Sverige har sedan tjugofem år tillbaka visat på begränsade effekter av

partiledarnas personliga popularitet. Sänken har funnits, liksom dragplåster, men de har inte varit vanligt förekommande. I de allra flesta fall kan vi inte finna några självständiga effekter på valutslagen orsakade av olika partiledares grad av popularitet (Oscarsson och Holmberg 2008).

Det mått vi använder i SOM-studierna för att mäta partiledarnas potentiella förmåga att vinna röster för sina partier utgår ifrån en systematisk jämförelse mellan partiledarens och partiets popularitet. Ett dragplåster måste vara mer uppskattat än sitt parti för att personligen dra röster. I SOM-undersökningarna studerar vi partiernas uppskattning på samma elvgradiga skala som partiledarnas. Det gör att vi kan analysera partiledarnas popularitet under hänsynstagande till partiernas uppskattning. I de flesta fall går de hand i hand. Korrelationen (Pearson's r) är i genomsnitt .75 mellan hur mycket man gillar en partiledare och hur mycket man gillar hans eller hennes parti.

Resultaten i tabell 3 jämför partiledarnas popularitet med det egna partiets för hela perioden sedan första mätningen 1986. Om vi skärskådar utfallet bland partiernas egna sympatisörer ser vi att det oftast är partiet som är mer uppskattat än partiledaren. Partiledare som är mer populära än sina partier bland de egna är sällsynta. Bland de 145 redovisade jämförelserna i tabell 3 är partiet mer populärt än partiledaren i 70 procent av fallen. I endast 20 procent av jämförelserna är partiledaren mer uppskattad än sitt parti bland de egna. Tio procent av jämförelserna uppvisar ett oavgjort resultat. Bland de partiledare som ofta var mer populär än sitt parti märks Alf Svensson (KD), Carl Bildt (M) och Bengt Westerberg (FP). De var potentiella dragplåster för sina partier.

Ser vi på resultaten 2008 finns det ingen partiledare som är mer populär än sitt parti bland de egna sympatisörerna. Med andra ord: det finns inget dragplåster i sikte. Fredrik Reinfeldt är dock närmast. Han är lika populär som Moderata partiet bland moderata sympatisörer. Och bland samtliga svars personer i SOM är han något mer uppskattad än M-partiet. Övriga partiledare 2008 är mindre populära än sina partier bland de egna anhängarna, ofta mycket mindre populära. Oppositionsledaren Mona Sahlin är till exempel klart mindre uppskattad än S-partiet bland socialdemokratiska sympatisörer (+20 jämfört med +28, -8 enheter). Även bland samtliga svarande är Mona Sahlin mindre populär än sitt parti (+1 mot +6, -5 enheter). Mona Sahlin är alltså inget potentiellt dragplåster. Hon riskerar snarare att vara ett sänke.

Sett över de tjugotre år som SOM-institutet mätt svenska partiledares popularitet har en tendens blivit allt tydligare – partiledarna har relativt sina partier blivit mindre populära. Partiledarna under sent 1980-tal var som grupp betraktad mer uppskattad jämfört med sina partier än sina efterträdare under sent 1990-tal eller idag. Dessutom var 1980-talets partiledare genomsnittligt mer populära i hela befolkningen och bland de egna väljarna än dagens partiledare. I individualiseringens och personifieringens tidevarv har alltså svenska partiledare tappat i popularitet visavi det kollektiv de företräder. Det är på många sätt en tankeväckande utveckling.

Tabell 3 Partiledarna som dragplåster eller sänken i kampen om opinionen 1986 – 2008 (medeltalsskillnader)*Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare*

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08
v	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8	+4	-4	-1	-3	+2	+1	±0
s	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2	+1	-1	-3	-4	-10	-5	-5
mp	-	-	-	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-6	-4	-2	-4	+1	+4	+1	+1	+1	-3	-2
c	±0	-2	+3	+1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	+4	+1	+1	±0	-1	+2	±0	-2
fp	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-6	-8	-3	-2	-3	-5	-4	+4	±0	±0
kd	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8	+7	+7	+2	+2	+6	+5	+4
m	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1	-4	-5	+5	+6	+8	+6	+4
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0	-0	-2	-0	-1	-0	+1	-1
Snitt sju partiledare								-1	+2	+1	+1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	±0	+0	-1	+1	+1	-1

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08
v	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2	-2	-26	-10	-16	-5	-12	-9
s	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4	-2	-3	-5	-10	-16	-8	-8
mp	-	-	-	-	-	-	-14	-7	-7	-8	-14	-21	-20	-23	-17	-10	-10	-7	-6	-13	-7	-10	-10
c	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-12	-7	-10	-10	-15	-13	+1	-2	-1	-1	±0	-1	±0	-2
fp	+3	+4	-2	+1	-2	±0	-1	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25	-8	-5	-7	-10	-14	-7	-9
kd	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+3	+2	+2	-8	-9	±0	-6	-8
m	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12	-17	-18	-2	±0	+2	±0	±0
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8	-6	-11	-5	-7	-7	-5	-6
Snitt sju partiledare								-7	-5	-5	-5	-6	-7	-11	-11	-8	-6	-9	-6	-7	-7	-6	-7

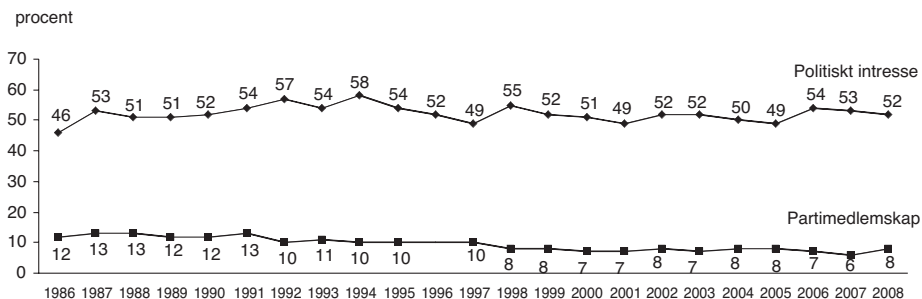
Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmåttet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m a o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillar skala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Resultaten för mp:s språkrör är sammanvägda fr o m 1998. Dessförinnan gäller resultaten för mp:s manliga språkrör. Snittsiffrorna inkluderar inte resultaten för sd och Jimmy Åkesson. SD:s popularitet bland samtliga svarande 2008 var -31 och Åkessons uppskattning -21, en skillnad på +10 enheter i partiledarens favör. Bland enbart SD-sympatisörer fick SD uppskattningen +27 mot +13 för Åkesson, en skillnad på -14 enheter till partiledarens nackdel.

Fem politiska barometrar

Många av de fenomen som SOM-institutet systematiskt mäter över tid kan avläsas som ett slags barometrar som säger någonting om läget i svensk politik och även vidare om tillståndet i svensk demokrati. Vi skall se närmare på fem sådana barometrar och börjar med graden av politiskt intresse (se figur 4). SOMs resultat visar på ett i huvudsak stabilt politiskt intresse under de senaste tjugo åren. Cirka 50 procent av svarspersonerna anger ett mycket eller ganska stort politiskt intresse; ofta något högre valår, vilket visar på en begränsad men positiv valårseffekt.

Figur 4 Politiskt intresse och partimedlemskap (procent)

Fråga: "Hur intresserad är du i allmänhet av politik?" Fyra svarsalternativ: "mycket intresserad; ganska intresserad; inte särskilt intresserad; inte alls intresserad". Medlemskap i ungdoms- respektive kvinnoförbund är inkluderade i partimedlemskap.

Kommentar: Resultaten avser dem som angett mycket och ganska intresserade av politik respektive andel partimedlemmar bland samtliga svarande i SOM. Frågan om partimedlemskap ingick inte 1996.

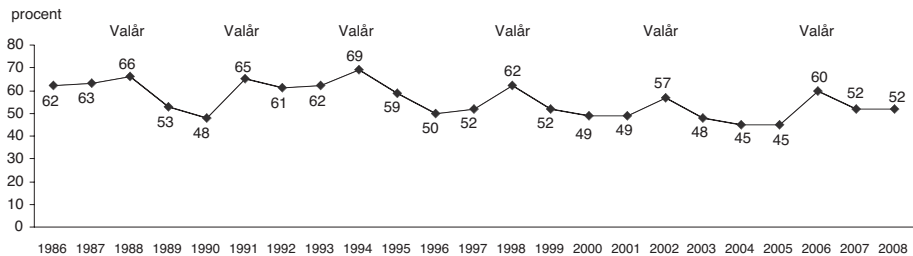
Men det finns anledning att tolka tidsserien med viss försiktighet. Det långsiktigt stabila resultatet kring cirka 50 procent med ett politiskt intresse är dock något vilseledande eftersom svarsbortfallet i SOM-undersökningarna har ökat över tid, och vi kan på goda grunder anta att personer som inte deltar i SOM-studierna genomsnittligt är mindre intresserade av politik än de som deltar. När vi 2008 försöksvis undersökte graden av politiskt intresse bland personer som inte ville/kunde vara med i SOM-studien visade det sig att deras grad av politiskt intresse var ungefär hälften jämfört med motsvarande grad bland personer som besvarade hela SOM-enkäten (26 procent mycket eller ganska politiskt intresserade mot 52 procent bland dem som deltog i hela SOM-undersökningen; jfr analysen redovisade i metodkapitlet längst bak i denna volym). Om vi tar hänsyn till denna kunskap och beräknar vad graden av politiskt intresse skulle vara 2008 om svarsandelen i SOM

varit 70 procent som den var under 1980-talet istället för 60 procent som den de facto var 2008, får vi ett något lägre estimat på andelen mycket/ganska intresserade av politik. Men andelen sjunker inte drastiskt. Den minskar från 52 procent till cirka 50-51 procent. Slutsatsen att det politiska intresset hållit sig någorlunda stabilt i Sverige under de senaste tjugo åren står sig alltså. Något tecken på politikens kris kan med andra ord inte noteras utifrån SOM-institutets siffror över hur det politiska intresset har utvecklats.

Då ser det något mer krisartat ut för de politiska partierna där medlemssiffrorna minskar liksom andelen personer som är övertygade sympatisörer. Men det finns ingen anledning till att vara alarmist, åtminstone inte utifrån SOM-resultaten. Nedgången i andelen svenskar som uppger att de är partimedlemmar är från 12-13 procent i slutet av 1980-talet till 6-8 procent 2007-2008. Motsvarande minskning i andelen övertygade partisympatisörer är från 62-63 procent 1986-1987 till 52 procent 2007-2008; i båda fallen klara nedgångar, men inte några fria fall (se figur 5). Nedgången finns i alla åldersgrupper. Även här finns det dock anledning att tro att SOM-undersökningen överskattar den politiska aktiviteten något.

Figur 5 Partiövertygelse (procent)

Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti) "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" Svartalernativ: "ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarpersoner i SOM ingår i procentbasen.

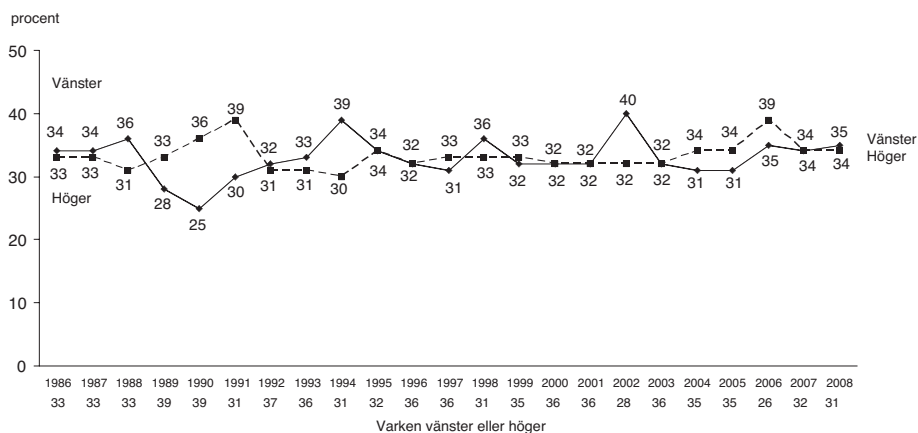
Partiidentifikationen uppvisar en klar elektoral cykel. Andelen övertygade anhängare av ett parti ökar under valår. Eftervälsåret 2007 visar således på en nedgång i förhållande till 2006, och 2008 ligger på samma nivå.

Svensk politik är internationellt sett ovanligt starkt strukturerad utefter den klassiska vänster-högerdimensionen. Det gör att förändringar när det gäller hur människor uppfattar sina positioner på vänster-högerskalan är mycket viktiga i Sverige när det gäller att förstå olika opinionsvindar och partival. Resultaten i figur 6 visar

att det jämna läget mellan andelen personer som identifierar sig som vänster respektive höger bestå hösten 2008. Den svaga övervikt för andelen högerinriktade personer som har funnits i SOM-mätningarna sedan 2004 – och mest påtagligt valåret 2006 – har 2008 förbytts i en mycket svag övervikt för andelen vänsterinriktade personer, 35 procent till vänster mot 34 procent till höger. I den mån det blåste en viss högervind 2006 och åren dessförinnan har den mojnät 2008.

Figur 6 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerekala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" Fem svarsalternativ: "klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller till höger; något till höger; klart till höger".

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan är inte medtagna i analysen. De utgör omkring 3–5 procent av svarspersonerna genom åren.

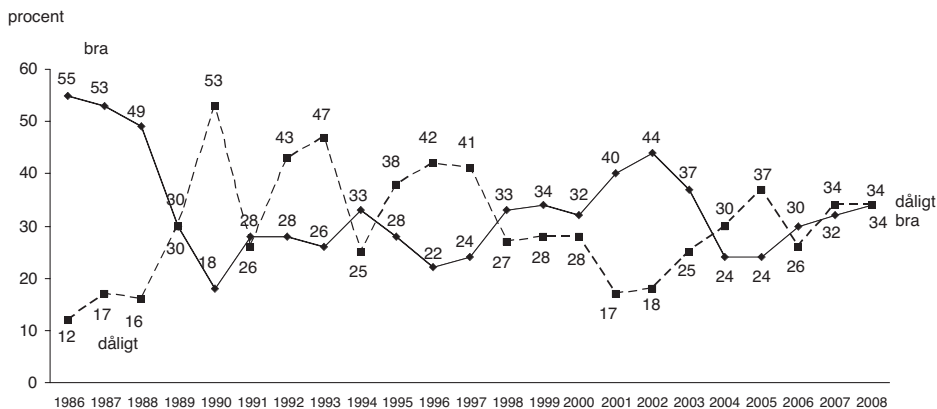
Ytterligare en central indikator när det gäller att följa den politiska opinionen är hur den sittande regeringens arbete utvärderas. I amerikansk debatt och forskning är mätningar av hur folket bedömer presidentens *Job Performance* mycket viktiga. Resultaten från SOMs motsvarande mätningar i Sverige återfinns i figur 7 fast de naturligtvis gäller hur svenska folket betygsätter regeringens arbete.

Resultaten från hösten 2008 visar på ett jämnt läge mellan andelen svarande som uppger att regeringen skött sin uppgift bra respektive skött den dåligt (34 procent i båda fallen). Jämfört med 2007 innebär det en liten uppgång i andelen som tycker regeringen skött sig bra (från 32 procent) och samma resultat när det gäller andelen som anser att regeringen skött sig dåligt (34 procent). Överlag alltså ett något bättre betyg 2008 än 2007. Regeringen Reinfeldts betyg i början av den ekonomiska krisen 2008 är också klart bättre än regeringen Bildts betyg under den

ekonomiska krisen 1992 och 1993. Då tyckte 43-47 procent av svenska folket att regeringen skötte sin uppgift dåligt mot endast 26-28 procent som tyckte regeringen gjorde bra ifrån sig.

Figur 7 Bedömning av regeringens arbete (procent)

Fråga: "Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?" Fem svarsalternativ: "mycket bra; ganska bra; varken bra eller dåligt; ganska dåligt; mycket dåligt".

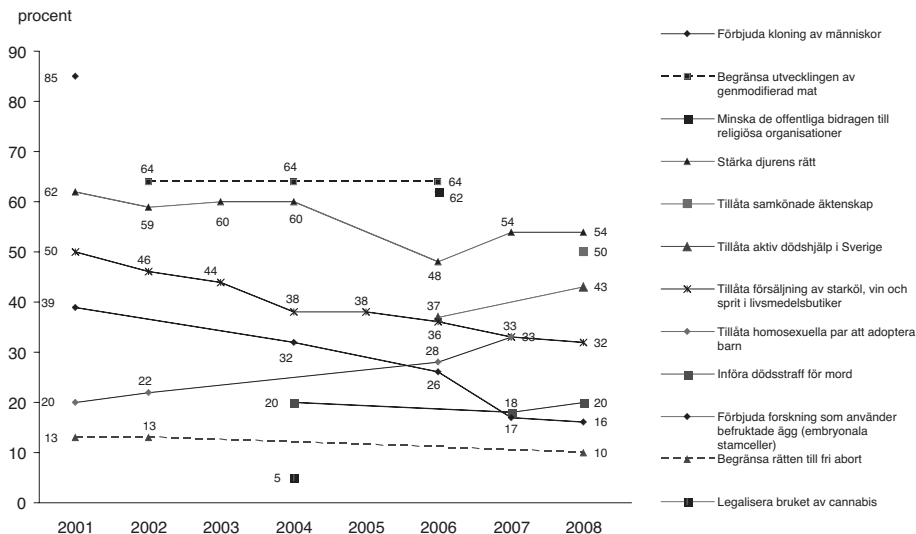

Kommentar: Resultaten visar andel svarande som angett mycket eller ganska bra/dåligt. Procentbasen utgörs av samtliga svarande i SOM. Åren 1991, 1994 och 2006 var det regeringsskifte mitt i undersökningsperioden.

Hitills har alltså Alliansregeringen bedömts mer positivt än den förra borgerliga regeringen under 1990-talet. Den stora frågan är om dessa relativt goda siffror för regeringen Reinfeldt kommer att hålla i sig när finanskrisen förvandlas till en systerkrig.

Värderingsförändringar

SOM-undersökningarna ställer varje år sedan 2001 en serie frågor som följer svenskarnas värderingar på några sociala områden. Syftet är att försöka fånga upp nya värderingar innan de blir samhällsfrågor eller politiska frågor. Sedan 2001 har det bland annat ställts en fråga om forskning som använder befruktade ägg eller embryonala stamceller (figur 8). Det visar sig att motståndet mot sådan forskning kontinuerligt minskat sedan 2001, från 39 procent 2001 till 16 procent 2008. En annan fråga som fått allt mindre stöd är förslaget om att sälja starköl, vin och sprit i livsmedelsaffärer – från ett stöd från 50 procent av allmänheten 2001 till 32 procent (se vidare kapitlet om alkoholopinion).

Figur 8 Stöd för nya och gamla värderingar (procent)

En värdering som uppvisar ett blandat mönster är frågan om att stärka djurens rätt. Den uppvisade en fallande tendens fram till 2006 för att därefter öka något igen. Andelen som anser att det är ett bra förslag att stärka djurens rätt var 2008 drygt hälften allmänheten. Den enda kurva som ökar klart mellan 2007 och 2008 är stödet till aktiv dödshjälp – från 37 till 43 procent (se Ingela Wadbrings kapitel).

Mycket nyheter – men dagspress på papper tappar

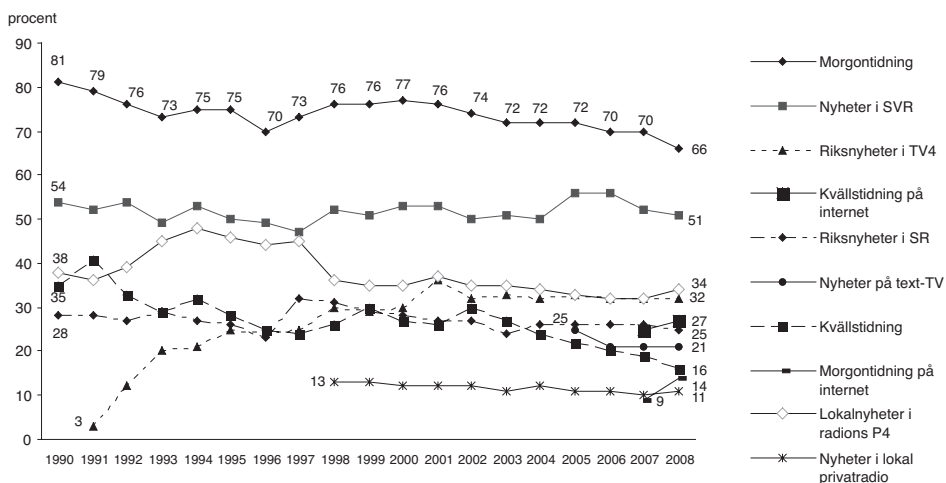
Den svenska hösten var nyhetsintensiv. Som vi sett ägnade massmedierna stor uppmärksamhet åt den ekonomiska krisen både i Sverige och i andra länder. Situationen för banker och biltillverkare belystes ingående. Men det hände även andra saker. I dagspressen fick rättegången mot Anders Eklund, Engla Höglunds mördare i Stjärnsund, mycket stort utrymme. Rättegången avslutades den 25 september och domen – livstids fängelse – föll den 6 oktober. I Finland sköt en elev ihjäl 10 kamrater i en skola den 23 september, vilket medförde diskussioner om skolors säkerhet. Inrikespolitiskt handlade debatten i september 2009 framför allt om förslaget om nya avlyssningsmöjligheter för Försvarets Radioanstalt (FRA). Internationellt handlade det om konflikten mellan Ryssland och Georgien och om kraftiga demonstrationer mot regeringen i Thailand.

Den nyhetsintensiva hösten 2008 har emellertid inte någon motsvarighet i ett ökat intresse bland allmänheten för nyheterna i dagspress, radio eller tv. Andelen regelbundna användare minst fem dagar per vecka låg stabilt eller minskade något

(figur 9). Morgonpressen hade flest regelbundna användare följt av tv-nyheterna, där Sveriges Televisions Rapport/Aktuellt ligger klar högre (51 procent) än TV4-Nyheterna (32 procent). Inom radion är det framför allt Sveriges Radios P4 som är den stora nyhetskanalen (34 procent), följt av Ekoredaktionen (25 procent) och, betydligt lägre, nyheterna i privat lokalradio (11 procent). Det är samma mönster som tidigare år.

Figur 9 Nyhetsvanor (procent)

Fråga: "Hur ofta brukar du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV?; Om du läser en morgontidning regelbundet – ungefär hur många gånger i veckan brukar du läsa den?; Hur ofta har du besökt nyhetssiter på internet?"

Kommentar: Resultaten visar andelen bland samtliga svaretpersoner som läste en morgontidning minst fem dagar i veckan, sett på de olika TV-programmen åtminstone fem dagar i veckan respektive använt nyheter på internet minst tre gånger i veckan.

De förändringar som skett gäller framför allt dagspressen. Stora förlorare hösten 2008 var i första hand morgon- och kvällstidningar på papper. Medan kvällspressen de senaste fem åren visat på en klart fallande trend var det 2009 morgonpressen som fick vidkännas en nedgång – från 70 procent läsare minst fem gånger i veckan till 66 procent. Det är en av de största nedgångarna mellan två enskilda år SOM-undersökningarna uppmätt och den kommer efter några år av förhållandevis stabila läsvanor.

Nedgången för morgonpressen uppvisar samtidigt paralleller med vad som hände under lågkonjunkturen under första hälften av 1990-talet. Också då var det förhållandevis kraftiga nedgångar mellan enskilda år, exempelvis fem procentenheter

mellan 1995 och 1996. Sedan skedde en viss återhämtning fram till år 2000, men därefter har andelen regelbundna läsare efter hand minskat (jfr Wadbring och Weibull, 2005). Men morgonpressen på papper är ändå det klart största dagliga nyhetsmediet i Sverige.

Utmärkande för 1990-talets nedgång i morgontidningsläsningen var att bortfallet var klart större i resurssvaga grupper än i resursstarka, exempelvis klart större bland arbetarfamiljer än bland högre tjänstemän (Jfr Lithner, 2000). Som Ulrika Hedman visar i det kapitel som analyserar svenskarnas läsvanor 2008 finns det inte någon sådan skillnad drygt tio år senare. Tvärtom minskar den regelbundna läsningen i alla grupper utom möjligen bland fyrtyotalister och äldre.

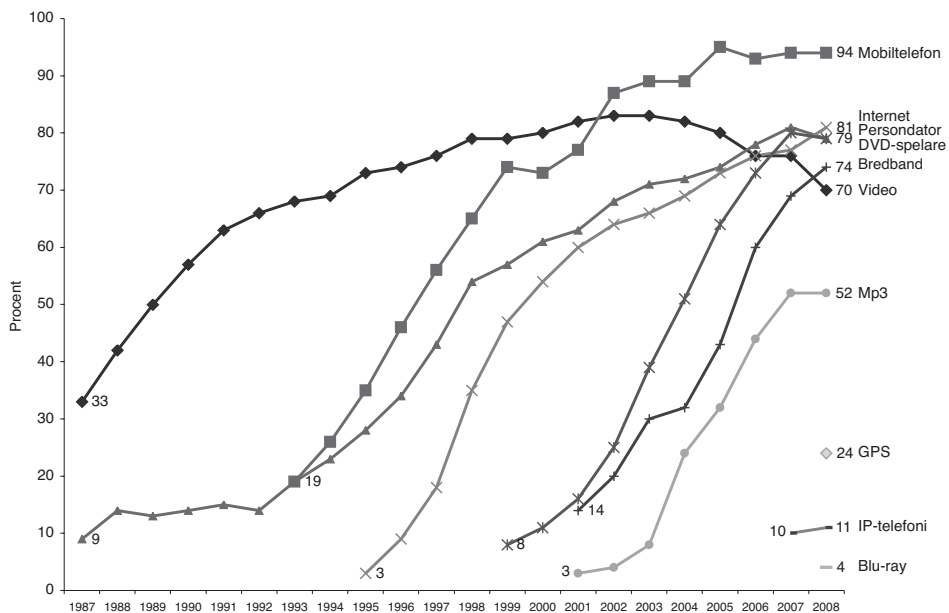
Bakom morgonpressens försvagning ligger en minskad andel prenumerationshushåll, en tendens som är mera långsiktig än nedgången i läsvanorna (se vidare Ulrika Hedmans kapitel om läsvanor). Minskningen verkar till stor del hänga samman med ekonomiska faktorer: de som tvekar om sin prenumeration anger framför allt ökade kostnader för tidningen. Också den tendensen är långsiktig, men det som framför allt ökar mellan 2007 och 2008 är den andra ekonomiska indikatorn – hänvisningarna till det allmänna kostnadsläget. Det är således där vi ser spår av den svenska hösten 2008.

Den digitala världen växer

En annan förklaring till nedgången för läsning av dagspress på papper är expansionen för dagspress i digital form. Sambandet visar sig emellertid främst gälla för kvällspress, där nätutgåvorna, främst Aftonbladets Aftonbladet.se, sedan flera år har en större räckvidd än pappret, särskilt bland yngre personer (se Mathias Färdighs och Oscar Westlunds kapitel i denna volym). Bilden är inte densamma för morgontidningarna, där papper fortfarande är den helt dominerande distributionsformen. Det hindrar inte att den digitala plattformen ökar i betydelse. Nedgången i läsning av morgontidningar på papper – fyra procentenheter – kompenseras således av uppgången i läsningen av morgonpress på nätet – fem procentenheter, men har inte lett till någon samlad uppgång i tidningsläsningen.

Samtidigt fortsätter digitaliseringen av de svenska hushållen att öka, om än i något långsammare takt än tidigare. Andelen med mobiltelefon ligger sedan några år på 95 procent, medan andelen nätanslutna verkar ha stabiliserat sig omkring 80 procent. Andelen bland de nätanslutna som har bredband fortsätter att öka (figur 9). DVD-spelaren ligger sedan ett par år stabilt på runt 80 procent medan den analoga videon går en allt snabbare kräftgång. Inom samma kategori av hushållsapparater har den nya så kallade Blu-rayspelaren fyra procent. En annan ny teknik som snabbt gjort inbrott i de svenska hushållen är gps, som var fjärde svarsperson uppger sig ha hösten 2008. Som Annika Bergström visar i sitt kapitel om svenskarnas nätvanor så blir användningen av nätet allt bredare och berör allt fler.

Figur 10 Hushållens innehav av olika slag av medieteknik 1987-2008 (procent boende i hushåll med respektive teknik)

Ålderskillnader och generationsklyftor i mediepubliken

Förändringsmönstren i svenskarnas medievanor fortsätter att vara klart åldersbestämda. Det är yngre som i ökande utsträckning överger äldre distributionsformer och söker sig till de nya. Nedgången för morgonpressen är särskilt framträdande bland personer under 30 år, där samtidigt ökningen av nätläsning är störst. Kvällspressens pappersutgåvor har under de senaste tio åren fått en betydligt äldre läsekrets, medan nätutgåvorna domineras av yngre.

Den åldersskiktade medieanvändningen har sin bakgrund i skillnaden i användningen av nätet. Gapet mellan de yngstas och äldstas nätanvändning fortsätter att vara mycket stor: 85 procent bland de yngsta använde hösten 2008 internet flera gånger i veckan, i jämförelse med 26 procent bland pensionärer (jfr Annika Bergströms kapitel in nätanvändning). Samtidigt har andelen nätanvändare bland de äldsta ökat snabbare efter 2005, delvis som en följd av personer som etablerat sin nätvana tidigare, främst genom sitt arbete, nu har blivit pensionärer. Genom SOM-undersökningarnas långa tidsserier finns det ett allt bättre underlag att inte bara studera ålderskillnader utan även kunna visa på generationsskillnader.

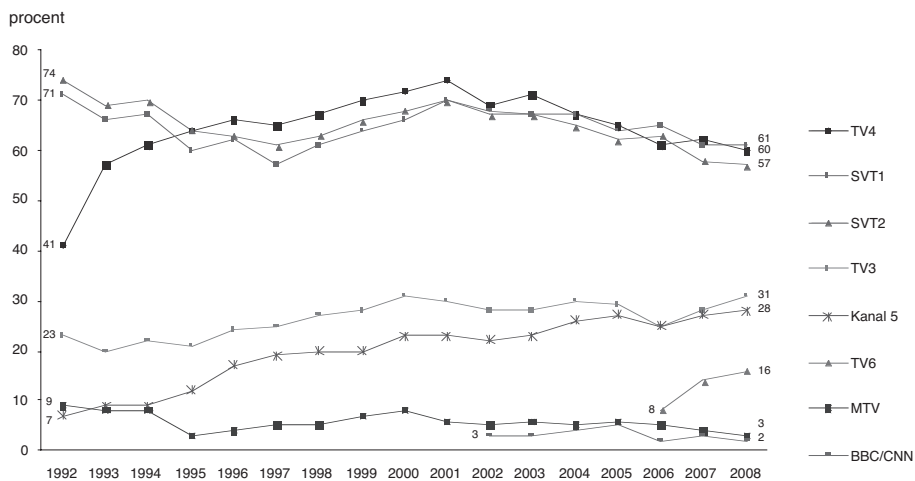
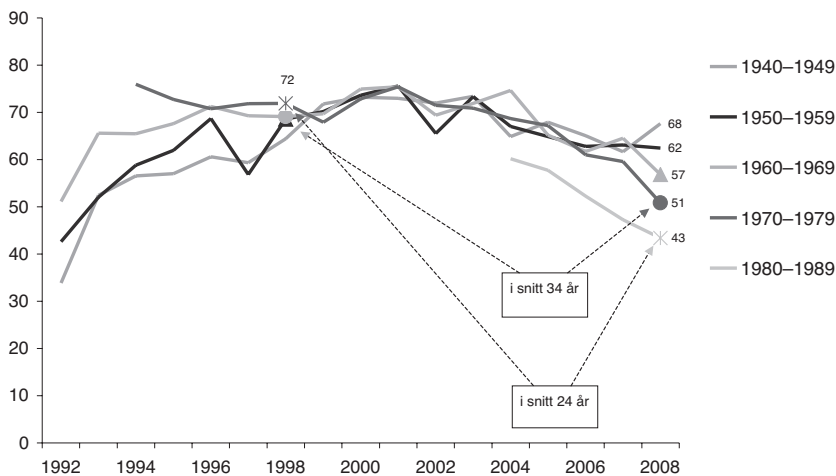
Generationsskillnader framträder både mellan gamla och nya medier och mellan olika typer av så kallade "gammelmедier". Morgonpressen tappar läsning genom

att 70- och 80-talister läser morgontidningar mindre regelbundet än vad 50- och 60-talister gjorde i samma ålder; att en ökande andel av ungdomarna växer upp utan prenumererad tidning i hushållet förstärker den långsiktiga tendensen (jfr Ulrika Hedmans kapitel). Sveriges Televisions och Sveriges Radios kanaler förlorar på motsvarande sätt tittare i yngre generationer. De nya tv-kanaler som expanderat sedan början av 1990-talet (figur 11) har medfört en minskande publik för Sveriges Television bland 60-talister och yngre (figur 12). TV4 var länge en vinnare i generationskampen, men resultaten från 2008 visar att kanalen har tappat i de yngsta generationerna, där särskilt Kanal 5 har expanderat (Nilsson, 2008).

Även om förändringsmönstret är entydigt är det viktigt att inte övertolka konsekvenserna för allmänhetens val av nyhetsmedier. Även bland personer mellan 15 och 29 år är regelbunden morgontidningsläsning på papper dubbelt så vanlig (37 procent) som regelbunden läsning i digital form (18 procent). I samma åldersgrupp är det i stort sett samma andel – sex respektive åtta procent – som tar del av nyheterna i Sveriges Radio som gör det i den privata lokalradion. Däremot är andelen unga nyhetstittare högre för TV4-nyheterna (17 procent) än för Sveriges Televisions nyheter (12 procent).

En jämförelse mellan de yngstas och de äldstas nyhetsvanor visar att morgonpress på papper det vanligaste nyhetsmediet bland personer under 30 år – tätt följd av kvällstidningar i digital form. Bland pensionärer är morgonpressen på papper mindre utnyttjad än nyheterna i SVT. Tv-nyheter har en relativt svag ställning bland de yngsta och kommer först på fjärde plats – och bland de fem mest regelbundet nyttjade nyhetskanalerna finns inte radion med. Det möjligen något oväntade utfallet är således att dagspress på papper och i digital form är ungdomarnas viktigaste nyhetskällor (se vidare Josefine Sternviks kapitel om nyhetsvanor i denna volym).

Samtidigt är det ett klart mönster i svaren att de yngre generellt sett har ett mindre nyhetsintresse, i varje fall då det gäller traditionella medier. Som Josefine Sternvik framhåller i sitt kapitel om svenskarnas nyhetsvanor så har ungdomarnas nyhetsintresse snarast ökat något som en följd av de nya digitala medierna. De yngre generationerna förefaller samtidigt vara mindre trogna mot enskilda medier än de äldre och mera använda sig av mångfalden i dagens mediasystem. Det senare framgår även av att den nyhetskanal som bland pensionärerna kommer först på femte plats ändå har fler regelbundna användare än den som hamnar högst bland ungdomarna. Med andra ord har de yngre en mera fragmenterad nyhetsanvändning, medan de äldre är trogna användare av några få stora kanaler.

Figur 11 Tittande på olika TV-kanaler (procent tittare minst fem dagar i veckan)**Figur 12 Tittandet på SVT1 i fem generationer 1992-2008 (procent tittare minst fem dagar i veckan)**

Kommentar: I figuren jämförs hur vanan att se på SVT1 för en genomsnittlig 34-åring i 60-talist generationen förhåller till en genomsnittlig 34-åring i 70-talistgenerationen. På samma sätt jämförs en 24-åring i 70-talist generationen med en 24-åring i 80-talistgenerationen (jfr vidare Nilsson, 2008).

Det kan diskuteras vad som ligger bakom skillnaderna mellan äldre och yngre. En förklaring ligger givetvis i det förändrade medielandskapet, där det framför allt är yngre som prövar på nya kanaler. Fyra av de fem nyhetskanaler som ligger högst bland ungdomarna fanns inte att tillgå för mindre än tjugo år sedan. Att nyhetsintresset överlag ligger lägre än bland äldre är däremot inte något nytt fenomen. Även i tidigare nyhetsstudier har yngre visat sig mindre intresserade av traditionella nyheter, särskilt av lokalnyheter, inte minst som en följd av deras livssituation (Weibull, 1983).

Resultaten bekräftar vad vi fått belagt i en rad tidigare SOM-undersökningar. Den första slutsatsen är att åldersskillnader i svenska nyhetspublik har blivit större framför allt genom introduktionen av kommersiella radio- och tv-kanaler. Den andra slutsatsen är att de yngre snabbt anammat den digitala tidningen, utan att fördenskull överge den oftast lokala papperstidningen. Vi kan därför upprepa slutsatsen från tidigare år att den totalt sett eroderande morgontidningen fortfarande den svenska hösten 2008 är det medium som i störst utsträckning förenar människor nyhetsmässigt.

En globaliserad höst

De globala frågorna inramade den svenska krishösten 2008. Tv-nyheternas septemberinslag om risken att Sverige skulle drabbas om inte finanskrisen i USA fick en snabb lösning är ett uttryck för den globala ekonomin. En konkurs i en nordamerikansk bank visade sig chockvågor över en stor del av världen. Globalisering är samtidigt vagt som begrepp. Men det signalerar att världen hänger samman och att enskilda länder är beroende av varandra – politiskt, ekonomiskt och kulturellt. I vardagstänkandet associerar begreppet hittills mest till ekonomi och handel.

Trots att globaliseringsbegreppet kan te sig otydligt står det för en samhällsförändring eller ett fenomen som de flesta människor har att förhålla sig till, även om man inte är omedelbart insatt i området. Det har motiverat oss att i den nationella SOM-undersökningen 2008 fråga om synen på globaliseringens konsekvenser. Frågan som ställdes gäller konsekvenser på fyra nivåer: för världen som helhet, för Sverige, för den egna kommunen och för en själv (tabell 4).

En första iakttagelse är att mellan var fjärde och var femte svarsperson uppger sig sakna uppfattning. I motsats till vad som kanske kunde förväntas är andelen högre när det gäller det som ligger svarspersonen närmast – den egna kommunen eller en själv. Om vi antar att mittalternativet varken/eller också står för en osäkerhet om området förstärks bilden ytterligare: 56 procent uttrycker osäkerhet om vilka konsekvenser globaliseringen haft för den personliga situationen, medan osäkerheten i fråga om konsekvenserna för världen som helhet är 43 procent. En trolig förklaring till skillnaden kan vara att det är lättare att värdera globaliseringen som ett slags ekonomisk-politiskt fenomen än det är att bedöma hur den inverkar på den egna livssituationen.

Tabell 4 Inställning till globaliseringens konsekvenser 2008 (procent)

Fråga: Globaliseringen är en av de stora samhällsförändringarna. Tycker du att globaliseringen i huvudsak är bra eller i huvudsak dålig för: Världen som helhet, Sverige, Den kommun där du bor, Dig själv?

	Världen som helhet	Sverige	Den kommun där du bor	Dig själv
Mycket bra	11	10	7	9
Ganska bra	34	35	26	27
Varken eller	22	23	34	32
Ganska dålig	9	9	7	6
Mycket dålig	3	2	2	2
Ingen uppfattning	21	21	24	24
Totalt	100	100	100	100
Balansmått	+33	+34	+24	+28
Antal svar	3109	3100	3105	3100

En andra iakttagelse är att det samlade svarsmönstret uppvisar en överlag positiv inställning till globaliseringen. Det är en klart högre andel som anser att globaliseringen är bra än som tycker att den är dålig. Tendensen är densamma oavsett nivå. När det gäller konsekvenserna för världen som helhet respektive för Sverige är andelen positiva högst, men det är också andelen negativa. I jämförelse med svarfsördelningen när det gäller egen kommun och egen livssituation är det framför allt alternativet 'ganska bra' som ligger högre, medan skillnaderna när det gäller 'mycket bra' är små. Balansmåttarna är i samtliga fall klart positiva.

Även om vi har pekat ut en del skillnader är det uppenbart att svarspersonerna totalt sett gör en likartad bild av globaliseringen oavsett om den gäller världen som helhet eller det egna livet. Bland personer som anser att globaliseringen är bra för Sverige anser 90 procent att den också är bra för dem själva. Korrelationerna mellan de fyra delfrågorna varierar mellan .75 (världen och dig själv) och .86 (Sverige och världen).⁴ Resultatet pekar på att svarspersonerna inte i någon högre grad gör skillnad mellan nivåerna: globaliseringen i sig är det centrala attitydobjektet, inte vad globaliseringen mer exakt har konsekvenser för.

Den svenska befolkningens positiva inställning till globalisering kan förefalla något överraskande med tanke på den globala kris som dominerade den svenska hösten 2008. En förklaring kan vara att svarspersonerna inte har kopplat samman sin bedömning av globaliseringens konsekvenser med finanskrisen och den vacklande internationella ekonomin, en annan att svarspersonerna ännu inte uppmärksammat krisens globala karaktär. Ett visst stöd för den senare tolkningen är att

andelen som är negativa till globaliseringens konsekvenser för Sverige ökar något under hösten – från 12 procent bland dem som svarade under september till 16 procent under november. Tendensen är densamma för alla nivåer och det verkar främst vara personer som saknar uppfattning som går över till den kritiska sidan. Personer som tror att den egna ekonomin kommer att försämrans under det närmaste året är också i något större utsträckning negativa till globaliseringens konsekvenser än de som tror att den kommer att förbättras – 14 respektive 5 procent anser att globaliseringen är dålig.

Den globala klassen

Likheterna i bedömningarna mellan de fyra nivåerna hindrar givetvis inte att det finns skillnader mellan hur olika sociala grupper bedömer globaliseringen. I tabell 5 redovisas bedömningen av globaliseringen för Världen som helhet, Sverige och svarspersonen själv efter några centrala demografiska och politiska variabler.

När det gäller avsaknad av uppfattning är det ett entydigt mönster att kvinnor, lågutbildade och personer från arbetar hem har klart högre andelar. Mer än var fjärde kvinna och närmare var tredje lågutbildad anger att man inte har någon uppfattning om globaliseringens konsekvenser. Också de yngsta och de äldsta är överrepresenterade bland dem som saknar uppfattning.

Utbildning och social bakgrund är de faktorer som främst har betydelse för bedömningarnas riktning. Högst andelar globaliseringspositiva finner vi bland högutbildade och högre tjänstemän. Omkring 80 procent av de högre tjänstemännen och 62 procent av de högutbildade anser att globaliseringen är bra både för världen som helhet och för Sverige. Intressant nog är osäkerheten om konsekvenserna för den egna livssituationen större – här faller andelen positiva med mellan 10 och 20 procentenheter och istället placerar man sig i mitten.

Ser vi närmare på dem som är särskilt positiva till globalisering är det rimligt att tala om en global klass. Bland dem som är mycket positiva till globalisering reser var fjärde utomlands minst en gång i kvartalet, i jämförelse med omkring var tionde bland dem som anser globaliseringen dålig. Mönstret är detsamma bland dem som reser med flyg regelbundet. Det vi ser är en grupp av globetrotters.

Globaliseringen politiska sida framträder också tydligt i svarspersonernas bedömningar. Personer som placerar sig ideologiskt till höger ser genomgående mer positivt på globaliseringens konsekvenser än de som placerar sig till vänster. Partipolitiskt finns den största uppslutningen kring globalisering hos folkpartisympatisörer och den minsta bland sympatisörer med Sverigedemokraterna. Bland vänsterpartiets sympatisörer finns den största andelen som gör bedömningen att globaliseringen är har icke önskvärda konsekvenser. De politiska bedömningsskillnaderna hindrar inte att det i alla politiska grupper är klart fler som anser att globaliseringens konsekvenser är bra för världen, Sverige och dem själva än som anser att de är dåliga; enda undantaget är Sverigedemokraternas sympatisörer som i fråga om konsekvenserna för Sverige är lika fördelade på bra och dåligt.⁵

Tabell 5 Globaliseringens betydelse (procent)

	Världen				Sverige				Dig själv			
	Bra	V/E	Dålig	Ingen uppf	Bra	V/E	Dålig	Ingen uppf	Bra	V/E	Dålig	Ingen uppf
Kvinnor	42	21	11	27	43	22	9	26	34	30	6	29
Män	47	23	14	16	46	25	14	15	39	34	9	18
15 – 29 år	43	19	14	25	42	20	12	26	41	23	6	30
30 – 49 år	46	22	12	20	47	21	12	20	41	30	9	21
50 – 64 år	47	22	13	19	46	25	10	18	35	36	8	21
65 – 85 år	41	24	11	24	42	26	11	21	28	38	8	26
Lågutb	27	30	12	31	26	30	11	30	23	36	9	33
Medellåg	40	23	12	25	39	26	12	24	32	33	9	27
Medelhög	51	20	10	18	52	21	11	17	41	31	7	21
Högutb	62	14	13	11	62	17	11	11	51	30	7	13
Stockholm	52	19	12	16	53	21	11	15	45	30	7	19
Göteborg	43	20	16	22	45	20	14	22	39	26	10	21
Malmö	47	18	15	20	50	20	11	19	41	30	8	25
Övrigt	43	23	12	23	42	25	11	22	33	34	8	25
Arbetsarhem	34	26	12	27	34	27	13	26	25	36	10	29
Jordbrukarhem	40	31	9	20	38	36	4	22	31	40	4	25
Tjänstemannahem	53	16	12	19	53	19	9	19	42	30	7	21
Högre tjänstemän	80	6	7	7	77	12	3	8	60	26	4	10
Företagarhem	57	19	7	17	62	18	3	17	50	29	2	19
Klart vänster	37	20	21	22	40	20	17	23	30	32	11	27
Något vänster	45	19	15	22	44	22	14	20	34	33	9	24
Varken eller	35	27	11	27	34	28	11	27	28	36	7	29
Något höger	35	21	8	13	57	22	9	12	46	32	7	16
Klart höger	57	15	9	16	62	16	7	16	55	21	6	18
V	36	18	24	23	38	19	22	22	28	31	16	25
S	37	23	13	27	38	24	12	26	30	33	7	30
MP	45	21	21	13	44	25	16	15	38	35	10	17
C	47	25	12	16	47	29	9	15	33	39	10	18
FP	69	11	7	12	67	14	8	12	56	25	6	14
M	59	20	7	14	60	21	6	13	50	29	5	16
KD	50	20	7	24	43	24	13	21	33	39	5	23
SD	22	32	17	29	22	30	23	26	20	20	17	31

Kommentar: V/E = Varken bra eller dåligt.

Mot vintern?

I skrivande stund i maj 2009 råder på många sätt ännu höst. Visserligen har varslen duggat tätt och avskedarna varit många särskilt inom fordonsindustrin, men det råder samtidigt osäkerhet om det skall bli en riktig krisvinter som liknar 1920-talets depression eller om de fallande kurvorna håller på att plana ut och kanske till och med snart vänder uppåt.

När den finansiella krisen rullar in över Sverige hösten 2008 kom den inte helt överraskande, men den kom snabbare och med större kraft än vad de flesta väntat sig. Effekten bland svenska folket blir tydlig. Alla ekonomiska bedömningar blir mörkare både när det gäller landets ekonomi och den egna. Optimismen om framtiden som varit stor så sent som 2007 förbyts i pessimism. När det gäller väljarnas dagordning blir dock effekten mindre. Sjukvården förblir den viktigaste frågan och miljön behåller en hög position. Men den begynnande krisen märks. Ekonomin stiger på folkets viktighetsrangordningen om än inte upp till en topplats. Krisen sätter också spår i människornas oro. I SOMs orosmätning minskar oron något för klimathotet och miljöförstörelsen samtidigt som oron stiger för en ekonomisk kris och för en ökande arbetslöshet.

När det gäller bedömningen av regeringens arbete kan vi notera en viss förstärkning i de positiva omdömena. Det förbättrade betyget märks också i Allinsregeringens ökande stöd i väljaropinionen sedan krisen inleddes. Den utifrån kommande krisen har hittills stärkt regeringen. Yttre hot leder till ökad inre enighet. Men krisen har inte ökat partiledarnas popularitet. De flesta har tvärtom tappat något i uppskattning sedan 2007. Det gäller både statsminister Reinfeldt och oppositionsledare Sahlin.

En positiv inställning till globaliseringens effekter finns i opinionen både vad gäller inverkan på Världen, på Sverige och på en själv. Men en viss avmattning i globaliseringsentusiasmen kan eventuellt spåras i krisens efterföljd. En naturlig reaktion kan man tycka när höstmörkret sänker sig och man tycker sig drabbad av någonting som man kan göra lite åt och som kommer långt bort ifrån.

Noter

- ¹ Underlaget för genomgången är så kallade dagen efter-listor från Rapports hudevudsändning kl 19.30 27/8-22/10 2009.
- ² Det kan tillfogas att SOM-undersökningen 1991 också gjordes under ett skifte som liknar 2008 men mönstren var inte entydiga så vi valde att sätta ett frågetecken efter titeln *Trendbrott?*.
- ³ Metaforen har särskilt inspirerats av titeln på den svenske författaren Stig Dagermans klassiska reportagebok från Tyskland 1947, *Tysk höst*. En sökning på Google 2009-03-23 gav 1 680 nedslag på "Svensk höst", bland annat flera titlar på utställningar.
- ⁴ Måttet är Pearson's r .
- ⁵ Också en multivariat analys har genomförts bland dem som har uppfattning. I den har kön, ålder, utbildning, vänster-höger-ideologi och hushållsinkomst inkluderats. I fråga om globaliseringen konsekvenser för världen som helhet, för Sverige liksom för den egna livssituationen har ideologi och utbildning båda en självständig förklaringskraft, om än begränsad (betavärden på ca .13) medan kön och ålder i stort saknar betydelse. Adjusted R square ligger i samtliga fall endast på 0.06.

Referenser

- Holmberg, Sören, Oscarsson, Henrik (2007) *Regeringsskifte: väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lithner, Anders (2000) 'Alla läser tidningen. Nästan'. I Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa (2008) Skilda tv-världar. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Wadbring, Ingela och Lennart Weibull (2005) 'Dagstidningen i ett femtioårsperspektiv'. I Annika Bergström, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Publica.

Människorna

VISKNINGAR OCH ROP – OM SAMBAND MELLAN KLASS OCH POLITIK

MARIA OSKARSON

Demokrati bygger på att alla lika möjligheter att delta. Om de som är engagerade på ett systematiskt sätt skiljer sig från dem som inte är det i termer av intressen, engagemang, åsikter och preferenser får demokratin en obalans. Även om de formella möjligheterna att delta är jämlika, tyder systematiska skillnader mellan olika grupper på att någonting gör att de reella möjligheterna att delta inte är jämlika. Representativiteten i demokratin riskerar bli skev om vissa grupper dominerar över andra i opinionsbildningen och bland de politiskt aktiva (Verba et al. 1995; Esaiasson and Westholm 2006).

I USA tillsatte det statsvetenskapliga förbundet år 2002 en ”Task Force” med uppgift att kartlägga ojämlikhet i den amerikanska demokratin. Gruppen bestod av många av de ledande forskarna i USA och världen, och arbetet resulterade i flera rapporter där huvudslutsatserna var att den ekonomiska och sociala ojämlikheten ökat, att denna ojämlikhet också återspeglades i politiskt engagemang och deltagande och att detta lett till att amerikansk politik i allt högre utsträckning kommit att präglas av de mer välbesuttnas intressen, vilket i sin tur fördjupat ojämlikheten (APSA 2004). Rapporterna har fått stor uppmärksamhet, och en rad böcker och vetenskapliga artiklar har publicerats i dess efterföljd (Bartels 2008).

Från en svensk horisont är vi knappast förvånade över denna bild av USA. Att USA är ojämlikt på ett helt annat sätt än Sverige framhålls ofta. Sverige brukar ibland framhåvas som en av världens mest jämlika demokratier. Den omfattande svenska välfärdsstaten tillsammans med flerpartisystem och starka fackliga organisationer har i flera sammanhang framförts som förklaring till att klasskillnaderna i politiskt deltagande är mer begränsade i Sverige jämfört med de flesta andra länder (Goul Andersen and Hoff 2001; Adman 2004). Samtidigt är skillnaderna mellan personer i olika socioekonomisk position när det gäller politiska åsikter och partival jämförelsevis stora i Sverige, jämfört med de flesta andra jämförbara länder, vilket också hänger samman med att svensk politik traditionellt är organiserad utifrån en klassdimension (Oskarson 2005; Svallfors 2006). De demokratiska konsekvenserna av klasskillnader i politiska åsikter och preferenser å ena sidan, och skillnader i politiskt engagemang och deltagande å den andra kan illustreras i fyra scenario som i figur 1. Klasskillnader i politiskt engagemang antas här innebära att mer resursstarka individer är mer engagerade och aktiva än individer i mindre resursstarka positioner (vilket i allmänhet är fallet).

Figur 1 Fyra scenario för representativ demokrati

		Klasskillnader i politiskt engagemang och deltagande	
		Stora	Små
Klasskillnader i politiska intressen, åsikter och preferenser	Stora	Ojämlig representation	Mobiliserade skiljelinjer
	Små	Hälsan tiger still, icke-aktiva representeras av aktiva	Inget samband mellan klass och politiskt engagemang och åsikter

Om klasskillnaderna i åsikter och intressen är stora och det samtidigt finns stora klasskillnader i politisk aktivitet dominerar politiken av de resursstarka i samhället. Det är det scenario som den tidigare refererade undersökningen av USA fann. Den amerikanska undersökningen presenterade en motbild mot den uppfattning om amerikansk politik som ibland förts fram om att de stora klasskillnaderna i politiskt deltagande inte skadar demokratin, eftersom åsiktsskillnaderna är små, och att därmed de som faktiskt är aktiva väl representerar även de icke-aktiva medborgarna. Det representeras här av scenariot "hälsan tiger still". Om klasskillnaderna i politiskt engagemang och aktivitet istället är små, fungerar den representativa demokratin trots stora klasskillnader i intressen och åsikter och vi kan tala om mobiliserade skiljelinjer. Detta är det scenario som traditionellt brukar anses karakterisera svensk politik. Det avslutande scenariot innebär att det inte finns något samband mellan klass och politik, vare sig i åsikter eller i engagemang.

Detta kapitel presenterar en översiktlig analys av hur klasskillnader i åsikter respektive engagemang ser i Sverige hösten 2008. Är det fortfarande så att Svensk demokrati kan sägas kännetecknas av "mobiliserade skiljelinjer"? Hur den politiska mobiliseringen av olika grupper fungerar är en central fråga för vårt demokratiska system, inte minst idag. Vi står inför en djup ekonomisk kris i Sverige, med ökande arbetslöshet och försämrad nationell ekonomi. Och detta uppfattas inte endast som en ekonomisk fråga, utan i hög grad också som en politisk fråga. Det är samhällets politiska sfär, riksdag och regering, som har ansvaret för att hantera den kris vi befinner oss i, vilket också märks i vilka frågor medborgarna tycker är de viktigaste. Samtidigt vet vi från tidigare kriser, exempelvis i början av 1990-talet, att arbetslöshet och ekonomisk kris inte drabbar alla lika. De grupper som har svagast ställning på arbetsmarknaden, och de grupper som är svagast ekonomiskt, är de som riskerar att drabbas värst i en kris av denna typ. Om de inte hörs i debatten riskerar deras intressen att bli förbisedda.

Analysen i detta kapitel bygger på en specialundersökning inom ramen för ett forskningsprojekt finansierat av Vetenskapsrådet tillsammans med SOM-institutet, den så kallade Klass-SOM. Den var i fält parallellt med den vanliga Riks-SOM under framförallt september och oktober och har totalt 2374 svarande. En förhållandevis stor del av frågorna är inriktade på förhållanden i arbetslivet, och ställdes därmed endast till de 1490 personer som förvärvsarbetade när enkäten besvarades. En central variabel för den följande analysen är naturligtvis klassposition. Den mäts här på tre kompletterande sätt – utifrån inkomst, klass baserad på yrkesposition och utbildning.¹

Politiskt engagemang och förtroende

Det första steget i analysen avser politiskt engagemang och förtroende. Det är väsentliga aspekter av individens relation till den politiska sfären, då något slags latent politiskt engagemang är grundläggande dels för mer manifest politiskt handlande och dels för informationsinhämtning i politiska frågor (Verba et al. 1995). Politiskt förtroende är också en central dimension för individens relation till politik, då det lägger grunden för att man uppfattar politiken som legitim (Norris 1999). Politiskt engagemang representeras här av allmänt politiskt intresse och hur ofta man diskuterar politik. Det är två väldigt generella indikatorer på om man bryr sig om politik eller inte. Frågorna om hur nöjd (eller missnöjd) man är med demokratins funktionssätt i EU respektive i Sverige är också av mer generell karaktär, och avser att ringa in ett mer diffust stöd eller förtroende. Mer specifikt förtroende ringas in av förtroende för riskdagen respektive för de politiska partierna. I tabell 1 redovisas olika gruppers politiska engagemang och politiska förtroende.² I tabellen redovisas såväl andel som är intresserad, hyser förtroende etc., som det sammanfattande korrelationsmättet Kendall's tau-c. Det är ett sambandsmått som tar fasta på sambandets riktning och kan variera mellan -1 och +1, och där 0 innebär att det inte finns något samband (Esaiasson et al. 2003). I tabellerna är samtliga variabler kodade så att tecknet (positivt eller negativt) är detsamma för procentdifferenserna som för tau-c.³

Sammantaget kan sägas att klasskillnader inte endast finns i relation till politiska åsikter, utan även när det gäller politiskt engagemang och förtroende. Klassstillhörighet spelar roll för hur individen förhåller sig till politik, oavsett om vi med klass avser inkomster, utbildning eller klassposition baserad på yrkesposition.

I de flesta fall visar fördelningarna ett närmast linjärt samband, där personer med låg inkomst, i arbetaryrken eller med låg utbildning är mindre engagerade och hyser mindre förtroende än de med hög inkomst, i tjänstemannapositioner eller med hög utbildning.

Den bild som framkommer i tabell 1 kan något hårdraget tolkas som att de med låg inkomst, låg utbildning eller i arbetaryrken är betydligt mindre integrerade i den politiska sfären, än personer med hög inkomst, hög utbildning eller i tjänste-

mannayrken. Mönstret visar på en systematisk variation som knappast kan ses som resultatet av individuella val, oberoende av position i samhällets sociala struktur.

Tabell 1 Engagemang och förtroende (procent, procentdifferens och tau-c)

	Intresse- rad av politik	Diskuterat politik det senaste kvartalet	Nöjd med hur demo- kratin i EU fungerar	Nöjd med hur demo- kratin i Sverige fungerar	För- troende för riks- dagen	För- troende för de politiska partierna
Personlig inkomst						
0 – 19999	40	46	50	68	22	14
Personlig inkomst						
20 000 – 24 999	44	55	46	78	30	17
Personlig inkomst						
25 000 – 29 999	64	66	46	77	35	18
Personlig inkomst						
30 000 -	71	74	53	84	42	24
<i>max diff</i>	-31	-28	-3	-16	-20	-10
<i>tau-c</i>	-,22*	-,22*	-,02	-,11*	-,13*	-,09*
<i>antal svarande</i>	1466	1456	1457	1455	1451	1456
Utanför arbetsmarknaden	56	51	44	58	18	16
Övriga arbetare	37	46	37	61	21	12
Yrkesutbildade arbetare	39	48	45	68	18	7
Yrkesutbildade inom						
service&handel	38	44	49	72	29	15
Småföretagare och						
egenanställda	59	59	47	88	41	14
Mellantjänstemän	49	59	52	84	32	21
Högre tjänstemän	69	74	52	84	42	24
<i>max diff</i>	-32	-28	-15	-26	-24	-17
<i>tau-c</i>	-,21*	-,17*	-,09*	-,15*	-,17*	-,14*
<i>antal svarande</i>	2157	2138	2121	2138	2131	2135
Låg utbildning	44	34	39	62	22	14
Medellåg utbildning	45	51	54	73	25	17
Medelhög utbildning	56	65	52	78	34	20
Hög utbildning	71	71	50	83	43	23
<i>max diff</i>	-27	-37	-11	-21	-21	-9
<i>tau-c</i>	-,19*	-,25*	-,07*	-,13*	-,16*	-,11*
<i>antal svarande</i>	2274	2238	2234	2250	2247	2253

Kommentar: Källa Klass-SOM 2008. * avser att sambandet är statistiskt säkerställt från 0. Personlig inkomst avser endast bland förvärvsarbetande, medan klass och utbildning avser hela populationen. Se vidare slutnot 1.

Tabell 2 Politiska attityder och partisympati (procent, procentdifferens och tau-c)

	Placering till höger ideologiskt	Positiv till EU	Positiv till att höja A-kassan	Positiv till att ändra LAS	Socialdemo- kraterna bästa parti	Mode- raterna bästa parti
Personlig inkomst 0 – 19999	24	35	55	19	44	14
Personlig inkomst 20 000 – 24 999	29	43	48	17	38	20
Personlig inkomst 25 000 – 29 999	39	51	44	24	28	24
Personlig inkomst 30 000 -	55	72	31	37	22	43
<i>max diff</i>	-31	-37	+24	-18		
<i>tau-c</i>	-,15*	-,26*	+,16*	-,17*		
<i>antal svarande</i>	1448	1474	1444	1447	479	346
Utanför arbetsmarknaden	19	35	65	25	44	13
Övriga arbetare	25	28	55	18	45	14
Yrkesutbildade arbetare	30	32	54	19	45	21
Yrkesutbildade inom service&handel	32	37	50	13	40	20
Småföretagare och egenanställda	56	48	28	57	10	36
Mellantjänstemän	36	52	44	21	31	29
Högre tjänstemän	44	67	36	29	24	32
<i>max diff</i>	-37	-39	+37	-44		
<i>tau-c</i>	-,11*	-,26*	+,13*	-,13		
<i>antal svarande</i>	2130	2157	2097	2111	762	472
Låg utbildning	22	26	59	15	50	15
Medellåg utbildning	30	42	50	17	39	22
Medelhög utbildning	37	53	45	21	31	28
Hög utbildning	44	64	37	28	23	28
<i>max diff</i>	-22	-38	+22	-13		
<i>tau-c</i>	-,10*	-,24*	*,15*	-,12*		
<i>antal svarande</i>	2237	2274	2212	2224	791	499

Kommentar: Källa Klass-SOM 2008. * avser att sambandet är sambandet är statistiskt säkerställt från 0. Personlig inkomst avser endast bland förvärvsarbetande, medan klass och utbildning avser hela populationen. Se vidare slutnot 1.

Ideologi, åsikter och partisympati

Att politisk ideologi och politiska åsikter hänger samman med social position är ingen nyhet. Sveriges politiska partier liksom vänster-högerideologi generellt har sin historiska grund i sociala skiljelinjer i samhället. Även om dessa samband åtminstone avseende partival luckrats upp, har tidigare forskning visat att mönstren i mångt och mycket består (Oscarsson and Holmberg 2008). Att så är fallet framkommer också i tabell 2, som visar sambanden mellan klassposition och ideologisk position, inställning i tre aktuella politiska sakfrågor samt sympati med Socialdemokraterna respektive Moderaterna. Presentationen är strukturerad på samma sätt som i tabell 1. Sambanden är tydliga. Individer med låg inkomst, i arbetaryrken eller med låg utbildning står i lägre utsträckning till höger ideologiskt än personer med hög inkomst, i tjänstemannayrken eller med hög utbildning, de är i lägre utsträckning positiva till EU, mer positiva till att höja A-kassan och mindre positiva till att ändra på lagen om anställningstrygghet. Skillnaden i andelar (max diff) liksom korrelationerna (τ -c) är av ungefär samma magnitud som när det gäller politiskt engagemang. Även sympati med Socialdemokraterna respektive Moderaterna visar ett tydligt samband med klass utifrån de olika indikatorerna, även om det är inkomst som visar tydligast samband med partisympati.

Sambandet mellan social position och partival (klassröstning) innebär att partierna kan förväntas återspegla de åsiktsskillnader som finns mellan personer i olika klassposition, alltså det som vi i inledningen talade om som ”mobiliserade skiljelinjer”. Att det finns tydliga klassbaserade åsiktsskillnader i befolkningen som helhet innebär därmed inte att dessa behöver återfinnas inom partierna. Om bilden av de mobiliserade skiljelinjerna är en korrekt beskrivning av den svenska demokratin förväntar vi oss att sambandet mellan social klassposition och politiska åsikter ska minska, för att inte säga försvinna, vid kontroll för partisympati. Om så är fallet är skillnader i politiskt engagemang och förtroende alltså av mindre betydelse, då de som är engagerade åsiktsmässigt inte systematiskt skiljer sig från dem som inte är det (jämför med figur 1). Om å andra sidan de klassbaserade åsiktsskillnaderna återfinns även bland de olika partiernas sympatisörer innebär det att de grupper som är mest engagerade även bland partiets sympatisörer inte är åsiktsmässigt representativa för de grupper som är mindre engagerade. Analysen nedan begränsas till dem som uppgett socialdemokraterna eller moderata samlingspartiet som bästa parti, då övriga partier är allt för små för att denna analys ska vara möjlig. Samtidigt är socialdemokraterna och moderaterna partier traditionellt brukar ha en ganska tydlig klassbas bland sin väljare, vilket återspeglas i tabell 3 nedan.

Tabell 3 Klasskillnader i intresse, förtroende och åsikter bland moderaternas respektive socialdemokraternas sympatisörer (tau-c)

	Inkomst		Klass		Utbildning	
	S	M	S	M	S	M
Politiskt intresse	-,21*	-,18*	-,17*	-,19*	-,09*	-,18*
Diskuterat politik	-,23*	-,24*	-,13*	-,15*	-,18*	-,19*
Förtroende för riksdagen	-,09	-,07	-,12*	-,11*	-,13*	-,14*
Förtroende för de politiska partierna	-,08	-,06	-,14*	-,07*	-,07	-,11*
Nöjd med demokratin i EU	-,02	-,04	-,05	-,07	-,06	-,08
Nöjd med demokratin i Sverige	-,13*	-,03	-,12*	-,02	-,10*	-,09
Placering vänster-högerskala	-,07	-,01	-,01	,01	-,01	+,12*
Åsikt om det svenska EU-medlemskapet	-,24*	-,18*	-,24*	-,16*	-,16*	-,22*
Åsikt: Höja A-kassan	+,04	+,05	+,11*	+,08	+,12*	+,14*
Åsikt: Förändra anställnings-skyddet så att företagen lättare kan säga upp anställda	-,12*	-,11	-,16*	-,06	-,13*	-,12*

Kommentar: Källa Klass-SOM 2008. Koefficienterna i tabellen avser sambandet (tau-C) mellan en oberoende variabel (t.ex inkomst) och en beroende variabel (t.ex politiskt intresse) bland dem som sympatiserar med Socialdemokraterna respektive dem som sympatiserar med Moderaterna. * avser att sambandet är statistiskt säkerställt från 0. Personlig inkomst avser endast bland förvärvsarbetande, medan klass och utbildning avser hela populationen. Se vidare slutnot 1.

Klasskillnader är inte något som endast finns mellan partierna, utan till viss del även bland partiernas sympatisörer. Naturligtvis kan man diskutera om de samband som redovisas är starka eller svaga, men det beror ärligt talat på vad man jämför med. Här konstaterar vi endast att det finns statistiskt säkerställda samband, och att alltså hypotesen om ”inga klasskillnader” kan förkastas. När vi jämför sambandskoefficienterna (tau-c) i tabell 3 med dem som presenterades för samtliga svarande i tabellerna 1 och 2 framgår att sambanden mellan klassposition eller utbildning och politiskt engagemang, politiskt förtroende eller åsikter är något svagare bland sympatisörer till Socialdemokraterna och Moderaterna än bland befolkningen i stort, men de försvinner inte. Det är egentligen endast sambandet mellan klassposition och placering på vänster-högerskalan som försvinner när vi ser till de båda partierna separat, med undantag för sambandet med utbildning bland Moderaternas sympatisörer.

Utifrån denna enkla analys tycks med andra ord bilden av mobiliserade skiljeliner och partier som borgar för hög representativitet av olika sociala gruppers intressen och preferenser inte entydigt få stöd. Snarare pekar resultaten här mot att samma klasskillnader i politiskt engagemang, förtroende och åsikter som vi fann i

befolkningen i stort också till stora delar återfinns bland de två största partiernas sympatisörer. En sannolik konsekvens av detta, men som ännu kvarstår att undersöka, är att det främst är vissa grupperns opinioner som hörs i den politiska debatten. Det är också sannolikt att de som är mest politiskt aktiva inom och utom partierna också representerar vissa bestämda grupper i samhället, och då främst de högutbildade, höglönlade eller i tjänstemannayrken. Detta pekar i riktning mot att även den svenska demokratin löper risk att dåligt representera de lågutbildade, arbetarklassen eller de låglönlade.

Slutkommentar

Politiskt engagemang och politiska åsikter följer sociala skiljelinjer, och de grupper som är mest sårbara ekonomiskt är också minst politiskt integrerade. Det gäller inte bara i befolkningen i stort, utan också bland de två största partiernas sympatisörer. För att travestera den slutsats som den amerikanska ”Task Force for American Democracy” formulerade i sin rapport, pekar resultaten på att även i den svenska demokratin är det vissa grupper med en mer utsatt social position som endast hörs med en viskning, medan de starkare grupperna i samhället ropar med hög och stark röst.⁴

Noter

- ¹ Hur man ska fånga in det vi avser med ”klass” eller ”klasskillnader” är långt ifrån entydigt (Svallfors 2006). Det mest etablerade tillvägagångssättet utgår från position på arbetsmarknaden. Ibland framförs att man snarare bör se till ekonomiska grupper, och ibland att det är utbildning som utgör den centrala faktorn bakom skillnader mellan olika socioekonomiska grupper. I denna analys presenteras alla tre tillvägagångssätt, personlig månadsinkomst (indelad i fyra grupper), klass baserad på yrke och klassificerad enligt European Socio-economic Classification (ESeC) och utbildning indelad i fyra kategorier från låg (endast obligatorisk utbildning) till hög (examen från universitet).
- ² Intresserad av politik avser de som svarat mycket eller ganska intresserad. Diskuterat politik avser de som uppger att de diskuterat politik minst en gång det senaste kvartalet. Nöjd med demokratin i EU respektive i Sverige avser de som svarat mycket eller ganska nöjd. Förtroende för riksdagen respektive för de politiska partierna avser dem som svarat att de har mycket eller ganska stort förtroende. Placering till höger ideologiskt avser de som svarat att de står något eller klart till höger på en fem-gradig skala. Positiv till EU är de som på en treställig fråga angett att de är i huvudsak positiva till Sveriges EU-medlemskap. Avslutningsvis, positiv till att höja A-kassan respektive positiv till att ändra anställnings avser de som svarat att det är ”mycket” eller ”ganska” bra förslag.

- ³ I beräkningarna av Tau C är gruppen "utanför arbetsmarknaden" inte inkluderad.
- ⁴ Slutsatsen formulerades som "Citizens with low or moderate incomes speak with a whisper that is lost on the ears of inattentive government, while the advantaged roar with a clarity and consistency that policy makers readily heed." (APSA 2004)

Referenser

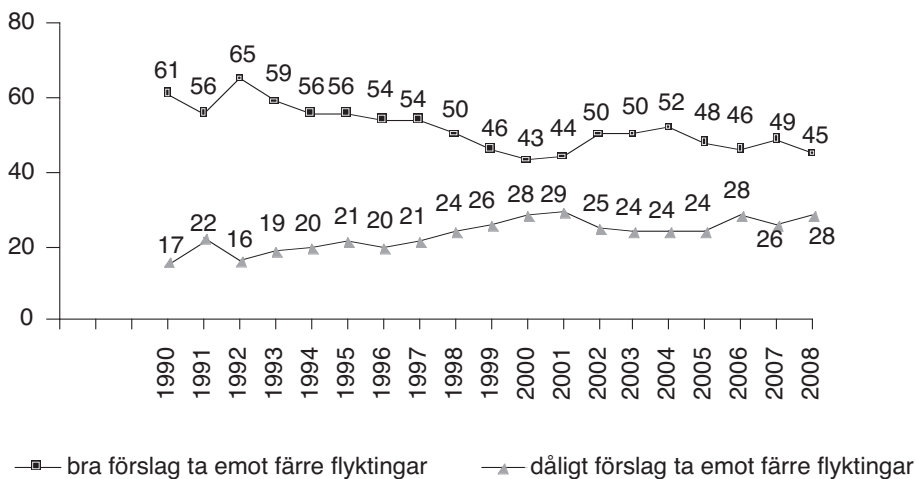
- Adman, P. (2004). *Arbetslöshet, arbetsplatsdemokrati och politiskt deltagande*. Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- APSA (2004). "American Democracy in an Age of Rising Inequality. APSA Task Force Report. ." *Perspective on Politics* 2(4): 651-666.
- Bartels, L. M. (2008). *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton, Princeton University Press.
- Esaiasson, P., M. Gilljam, et al. (2003). *Metodpraktikan. Om konsten att studera människa, politik och samhälle. 2:a upplagan*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Esaiasson, P. and A. Westholm (2006). Deltagandets mekanismer. *Deltagandets mekanismer. Det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser*. P. Esaiasson and A. Westholm. Stockholm, Liber: 8-28.
- Goul Andersen, J. and J. Hoff (2001). *Democracy and Citizenship in Scandinavia*. New York, Palgrave.
- Norris, P., Ed. (1999). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford, Oxford University Press.
- Oscarsson, H. and S. Holmberg (2008). *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Oskarsson, M. (2005). Social Structure and Party Choice. *The European Voter . A Comparative Study of Modern Democracies*. J. Thomassen. Oxford, Oxford University Press.
- Svallfors, S. (2006). *The Moral Economy of Class. Class and Attitude in Comparative Perspective*. Stanford, Stanford University Press.
- Verba, S., K. L. Scholzman, et al. (1995). *Voice and equality : civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

GENERÖSARE ATTITYD TILL FLYKTINGMOTTAGNING I SVERIGE

MARIE DEMKER

Svensk flyktingopinion har blivit mer generös. I 2008 års SOM-undersökning är det 45 procent av den svenska befolkningen som menar att det är ett bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar till Sverige. Samtidigt har andelen som tycker det är ett dåligt förslag att ta emot färre flyktingar ökat en aning.

Figur 1 Svensk flyktingopinion 1990-2008 (procent)

Under perioden 2006-2008 har det flyktingmottagningsfientliga partiet Sverigedemokraterna mobiliserat i den svenska väljaropinionen. Trots det anser, två år efter riksdagsvalet 2006, den lägsta andelen väljare sedan 2001 att det är ett dåligt förslag att minska den svenska flyktingmottagningen. Opinionen är således mest generös hittills sedan händelserna 11 september 2001.

Bland de politiska partiernas sympatisörer är mönstret ungefär detsamma som tidigare år med miljöpartister och vänsterpartister som de mest generösa och moderater som de minst generösa.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter partisympati. Andel som angivit att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar (procent)

Partisympati	2005	2006	2007	2008
Vänsterpartiet	31	23	31	28
Miljöpartiet	27	19	26	25
Socialdemokraterna	47	42	48	43
Centerpartiet	48	39	40	44
Folkpartiet	48	44	50	42
Kristdemokraterna	45	47	54	36
Moderata samlingspartiet	57	60	60	53
Sverigedemokraterna	--	98	97	93

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Den största enskilda förändringen över tid har skett i den kristdemokratiska sympatisörgruppen. Kristdemokratiska sympatisörer har inte sedan mitten av 1990-talet varit lika generösa avseende flyktingmottagning som 2008. Åsiktsbredden mellan riksdagspartierna – skillnaden mellan högsta och lägsta notering – är dock ungefär densamma som förra året. Störst var den valåret 2006, vilket är fullt normalt med tanke på den politiska mobilisering som sker inför ett riksdagsval.

Partiernas sympatisörer skiljer sig dock mycket åt beroende på vilken generation de tillhör. Bland miljöpartister, socialdemokrater och kristdemokrater är det störst skillnad mellan åldersgrupperna. Medelålders (31-60 år) miljöpartister och kristdemokrater är minst negativa till flyktingmottagning. Bland kristdemokraterna är det gruppen under 30 år som är mest negativa medan det bland övriga partier är den äldsta gruppen (över 60 år). Minst skillnader mellan åldersgrupper är det bland moderaternas sympatisörer.

Att förklara attityder till flyktingmottagning

I tidigare undersökningar har det visat sig att de regionala skillnaderna i synen på flyktingmottagning i Sverige är stora. I Sydsverige finns ett betydligt större flyktingmotstånd än i mellersta och övre Norrland (Demker 2006, 2008). Motståndet mot flyktingmottagning har också samband med grad av urbanitet i boendet där storstadsboende är mindre negativa än personer i mindre orter på landsbygden (Demker 2006). Sedan tidigare finns också välbelagda samband mellan socioekonomiska

faktorer och synen på flyktingmottagning, inte bara i Sverige (t ex Frölund Thomssen 2006, Demker 2005, Rydgren 2002).

Människans ställningstagande i en politisk sakfråga utgörs av en triangel – kognitioner, värderingar och handlingar samverkar i skapandet av en attityd. Begreppet attityd kan beskrivas som en social disposition, en tendens att reagera på ett visst sätt i en given situation. Under de senaste decennierna har dock begreppet attityd i samhällsvetenskaplig forskning kommit att betyda enbart en värdering (Gilljam 1988). I modern socialpsykologisk forskning har emellertid stabiliteten, medvetenheten och värderingskomponenten i attitydbegreppet kommit att ifrågasättas och problematiseras. Attityder kan både beskrivas som uttryck för stabila värderingsmönster och för omedvetna impulser (Gawronski 2007).

En åsikt är betydligt smalare och syftar i första hand på en kognitiv och deskriptiv utsaga utan värderande komponent (Oskamp & Schulz 2005). Att värdera huruvida det är ett bra eller dåligt förslag att Sverige bör eller inte bör ta emot färre flyktingar är uttryck för en attityd gentemot flyktingmottagning. Jag menar att attityden till flyktingar inte kan förklaras enbart som en politisk värdering av en enskild sakfråga, en åsikt. Istället menar jag att attityden hos den enskilda medborgaren är en funktion av erfarenheter, sociala nätverk, livsstil, kultur och bildningstraditioner.

Sociala skiljelinjer och attityder till flyktingmottagning

I klassisk politisk sociologi återfinns fyra grundläggande europeiska politiska skiljelinjer (cleavages) på vilka den europeiska partipolitiken vilar. Dessa fyra är skiljelinjerna mellan centrum och periferi, mellan kyrka och stat, mellan land och stad och mellan arbete och kapital (Lipset & Rokkan 1967). För att vi skall kunna tala om en politiskt relevant skiljelinje skall motsättningarna ha en social bas, ha tagit sig uttryck i värdeskillnader mellan olika grupper samt i agerande genom mobilisering, som t ex organisering (i parti, intressegrupp eller någon form av social rörelse) eller politiskt arbete (demonstrationer, kampanjer) (Bartolini & Mair 1990, Denver 2000, Holmberg & Oscarsson 2004).

Skiljelinjer och attitydskillnader såväl inom agrara regioner som mellan agrara och urbana regioner är lika gamla som de europeiska nationalstaterna. På samma sätt har skiljelinjer mellan centralmakten och kulturen i mer perifera regioner av nationalstaterna vuxit fram i och med uppbyggnaden av centralmakten. I Sverige har emellertid dessa skiljelinjer i stor utsträckning hållits tillbaka. Sedan 1988 har betydelsen av skiljelinjen land-stad för partival minskat, medan betydelsen av skiljelinjen centrum-periferi legat lågt sedan de svenska valforskarna började analysera denna skiljelinje 1968 (Holmberg & Oscarsson 2004:47). Centerpartiet (fd bondeförbundet) representerade länge den politiska motsättning mellan näringsstrukturer på landsbygden och näringsstrukturer i staden som återfinns i alla europeiska

länder. I Danmark har skiljelinjen land-stad varit betydligt starkare och mera politiskt högröstad än i Sverige. I Sverige har istället skiljelinjen mellan arbete och kapital – det som oftast benämns vänster och höger – varit dominerande (Holmberg & Oscarsson 2004:81).

Att skiljelinjen arbete och kapital har stor betydelse för attityder till flyktingmottagning är sedan länge välkänt (t ex Demker 2004). Att de regionala skillnaderna i attityd till flyktingmottagning är stora kan uppfattas som uttryck för att också skiljelinjen mellan centrum och periferi har betydelse (Demker 2006, 2008). Skiljelinjen mellan landsbygd (agrara näringar) och städer (urbana näringar) är betydligt mer oklar avseende attityden till flyktingmottagning. Vi vet att det finns skillnader mellan mindre och större städer, men skillnaden mellan landsbygd och storstad har varit varierande (Demker 2006). Hur skall vi då förstå skiljelinjen mellan land och stad avseende attityden till flyktingmottagning?

Skiljelinjen mellan land och stad avseende attityden till flyktingmottagning

En analys som tar hänsyn till hur andra faktorer samverkar med skiljelinjen land och stad i forandet av attityden till flyktingmottagning kan kanske modifiera slutsatsen som kan dras av ett bivariat samband.

I SOM-undersökningen 2008 anser 49 procent av dem som bor på landsbygden att det är ett bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar. I mindre städer är andelen 48 procent, i större städer 44 procent och i de tre storstadsområdena 41 procent. Skillnaden mellan storstadsområdena och övriga områden har således ökat sedan 2005. Då var skillnaden två procentenheter och 2008 är den 8 procentenheter. Att skiljelinjen mellan land och stad har ökat i betydelse för synen på flyktingmottagning kan ges ett visst stöd av denna förändring.

Vi vet också sedan tidigare att högre utbildning tenderar att påverka attityden till flyktingmottagning i generös riktning (Demker 2006). I SOM-undersökningen 2008 anser 57 procent av dem med endast grundskola att det är ett bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar. Bland dem med gymnasium eller folkhögskola är andelen 53 procent, med eftergymnasial utbildning men ingen högskoleexamen 40 procent och bland dem med examen från universitet och högskola är andelen 28 procent. En analys av hur utbildningsnivå och grad av urbanitet samverkar pekar på att utbildningsfaktorn är viktigare än grad av urbanitet. De allra minst negativa till flyktingmottagning är högutbildade på landsbygden medan de mest negativa är lågutbildade i större städer. Storstadsbefolkning med endast kort utbildning är nästan lika negativa till flyktingmottagning som landsbygdsbefolkning med motsvarande utbildning.

Tabell 3 Attityd till flyktingmottagning i relation till urbanitet och utbildning (procent)

Urbanitet/Utbildning:	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög
Ren landsbygd	59	52	47	22
Mindre tätort	50	58	40	36
Större tätort/stad	61	50	39	26
Storstäderna	55	56	38	28

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Låg utbildning = grundskola, medellåg utbildning = gymnasium, folkhögskola, medelhög utbildning = eftergymnasial utbildning men ingen högskoleexamen, hög utbildning = examen från universitet eller högskola. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen

Utbildningsnivån är därmed viktigare för att förklara attityd till flyktingmottagning än om man bor på landsbygd eller i staden.

Generationstillhörighet samverkar dock med urbanitetsgrad. Bland personer under 30 år som bor på landsbygden vill 52 procent ta emot färre flyktingar medan andelen i samma åldergrupp i storstaden är 35 procent. Bland dem över 60 år är dock storstadsboende mer negativa till flyktingmottagning än dem på landsbygden. I gruppen över 60 anser 54 procent att Sverige bör ta emot färre flyktingar och i den åldersgruppen är storstadsborna den mest negativa gruppen. Bland dem över 60 år har boendet överhuvudtaget mycket mindre betydelse som förklaring till flyktingattityd än i gruppen under 60 år.

En analys av hur de olika partiernas sympatisörers attityder påverkas av grad av urbanitet ger ytterligare ett bidrag till förståelsen av skilljelinjen land och stad.

Tabell 4 Attityd till flyktingmottagning i relation till partisympati (procent)

Urbanitet/Partisypati:	MP	V	S	C	FP	M	KD	SD
Ren landsbygd	e.s	e.s	42	52	e.s	62	e.s.	92
Mindre tätort	36	27	47	44	54	55	41	88
Större tätort/stad	23	29	42	40	40	48	34	98
Storstäderna	e.s	e.s	35	23	32	63	e.s	93

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. E.s. betyder att andelen inte är signifikant. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Vi vet sedan tidigare att partiernas sympatisörsgupper skiljer sig åt beroende på regional tillhörighet (Demker 2006). I tabell 4 framgår dock att också partiernas sympatisörsgupper skiljer sig åt beroende på urbanitetsgrad. Centerpartiet tycks ha två olika väljargrupper – en urban som är den mest generösa till flyktingmottagning och en landsbygdsförankrad som tillhör de mer negativa. Även folkpartiet har samma mönster. Hos moderaterna är det istället storstadsbor och landsbygdsbor som är mest negativa medan moderata sympatisörer i mellanstora städer är mer generösa.

Partisympati tycks således samverka med land och stad-skiljelinjen i forandet av attityden till flyktingmottagning. Centerpartister i storstaden och miljöpartister i större tätorter har samma relativt generösa attityd, medan socialdemokrater på mindre tätorter är lika negativa till flyktingmottagning som moderater i större tätorter.

Sammantaget kan vi alltså dra slutsatsen att skiljelinjen mellan land och stad – grad av urbanitet – interagerar eller samverkar med partisympati, generation och utbildning i forandet av attityder till flyktingmottagning.

Klass, kön och urbanitet avseende attityden till flyktingmottagning

Partier mobiliserar traditionellt väljare genom intresserepresentation och klassidentitet. Bland de medborgare som definierar sitt hem som ett arbetarhem anser 51 procent att Sverige bör ta emot färre flyktingar, i gruppen som definierar sitt hem som tjänstemannahem är andelen 41 procent, i högre tjänstemanna- och akademikerhem 30 procent och i företagarehem 42 procent. Att klass har betydelse för attityden till flyktingmottagning är således tydligt.

Om vi istället ser på vilka hem medborgarna vuxit upp i är mönstret detsamma. Bland dem som vuxit upp i arbetarhem menar 48 procent att Sverige bör ta emot färre flyktingar och bland dem som vuxit upp i tjänstemannahem 37 procent. Bland dem som vuxit upp i företagarehem vill 42 procent minska flyktingmottagningen och i högre tjänstemanna- och akademikerhem är den andelen 37 procent.

En analys av hur klassbakgrunden samverkar med grad av urbanitet visar emellertid att medborgare i arbetarhem på landsbygden är betydligt mer negativa till flyktingmottagning än arbetarklass i storstäderna. Andelen bland dem i arbetarhem på landsbygden som vill minska flyktingmottagningen är 67 procent medan motsvarande andel i storstäderna är 54 procent. Bland medborgare i tjänstemannahem är det istället personer i mindre tätorter och i storstäder som är mest negativa till flyktingmottagning (44 procent) medan tjänstemän i större tätorter utanför storstadsområdena är mindre negativa (35 procent).

Kvinnor har sedan länge tenderat att vara mer generösa till flyktingmottagning än män (se t ex Demker 2008). I SOM-undersökningen 2008 anser 42 procent av kvinnorna och 49 procent av männen att Sverige bör ta emot färre flyktingar. Skill-

naden är ungefär av samma storlek som under tidigare år. Om vi undersöker hur klass och kön samverkar i formande av attityder till flyktingmottagning så visar det sig att könsskillnaderna minskar bland boende i arbetarhem och ökar kraftigt bland dem i högre tjänstemannahem.

Tabell 5 Attityd till flyktingmottagning i relation till kön och klass (procent)

Nuvarande hem:	Arbetare	Tjänsteman	Högre tj man	Företagare
Kvinna	54	35	27	48
Man	57	44	46	53

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Den grupp som avviker kraftigast är kvinnor i högre tjänstemannahem. Könsskillnaden i attityd till flyktingmottagning i den gruppen ökar från en generell könsskillnad på åtta enheter till 19 enheter inom gruppen högre tjänstemannahem.

En analys av hur urbanitet och kön samverkar visar att könsskillnaderna minskar i de mindre tätorterna medan det ökar i alla de övriga tre grupperna. Kvinnorna i mindre tätorter tenderar att vara mer negativa till flyktingmottagning än kvinnor på landsbygden. Bland männen är mönstret istället att ju mer urbaniserat territorium som man bor på desto mindre negativ är man till att ta emot flyktingar.

Tabell 6 Attityd till flyktingmottagning i relation till kön och urbanitet (procent)

Nuvarande hem:	Landsbygd	Mindre tätort	Större tätort/Stad	Storstad
Kvinna	43	49	39	37
Man	54	48	49	46

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

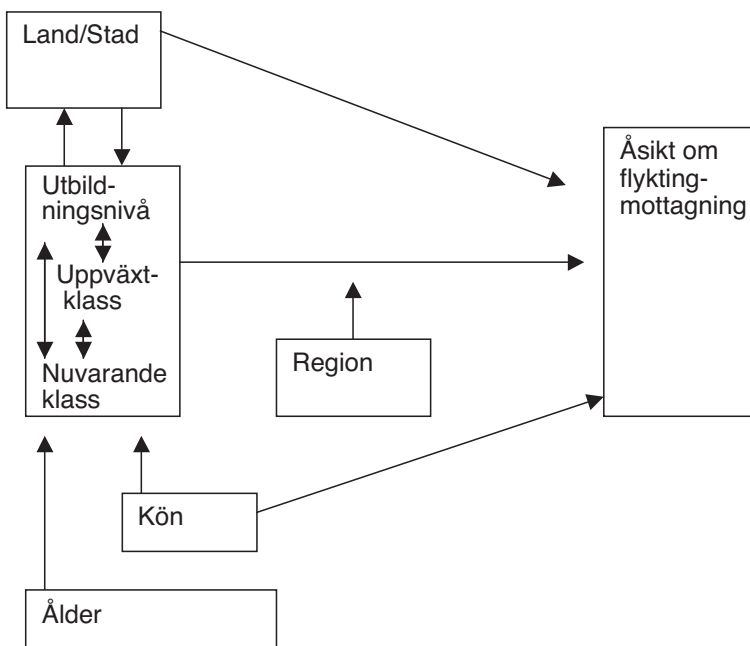
Sammantaget kan vi alltså dra slutsatsen att såväl klasstillhörighet som kön interagerar eller samverkar med grad av urbanitet i formandet av attityder till flyktingmottagande.

Flyktingattityder – ett förklaringspussel

Attityderna till flyktingmottagning beskrivs ibland som ett enkelt resultat av kön, utbildning, klass och urbanitet. Vi vet att dessa faktorer var och en har mycket stark förklaringskraft på attityderna till flyktingmottagning. Allt annat lika är kvinnor, storstadsbor, högutbildade i akademikerhem de som är mest positiva till flyktingmottagning. Men, vi vet fortfarande lite om hur dessa faktorer samverkar. Vi vet också mycket lite om hur skiljelinjen mellan land och stad påverkar flyktingattityderna i form av samverkan – förstärkning och försvagning.

I den här artikeln har jag försökt att med hjälp av bivariata analyser och kontrollvariabler problematisera relationen mellan olika klassiska förklaringsfaktorer inom den politiska sociologin. I ett nästa steg bör man försöka gå vidare med en multivariat analys där möjligheten att undersöka interaktion, och påverkansvägar är betydligt större. En tentativ modell som skulle kunna utgöra en första testbar modell för förklaring av flyktingattityder i Sverige skulle kunna se ut som i figur 2.

Figur 2 Förklaringsmodell för åsikt om flyktingsmottagning i Sverige

I figuren återfinns faktorer som också analyserats i den här artikeln. Jag har dessutom lagt in en faktor kallad region. Region har, som nämnts ovan, tidigare visat sig ha stor betydelse och pilotstudier av regionens betydelse för övriga faktorer tyder

på att den är en sk interaktionsvariabel. Det innebär att den försvagar eller förstärker effekten hos en annan förklaringsvariabel. I det här fallet tyder analyserna på att var man bor i landet tenderar att förstärka eller försvaga förklaringskraften i utbildning och klass på åsikten om flyktningmottagning.

Formandet av attityder till flyktningmottagning är en komplex process och arbetet med att undersöka och bedöma styrkan av socioekonomiska faktorer bör kompletteras med analyser av mobilisering, partistrategi och nationell integrationspolitik. Negativa attityder till flyktningmottagning är blott en av många förutsättningar för främlingsfientliga partiers existens. Och varaktiga framgångar för främlingsfientliga partier kräver också betydligt fler politiska villkor än folkliga negativa attityder till flyktningmottagning.

Referenser

- Bartolini, Stefano och Peter Mair (1990) *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Demker, Marie (2004) "Vänster och höger i flyktningpolitiken" ur ur Holmberg, S och L. Weibull (red) *Ju mer vi är tillsammans* SOM-rapport 34, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Demker, Marie (2005) "Både tolerans och kritik i attityderna till invandrare i Sverige" ur Holmberg, S och L. Weibull (red) *Lyckan kommer, lyckan går* SOM-rapport 36, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Demker, Marie (2006) "Stora regionala skillnader i attityden till flyktingar" ur Holmberg, S och L. Weibull (red) *Du stora, nya värld* SOM-rapport 39, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Demker, Marie (2008) "Långsamma förändringar inom stabila ramar" ur Holmberg, S och L. Weibull (red) *Skilda Världar* SOM-rapport 44, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Denver, David (2000) *Elections and Voters in Britain*. Palgrave Macmillan, Basingstoke/New York.
- Gawronski, Bertram (2007) "Attitudes can be measured! But what is an attitude?" *Social Cognition*, vol 25, no 5, s 573-581.
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Studentlitteratur, Lund.
- Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson (2004) *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Norstedts Juridik, Stockholm.
- Lipset, Seymour Martin och Stein Rokkan (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. The Free Press, New York.
- Oskamp, Stuart och P Wesley Schulz (2005) *Attitudes and Opinions* (3:e uppl) Routledge, London.

HÄLSA VIKTIGT FÖR INSTÄLLNINGEN TILL ÄNDRADE SJUKSKRIVNINGSGREGLER

GUNNEL HENSING, KRISTINA HOLMGREN
OCH HELENA ROHDÉN

Befolkningens hälsa är ett återkommande tema för nyhetsredaktioner, politiska debatter och dokument (SOU 2000). Den politiska oron kring ohälsan, som kanske framförallt grundats i en oro för kraftigt ökade statliga utgifter för utbetalda ersättningar i de sociala försäkringarna, har varit och är befogad. En god folkhälsa är en av de viktigaste resurserna för ett samhälles utveckling och tillväxt (WHO 2002; Socialstyrelsen 2009). Ohälsan i den svenska befolkningen kostar pengar, inte bara genom utbetalningar i form av sjukpenning och förtidspensioner, utan också i form av sjukvård, läkemedel och rehabilitering (SBU 2003). Ohälsan kostar arbetsgivare sjuklön och minskad produktivitet. Den av ohälsa drabbade individen och hans/hennes närstående påverkas ekonomiskt genom minskade inkomster och ökade utgifter för vård- och behandlingskostnader av olika slag. Det finns emellertid andra kostnader, som inte är lika lätta att räkna i kronor och ören. Hälsa är en individuell resurs, som ökar den enskildes möjligheter till delaktighet i arbete, familjebildning och aktiv fritid (Socialstyrelsen 2009). God hälsa skapar ofta en positiv spiral till exempel genom att stärka individens möjligheter att klara skolgång och utbildning vilket ökar valmöjligheterna på arbetsmarknaden (Siegrist & Marmot 2006). Individuell hälsa kan alltså också ses som en viktig demokratisk resurs och rätten till en god hälsa är en av de mänskliga rättigheterna. Att inte drabbas ekonomiskt vid sjukdom har varit en viktig hörnsten i det svenska välfärdssystemet och enligt flera studier har ett sådant skydd en positiv inverkan på hälsa (Lindholm, Burström *et. al* 2001; Fritzell & Lundberg 2007; Rayce, Christensen *et. al* 2008). Det minskar oron för sociala konsekvenser av sjukdom och det ökar möjligheten att kunna bekosta läkemedel, vård och behandling. Sjukförsäkringens uppgift är att skapa en sådan ekonomisk trygghet vid sjukdom genom att den ersätter inkomstbortfall om arbetsförmågan är nedsatt på grund av sjukdom.

Ändrade regler i sjukförsäkringen

De senaste 15-20 åren har sjukförsäkringen i Sverige varit föremål för flera förändringar och 2008 ändrades reglerna ännu en gång. Det nya var att en tydlig bortre gräns för sjukskrivningens längd infördes. Inget sjukfall kan numera pågå mer än 365 dagar d.v.s. ett år. Den så kallade rehabiliteringskedjan innebär att den som efter tre månaders sjukskrivning bedöms kunna klara annat arbete hos sin arbets-

givare ska omplaceras. Om man fortfarande är sjukskriven efter sex månader och därmed bedöms sakna arbetsförmåga på sin ordinarie arbetsplats ska man prövas mot hela arbetsmarknaden. Det innebär att om man bedöms kunna klara ett annat arbete än det man har (och är sjukskriven från) kan sjukpenningen dras in och man förväntas söka nytt arbete. Detta är ganska stora och omvälvande förändringar i den svenska sjukförsäkringen. Det tidigare regelverket hade ingen bortre gräns vilket kunde innebära mycket långa sjukfall. Den situationen var unik för Sverige, så förändringen i den delen är i hög grad en anpassning till övriga länder med liknande system som Sverige. Rehabiliteringskedjans tydligare tillämpning är också ett nytt sätt att förhålla sig även om liknande tankar funnits tidigare. Skillnaden nu är att Försäkringskassan förväntas tillämpa regelverket skarpt d.v.s. skulle man kunna ta ett annat arbete på arbetsmarknaden så ska sjukpenningen dras in efter sex månader.

Den undersökning vi presenterar i det här kapitlet utgår från sjukförsäkringens förändrade regler och tillämpningen av dessa. Vi är intresserade av hur människor ser på reglerna och i synnerhet av om det finns någon skillnad mellan de personer som har egen erfarenhet av sjukdom och sjukskrivning och de som inte har det. I SOM-enkäten 2008 lät vi svarspersonerna ge sin syn på tre olika frågor om det förändrade regelverket:

- *Reglerna för sjukskrivning är för stränga.*
- *Efter tre månader ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare.*
- *Den som fortfarande är sjukskriven efter sex månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete.*

Vi analyserar i vår studie de tre frågorna för hela befolkningen och i olika grupper där vi vet att det finns hälsoskillnader. Äldre har sämre hälsa än yngre. Kvinnor har sämre hälsa än män. Arbetare har sämre hälsa än tjänstemän. Ett rimligt antagande är att dessa hälsoskillnader reflekteras i inställningen till regler i sjukförsäkringen. I nästa steg jämför vi synen på regeländringarna i förhållande till partisympati och ideologisk tillhörighet mot bakgrund av tidigare studier. Vidare presenterar vi en analys av hur personer med olika hälsostatus ser på de nya reglerna. Det finns få tidigare studier av hur hälsa påverkar inställningen till välfärdsfrågor och den här studien är ett bidrag mot en ökad kunskap inom detta område. Avslutningsvis gör vi en analys med samtliga variabler för att få svar på om erfarenhet av hälsoproblem eller sjukfrånvaro har ett självständigt samband med inställningen till sjukförsäkringens regler efter att hänsyn tagits till ålder, kön, samhällsklass och ideologi.

Begränsad tidigare forskning om hälsans betydelse

Det är väl känt sedan tidigare att synen på välfärdssystemens utformning varierar med bl. a. klasstillhörighet och politisk ideologi. Välfärdspolitiken stöds i första

hand av arbetare, låginkomsttagare och lågutbildade (Svallfors 1989; Svallfors 2004; Oskarson 2008). Personer som placerar sig ideologiskt till vänster och som röstar på något av partierna i det socialistiska blocket är mer positiva till ekonomisk omfördelning och offentliga välfärdslösningar än personer som befinner sig till höger och röstar borgerligt (Holmberg & Oscarsson 2004; Oscarsson & Holmberg 2008). Kvinnor i de olika grupperna har en mer positiv inställning än män. En förklaring till dessa skillnader kan vara att arbetare respektive kvinnor i större utsträckning har erfarenhet av välfärdssystemen och i vissa fall också är mer beroende av dem för sin försörjning, d.v.s. att det finns en viss grad av egenintresse kopplat till detta generella stöd (Kumlin 2002). I den nyligen publicerade Folkhälsorapporten konstaterar visserligen Socialstyrelsen att den svenska folkhälsan överlag är god, med internationellt sett hög medellivslängd, mycket låg spädbarnsdödlighet och generell god hälsa bland barn (Socialstyrelsen 2009). Men man lyfter också fram att hälsan fortfarande är ojämnt fördelad mellan olika befolkningsgrupper. Enligt Folkhälsorapporten ökade exempelvis de sociala skillnaderna i förväntad livslängd under åren 1986 t.o.m. 2007. Bland 30-åriga kvinnor ökade skillnaderna i förväntad livslängd mellan dem med grundskola och dem med eftergymnasial utbildning från 2 till 4,5 år och bland män i samma åldersgrupp från 3,4 till 4,9 år. Det allmänna hälsotillståndet mätt som t.ex. självskattad hälsa skiljer sig också mellan olika sociala grupper bland både kvinnor och män. Bland kvinnor har skillnaderna i självskattad hälsa ökat under 2000-talet och det är kvinnor med enbart grundskola som har den sämsta hälsan.

Vilken betydelse individuella hälsofaktorer har för hur man ser på välfärdssystem vet vi väldigt lite om. En person med erfarenhet av sjukdom och dess konsekvenser har ju på ett särskilt sätt ett intresse av men också kunskap om hur välfärden fungerar. Om den faktiska eller upplevda arbetsförmågan försämras på grund av ohälsa ställs individen omedelbart inför risken att inte kunna försörja sig genom arbete. I en sådan situation borde det finnas ett stort intresse av att ha en fungerande hälso- och sjukvård och en bra sjukförsäkring. I en enkätstudie från 2005 undersökte Haugen och medarbetare (2006) skillnader mellan "friska, småkrassliga och sjuka" i inställningen till sjukförsäkringen (Palmer 2006). Man fann att de sjuka i minst grad instämde i påståendet att det är för lätt att bli sjukskriven. Skillnaderna var emellertid små mellan grupperna och även gruppen friska låg mycket nära mätskalans mittpunkt d.v.s. de friska utmärktes inte av någon hög grad av negativ inställning. Det kan möjligen hänga samman med att man inte ansåg sig kunna bedöma hur lätt eller svårt det är att bli sjukskriven eftersom man saknade egen erfarenhet av sjukskrivning. Det kan också bero på att gränserna mellan friska och sjuka inte är så skarpa i praktiken. Alla kan drabbas av sjukdom och skador. I Haugens m.fl. studie var politisk åskådning en viktigare faktor för att skilja de med positiv respektive mer negativ syn på sjukförsäkringen från varandra (Palmer 2006).

Starkt stöd för omplacering efter tre månader

Den första av de tre SOM-frågor kring sjukförsäkringen som vi har analyserat är påståendet att reglerna för sjukskrivning är för stränga. Denna fråga kunde man besvara genom att på en femgradig skala ange i vilken utsträckning man instämde eller inte i påståendet. De två andra frågorna om tremånaders- respektive sexmånadersregeln besvarades genom att man angav om man tyckte förändringen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dålig, ganska dålig eller mycket dålig. I tabell 1 framgår hur allmänheten ser på förändringarna i sjukförsäkringen, som vid tillfället då SOM-enkäten sändes ut inte hade börjat tillämpas utan enbart var beslutade.

Tabell 1 Inställning till nya regler i sjukförsäkringen (procent, balansmått)

Reglerna för sjukskrivning är för stränga

	1 = Instämmer helt och hållet	2	3	4	5=Instämmer inte alls	Summa procent	Balansmått	Antal
15-85 år	25	17	26	17	15	100	+ 10	1 278
19-64 år	25	17	27	17	14	100	+ 11	980

Efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Summa procent	Balansmått	Antal
15-85 år	20	40	16	14	10	100	+ 36	1 414
19-64 år	20	40	15	14	11	100	+ 35	1 059

Den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Summa procent	Balansmått	Antal
15-85 år	11	25	18	19	27	100	- 10	1 401
19-64 år	11	24	17	19	30	100	- 14	1 050

Kommentar: Balansmättet anger skillnaden mellan andel positiva och andel negativa. Balansmättet är positivt när andelen positiva är högre än andelen negativa. I positiva på fråga 1 ingår de personer som angett svarsalternativen 1 och 2 på den femgradiga skalan. I negativa ingår de som angett svarsalternativ 4 och 5 på samma skala. I positiva på fråga 2 och 3 ingår de som svarat "mycket bra" respektive "ganska bra". I negativa ingår de som svarat "ganska dåligt" respektive "mycket dåligt". De personer som valt svarsalternativet "ingen uppfattning" ingår inte i analysen i tabellen. Generellt är andelen svarspersoner som saknar uppfattning något högre i hela befolkningsgruppen (15-85 år) än i den yrkesaktiva åldersgruppen (19-64 år). Andelen varierar mellan 6 procent (frågorna om inställningen i de yrkesaktiva åldrarna till 3- respektive 6-månadersregeln) och 18 procent (inställningen i hela befolkningsgruppen till påståendet att reglerna är för stränga). Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

I tabellen redovisas dels hela urvalsgruppen, som är i åldrarna 15-85 år, dels enbart de yrkesaktiva åldersgrupperna, som är de som direkt berörs av de förändrade reglerna i sjukförsäkringen. Skillnaderna mellan grupperna är antingen obefintliga eller mycket små. Det framgår att 42 procent av befolkningen anser att reglerna för sjukskrivning är för stränga medan en tredjedel inte instämmer i detta påstående. En majoritet, 60 procent, anser att det är bra att man efter tre månaders sjukskrivning erbjuds omplacering hos sin arbetsgivare om man inte klarar de arbetsuppgifter som man har. Stödet är dock betydligt svagare för den andra förändringen, d.v.s. att man efter sex månaders sjukskrivning ska söka annat arbete. 36 procent i gruppen 15-85 år tycker den åtgärden är bra medan 35 procent bland personer i yrkesaktiv ålder är av samma åsikt.

I nästa analys har vi separat studerat inställningen bland 19-64-åringar i olika åldersgrupper, bland kvinnor och män och i olika samhällsklasser.

Tabell 2 *Inställning i olika befolkningsgrupper till nya regler i sjukförsäkringen (procent)*

	För stränga regler*		3 månader→ omplacering*		6 månader→ söka annat arbete*	
	Instämmer	Antal	Bra	Antal	Bra	Antal
Ålder						
19-29 år	40	133	70	151	43	150
30-49 år	40	431	60	469	35	465
50-64 år	46	416	56	439	32	435
Kön						
Kvinna	47	528	59	575	32	568
Man	37	452	60	484	38	482
Subjektiv klass						
Arbetsmarknad	56	416	58	446	25	437
Tjänstemannahem	33	345	61	375	40	376
Högre tjänstemannahem	28	76	65	88	48	87
Företagarhem	30	77	56	81	44	82

Kommentar: *Frågornas fullständiga formulering: *Reglerna för sjukskrivning är för stränga, Efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare, Den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete.* Subjektiv klass mäts genom svaret på frågan: *Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?* Urval: 19-64 år. Antal = alla personer som besvarat frågan i respektive grupp. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

I tabell 2 finns en sammanställning av hur inställningen till de tre olika frågorna om de förändrade reglerna i sjukförsäkringen ser ut i olika befolkningsgrupper. Skillnaderna är små mellan olika åldersgrupper när det gäller inställningen till om reglerna för sjukskrivning är för stränga, det är bara en något högre andel i den äldsta åldersgruppen som anser detta. Som framgår av resultaten i tabell 2 tycker en majoritet i alla åldersgrupper, bland kvinnor och män och i olika samhällsklasser att det är bra med omplacering hos arbetsgivaren efter tre månader, medan stödet är betydligt lägre för regeln om att man ska söka nytt arbete efter sex månader. I den frågan är befolkningen också mycket mer splittrad. Mest positiv till både tremånaders- och sexmånadersregeln är den yngsta åldersgruppen. Den viktigaste skillnaden mellan män och kvinnor är att en högre andel kvinnor instämmer i påståendet att reglerna för sjukskrivning är för stränga. I de två andra frågorna är skillnaderna mellan könen små, men i båda fallen är män något mer positiva till regeländringen än vad kvinnor är. Vid en jämförelse mellan personer av olika klass-tillhörighet framkommer att arbetare är mest kritiska till reglerna i sjukförsäkringen. Drygt hälften av arbetarna tycker att reglerna för sjukskrivning är för stränga. Högst andel som tycker det är bra med omplacering efter tre månader återfinns bland högre tjänstemän och lägst andel, men fortfarande tydligt över hälften, återfinns bland företagare och arbetare. Arbetare är däremot betydligt mer kritiska mot att man ska söka nytt arbete efter sex månaders sjukskrivning. Endast 25 procent av dem tycker att detta är en bra regel.

Tydliga samband med både ideologi och hälsa

Som framgått tidigare är partisympati och var man placerar sig på den ideologiska vänster-högerskalan viktigt för inställningen i olika välfärdspolitiska frågor. Resultaten i tabell 3 visar att också reglerna i sjukförsäkringen är en tydlig vänster-högerfråga.

Skillnaderna i inställning till om reglerna är för stränga är stor mellan anhängare till det socialistiska blocket och anhängare till det borgerliga blocket. Endast 17 procent av moderata partisympatisörer instämmer i påståendet, vilket kan jämföras med drygt hälften av vänsterpartisterna. De övriga partiernas sympatisörer fördelar sig sedan däremellan. De mest positiva till både tremånaders- och sexmånadersregeln finns bland moderater, folkpartister och centerpartister. Lägst andel när det gäller tremånadersregeln återfinns bland vänsterpartister, men även bland dessa är det nästan hälften som tycker att denna åtgärd är bra. Sexmånadersregeln får däremot betydligt mindre stöd av både vänsterpartister och miljöpartister. Knappt en femtedel av dessa är positiva till denna förändring. Mot bakgrund av resultaten är det inte oväntat att inställningen på ett mycket tydligt sätt också följer vänster-högerideologimönstret. Endast en fjärdedel av de svarspersoner som placerar sig till höger tycker att reglerna i sjukskrivningen är för stränga, medan drygt hälften av dem som befinner sig till vänster instämmer i påståendet. Också de två frågorna om de nya

reglerna följer samma mönster. Sammanfattningsvis ser vi även i analysen av partisympati och vänster-högerideologi att tremånadersregeln har förhållandevis starkt stöd i alla grupper, medan inställningen till sexmånadersregeln är mer polariserad.

Tabell 3 Inställning i befolkningen till nya regler i sjukförsäkringen efter partisympati och vänster-högerideologi (procent)

	För stränga regler*		3 månader→ omplacering*		6 månader→ söka annat arbete*	
	Instämmer	Antal	Bra	Antal	Bra	Antal
Partisympati						
V	59	58	48	61	19	62
S	56	367	52	384	23	374
MP	45	74	56	80	19	82
C	24	41	73	45	51	45
FP	25	69	73	75	57	74
KD	43	30	62	34	44	34
M	17	209	74	239	56	236
SD	43	49	59	51	42	52
Vänster-höger-ideologi						
Vänster	57	367	48	380	20	379
Mitten	41	281	58	308	32	303
Höger	25	311	74	347	54	344

Kommentar. * Frågornas fullständiga formulering: *Reglerna för sjukskrivning är för stränga, Efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare, Den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete.* I vänster ingår de som svarat "klart till vänster" och "något till vänster", i mitten ingår de som svarat "varken till vänster eller till höger" och i höger ingår de som svarat "klart till höger" och "något till höger". Urval: 19–64 år. Antal = alla personer som besvarat frågan i respektive grupp. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

I tabell 4 har vi gått vidare och analyserat betydelsen av hälsostatus för hur man ser på förändringarna i sjukförsäkringen. Som nämnts tidigare är forskningen på området begränsad, men de resultat som finns pekar ändå på vissa samband mellan människors hälsa och deras attityder till sjukförsäkringen (Palmer 2006). I vår studie har vi valt tre olika mått på hälsostatus. Det första är baserat på den svarandes egen erfarenhet av minst en veckas sjukskrivning det senaste året. Vi jämför den gruppen med dem som haft högst sex dagar eller ingen sjukskrivning alls under det senaste året. En annan indikator på hälsostatus som vi använder är om man återkommande har haft olika hälsobesvär såsom huvudvärk eller yrsel, värk i muskler och leder, hjärt- och kärlbesvär, magbesvär, sömnsvårigheter, oro/nedstämdhet,

nedsatt fysisk rörlighet, allergiska besvär eller någon annan typ av återkommande hälsobesvär. I gruppen som har hög nivå av hälsobesvär har vi inkluderat dem som angett att de under de senaste 12 månaderna haft minst ett hälsobesvär dagligen eller minst två hälsobesvär någon gång i veckan eller oftare. I den andra gruppen ingår alla andra. Slutligen har vi också använt självskattad hälsa som en indikator på hälsostatus. Frågan som ställs i SOM-enkäten lyder: "Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?" De svarande har sedan skattat var på en skala från 0 t.o.m. 10 som de tycker att de befinner sig. Vi valde att gruppera dem som skattat sig från 0 t.o.m. 4 tillsammans och de motsvaras i tabell 4 av dålig självskattad hälsa, medan de övriga (skattat från 5 t.o.m. 10) har grupperats som god självskattad hälsa. De tre måtten reflekterar olika perspektiv på hälsa och har samtliga visat sig ha samband med andra mer objektiva mått på hälsoproblem (Marmot, Feeney *et. al* 1995; Ringsberg, Alexanderson *et. al* 1998). Hälsoproblem av olika slag är ganska vanligt i befolkningen. I vår indelning har vi strävat efter att identifiera grupper som har erfarenhet av hälsoproblem som är något mer belastande än de som genomsnittssvensken erfar under ett år.

Tabell 4 *Inställning i befolkningen till nya regler i sjukförsäkringen efter hälsostatus (procent)*

	För stränga regler*		3 månader→ omplacering*		6 månader→ söka annat arbete*	
	Instämmer	Antal	Bra	Antal	Bra	Antal
Sjukskriven senaste året						
Inte alls eller						
högst 6 dagar	38	806	63	881	37	874
En vecka eller mer	63	138	41	138	22	137
Hälsobesvär						
Låg nivå	36	656	64	723	39	715
Hög nivå	56	316	50	329	27	328
Självskattad hälsa						
God	40	869	61	944	35	937
Dålig	60	101	47	105	30	103

Kommentar: * Frågornas fullständiga formulering: *Reglerna för sjukskrivning är för stränga, Efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare, Den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete.* Urval: 19–64 år. Antal = alla personer som besvarat frågan i respektive grupp. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

Mönstret är mycket tydligt i den här analysen. Egna erfarenheter av dålig hälsa oavsett om det är genom sjukskrivning, hög nivå av hälsobesvär eller dåligt självskattad hälsa ger en mer negativ syn på förändringarna i sjukförsäkringen. Störst är skillnaderna mellan dem med eller utan erfarenhet av sjukskrivning. 63 procent av dem som varit sjukskrivna en vecka eller mer det senaste året instämmer i påståendet att reglerna i sjukförsäkringen är för stränga. 41 procent tycker det är bra med omplacering efter tre månader, vilket ska jämföras med 63 procent bland dem som inte varit sjukskrivna alls eller högst sex dagar det senaste året. Stödet för sexmånadersregeln är också svagt bland dem som varit sjukskrivna. Mönstret är liknande även när det gäller de två andra hälsoindikatorerna (hälsobesvär och självskattad hälsa).

Sjukskrivning verkar ha störst effekt av hälsofaktorerna

För att närmare analysera vilken hälsofaktor som har störst effekt på hur man ser på regelverket i sjukförsäkringen har vi gjort analyser där vi grupperat de olika indikatorerna på hälsostatus två och två. Man kan utgå från att det finns överlappningar, t.ex. finns det troligen personer med erfarenhet av sjukskrivning det senaste året bland dem med hög nivå av hälsobesvär. Den hälsoindikator som utgör utgångspunkten i jämförelsen är erfarenhet av sjukskrivning, där skillnaderna i inställning visade sig vara störst mellan grupperna (se tabell 4).

Tabell 5 Reglerna för sjukskrivning är för stränga, hälsoindikatorer

	Låg nivå på hälsobesvär	Hög nivå på hälsobesvär	Effekt av hälsobesvär	God självskattad hälsa	Dålig självskattad hälsa	Effekt av självskattad hälsa
Sjukskriven högst 6 dagar eller inte alls	35	48	13	37	53	16
Sjukskriven minst 1 vecka	46	74	28	58	77	19
Effekt av sjukskrivning	11	26		21	24	

Kommentar: I tabellen anges hur stor andel av dem som har en uppfattning i frågan som instämmer i påståendet att reglerna för sjukskrivning är för stränga. ¹ = icke signifikant. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

Av tabell 5 framgår att ju fler erfarenheter man har av hälsoproblem desto mer negativ inställning har man. Av dem som har både hög nivå av hälsobesvär och erfarenhet av sjukskrivning en vecka eller mer det senaste året så är det 74 procent,

som anser att reglerna för sjukskrivning är för stränga. Motsvarande andel bland dem som inte har varit sjukskrivna alls eller högst sex dagar samt har en låg nivå av hälsobesvär är betydligt lägre, här är det 35 procent som tycker att reglerna är för stränga. Den totala effekten av nivån av hälsobesvär respektive sjukskrivning är signifikant och ungefär lika stark. Mönstret är detsamma även för sjukfrånvaro och självskattad hälsa, men här verkar erfarenhet av sjukskrivning ha en något större betydelse för inställningen till reglerna än självskattad hälsa.

Tabell 6 Dåligt med omplacering respektive annat arbete på arbetsmarknaden, hälsoundikatorer

	Dåligt med omplacering efter 3 månader			Dåligt med annat arbete efter 6 månader		
	Låg nivå på hälsobesvär	Hög nivå på hälsobesvär	Effekt av hälsobesvär	God självskattad hälsa	Dålig självskattad hälsa	Effekt av självskattad hälsa
Sjukskriven högst 6 dagar eller inte alls	21	28	7	43	52	9
Sjukskriven minst 1 vecka	33	44	11	54	79	25
Effekt av sjuk-skrivning	12	16		11 ¹	27	
	God självskattad hälsa	Dålig självskattad hälsa	Effekt av självskattad hälsa	God självskattad hälsa	Dålig självskattad hälsa	Effekt av självskattad hälsa
Sjukskriven högst 6 dagar eller inte alls	22	28	6	45	49	4 ¹
Sjukskriven minst 1 vecka	39	42	3 ¹	64	82	18 ¹
Effekt av sjuk-skrivning	17	14 ¹		19	33	

Kommentar: I tabellen anges hur stor andel av dem som har en uppfattning i frågan som anser att det är dåligt med omplacering efter 3 månaders sjukskrivning respektive att det är dåligt att den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete. ¹ = icke signifikant. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

I tabell 6 redovisas effekterna av sjukskrivning och hälsobesvär på inställningen till omplacering efter tre månader samt kravet att söka annat arbete efter sex månader. När det gäller tremånadersregeln ser vi framför allt effekter av sjukskrivning. Bland exempelvis personer med en hög nivå av hälsobesvär anser 44 procent av dem som

varit sjukskrivna totalt minst en vecka under det senaste året att det är dåligt med omplacering efter tre månader, medan 28 procent av dem som varit sjukskrivna färre dagar eller inte alls är negativa till omplacering. För sexmånadersregeln finns ett mönster som liknar det för påståendet om att reglerna är för stränga. En tydligt utsatt grupp utkristalliserar sig bland svarspersonerna och det är de som både har erfarenhet av sjukskrivning och en hög nivå av hälsobesvär eller dålig självskattad hälsa. Bland exempelvis personer med dålig självskattad hälsa och längre erfarenhet av sjukskrivning är det 82 procent som anser att kravet att söka annat arbete efter sex månaders sjukskrivning är en dålig åtgärd. Motsvarande andel bland personer med god hälsa och utan erfarenhet av någon längre sjukskrivning det senaste året är 45 procent.

Sammanfattningsvis visar våra resultat så här långt att egna erfarenheter av sjukskrivning har stor betydelse för hur man ser på de nya reglerna. Inte minst gäller detta att man efter sex månaders sjukskrivning ska söka nytt arbete på arbetsmarknaden. För grupper med hög nivå av hälsobesvär eller dålig självskattad hälsa och egna erfarenheter av sjukskrivning är en sådan åtgärd en möjlig realitet, vilket naturligtvis kan förklara den höga andel som är negativa. Resultaten av nästföljande analys visar också att flera av skillnaderna kopplade till hälsa återfinns oavsett vilken ideologisk tillhörighet svarspersonerna har.

Tabell 7 Reglerna för sjukskrivning är för stränga, hälsoindikatorer och vänster-högerideologi

	Höger	Vänster	Effekt av ideologi		Höger	Vänster	Effekt av ideologi
Sjukskriven högst 6 dagar eller inte alls	22	54	32	Låg nivå på hälsobesvär	18	52	34
Sjukskriven minst 1 vecka	37	77	40	Hög nivå på hälsobesvär	44	67	23
Effekt av sjukskrivning	15	23		Effekt av hälsobesvär	26	15	

Kommentar: I tabellen anges hur stor andel av dem som har en uppfattning i frågan som instämmer i påståendet att reglerna för sjukskrivning är för stränga. ¹ = icke signifikant. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

Av resultaten i tabell 7 framgår att effekterna av sjukskrivning och hälsobesvär på inställningen till om reglerna för sjukskrivning är för stränga finns både bland personer till vänster och till höger. En intressant skillnad mellan grupperna är dock att egen erfarenhet av sjukskrivning har en starkare effekt bland personer till vänster medan egen erfarenhet av hälsobesvär har en starkare effekt bland personer till höger.

Tabell 8 Dåligt med omplacering respektive annat arbete på arbetsmarknaden, hälsoindikatorer och vänster-högerideologi

	Dåligt med omplacering efter 3 månader			Dåligt med annat arbete efter 6 månader		
	Höger	Vänster	Effekt av ideologi	Höger	Vänster	Effekt av ideologi
Sjukskriven högst 6 dagar eller inte alls	14	32	18	26	62	36
Sjukskriven minst 1 vecka	11	50	39	37	85	48
Effekt av sjukskrivning	3 ¹	18		11 ¹	23	
Låg nivå på hälsobesvär	11	33	22	24	61	37
Hög nivå på hälsobesvär	23	39	16	42	74	32
Effekt av hälsobesvär	12	6 ¹		18	13	

Kommentar: I tabellen anges hur stor andel av dem som har en uppfattning i frågan som anser att det är dåligt med omplacering efter 3 månaders sjukskrivning samt att det är dåligt att den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete. ¹ = icke signifikant. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

Tabell 8 visar att även när det gäller tremånaders- och sexmånadersreglerna finns skillnaden att egen erfarenhet av sjukskrivning har en starkare effekt bland personer till vänster och egen erfarenhet av hälsobesvär har en starkare effekt bland personer till höger. Vad dessa skillnader beror på är dock svårt att säga, här krävs ytterligare analyser av materialet.

Effekten kvarstår efter kontroll för andra faktorer

För att ytterligare förstå bakgrunden till hur man ser på regelverket valde vi att avslutningsvis göra ett par logistiska regressionsanalyser, där vi samtidigt tar hänsyn till flera av de faktorer som kan påverka den fråga vi studerar. Eftersom vårt huvudintresse är att förklara vilken betydelse hälsostatus har för hur man ser på sjukförsäkringen har vi närmare undersökt detta genom att kontrollera för andra faktorer som kan påverka resultatet (tabell 9). Vi har dessutom undersökt hur sambanden mellan ideologi och inställning är under kontroll för övriga faktorer.

Tabell 9 Effekten av hälsoindikatorer på inställningen till den förändrade sjukförsäkring

	Modell 1 OR			Model 2 OR			Modell 3 OR			Antal
	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	
Erfarenhet av sjukfrånvaro	3.8	2.2	2.5	3.6	2.1	2.2	3.5	2.1	2.2	158
Hälsobesvär senaste året	2.1	1.6	1.8	1.9	1.7	1.6	2.0	1.7	1.6	547
Dålig självskattad hälsa	2.3	1.5	1.8	2.0	1.2 ¹	1.3 ¹	1.7 ¹	1.2 ¹	1.1 ¹	187

Kommentar: "För stränga regler" avser instämmande svar på frågan om att reglerna för sjukskrivning är för stränga. "Dåligt med omplacering" avser negativt svar på frågan att efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare. "Dåligt söka annat arbete" avser negativt svar på frågan att den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete. I modell 1 är Odds Ratio (OR) ojusterad, i modell 2 är OR justerad (kontrollerad) för ålder, kön och klass (arbetare kontra övriga) och i modell 3 är OR även kontrollerad för ideologi d. v. s. var personen placerar sig själv på en politisk vänster- högerskala. ¹ = icke signifikant. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

I tabell 9 presenterar vi tre modeller. I den första har vi inte alls tagit hänsyn till andra faktorer än våra hälsoindikatorer var för sig. Vi ser då att de personer som har erfarenhet av sjukfrånvaro har närmare 4 gånger så höga odds att tillhöra gruppen som anser att reglerna för sjukskrivning är för stränga. I modell 2 har vi lagt in ålder, kön och klass i analysen eftersom dessa faktorer också har ett samband med om man tycker att reglerna för sjukskrivning är för stränga. Genom att analysera faktorerna samtidigt kan vi se den renodlade effekten av sjukskrivningserfarenhet och som framgår av tabellen försvinner en del av denna effekt. Effekten sjunker från strax under 4 till drygt 3.5 gånger så höga odds, vilket innebär att det fortfarande är vanligare att de med sjukskrivningserfarenhet tycker att reglerna är för stränga. I den tredje modellen har vi också lagt till vänster-högerideologi, vilket också påverkar resultatet men i mycket lägre grad än i modell 2. En förklaring till att ideologi inte påverkar i så hög grad kan vara att vi redan i modell två kontrollerar för klass vilket är en faktor som har starkt samband med vänster-högerideologi. Vi finner att personer med erfarenhet av sjukfrånvaro har 3.5 gånger så höga odds att tillhöra gruppen som tycker att sjukskrivningsreglerna är för stränga än de som inte har sjukskrivningserfarenhet också efter det att vi kontrollerat för ålder, kön, klass, och ideologi i analysen. Sjukskrivningserfarenhet har alltså ett statistiskt signifikant

självständigt samband med inställningen till sjukskrivningsreglerna. Erfarenhet av sjukfrånvaro har på liknande sätt ett självständigt samband med hur man ser på tremånadersregeln respektive sexmånadersregeln men intressant nog är effekterna av egen sjukfrånvaroerfarenhet för inställningen till dessa regler något lägre.

Vi gjorde också en analys av hälsobesvär under det senaste året och fann ett statistiskt signifikant samband även efter det att vi kontrollerat för samtliga andra variabler. Effekten av egna hälsobesvär är dock något lägre än för egen sjukskrivningserfarenhet. Slutligen analyserade vi också självskattad hälsa. Mönstret var något annorlunda. Efter kontroll för samtliga faktorer var det inga signifikant ökade odds för att tillhöra gruppen som var negativ till reglerna i sjukförsäkringen.

I den avslutande tabellen framgår effekten av vänster-högerideologi på inställningen till de förändrade reglerna i sjukförsäkringen.

Tabell 10 Effekt av vänster-högerideologi på inställningen till den förändrade sjukförsäkringen

	Modell 1 OR			Model 2 OR			Modell 3 OR			Antal
	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	För stränga regler	Dåligt med omplacering	Dåligt söka annat arbete	
Vänster-högerideologi	2.1	1.6	1.8	1.8	1.5	1.7	1.9	1.6	1.7	158

Kommentar: "För stränga regler" avser instämmande svar på frågan om att reglerna för sjukskrivning är för stränga. "Dåligt med omplacering" avser negativt svar på frågan att efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare. "Dåligt söka annat arbete" avser negativt svar på frågan att den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete. I modell 1 är Odds Ratio (OR) ojusterad, i modell 2 är OR justerad (kontrollerad) för ålder, kön och klass (arbetare kontra övriga) och i modell 3 är OR (KI) även kontrollerad för erfarenhet av sjukfrånvaro d. v. s. om personen varit sjukskriven 1 vecka eller mer under de senaste 12 månaderna. Källa: Riks-SOM-undersökningen 2008.

Av tabell 10 framgår att personer som placerar sig till vänster på den ideologiska vänster-högerskalan har drygt 2 gånger så höga odds som de som placerar sig till höger att återfinnas i gruppen som tycker att sjukskrivningsreglerna är för stränga. När vi kontrollerar för ålder, kön och subjektiv klassstillhörighet minskar oddsen något. Slutligen kontrollerade vi för egen erfarenhet av sjukfrånvaro vilket i ringa grad förändrade oddsen. Vi gjorde samma analyser för oddsen bland personer till vänster att tillhöra gruppen som hade en negativ inställning till tremånadersregeln respektive till sexmånadersregeln. I det första fallet var skillnaderna mellan de tre olika modellerna små, men i det andra fallet framkom det att oddset för att till-

höra gruppen med negativ inställning till sexmånadersregeln var 1.8 men efter kontroll för ålder, kön och subjektiv klass minskade oddset till 1.7. Detta odds påverkades inte av att vi också kontrollerade för egen erfarenhet av sjukskrivning.

Diskussion och slutsatser

I den här studien har vi analyserat inställningen till reglerna i sjukförsäkringen. Vi fann att 42 procent av befolkningen tycker att reglerna i sjukförsäkringen är för stränga och bland dem med egen erfarenhet av en veckas eller längre sjukskrivning senaste året anser 62 procent att reglerna är för stränga. 60 procent av befolkningen är positiv till omplacering hos den nuvarande arbetsgivaren efter tre månaders sjukskrivning medan 41 procent av dem med egen erfarenhet av sjukskrivning är positiva. Slutligen anser 35 procent i befolkningen att det är bra att man efter sex månaders sjukskrivning ska söka annat arbete på arbetsmarknaden, vilket endast 22 procent av dem med egen sjukskrivningserfarenhet tycker.

Studien visar att frågan om sjukförsäkringens regler i stort följer liknande mönster som tidigare studier om synen på andra välfärdsfrågor. Arbetare är mer negativa till förändringarna, vilket ligger i linje med annan forskning som visat att arbetare generellt är mer positiva till välfärdssystem än andra socioekonomiska grupper. Egna erfarenheter eller närståendes erfarenheter av sjukdom och hälsoproblem är enligt folkhälsostatistik och omfattande internationell forskning vanligare bland arbetare eller grupper i befolkningen med låg utbildning (Siegrist & Marmot 2006; Socialstyrelsen 2009). Betydelsen av ett fungerande välfärdssystem är förstås större om man oftare har hälsoproblem och om man dessutom har låg inkomst blir effekten av kostnader för vård och läkemedel mer kännbara. Vi fann att kvinnor är mer negativa till de nya reglerna än män. Tidigare forskning har visat att kvinnor generellt sett är mer positiva än män till den offentliga sektorn och till de välfärdssystem och den service som finns där (Oskarson & Wängnerud 1995; Oskarson & Rohdén 2002). En förklaring till detta kan vara att den offentliga sektorn och dess välfärdssystem har flera olika betydelser för kvinnor. Den offentliga sektorn är ett service-system, genom att den tillhandahåller sådana tjänster (t.ex. barn- och äldreomsorg) som gör att kvinnor förvärvsarbetar i stor utsträckning. Den är också en viktig arbetsplats för en relativt stor andel av förvärvsarbetande kvinnor. Genom att kvinnor arbetar inom hälso- och sjukvård och den sociala sektorn har kvinnor dessutom ett professionellt kunnande och erfarenhet kring betydelsen av välfärd i enskilda människors liv. Kvinnor har också en form av egenintresse genom att de i högre utsträckning än män har erfarenhet av sjukskrivning. Två tredjedelar av de sjukskrivna i Sverige är kvinnor och för många kvinnor kan den nya regeln om att man efter sex månaders sjukskrivning ska söka nytt arbete uppfattas som ett reellt hot för dem själva eller för kvinnor i deras närhet. Möjligen kan också den för kvinnor något snävare arbetsmarknaden vara problematisk. Om man uppfattar ett arbetshinder i ett visst omsorgsyрке är kanske alternativen svåra att se.

Inställningen till förändringarna i sjukförsäkringen följer också det förväntade mönstret för partisympati och ideologi; resultaten visar att reglerna i sjukförsäkringen är en tydlig vänster-högerfråga. Sympatisörer till partier till vänster (V, S och MP) är generellt sett mer negativa till förändringarna än sympatisörer till partier till höger (C, FP, KD, M). Men hälsostatus har också betydelse för hur man ser på förändringarna. Personer med egen erfarenhet av sjukskrivning och av hälsoproblem har ett intresse av att sjukförsäkringen är utformad på ett så generöst sätt som möjligt. Dessa effekter av hälsostatus kvarstår även efter det att vi kontrollerat för andra centrala faktorer, som politisk ideologi. Resultaten visar att inom det borgerliga blocket är personer med egen erfarenhet av hälsobesvär mer negativa till de förändrade reglerna i sjukförsäkringen. Även om man inte har en sjukdom som är kronisk kan man lättare identifiera sig med en situation där man på grund av sjukdom inte kan arbeta och där behovet av en försäkring som täcker inkomstbortfall kan uppstå.

Ett annat intressant resultat gäller sambandet mellan inställning till sexmånadersregeln och ålder. Den yngsta åldersgruppen visar sig vara mer positiv till denna åtgärd än övriga åldersgrupper. Detta avspeglar troligen äldres större svårigheter till flexibilitet på arbetsmarknaden. Andelen bland äldre inom s.k. krympyrken är högre d.v.s. yrken som i minskande utsträckning efterfrågas på arbetsmarknaden (Marklund 2000; Marklund 2005). Bland äldre saknas ibland kompetens för nya arbetsuppgifter. En viktig fråga torde vara hur man håller kompetensnivån i alla åldersgrupper mot bakgrund av ett arbetsliv i ständig förändring. Det finns naturligtvis också bland yngre behov av kompetensutveckling t.ex. bland grupper med låg utbildning där sjukfrånvaron är högre.

Slutligen fann vi genomgående att en betydligt större andel av befolkningen är positiv till tremånadersregeln än till sexmånadersregeln. Detta gäller också för de grupper i befolkningen som har erfarenhet av sjukskrivning och ohälsa. Vi tolkar det som att det finns ett starkt stöd för att utveckla metoder för en större flexibilitet på den egna arbetsplatsen än vad som förekommer idag. Det finns också flera studier som visar att just insatser på arbetsplatsen för att förebygga ohälsa eller för att rehabilitera för återgång i arbete är positivt (Shain & Kramer 2004; Franche, Gullen *et. al* 2005; Dellve, Skagert *et. al* 2007). Det tycks som om opinionen och den nya regeln här är i samklang. Å andra sidan är opinionen mer negativ när det gäller sexmånadersregeln. Orsaken till det kan vara att tilltron till möjligheterna att byta arbete under pågående sjukskrivning och därmed sammanhängande nedsatt arbetsförmåga är liten. Undersökningen genomfördes hösten 2008 så den gjordes i början av finanskrisen och den period av varsel och arbetslöshet som följt i anslutning till denna. Troligen skulle opinionen mot sexmånadersregeln vara ännu större idag, med det kraftigt försämrade arbetsmarknadsläget.

Referenser

- Dellve L, Skagert K och Vilhelmsson R 2007. "Leadership in workplace health promotion projects: 1- and 2-year effects on long-term work attendance." *European Journal of Public Health* Oct; 17 (5): 471-6.
- Franche RL, Gullen K, Clarke J, Irvin E, Sinclair S och Frank J 2005 "Workplace-based return-to-work interventions: a systematic review of the quantitative literature." *Journal of Occupational Rehabilitation* Dec;15 (4): 607-31.
- Fritzell J och Lundberg O 2007. *Health inequalities and welfare resources*. Bristol: Policy press.
- Holmberg S och Oscarsson H 2004 *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts.
- Kumlin S 2002 *The personal and the political. How personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. Kungälv: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Lindholm C, Burström B och Diderichsen 2001 "Does chronic illness cause adverse social and economic consequences among Swedes?" *Scandinavian Journal of Public Health* 29 (1): 63-70.
- Marklund S, red. 2000 *Arbetsliv och hälsa*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Marklund S, red. 2005 *Den höga sjukfrånvaron – problem och lösningar*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Marmot M, Feeney A, Shipley M, North F och Syme 1995 "Sickness absence as a measure of health status and functioning: from the UK Whitehall II study." *Journal of Epidemiology and Community Health* 49: 124-130.
- Oscarsson H och Holmberg S 2008 *Regeringskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts.
- Oskarson M och Wängnerud L 1995 *Kvinnor som väljare och valda. Om betydelsen av kön i svensk politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Oskarson M och Rohdén H 2002 *Könsskillnader i politiken – mönstren består*. Det våras för politiken. Trettio två artiklar om politik, medier och samhälle. Red. Weibull L och Holmberg S. Kungälv: SOM-institutet.
- Oskarson M 2008 *De sociala klassernas skilda världar*. Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle. Red. Weibull L och Holmberg S. Göteborg: SOM-institutet.
- Palmer E, red. 2006 *Sjukförsäkring, kultur och attityder. Fyra aktörers perspektiv*. Kalmar: Försäkringskassan.
- Rayce SL, Christensen U *et.al* 2008 "Economic consequences of incident disease: the effect on loss of annual income." *Scandinavian Journal of Public Health* 36 (3): 258-64. Epub 2008 Mar 7.
- Ringsberg K, Alexanderson K, Borg K och Hensing G 2001 "Self-reported health over time – the health line method." *Scandinavian Journal of Public Health* 29 (3): 233-9

- SBU 2003 *Sjukskrivning – orsaker, konsekvenser och praxis*. En systematisk litteraturöversikt, rapport nr 167. Göteborg.
- Shain M och Kramer D 2004 "Health promotion in the work place: framing the concept; reviewing the evidence." *Journal of Occupational and Environmental Medicine* 61(7): 643-8, 585.
- Siegrist J och Marmot M, red 2006 *Social inequalities in health. New evidence and policy implications*. Oxford: Oxford University Press.
- Socialstyrelsen 2009. *Folkhälsorapporten 2009*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2000 *Sjukfrånvaro och sjukskrivning – fakta och förslag. Slutbetänkande av sjukförsäkringsutredningen*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Svallfors S 1989 *Vem älskar välfärdsstaten? Attityder, organiserade intressen och svensk välfärdspolitik*. Lund: Lunds universitet.
- Svallfors S 2004 *Klassamhällets kollektiva medvetande*. Umeå: Boréa.
- WHO 2002 *World Health Report – reducing risks, promoting healthy life*. Geneva.

NEDSLAG I KONSUMTIONSKULTUREN

ULRIKA HOLMBERG, MAGDALENA PETERSSON,
MARIA BRODIN OCH MARCUS GIANNESCHI

Genom att konsumera skapar vi oss själva. Vilka vi är, vilka identiteter vi har och hur vi ser på oss själva är också något som vi skapar. Utifrån ekonomiska och sociala förutsättningar har våra liv i allt högre utsträckning blivit projekt som vi jobbar på och utvecklar hela livet. Konsumtion är en social och kulturell handling och det finns lika många anledningar till att konsumera som det finns konsumenter. Konsumtion handlar i princip aldrig enbart om att uppfylla ett behov som är kopplat till en vara. Det är inte bara för att vi är hungriga som vi köper mat eller för att vi fryser som vi köper kläder utan en rad sociala och kulturella aspekter är med och påverkar när, varför och vad vi köper. Konsumtion är också ett vanligt sätt att uttrycka social status. Men, konsumenter använder inte bara konsumtionsvaror för att uttrycka social status eller för att visa vilka de är eller hur de vill uppfattas. Konsumtion handlar också om kommunikation. Att konsumera kan vara allt ifrån sätt att umgås med familj och vänner till att visa att man bryr sig genom att köpa gåvor. Vad och när vi handlar bygger på klass, generation och genusspecifika smaknormer.

Vi kan lära oss mycket av att studera inte bara *intresse* för olika konsumtionsaktiviteter utan också hur människor betar sig som konsumenter – *hur ofta* man utför olika konsumtionsaktiviteter och vilket *värde* olika konsumtionsområden har. Följande kapitel lyfter fram tre områden som representerar konsumtionen på det personliga, det sociala och det samhällsliga planet – mode och kläder, heminredning och miljömärkt mat – och jämför intresse, köpfrekvens och värde bland kvinnor och män i olika åldrar.

Livsstilskonsumtion och miljöhänsyn

De senaste årens kraftiga konsumtionsökning ifrågasätts allt oftare ur ett miljöperspektiv. I detta sammanhang är det ofta den så kallade livsstilskonsumtionen, där heminredning och kläder spelar en viktig roll, som lyfts fram som problematisk. Fungerande varor byts ut mot nya för att passa in i rådande stilideal. Mellan 1997 och 2007 växte den totala privata konsumtionen med 32 procent i fasta priser (SCB, Nationalräkenskaper). Kategorin möbler, inredningsartiklar hushållsutrustning och förbrukningsvaror växte under samma period med 86 procent och kategorin kläder och skor med 64 procent. Det betyder att svenska hushåll köpte 86 procent fler eller exklusivare möbler med mera under 2007 än tio år tidigare. Under slutet av 2008 bromsades hela ekonomin in och de preliminära beräkningarna för hela året

är en nedgång på 0,2 procent för hushållens totala konsumtion (ibid). För kategorin möbler m m beräknas en svag ökning för 2008 (0,4 procent) och för kläder och skor en ökning på 2,3 procent. Konsumtion av ekomärkta produkter utgör än så länge bara en liten andel av hushållens totala utgifter. Inköpen av ekomärkta livsmedel har under flera år bara uppgått till ca 2 procent av hushållets utgifter för livsmedel. Under 2007 steg andelen till närmare 3 procent

Människor har olika anledningar till att konsumera och det går inte att ge en enda förklaring varför konsumtionen ökat. I syfte att fånga fler dimensioner av konsumtionen än SCB:s statistik över hushållens utgifter ställdes i 2008 års upplaga av Riks-SOM frågor om intresse, köpfrekvenser och värde inom områdena miljö, heminredning och kläder¹. *Intresset* för miljöfrågor är jämförelsevis stort bland respondenterna. Heminredningsintresset är betydligt mindre. Allra minst är intresset för mode/kläder (tabell 1).

Tabell 1 Intresse för miljöfrågor, heminredning och mode/kläder 2008

	Miljöfrågor	Heminredning	Mode/ kläder
Medelvärde	6,1	5,6	5,0
Standardavvik.	2,5	2,9	3,0
Intresse 0-3*	16 %	25 %	34 %
Intresse 4-6	36 %	33 %	33 %
Intresse 7-10	48 %	42 %	33 %
Total	100 %	100 %	100 %
Antal svarande	1600	1600	1605

* Fråga: Hur intresserad är du i allmänhet av...? Skala: från 0 = inte intresserad alls till 10 = mycket intresserad

Köpfrekvenserna för kravmärkt mat, möbler/inredning och kläder till sig själv skiljer sig mycket åt inbördes – den viktigaste förklaringen är produkternas förväntade livslängd och den genomsnittliga prisnivån i respektive kategori. Möbler och inredningsartiklar har oftast längre livslängd och inköpen har ofta ett högre pris än kläder som i sin tur har längre livslängd och högre pris än livsmedel, men det finns förstås en rad överlappningar. Det är viktigt att notera att kategorierna kläder och möbler och inredning innehåller stora variationer när det gäller prisnivå och varaktighet. Att köpa en soffgrupp kräver betydligt mer resurser än t ex köp av gardiner. Det är också stor skillnad på att köpa strumpor och kostym. Likaså är både kläd och inredningsmarknaderna tämligen diversifierad med aktörer i en mängd olika prisklasser.

Närmare 40 procent av konsumenterna i undersökningen köper kravmärkt mat minst en gång i veckan (tabell 2), sannolikt någon kravmärkt produkt varje gång

de handlar mat. En fjärdedel av de svarande har bara någon gång det senaste året eller aldrig köpt kravmärkt mat. En tredjedel av respondenterna köper möbler och inredning en gång i kvartalet eller oftare. Oavsett vad det är konsumenterna köper och vilket belopp det handlar om är inredning ett konsumtionsområde som kräver tid och engagemang. Med tanke på att möbler och inredningsföremål inte slits så fort som t ex kläder är den höga köpfrekvensen anmärkningsvärd och tyder på ett stort engagemang. Det vanligaste köpintervallet för kläder är någon gång i månaden, men det finns en grupp konsumenter som köper kläder minst en gång i veckan, vilket är anmärkningsvärt ofta.

Tabell 2 Köpfrekvenser för kravmärkt mat, möbler/inredning och egna kläder, andelar 2008 (procent)

	Kravmärkt mat	Möbler/inredning	Kläder till dig själv
någon gång senaste året eller aldrig	26	50	15
någon gång i halvåret	7	19	19
någon gång i kvartalet	9	21	29
någon gång i månaden	22	10	33
någon gång i veckan eller oftare	37	1	4
Total	100	100	100
Antal svarande	1590	1595	1609

Värdet av olika varor och tjänster i förhållande till vad de kostar har stor betydelse för vad vi vill köpa och inte. Värdet är i detta sammanhang inte bara en ekonomisk kalkyl utan inkluderar även sociala och kulturella aspekter som är viktiga i de sammanhang vi rör oss i. Varors värde bygger på komplicerade meningsskapande processer som bestämmer vad en viss vara har för värde. Konsumenter har lärt sig att värdera ting och vad olika varor är värda. Men värde är kopplat till identitet. Konsumtionsvaror skapar inte främst begär för att de är exklusiva och tillgången är begränsad. Olika konsumenter begär olika saker och det begäret bygger på identitetsprocesser.

Andelen respondenter som anser att kravmärkt mat är mycket väl värd sitt pris är under 10 procent (tabell 3). Samtidigt är det 10 procent som anser att kravmärkt mat inte alls är värd priset. Detta är förstås en av anledningarna till att den ekomärkta maten fortfarande bara utgör en liten andel av hushållsbudgetens för livsmedel. Märkeskläder anses ha ännu lägre värde i förhållande till vad de kostar. Viktigt att notera är att det är mer socialt accepterat att anse att kravmärkt mat är värd sitt pris än märkeskläder, då ekomaten uppfattas representera ett samhällsansvar och märkeskläder en personlig fåfånga.

Tabell 3 Värde i förhållande till vad det kostar 2008 (procent)

	Kravmärkt mat	Märkeskläder
Mycket väl värd priset	9	3
Ganska väl värd priset	44	21
Inte speciellt värd priset	23	32
Inte alls värd priset	10	30
Ingen uppfattning	14	15
Total	100	100
Antal svarande	1592	1590

Betydelsen av kön och ålder

Konsumtionsmönstren skiljer sig mellan kvinnor och män, yngre och äldre. Trots många års jämställdhetsdebatt och tal om att den subjektiva åldern är viktigare än den biologiska för hur vi lever ser vi att generations- och genusspecifika smaknormer fortfarande har betydelse för hur vi konsumerar. Skillnaderna ligger djupt rotade och har lyfts fram i företags marknadsföring sedan mitten av förra århundradet. Kvinnor, män och ungdomar blev olika målgrupper. Samtidigt etablerades begreppet ”livsstilskonsumtion” (Sparke 2004). Konsumtion blev både ett sätt att bli delaktig i den nya moderna tiden och ett medel för att skapa sig en egen, personlig identitet. För många familjer var det första gången som de kunde köpa sig ett eget hus, i en villaförort och de kunde dessutom möblera det med nya möbler tillverkade enligt tidens smak. Att ha ett eget kök fyllt med nya varor, apparater och ett stort pastellfärgat kylskåp, det var något helt nytt.

Intresset för konsumtion uppfattas ofta minska med högre ålder, ibland redan från trettioårsåldern, men åtminstone från femtioårsåldern och uppåt. Äldre människor har redan allt, de är mer konservativa och mindre intresserade av nyheter, hävdas det ofta. Så har också 55+ konsumenten tills nyligen varit en tämligen ointressant grupp för producenter och marknadsförare. På senare år påpekas det från flera håll att något nytt är på gång. En ny stor grupp blivande eller nyblivna pensionärer gör sig allt mer gällande på marknaden och ställer helt nya krav än tidigare. De tillhör den mest välbärgade och bäst utbildade generationen i historien.

Tema miljö

Intresse för miljöfrågor har inte särskilt starkt samband med kön eller ålder, men det finns ett par intressanta skillnader (tabell 4). Intresset är som störst bland både kvinnor och män i åldersgruppen 50-64 år. Kvinnornas intresse skiljer sig mindre mellan olika åldrar än bland männen. I gruppen 15-29 år är männens intresse för miljöfrågor lägre än kvinnornas, annars är skillnaderna små mellan kvinnor och män.

Tabell 4 Intresse för miljöfrågor efter kön och ålder 2008 (procent)

		Ålder				Total	
		15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år		
Kvinnor	Intresse för - Miljöfrågor	0-3	18	15	10	17	15
		4-6	33	35	39	33	36
		7-10	49	49	50	49	50
	Total		100	100	100	100	100
Män	Intresse för - Miljöfrågor	0-3	28	12	10	19	16
		4-6	33	38	41	35	37
		7-10	39	50	49	46	47
	Total		100	100	100	100	100

*Skala från 0 = inte intresserad alls till 10 = mycket intresserad

Resultatet stämmer överens med tidigare studier – endast ett fåtal har kunnat bekräfta att det finns skillnader mellan olika demografiska grupper. Resultaten är inte heller samstämmiga. En mindre svensk undersökning konstaterar att kvinnor är mer intresserade av miljövänliga matvaror än män, äldre är mer intresserade än yngre och högutbildade är mer intresserade än lågutbildade (Jakobsson & Fregidou-Malama 2005)². En annan svensk studie visar motsatt samband mellan ålder och attityd till ekomat. Där är yngre konsumenter mer positiva än äldre (Magnusson et al 2003)³.

Kvinnor köper *kravmärkt mat* oftare än män (tabell 5). Däremot är skillnaderna inte så stora mellan olika åldersgrupper⁴. Det är i grupperna 30-49 år och 50-64 man finner den högsta köpfrekvensen, bland både kvinnor och män i undersökningen. Resultatet stämmer överens med en rad danska studier. Sambandet mellan kön och köp av ekologisk mat kunde styrkas, men ålderssambandet var för svagt för att kunna bekräftas (Thøgersen & Öhlander 2006a, 2006b; Thøgersen 2000, 2002).

Det finns ett samband mellan miljövänliga värderingar och konsumenters beteende, men det krävs att värderingarna blir en del av konsumenternas självuppfattning för att beteendet skall bli miljövänligt (Thøgersen, kommande). När kollektiva och individuella intressen i form av sociala mål och egen nytta krockar tenderar vi att tänka egoistiskt. Denna typ av krock kan uppstå när ekologiska varor är dyrare än andra varor, miljömålen står då mot ekonomisk nytta. Att välja bort det ekologiska alternativet behöver inte betyda att konsumenten har ont om pengar utan att konsumenten vill vara sparsam eller spendera pengarna på något som ger större personlig nytta istället (Tarkainen & Sundquist 2005). Vad andra konsumenter gör och tycker har betydelse för vårt beteende. Om det sociala trycket ökar så minskar

tendenserna att tänka egoistiskt och konsumtionen av ekologiska varor ökar (Thögersen & Öhlander 2006a, 2006b).

Tabell 5 Hur ofta har du det senaste året köpt kravmärkt mat/livsmedel? 2008 (procent)

			Ålder				
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Köpt	någon gång senaste året eller aldrig	24	20	17	24	21
	kravmärkt	någon gång i halvåret	9	2	3	2	4
	mat/	någon gång i kvartalet	9	9	8	10	9
	livsmedel	någon gång i månaden	24	24	26	21	24
		någon gång i veckan eller oftare	35	45	45	43	43
Total			100	100	100	100	100
Antal svarande			159	282	234	168	843
Man	Köpt	någon gång senaste året eller aldrig	35	26	28	39	32
	kravmärkt	någon gång i halvåret	10	7	10	12	10
	mat/	någon gång i kvartalet	12	7	10	7	8
	livsmedel	någon gång i månaden	21	22	19	17	20
		någon gång i veckan eller oftare	23	38	34	24	31
Total			100	100	100	100	100
Antal svarande			130	223	199	195	747

Kravmärkt mat har ett större värde för kvinnor än män när de utvärderat värdet i förhållande till vad det kostar (tabell 6). Det finns också en skillnad mellan olika åldrar, där yngre värdesätter kravmärkt mat högre än äldre. Den grupp som värdesätter kravmärkt mat allra högst är unga kvinnor, 15-29 år.

Trots att undersökningen visar att en stor andel av respondenterna har ett intresse för miljöfrågor, köper kravmärkta livsmedel förhållandevis ofta och tycker att kravmärkt mat är värd sitt pris är andelen ekomärka livsmedel fortfarande bara några få procent av hushållens totala utgifter för livsmedel. Liknande resultat gäller danska konsumenter⁵. För en stor del av befolkningen ligger attityderna till miljövänligt beteende på ett övergripande plan och är förhållandevis nya jämfört med köpvanorna som är produktspecifika och har grundlagts många år tidigare, vilket kan var en förklaring till ekomatens blygsamma andel (Magnusson & Biel 2005). Miljöfrågor har under senare år hamnat i fokus vilket kan ha lett till en allmänt positiv attityd till att köpa ekologiska livsmedel. Endast en minoritet av konsumenterna anser att miljöfrågor inte är särskilt viktiga. Allmänna attityder har dock inte så stort samband med verkligt beteende – de är för vaga och visar inte hur man ska agera och gör sig därför troligen inte påmind i en köpsituation (ibid). Majoriteten

av konsumenterna tror ändå att deras köp av ekologiska livsmedel kan leda till positiva konsekvenser för både miljö och hälsa och en sådan inställning lägger grunden till en allmänt positiv attityd till ekologiska livsmedel (ibid). Med tiden kan dock attityden bli mer specifik och därmed lättare att koppla till ett visst beteende. Den allmänt positiva attityden gör att man blir mer öppen för information om eventuella miljöfördelar och andra aspekter av att köpa ekologiska livsmedel. Sådan ny information lägger i sin tur grunden till en mer specifik attityd till att köpa ekologiska livsmedel. Det finns en tendens att konsumenter köper fler och fler ekologiska varor med tiden, men spridningen till andra områden går ganska långsamt (Thøgersen & Ölander 2006a).

Tabell 6 Värde i förhållande till vad det kostar – Kravmärkt mat 2008 (procent)

			Ålder				
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Kravmärkt mat	Mycket väl värd priset	19	11	10	5	11
		Ganska väl värd priset	46	50	52	48	49
		Inte speciellt värd priset	14	21	23	20	20
		Inte alls värd priset	6	9	8	7	8
		Ingen uppfattning	14	9	7	20	12
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		160	280	239	164	843
Man	Kravmärkt mat	Mycket väl värd priset	9	7	6	4	6
		Ganska väl värd priset	42	39	43	29	38
		Inte speciellt värd priset	18	31	25	28	26
		Inte alls värd priset	8	9	14	15	12
		Ingen uppfattning	23	13	13	24	17
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		131	223	199	196	749

Det ligger i tiden att låta den vanliga konsumenten lösa en rad samhälleliga och politiska problem, bl a inom miljö- och livsmedelsområdet (Halkier 2001). Konsumenter dras mellan ökad osäkerhet över vad de bör göra och en ökad medvetenhet att de har kapacitet att göra något (ibid). En del konsumenter tycker att det är svårt att veta hur de skall välja, vad det innebär att välja det ena eller andra. De kan t ex uppleva att det finns en motsättning då ekologiska varor har transporterats långa sträckor innan de når butiken vilket bör tas med i beaktande om vad som är mest miljövänligt (Magnusson & Biel 2005). Svårigheten att värdera miljöinformation och att man dessutom måste hantera motstridiga önskemål, t ex att se till att barnen äter ordentligt samtidigt som de inte gillar smaken av de ekologiska varorna gör att konsumenter känner sig ambivalenta (Halkier 2001).

Tema heminredning

Intresset för *heminredning* är mycket större bland kvinnor än män (tabell 7). Drygt hälften av kvinnorna uppger att deras intresse är 7-10 medan bara en fjärdedel av männen är lika intresserade. Bland kvinnorna är intresset som störst i den yngsta gruppen. Männen intresse för heminredning är störst i gruppen 30-49 år.

Tabell 7 Intresse för heminredning efter kön och ålder 2008 (procent)

		Ålder				Total
		15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	
Kvinnor	Intresse för - Heminredning	0-3	10	10	12	12
		4-6	26	31	31	37
		7-10	64	59	56	46
	Total		100	100	100	100
	Antal svarande		159	283	241	169
						852
Män	Intresse för - Heminredning	0-3	43	28	44	45
		4-6	31	40	33	36
		7-10	26	31	23	19
	Total		100	100	100	100
	Antal svarande		132	218	203	195
						748

*Skala från 0 = inte intresserad alls till 10 = mycket intresserad

Resultatet ligger i linje med tidigare undersökningar av mäns och kvinnors intresse för inredning (se t ex Sparell 2000) och kan vid en första anblick tyckas bekräfta den traditionella bilden av heminredningens koppling till femininet och till kvinnan. Hemmet och därmed också heminredning har under en större del av 1900-talet sammankopplats med femininitet eftersom det förknippats med kvinnans och hennes roll som ansvarig för hushåll och hemmets estetiska utformning (Sparke 1995). Under senare år har dock männen och konstruktionen av maskulinitet i hemmet uppmärksamats (Attwood 2005). Undersökningens resultat ska därför inte ses som ett uttryck för att ett oproblematiserat förhållande mellan heminredning och femininitet kvarstår. Trots att undersökningen visar att det fortfarande finns tydliga skillnader mellan mäns och kvinnors intresse för heminredning illustrerar den också att det finns ett behov att nyansera den traditionella bilden. Även om andelen personer som uttrycker ett intresse för inredning är betydligt högre bland männen än bland kvinnorna är gruppen som ger uttryck för ett medelintresse relativt lika i de båda grupperna. Undersökningen visar att inredning är ett område som intresserar många i någon mån och det är förmodligen också detta som kommer till uttryck i hushållens ökade konsumtion av möbler och inredningsartiklar.

En jämförelse mellan de olika åldersgrupperna visar också att intresset för heminredning varierar men att variationerna är relativt små. Faktorer som generation och/eller livsfas tycks alltså ha en mindre betydelse för intresset för heminredning men, som diskuteras längre fram i rapporten, kan dessa faktorer tänkas ha betydelse vid köp av inredning.

Köpfrekvensen för möbler och inredning är högre för kvinnor än för män i alla åldersgrupper förutom gruppen 65-85 år (tabell 8). I denna åldersgrupp är det förhållande vis ovanligt att köpa möbler och inredning. Skillnaderna är störst mellan kvinnor och män i den yngsta gruppen. Köpfrekvensen för möbler och inredning har en tydlig koppling till livsfas och generation. Att yngre köper oftare än äldre kan vara ett resultat av att de befinner sig i en livsfas där de håller på att etablera ett boende. Det är troligt att många i de lägre åldersgrupperna befinner sig i en del av boendekarriären där boytan tenderar att öka vilket i sin tur kräver investeringar i nya möbler och inredningsföremål. Människor i grupperna 50-64 och 65-85 däremot, har redan etablerade boenden och befinner sig snarare i en fas där de flyttar från större till mindre bostäder. Behovet att köpa nya möbler är mindre och genom att boytan minskar skapas tillfällen att rensa bland möbler och andra föremål och göra sig av med sådant som är utslitet eller som konsumenten är mindre nöjd med. I likhet med att ha möjlighet att köpa nya möbler är också möjligheten att rensa ut av stor betydelse för hur människor gör hem (Brodin, kommande)

Tabell 8 Hur ofta har du det senaste året köpt möbler/inredning? 2008 (procent)

			Ålder				
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Köpt möbler/ inredning	någon gång senaste året eller aldrig	29	35	42	77	44
		någon gång i halvåret	18	17	19	12	17
		någon gång i kvartalet	24	29	28	8	24
		någon gång i månaden	27	18	11	3	15
		någon gång i veckan eller oftare	3	1	1	0	1
	Total		100	100	100	100	100
Antal svarande			160	284	236	165	845
Man	Köpt möbler/ inredning	någon gång senaste året eller aldrig	56	41	53	77	56
		någon gång i halvåret	15	26	26	14	21
		någon gång i kvartalet	21	24	17	8	17
		någon gång i månaden	7	8	5	2	5
		någon gång i veckan eller oftare	2	1	0	0	1
	Total		100	100	100	100	100
Antal svarande			131	224	200	195	750

Något som också kan förklara skillnaderna i köpfrekvens mellan olika åldersgrupper är förändringar i synen på heminredning och sättet att konsumera. Yngre människor har en annan syn på och ett annat sätt att köpa och förhålla sig till heminredningen än äldre generationer. Gruppen 65-85 åringar etablerade t ex sitt boende under första halvan av nittonhundratalet då köpbeteendet såg annorlunda ut. Anskaffningen av möbler hade en tydligare koppling till äktenskap och familjebildning. Ett boende etablerades genom att en stor del av möblemanget inhandlades vid ett och samma tillfälle i samband med bosättningen. Idag ser köpbeteendet annorlunda ut. Det finns ett tydligt ideal som föreskriver att ett hem bör etableras genom att enstaka möbler och föremål anskaffas successivt under lång tid (Brodin kommande). Möbleringen av en lägenhet är inte heller lika kopplad till äktenskap och familjebildning. Heminredningen förstås snarare som ett medel att uttrycka individuell eller familjeidentitet och tar formen av ett ständigt pågående projekt.

Tema mode och kläder

Intresset för *mode och kläder* har ett starkt samband med både kön och ålder (tabell 9). Kvinnorna i undersökningen är mycket mer intresserade av mode och kläder än männen och de yngre är mer intresserade än de äldre. Det största intresset finns bland unga kvinnor. 71 procent av kvinnorna mellan 15 och 29 år uppger att deras intresse för mode/kläder ligger mellan 7 och 10.

Tabell 9 Intresse för mode/kläder efter kön och ålder 2008 (procent)

		Ålder					
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Intresse för - Mode/kläder	0-3	13	20	18	22	18
		4-6	16	37	36	39	33
		7-10	71	44	46	39	49
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		159	285	239	168	851
Man	Intresse för - Mode/kläder	0-3	42	43	57	64	52
		4-6	32	37	29	28	32
		7-10	26	20	13	8	16
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		132	220	202	195	748

*Skala från 0 = inte intresserad alls till 10 = mycket intresserad

Unga män har ett något större intresse för mode och kläder än äldre män. 26 procent av männen mellan 15 och 29 år uppger att deras intresse för mode/kläder ligger mellan 7 och 10. Siffran minskar stadigt med åldern. Det kan vara en återspeglning av att unga män idag har ett ökat intresse för kläder och utseende. Det är en utveckling som observerats av flera konsumtionsforskare (ex. Nixon 2001). Det har blivit mer accepterat att unga män lägger tid och pengar på mode. Marknaden för ungt herrmode har ökat och fler modetillverkare riktar sin marknadsföring mot män.

Att kvinnor intresserar sig mer för mode/kläder är en återspeglning av att konsumtion av kläder under de senaste 200 åren har förståtts som en kvinnlig praktik. Kvinnor har både bedömts mer utifrån kroppsliga egenskaper som utseende än män som i högre grad bedömts utifrån vad de uppnått i yrkeslivet såväl som genom fritidsaktiviteter. Konsumtion har varit en arena där kvinnor både har kunnat förverkliga sig själva och uttrycka sig estetiskt. Kvinnor har också i högre grad än män haft som uppgift att förse familjen med konsumtionsvaror, exempelvis kläder.

Det något fler kvinnor i åldersgruppen 50-64 än i ålderskategorin 30-49 som uttrycker ett stort intresse för mode och kläder. Nedgången kommer först efter 65. Samma sak gäller den procentsats kvinnor som köper kläder till sig själv någon gång i månaden.

Tabell 10 Hur ofta har du det senaste året köpt kläder till dig själv? 2008 (procent)

			Ålder				
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Köpt kläder till dig själv	någon gång senaste året eller aldrig	4	8	6	22	10
		någon gång i halvåret	4	12	13	18	12
		någon gång i kvartalet	15	33	28	28	27
		någon gång i månaden	56	42	49	30	44
		någon gång i veckan eller oftare	20	5	3	2	7
	Total		100	100	100	100	100
Antal svarande			158	284	239	174	855
Man	Köpt kläder till dig själv	någon gång senaste året eller aldrig	14	14	22	30	20
		någon gång i halvåret	18	25	31	27	26
		någon gång i kvartalet	26	37	29	29	31
		någon gång i månaden	37	22	17	14	21
		någon gång i veckan eller oftare	5	2	1	1	2
	Total		100	100	100	100	100
Antal svarande			131	224	201	198	754

Kvinnor *köper kläder* mycket oftare än män och yngre mycket oftare än äldre (tabell 10). Bland kvinnorna utmärker sig åldergruppen 15-29 år med att de köper kläder mycket ofta och gruppen 65-85 år med att de ganska sällan köper kläder. I åldergrupperna däremellan är köpfrekvenserna ganska lika. Så många som en 1/5 av de unga kvinnorna i undersökningen köper kläder minst en gång i veckan. Att unga kvinnor lägger mycket tid och pengar på att köpa kläder kan bero på att shopping är ett sätt för dem att umgås med varandra. Det uttrycker att konsumtion är en social aktivitet.

Yngre konsumenter *värdesätter* märkeskläder högre i förhållande till vad de kostar än vad äldre konsumenter gör (tabell 11). Framför allt ökar andelen som inte har någon uppfattning i frågan med högre ålder på de svarande. I de yngre grupperna, 15-29 år och 30-49 år, har märkeskläder ett högre värde för män än kvinnor. I gruppen 50-64 år förhållandet det motsatta och i den äldsta gruppen är skillnaden mellan kvinnor och män minimal. Unga män, 15-29 år, är de som värdesätter märkeskläder allra högst.

Tabell 11 Värde i förhållande till vad det kostar – Märkeskläder 2008 (procent)

			Ålder				
			15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Total
Kvinna	Märkeskläder	Mycket väl värd priset	6	2	2	1	3
		Ganska väl värd priset	24	22	19	10	19
		Inte speciellt värd priset	37	38	35	27	35
		Inte alls värd priset	25	31	31	33	30
		Ingen uppfattning	8	8	12	30	13
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		158	280	238	162	838
Man	Märkeskläder	Mycket väl värd priset	7	3	2	1	3
		Ganska väl värd priset	36	31	15	11	22
		Inte speciellt värd priset	23	35	32	24	30
		Inte alls värd priset	22	22	38	33	29
		Ingen uppfattning	12	9	14	32	16
	Total		100	100	100	100	100
	Antal svarande		133	223	200	196	752

De unga männens intresse för märkeskläder ligger i linje med tidigare studier av symbolisk konsumtion av kläder bland tonåringar (Rose et al 1998, Piacentini & Mailer 2003 Gianneschi 2007)⁶. Märkeskläderna är en viktig del i deras identitetsskapande praktik. En tidigare svensk studie av unga konsumenters relationer och attityder till varumärken visar att konsumtion av varumärken ofta beskrivs i termer

av statussökande och att konsumtion av varumärken blir ett medel för att uppnå normativa ideal som kan beskrivas som normalitet och tillräcklighet. Generellt förstår ungdomar märkeskläder som ett försök att visa på ekonomiskt välstånd och som unga konsumenter uttrycker det, status (Gianneschi 2007).

Samma studie visar att hierarkisk och statusmässig jämförelse med andra i den sociala närheten ofta var mer möjligt att tala om när ett manligt genus konstruerades. Unga män talade i större utsträckning än kvinnor om märkeskläder som ett tecken på ekonomisk status och de talade om ekonomisk och social status som något man själv eftersökte och kunde känna tillfredsställelse i att åstadkomma. Förutom att varumärken idag fungerar som en del av modesystemet av ”inne” och ”ute” på precis samma sätt som specifika form- och stiluttryck (ex. uppvikta jeans, jeans med boot cut, jeans i rådenim m.m.), så betingar de ett pris som visar att innehavaren har ekonomiska resurser, vilket gör att priset i sig inte är en oviktig symbolisk dimension av varumärket. Det finns naturligtvis inte en manlighet i singularis utan maskulinitet som genus konstrueras intersektionellt⁷, men några generella drag i klassiska myter om manlighet finns i den västerländska idéhistorien (Ambjörnsson 1990). Till dessa räknas en främsta livsuppgift att skapa sig själv genom framgång såväl ekonomiskt som socialt. Mannen skall vara stark, självtillräcklig och framgångsrik (ibid.). Det är kanske inte så konstigt att ett fenomen som så starkt kopplas till ekonomisk status av informanterna är enklare för killarna att koppla till sin egen identitet, då ett normativt manligt genus tillåter mer hierarkiska ambitioner och statusjakt än ett kvinnligt.

Nya köpmönster?

Det finns all anledning att följa hur konsumenters intresse och köpvanor inom områdena miljö, heminredning och kläder utvecklas över tid. Inte minst med tanke på att undersökningen genomfördes när vi gick in i en lågkonjunktur efter många års högkonjunktur och kraftiga konsumtionsökningar. Kommer vi att få se nya omprioriteringar än vid tidigare lågkonjunkturer när vi samtidigt har en klimatkris? Konsumenter har i alla tider skjutit upp dyra inköp under sämre tider av ekonomiska skäl. Man lagar soffan istället för att köpa en ny. Denna typ av omprioriteringar är oftast även bra för miljön. När det gäller nyinköp är dock risken stor att sämre ekonomi innebär att vi inte har råd att köpa det som är mest hållbart på sikt, ett lågprisalternativ går före en miljöklassad produkt av högre kvalitet. Vad händer när ekonomin vänder? Fortsätter vi att konsumera som tidigare eller har vi lärt oss ett nytt sätt att konsumera som är mer hållbart? Hur vi bedömer värdet av vår konsumtion i förhållande till vad det kostar blir en nyckel till att förstå detta. Men, hur vi konsumerar och vilka prioriteringar vi gör kan inte reduceras till en rationell kalkyl där hänsyn tas till pris, kvalitet och konsekvenser som t ex miljöpåverkan. Konsumtionens sociala och kulturella dimensioner måste beaktas för att förstå konsumtionens betydelse för konsumenten och hur konsumtionen utvecklas på sikt.

Noter

- ¹ Undersökningen genomfördes under perioden 24 september 2008 till 10 februari 2009, men tyngdpunkt på oktober och början av november (jfr metodkapitlet i slutet av volymen). Det var en turbulent period då konjunkturen vände. Nyheter om varsel och sämre tider har sannolikt påverkat svaren (jfr inledningskapitlet i denna volym).
- ² Enkätundersökning av ca 300 konsumenter i Gävle, Hofors och Järvsö
- ³ Enkätundersökning av 1154 konsumenter.
- ⁴ Skillnaderna mellan åldergrupperna är signifikanta på 5 %-nivån. Kvinnor: Pearson Chi2, p=0,04. Män: Pearson Chi2, p=0,02
- ⁵ De ekologiska livsmedlens andel var i Sverige i genomsnitt 2,7 % 2007. Bara bananer, ägg och vissa mjölksorter når över 10 % (SCB, Hushållens utgifter 2007). Enstaka varugrupper hade i Danmark nått över 20 % vid millennieskiftet, t ex havregryn, mjöl och färsk pasta.
- ⁶ Den årliga ”ungdomsenkäten” som Göteborgs Posten genomför i Göteborgsregionens niondeklasser visar liknande resultat. På frågan ”Hur viktigt är det att ha ”rätt” märkeskläder?”, svarade 5 % av tjejerna ”mycket viktigt” och av killarna 11 %. Motsvarande svarsfrekvens för alternativet ”Ganska viktigt” var 19% och 26 % (GP, 8/6 – 07 ”*En investering man skall lägga märke till*”). Frågans formulering är naturligtvis problematisk, men ger ändå en indikation som är intressant (3107 respondenter).
- ⁷ Exempelvis vet vi sedan tidigare konsumtionsrelaterade studier i brittisk och amerikansk kontext att det finnas belägg för att märkeskläder med visuellt tydliga logotyper är mer eftertraktade bland unga konsumenter ifrån områden med en stor andel invånare i ekonomiskt utanförskap och att det i dessa områden är vanligare att ungdomar sinsemellan retar varandra för deras och deras familjers ekonomiska tillkortakommanden. Att inte ha råd med vissa märkesvaror innebär ett socialt stigma som hindrar eleverna i dessa områden att delta i vissa sociala gemenskaper, där normalitet (viss ekonomisk status) krävs för att bli upptagen (Piacentini & Mailer 2003, Wooten 2006).

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny (1990), *Mansmyter – James Bond, Don Juan, Tarzan och andra grabbar*, Ordfront Förlag, Stockholm
- Attwood, Feona (2005), *Inside Out: Men on the Home Front*, *Journal of Consumer Culture*, Vol 5, s 87-107.
- Biel, Anders, Ulf Dahlstrand & Gunne Grankvist (2005), ”Habitual and value-guided purchase behaviour”, *Ambio*, Vol 34, nr 4-5, 360-365.

- Brodin, Maria (kommande) *Hemma med marknaden – om boende på 2000-talet*. Doktorsavhandling.
- Gianneschi, Marcus (2007), *Varor och märken – om att vara och att märkas*. [Lic] Företagsekonomiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Halkier, Bente (2001), "Consuming ambivalences – Consumer handling of environmentally related risks in food", *Journal of Consumer Culture*, Vol 1, nr 2, 205-224.
- Jakobsson, Sonny & Maria Fregidou-Malama (2005), *Ditt val spelar roll- Konsumentens roll i den moderna livsmedelsproduktionen*. Sammanfattning av resultat från projekt för Länsstyrelsen i Gävleborg, Högskolan i Gävle.
- Leire, Charlotte & Åke Thidell (2005), "Product-related environmental information to guide consumer purchases- a review and analysis of research on perceptions, understanding and use among Nordic consumers", *Journal of Cleaner Production*, Vol 13, 1061-1070.
- Magnusson, Maria, Anne Arvola, Ulla-Kaisa Koivisto Hursti, Lars Åberg & Per-Olow Sjärdén (2003), "Choice of organic foods is related to perceived consequences for human health and environmentally friendly behaviour". *Appetite*, Vol 40, 109-117.
- Magnusson, Maria och Anders Biel (2005), *Konsumentens val av miljövänliga livsmedel*, Rapport MAT 21nr 7/2005.
- Nixon, Sean 1996. *Hard looks: Masculinities, Spectatorship & Contemporary Consumption*. London: UCL Press.
- Piacentini & Mailer (2003), "Symbolic consumption in teenagers' clothing choices", *Journal of Consumer Behaviour*, Vol. 3
- Pink, Sarah (2004), *Home truths: Gender, domestic objects and everyday life*. London, Berg.
- Rose, G, Boush, D & Friestad, M (1998), "Self-esteem, susceptibility to interpersonal influence, and fashion attribute preference in early adolescents", *European Advances in Consumer Research*, vol. 3
- Sparell, Gunilla (2000), *Män om heminredning – telefonintervjuer med män i Sverige 2000*. Rapport projektnummer 3805070, Sifo Research and Consulting.
- Sparke, Penny (1995), *As Long as it's Pink: the sexual politics of taste*. London, Pandora.
- Sparke, Penny (2004), *An Introduction to Design and Culture. 1900 to the Present*. London: Routledge.
- Tarkiainen, Anssi & Sanna Sundqvist (2005), "Subjective norms, attitudes and intentions of Finnish consumers in buying organic food". *British Food Journal*, Vol. 107, nr 11, 808-822.
- Thøgersen, John (kommande). "Are Consumers Guided by Selfish or Unselfish Motives When They Buy Organic Food?". *Under publicering*.
- Thøgersen, John (2002), "Direct experience and the strength of the personal norm-behavior relationship", *Psychology and Marketing*, Vol 19, nr 10, 881-893.

- Thøgersen, John (2000), "Psychological determinants of paying attention to eco-labels in purchase decisions: Model development and multinational validation", *Journal of Consumer Policy*, vol 23, nr 3, 285-313.
- Thøgersen, John & Folke Ölander (2006a), "The dynamic interaction of personal norms and environment-friendly buying behaviour: a panel study", *Journal of Applied Social Psychology*, Vol 36, nr 7.
- Thøgersen, John & Folke Ölander (2006b), "To what degree are environmentally beneficial choices reflective of a general conservation stance?", *Environment and Behavior*, vol 38, nr 4, 550-569.
- Wooten, D (2006), "From Labeling Possessions to Possessing Labels: Ridicule and Socialization among Adolescents", *Journal of Consumer Research*, Vol. 33

DET GODA LIVET

ÅSA NILSSON OCH LENNART WEIBULL

Det goda livet skapar i längden mer lust än smärta. Tanken är formulerad av den grekiska filosofen Epikuros, född år 341 f.Kr. på Samos och död 270 f.Kr. i Aten. Filosofi syftade enligt hans uppfattning till att nå just ett lyckligt och lugnt liv fritt från smärta.¹ Benämningen på hans efterföljare, epikuréerna, har för eftervärlden blivit ett begrepp för livsnjutare. Också det goda livet har med tiden kommit att stå för njutningen eller ”det lilla extra” som ofta är budskapet i glansiga livsstilsmagasin, i tv-reklam eller på olika sajter på nätet.² Steget från epikuré till hedonist är i dagens värld inte särskilt långt.

Inom forskningen har frågan om vad som skapar lycka på senare år fått ökad uppmärksamhet både teoretiskt och empiriskt (Layard 2005; Lind 2005) och även fått populärvetenskapligt genomslag (Klein 2005). Också inom ramen för SOM-undersökningarna har det genomförts analyser av vad som bestämmer den subjektivt upplevda lyckan (Holmberg & Weibull 2005). Men frågan är om det goda livet kan beskrivas så enkelt. Epikuros bild av lycka var inte alls så endimensionell som vi kan förledas till att tro på grundval av de förenklade föreställningarna. Han menade att det är omöjligt att leva ett behagligt liv utan att leva klokt, hedervärt och rättfärdigt. Vad som gör livet gott att leva är sällan den kortsiktiga njutningen utan är resultatet av en mångfald av saker och omständigheter som tillsammans skapar ett välbefinnande av mer stabil och varaktig natur – och därmed desto mer intressant och relevant att studera. Vad som skapar personligt välbefinnande kan dessutom förväntas variera betydligt mellan olika människor; Brülde (2007:104) beskriver en persons ”lyckonivå” som resultatet av ett slags samverkan mellan person och situation.³ Ett sådant antagande är utgångspunkten för en ny fråga i SOM-undersökningen 2008. Frågan, utarbetad i samarbete mellan Centrum för Konsumtionsforskning vid Göteborgs universitet och SOM-institutet, syftar till att belysa i vilken utsträckning olika saker, från inre harmoni till god privatekonomi, upplevs bidra till det personliga välbefinnandet. En förebild finns i den värderingskala som utvecklats av Milton Rokeach (1973) och använts i flera SOM-undersökningar (Oscarsson 2005), men skiljer sig från denna genom att utgå från mindre abstrakta och mer vardagsnära begrepp.

I det följande ska på grundval av den nykonstruerade frågan ges en första översiktlig beskrivning av vad den svenska befolkningen värderar som viktigt för det personliga välbefinnandet. Kapitlet ska också belysa mönster i värderingar och studera skillnader mellan olika grupper av människor. Tillmäter vi olika faktorer olika vikt beroende på vem vi är och i vilken livssituation vi lever?

Viktigt för det personliga välbefinnandet

Totalt 21 potentiella aspekter på personligt välbefinnande har inkluderats i frågan och är tillsammans tänkta att fånga både materiella, andliga, sociala, intellektuella, vardagslivs- och hälsorelaterade dimensioner. Dimensionerna fångar väl in de ”domäner” som brukar inkluderas i lyckoforskningen (Brülde 2007, s. 33).⁴ Svarsskalan som använts är femgradig, med tre svarsalternativ på den positiva skalan – från ’helt avgörande’ till ’inte alls viktigt’ (se fråga 55 i det andra formuläret i bokens bilaga). Utformningen har bestämts på grundval av antagandet att flertalet av frågans aspekter av de flesta torde uppfattas som åtminstone något viktiga för välbefinnandet.

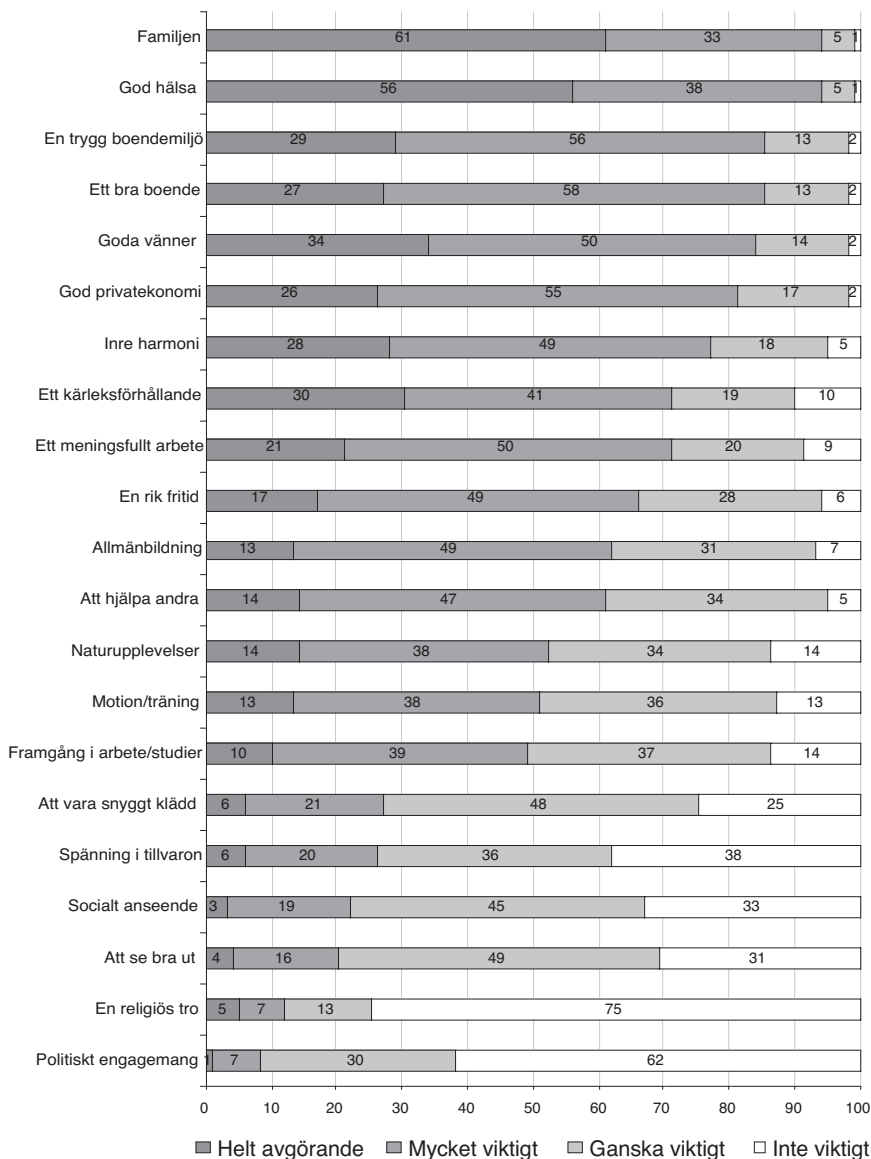
Antagandet visade sig vara riktigt: av frågans 21 aspekter var det bara två stycken som mindre än hälften av respondenterna värderade som åtminstone ’ganska viktigt’, nämligen En religiös tro (25 procent) och Politiskt engagemang (38 procent). I en grupp helt för sig själv återfinns tvärtom två aspekter som av fler än hälften värderats som ’helt avgörande’ – det handlar om Familjen (61 procent) och God hälsa (56 procent). Men även andra faktorer anses av många vara avgörande för det personliga välbefinnandet; en dryg tredjedel har den uppfattningen ifråga om Goda vänner, en knapp tredjedel beträffande ett flertal andra aspekter, däribland Ett kärleksförhållande och En trygg boendemiljö (figur 1). I botten härvidlag hamnar förutom Politiskt engagemang och En religiös tro Socialt anseende och Att se bra ut.

Det kan diskuteras i vad mån prestige inverkar på svaren och hur ärliga svarspersonerna är när de fyller i frågan. Det är givetvis omöjligt att bedöma, men det lyser ändå i ögonen att ’Socialt anseende’ tillmäts relativt liten betydelse medan ’Att hjälpa andra’ värderas väsentligt högre.

Aspekterna i figur 1 är rangordnade efter andelen som svarat åtminstone ’mycket viktigt’, vilket ger bäst spridning av värderingarna av de olika aspekterna – med Familjen och God hälsa i topp (vardera 94 procent) och Politiskt engagemang i botten (8 procent). Rangordningen är lite annorlunda jämfört med en som skulle följa andelen som svarat ’helt avgörande’, och här finns några intressanta skillnader värda att kommentera. Exempelvis visar sig Ett bra boende inte vara helt avgörande för det personliga välbefinnandet men likväl mycket viktigt. Detsamma gäller Allmänbildning som också hamnar längre ned på listan om ordningen i stället skulle följa ’helt avgörande’. Det omvända gäller för Ett kärleksförhållande, där tillskottet från andelen som säger mycket viktigt inte är lika stor som för genomsnittet.

Ett tredje sätt att läsa resultaten är med fokus på vad som *inte alls* upplevs som viktigt för det personliga välbefinnandet. I analogi med vad som konstaterats tidigare är det här två egenskaper som klart skiljer ut sig – En religiös tro och Politiskt engagemang. De två är de enda aspekter som en klar majoritet – 75 respektive 62 procent – anser vara oviktiga i sammanhanget (svarsalternativen ’inte särskilt viktigt’ och ’inte alls viktigt’ sammanslagna). Ser vi till enbart andelen som svarat ’inte alls viktigt’ är den 42 respektive 16 procent. Möjligen kan detta resultat böttna i en

Figur 1 Subjektiva bedömningar av 21 aspekters vikt för det personliga välbefinnandet 2008 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'I vilken utsträckning är följande viktigt för ditt personliga välbefinnande?'. Fem svaralternativ: 'Helt avgörande'; 'Mycket viktigt'; 'Ganska viktigt'; 'Inte särskilt viktigt'; 'Inte alls viktigt'. Rangordningen i figuren följer andelen som svarat åtminstone 'mycket viktigt'. Personer som avstått från att svara beträffande något enskilt område ingår i andelen för 'inte viktigt'.

svagare koppling till personligt välbefinnande för denna typ av mer abstrakta faktorer; men samtidigt skulle samma sak kunna sägas gälla Inre harmoni, som en klar majoritet, 76 procent, håller för åtminstone 'mycket viktigt'. Resultatet bör nog snarare tolkas som att religion och politik för det stora flertalet saknar relevans för det egna välbefinnandet.

Olika viktigt för olika människor

Vad som uppfattas som grunden för det goda livet varierar naturligt efter var i livet man befinner sig, vilka förutsättningar man har och i vilken omgivning man befinner sig i. Men skillnaderna ska inte överdrivas och på många punkter är de mindre än vad som möjligen kunde förväntas. Exempelvis är avvikelsen mellan kvinnors och mäns bedömningar relativt små; endast i 6 avseenden är skillnaden större än 5 procentenheter, viktighetskriteriet satt till åtminstone 'mycket viktigt' (tabell 1). De största avvikelserna gäller Inre harmoni, Naturupplevelser samt Att vara snyggt klädd, där genomsnittet för kvinnor är 9 procentenheter högre än genomsnittet för män. Med tanke på den stora generella nivåskillnaden mellan frågans olika aspekter är det emellertid minst lika rimligt att se till relativa skillnader; den största gäller då Att se bra ut, något som 24 procent av kvinnorna anser åtminstone mycket viktigt mot 16 procent av männen. Det är endast 5 av aspekterna som män i högre utsträckning än kvinnor värderar som mycket viktiga; den största relativa skillnaden gäller här Politiskt engagemang, 10 mot 7 procent, den näst största – och möjligen mer överraskande – Ett kärleksförhållande, 74 mot 68 procent.

En annan faktor som inte heller den nämnvärt påverkar synen på vad som är viktigt för det personliga välbefinnandet är var man bor. Men några skillnader mellan stad och land finns värda att kommenteras. Allmänbildning, Socialt anseende, Att vara snyggt klädd, Att se bra ut samt i någon mån även Ett meningsfullt arbete och Politiskt engagemang upplevs som viktigare för välbefinnandet efter ökad tätortsgrad. Tvärtom värderas Naturupplevelser och En religiös tro högre på landsbygden eller i alla fall utanför storstäderna men här har inte befolkningstätheten samma linjära effekt.

Större skillnader i värderingar knutna till välbefinnande finner vi ifråga om ålder och utbildning. Jämför vi unga vuxna med människor i pensionsåldern finner vi de största skillnaderna relativt sett beträffande å ena sidan Naturupplevelser – som de äldsta värderar i större utsträckning – och å andra sidan Att se bra ut, Spänning i tillvaron samt Framgång i arbete/studier – som inte helt överraskande unga vuxna finner viktigare för det egna välbefinnandet. Andra aspekter som de yngsta i större utsträckning värderar som viktiga är Goda vänner och Motion/träning. Ett kärleksförhållande värderas relativt högst av 30–49-åringarna och Inre harmoni av 50–64-åringarna. Politik och religion värderas jämförelsevis lågt i alla åldersgrupper; hos gruppen 76–85 år är emellertid andelen som håller En religiös tro för åtminstone mycket viktigt dock så stor som 17 procent.

Tabell 1a Mycket viktiga aspekter för det personliga välbefinnandet, efter kön, ålder respektive stad/land, 2008 (procent)

	Kön		Ålder					Stad/land			Stad/ större tätort	Sthlm/Gbg Malmö
	Samtliga	Kvinnor	Män	15–29	30–49	50–64	65–85	Ren landsbygd	Mindre tätort			
				94	95	92	89			95		
Familjen	94	95	92	89	95	95	94	95	95	93	92	
God hälsa	94	95	93	86	94	96	98	93	94	93	97	
En trygg boendemiljö	85	87	82	81	85	86	86	87	85	86	82	
Ett bra boende	85	87	84	78	84	90	87	84	84	87	85	
Goda vänner	84	87	80	93	82	80	84	82	85	83	86	
God privatekonomi	81	82	79	73	80	84	85	78	82	81	81	
Inre harmoni	77	81	72	61	81	86	73	76	75	78	75	
Ett kärleksförhållande	71	68	74	67	77	74	63	71	72	73	65	
Ett meningstullt arbete	71	73	68	72	81	74	53	70	71	69	78	
En rik fritid	66	65	67	62	66	71	63	65	65	66	67	
Allmänbildning	61	61	62	54	57	67	66	51	58	64	69	
Att hjälpa andra	61	65	56	60	63	64	56	58	62	61	60	
Naturupplevelser	52	54	49	34	51	62	54	61	49	51	49	
Motion/träning	51	53	49	59	49	51	49	47	51	53	50	
Framgång i arbete/studier	49	50	47	66	49	44	40	48	45	50	53	
Att vara snyggt klädd	27	31	22	33	20	25	33	20	26	29	29	
Spänning i tillvaron	26	26	26	40	28	20	19	27	23	26	29	
Socialt anseende	22	24	20	28	19	23	21	17	20	24	27	
Att se bra ut	20	24	16	34	20	15	16	16	19	21	23	
En religiös tro	11	12	10	10	10	12	13	11	12	12	9	
Politiskt engagemang	8	7	10	10	6	9	9	5	9	8	10	
Minsta antalet personer	1 624	868	755	290	510	442	380	236	407	731	236	

Kommentar: Tabellen redovisar andelen som svarat åtminstone mycket viktigt. Personer som avstått från att svara beträffande något enskilt område ingår i procentbasen i betydelsen ej mycket viktigt. Se i övrigt kommentar till Figur 1.

Tabell 1b Mycket viktiga aspekter för det personliga välbefinnandet, efter civilstånd, utbildning, social klass respektive hushållsinkomst, 2008 (procent)

	Civilstånd		Utbildning				Subjektiv beskrivn. av det egna hemmet ¹				Hushållsinkomst					
	Ensamstående	Sambo	Gift/partner-skap	Änka/änkling	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	Arbets-hem	Tjänste-manna-hem	Hö.j.m-/akademi-kerfhem	Före-tagar-hem	Max 200'	201'-400'	401'-600'	601'-
Familjen	86	93	98	93	91	94	96	94	93	95	94	96	91	93	95	96
God hälsa	89	94	97	96	95	91	95	97	93	96	95	96	92	95	95	94
En trygg boendemiljö	81	85	87	89	84	86	85	86	85	88	85	83	80	87	85	88
Ett bra boende	79	85	88	85	85	86	85	86	85	87	85	84	81	89	84	88
Goda vänner	87	83	81	94	81	85	83	87	86	82	84	81	85	86	80	86
God privatekonomi	77	79	84	86	82	80	82	81	81	84	82	80	79	83	79	83
Inre harmoni	69	79	81	70	64	77	82	85	72	83	84	80	63	79	82	82
Ett kärleksförhållande	48	83	81	40	68	71	74	72	71	72	73	75	54	70	78	80
Ett meningsfullt arbete	69	77	70	64	56	71	77	82	69	73	78	76	62	72	74	78
En rik fritid	62	67	68	65	56	64	70	74	63	68	74	71	55	67	66	75
Allmänbildning	60	56	64	66	51	57	68	74	55	64	75	63	60	62	61	66
Att hjälpa andra	58	63	61	57	55	62	64	61	64	59	56	65	62	63	60	58
Naturupplevelser	47	52	53	58	45	47	54	62	48	52	59	57	47	54	51	54
Motion/träning	52	51	51	53	44	50	53	58	49	55	57	53	47	50	53	56
Framgång i arbete/studier	56	49	46	39	38	48	53	57	47	46	57	51	53	48	44	55
Att vara snyggt klädd	34	22	25	32	31	24	28	24	27	25	27	28	33	26	23	25
Spänning i tillvaron	32	28	21	23	21	29	26	25	30	21	21	29	29	27	23	26
Socialt anseende	26	21	20	29	21	22	21	24	25	20	20	23	24	24	19	22
Att se bra ut	29	21	16	17	20	22	21	17	22	15	20	24	25	19	19	19
En religiös tro	11	6	12	19	13	10	10	12	11	10	10	13	19	12	8	8
Politiskt engagemang	9	8	8	8	6	7	10	11	7	10	8	8	8	8	10	7
Minsta antalet personer	401	340	777	71	371	529	338	362	677	427	261	134	251	521	431	328

Kommentar:¹ Enkätfrågan har fem fasta svarsalternativ; kategorin 'Jordbrukskarmer' redovisas inte på grund av det begränsade svarsunderlaget (41 personer). Se i övrigt kommentar till tabell 1a.

Många av aspekterna på personligt välbefinnande värderas högre med ökad utbildning. Tydligast gäller det Politiskt engagemang, Framgång i arbete/studier, Ett meningsfullt arbete och Allmänbildning, men utbildningsgrad har väsentlig effekt även på värderingen av Naturupplevelser, Motion/träning, Inre harmoni och En rik fritid. Att vara snyggt klädd och att ha En religiös tro är några av de få områden som lågutbildade värderar relativt sett högst.

Hur man beskriver sitt hem i termer av social klass är av generellt liten betydelse för de värderingar som görs. Arbetare gör i mindre utsträckning än övriga – särskilt jämfört med högre tjänstemän/akademiker – en koppling mellan det personliga välbefinnandet och Allmänbildning, Naturupplevelser, Framgång i arbete/studier, En rik fritid, Motion/träning, Inre harmoni respektive Ett meningsfullt arbete. I stället värderas Spänning i tillvaron, Socialt anseende och Att hjälpa andra högre jämfört med hos tjänstemannagrupperna, något arbetare delar med egenföretagare. Flertalet aspekter värderas högre med ökad hushållsinkomst. Ett väsentligt undantag är En religiös tro.

Värderingen av de 21 aspekterna har även granskats mot bakgrund av civilstånd och om man har egna barn. Skillnaderna är små mellan de som har egna barn och de som inte har det; de största skillnaderna, relativt sett, gäller Naturupplevelser, Ett kärleksförhållande och Inre harmoni – aspekter som personer med egna barn värderar högre. Att man tenderar att svara något beroende på den situation man befinner sig i indikerar resultaten beträffande Ett kärleksförhållande, något som tillmäts högre betydelse för det personliga välbefinnandet bland de som lever i parförhållande (gift/sambo/partnerskap) jämfört med övriga. Att andelen är som lägst bland änklings/änkor indikerar att sambandet ska tolkas i den riktningen och att det inte är värderingen som sådan som tenderar att göra att personer lever som ensamstående.

Även om vi kan se vissa tydliga skillnader som bottnar i ålder, utbildning, social klass och familjeförhållande, är ändå det överordnade intrycket av resultaten ovan en stor likhet i värderingarna av vad som är viktigt för välbefinnandet. Rangordningen av de olika aspekternas viktighet är mycket lik grupperna emellan. Störst skillnad i rangordning, sett till samtliga de undergrupper i befolkningen som jämförts ovan, gäller mellan unga (15–29 år) och gamla (65–85 år), där den aggregerade skillnaden mätt i Spearmans Rho är +0,86 (mättet kan variera mellan -1 och +1). Motsvarande jämförelse av samboende/gifta med ensamstående/änka/änklings ger ett resultat på +0,93, medan exempelvis jämförelsen av kvinnor och män ger ett så högt värde som +0,98.⁵

Dimensioner i välbefinnandet

Vi kunde inledningsvis i resultatbeskrivningen konstatera att en majoritet av befolkningen anser att 19 av de 21 inkluderade aspekterna är viktiga (det vill säga åtminstone 'ganska viktiga') för det personliga välbefinnandet. Ser vi till de faktorer som bedöms som 'helt avgörande' eller 'mycket viktiga' är det 14 faktorer som når

upp till en andel över 50 procent. Om vi i stället utgår från ett individperspektiv kan urskiljas att den genomsnittlige individen i undersökningen markerar 12 av de 21 aspekterna som åtminstone mycket viktiga. Drygt tre fjärdedelar (76 procent) markerar mellan 8 och 16 områden; ett fåtal markerar samtliga respektive inga områden (standardavvikelsen är 3,9). Som vi sett av analyserna ovan varierar prioriteringen något mellan olika befolkningsgrupper, varmed urvalet viktiga aspekter kan skilja sig för olika individer. Det generellt stora antalet områden som bedöms viktiga för välbefinnandet indikerar samtidigt att det finns klara positiva samband mellan de viktighetsvärderingar som görs.

Så är också fallet. En korrelationsanalys ger vid handen att inte något av sambanden är negativt, flertalet tvärtom starkt positiva. De enda aspekter som i princip helt saknar samband sinsemellan är Ett kärleksförhållande och En religiös tro (Pearsons $r^6 = +0,01$), där sambandet, eller alltså snarare bristen på samband, heller inte är statistiskt signifikant. Den genomsnittliga korrelationen mellan de 210 parvisa jämförelser som kan göras uppgår till +0,26 (Pearsons r). De starkaste sambanden, alla högst rimliga, återfinns mellan Att vara snyggt klädd och Att se bra ut (+0,71), Ett bra boende och En trygg boendemiljö (+0,61), En rik fritid och Naturupplevelser (+0,60) samt Ett meningsfullt arbete och Framgång i arbete/studier. Därefter är korrelationen som starkast +0,44.

Med utgångspunkt i vilka aspekter som tenderar att värderas på liknande sätt som andra, går det att via en faktoranalys sammanfatta sambandsresultaten i ett antal grunddimensioner bakom viktighetsvärderingarna. En sådan analys indikerar fem dimensioner (tabell 2):

1. *Trygghet & relationer*, där Bra boende, Familjen, En trygg boendemiljö och Ett kärleksförhållande laddar högst.
2. *Upplevelser & aktivitet*, där Naturupplevelser och En rik fritid laddar högst.
3. *Utseende & stil*, där Att se bra ut och Att vara snyggt klädd laddar högst.
4. *Arbete & ambition*, där Framgång i arbete/studier och Ett meningsfullt arbete laddar högst.
5. *Tro & engagemang*, där En religiös tro laddar högst.

De fem dimensionerna faller i huvudsak ut på ett meningsfullt sätt. Men samtidigt är deras förklaringskraft begränsad i det att några aspekter inte inordnar sig entydigt i någondera enskild dimension. Det gäller först och främst Inre harmoni, som har viss beröring med både Tro & engagemang, Trygghet & Relationer och Upplevelser & aktivitet. På liknande vis är God privatekonomi och Spänning i tillvaron aspekter som tenderar att hänga samman med fler än en dimension.

Avvikelseerna och tvetydigheterna i faktorladdningarnas placering (se faktorladdningar inramade med streckade linjer) löper samtidigt i rimliga riktningar. Det gäller värderingen av privatekonomi som utöver Trygghet & relationer även tenderar att hänga samman med viktighetsbedömningen av de aspekter som ryms under

Upplevelser & aktivitet liksom i Utseende & stil. Och även om att Att hjälpa andra laddar högst i dimensionen Tro & engagemang finns även en koppling till såväl Arbete & ambition som Trygghet & relationer.

Tabell 2 Dimensioner i viktighetsvärdering för det personliga välbefinnandet (faktoranalys)

	Trygghet & relationer	Upplevelser & aktivitet	Utseende & stil	Arbete & ambition	Tro & engagemang
Ett bra boende	0,72	0,11	0,20	0,16	0,12
Familjen	0,71	0,08	-0,03	0,04	0,00
En trygg boendemiljö	0,66	0,26	0,09	0,19	0,18
Ett kärleksförhållande	0,60	0,02	0,03	0,32	0,01
Goda vänner	0,51	0,38	0,20	0,14	-0,06
God privatekonomi	0,50	0,34	0,34	-0,06	-0,05
God hälsa	0,47	0,42	0,15	-0,31	0,02
Naturupplevelser	0,19	0,76	-0,05	0,11	0,15
En rik fritid	0,28	0,71	0,11	0,19	-0,06
Motion/träning	0,18	0,54	0,13	0,16	0,13
Spänning i tillvaron	-0,03	0,51	0,32	0,47	-0,19
Allmänbildning	0,20	0,45	0,09	0,37	0,27
Politiskt engagemang	-0,07	0,42	0,05	0,34	0,25
Att vara snyggt klädd	0,16	0,09	0,85	0,05	0,15
Att se bra ut	0,13	0,05	0,85	0,18	0,12
Framgång i arbete/studier	0,22	0,15	0,22	0,71	0,14
Ett meningsfullt arbete	0,26	0,27	0,05	0,68	-0,01
En religiös tro	-0,03	0,01	0,19	-0,04	0,78
Socialt anseende	0,06	0,14	0,45	0,21	0,50
Att hjälpa andra	0,33	0,28	0,04	0,41	0,41
Inre harmoni	0,41	0,40	-0,11	0,14	0,44
Förklarad varians (procent)	15	14	10	10	7

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimaxrotering; antalet faktorer bestämt av Kaisers kriterium. I analysen används den befintliga svarsskalan förenklat och approximativt tolkad som intervallskala (icke-svar för enskilt/enskilda områden i frågan är tolkat som 'inte alls viktigt'). Faktorladdningarna anger sambandet mellan faktorerna (dimensionerna) och respektive område. Faktorernas sammanlagda förklaringskraft är 56 procent.

Det går att föra dimensionsanalysen ett steg vidare genom att se vilka grupper i befolkningen som genom sina viktighetsbedömningar är mest representerade i de olika dimensionerna. Till att börja med har Trygghet & relationer en viss, förväntad övervikt av kvinnor, yngre medelålders, gifta/samboende, föräldrar och höginkomstushåll. I dimensionen Upplevelser & aktivitet är särskilt högutbildade och högre tjänstemän/akademiker företrädde, men också gruppen 50–64 åringar och änkor/änklingar – det senaste rimligen i första hand kopplat till aspekterna Naturupplevelser och Allmänbildning som vi vet värderas relativt högt av dessa två grupper. Dimensionen Utseende & stil är som tydligast representerad bland unga, ensamstående och icke-föräldrar, men också bland låginkomstushåll, lågutbildade och kvinnor. Boende på landsbygden är tvärtom sämre representerade här. Arbete & ambition har ett starkt samband med ålder i det att den är relativt mer företrädd av yngre än äldre, men också av grupperna icke-föräldrar, höginkomstushåll och storstadsbor, men däremot tvärtom dåligt representerad bland lågutbildade. Slutligen har dimensionen Tro & engagemang även den ett starkt ålderssamband, om än inte lika starkt som för Arbete & ambition, liksom en viss överrepresentation av befolkningens 50+ och änkor/änklingar, låginkomstushåll samt kvinnor.

De fem dimensionerna som beskrivits förmår på ett meningsfullt sätt summera de mönster som finns i olika grupper av befolkningen i bedömningen av vad som bidrar till det personliga välbefinnandet. Samtidigt innebär de generellt höga värderingarna av de enskilda områdena, tillsammans med de starka sambanden dem emellan, att dimensionsanalysen inte förmår erbjuda mer än en grovhuggen bild av de bakomliggande mönster som finns i människors viktighetsbedömningar.

Personligt välbefinnande och nöjd med livet

Utgångspunkten för artikeln var att få en bild av vilka dimensioner som kan rymmas i det som kallas lycka. Det finns därmed skäl att ställa sig frågan hur det som påvisats ovan, ifråga om hur människor värderar olika aspekters betydelse för det egna välbefinnandet, förhåller sig till lycka.

Till att börja med ska betonas att frågan aldrig kan göra anspråk på att mäta i vilken utsträckning olika områden verkligen leder till människors välbefinnande och lycka. Tvärtom finns skäl att anta att de bedömningar vi människor gör härvidlag inte alltid är helt välgrundade (Brülde 2007, s. 86). Om vi exempelvis tror att sådant som mer pengar i plånboken, mer spänning i tillvaron, en ny kärleksrelation eller en ansiktslyftning ska göra oss lyckliga(re), är det inte nödvändigtvis så att denna typ av faktorer i realiteten har en positiv effekt på vår långsiktiga lyckoupplevelse.

Inte desto mindre är det relevant att se hur de subjektiva bedömningarna hänger samman med (den lika subjektiva) upplevelsen av lycka. I SOM-undersökningen 2008 finns ingen fråga om lycka⁷ men väl en närliggande fråga om hur nöjd man

är, på det hela taget, med det liv man lever (se fråga 52 i det andra formuläret i bokens bilaga). Svaren på frågan visar att omkring en tredjedel av de svarande är mycket nöjda med livet, knappt 60 procent ganska nöjda och mindre än 10 procent inte särskilt eller inte alls nöjda (Johansson & Nilsson 2009, tabell 37). Finns det då anledning att tro att de som är nöjda respektive missnöjda med livet gör olika bedömningar av vilka faktorer som påverkar det egna välbefinnandet?

Tabell 3 *Mycket viktiga aspekter för det egna välbefinnandet efter hur nöjd man är med livet, 2008 (procent)*

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd
God hälsa	97	94	86
Familjen	98	94	79
Ett bra boende	90	85	73
En trygg boendemiljö	88	85	76
Goda vänner	88	83	76
God privatekonomi	83	81	76
Inre harmoni	83	75	68
Ett kärleksförhållande	80	69	56
Ett meningsfullt arbete	76	68	69
En rik fritid	76	62	55
Allmänbildning	65	60	60
Att hjälpa andra	68	58	56
Naturupplevelser	61	48	42
Motion/träning	56	51	39
Framgång i arbete/studier	54	46	50
Att vara snyggt klädd	30	24	33
Spänning i tillvaron	31	23	30
Socialt anseende	25	21	24
Att se bra ut	21	19	26
En religiös tro	11	11	13
Politiskt engagemang	9	8	9
Antal mycket viktiga aspekter	13	12	11
Minsta antalet personer	516	933	135

Kommentar: Inte nöjd är en sammanslagning av de två skalstegen 'Inte särskilt nöjd' och 'Inte alls nöjd'.

Det mest påtagliga resultatet av denna analys är att de som inte är nöjda med livet generellt värderar frågans olika områden som mindre viktiga än de nöjda, något som också avspeglas i det genomsnittliga antalet aspekter som värderas som åtminstone mycket viktiga – 11 bland de missnöjda och 13 bland de mycket nöjda. Det är i första hand Naturupplevelser, Motion/träning, Ett kärleksförhållande och En rik fritid som värderas som viktigare bland de mycket nöjda än bland de missnöjda (tabell 3). De områden som tvärtom värderas högre, relativt sett, bland de missnöjda än de nöjda är Att se bra ut, Att vara snyggt klädd och En religiös tro; det ska dock sägas att sambandet beträffande både klädsel och utseende inte löper i helt linjär riktning över de som är 'ganska nöjda' med livet. Ser vi till de dimensioner vi fått fram är det tydligaste resultatet ifråga om livstillfredsställelse också just hur de som är nöjda med livet i högre grad finns representerade särskilt i dimensionen Trygghet & relationer men också i Upplevelser & aktivitet, på bekostnad av de missnöjda, som i viss utsträckning i stället träder fram i dimensionen Utseende & stil samt i någon grad även i Tro & engagemang.

I relation till den vikt som vi generellt tillmäter faktorer som ryms under en rubrik som Utseende & stil, ska noteras att denna dimension har ett starkt samband med intressen riktade mot shopping, mode och kroppsvård (jfr Ulrika Holmberg med fleras artikel om köpvanor i denna volym).

Mot bakgrund av dessa resultat finns anledning att återknyta till frågan om vi alltid vet vad vi i slutändan mår bäst av. Att lägga vikt vid utseende och kläder kan ge väl så stark kortsiktig tillfredsställelse men kanske inte i lika hög grad bidrar till ett mer varaktigt gott liv.

Vad är då ett gott liv?

Tanken med våra analyser har varit att belysa vad människor uppfattar som viktigt för det personliga välbefinnandet och vilka individegenskaper och mer grundläggande dimensioner som kan tänkas påverka värderingen. Vi har visat att svenska folket i stor utsträckning gör en likartad bedömning: god hälsa, familjen, boendet, vännerna och ekonomin är fundamentet för välbefinnandet. För fritid och arbete finns det större skillnader bestämda av vem man är och var man bor.

De grunddimensioner som vi urskiljt bekräftar i huvudsak vad som framkommer i andra analyser av människors värderingar. Den fråga som Milton Rokeach använt i sina analyser av så kallade terminalvärden och som finns med i en annan del av SOM-undersökningen 2008 ger en likartad bild.⁸ Även här resulterar analysen i en första dimension som rymmer bland annat hälsa, familjetrygghet och sann vänskap samt en dimension där frälsning och socialt anseende laddar högt. Jämförelsen mellan vår nya fråga om vad som är viktigt för det personliga välbefinnandet och frågan baserad på Rokeach får inte drivas för långt. Det finns en viktig skillnad mellan den senare frågans relativt abstrakta värden och den förras mer konkreta aspekter som potentiellt skapar ett gott liv.

Det krävs samtidigt betydligt mer ingående analyser för att på grundval av frågan om välbefinnande utröna ytterligare latenta faktorer. En viktig iakttagelse i vår analys är dock att värderingarna av de olika aspekterna på personligt välbefinnande har ett betydande samband just med hur nöjda människor är med sina liv. Frågan kan aldrig ge bilden av vad som gör människor lyckliga men väl vad som uppfattas göra livet gott att leva. I det avseendet fångar möjligen frågan upp just det Epikuros ansåg vara det goda livet.

Noter

- ¹ Nationalencyklopedin.
- ² Text www.detgodalivet.se eller www.detgodailivet.blogspot.se.
- ³ Se även Brülde 2007 för en diskussion kring distinktionen mellan momentan och långvarig lycka samt för en begreppsredogörelse av begreppen lycka och välbefinnande.
- ⁴ Brülde summerar till fyra ”domäner” som standardmässigt brukar inkluderas i lyckoforskningen: en social domän (inkl. familjerelationer); en verksamhetsdomän (arbete, studier, fritidsaktiviteter); en materiell domän som tar fasta på livsvillkor (ekonomi, tillgångar, fysisk miljö); samt personliga egenskaper (hälsa, utseende, intelligens, moral).
- ⁵ Spearman's Rho ger vid motsvarande rangordningsjämförelser beträffande arbetarhem vs högre tjänstemanna-/akademikerhem: +0,95; boende på landsbygden vs boende i Stockholm/Göteborg/Malmö: +0,96; lågutbildade vs högutbildade: +0,96; egna barn vs ej egna barn: +0,97; hushållsinkomst max 200 000 kronor / mer än 601 000 kronor: +0,97.
- ⁶ Korrelationsmått som kan variera från -1 till +1. Måttet kräver egentligen svarsalternativ som baseras på intervallskalor; svarsskalan i den analyserade frågan är emellertid en ordinalskala, som här förenklat, approximativt, tolkas som intervallskala.
- ⁷ Däremot i Riks-SOM-undersökningen 2005; redovisad i Holmberg & Weibull 2005.
- ⁸ Rokeach (1973) utgår från 25 så kallade terminalvärden, bland annat Hälsa, Ärlighet, Familjetrygghet, Hälsa, Frihet, Frälsning och Självaktning. En fråga med dessa värden ställs vartannat år i SOM-undersökningen (jfr Oscarsson, 2005).

Referenser

- Brülde, Bengt (2007) *Lycka och lidande. Begrepp, metod och förklaring*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2005) *Lyckan kommer, lyckan går*. I Holmberg, S, Weibull (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Layard, Richard (2005) *Happiness. Lessons from a New Science*. London: Allen Lane.
- Lind, Daniel (2005) *Lyckans ekonomi: Ett framväxande forskningsområde*. *Ekonomisk debatt* 2/2005.
- Klein, Stefan (2005) *Lyckoformeln. Vad vetenskapen kan lära oss om lycka*. Stockholm: Natur och kultur.
- Johansson, Sanna & Nilsson, Lennart (2009) *Västra Götaland 2008*. Tabellrapport. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2005) *Långsiktiga värdetrender*. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

TILLITENS MEKANISMER

BO ROTHSTEIN

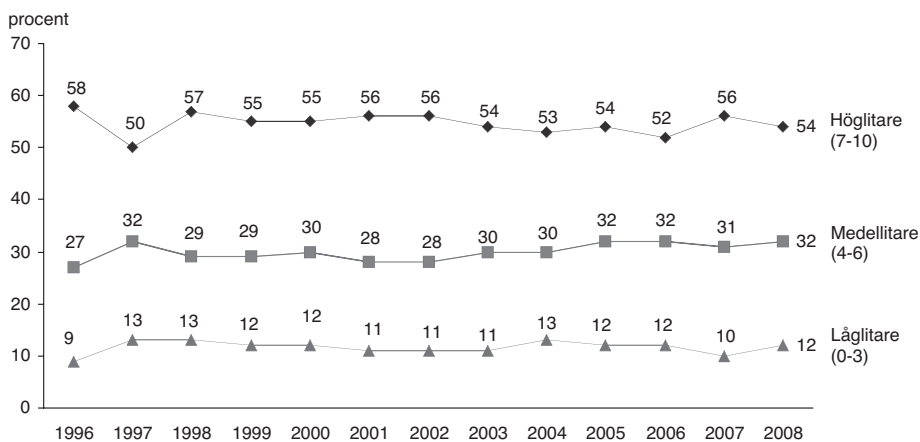
Sedan 1996 har SOM-institutet mätt den sociala (eller mellanmänniska) tilliten i Sverige. Bakgrunden är att social tillit kommit att visa sig vara en viktig tillgång både för individer och för samhällen. Finner man ett land, en region eller en stad med hög social tillit är sannolikheten hög för att man också finner en någorlunda väl fungerande och stabil demokrati, en hög ekonomisk utvecklingsnivå, en jämförelsevis låg grad av social och ekonomisk ojämlikhet och en låg grad av korruption (Rothstein & Uslaner, 2005). Även på individnivå finner man ett antal säkerställda statistiska samband mellan social tillit och förhållanden som anses eftersträvasvärda. Sålunda uppfattar sig individer som har en hög grad av social tillit i allmänhet som friskare, mera nöjda med livet, mera positiva vad gäller framtiden (Uslaner, 2002). Hur orsakssambanden ser ut är synnerligen komplicerat, men det är relativt lätt att intuitivt förstå varför socialt tillit är en tillgång. Om andra personer anser att du är en pålitlig person kan du få information, hjälp och stöd från dem, som du inte skulle få om de ansåg att de inte kunde lita på dig. Om du i din tur litar på dem kommer du att ge dem stöd och information vilket ökar sannolikheten för att de i framtiden är beredda att återgälda detta när du så kan behöva. I många analyser har social tillit kommit att innefattas i det vidare begreppet *socialt kapital* med vilket förstår dels graden av tillit mellan människor i en grupp eller ett samhälle, dels omfattningen av deras sociala kontakter. Att ett omfattande socialt kontaktnät är av stort värde är också det intuitivt lätt att inse eftersom det ökar sannolikheten att du skall känna personer som kan vara dig behjälpliga i olika situationer. Ett typexempel är att det är mycket vanligt att personer som söker nytt arbete finner sådant genom sina sociala nätverk.

Tillsammans med de övriga nordiska länderna utmärks Sverige av en hög grad av social tillit jämfört med andra länder. I Norden är det en majoritet som instämmer i frågan att det ”i allmänhet går att lita på andra människor”, medan det i de flesta andra länder enbart är en minoritet som instämmer i detta påstående. I merparten av det sjuttiofem länder där denna fråga ställts inom det omfattande forskningsprojektet *World Value Survey* är det en majoritet som anser att ”man kan inte vara nog försiktig i sina kontakter med andra människor” (Castiglione, van Deth, & Wolleb, 2008).

Sedan 1996 har SOM-institutet årligen mätt i vilken grad personer som bor i Sverige anser att de i allmänhet kan lita på andra människor. Det är som framgår av figur 1 en av de mest stabila företeelser man kan mäta i den svenska opinionen. Från de studier som gjordes innan SOM institutet började mäta kan vi se att upp-

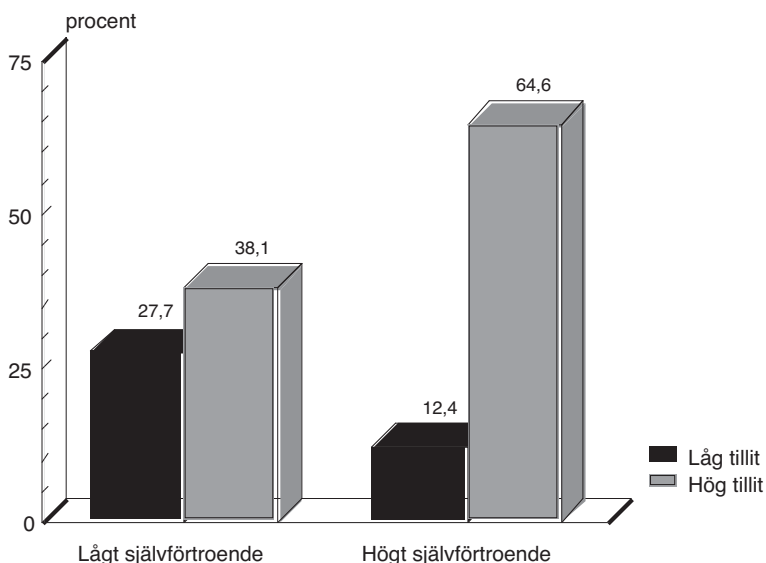
fattningen om andra människors pålitlighet har varit stabilt hög sedan den första mätningen 1981, dvs för mer än 25 år sedan. Eftersom liknande mätningar nu görs i mer än 70 länder vet vi att Sverige (tillsammans med de övriga nordiska länderna) ligger högst vad gäller andelen av befolkningen som uppger att de tror sig kunna lita på andra människor. I SOM-institutets undersökning av graden av mellanmänsklig tillit i det svenska samhället ställs frågan: ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?”. Svartalternativet har utformats som en 0-10 skala där 0 markerats med ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” och 10 med ”Det går att lita på människor i allmänhet”. I tolkningen av svaren på denna fråga har de som fyllt i 0-3 på skalan klassificerats som ”låglitare”, de som fyllt i 4-6 som ”medellitare” och de som kryssat i någon av rutorna 7-10 som ”höglitare”. Resultatet redovisas i figur 1.

Figur 1 Mellanmänsklig tillit 1996–2008

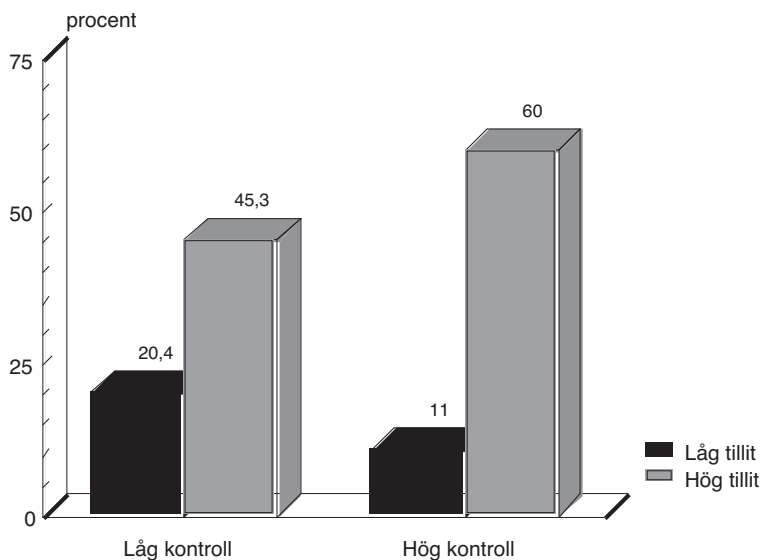
Kommentar: De som inte svarat (2–5 procent) ingår i procentbasen.

Det går att göra många intressanta kopplingar mellan denna fråga och andra förhållanden som mäts i SOM-institutets årliga undersökning. I årets undersökning har också frågan om självförtroende ställts (jfr Holmberg 2008). Även här har svartalternativet utformats som en elvgradig skala och i tolkningen av svaren har de som markerat 0-5 ansetts ha lågt självförtroende, de som fyllt i 6-8 medelhögt självförtroende och de som kryssat i 9-10 ha högt självförtroende. Om man korrelerar frågan om social tillit med frågan om i vilken mån svarspersonerna anser sig ha självförtroende framkommer följande intressanta resultat.

Figur 2 Mellanmänsklig tillit och självförtroende (procent)

Det är som framgår betydligt vanligare att en person som uppger sig ha högt självförtroende också anser sig ha hög tillit till andra människor medan personer som har lågt självförtroende har större sannolikhet att vara sådana som anser att man inte kan lita särskilt mycket på andra människor. Med andra ord, självförtroende och tillit till andra människor samvarierar positivt. Man kan spekulera i hur detta kan förklaras. En teori som lanserats av den mycket uppmärksammade japanske sociologen Toshio Yamagishi är att med självförtroende följer att man också har god förmåga när det gäller att avgöra vilka andra människor som är att lita på. Yamagishi kallar detta för "social intelligens". Denna förmåga innebär att man väljer rätt när det gäller vilka personer man skall samarbeta med vilket leder till positiva resultat för en själv vilket i sin tur stärker ens självförtroende. På motsvarande sätt skulle personer som har lågt självförtroende (dvs. låg social intelligens) vara mindre i stånd att "välja rätt" när det gäller vilka personer som det är lämpligt att inleda olika samarbeten med, vilket leder till negativa resultat för vederbörande vilket i sin tur leder till sämre självförtroende. (Yamagishi, 2001).

Vi kan koppla detta till ytterligare en fråga som ställts i årets SOM-undersökning, nämligen om man anser sig ha "kontroll över sitt liv". Även här har svarspersonerna ombetts svara på en 11-gradig skala och tolkningen av svaren har gjorts så att de som markerat 0-5 anses ha låg kontroll medan de som markerat 8-10 anses ha hög kontroll över sina liv. Om även denna fråga korreleras med frågan om social tillit framkommer följande resultat.

Figur 3 Mellanmänsklig tillit och kontroll över sitt eget liv (procent)

Som framgår av resultat har i allmänhet personer som anser sig ha låg kontroll över sitt eget liv också lägre tillit till andra människor, medan de som anser sig ha hög kontroll över sitt eget liv har en större tillit till andra människor. Eller med andra ord, uppfattningen av att ha kontroll över sitt eget liv och att lita på andra människor samvarierar positivt. Detta skulle stärka den teori som lanserats av Toshio Yamagishi att tillit, självförtroende och kontroll över sitt liv är socialpsykologiska faktorer som fungerar förstärkande på varandra.

Referenser

- Castiglione, D., van Deth, J., & Wolleb, G. (red.). (2008). *Handbook of Social Capital*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, S. (2008). Självförtroende. Holmberg, S och Weibull, L (red.). Skilda världar. Göteborg: SOM-institutet
- Rothstein, B., & Uslaner, E. M. (2005). All for All. Equality, Corruption and Social Trust. *World Politics*, 58(3), 41-73.
- Uslaner, E. M. (2002). *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Yamagishi, T. (2001). Trust as a form of social intelligence. I K. S. Cook (red.), *Trust in Society* (pp. 121-147). New York: Russell Sage Foundation.

EN FRÅGA OM LIV OCH DÖD

INSTÄLLNINGEN TILL AKTIV DÖDSHJÄLP I SVERIGE

INGELA WADBRING

Att människor har rätt att bestämma över sitt eget liv, med rimlig hänsyn tagen till sina medmänniskor, är självklart i en demokrati av västerländskt snitt. Huruvida människor ska ha rätt att bestämma över sin egen död är inte lika självklart. Det är en kontroversiell fråga som diskuteras inom politiken, inom medicinvärlden, bland forskare – och människor i största allmänhet har förstås också en uppfattning. Det är inte så konstigt att engagemanget och intresset ifråga om den egna döden är stort; det finns ju faktiskt bara en enda sak som vi alla helt säkert vet, och det är att våra liv en dag kommer att ta slut. Hur detta slut ska se ut är i ett fåtal länder en fråga som enskilda individer får ta ställning till när det gäller dem själva, men i de allra flesta länder får man inte det. I Sverige är det enligt lag förbjudet att hjälpa en människa att avsluta sitt liv, även om det sker på personens egna initiativ.

I det här kapitlet är syftet att studera hur allmänhetens inställning ser ut ifråga om att tillåta aktiv dödshjälp i Sverige: ska vi själva få bestämma när och hur, eller ska vi inte det? I debatten uttrycks ett stort antal argument, såväl för som emot. Forskningsöversikter visat att de allra flesta debattörer tar bara upp ena sidan – den egna sidan förstås (se Nilstun & Löfmark, 2005) – men om man ska försöka sammanfatta argumenten i några principiella, övergripande sentenser kan man göra det på följande sätt (Pabst Battin, 2005:18):

För:

- Argument om autonomi, dvs. självbestämmande
- Argument om att slippa smärta och lidande

Emot:

- Argument om att det principiellt är fel att döda
- Argument om vårdpersonalens integritet
- Argument om potentiellt missbruk

Huruvida de som svarar på en fråga om de tycker att det vore ett bra förslag att införa aktiv dödshjälp i Sverige känner till argumenten eller mest svarar med hjärtat kan vi aldrig veta (jfr Statens medicinsk-etiska råd, 1992). Det är ett svårt och känsligt område att ställa frågor kring. Som på många andra områden kommer

svaren säkert från såväl hjärna som hjärta – men troligen spelar hjärtat större roll här än på många andra områden eftersom det är en så laddad fråga.

Innan vi går över till de empiriska resultaten ska aktiv dödshjälp, eller eutanasi som den korrekta termen lyder, och vad det egentligen är beskrivas och kort sättas in i ett sammanhang, politiskt och forskningsmässigt.

Den aktiva döden, politikerna och forskarna

Det här kapitlet handlar om inställningen till aktiv dödshjälp, men det kan vara på sin plats att redan här definitionsmässigt skilja det från passiv dödshjälp som ju är lagligt och finns i Sverige. Med passiv dödshjälp avses att man avstår från att sätta in behandling eller avbryter behandling som hade kunnat förlänga livet på patienten. Att exempelvis stänga av en respirator ingår alltså i begreppet passiv dödshjälp, inte aktiv. Aktiv dödshjälp innebär att patienten själv aktivt orsakar sin egen död. Till skillnad från passiv dödshjälp där patienten dör till följd av sin sjukdom, dör patienten till följd av något annat än sin sjukdom vid aktiv dödshjälp. En mellanform är något som ibland kallas långsam eutanasi – eller med ett annat begrepp terminal sedering – vilket innebär att patienten på medicinsk väg försänks i medvetlöshet för att slippa plågor. Också denna metod är tillåten i Sverige, och är alltså en form av passiv dödshjälp (Arlebrink, 1999; jfr Shannon, 2004; Tännjö, 2004)

Med jämna mellanrum dyker frågan om aktiv dödshjälp upp på politikernas bord. Den senaste statliga utredningen inom området gjordes 2005, men även därefter har motioner inkommit i frågan. Senast var det Eva Flyborg (FP) som 2008 lämnade in en motion till riksdagen om aktiv dödshjälp (Motion 2008/09:So422). Huvudmotiven för motionen var att enskilda individers rättigheter stärkts under senare år, och i dessa rättigheter bör också ingå att individerna får bestämma över sin egen död. Man vet att det idag förekommer eutanasi i det fördolda, men det vore mer rättssäkert om det skedde öppet istället för dolt. Flyborg föreslår därför en utredning som ska utreda hur ”en human, rättssäker och värdig process” skulle kunna se ut. Riksdagen avslöjde motionen (Socialutskottets betänkande 2008/09: SoU13) med motiveringen att aktiv dödshjälp kan innebära stora risker även om den är starkt villkorad. Dessutom går tanken om eutanasi emot läkaretkens grund som den är formulerad idag: att rädda och värna liv.

Det finns tre huvudsakliga sätt att möta döden på i västvärlden, förutom olyckor etc. (Pabst Battin, 2005:48ff). I USA räknar man med att ungefär 75 procent av alla som dör får livsuppehållande åtgärder av något slag. Oregon är den enda delstat där aktiv dödshjälp är tillåten. I övriga stater är terminal sedering och passiv dödshjälp tillåten. Opinionsläget är att läkarna är för eutanasi, men övriga samhället är emot.

I Nederländerna ser det ut på ett helt annat sätt. Där är eutanasi tillåten enligt lag. För befolkningen är aktiv dödshjälp förstås frivillig, och läkare assisterar på olika sätt.¹ Eutanasi används i mindre än fem procent av dödsfallen (olika under-

sökningar visar något olika data, vanligen kring 2-3 procent). Endast en bråkdel av dessa fall behöver läkarassistans och av dem som på detta sätt tar sitt eget liv har cirka 80 procent cancer i sista skedet.

Tyskland är det tredje exemplet. Där är all form av läkarassistans som på något sätt kan ha med ett närmande av döden att göra förbjuden, alltså även passiv dödshjälp. Skälet är förstas Tysklands historia; nazismen och den medicinska kultur som fanns där. Familjemedlemmar eller vänner kan dock under vissa omständigheter assistera en persons död, men alltså inte en läkare (Pabst Battin, 2005).

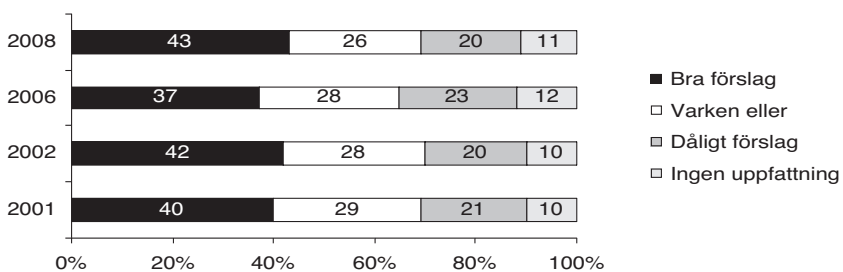
Ska man sätta in Sverige i denna kontext, så är vår situation mest lik den amerikanska. Aktiv dödshjälp som i Nederländerna är förbjuden, men den stränga medicinska etik som råder i Tyskland är vi också långt ifrån eftersom det är tillåtet med passiv dödshjälp.

Vad säger då svenska folket om aktiv dödshjälp? Önskar man en utveckling i riktning mot Nederländerna, mot Tyskland eller är det bra som det är?

En stabil svensk folkopinion

I SOM-undersökningen har frågan om inställning till aktiv dödshjälp ställts vid fyra tillfällen. Att det är svårt att ställa och analysera frågor av denna typ är odiskutabelt (jfr Statens medicinsk-etiska råd, 1992) eftersom det är svårt att svara på komplexa frågor och därmed att veta vad människor lägger in i svaret på sådana frågor. Frågan i SOM-undersökningen är ställd på ett förhållandevis neutralt sätt: om man tycker att det är ett bra eller dåligt förslag att tillåta aktiv dödshjälp i Sverige.

Figur 1 Inställning till aktiv dödshjälp i Sverige, 2001-2008 (procent)

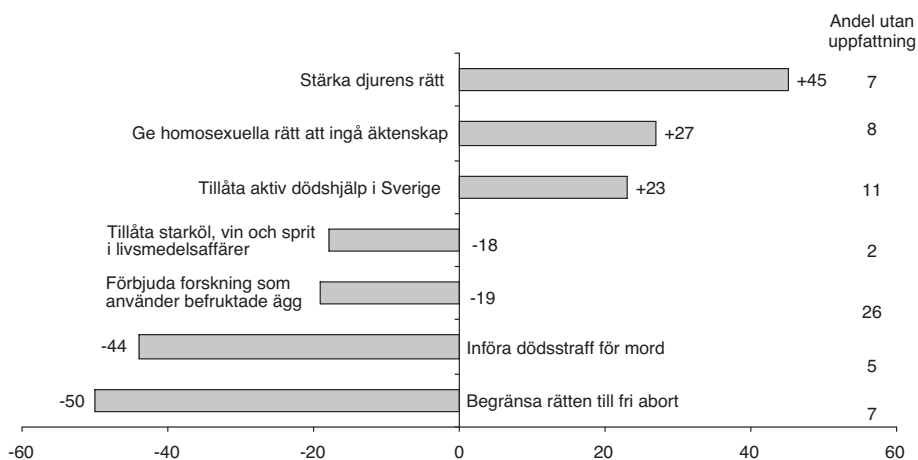
Kommentar: Frågan lyder: Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Det enskilda förslaget Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige ingår i ett batteri av flera andra förslag som varierar något mellan åren men som genomgående är kontroversiella till sin karaktär. Svartsalternativen är följande: mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag, ingen uppfattning.

Vi kan konstatera att den svenska opinionen de senaste åtta åren är mycket stabil (figur 1): ungefär 40 procent av svenskarna tycker att förslaget att tillåta aktiv dödshjälp är bra, 25-30 procent tycker inte att det är vare sig ett bra eller dåligt förslag och ungefär 20 procent tycker att det är ett dåligt förslag. En tiondel har ingen uppfattning.

Det är alltså inte en majoritet som är för aktiv dödshjälp, men om man istället ser på opinionsbalansen, dvs. andelen som tycker det är ett bra förslag respektive andelen som tycker att det är ett dåligt förslag, så är det en klar balans för förslaget: 2008 blir opinionsbalansen +23. I figur 2 finns förslaget jämfört med andra förslag (om värderingsfrågan och värderingar över tid, se även inledningskapitlet i denna volym). Genom en sådan jämförelse får man frågan om aktiv dödshjälp satt i ett sammanhang av andra kontroversiella frågor. För att få ett samlat mått på varje förslag används det ovan beskrivna balansmättet för samtliga förslag.

Att stärka djurens rätt och att ge homosexuella rätt att ingå äktenskap är de två frågor som fler instämmer i än att tillåta aktiv dödshjälp i Sverige. Men det är bara de tre förslagen som överhuvudtaget får plusvärden i opinionsbalansen. Att stärka djurens rätt är ett allmänt påstående som är lätt att hålla med om och föga förpliktigande. Att homosexuella ska få rätt att ingå äktenskap genomfördes under våren 2009 (SFS 2009:260) samtidigt som partnerskapslagen upphävdes. Och att tillåta aktiv dödshjälp i Sverige är alltså det tredje förslaget som hamnar på plussidan i opinionsbalansen. I samtliga dessa fall är det relativt få som saknar uppfattning i frågan.

Figur 2 Inställning till ett antal förslag i samhällsdebatten 2008 (balansmätt)

Kommentar: För frågans formulering, se under figur 1. Balansmätt innebär att andelen som inte instämmer i förslaget subtraheras från andelen som instämmer.

Allra mest negativa är svenskarna till begränsningar av rätten till fri abort samt att införa dödsstraff för mord. Det är också två förslag som aldrig seriöst funnits på den svenska agendan – men det är också två förslag som i en annan kultur, exempelvis USA, skulle få en helt annan opinionsbalans.

Ytterligare två förslag hamnar på minus i opinionsbalansen, dels att tillåta starköl, vin och sprit i livsmedelsaffärer, dels att förbjuda forskning som använder befruktade ägg (i frågeformuläret finns tillagt i parentes efteråt ”embryonala stamceller”). Många saknar uppfattning i den sistnämnda frågan, som ju är av synnerligen komplicerad art. Vad det innebär att forska på befruktade ägg och vilka konsekvenser det kan ha är inte lätt att ha en uppfattning om utan specialkunskaper.

Om man gör en dimensionsanalys av förslagen i figur 2, faller en positiv inställning till aktiv dödshjälp in i samma dimension som två andra förslag, nämligen att man är för dödsstraff för mord och att man tycker det är ett bra förslag att tillåta försäljning av vin, sprit och starköl i livsmedelsaffärer. Men kan se det som ett uttryck för att individer ska få och också måste ta ansvar för sitt eget liv. Att stärka djurens rätt och tillåta homosexuella att ingå äktenskap faller ut i en andra dimension som snarast kan tolkas som ett värnande om andra och svagare individer. Den tredje faktorn som faller ut innefattar de båda förslagen att man ska begränsa rätten till fri abort och att man bör förbjuda forskning som använder befruktade ägg. Det kan snarast tolkas som ett värnande om de ofödda.

En ung och liberal opinion för eutanasi

Vilka är det då som är mest respektive minst för aktiv dödshjälp? Skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper är generellt ganska måttliga, men det finns några faktorer som märker ut sig.

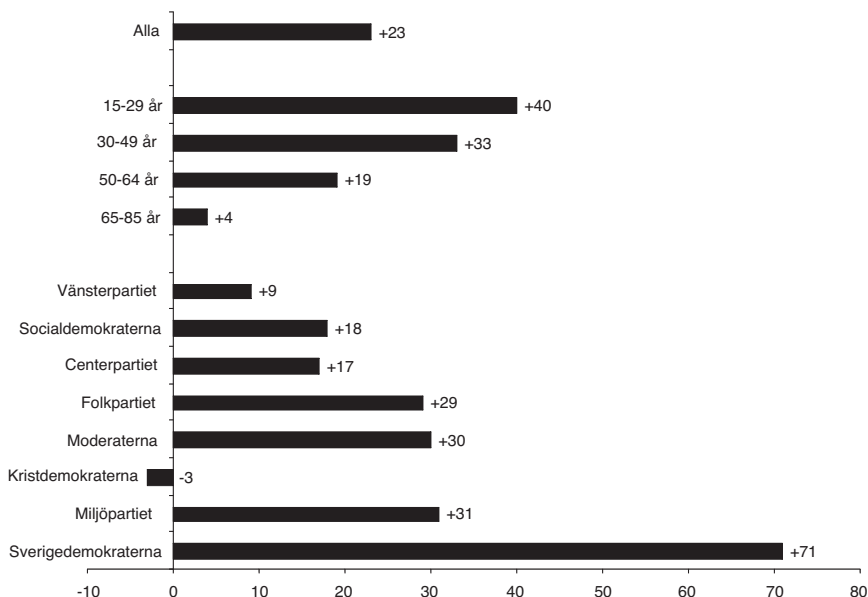
Ser vi till traditionella demografiska och sociokulturella faktorer, är skillnaden mellan män (+21) och kvinnor (+26) mycket måttlig. Skillnaderna i ålder är betydligt större (se figur 3) och tål att diskuteras. Yngre är anmärkningsvärt mycket mer positiva till förslaget att tillåta aktiv dödshjälp än vad äldre är. Det går att tolka på åtminstone två sätt. För det första är det mycket längre kvar tills de unga själva kommer att behöva befatta sig med frågan om sin egen död vilket gör att den blir abstrakt; då är det lättare att ha uppfattningen att aktiv dödshjälp är något bra. För de andra kan det vara en svängning i samhället mot individualisering som slagit igenom bland yngre men inte bland äldre; man vill bestämma över sitt eget liv och sin egen död. Individualisering gäller många andra områden, och kan vara förklaringen också här. Möjligen kan det också vara en kombination av båda förklaringsfaktorerna.

En annan faktor som kan spela roll för inställning i olika sakfrågor är samhällsklass. Ifråga om inställning till aktiv dödshjälp är skillnaderna relativt små: arbetarhem (+27), tjänstemannahem (+19) eller högre tjänstemannahem/akademiker (+21).

Det allmänna hälsotillståndet skulle också kunna vara en tänkbar faktor att spela roll i en fråga om inställning till aktiv dödshjälp. En viss betydelse har det, men det är de som på en 11-gradig skala anger att de har ett mellangott hälsotillstånd som i högre utsträckning än de med bra (+24) respektive dåligt (+19) anger att de instämmer i påståendet: (+32). De som har lågt förtroende för sjukvården instämmer i högre grad (+31) än de som har högt förtroende (+20) vilket säkert har med trygghetskänsla att göra. Å andra sidan är det mycket få som har ett litet förtroende för sjukvården, som visats i Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna bok.

En faktor som däremot ger mycket stort utslag ifråga om inställning till aktiv dödshjälp är partisympati. Kristdemokraterna ligger på minus i opinionsbalansen (-3) medan Sverigedemokraterna ligger extremt högt (+71) – se figur 3. De som sympatiserar med Sverigedemokraterna visar sig i flera avseende skilja sig från befolkningen i övrigt; det gäller inte bara frågan om aktiv dödshjälp. I exempelvis nämnda kapitel om förtroendet för samhällets institutioner är det tydligt att de tar avstånd från allt som är kollektivt, och mycket starkt betonar individens ansvar i betydelsen att var och en ska sköta sig själv och att man inte ska lägga sig i andras angelägenheter.

Figur 3 *Inställning till aktiv dödshjälp efter ålder respektive partisympati 2008 (balansmått)*

Kommentar: för frågeformulering, se under figur 1, för balansmåttbeskrivning se under figur 2.

I övrigt är skillnaderna mellan anhängare av olika politiska partier relativt måttliga. De som sympatiserar med Miljöpartiet eller de borgerliga partierna, FP och M, är något mer positivt inställda än de som sympatiserar med Centern respektive Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. En rimlig förklaring är förstås den ideologiska skillnaden i hur man betraktar samhällets respektive individens ansvar i allmänhet som sedan förs över också till specifika frågor.

Om man istället ställer frågan om hur man placerar sig på en vänster-höger-skala framträder i princip inga ideologiska skillnader alls (vänster +22, höger +18). Förklaringen till det är att såväl Moderater som Kristdemokrater hamnat till höger på en sådan skala och de positivt inställda Moderaterna vägs upp av de negativt inställda Kristdemokraterna.

Kristdemokraterna är de enda som hittills visat ett minus i opinionsbalansen. Det kan därför vara av intresse att också se vilken roll kyrklig aktivitet spelar. De som tillhör svenska kyrkan och har varit där under det senaste året är i huvudsak för att införa aktiv dödshjälp (+13). Allra mest positiva är emellertid de som överhuvudtaget inte tillhör svenska kyrkan (+38). De allra mest negativa till aktiv dödshjälp finner vi bland de kristna som är med i ett annat samfund än svenska kyrkan, dvs. i frikyrkorna (-36). Dessa är dock relativt få (71 personer) i undersökningen varför resultaten ska tolkas med försiktighet. Tendensen ifråga om kyrklig aktivitet är dock såväl tydlig som rimlig (se Gill, 1998). Begreppen liv och död har en annan innebörd för människor med en tro än för människor utan en sådan tro.

Slutsatser

Vi kan sammantaget konstatera att det definitivt finns en opinion för att införa och tillåta aktiv dödshjälp i Sverige bland befolkningen. Särskilt gäller det unga människor och människor med en borgerlig övertygelse – med undantag för Kristdemokrater och människor som är frireligiöst aktiva, där fler är emot att tillåta aktiv dödshjälp än som är för.

Frågor om döden är svår att ställa och svår att svara på. Men det är icke desto mindre viktigt att de debatteras, för som sagt, vi kommer alla att drabbas av den. Den kontroversiella filosofen Torbjörn Tännsjö har i en skrift (2001) en innehållsförteckning som gör att man lätt kan få igång en diskussion om när död kan vara rätt och fel – vare sig man kommer fram till ett svar eller inte. Några exempel att fundera över är abort, dödande av djur, dödande i krig, självmord, dödsstraff, mord. Var går gränsen för när abort får göras och när ett för tidigt fött barn kan räddas till livet? Var går gränsen för djurplågeri när djuren blir gamla och orken tryter? Varför är det accepterat att döda i krig – även bland kristna människor? Kan självmord vara försvarbart? Frågorna är många.

Not

- ⁱ Det finns sex grundläggande premisser som måste vara uppfyllda för att aktiv dödshjälp ska vara tillåten i Nederländerna:
1. Patientens begäran ska vara frivillig och väl genomtänkt
 2. Patienten ska genomgå eller vara på väg att genomgå outhärdligt lidande
 3. Alla alternativ som patienten kan acceptera som lindrande ska ha prövats
 4. Patienten ska ha full kunskap om sin situation
 5. Läkaren ska konsultera ytterligare en oberoende läkare som ska undersöka patienten
 6. Vid genomförandet av det assisterade självmordet, ska läkaren agera efter moget övervägande

Referenser

- Arlebrink, Jan (1999) Eutanasi. I Arlebrink, Jan (red) *Döden och döendet. Etiska, existentiella och psykologiska aspekter*. Lund: Studentlitteratur
- Gill, Robert (ed.) (1998) *Euthanasia and the Churches*. London & New Your: Cas-sell
- Motion (2008/09:So422) *Aktiv dödshjälp*. Motion av Eva Flyborg (FP)
- Pabst Battin, Margaret (2005) *Ending life. Ethics and the Way We Die*. Oxford: Oxford University Press
- Nilstun, Tore & Löfmark, Rurik (2005) Dödshjälpsdebatten i Sverige – förekomst, attityder och argument. I Westrin, Claes-Göran & Nilstun, Tore (red) *Att få hjälp att dö – synsätt, erfarenheter, kritiska frågor*. Lund: Studentlitteratur
- SFS (2009:260) *Lag (2009:260) om upphävande av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap*
- Shannon, Thomas A. (ed.) (2004) *Death & Dying. A Reader*. Lamham, Boulder, New York, Toronto & Oxford: Rowman & Littlefield
- Socialutskottets betänkande (2008/09:SoU13) *Hälso- och sjukvårdsfrågor*
- Statens medicinsk-etiska råd (1992) *Eutanasi – en debattskrift*. Stockholm: Allmänna förlaget
- Tännsjö, Torbjörn (2001) *Du skall understundom dräpa!* Stockholm: Prisma
- Tännsjö, Torbjörn (ed) (2004) *Terminal Sedation: Euthanasia in Disguise?* Dordrecht: Kluwer Academic Publishers

Samhället

MEDIERAT CENTRUM – MARGINALISERAD IDYLL

SVENSKARNAS FÖRESTÄLLNINGAR OM STAD OCH LAND

ANDRÉ JANSSON

I en nyutkommen bok av Jan Bergman (2009) gestaltas ett svunnet Stockholm genom tidiga färgfoton från 1940-talet och framåt. Det är en stad präglad inte bara av grävskopor och rivningsraseri, utan också av lugnt tempo och 1950-talets pasteller – en stad som många säkerligen tänker tillbaka på med nostalgi. Men vad är egentligen en stad? Är det inte något lantligt över den stockholmska idyllen med dess glittrande vattenspeglar och propert ekiperade herrar och damer på parkbänkar? Det kanske rent av är just detta lantliga som gör att det dåtida, om än moderna, Stockholm framstår som just idylliskt?

Enligt Jan Bergman är svenskar generellt inte särskilt urbana (se intervju i Svenska Dagbladet: Leonardz, 2009). Man behöver bara gå ett fåtal generationer tillbaka så var Sverige ett renodlat jordbrukarsamhälle och den epoken präglar alltså många människors traditioner och värderingar, oavsett boendeort. Det verkar vara svårt att komma ifrån att ”den svenska idyllen”, som bygger på nationalromantiska ideal, för de flesta svenskar utgörs av byar inbäddade i grönskande hagar eller snötäckta fjällsnarare än folkhemmets moderna bostadsområden – och i den mån de senare framstår som idylliska handlar det som regel om det lyckade samspelet mellan arkitektur och natur. Sveriges huvudstad, liksom andra svenska städer, befolkas således till stor del av människor som alltså står med ena foten i myllan. De försöker vara urbana, menar Bergman. De avundas den naturliga och närmast ouppnåeliga urbanismen i metropoler som Berlin och Paris, men kan samtidigt fantisera om den egna täppan eller stugan vid vägens slut.

Omvandlingen av det svenska samhället har gått extremt snabbt. 1900-talets sociala ingenjörskonst sopade undan äldre livsformer på ett ofta brutalt vis, vilket å ena sidan gav grogrund för mobilitet, teknologisk utveckling och urban trendkänslighet, å andra sidan skapade ett tomrum i vilket ”idyllen” som nationalromantisk vision kunde hållas levande. Jan Bergmans bok visar således det svenska samhället så som det såg ut just när detta närmast existentiella schakt höll på att brytas upp. Det var en tid innan hyper-urbanism och globalism hade upphöjts till ideologier för ekonomisk och kulturell utveckling, tillika en tid innan landsbygden på allvar börjat saluföras som fritidsnöje och konsumtionsobjekt.

Förändringen av det svenska samhället bidrog följaktligen till en accentuering av två konkurrerande ideal, där det ena hyllar sociala rötter, stabilitet och gemenskap,

och det andra mobilitet, flöden och förändring. Den brittiske kulturgeografen Tim Cresswell (2006) kallar dessa båda ideal för *fasthetens* respektive *flödets metafysik* – båda med djupa historiska rötter och båda nödvändiga för att förstå det moderna samhällets ofta motsägelsefulla utveckling. Bilden av ”den svenska idyllen” är tydligt förankrad i fasthetens metafysik och särskilt i 1800-talets strävan att skapa en sammanhållen nationalstat (jfr Löfgren, 1990), ett förhållande som även påvisats i andra länder (se t ex Anderson, 1983; Short, 2006). Samtidigt är den här bilden beroende av sin motpol; skildringen av det moderna samhället som en värld av noder och nätverk för snabb förflyttning av människor, varor och information. Inte minst utvecklingen av nya medier har spelat en avgörande roll för att sprida och realisera flödets metafysik, som i sin tur normaliserat bilden av staden som epicentrum för globalisering. Landsbygden reduceras till ”det andra” – ibland en romantisk chimär, ibland en efterblivenhetens utmark.

Utifrån denna snabbskiss av spänningsfältet mellan stad och land vill jag i det här kapitlet ge en empirisk belysning av de föreställningar som råder i Sverige idag. Analysen består av två delar. Inledningsvis fokuseras vilka värden rikets befolkning tillskriver livet i ”svensk landsbygd” respektive ”svenska storstäder”. SOM-undersökningen bekräftar härvidlag svenskarnas positiva syn på landsbygden, som förknippas med bland annat livskvalitet och medmänsklighet i långt högre grad än storstäderna. Livet i storstaden förknippas å sin sida med öppenhet och globalt engagemang i högre utsträckning än livet på landet. Resultatet talar för att kategorierna ”stad” och ”land” i mångt och mycket kan ses som ett slags rumsliga metaforer för fasthetens och flödets metafysiker.

I den andra delen av analysen beskrivs hur människor uppfattar mediernas rapportering om svensk landsbygd och svenska storstäder. Det dominerande mönstret är att medierna anses skildra storstäderna alltför positivt på bekostnad av landsbygden, vars mediebild anses vara alltför negativ. Sammantaget visar studien att medierna reproducerar stadens position som centrum (jfr Couldry, 2003), samtidigt som en majoritet svenskar anser att landsbygdens intressen sätts på undantag, i synnerhet som en miljö för företagande och utveckling.

Global öppenhet vs lokal trygghet: Typifieringen av stad och land

SOM-undersökningen visar tydligt att kategorierna ”stad” och ”land” står för egenskaper och värden som i mångt och mycket är varandras motsatser. Medan livet i storstäderna beskrivs i kosmopolitiska termer (”globalt engagemang” och ”öppenhet för nya idéer”), anses landsbygden kännetecknas av lokalsamhällets trygghet och solidaritet (”hög livskvalitet”, ”lokalt engagemang”, ”medmänsklighet” och ”arbetsmoral”) (se Tabell 1). I likhet med vad som visats i studier av kosmopolitiska värderingar i Sverige (se Olofsson och Öhman, 2007) kan polariseringen mellan landsbygd och storstad beskrivas utifrån två dimensioner: ”lokal/global orientering” respektive ”öppenhet/trygghet”. Livet i storstaden motsvarar då ”global öppenhet”,

det vill säga ökad kosmopolitism, och livet på landet ”lokal trygghet”. Värdena ”rikt socialt umgänge” och ”företagaranda” är inte tydligt förknippade med stad eller land. Vid en faktoranalys (ej tabellredovisad) visar det sig emellertid att socialt umgänge i högre grad hänger ihop med lokal trygghet. Företagaranda förknippas med global öppenhet om det gäller bilden av stadsliv, men är när det gäller svensk landsbygd förknippad med både lokal trygghet och global öppenhet.

Tabell 1 Bilden av livet i svensk landsbygd respektive svenska storstäder – andel som förknippar företeelserna i stor eller mycket stor utsträckning (procent)

	Förknippar med landsbygd (antal svar)	Förknippar med storstad (antal svar)
Hög livskvalitet	67 (1562)	27 (1504)
Lokalt engagemang	66 (1558)	13 (1497)
Medmänsklighet	64 (1560)	14 (1502)
Arbetsmoral	58 (1553)	29 (1506)
Rikt socialt umgänge	40 (1563)	35 (1518)
Företagaranda	46 (1542)	41 (1517)
Globalt engagemang	22 (1534)	42 (1524)
Öppenhet för nya idéer	20 (1528)	52 (1524)

Resultatet från SOM-enkäten är å ena sidan högst väntat. Till viss del torde polariseringen också kunna förklaras av att frågan som sådan anger två tydliga kategorier (landsbygd och storstad). Å andra sidan ger resultatet en tydlig inblick i den föreställningsvärld som dominerar människors vardagsliv – den imaginära struktur som uppställer stad och land som två konkurrerande värden. Att hylla livet på landet blir härigenom det samma som att ställa sig bakom fasthetens metafysik, medan ett värnande av stadens intressen förstärker flödets metafysik (jfr Cresswell, 2006). Även om livsföringen inte entydigt skiljer sig åt i ”verkligheten” bör man hålla i minnet att imaginära strukturer, likt ett slags mönster av typifieringar, har betydelse för hur samhället utvecklas även i social och ekonomisk mening (Lefebvre, 1974/1991).

Tabell 2 Bilden av livet i svensk landsbygd och svenska storstäder beroende av boendeort – andel som förknippar företeelserna i stor eller mycket stor utsträckning (procent)

	BOENDEORT				TOTALT
	Ren landsbygd	Mindre tätort	Stad, större tätort	Sthlm, Gbg, Malmö	
FÖRKNIPPAR MED LAND					
Hög livskvalitet	77	72	66	55	67
Lokalt engagemang	63	67	67	67	66
Medmännklighet	71	70	62	55	64
Arbetsmoral	65	65	56	48	58
Rikt socialt umgänge	49	43	38	35	40
Företagaranda	50	49	44	42	46
Globalt engagemang	25	27	21	18	22
Öppenhet för nya idéer	29	28	16	9	20
FÖRKNIPPAR MED STAD					
Hög livskvalitet	14	24	26	33	27
Lokalt engagemang	9	13	13	18	13
Medmännklighet	10	14	14	17	14
Arbetsmoral	22	30	30	28	29
Rikt socialt umgänge	25	30	37	47	35
Företagaranda	34	40	42	46	41
Globalt engagemang	31	39	44	53	42
Öppenhet för nya idéer	42	47	53	66	52
ANTAL SVAR	231	390	709	223	1553

Svenskarna är mer positiva till den miljö de själva bor i – och som framgår av Tabell 2 är sambandet linjärt för nästan alla påståenden. Detta faktum uppväger dock inte det övergripande mönstret. Även de som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö tror att livskvaliteten, det lokala engagemanget, medmännkligheten och arbetsmoralen är högre i landsbygden. På omvänt vis anser landsbygdens befolkning att globalt engagemang och öppenhet för nya idéer är mer typiskt för stadslivet. Endast för de mer flytande företeelserna ”rikt socialt umgänge” och ”företagaranda” går meningarna isär beroende på var man bor.

Ett intressant resultat i sammanhanget är att landsbygdens position som en idyll präglad av lokal trygghet står starkare än stadens position som ett centrum för globala relationer och öppenhet. Mönstret går att utläsa i Tabell 1 och tydliggörs av Tabell 2, där det även framgår att storstadsbor tillskriver landsbygden värdena "lokalt engagemang", "hög livskvalitet" och "medmänsklighet" i lika hög grad som de tillskriver storstaden värdena "globalt engagemang" och "öppenhet för nya idéer". Med andra ord är landsbygden alltså högt värderad enligt traditionella ideal även bland dem som lever i stadsmiljöer. Det skulle kunna tolkas som ett stöd för Jan Bergmans resonemang om Sveriges relativt korta historia som urbaniserat land och det faktum att de flesta svenskar via äldre generationer har en nära koppling till landsbygden och dess befolkning. Det finns emellertid inget som talar för att äldre personer generellt skulle ha en mer positiv bild av landsbygden än yngre. Såväl vad gäller "livskvalitet" som "företagaranda" är det huvudsakligen medelålders personer (mellan 30 och 65 år) som tillskriver landsbygden dessa värden. Skillnaden mellan äldre (65-85 år) och yngre (15-29 år) är framför allt att de senare förknippar staden med öppenhet och socialt umgänge i högre grad än andra grupper, och omvänt.

En kompletterande tolkning är att den nationalromantiska bilden av landsbygden och dess symbolmiljöer alltså genomsvårar medier och kultur, som i sin tur förstärker människors egna erfarenheter. Som vi kommer att se i nästa avsnitt är den senare tolkningen emellertid svår att bekräfta fullt ut.

En annan viktig faktor som förklarar människors föreställningar om stad och land är utbildning. Till viss del samvarierar utbildningsnivå med boendeort, på så vis att fler högutbildade bor i städer. Men utbildning har också en oberoende betydelse, som framgår av Tabell 3. Med högre utbildning förstärks den dominerande bilden av landsbygden som en lokalt förankrad idyll och staden som ett kosmopolitiskt centrum. Denna förstärkningseffekt kan noteras *både* bland storstadsboende och landsbygdsboende, och gäller de värden som är *typiska* för respektive miljö. Som exempel kan nämnas att 85 procent av de högutbildade i landsbygden och 79 procent av de högutbildade i storstäderna förknippar lokalt engagemang med livet i svensk landsbygd – att jämföra med 48 respektive 43 procent av de lågutbildade. På omvänt vis är det 55 procent av de högutbildade i landsbygden och 60 procent av de högutbildade i storstäderna som förknippar globalt engagemang med livet i svenska storstäder. Mönstret blir särskilt tydligt för de företeelser som berör dimensionen lokalt/globalt. Lågutbildade personer förknippar, som framgår av Tabell 3, företeelserna "globalt engagemang" och "öppenhet för nya idéer" lika mycket med svensk landsbygd som med svenska storstäder.

Tabell 3 Bilden av livet i svensk landsbygd och svenska storstäder beroende av utbildning – andel som förknippar företeelserna i stor eller mycket stor utsträckning (procent)

	UTBILDNINGSNIVÅ				TOTALT
	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	
FÖRKNIPPAR MED LAND					
Hög livskvalitet	59	69	69	72	67
Lokalt engagemang	48	65	72	82	66
Medmänsklighet	57	68	65	66	64
Arbetsmoral	52	63	61	55	58
Rikt socialt umgänge	32	41	40	46	40
Företagaranda	38	43	50	53	46
Globalt engagemang	24	23	26	17	22
Öppenhet för nya idéer	31	20	16	13	20
FÖRKNIPPAR MED STAD					
Hög livskvalitet	20	28	26	32	27
Lokalt engagemang	13	17	9	12	13
Medmänsklighet	13	14	14	15	14
Arbetsmoral	28	28	30	33	29
Rikt socialt umgänge	25	37	41	36	35
Företagaranda	32	41	45	46	41
Globalt engagemang	27	41	48	53	42
Öppenhet för nya idéer	32	49	59	66	52
ANTAL SVAR	346	513	327	358	1544

Men vad står skillnaden mellan högutbildade och lågutbildade för? Här finns det anledning att åter knyta an till forskningen om kosmopolitism. I såväl svenska som utländska studier har det visat sig att globalt orienterade värden och en öppenhet gentemot nya idéer och impulser främst återfinns bland personer med hög utbildning. Det har också visat sig att kulturellt kapital är viktigare än ekonomiskt kapital för formandet av kosmopolitiska värderingar (se Phillips och Smith, 2008). SOM-undersökningen pekar i samma riktning, vilket i sin tur talar för att personer med hög utbildning har en bättre förtrogenhet med sociala variationer och är mer benägna att placera in dem i det demografiska landskapet. Den något paradoxala slutsatsen är att människor med hög utbildning i kraft av sin förmåga att dels tolka

hur samhället ser ut (lokalt och globalt), dels tydligt uttrycka sin åsikt, bidrar till att förstärka samhälleliga stereotyper, som till exempel polariseringen mellan stad och land. Det är också personer med högre utbildning och mer kulturellt kapital som har störst möjligheter att påverka hur den offentliga bilden av olika socio-geografiska miljöer utformas. Vad anser då svenska folket om mediernas rapportering om landsbygden och storstäderna?

Staden som medierat centrum

I boken *Media Rituals: A Critical Perspective* hävdar den brittiske medieforskaren Nick Couldry (2003) att en av mediernas viktigaste former för maktutövning handlar om att definiera var samhällets olika maktcentra finns. Eftersom medierna har makten att beskriva vad som är viktigt – vilka personer, grupper, organisationer och händelser som har betydelse för samhällsutvecklingen – framstår *det medierade* närmast per definition som mer relevant och betydelsefullt än det som inte medieras. Till viss del håller denna beskrivningsmakt på att luckras upp, på grund av att interaktiva medier tillhandahåller nya möjligheter att producera och sprida alternativa bilder av världen. Men det finns alljämt en nära koppling mellan till exempel journalistikens dagordningsfunktion och hur människor uppfattar relationen mellan centrum och periferi, makt och underordning, i samhället. Ett sådant kraftfält är förhållandet mellan stad och land, där stadens skeenden både är mer synliga och tillskrivs större dignitet än de som äger rum i landsbygd. Medierna förstärker städernas centralitet och urbanismen som ideologi.

Tabell 4 *Uppfattning om mediernas rapportering (balansmått i procentenheter)*

	Svensk landsbygd	Svenska storstäder	Hemorten	EU	USA	Kina
Balansmått	-14	+26	0	+21	+24	+3
Ingen uppfattning	42	37	38	39	36	41
Antal svar	1206	1278	1115	1201	1261	1209

Kommentar: Balansmättet visar differensen mellan andelen svarande som anser rapporteringen vara alltför positiv respektive alltför negativ.

I SOM-undersökningen 2008 ställdes frågan om hur man uppfattar ”mediernas rapportering” om ett antal olika geografiska områden längs en skala från ”alltför negativt” till ”alltför positivt”. Svarmönstret ger en intressant belysning av Nick Couldrys tes om ”det medierade centrumet”. Medan medierna anses rapportera alltför positivt om EU, USA och svenska storstäder, gäller det omvända mönstret

för svensk landsbygd. För de två övriga kategorierna, Kina respektive den egna hemorten, finns ingen tydlig övervikt (se Tabell 4).

Det övergripande mönstret gör gällande att platser och regioner som uppfattas som mäktiga också uppfattas dominera mediernas rapportering – en slutsats som ligger helt i linje med Couldrys tankegångar. Landsbygden betraktas däremot som förfördelad eller osynliggjord, beroende på hur man tolkar frågans innebörd. Påfallande många, 49 procent, av storstadsborna uppger dessutom att de inte har någon uppfattning om hur landsbygden skildras (Tabell 5). Således föreligger det i Sverige idag en betydande diskrepans mellan landsbygdens starka position som en positivt laddad imaginär struktur å ena sidan, och dess upplevt negativa eller otydliga mediala representation å den andra.

Tabell 5 Uppfattning om mediernas rapportering beroende av boendeort (balansmått i procentenheter)

RAPPORTERING OM:	BOENDEORT				TOTALT
	Ren landsbygd	Mindre tätort	Stad, större tätort	Sthlm, Gbg, Malmö	
Landsbygd balans	-29	-18	-10	-4	-14
Ej uppfattning	29	43	44	49	42
Antal svar	184	309	540	164	1197
Storstäder balans	+37	+29	+15	+9	+26
Ej uppfattning	36	39	38	35	37
Antal svar	192	329	577	172	1270
Hemort balans	-12	-8	+4	+3	0
Ej uppfattning	37	39	38	32	38
Antal svar	161	289	494	165	1109

Kommentar: Balansmåttet visar differensen mellan andelen svarande som anser rapporteringen vara alltför positiv respektive alltför negativ.

Samtidigt problematiserar resultatet alltför enkla resonemang om mediernas makt. Även om medierna reproducerar staden som centrum betyder det inte att publiken accepterar detta förhållande. Den polariserade kritiken gentemot mediernas rapportering om stad och land hänger samman med människors attityder, inte minst till miljöerna ifråga, vilket i sin tur talar för att det ”symboliska våld” som Couldry menar att medierna utövar också möter ett betydande socialt motstånd. Särskilt kritiska till mediernas rapportering om svensk landsbygd är de som förknippar landsbygden med företaggaranda – något som indikerar att landsbygdens möjlighe-

ter som ekonomisk drivkraft uppfattas som dåligt representerad i medierna (ej re-
dovisat i tabell).

Det bör här noteras att de begrepp som använts i SOM-enkäten – ”medier” och ”rapportering” – troligtvis associeras med nyhetsmedier och journalistik, snarare än med fiktion och annan populärkultur. Svenskarnas föreställningar om den idylliska landsbygden kan alltså hämta sin näring från andra källor än de som implicit åsyftas i SOM-studien, samtidigt som man uppfattar att journalistiken underskattar landsbygdens potential som en miljö för till exempel företagande.

I demografiskt hänseende kan synen på mediernas rapportering främst förklaras utifrån boendeort. Sambandet är linjärt. Bland landsbygdsboende är balansmättet för hur man uppfattar mediebildens av svensk landsbygd -29 (dvs alltför negativ bild) och för svenska storstäder +37 (dvs alltför positiv bild). Desto mer urban miljö man bor i desto mindre problematisk uppfattas mediernas rapportering – ett mönster som ytterligare tydliggörs av att det främst är människor i landsbygd som upplever att deras hemort skildras alltför negativt (Tabell 5). Det är förvisso oklart *vilka* medier som olika grupper har i åtanke, men resultatet beskriver ändå människors upplevelse av hur mediasystemet fungerar på ett övergripande plan. Att landsortsboende har en så tydlig uppfattning om den urbana mediebildens och att även de som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö i viss mån uppfattar storstadsrapporteringen som alltför positiv, antyder att det huvudsakligen torde vara rikstäckande medier man har i åtanke.

Tabell 6 *Uppfattning om mediernas rapportering beroende av vanemässig nyhetskonsumtion (balansmätt i procentenheter)*

	SR P4 Lokal	SR Ekot	Privat lokal- radio	SVT Akt./ Rapp.	SVT Reg.	TV4 Nyh.	TV4 Lokal	Tidn Papper	Tidn webb
Landsbygd bal.	-16	-20	-12	-15	-13	-11	-9	-15	-23
Antal svar	390	279	143	604	507	404	295	765	163
Storstäder bal.	+35	+34	+28	+30	+34	+31	+29	+29	+18
Antal svar	424	304	150	650	543	423	317	821	166
Hemort bal.	-2	-4	+9	+1	+5	+3	+5	-1	0
Antal svar	370	256	132	564	462	384	278	712	150

Kommentar: Balansmättet visar differensen mellan andelen svarande som anser rapporteringen vara alltför positiv respektive alltför negativ. Nyhetskonsumtionen avser svarande som tar del av innehållet minst fem dagar per vecka.

Kritiken mot hur medierna skildrar landsbygden förstärks bland män och bland medelålders personer (balansmätt -20 bland 30-49-åringar och 50-64-åringar). I

någon mån samspelar också den egna nyhetskonsumtionen med människors uppfattningar (Tabell 6). Ökad nyhetskonsumtion, särskilt av public service-program, hänger på det hela taget samman med en ökad upplevelse av att medierna skildrar storstäderna alltför positivt. Någon liknande generell effekt kan inte urskiljas för upplevelsen av hur svensk landsbygd representeras. Att lyssna på Ekot och läsa dagstidningar på nätet tycks förvisso leda till med en mer kritisk hållning – och omvänt för användningen av privat lokalradio och TV4:s lokala nyheter. Men de variationerna beror troligtvis inte så mycket på själva innehållet som på att public service-kanalerna, jämfört med privat radio och television, används i högre grad i landsbygd och bland personer över 50 år – det vill säga inom de grupper som tydligast upplever att medierna gynnar storstäderna.

Slutsats

SOM-undersökningen 2008 ger ett intressant bidrag till vår förståelse för hur bilden av ”stad” respektive ”land” konstrueras och vilken funktion människor tillskriver medierna i denna process. Jag har i det här kapitlet kunnat visa att kategorierna stad och land å ena sidan utgör ett slags bestående typifieringar av det moderna samhällets värdestrukturer – här tolkade i termer av Tim Cresswells (2006) teori om ”flödets och fasthetens metafysiker” – och å andra sidan är tøjbara i förhållande till sociala faktorer. I Sverige är landsbygden uppenbart förknippad med romantiska föreställningar om lokal gemenskap och socialt ansvarstagande – en upplevelse som alltjämt har stark förankring även i urbana miljöer. Däremot anses landsbygden vara en miljö som står i opposition till globalt engagemang och öppenhet, det vill säga de värden som idag, utifrån flödets metafysik, anses vara viktiga för utveckling och välbefinnande. Särskilt bland högutbildade uttrycks dikotomin stad/land i termer av global öppenhet/lokal trygghet, vilket talar för att polariseringen kan få fortsatta sociala konsekvenser trots att nya tekniker, inte minst medier, gör det möjligt att utveckla allt mer dynamiska livsstilar och verksamhetsformer även i landsbygd.

En stor del av svenskarna anser också att medierna ger en alltför negativ bild av landsbygden. Det kan å ena sidan tolkas som att landsbygdens position kan komma att försvagas ytterligare på sikt och att stadens status som centrum reproduceras i linje med Nick Couldrys tes om det ”medierade centrumet”. Å andra sidan understryker resultatet att den svenska landsbygdens situation tillmäts stor relevans hos befolkningen i stort och att det finns en vilja att påverka den bild som dominerar i medierna. Det vore följaktligen önskvärt att följa upp dessa resultat om ett antal år i ljuset av den fortsatta struktururomvandlingen av medier och samhälle.

Referenser

- Anderson, Benedict (1983) *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bergman, Jan (2009) *Stad i förvandling*. Stockholm: Prisma/Norstedts.
- Couldry, Nick (2003) *Media Rituals: A Critical Approach*. London: Routledge.
- Cresswell, Tim (2006) *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. London: Routledge.
- Lefebvre, Henri (1974/1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Leonardz, Jenny (2009) ”Personliga bilder av Stockholm”, *Svenska Dagbladet* den 7 april 2009.
- Löfgren, Orvar (1990) ”Medierna i nationsbygget: Hur press, radio och TV gjorde Sverige svenskt”, i Hannerz (red.) *Medier och kulturer*. Stockholm: Carlssons.
- Olofsson, Anna och Susanna Öhman (2007) ”Cosmopolitans and Locals: An Empirical Investigation of Transnationalism”, *Current Sociology*, Vol 55, No 6: 877-95.
- Phillips, Timothy och Philip Smith (2008) ”Cosmopolitan Beliefs and Cosmopolitan Practices: An Empirical Investigation”, *Journal of Sociology*, Vol 44, No 44: 391-9.
- Short, Brian (2006) ”Idyllic Ruralities”, i Cloke, Paul; Terry Marsden och Patrick Mooney (red.) *Handbook of Rural Studies*. London: Sage.

HÖSTLIGT INSTITUTIONSFÖRTROENDE

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Våren 2008 verkade stämningläget vara gott i Sverige. De senaste årens högkonjunktur hade skapat positiva förväntningar på framtiden. I SOM-institutets förtroendemätning från hösten 2007 pekade kurvorna för flertalet samhällsinstitutioner uppåt, inte minst för storföretag och banker. Det enda som föll var förtroendet för de politiska institutionerna, men det var ett väntat resultat för året efter ett valår. Så kom hösten 2008. De internationella ekonomiska signalerna var alarmerande redan i september och någon månad senare började också svensk ekonomi gå allt sämre.

Den svenska hösten 2008 präglades av ökad pessimism bland allmänheten. SOM-mätningen visar på negativa förväntningar såväl på samhällsekonomin som på hushållsekonomin (se inledningskapitlet i denna volym), trots att de riktigt negativa signalerna kom först senare under vintern 2008/2009. Frågan är då hur den ökade höstkyllan bland svenskarna påverkade förtroendet för samhällets institutioner. Det självklara antagandet är att de ekonomiska institutionerna skall tappa i förtroende, men fråga är hur mycket. Och vad händer med de politiska?

Genom att SOM-institutets förtroendemätningar startade redan 1986 finns det möjlighet att gå tillbaka till ett tidigare ekonomiskt fall, bank- och fastighetskrisen 1991. Mellan 1990 och 1991 föll förtroendet för bankerna kraftigt – omkring 50 balansmåttsenheter.¹ Det är det största förtroendefall som noterats i SOM-institutets mätningar under mer än två decennier: bankerna gick på ett år från att vara en av de samhällsinstitutioner som allmänheten hade störst förtroende för till att falla klart under genomsnittet, en låg nivå man senare haft svårt att hämta sig ifrån. Även storföretagen föll i förtroende mellan 1990 och 1991 men inte alls lika mycket. Ser vi närmare efter visar det sig att åtta av de elva institutioner som SOM-institutet mätte både 1990 och 1991 föll i allmänhetens förtroende. De enda två som gick klart åt andra hållet var de politiska, riksdagen och regeringen, något som också var förväntat genom att 1991 var ett valår, då politikförtroendet vanligen är större (Holmberg, 1994; Holmberg och Weibull, 2007).

Även om nedgången 1991 främst är ett uttryck för bankernas förtroendefall ger den samtidigt indikationer på att en sådan kris kan påverka också förtroendet för andra institutioner, men att det valåret 1991 i mindre utsträckning drabbar de politiska institutionerna (se även Holmberg & Weibull, 1992, 1993). I det följande skall vi mot den bakgrunden granska vad som hände i förtroendeopinionen mellan 2007 och 2008, men också göra en översiktlig beskrivning av trenderna i samhällsförtroendet.

Samhällsförtroende 2008

Den allra första SOM-mätningen 1986 omfattade endast elva samhällsinstitutioner. De var valda för att täcka ett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Efter hand har fler institutioner lagts till – senast 2005 då Riksbanken tillkom – år 2008 fick svarspersonerna ta ställning till tjugo olika samhällsinstitutioner.² Dessutom ställdes frågor om ytterligare fem organisationer i en särskild tillägsfråga. Resultatet från 2008 års mätning redovisas i tabell 1.

Om vi först ser på rangordningen mellan institutionerna efter andelen som har *mycket stort* förtroende är det, i likhet med de senaste åren, sjukvården och kungahuset som kommer högst. med mellan 10 och 15 procent – men i jämförelse med 2006 har sjukvården ökat något, medan kungahuset klart minskat. Också polisen och Riksbanken ligger på över tio procent mycket stort förtroende.

När vi väljer den vidare definitionen på förtroende och utgår från andelen som har mycket eller ganska stort förtroende kommer sjukvården högst (68 procent), följd av universitet/högskolor och polisen (båda med 53 procent). I botten ligger de politiska partierna (14 procent) samt Europaparlamentet och EU-kommissionen (båda 15 procent). I jämförelse med 2007 har universitet/högskolor ökat ett par procentenheter, sjukvården ligger stabilt, medan polisen tappat hela sju procentenheter. Också institutionerna i rangordningens botten har tappat något i förhållande till år 2007. Av övriga institutioner noteras ett särskilt stort fall för försvaret som gått från 25 till 16 procent med stort förtroende, vilket placerat institutionen bland de fem som åtnjuter minst förtroende.

Den andra sidan av förtroendemätningen är andelen som har ett litet förtroende. Som frågan är ställd handlar den visserligen om grader i förtroende, men höga andelar litet förtroende kan tolkas som att det även finns en misstro. De fem institutioner som ligger i listans botten – försvaret, de fackliga organisationerna, EU-kommissionen, de politiska partierna och Europaparlamentet – har var och en omkring 40 procent litet förtroende. Också för regeringen gäller att en hög andel har litet förtroende (35 procent), men regeringen skiljer ut sig genom att nästan lika många har ett stort förtroende (30 procent). Regeringen är snarare ett exempel på en institution, där opinionen är polariserad.

Ett sätt att väga samman stort och litet förtroende i ett mått är vad vi kallar förtroendebalansen. Utgångspunkten är att värderingen av en samhällsinstitution inte bara bestäms av andelen som har stort förtroende, utan även av hur stor andel det är som har ett litet förtroende. Tanken är att en samlad uppslutning kring en institution ger större tyngd i samhället än om det finns en relativt stor andel som inte hyser något större förtroende för den. Vi kan exempelvis se skillnader i detta avseende bland institutioner som har stort förtroende; universitet/högskolor och radio-TV ligger under tio procent med litet förtroende, medan motsvarande andel för polisen är 16 procent.

Förtroendebalansen är ett mått där både andelen stort och andelen litet förtroende vägs in för varje institution genom att stort förtroende minskas med litet

förtroende. En rangordning efter balansmättet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende, särskilt i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.³

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2008 (procent och balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Förtroende-balans
Sjukvården	15	53	21	9	2	100	+56
Universitet/högskolor	7	46	41	4	2	100	+46
Radio/TV	5	45	40	8	2	100	+40
Polisen	7	46	31	12	4	100	+37
Riksbanken	7	38	43	9	3	100	+32
Domstolarna	8	39	35	13	5	100	+28
Grundskolan	6	39	38	14	3	100	+28
FN	8	35	39	11	7	100	+25
Kungahuset	11	27	38	12	12	100	+14
Bankerna	5	32	38	19	6	100	+12
Riksdagen	3	25	46	18	8	100	+1
Svenska kyrkan	5	23	45	15	12	100	-1
Regeringen	4	26	35	22	13	100	-4
Dagspressen	2	22	47	22	7	100	-6
Storföretagen	2	20	50	20	8	100	-6
Kommunstyrelserna	2	18	51	21	8	100	-9
De fackliga organisationerna	2	18	39	28	13	100	-21
Försvaret	3	13	46	26	12	100	-22
EU-kommissionen	2	13	46	24	15	100	-24
De politiska partierna	1	13	48	27	11	100	-24
Europaparlamentet	2	13	45	24	16	100	-24

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de två nationella SOM-mätningarna 2008 (antal svar=3 259). Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagna i procenttalen. Dylåka svar var mycket sällsynta och lämnades av endast mellan två och tre procent för de olika institutionerna. Högsta andelen vet ej-svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende).

När vi utgår från det samlade balansmättet visar det sig att sjukvården ligger klart högst med ett balansmätt på +57, i stort samma siffror som 2006 och 2007. På andra plats finns universitet/högskolor med +47 och på tredje radio/TV med +40. Polisen hamnar på fjärde plats med +37. Förhållandet mellan bedömningarna av radio/TV och polisen är ett bra exempel på hur förtroendebalansen slår: andelen svars personer som har stort förtroende för polisen är högre än för radio/TV, men polisen har en klart större andel som har litet förtroende. Radio/TV, liksom universitet/högskolor, har däremot en större andel som placerar sig i mitten. Innebör-

den av en hög andel för mittalternativet kan diskuteras. Å ena sidan kan det uttrycka att man varken har stort eller litet förtroende, å andra sidan kan det beror på att man saknar uppfattning för att man inte känner till institutionen tillräckligt väl. Mycket talar för att det förra till stor del gäller radio/TV, medan det senare förklarar den höga andelen ”varken-eller” för universitet/högskolor.

Lägst förtroende åtnjuter fackliga organisationer (-21), de politiska partierna (-24) och de båda EU-institutionerna (-24 respektive -25).

Drygt hälften av de undersökta institutionerna har 2008 positiva balansmätt, övriga negativa. Ser vi närmare på listan visar det sig att det finns fyra grupper:

- En liten grupp som åtnjuter mycket stort förtroende (sjukvården, universitet/högskolor och radio-tv) som alla har som lägst ett balansmätt på +40
- En ganska stor grupp som åtnjuter ganska stort förtroende (polisen, riksbanken, domstolarna, grundskolan och FN samt möjligen kungahuset och bankerna) som dock uppvisar en stor spridning (mellan +37 och +12)
- De som har i stort sett samma andel positiva som negativa men en viss tonvikt på de senare (riksdagen, Svenska kyrkan, dagspressen, regeringen, storföretagen och kommunstyrelserna) mellan +2 och -9.
- De som åtnjuter ganska eller mycket lågt förtroende (försvaret, de fackliga organisationerna, EU-kommissionen, de politiska partierna och Europaparlamentet) med omkring -25.

Vid sidan av de 21 regelbundet mätta samhällsinstitutionerna ställdes hösten 2008 frågor om förtroendet för ytterligare fem institutioner – eller snarast organisationer – utvalda med hänsyn till olika projekt inom 2008 års SOM-undersökning: Arbetsförmedlingen, biblioteken, Försäkringskassan, Systembolaget och Säkerhetspolisen.⁴ Det kan dock vara av intresse hur denna typ av organisationer placerar sig förtroendemässigt i förhållande till övriga (tabell 2).

Tabell 2 Förtroende för fem offentliga organisationer 2008 (procent)

Organisation	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmätt
Arbetsförmedlingen	1	9	35	34	21	100	-45
Biblioteken	25	45	26	2	2	100	+66
Försäkringskassan	2	15	39	25	19	100	-27
Systembolaget	8	28	46	10	8	100	+18
Säkerhetspolisen	7	31	46	9	7	100	+22

Det visar sig att det bland dessa fem finns en organisation som placerar sig högre än någon institution på 21-listan – biblioteken med +66 – och en som hamnar klart under dem i botten på 21-listan – arbetsförmedlingen med -45. Systembolaget och

säkerhetspolisen ligger i nivå med den andra gruppen på den större listan med ganska högt förtroende – Säkerhetspolisen dock med klart lägre förtroende än polisen, medan Försäkringskassan hamnar i gruppen med mycket lågt förtroende.

Det finns ingen möjlighet att här närmare gå in på varför dessa fem organisationer uppvisar en sådan spridning. Från andra studier vet vi emellertid att biblioteken och deras verksamhet värderas högt bland allmänheten (Höglund och Wahlström, 2008). Att Arbetsförmedlingens och Försäkringskassan värderas lågt har ibland ansetts bero på att det är verksamheter som har att hantera bidrag som till en del avgörs efter individuell prövning (jfr Kumlin, 2002). Det kan inte heller uteslutas att de båda organisationerna är verksamma inom områden som lätt associeras med samhällsproblem.

Förändringsmönster

Vårt inledande antagande att hösten 2008 kunde förväntas medföra ett minskat samhällsförtroende kan nu prövas. Det visar sig då att det i jämförelse med 2007 har skett klara förändringar i den väntade riktningen. Förtroendebalansen minskar för 18 av 21 institutioner och två institutioner har gått från positiv till negativ förtroendebalans. De enda undantagen är universitet/högskolor, sjukvård och radio/TV som i princip ligger kvar på föregående års nivå. Det är också dessa tre som ligger kvar i gruppen med mycket stort förtroende. För vissa andra är nedgången betydande: försvaret har tappat 20 balansmåttsenheter, bankerna 16, och dagspressen 11.⁵ Även polisen (minus 9 enheter) och riksbanken (minus 8 enheter) uppvisar ett klart försvagat förtroende.⁶

För att se i vad mån förändringarna mellan 2007 och 2008 har att göra just med det enskilda året eller om de är en följd av längre trender måste vi granska en längre tidsperiod. Den allmänna tendensen är att det trots allt sker förhållandevis små omkastningar i den samlade institutionsbedömningen mellan enskilda år samtidigt som det går att iakttä både kortsiktiga och långsiktiga förändringsmönster. De senaste tre-fyra åren har vi sett tydliga uppgångar för polisen, sjukvården och grundskolan, men också för de två EU-institutionerna. För polisen och de två EU-institutionerna är utvecklingen ersatt av en nedgång medan sjukvården och grundskolan ligger kvar på i stort sett samma nivå. Men i ett längre perspektiv noterar vi att sociala institutioner som grundskolan, sjukvården, polisen och domstolarna hade ett klart högre förtroende i mitten av 1990-talet för att senare tappa något i förtroendebalans. För polisen leder den relativt stora nedgången i förtroendebalans 2008 ändå inte till mätperiodens lägsta siffra; förtroende för polisen var faktiskt ännu lägre 2005.

I ljuset av den ekonomiska krisen är givetvis de ekonomiska institutionerna de mest intressanta. Också för dem finns en markerad uppgång efter IT-kraschen 2001. Förtroendet för bankerna steg från 0 till +28 mellan 2003 och 2007 och för storföretagen från ca -20 till 0. Nedgången 2008 innebär att förtroendet för bankerna

fallit tillbaka till 2004 års nivå, storföretagen något mindre. Den kommande systerorganisationen kunde möjligen ha medfört ett ökat förtroende för de fackliga organisationerna, men så är inte fallet: förtroende ligger stadigt på samma låga nivå som tidigare och försvags snarast något.

Också förtroendet för riksbanken, en institution som mätts endast sedan 2005, har försvagats. För riksbanken gäller det dock inte bara mellan 2007 och 2008 utan för hela den studerade perioden.

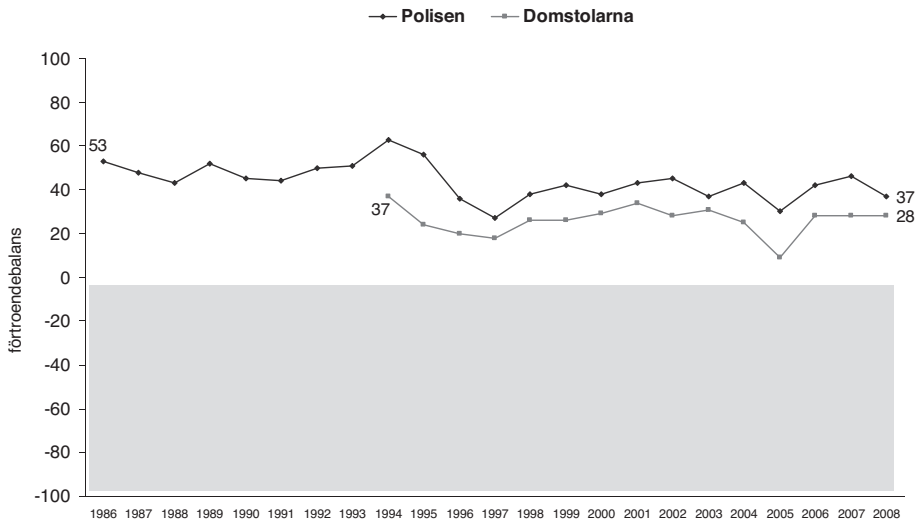
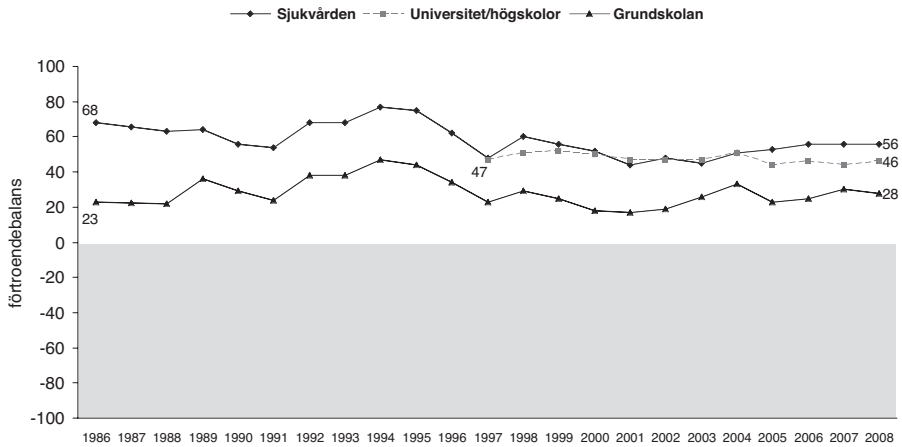
En annan institution där det kan noteras ett långsiktigt förtroendefall och där nedgången mellan 2007 och 2008 knappast kan hänföras till den politiska krisen är kungahuset. Visserligen är förtroendet ännu relativt stort (+14 i förtroendebalans) och större än bottenåret 2004 men tendensen sedan den första mätningen 1995 är klart vikande. Resultatet ligger även i linje med en uppgång i stödet för att införa republik (se Lennart Nilssons kapitel i denna volym).

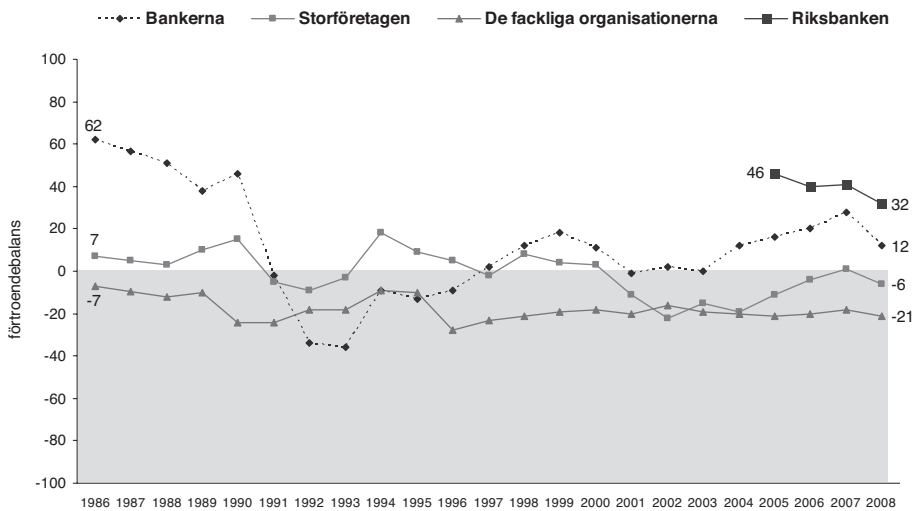
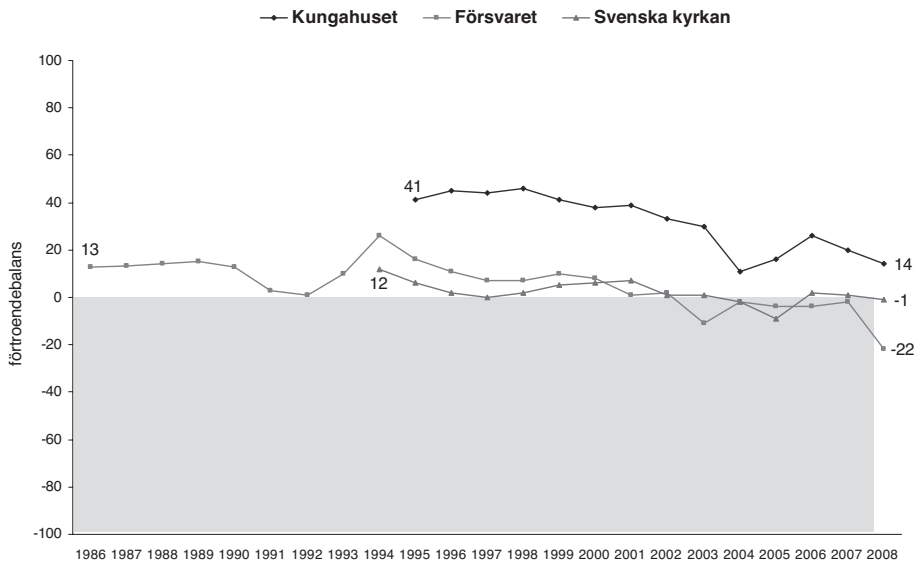
Förtroendet för politiska institutioner – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna och de politiska partierna – är påverkat av vad brukar benämnas den elektorala cykeln, alltså att förtroendet går upp under valår och ner i mellanvalstid. Det fallande förtroendet efter 2006 är helt i linje med denna tendens. Om vi jämför med åren efter valet 2002 är nedgången dock inte lika stor. Mellan 2002 och 2004 föll förtroendet för riksdagen cirka 25 förtroendebalansenheter (från +20 till -5), medan nedgången mellan 2006 och 2008 bara är 10 enheter (från +11 till +1). Det är möjligt att den mindre nedgången kan sättas i samband med den globala ekonomiska krisen och en större förväntan på politiken, ett mönster som framträdde även i samband med terrorattackerna i september 2001 då förtroende för särskilt riksdag och regering gick upp. Vi skall återkomma till detta. Yttre hot tenderar att öka inre enighet.

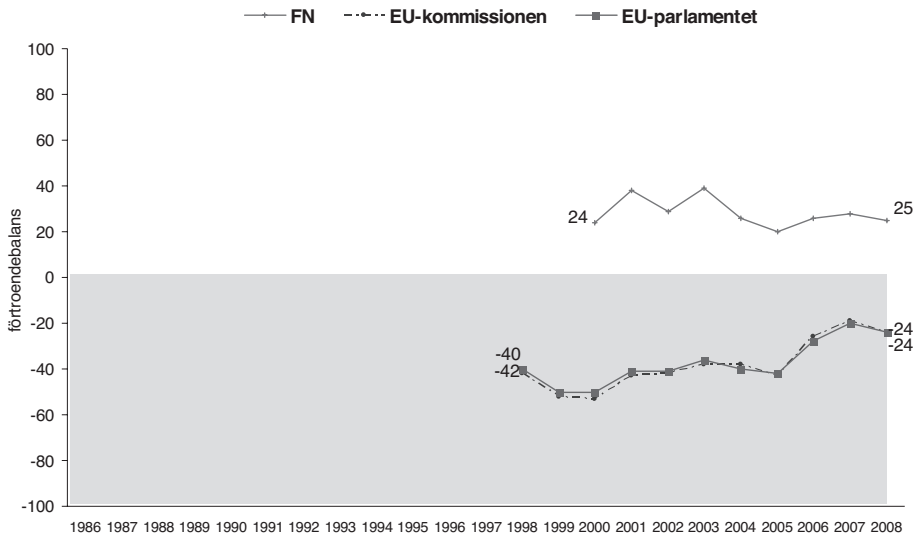
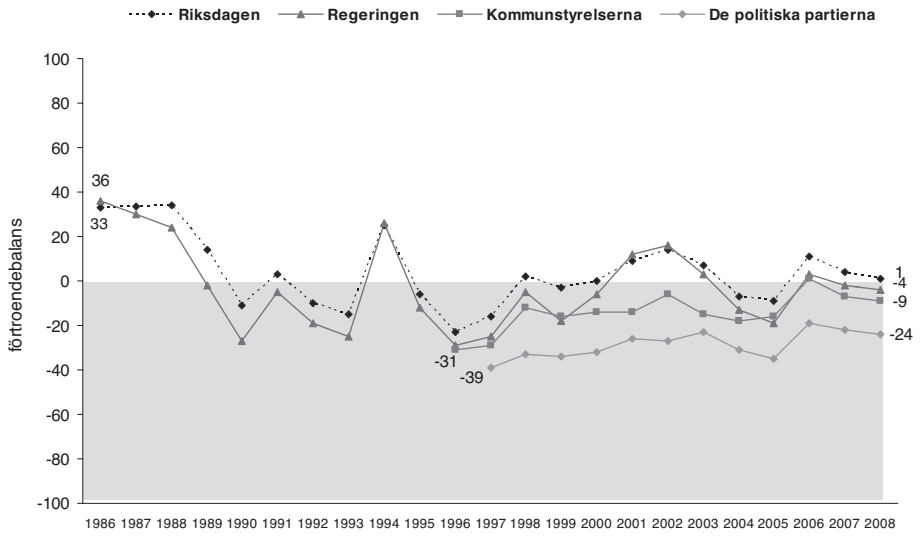
Den samhällsinstitutionen som står för det största förtroendefallet mellan 2007 och 2008 är försvaret. Här rör det sig om en stor avvikelse från den långsiktiga trenden. Visserligen har vi kunnat notera en försvagning i förtroendet för försvaret under lång tid, men nedgången mellan 2007 och 2008 är lika stor som nedgången mellan 1994 och 2007 – dessutom har förtroendebalansen blivit kraftigt negativ från att tidigare varit balanserad. Mycket talar för att fallet 2008 hänger samman med kritik mot försvarets sätt att hantera pengar, liksom med debatten om nedskärningar.

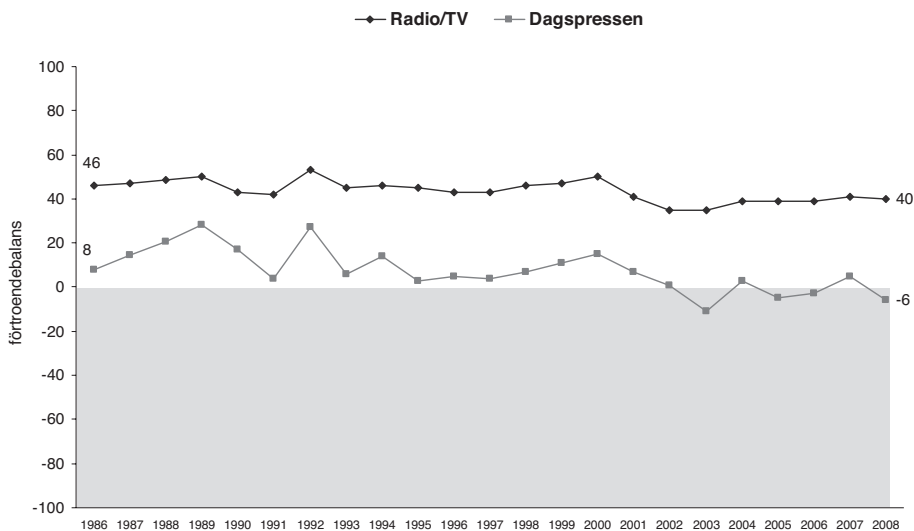
När det gäller medieinstitutionerna ligger förtroendet för radio-tv mycket stabilt och högt. Det är den institution vars förtroendebalans förefaller mest opåverkad av nästan allt som händer i omvärlden, även om det finns en liten försvagning efter 2000. Omvänt gäller för dagspressen som efter hand tappat i förtroende, parallellt med fallande upplagor. År 2007 ökade visserligen förtroendebalansen något, men balansmättet för 2008 visar på nytt en nedgång till minussidan. 2008 års balansmätt är dock fortfarande högre än det hittills lägsta uppmätta – 2003.

Figur 1 Förtroendet för tjugoen samhällsinstitutioner 1986-2007 (förtroendebalans)

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, med övriga år inte jämförbart mått, användes just detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl siffror även för 1988.

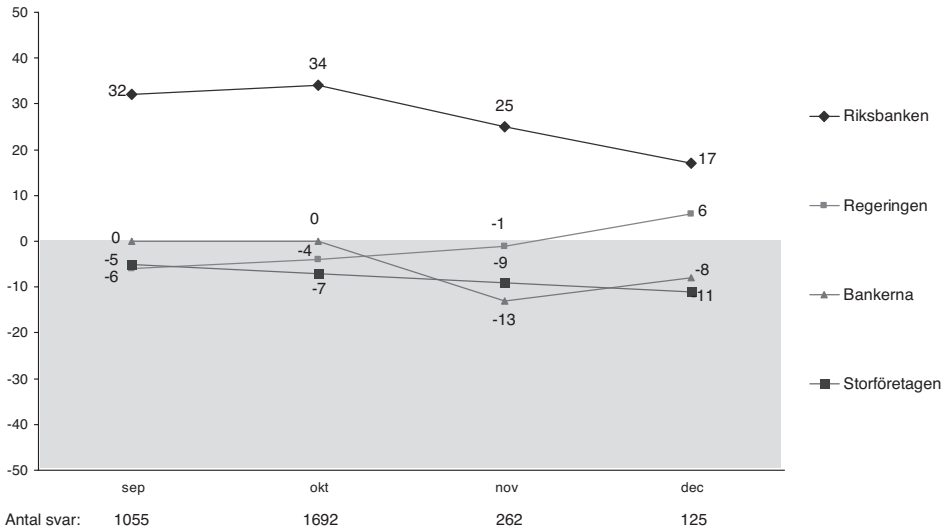
Tendenser under hösten 2008

I översikten av trenderna har vi kunnat se olika mönster. Vårt antagande om att förtroendet för de ekonomiska institutionerna skulle minska som en följd av krisen i samhällsekonomin får stöd i materialet. Det finns samtidigt ett visst stöd för att förtroendet för de politiska institutionerna förstärks – i praktiken att förtroendet inte går ner så mycket som för de flesta andra samhällsinstitutioner.

Ett problem för vår analys är att en stor del av svaren på SOM-undersökningen hösten 2008 hade kommit in innan den verkliga krisen blev tydlig (se inledningskapitlet). Innebörden är att de tendenser som vi pekat på troligen ger en viss underskattning av opinionsförändringen. Hypotesen är att de redovisade tendenserna skall vara tydligare bland dem som svarat senare och som således märkt av krisen. En politisk institution som regeringen bör få ett ökat förtroende ju tydligare krisen blir, medan särskilt bankerna, men också storföretagen bör tappa i förtroende.

Genom att SOM-undersökningens datainsamling sträcker sig över en lång tid finns det möjlighet att pröva vår hypotes, låt vara att underlaget från slutet av hösten är ytterst osäkert beroende på det begränsade antalet svars personer. I figur 2 redovisas förtroendebalanser för bankerna, storföretagen, regeringen och riksbanken för varje månad under hösten.

Figur 2 Förtroendet för fyra samhällsinstitutioner september-december 2008 (förtroendebalans)

Resultaten ger stöd åt vårt antagande. Förtroende för regeringen ökar med 12 balansmåttsenheter mellan september och december medan bankerna faller med 13 enheter fram till november men återhämtar sig något i december. Höstens stora förlorare är riksbanken som faller 17 enheter. Det förefaller som riksbankens ställning som central aktör när det gäller att motverka ekonomikrisen minskat dess förtroende bland allmänheten. Vi har också studerat hur förtroendet för andra institutioner, bland annat riksdagen, förändrades under hösten 2008, men där inte funnit några lika tydliga trender.

I och med att förtroendeförskjutningar vanligen är förhållandevis små är det rimligt att tolka de observerade tendenserna som klara trender. Samtidigt måste det ännu en gång understrykas att dataunderlaget är begränsat och statistiskt osäkert. Vi vet att det framför allt är yngre som är överrepresenterade bland dem svarar sent och att yngre överlag har ett något större samhällsförtroende än äldre (se nedan). Det senare tyder på att de fallande kurvorna i varje fall inte kan förklaras enbart av sammansättningen av svarspersonerna.

Dimensioner i bedömningarna

Det vi sett om förändringarna i förtroendebedömningen över tid ger en klar indikation om förekomsten av samband mellan hur olika institutioner bedöms. Exempelvis bedöms politiska institutioner ofta likartat: personer som har högt förtroende för regeringen har det ofta även för riksdagen liksom för de politiska partierna. Men samtidigt finns det överlag en stark positiv samvariation i förtroendebedömning-

arna: personer som är positiva är det inte bara till några få institutioner utan till de allra flesta, liksom de som är negativa till en institution ofta är det till fler. Korrelationerna är ofta relativt starka, mellan $r=0.3$ och $r=0.4$ (Pearson's r), och förvånansvärt stabila över tid. I själva verket finns det i 2008 års mätning, liksom i 2007 års – bara ett negativt samband: mellan förtroendet för regeringen och förtroendet för de fackliga organisationerna ($r=-.04$), medan det finns ett signifikant positivt samband mellan förtroendet för de fackliga organisationerna och förtroendet för storföretagen ($r=0.12$). Tidigare analyser har visat att det i botten av den grundläggande positiva bedömningen finns ett slags allmänt samhällsförtroende, vilket i sin tur uppvisar ett klart samband med vilken tillit man hyser för andra människor – det mellanmänniskliga förtroendet (Holmberg och Weibull, 2006; se även Bo Rothsteins kapitel i denna volym).

Tabell 3 Faktoranalys av institutionsförtroende 2008 (faktorladdning)

	Politik	Socialt	Etablissemang	Media
EU-kommissionen	87	11	12	16
EU-parlamentet	85	11	11	18
De politiska partierna	74	24	13	19
Riksdagen	67	29	24	2
Regeringen	61	10	43	22
FN	49	25	11	23
Kommunstyrelserna	43	38	22	24
Sjukvården	08	74	03	5
Polisen	19	69	21	1
Domstolarna	28	54	30	10
Grundskolan	08	52	11	39
Försvaret	25	47	25	9
Unversitet/Högskolor	27	40	15	30
Kungahuset	13	08	73	-1
Svenska kyrkan	08	19	56	20
Storföretagen	32	12	52	20
Riksbanken	30	36	48	14
Bankerna	14	23	45	29
Radio/TV	08	08	24	73
Dagspressen	16	-1	25	71
De fackliga organisationerna	19	36	-19	59
Förklarad varians	18%	13%	11%	10%

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimax rotering. Lösning enligt Kaiser's kriterium.

Men sambanden i bedömningar mellan olika samhällsinstitutioner varierar givetvis. Och variationen är i hög grad systematisk. De starkaste sambanden finns 2008, liksom tidigare, mellan de två EU-institutionerna ($r=0,90$). Bedömningen av dessa har i sin tur höga samband med bedömningen av regering, riksdag och de politiska partierna, vilket kan tolkas som att de bedöms efter likartade kriterier. Liksom tidigare år har vi för att ytterligare belysa de interna sambandsmönstren gjort en explorativ faktoranalys baserad på förtroenderesultaten för de tjugo institutionerna. Den visar på en lösning med fyra dimensioner: *Politik*, *Etablissemang*, *Socialt* och *Media* (tabell 3).

Utfallet är snarlikt det som framkom i analyserna både 2006 och 2007. EU-institutionerna utgör kärnan i den dimension vi kallar *politik*, men de politiska partierna, riksdagen och regeringen laddar också högt. Kommunstyrelserna och FN laddar lägre. Det som vi valt att kalla *etablissemang* är en dimension där kungahuset, Svenska kyrkan och storföretagen laddar högst, men där även Riksbanken och bankerna har förhållandevis höga faktorladdningar. *Socialt* inkluderar främst sjukvården, polisen, domstolarna och grundskolan, medan dimensionen *medier* vid sidan av radio-TV och dagspress även har en hög laddning i förtroendet för de fackliga organisationerna.⁷ I förhållande till 2007 har dimensionen socialt en något större förklaringskraft och etablissemang något mindre, men skillnaden är liten.

Även om stabilitet i dimensionerna är det förhärskande mönstret mellan 2007 och 2008 finns det några mindre skillnader att notera. Försvaret laddar 2008 något lägre på den sociala dimensionen och Riksbanken har fallit på etablissemangsdimensionen; istället har Riksbankens 2008 en högre laddning på den sociala dimensionen. Det innebär att bedömningarna av Riksbanken år 2008 i mindre utsträckning bedöms som kungahuset och storföretagen och något mera i likhet med exempelvis sjukvården och polisen. Skillnaderna är dock inte dramatiska.

I och med att många av samhällsinstitutionerna har en viss partipolitisk eller ideologisk laddning var det inte oväntat att det skedde vissa omkastningar i och med regeringsskiftet 2006. När den borgerliga alliansen kom till makten försvann det positiva sambandet mellan de politiska institutionerna och de fackliga organisationerna samtidigt som regeringen fick en högre laddning i etablissemangsdimensionen. Resultaten från 2008 bekräftar denna bild.

Eftersom flertalet samhällsinstitutioner är av mer eller mindre politisk karaktär är det knappast överraskande att svarspersonernas partipolitiska eller ideologiska syn har betydelse för deras bedömningar. Innan vi fördjupar oss i de politiska faktorerna skall vi ge en kort överblick av de demografiska bakgrundsfaktorernas roll.

Kön, ålder och utbildning

Svarspersonernas kön, ålder och utbildning har en klar inverkan på bedömningar av förtroendet för i stort sett samtliga samhällsinstitutioner. Endast i fråga om sjukvården, radio/TV och kommunstyrelserna finns det ingen signifikant variation

med hänsyn till dessa tre bakgrundsfaktorer. I övrigt finns det flera intressanta mönster (tabell 4).

Tabell 4 Mycket och ganska stort förtroende för samhällsinstitutioner 2008 efter kön, ålder och utbildning

	Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg utb	Medel- lågutb	Medel- högutb	Hög utb
Regeringen	29	33	26	33	28	34	20	26	31	45
Polisen	58	48	57	59	48	49	46	52	53	62
Sjukvården	69	66	69	68	65	68	65	66	68	72
Försvaret	17	16	29	18	11	11	13	18	17	17
Riksdagen	28	28	28	30	26	27	18	25	27	41
Bankerna	41	33	47	34	30	41	42	38	32	35
Dagspressen	26	21	24	26	20	25	20	23	24	29
De fackliga org	21	19	25	20	19	16	17	20	22	20
Radio/TV	50	48	52	47	47	53	49	52	50	48
Grundskolan	48	42	51	55	38	36	37	47	45	51
Stor företagen	20	24	27	26	17	18	17	23	20	25
Svenska kyrkan	31	23	24	28	23	34	27	26	26	31
Domstolarna	47	46	45	52	44	43	34	44	50	59
Riksbanken	42	47	37	46	42	50	38	42	45	54
Kungahuset	40	36	33	36	37	46	39	39	36	38
Kommunstyrelserna	20	20	21	18	19	23	21	20	19	20
Universitet/Högskolorna	53	52	60	56	49	46	38	49	57	66
De politiska partierna	15	14	21	16	11	12	10	15	14	17
EU-kommisionen	16	14	21	15	12	13	11	15	12	20
Europaparlamentet	15	15	22	15	13	13	11	16	14	20
Förenta nationerna	45	40	53	44	39	38	35	45	44	48
Minsta antal svarande	1651	1487	532	993	896	717	689	1006	656	730

De största variationerna i svarspersonernas bedömningar finns efter ålder och utbildning.⁸ I fråga om ålder är det främst yngre som skiljer ut sig genom ett högre samhällsförtroende. Det är särskilt uttalat i fråga om synen på försvaret och på FN, men även när det gäller de politiska partierna och de fackliga organisationerna samt de två EU-institutionerna. Det omvända förhållande gäller för kungahuset och i någon mån Svenska kyrkan där det istället är äldre som uppvisar störst förtroende. Förtroendet för domstolarna skiljer ut sig genom att det är personer i yngre medelåldern som uppger klart störst förtroende.

De yngres större samhällsförtroende, som varje år återkommer i SOM-institutets mätningar, är svårförklarad. En möjlig förklaring är att den yngre gruppen har mindre erfarenhet av respektive institution och att de i den situationen väljer att

betrakta institutionen mer positivt än negativt. Det kan dock inte förklara det relativt stora förtroendet för försvaret, en institution som många bland de yngre faktiskt har erfarenhet av. Ett annat återkommande resultat är att personer i övre medelåldern tenderar att ligga lägre än övriga åldersgrupper i sina förtroendebedömningar. Fyrtilisterna är fortfarande kritiska mot olika etablissemang precis som när de var unga.

Utbildningsfaktorns betydelse kommer till uttryck i att högutbildade personer för flertalet samhällsinstitutioner har större förtroende än lågutbildade. Det är särskilt tydligt för universitet/högskolor, domstolarna, regeringen, riksdagen och polisen, men också för Riksbanken och EU-institutionerna. Lågutbildade ligger inte klart högre för någon institution, men det är exakt jämnt mellan låg- och högutbildade när det gäller förtroende för radio/tv och kungahuset. Också i fråga om utbildning är mönstren i stort sett desamma som i de två senaste årens mätningar.

Kön visar sig spela en något större roll i förtroendebedömningarna 2008 än som var fallet 2007, som i den längre tidsserien förefaller ha varit något avvikande. Kvinnor har genomsnittligt högre samhällsförtroende än män – och ligger 2008 tydligt högre än männen för sex institutioner, medan män ligger klart högre än kvinnor för enbart en – Riksbanken. De institutioner där kvinnor särskilt skiljer ut sig är polisen, Svenska kyrkan och bankerna, men även dagspressen. Det är samma mönster som observerats tidigare. När det gäller bedömningarna av polisen och Svenska kyrkan har kön en särskilt stor förklaringskraft i förhållande till ålder och utbildning.

Den politiska faktorn

Vi har redan konstaterat att förtroendet för flertalet samhällsinstitutioner har en partipolitisk eller ideologisk resonansbotten. I tabell 5 redovisar vi förtroendet för de 21 institutionerna efter svarspersonernas ideologiska självplacering. Vidare anges differensen i bedömningar mellan vänster- och högerorienterade personer.

Om vi tolkar skillnader på över fem procentenheter som uttryck för att det finns en viss ideologisk skillnad visar sig detta gälla för 12 av de 21 institutionerna, där tre lutar åt vänster och åtta åt höger. Sätter vi kravet till mer än tio procentenheters differens gäller det en tredjedel, där två är vänster- och fem är högerinstitutioner i allmänhetens ögon.

Inte oväntat är differensen klart störst (45 procentenheter) för den renodlat politiska institutionen regeringen. Som vi har sett i tidigare analyser av förändringarna i de politiska förtroendemönstren vid regeringsskiftet 2006 påverkas även bedömningen av riksdagen av de partipolitiska majoritetsförhållandena (Holmberg och Weibull, 2007). Att den borgerliga alliansen har regeringsmakten har således gjort att regering och riksdag, och även Riksbanken, åtnjuter ett större förtroende bland personer som placerar sig till höger än bland personer till vänster. Att förtroendet för kungahuset och för storföretagen är större bland höger- än bland vänster-

inriktade personer i befolkningen är däremot mer en fråga om ideologi än om partipolitiska majoritetsförhållanden.

Tabell 5 *Institutionsförtroende efter politisk ideologi 2008*

Samhällsinstitution (procent stort förtroende)	Själv- placering till vänster	Varken eller	Själv- placering till höger	Differens
Sjukvården	73	62	68	+5
Universitet/högskolor	55	45	58	-3
Radio/TV	55	47	49	+6
Polisen	52	49	58	-6
Riksbanken	42	39	53	-11
Domstolarna	47	39	53	-6
Grundskolan	52	43	40	+12
FN	46	36	46	0
Kungahuset	29	36	50	-21
Bankerna	34	39	37	-3
Riksdagen	25	21	37	-12
Svenska kyrkan	27	24	30	-3
Dagspressen	25	21	25	0
Regeringen	13	21	58	-45
Storföretagen	15	18	32	-17
Kommunstyrelserna	22	16	22	0
Försvaret	14	17	18	-4
De fackliga organisationerna	34	15	10	+24
EU-kommissionen	13	11	21	-8
De politiska partierna	15	9	18	-3
Europaparlamentet	13	13	20	-7

De institutioner där vänstersidan hyser ett högre förtroende är de fackliga organisationerna och grundskolan samt i någon mån radio/TV.

Det går även att analysera förtroendet i partipolitiska termer. I tabell 6 redovisas det genomsnittliga förtroende för samtliga 21 institutioner bland sympatisörer till de olika partierna. Det visar sig som väntat att sympatisörer med den borgerliga alliansens fyra partier har ett genomsnittligt större förtroende än sympatisörerna med den rödgröna oppositionen. De senare har däremot en genomsnittligt större andel som har ett lågt förtroende (tabell 6). Skillnaderna är inte dramatiska, vilket har att göra att det bland institutionerna finns en tredjedel där bedömningarna är relativt lite påverkade av ideologiska synsätt.

Ser vi närmare på genomsnittstalen visar det sig gå en markerad gräns mellan å ena sidan Vänsterpartiets och Sverigedemokraternas sympatisörer och å andra sidan

samtliga andra partiers. Det utmärkande för de två förra är att det bland deras sympatisörer finns genomsnittligt fler som har ett lågt än som har högt förtroende. Det är särskilt påtagligt för SD-sympatisörerna där det är nästan dubbelt så många som har lågt än som har högt förtroende.

Tabell 6 Genomsnittligt förtroende 2008

Sympatisörer med:	Genomsnitt stort förtroende	Genomsnitt litet förtroende
Folkpartiet	40 procent	21 procent
Moderaterna	38 procent	21 procent
Kristdemokraterna	38 procent	22 procent
Centerpartiet	38 procent	18 procent
Miljöpartiet	34 procent	25 procent
Socialdemokraterna	32 procent	25 procent
Vänsterpartiet	28 procent	36 procent
Sverigedemokraterna	22 procent	41 procent

SD-sympatisörernas bedömningar är därför särskilt intressanta att specialgranska. Allmänt gäller att sverigedemokraternas förtroende ligger lägre än genomsnittet för samtliga institutioner utom för försvaret och kungahuset, där man befinner sig precis över snittvärdet. Avvikelsen visar sig vara särskilt stor i fråga om tre samhällsinstitutioner: domstolarna, polisen och riksdagen. Andelen SD-sympatisörer med stort förtroende för dessa institutioner är enbart 23, 29 respektive 7 procent, att jämföra med befolkningsgenomsnittet på 47, 53 och 28 procent. Det intressanta i den avvikande bedömningen är att just dessa tre institutioner brukar framhållas som grundbultarna i samhällsförtroendet (Rothstein, 2003). Personer som har allmänt högt samhällsförtroende brukar utmärkas av relativt högt förtroende för dessa tre centrala samhällsinstitutioner (Holmberg och Weibull, 2006). Om vi jämför med Vänsterpartiets sympatisörer som har ett genomsnittligt lägre samhällsförtroende skiljer de inte ut sig anmärkningsvärt från genomsnittet i förtroendet för polisen (47) och domstolarna (45), medan de däremot har något lägre värde för riksdagen (19), ett värde som dock är tre gånger så stort som SD-sympatisörernas.

Resultat bekräftar bilden av Sverigedemokraterna som ett uttalat missnöjesparti med lågt förtroende för samhällets institutioner. Samtidigt bör tillfogas att i fråga rangordningen av förtroendet ligger sjukvården, radio/TV och universitet/högskolor högst också bland SD-sympatisörerna precis som hos hela svenska folket. Överhuvudtaget finns det små skillnader mellan olika partiers sympatisörer när det gäller de institutioner man har störst förtroende för (figur 3). Bland de borgerliga allianspartierna skiljer dock de moderata sympatisörerna ut sig genom att som enda parti ha med regeringen bland de institutioner som man har störst förtroende för.

Figur 3 Partisynpati och institutionsförtroende 2008 (de fem samhällsinstitutionerna som visar störst förtroende bland sympatisörerna till respektive parti)

Vänsterpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Radio-tv
Grundskolan
Polisen

Socialdemokraterna

Sjukvården
Radio-tv
Polisen
Grundskolan
Universitet/högskolor

Miljöpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Polisen
Domstolarna
FN

Centerpartiet

Sjukvården
Domstolarna
Universitet/högskolor
Riksbanken
Kungahuset

Folkpartiet

Sjukvården
Universitet/högskolor
Polisen
Radio-tv
Riksbanken

Moderaterna

Sjukvården
Regeringen
Polisen
Universitet/högskolor
Riksbanken

Kristdemokraterna

Sjukvården
Kungahuset
Polisen
Universitet/högskolor
Riksbanken

Sverigedemokraterna

Sjukvården
Radio-tv
Kungahuset
Universitet/högskolor
Grundskolan

Höstliga trender

Institutionsförtroendet minskar i Sverige. Det är den långsiktiga trenden. Sedan SOM började mäta 1986 har förtroendet för nästan alla undersökta institutioner gått ned. I vår analys från 2007 ställdes vi oss frågan om det kanske trots allt finns tecken på ett skifte (Holmberg och Weibull, 2008). Men det vi ett år senare kan konstatera är att nedgången fortsätter. Detaljanalyserna tyder dessutom på att förtroende sjunker ytterligare som en följd av den ekonomiska krisen.

Synen på den ekonomiska krisen färgar av sig på förtroendebedömningarna. Bland dem som är optimister i fråga om den svenska ekonomins framtid ligger förtroendet för Riksbanken, regeringen och bankerna (50, 48 respektive 46 procent stort förtroende) högre än dem som är pessimister (45, 27 respektive 32 procent). Inte oväntat är det förtroendet för regeringen som skiljer optimister och pessimister åt, medan synen på Riksbanken är i stort sett densamma i båda grupperna.

Det vi vet från tidigare är att det finns en tydlig politisk resonansbotten i svenska folkets bedömningar av centrala samhällsinstitutioner. Den ekonomiska krisen verkar förstärka ett sådant mönster den svenska hösten 2008.

Noter

- ¹ Balansmättet går mellan -100 (alla svarspersoner hyser litet förtroende för en institution) till +100 (alla svarspersoner hyser stort förtroende för en institution). Se vidare tabell 1.
- ² Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutionerna i båda de nationella SOM-undersökningarna. Detta ger 2008 ett totalt antal svarande på 3 259.
- ³ Balansmättet kan variera mellan +100 (alla svarspersoner anger högt förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.
- ⁴ Frågan har ställts i samverkan med andra projekt. SOM-institutet har redovisat specialanalyser om förtroendet för dessa organisationer (Holmberg, 2009; Martinsson & Nilsson, 2009; Sandstig m fl, 2009).
- ⁵ Siffrorna gäller balansmåttsenheter, där den totala skalan är 200 enheter.
- ⁶ För de organisationer som fick en särskild belysning 2008 finns det för arbetsförmedlingen och säkerhetspolisen möjlighet att göra jämförelser mellan 2007 och 2008. Det visar sig då att också dessa tappar förtroende mellan åren. För säkerhetspolisen är nedgången ganska begränsad (minus 5 balansmåttsenheter) medan den för Arbetsförmedlingen är lika stor som den för försvaret (21 balans-

måttsenheter). Resultatet kan förefalla underligt med tanke på att Arbetsförmedling är särskilt viktig i tid av ekonomisk kris, men det är samtidigt associationen till ekonomiska problem drar ner förtroendet. Det är dock mer troligt att nedgången för Arbetsförmedlingen har att göra med den stora omorganisationen som i sin tur medförde svårigheter att klara utbetalningar i rätt tid.

- 7 De fackliga organisationernas laddning på mediedimensionen har varit i stort sett densamma i de flesta analyser. Det har tolkats som att det handlar om ett slags opinionsfunktion. En alternativ förklaring är dock metodologisk: i frågebatteriet ligger fackliga organisationer mittemellan dagspress och radio/TV.
- 8 En linjär regressionsanalys med kön, ålder och utbildning som oberoende variabler visar att åldersfaktorn ger signifikanta bidrag till förtroendet för nio institutioner, utbildningsfaktorn till åtta och kön till fyra.

Referenser

- Holmberg, Sören (2009) *Förtroendet för riksbanken*, Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) *Partierna tycker vi bäst om i valtider*. I Holmberg, S, Weibull, L (1994) *Vägval* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1992) *Trendbrott?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1993) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004) *Förtroendet för näringslivet*. I *Näringslivet och förtroendet*. (SOU 2004:47). Bilagedel.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) *Flagnande förtroende*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) *Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen?* I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars, Wahlström, Eva (2008) *Biblioteken – kontinuitet eller nya trender*. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kumlin, Staffan (2002) *The personal and the political : how personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.

- Martinsson, Johan, Nilsson, Åsa (2009) Förtroendet för Arbetsförmedlingen. Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Putnam, Robert, Butler, Robert, Feldstein, Lewis (2003) *Better together: restoring the American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Sandstig, Gabriella, Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2009) *Förtroende för SÄPO*. Arbetsrapport. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

STADIG MISSTRO MOT LOBBYISMEN

LARSÅKE LARSSON

En fungerande demokrati bygger på att medborgarna har förtroende för sina samhällsorgan och deras funktionärer och företrädare. Det är en genomgående tes hos analytiker av demokratins villkor, även om det finns röster som menar att förtroende inte alls är nödvändigt för detta styrelseskick; det viktiga är att människor upplever interpersonellt förtroende (se t.ex. Warren 1999a).

Förtroende skapas i relationen med andra, personligt eller intermedierat. Teoretiker på området skiljer på specifikt och generaliserat förtroende, där det första är erfarenhetsbaserat och begränsat till de grupper man själv ingår i, medan det andra gäller relationen till utomstående och olika enheter (Uslaner 1999, se även Gambetta 1988). ”Trust is the cognitive premise with which individual or collective/corporate actors enter into interaction with other actors. /.../ Trust is the belief that others, through their action or inaction, will contribute to my/our well-being and refrain from inflicting damage upon me/us” (Offe 1999:45ff; se även kapitlet om institutionsförtroende i denna volym).

I en demokratisk kontext handlar förtroendet främst om tilltro och tillit till samhällets institutioner och dess aktörer, som riksdag, regeringen och myndigheter på central nivå och kommunapparaten på lokal nivå. Men en rad andra parter och intressegrupper deltar i den demokratiska processen och spelet om inflytande, av typ intresseorganisationer och branschorganisationer. Hit hör också lobbyister, PR-aktörer och andra relations- och kommunikationsexperter. Frågan för denna delstudie inom SOM-undersökningen är hur stort förtroende allmänheten har för dessa kommunikativa specialister.

Fyra av tio saknar förtroende

Medborgarnas förtroende för lobbyister står därmed i centrum för studien. Frågan gäller vilket förtroende svenska folket har för denna yrkesgrupp. Studien innehåller därutöver en tillägsfråga huruvida de näringslivs- och intresseorganisationer som verkar i riksdagen bör registreras när deras lobbyister agerar där.

Förtroendet för andra kommunikativa yrkesgrupper, som informatörer och PR-konsulter, har studerats vid flera tillfällen inom SOM-institutets undersökningsverksamhet (Larsson 2004; 2008). Den nu aktuella studien ställs i relation till vissa av dessa mätresultat.

Tabell 1 Förtroende för lobbyister 2008 jämfört med förtroende för PR-konsulter 2002, informatörer 2007 och lobbyister 2007 (procent)

	PR-konsulter 2002	Informatörer 2007	Lobbyister 2007	Lobbyister 2008
Mycket stort förtroende	1	2	1	1
Ganska stort förtroende	6	16	4	8
Varken-eller	37	60	55	47
Ganska litet förtroende	30	15	21	21
Mycket litet förtroende	26	7	19	23
Totalt	100	100	100	100
Förtroendebalans	-49	-4	-35	-35
Antal svar	1326	1236	1341	1100

Kommentar: Balansmättet anger förhållandet mellan stort och litet förtroende. Det går från +100 (alla har stort förtroende) till -100 (alla har lågt förtroende). De som svarat Ingen uppfattning ingår inte i någon av tabellerna 1-4. Svar Ingen uppfattning är exkluderade.

En knapp tiondel av den tillfrågade delen av svenska folket uppger sig ha förtroende för lobbyister (mycket eller ganska stort förtroende). Närmare 45 procent anger å andra sidan litet eller mycket litet förtroende för gruppen. Det skapar en betydande negativ förtroendebalans. Det bör dock noteras att närmare hälften av alla tilltalade undviker att ta ställning och svarar varken-eller på förtroendefrågan. Jämfört med mätningen 2007 har dock förtroendet för lobbyister ökat något även om balansen är densamma.

Jämfört med närstående kommunikativa yrkesgrupper ligger förtroendet (stort förtroende) i nivå med PR-konsulter i en tidigare mätning men balansen är bättre genom en mindre andel med bristande tilltro (I en mätning 2000 erhöll dock PR-konsulter -22 i förtroendebalans). Informatörer ges samtidigt bättre omdömen; deras balansvärde ligger dock fortfarande på minussidan, men i mätningen 2000 nådde de dock ett knappt plusvärde.

Lobbyisterna eller lobbarna får i särklass lägst förtroendeomdöme av alla undersökta yrkesgrupper. Närmast hamnar journalister med balansvärdet -15 och politiker med värdet -7. Företagsledare skapar bättre förtroende med ett motsvarande plusvärde, samtidigt som sjukvårdspersonal, poliser, lärare och forskare uppvisar mycket höga plusvärden (jfr kapitlet om förtroende för vetenskap i denna volym).

En korrelationsanalys (Pearson's r) uppvisar vissa samband mellan synen på lobbyister och andra yrkeskategorier, däribland journalister och politiker (0.33 resp. 0.27). I förhållande till företagare är dock sambandet högre (0.55). Särskilt i det senare fallet kan således noteras att det i hög grad är samma personer som är tveksamma till lobbyister som företagare.

Män mer tveksamma än kvinnor

Vid en nedbrytning av hela populationen av svarande i olika demografiska och politiska skikt kan vi notera mer eller mindre tydliga skillnader vad gäller exempelvis kön, ålder och politisk preferens. Det framgår av tabell 2:

Tabell 2 *Förtroende för lobbyister 2008 jämfört med förtroendet för PR-konsulter 2002, informatörer 2007 och lobbyister 2007, fördelade efter kön, ålder, utbildning, yrke och politisk syn m.m. (balansmätt)*

	PR-konsulter 2002	Informatörer 2007	Lobbyister 2007	Lobbyister 2008	Antal	
					2007	2008
<i>Kön</i>						
Kvinnor	-43	+4	-26	-26	628	537
Män	-53	-13	-43	-44	608	563
<i>Ålder</i>						
15-29 år	-27	+15	-15	-19	205	155
30-49 år	-51	-4	-33	-30	406	366
50-75 år	-57	-12	-41	-43	545	529
<i>Utbildning</i>						
Låg	-50	-9	-36	-29	249	224
Medel	-38	-1	-30	-33	680	464
Hög	-55	-10	-44	-41	295	391
<i>Yrkesgrupp</i>						
Tjänstemän	-57	-8	-43	-41	510	485
Arbetare	-41	-1	-27	-29	447	391
Företagare	-44	-19	-39	-37	90	76
<i>Anställning</i>						
Statlig	-64	-10	-45	-47	129	123
Kommunal	-46	-2	-32	-31	318	289
Privat	-48	-6	-35	-35	642	582
<i>Ideologisk självplacering</i>						
Till vänster	-53	-4	-38	-45	402	369
Varken-eller	-43	-3	-31	-34	391	332
Till höger	-45	-7	-36	-27	414	375
<i>Politiskt intresse</i>						
Mycket intresserad	-50	-11	-49	-60	159	162
Ganska intresserad	-50	-6	-38	-37	547	480
Inte särskilt intr.	-44	-2	-27	-27	414	360
Inte alls intresserad	-38	+8	-13	-16	98	83
<i>Syn storföretagen</i>						
Stort förtroende	-19	+11	-21	-8	327	243
Litet förtroende	-68	-24	-55	-61	298	308

Kommentar. Om balansmätt se tabell 1.

Kvinnor är mindre skeptiska till lobbyister än män som alltså har en mer negativ syn på denna grupp. Förtroendenivån är i det närmaste helt identisk för båda könen jämfört med motsvarande mätning för ett år sedan. Jämfört med en tidigare mätning av de närstående PR-konsulterna är dock förtroendet bättre även om det fortfarande är klart negativt. Informatörer renderar samtidigt bättre värden vid en jämförelse, särskilt hos kvinnor.

Förtroendet för lobbyister varierar betydligt beroende på ålder. Balansmättet faller negativt från den yngsta till den äldsta gruppen där den senare uppvisar tämligen låga värden, i linje med mätningen för ett år sedan. Bilden är densamma i jämförelse med PR-konsulter (2002) där förtroendet dock låg ännu lägre för alla åldersskikten. För informatörer (2007) faller balansvärdet på samma sätt, men på en helt annan och högre nivå, där ungdomarna till och med anmälde ett plusvärde.

Personer med hög utbildning anger ett större misstroende än övriga åldersgrupper, där de med lägst utbildning uppger sig vara minst negativa. Samtidigt visar det sig på yrkesfrågan att de som betecknar sig som arbetare är minst negativa medan tjänstemän är mest negativa. Fortfarande (jämfört med 2002 och 2007) är det också så att statligt anställda är betydligt mer kritiska till lobbyister än de med kommunal eller privat anställning. Statliga tjänstemän med hög utbildning är således djupt kritiska till lobbyister.

Människors inställning till påverkansaktörer som lobbyister kan antas vara kopplade till deras allmänna inställning till politik och politikens funktioner. På denna punkt kan vi först konstatera att människor med högt politiskt intresse (mycket/ganska intresserade) anger sig vara mer kritiska än dem med lågt sådant intresse. Särskilt de som uppger sig vara mycket politiska intresserade anger en mycket negativ hållning (med ett balansvärde på -60). Denna grupps aktning för lobbyister har sjunkit påtagligt sedan den tidigare mätningen.

För det andra kan vi konstatera att synen varierar avsevärt beroende på politisk tillhörighet. De som placerar sig till vänster på den politiska skalan är mer negativt inställda än de som identifierar sig höger ut. Noteras kan också att vänsteranhängarnas negativism ökat sedan mätningen förra året, medan högeranhängarna blivit mindre kritiska. Jämfört med PR-konsulter (2002) är inställningen dock mindre negativ på båda sidor, särskilt hos dem som står till höger.

Vid en närmare partipolitisk besiktning (partisympatier) framträder tydliga skillnader mellan blocken. För den borgerliga alliansen uppvisas genomgående balansvärden på cirka -30 med undantag av centerpartiet där dess sympatisörer tycks vara mindre negativa med ett värde på -15. Inom det andra blocket är förtroendet klart lägre, lägst hos vänsterpartister (-63), följt av miljöpartister (-48) medan socialdemokrater är minst negativa (-36).

Slutligen vid en kontextuell kontroll framträder ett samband mellan förtroendet för de påtryckande specialisterna och förtroendet för de institutioner som dessa är ute efter att påverka. Tilltron är som väntat lägre (mer negativ) hos dem med lågt förtroende för riksdag och regering jämfört med dem med högt institutionsförtro-

ende. En korsning med förtroendet för storföretagen visar att personer med litet sådant förtroende är betydligt mer negativa till lobbyister än dem med högt företagsförtroende (balansvärdena är -61 respektive -8).

Registrera lobbyisterna och deras uppdragsgivare?

En aktuell debattfråga handlar om man i riksdagen ska låta registrera lobbyister och deras uppdragsgivare. Under det senaste riksdagsåret har således ett antal motioner föreslagit en sådan registrering, något som dock avslogs i utskotts- och riksdagshandlingen. I USA:s kongress gäller sådan registrering och även EU har infört en viss typ av registrering (SR 2008/09:27ff).

I SOM-undersökningen 2003 ombads de tillfrågade att ta ställning till förslaget att kontakterna mellan lobbyister och regeringen/riksdagen ska begränsas. Förslaget konkretiserades i 2007 års undersökning med frågan om lobbyisterna bör registreras i riksdagen. I den nu aktuella studien riktades i stället fokus på lobbyisternas uppdragsgivare med den något omformulerade frågan om de näringslivs- och intresseorganisationer som verkar i riksdagen bör registreras, vilket framgår av tabell 3 nedan:

Tabell 3 *Inställningen till förslag att registrera näringslivs- och intresseorganisationer som verkar i riksdagen, jämfört med synen på att registrera lobbyister 2007 och att begränsa lobbyistkontakterna i riksdagen 2003 (procent)*

	Begränsa lobbyist- kontakterna 2003	Registrera lobbyister 2007	Registrera intresseorgan 2008
Mycket bra förslag	16	17	12
Ganska bra förslag	24	21	25
Varken-eller	49	52	53
Ganska dåligt förslag	8	5	7
Mycket dåligt förslag	3	5	3
Totalt	100	100	100
Balans	+29	+28	+27
Antal	1697	1546	1504

Kommentar: Om balansmätt se tabell 1. Svar Ingen uppfattning är exkluderade.

Reaktionen på förslagen om registrering av de lobbyande aktörerna i riksdagen är i det närmaste identisk 2007 och 2008. Närmare fyra av tio tillfrågade anser att det är ett bra förslag medan en av tio har motsatt mening, att det är ett dåligt förslag.

En svag sänkning av balansen kan iakttas. Noteras bör dock att hälften lägger sig mitt emellan utan att ta ställning i frågan. Balansvärdet ligger på knappt +30 i de tre fallen.

Siffrorna kan tolkas som att det finns en opinion bland medborgarna för registrering av lobbyister i riksdagen, även denna inte utgör en majoritetsopinion. Opinionsläget är inte tillfälligt; det är i det närmaste oförändrat åtminstone sett fem år tillbaka, genom att en lika stor andel 2003 ansåg att riksdagens och regeringens kontakter med lobbyister bör begränsas. Det finns således en opinion kring restriktion i någon form av lobbyister och deras uppdragsgivare gentemot de centrala beslutsfattarna i samhället.

Olika uppfattningar hos vänster- och allianssympatisörer

När siffrorna över inställningen till att registrera lobbyister och lobbande organisationer bryts ner i bakgrundsvariabler så framträder även här, på samma sätt som när det ovan gällde det allmänna förtroendet för denna grupp, flera klara skillnader beroende på bland annat kön, ålder och politiska värderingar, enligt tabell 4.

Tabellen visar för det första att kvinnor och män bedömer registreringsfrågan på samma sätt, när det gäller opinionsläget 2008. Det kontrasterar dock mot den tidigare mätningen (2007) liksom mot förtroendet för lobbyister (se tabell 5 ovan) där det framträder en förhållandevis stor skillnad mellan könen. Andelen kvinnliga bra-svar har ökat medan andelen manliga sådana svar minskat klart jämfört med föregående år; samtidigt var andelen kvinnor som inte tog ställning mycket högt 2007. Beror synförändringen på att det nu är organisationerna som föreslås bli registrerade i stället för lobbyisterna?

Ålder spelar heller ingen nämnvärd roll, även om den äldre åldergruppen är något mer positiv till registrering. Det strider också mot föregående mätning där den yngre gruppen var klart mindre positiv än övriga åldersgrupper. För det tredje visar det sig när det gäller utbildningsnivå att de högutbildade vill registrera lobbyister i större grad än dem som tillhör de övriga skolnivåerna. Boendet spelar vidare en viss roll i betydelsen att förslaget gillas i ökande grad efter ortsstorlek, med lägst värden på landsbygd och högst värden i storstad. Statligt och kommunalt anställda är betydligt mer tilltalade av registrering än de privat anställda. Tjänstemän är mer positivt inställda än övriga yrkeskategorier.

Hållningen till registrering efter politiskt intresse resulterar i en fallande (balans) skala från ett högt bejakande av förslaget hos de mycket politiskt intresserade till en klart lägre grad av instämmande hos dem som uppger sig sakna politiskt intresse – mer än 50 procent av de förra svarar ja medan mindre än 20 procent av de senare har samma syn. Personer som placerar sig själva till vänster anser att förslaget till registrering är bra i större utsträckning än dem som står till höger.

Tabell 4 Synen på förslag att registrera näringslivs- och intresseorganisationer som verkar i riksdagen, fördelade på kön, ålder och politisk syn m.m. (balansmått)

	Begränsa lobbyist-kontakterna 2003	Registrera lobbyisterna 2007	Registrera intresseorgan 2008	Antal 2007	2008
Alla	+29	+28	+27	1546	1504
<i>Kön</i>					
Kvinnor	+26	+18	+27	801	774
Män	+32	+38	+27	745	730
<i>Ålder</i>					
15-29 år	+14	+15	+25	262	229
30-49 år	+26	+27	+25	502	478
50-75 år	+38	+32	+29	675	703
<i>Utbildning</i>					
Låg	+29	+30	+25	331	330
Medel	+30	+24	+24	835	683
Hög	+27	+34	+32	363	506
<i>Demokratisyn</i>					
Mycket nöjd	+8	+35	+22	222	168
Ganska nöjd	+28	+28	+27	956	940
Inte särskilt nöjd	+35	+24	+30	281	294
Inte alls nöjd	+38	+15	+31	60	84
<i>Politiskt intresse</i>					
Mycket intresserade	+36	+36	+40	188	183
Ganska intresserade	+31	+33	+32	686	640
Inte särskilt intresse	+26	+20	+19	530	540
Inte alls intresserade	+16	+10	+15	120	116
<i>Ideologisk självplacering</i>					
Till vänster	+32	+35	+34	505	510
Varken-eller	+29	+24	+23	475	444
Till höger	+25	+24	+23	531	519
<i>Partisyn</i>					
Vänsterpartiet	+32	+34	+43	73	84
Socialdemokraterna	+28	+26	+28	561	534
Miljöpartiet	+37	+36	+44	125	108
Centerpartiet	+40	+30	+19	83	69
Folkpartiet	+28	+26	+30	129	101
Kristdemokraterna	+43	+31	+17	67	69
Moderaterna	+19	+23	+21	325	350
Sverigedemokraterna			+31		68

Kommentar: Om balansmått se tabell 1. Sverigedemokraterna fanns inte med i undersökningarna före 2008.

Vad avser partisympati anser hälften av vänster- och miljöpartisterna att registrering är en bra idé. Sympatisörer till Socialdemokraterna, Folkpartiet och Sverigedemokraterna ligger runt 40 procent i bejakande av detta förslag, medan centerpartister och moderater hamnar på 30-procentnivån samtidigt som kristdemokraterna placerar sig lägst. Jämfört med tidigare undersökningar (2003 och 2007) har andelen bejakare ökat för de flesta utom för centerpartisterna där andelen ja-sägare tidigare var hög, särskilt vid den första studien. Sammantaget uppvisar vänster- och miljöpartister höga balansvärden medan centerpartister och moderater presterar låga men dock klart positiva värden.

När det gäller kontextuella faktorer kan vi notera att de som uppger sig vara missnöjda med demokratin i Sverige är något mer positiva till registrering än de nöjda. De med litet förtroende för riksdag och regeringen biträder förslaget i större grad än de med stort förtroende för dessa institutioner. Det är slutligen väntat att synen på registrering påverkas av förtroendet för lobbyister – närmare 60 procent av dem som uttrycker lågt förtroende för denna grupp bejakar förslaget, medan en mycket liten andel av dem med stort förtroende gillar förslaget.

Brist på förtroende – och legitimitet?

Lobbning och lobbyister som fenomen har funnits under lång tid, i betydelsen olika intresseparters kontakttagande och försök till påverkan av beslutsfattare i samhället. Att denna typ av politisk aktivitet ökat under senare decennier i och med korporativismens nedmontering och en marknadisering av samhället kan knappast ifrågasättas. Lobbning har blivit en betydande industri som inte längre bara sker i form av tillfälliga uppvaktningar utan fungerar som en regelbunden aktivitet av närmast institutionaliserad karaktär.

Under senare år har denna företeelse blivit mer omdiskuterad. Det har bland annat resulterat i ett antal motioner i riksdagen om att lobbyisterna och deras uppdragsgivare bör registreras eller anmälas, vilket som sagt dock avlogs. I EU har vissa sådana regler nyligen införts.

Medborgarnas förtroende för lobbingsfenomenet och lobbyister är mycket lågt, visar denna studie. Fyra av tio tillfrågade i denna studie anger bristande och litet förtroende medan enbart en av tio uttrycker stort förtroende. Det är speciellt män och personer i det övre åldersskiktet som saknar förtroende liksom politiskt intresserade personer. Är de dessutom statsanställda högutbildade tjänstemän är de särskilt kritiska.

Det bristande förtroendet för lobbingsfunktionen skapar rimligen också en svag legitimitet för denna funktion. Förtroende och legitimitet går hand i hand (Warren 1999b).

Ska man registrera de näringslivs- och intresseorganisationer som verkar i riksdagen, dvs. lobbyisternas uppdragsgivare? Den frågan har också ställts i undersökningen. Opinionsläget är detsamma som när det gäller synen på lobbyister: Fyra av

tio tillfrågade svarar ja på detta påstående medan även här enbart en av tio anser att det är en dålig idé (hälften svarar dock undvikande eller saknar uppfattning i denna sak).

Personer som sympatiserar med vänsterblocket är mer positiva till registreringsförslaget än dem som sympatiserar med de borgerliga allianspartierna. Noteras kan att sympatisörerna till två av de senare partierna, Centerpartiet och Kristdemokraterna (då oppositions- men idag regeringspartier) har svängt betydligt i syn uppfattning från 2003 till 2007, från klara till svagare förespråkare för förslaget.

Även om de ja-svarande inte utgör en majoritet kan vi säga att det finns en relativt tydlig opinion bland allmänheten för registrering av lobbyister och/eller deras uppdragsgivare.

Referenser

- Gambetta, Diego (1988): Can We Trust Trust?, i Gambetta, Diego (ed.): *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Larsson, Larsåke (2004): Synen på PR- och reklamkonsulter, i Holmberg & Weibull (red): *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet.
- Larsson, Larsåke (2008): Dåligt betyg för lobbyister – registrera dem, i Holmberg, S & Weibull, L (red): *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Offe, Claus (1999): How can we trust our fellow citizens?, i Warren (red): *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, Eric (1999): Democracy and social trust, i Warren (red): *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warren, Mark (1999a)(red): *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warren, Mark (1999b): Introduction. i Warren (red): *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SR/Sveriges Riksdag (2008/09): Konstitutionsutskottets betänkande 2008/09:KU15 ang. Riksdagens arbetsformer m.m. Riksdagen: Stockholm.

BIBLIOTEKENS TJÄNSTER IDAG OCH I MORGON?

LARS HÖGLUND OCH EVA WAHLSTRÖM

Hur kan framtidens bibliotek se ut och vilken roll de kommer att ha om 10 år? Denna fråga är aktuell inte minst när det gäller folkbiblioteken. En nyligen genomförd Delphi-undersökning visar att folkbibliotek, men också läns- och skolbibliotek, sätter forskning som rör bibliotekens förändrade roll i samhället på första plats när de prioriterar mellan en rad olika forskningsområden (Maceviciute m fl 2009). Folkbiblioteken vänder sig till en bred allmänhet och kan fylla en rad olika funktioner och roller. Möjligheten att fylla flera olika roller och att studera vilka funktioner som redan fylls, men kanske inte har mätts och kartläggs blir särskilt intressant mot bakgrund av den ökande digitaliseringen.

En ännu begränsad, men snabbt ökande del av de texter som publiceras blir också tillgängliga i digital form i fulltext. De digitala biblioteken är på frammarsch och när det gäller vetenskapliga bibliotek är detta redan ett etablerat faktum. Allt fler böcker blir också publicerade som e-böcker och den traditionella tryckta boken har på senare år ofta utmanats. Under 2008 har till exempel Amazon sålt ”Kindle”, en e-läsare som inte bara kan lagra ett par hundra böcker utan också via ett inbyggt 3G-modem ladda hem vilken bok som helst från Amazons växande lager av e-böcker. Andra aktörer kommer med liknande innovationer som utmanar traditionella sätt att arbeta med böcker i tryckt form. Detta ger också upphov till diskussioner om konsekvenser för förlag, bibliotek och andra aktörer kring boken. Samtidigt kan man konstatera att ny teknik ofta får stor uppmärksamhet men att det kan ta lång tid innan den slagit igenom varför nya och äldre tekniker på många områden fortlever sida vid sida under många år.

I en holländsk studie (Huysman och Hillebrink, 2008) belyser man bibliotekens framtid med utgångspunkt i grundläggande normer och värderingar som gäller publika media och medieinstitutioner där biblioteken ingår. McQuail (1992) härledde grundläggande normer tillbaka till den franska revolutionens ledord, ”frihet, jämlikhet och broderskap”. De holländska forskarna urskiljer med hjälp av detta och andra forskare fyra grundläggande värden som påverkar bibliotek och andra samhälleliga kommunikationssystem:

- 1) *Frihet: frihet till information, yttrandefrihet och frihet att sprida information; frånvaro av censur; skydd för den personliga integriteten; konfidentialitet för personlig korrespondens;*

- 2) *Jämlikhet/rättvisa: lika tillgång till kommunikationskanaler på producent och användarsidan; lika utbildningsmöjligheter; respekt för intellektuell egendom;*
- 3) *Social ordning/ sammanhållning: sociokulturell integration, mångfald, social stabilitet samt*
- 4) *Kvalitet: professionella standards för sunda och pålitliga produkter och tjänster* (Huysman och Hillebrink (2008; vår översättning)

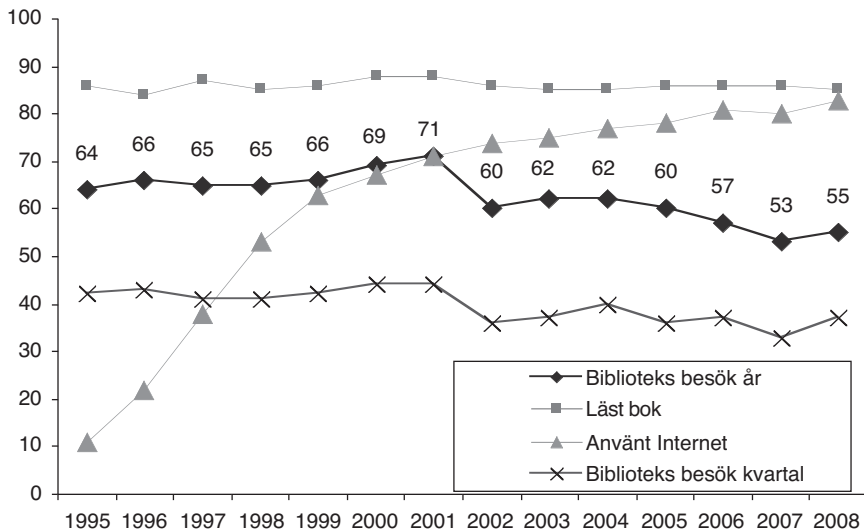
Sådana normer och värden kan, om de infrias i konkreta tjänster, stödja förtroendet och även bidra till integration och skapande av socialt kapital i samhället. Utgångsläget är att biblioteken har en unik situation som den mest besökta kulturinstitutionen enligt principen ”fri tillgång för alla”. ”Att läsa en bok, att gå på bibliotek eller vara med på ett föreningsmöte är några av de vanligaste kulturaktiviteterna i befolkningen en vanlig vecka” (Kulturrådet 2009). År 2007 lånade de svenska folkbiblioteken ut 69 miljoner medier – barnböcker, skönlitteratur, facklitteratur, ljudböcker, musik, film i nämnd ordning samt även ett ökande antal e-böcker. Av dessa kategorier är det främst utlåningen av skönlitteratur och facklitteratur som minskat under senare år, även om dessa fortfarande representerar stora volymer. I topp när det gäller antal utlån finner vi barnlitteraturen, där utlåningen legat relativt stabilt under 2000-talet och därmed allt tydligare stärks som en kärnverksamhet. De långsiktiga förskjutningarna mellan olika typer av litteratur och medier innebär förstås också på sikt en viss förskjutning i den roll biblioteken spelar för olika grupper och samhällsbehov. Vid sidan av bokutlåning finner man också en rad andra frekvent utnyttjade tjänster såsom studieplatser, kulturevenemang, ljudböcker, tidningar och tidskrifter på svenska såväl som andra språk.

Vad gör man då på biblioteken idag och hur ser allmänheten på bibliotekens service? Skiljer det sig mellan olika grupper och hur ser man på bibliotekens betydelse i samhället? Dessa frågor belyser vi i denna artikel med hjälp av resultat från SOM-undersökningen 2008.

Biblioteksbesök och bokläsning

För att först ge en generell bild visar vi utvecklingen över tid när det gäller biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning. Figur 1 visar biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning mellan 1995-2008. Bokläsning åtminstone någon gång per år är som framgår relativt stabilt i jämförelse med den minskade andelen biblioteksbesökare. Den exponentiella tillväxtkurvan visar Internets introduktion, ökande användning och etablering under perioden.

Figur 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning 1995-2008 (någon gång per år eller oftare samt biblioteksbesök kvartal eller oftare (procent))

I figur 1 ingår även biblioteksbesök varje kvartal eller oftare, vilket uppvisar en mindre nedgång, jämfört med kurvan för besök någon gång per år. Värdet för 2008, 37 procent, är något högre än 2007 och även högre än 2002 och 2003 vilket tyder på att de regelbundna användarna inte minskar systematiskt på samma sätt som bland dem som använder biblioteket mer sällan. Om man jämför med statistiken för boklån vid svenska folkbibliotek framgår dock att en nedåtgående trend för det totala antalet boklån funnits en längre tid och med en tämligen linjär nedgång från 1996. Däremot har, som vi tidigare framhållit, utlånen av framförallt ljudböcker ökat väsentligt under perioden (Höglund och Wahlström 2006).

Det finns återkommande skillnader mellan olika gruppers läsning, biblioteksbesök och Internetanvändning. I tabell 1 framgår procenttal för nivåerna 2008 samt förändringarna för olika grupper jämfört med de tre föregående åren. Om vi ser på förändringar för det senaste året är dessa i de flesta fall relativt små. Nivån på biblioteksbesök någon gång per år eller oftare, har minskat något varje år under perioden 2004-2007, men ligger 2008 totalt sett på 55 procent, vilket till och med är ett par procent högre än 2007 – en förändring som dock ligger inom felmarginalen.

De återkommande skillnader som gäller mellan män och kvinnor är störst när det gäller bokläsning, något mindre för biblioteksbesök och mycket små (på denna mätnivå) när det gäller Internetanvändning. Skillnaden mellan olika utbildningsnivåer när det gäller biblioteksbesök och bokläsning är dock stora och här är även skillnaderna i Internetanvändning betydande (Tabell 1)

Tabell 1 Biblioteksbesök, bokläsning, Internetanvändning någon gång per år eller oftare 2005-2008 (procent)

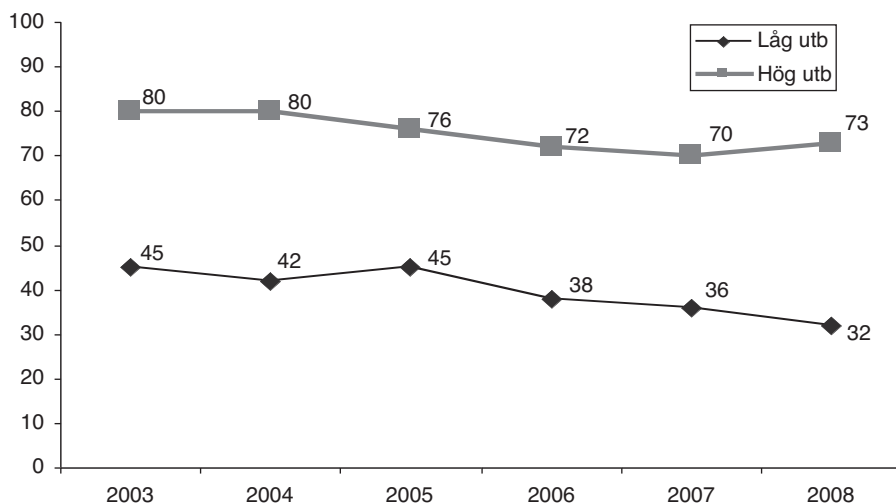
År	Besökt bibliotek det senaste året				Läst bok det senaste året				Använt Internet det senaste året			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Ålder												
15-29	75	67	63	69	90	90	91	89	99	99	99	98
30-49	62	59	59	57	86	88	88	87	94	97	94	98
50-64	52	52	46	49	85	85	85	86	77	81	83	86
65-85	57	51	46	47	84	81	82	80	33	38	38	47
Kön												
Män	52	48	46	50	77	79	80	76	79	80	81	84
Kvinnor	68	65	60	59	94	93	92	92	77	81	79	83
Utbildning												
Låg	45	38	36	32	84	70	70	69	48	49	52	55
Medellåg	58	56	49	51	85	85	86	83	83	87	84	90
Medelhög	68	66	62	67	92	93	92	92	90	90	87	91
Hög	76	72	70	73	97	97	97	96	95	95	95	96
Familjetyp												
Arbetarhem	55	53	47	49	79	79	79	58	72	75	74	77
Jordbrukarhem	49	47	40	33	78	75	73	82	65	50	62	77
Tjänstemanna- hem	61	57	56	60	92	92	92	91	80	85	83	87
Högre tjänste- män/akademiker	81	72	70	69	98	98	98	96	92	95	95	96
Företagare	50	54	41	49	86	90	87	87	82	83	79	86

Om man ser till utvecklingen under senare år har biblioteksbesöken minskat mer bland lågutbildade än bland högutbildade. Sträcker man ut tidsintervallet ytterliga några år visar det sig att mellan 2003 och 2008 minskade biblioteksbesöken bland lågutbildade från 45 procent till 32 procent och från 80 procent till 73 procent bland högutbildade under samma period, altså en minskning med 13 jämfört 7 procentenheter. Detta tyder på att klyftan mellan hög- och lågutbildade ökat något för biblioteksbesök under senare år.

När det gäller läsning är visserligen skillnaden mellan hög- och lågutbildade betydande, men denna skillnad tycks dock inte ha ökat påtagligt under de senaste åren. Skillnaden mellan män och kvinnor när det gäller biblioteksbesök har i den senaste mätningen däremot minskat något jämfört med de senaste åren. Ökade klyftor mellan låg- och högutbildade när det gäller biblioteksbesök motsvaras alltså inte av en sådan förändring när det gäller bokläsning, där skillnaden mellan dessa grupper visserligen är ganska stor men verkar mer stabil.

Figur 2 visar biblioteksbesöken för hög- respektive lågutbildade under den senaste femårsperioden 2003-2008. Här framgår att skillnaden ökat något.

Figur 2 Biblioteksbesök åtminstone någon gång per år bland högutbildade och lågutbildade, 2003-2008 (procent)

Kommentar: Utbildningsvariabeln ändrades 2003 från tre till fyra grundtyper.

Det finns flera skäl till att bokutlåningen, som fortfarande ligger på en internationellt sett hög nivå, har minskat något. Förutom att böcker har blivit relativt sett billigare och bokmomsen sänkts har antalet utlåningsställen minskat genom nedläggning av filialbibliotek och andra mindre utlåningsstationer. Samtidigt finns en ökad konkurrens om människors tid. Allt fler tv-kanaler har blivit tillgängliga och Internet används särskilt av yngre personer allt längre tid per dag och för allt fler olika ändamål.

Förtroendet för biblioteken

Förtroendet för biblioteken ligger jämförelsevis mycket högt och i det absoluta toppskiktet av ett stort antal institutioner som brukar ingå i SOM-undersökningarna. Den senaste datainsamlingen innehåller två något olika mått där det traditionella måttet har fem svarsalternativ och det alternativa ett extra svarsalternativ för ingen uppfattning. Andelen med mycket stort eller ganska stort förtroende är 70 respektive 67 procent. Balansmåttan blir mycket höga eftersom endast 3-4 procent

uppger litet förtroende (jmf kapitlet om institutionsförtroende i denna volym). Resultatet ligger något över 2007 års mätning.

Vi har tidigare konstaterat att allmänheten har stort förtroende för biblioteken, jämfört med andra samhällsinstitutioner, men det är också svårt att jämföra hur man bedömer olika typer av verksamhet, varför det är rimligt att i första hand se det som en indikation på attityder och allmänna uppfattningar. För biblioteksverksamheten, som också rymmer möjligheter till råd och vägledning är dock förtroende en viktig faktor, inte minst mot bakgrund av att det ökande informationsutbudet innebär krav på att kunna bedöma informationskällors relevans och trovärdighet och den rådgivning vid informationssökning som biblioteken ger. Svaren för de två förtroendefrågor som ställdes inom ramen för SOM-undersökningen 2008 återges i tabell 2.

Tabell 2 Förtroende för biblioteken 2008 (procent)

	Fråga i Riks 1	Fråga i Riks 2
Mycket stort förtroende	25	26
Ganska stort förtroende	45	41
Varken litet eller stort förtroende	26	23
Ganska litet förtroende	2	2
Mycket litet förtroende	2	1
Ingen uppfattning	--	8
Summa	100	100
Antal svar	1556	1625

Kommentar. Riks 1 och Riks 2 avser de två olika enkätformulär som den nationella SOM-undersökningen bygger på (se vidare metodkapitlet i slutet av denna volym)

Resultaten i tabell 2, där 70 respektive 67 procent som uppger stort förtroende, kan ses som två oberoende undersökningar med mycket likartat resultat trots den mindre skillnaden i frågans alternativ. Om vi i stället beräknar ett balansmått med andelen som uppger stort förtroende minus andelen med litet förtroende blir resultatet 66 respektive 64, vilket är mycket högt, men man bör samtidigt notera och det också finns en klar andel tveksamma.

Hur samvarierar då förtroendet för biblioteken med andra faktorer? Vi vet att det finns samband mellan biblioteksbesök, läsning och utbildning, men hur är dessa relaterade till förtroende? Bland högutbildade som också besöker biblioteket regelbundet och ofta läser böcker är också andelen med högt förtroende stor och uppgår till nära 90 procent. Om man samtidigt är lågutbildad, inte besöker biblioteket åtminstone varje kvartal och mer sällan läser böcker går andelen med högt förtroende ned till strax under 50 procent. Tabellen visar att mer regelbundna biblioteks-

besök spelar stor roll för förtroendet Utbildning och bokläsning bidrar också, men har relativt liten effekt när man kontrollerar för de övriga två variablerna. För biblioteksbesökare är andelen med stort förtroende genomgående över 80 procent med små skillnader efter nivån på utbildning och bokläsning. För dem som inte besöker bibliotek åtminstone varje kvartal har utbildning och bokläsning dock större betydelse för förtroendet (tabell 3).

Tabell 3 *Förtroende för biblioteken efter bokläsning, biblioteksbesök och utbildning 2008 (procent)*

Utbildning	Låg				Hög			
	Nej		Ja		Nej		Ja	
Biblioteksbesök kvartal el oftare	Nej		Ja		Nej		Ja	
Läst bok senaste mån. el oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel med mycket stort eller ganska stort förtroende	47	64	83	82	64	73	87	89
Antal svarande	417	270	52	163	177	281	45	195

Kommentar: Effekt / genomsnittlig procentskillnad för respektive variabel mot förtroende: Läst bok: 0,07; Utbildning: 0,08; Biblioteksbesök: 0,26; Summa: 0,43.

Resultatet i tabell 3 ger anledning att närmare studera sambandet mellan förtroende för biblioteken och biblioteksbesök. Finns det någon speciell brytpunkt eller hur ser sambandet ut? När det gäller vad som skapar förtroende brukar man skilja på tre aspekter eller frågor (Elliot 1977); utvärdering (hur bra den fungerar), betydelse (hur viktig den bedöms vara) samt opinionen (uppslutning). Vi har upprepade gånger kunnat konstatera att biblioteken både uppfattas som viktiga i samhället och används av en stor del av befolkningen. De bedöms oftast också, som vi återkommer till nedan, utgöra en samhällsservice som många är nöjda med. Det är i så fall rimligt att också förtroendesiffrorna är höga. En komplikation är dock att många andra typer av tjänster och samhällsservice innebär avgifter, som kan medföra högre förväntningar på utbytet samt att det ibland kan vara svårt att bedöma utfallet av ett enskilt biblioteksbesök.

Tabell 4 Förtroende för biblioteken efter biblioteksbesök 2008 (procent)

	Ingen gång	Ngn gång / år	Ngn gång i halvåret	Ngn gång i kvartalet	Ngn gång i månaden	Ngn gång i veckan	Flera ggr i veckan
Mycket stort förtroende	14	20	28	35	43	52	58
Ganska stort förtroende	37	44	50	48	42	38	23
Varken litet el stort förtroende	31	26	20	14	12	9	16
Ganska litet förtroende	3	2	0	0	1	1	0
Mycket litet förtroende	1	1	2	0	0	0	0
Ingen uppfattning	14	9	1	4	1	0	3
<i>Balansmått</i>	<i>+47</i>	<i>+61</i>	<i>+76</i>	<i>+83</i>	<i>+84</i>	<i>+89</i>	<i>+81</i>
Antal svarande	714	172	115	170	289	95	31

Kommentar: Antal svarande 1585. Balansmättet består av andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende.

Sambandet mellan biblioteksbesök och är som framgår av Tabell 4 starkt och ökar med hur ofta man besöker biblioteket, men når höga nivåer redan vid måttlig besöksfrekvens. Detta understryker vikten av att nå icke-användare och dem som relativt sällan besöker biblioteken. Redan vid kvartalsvisa biblioteksbesök går andelen med stort förtroende över 80 procent och ännu mer frekvent biblioteksanvändning ändrar inte utfallet så mycket (Jmf Höglund och Wahlström, 2009).

Biblioteksbesöken varierar med flera demografiska variabler såsom kön, olika åldersgrupper, mellan studerande och övriga samt mellan boende på landsbygd och boende i stad. De skiljer sig också efter politiska preferenser även om detta i huvudsak sammanhänger med att anhängare till olika partier uppvisar demografiska skillnader, skillnader i utbildning mm. Partier med fler yngre sympatisörer, studerande eller högutbildade ligger således ofta högre när det gäller biblioteksbesök och läsning. Sedan länge har vi noterat att de som sympatiserar med miljöpartiet, folkpartiet och vänsterpartiet ligger högre än övriga när det gäller läsning och biblioteksbesök. Inte desto mindre är skillnaderna i biblioteksbesök ganska stora. Detta återspeglas också delvis i attityder såsom förtroende för biblioteken (tabell 5).

Tabell 5 Biblioteksbesök och förtroende för bibliotek efter partisympati 2008 (procent)

Bästa parti	Biblioteksbesök		Antal svar	Andel med högt eller ganska högt förtroende	Antal svar
	Någon gång/gång/ år eller oftare	Någon gång/kvartal eller oftare			
Miljöpartiet	74	52	123	85	123
Folkpartiet	69	51	104	76	105
Vänsterpartiet	67	48	98	79	98
Kristdemokraterna	(53)	32	47	77	(48)
Moderaterna	52	33	347	64	357
Socialdemokraterna	51	35	594	64	609
Centerpartiet	48	34	91	67	93
Sverigedemokraterna	30	13	69	39	70
Samtliga	55	37	1507	67	1536

Kommentar: Observera att för vissa partier finns få svarande. Grupper med mindre än 50 svarande har satts inom parentes.

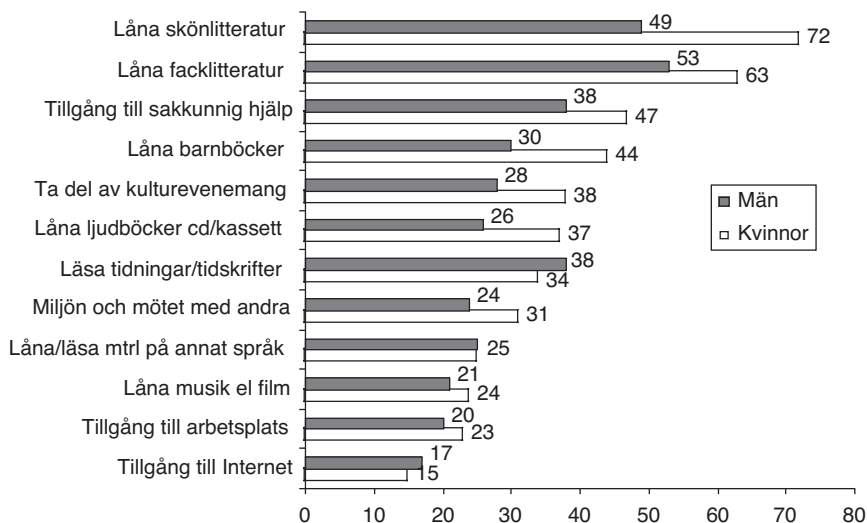
Skäl för biblioteksbesök

Varför besöker man biblioteket? Mot bakgrund av de olika tjänster som erbjuds och en ofta återkommande diskussion om bibliotekets roll är det av intresse att se närmare på vilka skäl som uppfattas som viktiga för egna biblioteksbesök. Här blir ordningen lite annorlunda än om man ser på utlåningsstatistiken. Bland viktiga skäl för besök kommer lån av skönlitteratur, facklitteratur och barnböcker högt upp, men redan på tredje plats precis före lån av barnböcker återfinns här "tillgång till sakkunnig hjälp". "Kulturevenemang" kommer också relativt högt liksom "Miljön och mötet med andra". Tillgång till Internet rangordnas sist av alternativen, vilket torde sammanhålla med att de flesta numera har sådan tillgång både hemma och på andra ställen. Sannolikt skulle dock särskilt yngre bli mycket förvånade om det inte fanns tillgång till Internet när man väl är på plats. Däremot är det inte en primär besöksanledning för flertalet.

Kvinnor använder oftare biblioteket än män, vilket också återspeglas i att flertalet traditionella aktiviteter såsom boklån, men även lån av ljudböcker och kulturevenemang anses som viktiga besöksanledningar av fler kvinnor än män. Avvikelser från detta med små skillnader mellan könen finner vi när det gäller tidningar och tidskrifter, vilket en något större andel av männen finner viktigt, samt möjligheten att låna eller läsa material på annat språk än svenska. Även när det gäller lån av musik eller film, tillgång till arbetsplats och Internet är skillnaderna mellan män och kvinnor små. Vilka skäl som är viktiga varierar också naturligt med ålder. Exempelvis är lån av barnböcker högt i åldersgruppen 30-49 år, medan tillgång till

Internet och arbets/studieplats är viktigast i gruppen 15-29 år och kulturevenemang viktigare bland de något äldre (tabell 6).

Figur 3 Skäl till biblioteksbesök och kön. Andel som uppger respektive skäl som ganska eller mycket viktigt 2008 (procent)

Tabell 6 Viktiga skäl för att besöka biblioteket och ålder (procent)

Åldersgrupp	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Samtliga	Antal svar
Låna skönlitteratur	64	55	67	65	62	879
Låna fackböcker	57	62	63	48	59	880
Få sakkunnig hjälp	43	44	42	43	43	868
Låna barnböcker	27	59	31	19	38	877
Ta del av kultur- evenemang	26	29	41	41	34	876
Låna ljudböcker	25	39	34	26	32	865
Läsa tidning/tidskrift	36	36	32	41	36	869
Miljön och möten med andra människor	27	26	28	32	28	877
Låna/läsa annat språk	38	26	21	14	25	864
Låna musik el filmer	23	28	22	16	23	863
Använda arbets-/ studieplats	46	23	12	4	21	868
Tillgång till Internet	27	15	11	11	16	869

Kommentar: Några skäl som är utmärkande för vissa åldersgrupper har markerats med fetstil. Basen är antalet biblioteksbesökare.

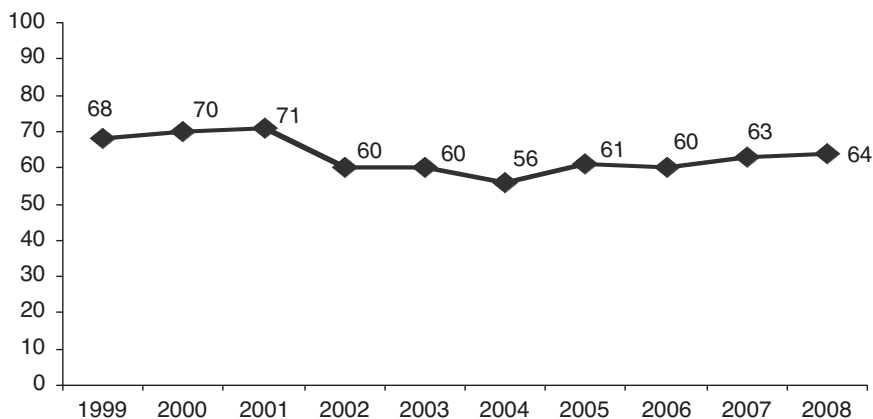
Att låna skönlitteratur, facklitteratur, ljudböcker och läsa tidning/tidskrift är ungefär lika viktiga skäl för biblioteksbesök i alla åldersgrupper. Tillgång till sakkunnig hjälp ligger också påtagligt högt i alla åldersgrupper (tabell 6). Detta aktualiserar frågor om hur biblioteksservicen skall utformas då de tekniska möjligheterna och fler digitala bibliotek kan medföra att personalnedskärningar aktualiseras, vilket kan lämna de som behöver mer personlig hjälp utanför.

Miljön och möten med andra människor är också ett ganska viktigt skäl för besök och totalt sett fler uppger detta än tillgång till Internet eller studieplats, vilket främst betonas av något yngre grupper. Man kan naturligtvis också hävda att tillgång till arbets-/ studieplats och Internet också är en viktig aspekt på miljön, vilket sannolikt skulle lyfta miljöfaktorn ytterligare. Flera forskare framhåller bibliotekets betydelse som mötesplats i vid mening då den skiljer sig från andra möten genom att den vänder sig till fler och den beskrivs ibland som en "lågintensiv mötesplats" där man befinner sig tillsammans med andra utan att höra till samma grupp eller behöva följa samma program (Audunson, 2005).

Att tillgång till hjälp kommer högt bland skälen till biblioteksbesök knyter an till servicekvaliteten. Servicekvalitet bedöms ofta med hjälp av brukarbedömningar.

Hur bedömer man då biblioteksservicen på den ort man bor? Vi kan här notera att något minskade besök under senare år inte återspeglas i bedömningen av biblioteksservicen (figur 4). Under de senaste sex åren ligger bedömningen av service stabilt eller till och med något ökande. Jämfört med andra typer av offentlig service är dessutom andelen mycket eller ganska nöjda klart högre för biblioteken än för övriga typer av service i kommunerna som ingår i undersökningen. Denna kvalitetsaspekt borde vara viktig att vårda och kanske aktualiseras den när kommunernas ekonomi försämras i finanskrisens spår.

Figur 4 Servicekvalitet. Bedömning av biblioteksservicen i den kommun man bor? Andel nöjda 1999-2008 (procent)

Bedömningarna av biblioteksservice över tid uppvisar en liknande nedgång som biblioteksbesöken kring 2001-2002, men ligger därefter relativt stabilt utan tydliga tecken på nedgång (figur 4)

Eftersom antalet biblioteksfilialer och biblioteksbussar minskat över tid kan man förvänta sig skillnader i tillgång till biblioteksservice mellan olika delar av landet. Som framgår av tabell 7 är också andelen nöjda något lägre på ren landsbygd än i städer och större tätorter, som får det högsta värdet. Att bo i en ännu större stad som Stockholm, Göteborg och Malmö ger dock i genomsnitt inte ytterligare högre servicevärden jämfört med mindre städer vilket torde sammanhålla med ökade avstånd i storstäder, att inte alla stadsdelar och förorter har lika väl utbyggda biblioteket och liknande faktorer. Skillnaderna mellan olika typer av boendeorter är dock inte så stora i genomsnitt, även om enskilda orter kan uppvisa väsentligt högre respektive lägre andel nöjda.

Tabell 7 Vad anser man om biblioteksservicen i den kommun man bor: andel nöjda i stad och land 2008 (procent)

	Ren landsbygd	Mindre tätort	Stad eller större tätort	Sthlm, Gbg & Malmö	Totalt
Mycket nöjd	20	22	22	25	23
Ganska nöjd	38	37	45	39	41
Summa nöjda	58	59	67	64	64
Antal svar	228	374	701	249	1552

Som nämndes ovan kan man urskilja framförallt tre dimensioner i förtroendet, där utvärdering/ servicebedömning är en av dessa. Sambandet mellan servicebedömning och förtroende är också tydligt. Även om vi kontrollerar för utbildning och bokläsning blir servicebedömningen den faktor som har störst effekt av dessa tre faktorer (tabell 8).

Tabell 8 Förtroende för biblioteken efter servicebedömning, utbildning och bokläsning 2008 (procent)

Biblioteksservice	Låg				Hög			
	Låg		Hög		Låg		Hög	
Utbildning								
Läst bok månad eller oftare	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Andel med högt förtroende	37	40	40	59	76	82	88	92
Antal svarande	228	124	62	117	184	262	128	369

Kommentar: Effekten på förtroende av respektive variabel mätt som genomsnittlig procentskillnad är här för utbildning 0.11, för bokläsning 0.08 och för service 0.41. En multipel regressionsanalys med samma variabler kodade som s k dummyvariabler (0 resp. 1) ger samma resultat, dvs hur höjd man är med biblioteksservicen ger upphov till större delen av effekten, flera gånger högre än effekten av utbildning eller bokläsning. Tillsammans ger de tre variablerna R2-värdet 0.22.

Biblioteksservice i finanskrisens spår

I dagsläget ökar arbetslösheten, liksom de som söker sig till olika utbildningar. Man kan anta att detta också återspeglas i biblioteksbesöken och att biblioteken här kommer att ha en viktig stödjande roll inte minst för arbetslösa genom till exempel information om utbildningar, material för egen förkovran och en stimulerande miljö. En väsentlig ökning av arbetslösheten aktualiserar ytterligare ett redan existerande behov av riktade satsningar.

Hur ser då skillnaden ut när det gäller biblioteksbesök och läsning mellan yrkesarbetande och övriga? Om vi kontrollerar för utbildning och kön, som vi vet kan spela stor roll finner vi att icke yrkesarbetande något oftare besöker bibliotek. I den kategorin ingår studerande, pensionärer och arbetslösa samt vissa andra grupper.

Tabell 8 visar biblioteksbesök och bokläsning efter kön, utbildning och sysselsättning (här mätt som om man är förvärvsarbetande eller inte). Här framgår att kön och utbildning har störst effekt på bokläsning, medan utbildning och att man inte är förvärvsarbetande spelar störst roll av dessa faktorer för biblioteksbesöken. Med en ökning i gruppen som saknar förvärvsarbete kan vi anta att biblioteksbesöken skulle kunna öka något, kanske främst genom fler studerande, men också genom fler med tid och motiv för förkovran. Däremot är effekten av förvärvsarbete på bokläsning mycket liten, vilket skulle kunna sammanhålla med fler bokköp bland de förvärvsarbetande.

Tabell 8 Biblioteksbesök och bokläsning efter kön, utbildning och sysselsättning 2008 (procent)

Utbildning	Förvärvsarbetande				Icke förvärvsarbetande			
	Låg		Hög		Låg		Hög	
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna
Biblioteksbesök månad el oftare ¹	9	19	26	33	23	29	41	42
Läst bok månad el oftare ²	33	59	59	75	38	61	62	79
Antal svar 1)	221	184	166	282	231	214	106	130
2)	452	354	355	556	425	427	191	242

Kommentar: Frågan om biblioteksbesök ställd i ett formulär, 1534 svarande och fråga om läst bok i båda formulären, 3002 svarande. Genomsnittliga effekter (procentskillnad) mot bokläsning: Kön 0.21, utbildning 0.34, förvärvsarbete -0.04. Summa: 0.58. Effekter mot biblioteksbesök: Kön 0.07, utbildning 0.16, förvärvsarbete -0.12. Summa: 0.35.

I finanskrisens spår, men också av andra skäl aktualiseras då och då frågan om privatisering av offentliga verksamheter. Vi har därför ställt en fråga om hur man ser på förslag om att driva bibliotek i privat regi. Här är bilden i stort att flertalet är emot ett sådant förslag; 38 procent anser förslaget dåligt, vilket är mer än dubbelt så många som anser ett sådant förslag bra, medan övriga, hela 45 procent, inte har någon bestämd åsikt. Biblioteksanvändare anser oftare förslaget vara dåligt. Skillnaden i svar mellan olika åldergrupper är också påtaglig (tabell 10).

Tabell 10 Åsikt om förslaget att driva fler folkbibliotek i privat regi efter ålder (procent)

	Ålder				Samtliga
	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	
Bra förslag	22	18	15	14	17
Dåligt förslag	28	32	44	47	38
Varken/eller	50	50	40	39	45
Antal svar	286	499	439	359	1583

Inställningen till att driva folkbibliotek i privat regi kan även antas variera med partipreferens och synen på privatisering generellt. Förutom att synen på privatisering

ring i allmänhet skiljer sig efter partipreferens har vi ovan också sett att förtroendet för bibliotek, liksom biblioteksanvändning och bokläsning varierar mellan olika partier. Om vi fördelar inställningen till att driva just folkbiblioteken privat efter partipreferens blir resultatet följande (Tabell 11).

Tabell 11 Syn på förslag om att driva folkbibliotek i privat regi efter partipreferens 2008 (procent)

	Bra förslag	Dåligt förslag	Varken/eller	Antal svar
Partipreferens (bästa parti)				
Vänsterpartiet	9	62	29	98
Miljöpartiet	12	51	37	123
Socialdemokraterna	12	44	44	594
Centerpartiet	15	33	52	91
Sverigedemokraterna	18	30	52	67
(Kristdemokraterna	19	38	44	48)
Folkpartiet	20	38	42	102
Moderaterna	30	23	46	349
Annat parti	18	33	49	33
Samtliga	17	38	45	1520

Ordningen mellan partierna är här inte densamma som när det gäller biblioteksbesök eller förtroende för biblioteken. I stället verkar den allmänna inställningen till privatisering spela stor roll, men samtidigt är det endast bland moderater som fler uppger att det är ett bra förslag än som tycker det är ett dåligt förslag. I samtliga andra partier finns en stark övervikt för svarsalternativet dåligt förslag. Anmärkningsvärt många har dock inte någon bestämd åsikt. Det är också fråga om en speciell verksamhet med gratis tjänster där det inte finns några ekonomiska vinster, vilket kanske kan bidra till osäkerheten. Svaren kan förstås också tolkas mot bakgrund av de starka resultaten när det gäller att bedöma servicen, som innebär att det inte finns något större missnöje som skulle kunna underbygga ett förslag om privatisering.

Informationssamhällets utmaningar och möjligheter

Bibliotekens framtidsroll diskuteras livligt inom området mot bakgrund av de utmaningar i form av trender, hot och möjligheter som den nya informationsteknologin tycks föra med sig. De faktiska förändringarna går dock inte lika fort. Diskussion om bibliotekens framtidsroll var också livlig på 1970-talet då forskningsbibliotekens kataloger datoriserades. Biblioteken utmärker sig fortfarande för höga besöks- och utlåningssiffror, om än något minskade sådana. Den senaste mät-

ningen i SOM-undersökningen ger inte några nya bottenrekord när det gäller biblioteksbesök utan ligger i nivå med eller något över året innan. Sverige och de övriga nordiska länderna ligger också högt internationellt sett när det gäller biblioteksbesök och biblioteksservice, liksom de också ligger högt när det gäller socialt kapital och tilltro till andra människor (Rothstein 2008). Att ny teknik gör det möjligt att minska biblioteksbesöken med omlån via Internet och framöver också bredda servicen genom utlån av e-böcker och andra nättjänster borde inte uppfattas som ett problem. Detta skulle också kunna frigöra resurser för andra tjänster och för de grupper som behöver och föredrar mer personlig service. Samtidigt finner vi här att just tillgången till sakkunnig personal att fråga om råd utgör ett av de viktigare skälen till att besöka bibliotek över huvud taget.

Vi har här ovan pekat på sambandet mellan förvärvsarbete och biblioteksbesök, vilket innebär att färre förvärvsarbetande kan medföra fler i utbildning och fler biblioteksbesökare. Här skulle biblioteken också kunna ha en ännu mer aktivt stödjande roll för utsatta grupper i samverkan med andra samhällsorgan och organisationer än vad man redan har. Många lokala bibliotek tar redan initiativ kring denna och andra frågor som inte alltid uppmärksammas på ett nationellt plan.

Förtroendet för bibliotek och bibliotekarier, liksom höga servicebedömningar verkar relativt stabila och förändras sakt. Potentialen för bibliotekens samhällsroll är med ett sådant utgångsläge gynnsamt, samtidigt som samhällsförändringarna också innebär utmaningar och förändringstryck. Utvecklingen innebär ökande informationsflöden och ökande behov av information. Det finns därför plats för flera olika informationsvägar, tekniker och medier, men därmed också för mer av råd och hjälpmedel att sortera i informationsflödet och värdera information av skiftande trovärdighet.

Att tillgången till personal att rådfråga ligger så högt bland viktiga skäl till biblioteksbesök utgör ett memento för tankar på personalfri digital informationsförmedling. Samtidigt som vi funnit att biblioteken har högt förtroende och en service som bedöms god har vi emellertid också funnit att klyftorna mellan hög- och lågutbildade verkar ha ökat under senare år när det gäller biblioteksbesök. Kanske finns nu incitament att försöka ändra denna trend.

Referenser

- Almerud, Peter (2007): *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelser för integration*. Svensk Biblioteksförning.
- Audunson, Ragnar (2005) The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context. The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of Documentation*, Vol. 61, no 3, pp 429-441.
- Elliot, Maria (1997): *Förtroendet för medierna. TV, radio och dagspress i allmänhetens ögon*. Göteborgs universitet.

- Huysman, Frank och Hillebrink, Carlien (2008): *The future of the Dutch public library: 10 years on*. Haag: Netherlands Institute for Social Research (SCP).
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2006): Biblioteken, barnen och framtiden. I: Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.): *Du stora nya värld*. SOM-rapport 39, SOM-undersökningen 2005. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2009): Användningen och attityderna. En rapport om folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen. Svensk Biblioteks-förening.
- Kulturrådet (2009): <http://www.kulturradet.se/sv/Statistik/Kultur-och-medievanor/>
- Maceviciute, Elena, Wilson, Tom, Lind, Maria, Lalloo, Inga (2009): *A Delphi study of research needs for Swedish public libraries*. Vetenskap för profession. Rapport nr 5. Högskolan i Borås.
- Mc Quail, Denis (1992): *Media performance: Mass communication and the public interest*. London. Sage.
- Rothstein, Bo (2008): Den svåra konsten att lita på andra, att vara nöjd med sig själv och att vara ung. I: Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Skilda världar*. SOM-rapport nr 44, SOM-undersökningen 2007. SOM-institutet Göteborg, sid. 149-158.

FORSKARSAMHÄLLET KAN INTE ANDAS UT

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

SOM-institutets systematiska mätningar av allmänhetens förtroende för universiteten, forskarna och olika forskningsområden inleddes 2002.¹ Resultaten hittills visar på mycket goda siffror på de flesta områden. Universiteten och forskningen har en stark förtroendebas i Sverige. Men de små förändringar som kan noteras över tid har inte inneburit att förtroendet stärkts. Snarare tycker vi oss ha sett en viss nedgång i tilltron på flera av våra indikatorer. I förra årets SOM-bok *Skilda världar*, som presenterade data från SOM-studien 2007, skrev vi: ”Den allmänna nedgången i forskningsförtroendet kan naturligtvis vara en tillfällig trend som vänder redan nästa år, och då kan forskarsamhället andas ut.” (Holmberg och Weibull 2008: 255).

Nu när resultaten från SOM-undersökningen 2008 föreligger kan vi konstatera: Forskarsamhället kan *inte* andas ut. Förtroendeförsvagningen har visserligen bromsat upp och till och med vänt uppåt något lite på några av våra indikatorer, men långt ifrån på alla. Och det finns flera exempel på fortsatt nedåtgående förtroendekurvor. Utvecklingen är alltså inte helt entydig och då är det bäst att inte dra förhastade slutsatser och tro att faran är över.

I det följande skall vi gå igenom tidserierna och de senaste resultaten för alla våra olika förtroendeindikatorer. Vi börjar med det allmänna förtroendet för universitet/högskolor.

Förtroende för universitet/högskolor

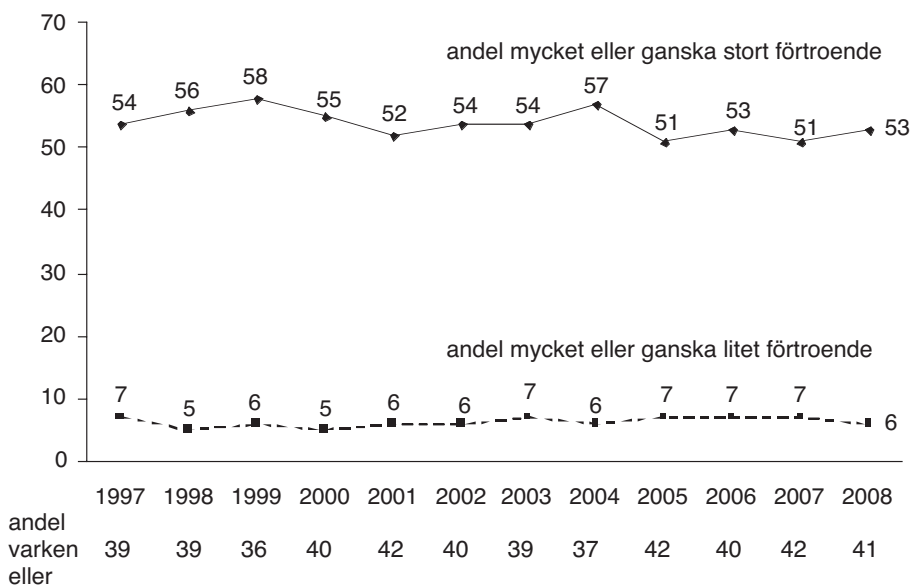
Det allmänna institutionsförtroendet för universitet/högskolor har mätts sedan 1997 i SOM-undersökningarna. Resultaten har alltid visat att universiteten i jämförelse med de flesta andra samhällsinstitutioner åtnjuter ett mycket högt förtroende bland den svenska allmänheten. Universiteten brukar hamna upp mot toppen på SOMs förtroendelista, oftast på plats två efter sjukvården. Så blev också utfallet år 2008.

Som högst har universiteten fått ett mycket eller ganska stort förtroende av 58 procent av de svarande i SOM-studierna. Det hände 1999. Lågst förtroende har registrerats 2005 och 2007 med 51 procent som anger ett mycket eller ganska stort förtroende. Motsvarande resultat i SOM-undersökningen 2008 blev 53 procent (se figur 1). En viss liten uppgång jämfört med 2007, men inte tillbaka till den högre förtroendenivå som universiteten kunde uppvisa för tio år sedan. Sett i ett längre perspektiv tillbaka till sent 1990-tal har alltså förtroendet för universiteten minskat

något i Sverige. Den mindre förtroendeuppgången 2008 är för liten för att ändra på denna långsiktigt nedåtgående trend.

Det är viktigt att lägga märke till att det något minskade förtroendet för universiteten inte har åtföljts av en ökning av andelen personer som hyser ett lågt förtroende för universitet och högskolor. Andelen som anger att de har ett lågt förtroende har alla år legat still kring 5-7 procent. År 2008 var andelen 6 procent. Det som har ökat är andelen personer som är osäkra och inte vill eller kan ta ställning i förtroendefrågan – som svarar varken stort eller litet förtroende på frågan om hur stort förtroende de har för det sätt på vilket universitet/högskolor sköter sitt arbete. Denna tvekan grupp höll sig kring 36-39 procent i slutet av 1990-talet. I de senaste SOM-studierna har den ökat till 40-42 procent (41 procent 2008).

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor åren 1997 – 2008 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från de nationella SOM-undersökningarna. Enkätfrågan lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?" Fem svarsalternativ: "mycket stort förtroende; ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende; ganska litet förtroende; mycket litet förtroende".

Universiteten har alltså ett något svagare positivt förtroendestöd i dag än för tio år sedan. Men det har alltså inte inneburit att den negativa misstron har ökat. Vad som har ökat något är i stället tvekan och osäkerheten om hur väl universiteten egentligen sköter sig.

På den positiva sidan bör dock påpekas att den lilla ökningen av förtroendet för universiteten krishösten 2008 är mycket unik. De flesta andra samhällsinstitutioner som studeras i SOM-undersökningen tappar i förtroende mellan 2007 och 2008 (se kapitlet om institutionsförtroende). Bland det fåtal institutioner som *inte* förlorar i tillit är universiteten den institution som ökar sitt förtroende mest, även om ökningen endast är två procentenheter. Ser vi närmare efter är uppgången det senaste året störst bland kvinnor, bland personer i yngre medelåldern och bland högutbildade. Det är svårt att veta vad som ligger bakom det något ökande förtroendet i just dessa grupper. Det är grupper som alla undersökningsår uppvisar ett högre universitetsförtroende än övriga. Men kanske finns här ett moment av förhoppning – universitet och högskolor med olika utbildningssatsningar uppfattas som en viktig del i räddandet av Sverige ur den ekonomiska krisen.

Förtroende för olika ämnesområden

Det långsiktiga mindre förtroendetappet för universiteten som samhällsinstitution har sin motsvarighet i en mindre nedgång också för förtroendet för forskningen. Vi har i SOM-undersökningarna frågat om människors förtroende för forskningen inom sex olika vetenskapsfält, som vi avgränsat enligt de traditionella fakultetsområdena. Resultaten visar alla år på vitt skilda förtroendenivåer för olika vetenskaper. Förtroendet är klart högst för medicinsk forskning, följt av teknisk och naturvetenskaplig forskning. Tilltron till samhällsvetenskaplig forskning kommer därefter på en lägre mellannivå, följt av förtroendet för utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning i botten.

För alla fakultetsområden faller dock forskningsförtroendet långsamt – med ett undantag. Förtroendet för teknikforskning sjunker inte. Det uppvisar stabila siffror. För övriga fem ämnesområden visar SOM-undersökningarna på svagt fallande förtroendesiffror. När vi jämför resultaten för åren 2002/2003 med de senaste siffrorna för 2007/2008 minskar andelen svars personer med ett mycket eller ganska stort förtroende för medicinsk forskning med -4 procentenheter, för naturvetenskaplig forskning med -1 procentenhet, för samhällsvetenskaplig forskning med -2 procentenheter och för humanistisk forskning med -6 procentenheter. Frågan om förtroende för den utbildningsvetenskapliga forskningen kom först med i SOM-studierna 2004 men sedan dess har förtroendet för området minskat med -4 procentenheter.

Men det finns även ett annat resultat att notera. Om vi koncentrerar oss på den senaste utvecklingen åren 2007 och 2008 ser det något ljusare ut. Det visar sig då att förtroendet ökat något för fem ämnesområden och endast minskat något för ett, medicin. De forskningsområden som uppvisar störst förtroendeökning är samhällsvetenskap (+4), utbildningsvetenskap (+2) och humaniora (+4).² Det kan vara värt att notera att det främst är de förtroendemässigt svagaste ämnesområdena som stärkt sitt förtroende mest 2008. Skillnaden mellan förtroendetoppen och förtroendebot-

ten minskar. År 2002 uppvisar medicin i topp en förtroendenivå som är 47 procentenheter högre än humaniora i botten. Motsvarande skillnad är något mindre 2008, ned till 43 procentenheter. När det gäller samhällsvetenskap ligger den efter medicin med 36 procentenheter i förtroende 2002. År 2008 har skillnaden minskat till 30 procentenheter. Givets är de minskade differenserna inte särskilt stora – men det är ändå fråga om minskningar.

Tabell 1 Förtroende för forskning inom olika fakultetsområden 2002–2008 (procent)

Område	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort/litet	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Medicin								
2002	35	49	9	2	0	5	100	1 721
2003	41	44	8	1	0	6	100	1 754
2004	30	51	9	2	0	8	100	1 701
2005	33	45	11	1	1	9	100	1 661
2006	32	48	10	1	0	9	100	1 580
2007	29	52	11	2	0	6	100	1 607
2008	31	49	9	1	1	9	100	1 534
Teknik								
2002	24	48	16	1	0	11	100	1 709
2003	30	41	14	1	0	14	100	1 741
2004	23	50	14	1	0	12	100	1 689
2005	23	47	14	2	0	14	100	1 645
2006	23	46	16	1	0	14	100	1 560
2007	23	48	15	1	0	13	100	1 589
2008	23	49	14	1	0	13	100	1 523
Naturvetenskap								
2002	18	45	22	1	0	14	100	1 705
2003	25	43	16	1	0	15	100	1 742
2004	18	50	17	1	0	14	100	1 697
2005	20	43	20	1	0	16	100	1 643
2006	19	45	20	1	0	15	100	1 566
2007	19	45	19	1	0	16	100	1 593
2008	20	45	18	1	1	15	100	1 525

forts...

...tabell 1 forts.

Område	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort/litet	Ganska litet	Mycket litet	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samhälls-								
vetenskap								
2002	11	37	33	2	1	16	100	1 696
2003	15	37	27	3	1	17	100	1 735
2004	10	41	29	3	0	17	100	1 685
2005	11	33	31	4	1	20	100	1 642
2006	10	39	30	3	1	17	100	1 562
2007	10	36	31	3	1	19	100	1 585
2008	12	38	29	3	1	17	100	1 524
Utbildnings-								
vetenskap								
2004	9	34	26	5	1	25	100	1 691
2005	9	28	28	4	2	29	100	1 641
2006	8	29	29	5	2	27	100	1 560
2007	8	28	28	5	1	30	100	1 590
2008	8	30	26	5	2	29	100	1 525
Humaniora								
2002	9	28	29	4	1	29	100	1 690
2003	13	27	24	3	1	32	100	1 739
2004	8	30	26	4	0	32	100	1 681
2005	8	26	26	3	1	36	100	1 634
2006	8	27	28	3	1	33	100	1 554
2007	8	25	26	4	1	36	100	1 589
2008	9	28	23	3	1	36	100	1 524

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs inom Sverige inom följande områden?'. Svarsalternativen är 'mycket stort förtroende'; 'ganska stort förtroende'; 'varken stort eller litet förtroende'; 'ganska litet förtroende'; 'mycket litet förtroende' resp. 'ingen uppfattning'. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2008 mellan 2 och 3 procent.

Fakultetsförtroende i olika sociala och politiska grupper

Medicinsk forskning toppar inte bara förtroendeligan totalt. Den har också högst förtroende i alla olika sociala och politiska grupper. Kvinnor och män, unga och äldre, lågutbildade och högutbildade, medlemmar i samtliga fackföreningar, sympatisörer i alla partier – mönstret är överlag detsamma. Andelen personer med ett

mycket eller ganska stort förtroende för medicinsk forskning är större än för övriga vetenskapsområdets forskning.

Humaniora och utbildningsvetenskap tävlar om sista platsen på ämnesområdenas förtroendelista. Totalt bland samtliga svarande hamnar humanistisk forskning sist och det gör den också i de flesta grupper. Men med några noterbara undantag. Utbildningsvetenskap, inte humaniora, placerar sig sist bland högutbildade, bland boende i storstäder, bland LO-medlemmar och bland ett antal partisympatigrupper (S, C, MP och SD).

På alla områden har högutbildade personer ett högre förtroende än lågutbildade. Mest tydligt märks denna skillnad när det gäller humanistisk forskning. Gapet mellan högst och lägst värderade ämnesområde är också något mindre bland högutbildade än bland lågutbildade. Det hade varit problematiskt om de högutbildade som har högskoleutbildning hade varit de som hade haft mindre forskningsförtroende. Men så är det inte. Högutbildade som i genomsnitt kan förväntas vara mer insatta i forskning än lågutbildade har högst tillit till alla fakulteters verksamhet.

Bedömningarna verkar något påverkade av vilken bekantskap man har med olika forskningsområden genom den egna utbildningens inriktning. De som har utbildning inom teknik och data har lika högt förtroende för forskning inom detta område som de har för medicin. Men avvikelse från det allmänna mönstret är inte särskilt stor. Personer med pedagogisk utbildning tror visserligen mer på utbildningsvetenskap än vad andra grupper gör, men de har ändå lägst förtroende för området och placerar det även lägre än man placerar humaniora.

Könsskillnaderna är små i forskningsförtroendet, men de mönster som finns känner vi igen sedan tidigare. Män jämfört med kvinnor har ett något högre förtroende för teknisk och naturvetenskaplig forskning, men också för medicinsk forskning, medan kvinnor jämfört med män har ett något större förtroende för samhällsvetenskaplig, utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning.

Ålderskillnaderna i forskningsförtroendet tenderar att vara större än könsskillnaderna. Framförallt utmärker sig de yngsta (15-19 år) genom att ha det lägsta förtroendet på de flesta områden. Det är bara när det gäller utbildningsvetenskap som en annan åldersgrupp har ett något sämre förtroende än de yngsta. Och den gruppen är de äldsta över 65 år. Högst forskningsförtroende har åldersgrupper som fortfarande har mest kontakt med universiteten eller nyss hade det, det vill säga åldersgrupperna 20-29 år respektive 30-39 år. Gruppen 20-29-åringar toppar i förtroende när det gäller utbildningsvetenskap och humaniora, medan 30-39-gruppen har högst förtroende när det gäller medicin, naturvetenskap, teknik och samhällsvetenskap.

De allra yngstas relativt låga förtroende för forskning är naturligtvis bekymmersamt, även om de svaga siffrorna till stor del beror på höga andelar vet inte-svar. Då är de unga vuxnas (30-39 år) relativt höga siffror för forskningsförtroendet mer uppmuntrande. Många av dem har någorlunda nyligen varit i kontakt med universitet och forskning och resultatet har i vilket fall inte blivit ett lågt forskningsför-

Tabell 2 Stort förtroende för forskning inom olika områden, efter demografi och utbildning, 2008 (procent)

	Medicin	Teknik	Naturvetenskap	Samhällsvetenskap	Utbildningsvetenskap	Humana	Minsta antal svar
Samtliga	80	72	65	50	38	37	1 523
Kön							
Kvinna	80	66	64	53	43	43	800
Man	81	77	67	46	34	31	722
Ålder							
15–19 år	60	51	49	37	32	25	86
20–29 år	75	67	68	55	54	47	149
30–39 år	85	76	71	57	44	46	228
40–49 år	83	74	70	56	43	39	249
50–64 år	81	71	64	48	36	38	454
65–85 år	83	74	63	45	31	28	355
Utbildning							
Låg	72	60	53	38	31	24	331
Medellåg	78	70	60	47	37	31	478
Medelhög	86	73	70	50	39	39	315
Hög	89	82	80	63	48	56	365
Utbildningens inriktning							
Ekonomi/handel/adm	84	73	63	48	36	36	271
Estetisk /kultur/media	74	60	62	51	36	43	91
Hälsa-/sjukvård	87	70	69	56	46	42	177
Teknik/industri/natvet/data	81	81	67	44	29	29	228
Pedagogik	88	79	77	68	58	61	109
Samhällsv/juridik/soc arb	86	76	77	65	53	53	123
Partisympati							
V	71	60	59	50	40	45	82
S	78	71	64	53	44	39	541
MP	82	66	71	52	44	42	109
C	80	72	63	46	35	32	68
FP	92	80	78	55	38	47	101
KD	90	79	71	44	28	31	71
M	86	77	69	49	38	38	349
SD	80	72	57	33	25	18	68

Kommentar: Resultaten avser den sammanlagda procentandelen för svarsalternativen 'mycket stort förtroende' och 'ganska stort förtroende'.

troende. Tvärtom har det resulterat i det högsta forskningsförtroendet bland alla åldersgrupper.

Forskningsförtroendet skiljer sig något åt beroende politiskt intresse. Personer med ett stort politiskt intresserade har överlag ett högre förtroende för alla ämnesområde, även rangordningen är i huvudsak densamma. På en punkt noteras en tydlig skillnad: politiskt intresserade sätter humaniora före utbildningsvetenskap, de som saknar politiskt intresse gör en omvänd bedömning.

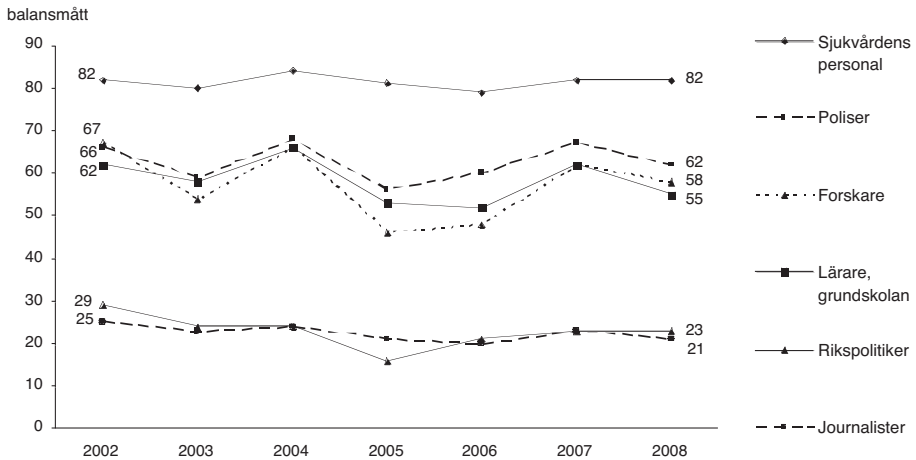
De partipolitiska skillnaderna i förtroendet för forskningen är liksom de åldersmässiga förhållandevis stora bland allmänheten. När det gäller lågt forskningsförtroende är det främst sympatisörer med två partier som utmärker sig - anhängare till Sverigedemokraterna men också sympatisörer med Vänsterpartiet. Sverigedemokrater har lägst förtroende av alla partisympatigrupper när det gäller teknisk, naturvetenskaplig, utbildningsvetenskaplig och humanistisk forskning. Vänsterpartiets sympatisörer ligger i botten när det gäller förtroende för medicinsk och teknisk. På de flesta ämnesområden har Folkpartiets anhängare högst förtroende. Det gäller alla områden utom utbildningsvetenskap där Socialdemokraternas och Miljöpartiets sympatisörer toppar.

Sverigedemokraternas relativt låga förtroende för forskning har vi noterat tidigare. Som när det gäller så mycket annat utmärks Sverigedemokraternas anhängare av ett lågt förtroende för de flesta av det etablerade samhällets institutioner, inklusive forskningen (se vidare kapitlet om allmänt institutionsförtroende).

Förtroende för yrkesgruppen forskare

Liksom för universiteten och de olika forskningsområdena går det långsiktiga förtroendet också svagt nedåt för yrkesgruppen forskare. Andelen svars personer i SOM-studierna som anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare var 67 procent när vi inledde mätserien 2002. I den senaste mätningen 2008 var andelen som svarade att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare nere på 58 procent, en minskning med -9 procentenheter.³ Även jämfört med resultaten 2007 minskar förtroendet för forskare något, från 62 procent till 58 procent 2008.

Som framgår av uppställningen i figur 2 är inte forskarnas tapp i förtroende något unikt. Alla andra yrkesgrupper som ingår i SOMs mätningar sedan 2002 har också fått uppleva förtroendenedgångar, men dock oftast något mindre sådana än yrkesgruppen forskare. Sjukvårdens personal som toppar yrkesgruppernas förtroendeliga har minskat -3 procentenheter i förtroende mellan 2002 och 2008, polisen -4 procentenheter, lärare i grundskolan -7 procentenheter, rikspolitiker -6 procentenheter och journalister -4 procentenheter.⁴ Forskarnas motsvarande förtroendetapp är -9 procentenheter.

Figur 2 Förtroende för olika yrkesgrupper 2002 – 2008 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna och visar andelen svarspersoner som angivit ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika yrkesgrupperna. Procent är beräknad bland personer som besvarat förtroendefrågorna (inkl svarsalternativet "ingen uppfattning"). Resultaten för yrkesgruppen journalister är för åren 2002, 2003, 2005 och 2006 ett medeltal för journalister i radio/TV och journalister i dagspress. Tre andra yrkesgrupper ingår också i studien 2008, domare, företagsledare och lobbyister. Andelen med ett mycket eller ganska stort förtroende var 51 procent för domare, 27 procent för företagsledare och 7 procent för lobbyister.

Den uppgång i förtroendet för forskare som vi kunde iaktta 2007 visar sig alltså vara tillfällig. Vi trodde då att uppgången hade med klimatdebatten att göra – tilltron till forskare ökade i första hand bland personer som oroar sig för klimatförändringarna (Holmberg och Weibull 2008). Sedan dess har klimatfrågans plats i debatten minskat och klimatoron gått ned något bland SOM-undersökningens svarspersoner (se inledningskapitlet). Den ekonomiska krisen har istället kommit i fokus med mycket uppmärksamhet på inte bara den finansiella sektorns tillkortakommanden och aktörernas girighet utan också på experters och forskares bristande kunskaper och oförmåga att förutse vad som händer. Arbetsmarknadsministern har talat om ett "riktigt skitår". Riktigt så illa har det inte varit för forskarnas förtroende. Men något bra år har det inte varit. Vår tolkning är att den begynnande ekonomiska krisen är en av de faktorer som drar ned förtroendet för forskarna, liksom krisen drar ned förtroendet för många andra etablerade yrkesgrupper. Att ha ledande och synliga befattningar när det blåser snålt i kristider kan fresta hårt på förtroendekapitalet. Det går inte heller att bortse ifrån att det kan röra sig om en långsiktig försvagning oavsett vad som händer ett enskilt år.

Forskare har något högre förtroende än vad universitet/högskolor har. Det är samma tendens som för flertalet andra kategorier: yrkesgruppen åtnjuter ett något

högre förtroende än institutionen de verkar inom (se kapitlet om institutionsförtroende).

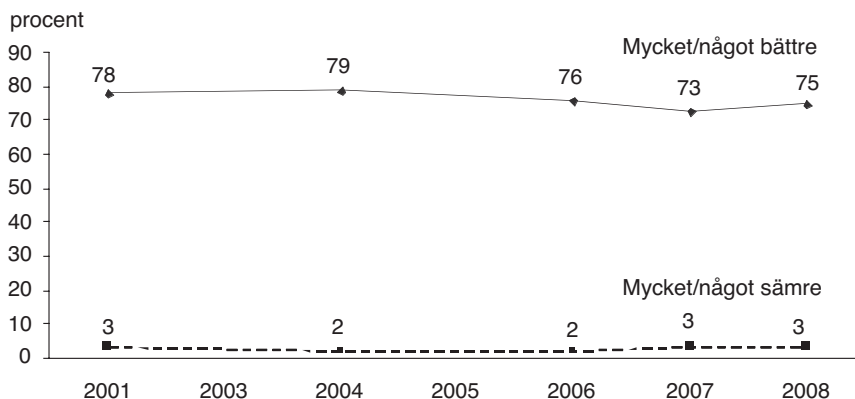
Förtroendet för forskare är ungefär detsamma i alla olika sociala och politiska grupper. Variationen är begränsad kring ett medeltal kring 60 procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende. Bland grupper som hyser ett relativt högt förtroende för forskare märks 20-29-åringar och unga vuxna mellan 30-39 år och högutbildade personer; två tredjedelar av de senare har stort förtroende för forskare, i jämförelse med under hälften bland lågutbildade.

En av de högsta förtroendesiffrorna noteras bland Saco-medlemmar med 73 procent, jämfört med LO-medlemmarnas 58. Folkpartiets sympatisörer har precis som i fråga om ämnesområden ett högt förtroende för forskare (69 procent). Sverigedemokraternas anhängare hade 2007 ett mycket lågt forskarförtroende. I SOM-undersökningen 2008 urskiljer sig inte SD:s sympatisörer på samma sätt. Nu uppvisar de tvärtom ett resultat som motsvarar genomsnittet för alla svarspersoner.

Har vetenskapen gjort det bättre eller sämre för vanliga människor?

Vetenskap är ett mycket positivt värdeladdat ord. Vetenskap är dessutom ”objektivt sett” en mycket positiv och långsiktigt nyttig verksamhet. Givet allt detta positiva är det inte underligt att de flesta som tillfrågas anser att vetenskapens utveckling snarare gjort livet bättre än sämre för vanliga människor. Andelen bättre-svar brukar hålla sig kring 75-80 procent. Sämre-svaren är mycket ovanliga, kring max 3-4 procent. När vi i SOM-undersökningarna ställt samma fråga har vi också fått resultat av detta slag.

Figur 3 *Har den vetenskapliga utvecklingen de senaste årtiondena gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor? 2001-2008 (procent)*

Kommentar: Frågeformulering och fullständig svarsfördelning 2008 redovisas i tabell 3.

Tabell 3 *Har den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?, efter demografi och utbildning, 2008 (procent)*

	Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre/sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samtliga	30	45	14	3	0	8	100	1 532
Kön								
Kvinna	28	46	14	3	1	8	100	810
Man	31	43	14	3	1	8	100	722
Ålder								
15–19 år	21	39	9	8	1	22	100	90
20–29 år	31	51	10	3	0	5	100	152
30–39 år	32	49	11	3	0	5	100	231
40–49 år	34	38	17	3	1	7	100	247
50–64 år	29	47	14	2	0	8	100	452
65–85 år	29	44	16	1	1	9	100	360
Utbildning								
Låg	25	44	14	1	1	15	100	325
Medellåg	27	45	14	4	0	10	100	483
Medelhög	30	45	18	3	1	3	100	316
Hög	40	45	9	3	1	2	100	365
Utbildningens inriktning								
Ekonomi/handel/adm	34	42	15	2	0	7	100	275
Estetisk/kultur/ media	32	48	11	4	1	4	100	91
Hälsa-sjukvård	30	47	15	3	0	5	100	178
Teknik/natvet/data	34	43	13	4	0	6	100	327
Pedagogik	25	57	7	4	2	5	100	110
Samhällsv/juridik/soc arb	38	46	12	2	1	1	100	124
Partisynpati								
V	18	51	20	3	2	6	100	84
S	29	45	13	3	0	10	100	546
MP	22	55	15	2	0	6	100	110
C	24	55	14	0	0	7	100	71
FP	40	47	6	3	0	4	100	99
KD	25	46	19	3	0	7	100	72
M	42	39	13	1	0	5	100	350
SD	25	39	15	7	4	10	100	69

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Men nivåskattningar är inte i detta sammanhang det mest intressanta. Viktigare är istället att studera vad som händer över tid och hur resultaten är i olika sociala och politiska grupper. I figur 3 och tabell 3 redovisas hur svenska folkets bedömning av

vetenskapens folkliga nytta ser ut i olika samhällsgrupper och hur den förändrats sedan första mätningen 2002.

Andelen personer som 2002 och 2004 tycker att vetenskapens utveckling under de senaste årtiondena gjort livet mycket eller något bättre för vanliga människor är 78 respektive 79 procent. I de senaste mätningarna 2007 och 2008 är motsvarande andelar något lägre, 73 respektive 75 procent. Tendensen är alltså något fallande. Den sedan upplysningstiden och av encyklopedisterna etablerade visionen att vetenskapen gör livet bättre för människan får ett något minskande stöd i SOM:s tidseriemätningar under början av 2000-talet, även om nivån fortfarande är mycket hög.

Det är dock inte uppfattningen att vetenskapen försämrar livet som ökar. Vad som ökar något lite är istället andelen varken eller-svar respektive andelen personer utan uppfattning. Den positiva bilden att vetenskap leder till förbättringar för vanliga människor är något svagare förankrad bland svenska folket idag än för fem-sex år sedan.

Gruppskillnader i åsikten att vetenskapens utveckling är bra för vanliga människor är inte stora. Kvinnor och män har till exempel mycket lika åsikter. Men några av de något större skillnader som finns är värda att uppmärksamma. Högst andelar för uppfattningen att vetenskapen gjort livet bättre för de många människorna återfinns bland 20-29-åringar respektive 30-39-åringar (82 respektive 81 procent), bland högutbildade (85 procent), bland Saco-medlemmar (87 procent) och bland Folkpartiets sympatisörer (86 procent). Lägst andelar hittar vi främst bland tonåringar, bland lågutbildade och bland anhängare till Sverigedemokraterna och Västerpartiet – mellan 60 och 69 procent.

Satsa på spetsforskning?

Lågt eller högt förtroende kan få konsekvenser. När det gäller forskningsförtroende vet vi att det har ett samband med viljan och intresset för att Sverige satsar på forskning på vad vi har kallat världsbästanivå. Människor med ett lägre förtroende för universitet och forskning är mindre angelägna att Sverige satsar på resurser på avancerad forskning än personer med en hög tilltro till forskningsverksamhet. I SOM-undersökningarna mäter vi inte direkt människors biståndsvilja när det gäller forskning. Vad vi mäter är hur viktigt människor bedömer det är att Sverige forskningssatsar på världsbästanivå inom olika vetenskaper. Antagandet är att personer som tycker det är mycket viktigt att Sverige forskningssatsar också är mer positiva till att resurser avsätts för forskning jämfört med personer som *inte* anser att det är lika viktigt att Sverige satsar på forskning.

Förtroende och biståndsvilja hänger ihop. Om forskarsamhället skall lyckas bevara och kanske helst stärka de många människornas vilja att via skatten och olika insamlingar betala för forskningen måste forskningsförtroendet bibehållas på en hög nivå.

Tabell 4 Uppfattning om prioritering av forskningsområden i Sverige 2002-2008 (procent)

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Cancer						
2002	78	17	3	0	2	100
2003	81	15	2	0	2	100
2006	79	17	2	0	2	100
2008	79	17	2	0	2	100
Hjärt-/lungsjukdomar						
2007	67	25	4	0	4	100
Miljö						
2002	57	34	5	0	4	100
2003	58	32	6	1	3	100
2004	51	37	6	1	5	100
2005	49	37	6	1	7	100
2006	53	37	7	1	2	100
2007	60	31	4	0	5	100
2008	59	33	5	1	2	100
Reumatiska sjukdomar						
2004	59	32	4	0	5	100
2008	55	37	5	0	3	100
Energi						
2002	54	35	5	1	5	100
2005	52	33	6	1	8	100
2007	56	34	4	0	6	100
Klimat						
2007	54	33	7	1	5	100
Teknik						
2003	47	38	8	1	6	100
Allergier						
2005	37	42	11	1	9	100
Genteknik						
2002	27	30	26	9	8	100
2003	35	29	20	9	7	100
2004	24	34	23	8	11	100
2005	20	30	24	12	14	100
2006	23	34	27	8	8	100
2007	21	34	26	7	12	100
2008	20	36	28	7	10	100
Pedagogik						
2002	35	44	12	2	7	100
2005	21	36	23	5	15	100
2007	20	38	24	4	14	100
Hållbart fiske						
2008	29	46	14	3	8	100

forts.

Tabell 4 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
IT						
2002	28	44	17	2	9	100
2004	28	42	17	2	11	100
2006	21	39	27	4	9	100
Transportteknik						
2002	26	45	20	1	8	100
2005	27	44	16	2	11	100
2008	28	46	18	1	7	100
Nationalekonomi						
2003	26	44	19	3	8	100
2007	18	41	25	3	13	100
Svenska språket						
2005	22	30	27	10	11	100
Globalisering						
2008	20	37	21	6	16	100
Företagsekonomi						
2005	17	40	25	5	13	100
Historia						
2002	10	29	42	11	8	100
2003	13	28	35	13	11	100
2006	9	22	47	13	9	100
Rymden						
2004	9	25	40	14	12	100
2006	6	20	43	21	10	100
2007	7	17	39	25	12	100
2008	5	20	43	22	10	100
Statsvetenskap						
2006	9	32	36	9	14	100
Arkeologi						
2004	9	30	39	11	11	100
Filosofi						
2004	8	20	39	16	17	100
2008	5	16	42	21	16	100
Design						
2005	8	20	36	23	13	100
Litteraturvetenskap						
2007	6	20	40	19	15	100
Religiösa seder och bruk						
2008	4	14	34	37	11	100

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2008.

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?'. Svartalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2008 mellan 2 och 3 procent.

Betraktat ur detta perspektiv är det inte bra att svenska folkets biståndsvilja - indirekt mätt via hur viktiga olika forskningssatsningar bedöms vara – tenderar att långsamt minska i SOM-undersökningarna. Enkätfrågan om vikten av forskningssatsningar har ställts för tjugofem olika vetenskapsområden sedan 2002. Studien år 2008 omfattade nio forskningsfält. Flera av dem har mätts tidigare vilket möjliggör analyser av hur viktighetsbedömningarna förändrats över tid.

Resultaten presenteras i tabell 4 i rangordnad form. Högst upp redovisas de forskningsområden som flest svarande tycker vi bör forskningssatsa på. Mot botten återfinns de vetenskaper som har minst folkligt stöd när det gäller framtida satsningar på spetsforskning.

För sju forskningsfält kan vi jämföra viktighetsbedömningarna 2002-2004 med motsvarande värderingar 2008. De flesta forskningsområden är små och går inte entydigt åt samma håll. Men i fyra fall kan vi notera minskningar i andelen personer som anser att det är mycket viktigt att Sverige satsar på forskning på världsbästanivå medan antalet fall där andelen viktighetsbedömningar ökar är tre. I genomsnitt minskar andelen mycket viktigt-svar med -2 procentenheter för de sju områdena. En motsvarande analys kan göras för sex forskningsområden när det gäller förändringar i viktighetsbedömningar mellan 2002-2004 och 2007. Den visar på en nedgång i viktighetsbedömningarna för fyra områden och en uppgång för två. Genomsnittligt går andelen mycket viktigt-svar ned med -4 procentenheter.

De vetenskapsområden som tenderar att få ett något ökat viktighetsstöd är främst miljö- och energiforskning (+2 i båda fallen) samt forskning kring transportteknik (+2). Här kan man misstänka att klimatdebatten spelat en roll liksom kanske också den krisen för fordonsindustrin som började synas under mätperioden hösten 2008. Bland de vetenskaper som fått se sin andel mycket viktigt-svar minska märks i första hand pedagogik (-15), nationalekonomi (-8), genteknik (-7), rymdforskning (-4) och forskning kring reumatiska sjukdomar (-4).

I SOM-undersökningen 2008 inkluderades också tre nya tänkbara forskningsfält. Resultaten för dem illustrerar ett mönster vi känner igen sedan tidigare. Svenska folket har en stark tendens att prioritera ”nyttig” och ”användbar” forskning. Bland de nya områden vi frågade om 2008 bedömdes forskning kring hållbart fiske som viktigast, följt av forskning om globaliseringen och på klart sista plats forskning om religiösa seder och bruk.

Sett mer generellt placeras olika former av medicinsk forskning i topp när svenska folket viktighetsbedömer olika forskningsområden. Cancerforskning hamnar högst upp på plats 1. På andra plats (2) kommer forskning om hjärt-lungsjukdomar med forskning om reumatism på plats 4. Aktuella områden som miljö-, klimat- och energiforskning placeras också högt på platserna 3, 6 respektive 5. Andra relativt konkreta och nyttiga forskningsområden som också hamnar på den övre halvan är teknisk forskning på plats 7, forskning om allergier på plats 8 och forskning kring genteknik på plats 9.

Längst ned mot botten av prioriteringslistan återfinns många humanistiska forskningsområden som filosofi, design, litteraturvetenskap och arkeologi. De kan måhända kortsiktigt uppfattas som mindre matnyttiga. Långt ned på listan ligger också ett samhällsvetenskapligt ämne som statskunskap och ett naturvetenskapligt som rymdforskning.

Men allra längst ned i botten hamnar det nya området forskning kring religiösa seder och bruk. Teologisk forskning har det uppenbarligen inte lätt i det sekulariserade Sverige. En ökad satsning på spetsforskning på det religiösa området har med vårt sätt att mäta ett mycket svagt stöd av svenska folket.

När det gäller forskning kring globaliseringen visar SOM-undersökningen på ett något större folkligt stöd. Plattsiffran på prioriteringslistan blir 16 bland 25 undersökta forskningsområden. Genom att vi i en annan del av SOM-undersökningen 2008 studerar svenska folkets attityder till globalisering kan vi fördjupa analysen något. Således kan vi visa att det främst är personer som uppfattar globaliseringens effekter som positiva för världen, för Sverige eller för sig själva som tycker att forskning på området är viktigt. Människor som är mer negativa till globaliseringens effekter – framförallt när det gäller inverkan på en själv – har en stark tendens att inte bedöma forskning kring globalisering som viktig.

Att människor som upplever globaliseringen som gynnsam också vill ha mer globaliseringsforskning är kanske inte så förvånande. Egenintresset och nyttoaspekten spelar in. Däremot kan vi undra över varför personer som upplever globaliseringen som någonting negativt – som ett hot – till övervägande delen bedömer forskning kring problemet som oviktig. Varför vill man inte satsa på forskning för att eventuellt mildra eller avlägsna globaliseringsshotet? Inställningen förefaller uppgiven. Eller uppfattar man att forskningen inom området i själva verket fungerar som ett stöd för den globalisering man inte anser vara önskvärd?

Om vi ser på vilka samhällsgrupper det är som tenderar att vara överrepresenterade bland personer som bedömer globaliseringens effekter mest negativt finner vi endast små skillnader mellan olika sociala grupper men något större skillnader mellan olika politiska grupper. Politiskt är det främst personer ideologiskt till vänster och sympatisörer till Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna som uppfattar globaliseringens effekter negativt. Men vi finner också en klar koppling till forskningsförtroende. Människor med ett lågt förtroende för universitet och forskning på våra olika indikatorer har en tendens att också uppfatta globaliseringen negativt. Och då förstår vi bättre varför dessa personer inte vill satsa på forskning för att eventuellt kunna minimera de negativa effekterna. De vill inte satsa på mer forskning därför att de mer allmänt inte har något förtroende för forskning. Lågt förtroende har fått tydliga konsekvenser i detta fall.

Det finns inte obetydliga skillnader i olika gruppers bedömningar av vilken forskning Sverige skall satsa på. Den medicinska forskningen, särskilt reumatiska sjukdomar, prioriteras klart högre bland äldre än bland yngre. Omvänt gäller för globalisering och rymden, men även för filosofi, där yngre är mer intresserade än

äldre. Skillnaden mellan låg- och högutbildade är i fråga om forskningsprioritering inte lika entydig som när det gäller förtroende för olika forskningsområden. På flertalet av de sju områden som undersöks 2008 är skillnaden i statsningsvilja liten mellan olika utbildningsgrupper. Cancer och reumatiska sjukdomar markeras dock mera av lågutbildade, medan högutbildade står relativt sett starkast i fråga om miljöforskning.

Att Miljöpartiets sympatisörer i betydligt högre grad prioriterar miljöforskning och forskning om hållbart fiske är knappast överraskande. Särskilt Vänsterpartiets och Centerpartiets sympatisörer ligger mycket lågt i fråga om genteknisk forskning i jämförelse främst med moderatsympatisörer. Att det finns en ekologi/tillväxtdimension i synen på vilken forskning som skall prioriteras verkar uppenbart. Också globaliseringen är ett område där ideologiska skillnader kan skönjas. Här finns det minst stöd bland Sverigedemokraternas sympatisörer och mest bland Moderaternas.

Det vänder kanske redan i år?

Den svagt fallande trenden för forskningsförtroendet bland svenska folket kanske vänder redan i år. Den ekonomiska krisen kan spela in här. Utbildningssatsningar och forskning kan komma att uppfattas som räddare i nöden – som en del av lösningen, inte som en del av problemet. I så fall kan SOM-institutets sex-sjuåriga trender med nedåtgående resultat för förtroendet för universitet och forskning i Sverige bromsas upp och kanske vända uppåt igen. Om det händer kan forskarsambället och universiteten dock inte odelat ta åt sig äran. En tacksamhetens tanke måste i så fall ägnas den ekonomiska krisen som hjälpt till att återställa förtroendet för universitet och forskning. Men lättnaden kan bli tillfällig. När krisen väl är över kan de långsiktiga faktorer som åstadkommit den minskande forskningstilltron börja verka igen.

Men om allt detta kan enbart spekuleras. Det behövs betydligt längre tidsserier för att vi skulle få en tydligare bild av de underliggande, långsiktiga trenderna. På kort sikt kan den ekonomiska krisen ändå påverka synsätten. Forskarsambället får hålla tummarna för att den trots allt för något gott med sig – en ökad tilltro till universitet och forskning.

Noter

- ¹ Mätningarna har gjorts av SOM-institutet inom ramen för forskningsprojektet *Vetenskapen i Samhället* (ViS) lett av Sören Holmberg och Lennart Weibull. Den ideella föreningen *Vetenskap & Allmänhet* har finansierat studierna ända sedan starten 2002. En fyllig tabellredovisning av resultaten från SOM:s ViS-mätningar återfinns i Holmberg, Nilsson och Weibull (2009) *Vetenskapen i Samhället* (ViS). SOM-rapport nr 2009:7.
- ² Resultaten gäller som tidigare andelen svarspersoner som anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för de olika fakultetsområdena.
- ³ Om vi jämför de genomsnittliga resultaten för 2002/2003 med snittresultaten för 2007/2008 blir nedgången mindre, endast -1 procentenhet, men dock en nedgång.
- ⁴ Jämförelsen för journalisterna är mellan 2004 och 2008.

Referenser

- Holmberg; Sören och Weibull, Lennart (2008). Förtroendeförsvagning för forskning. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Nilsson Åsa och Weibull, Lennart (2009). *Vetenskapen i samhället* (ViS). Göteborg: SOM-rapport 2009:7.

HAR VI RÅD MED EN GOD MILJÖ?

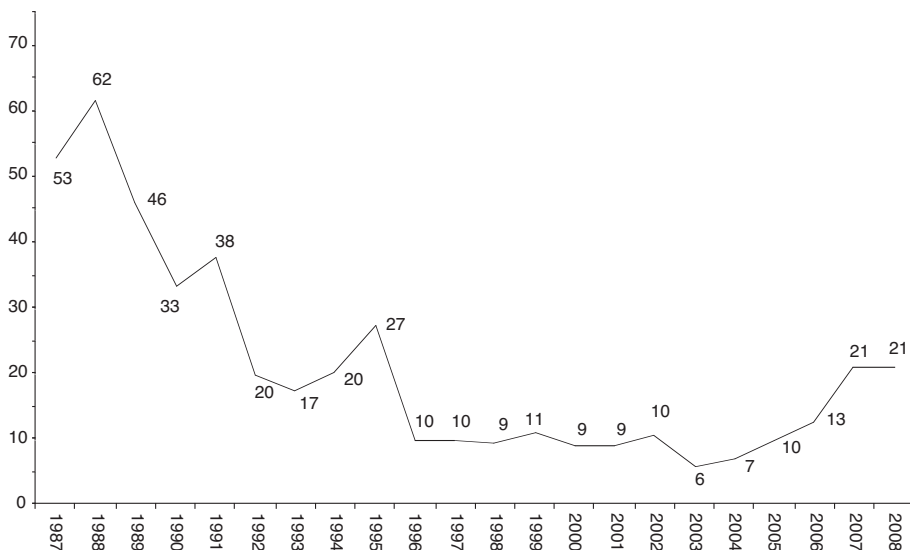
NIKLAS HARRING, SVERKER C. JAGERS
OCH JOHAN MARTINSSON

I den klassiska artikeln *Up and Down with Ecology*, beskriver Anthony Downs (1972) hur (den amerikanska) allmänhetens miljöengagemang har utvecklats över tid. Hans förutsägelse är att miljöfrågan – efter att en tid ha spelat en framstående roll på den politiska dagordningen – kommer att leva en relativt tynande tillvaro, för att sedan med viss regelbundenhet åter blomma upp igen. I det här kapitlet skall vi betrakta den svenska miljöopinionen i backspegeln och studera hur svenskarnas miljöengagemang har utvecklats över tid: Finner vi möjligen ett motsvarande mönster även i Sverige, eller har miljöengagemanget utvecklats annorlunda här?

Downs beskriver miljöfrågans liv på den politiska dagordningen på följande vis: Först lever frågan en obetydlig tillvaro. Därefter uppmärksammas den – huvudsakligen genom att den lyfts upp på mediernas dagordning. Det genererar ett ökat medborgerligt engagemang som varar under en viss tidrymd, varefter engagemanget dalar och frågan återgår till ett slags ”vänteläge” – dock med potential att återkomma på dagordningen, men då med minskad intensitet. Tesen om att miljöfrågan periodvis skulle befinna sig i något slags viloläge och bara då och då väckas till liv, har kritiserats. Visserligen tycks det finnas en tendens att specifika miljöfrågor, såsom uttunningen av ozonlagret, spridningen av miljögifter och försurningen av skogarna, närmast försvunnit från dagordningen efter att ha haft ”sin” tid i rampljuset. Riley E Dunlap (2002) hävdar dock att miljöfrågan i vid bemärkelse är en av de frågor som har etablerat en permanent plats på den (amerikanska) politiska dagordningen.

I figur 1 redovisas det svenska miljöengagemanget över tid genom att ange andelen som ansett miljöfrågan vara en av de tre viktigaste samhällsfrågorna i de årliga SOM-undersökningarna under åren 1987 till 2008. När vi studerar utvecklingen över tid så finner vi att engagemanget förvisso varierar. Under somliga perioder, t ex åren 1988, 1991, 1995 och slutligen under perioden 2006-2007, redovisas tydliga uppgångar i engagemanget, medan det däremellan stundom avtar och stundom ligger på ganska stabila nivåer. Kort sagt, det tycks inte finnas någon tydlig symmetri eller regelbundenhet i förändringarna utan variationen är tämligen oregelbunden eller komplex, om man så vill.

Figur 1 Miljöfrågors viktighet bland allmänheten 1987-2008 (procent)

Kommentar: Siffrorna i figuren visar andelen bland samtliga tillfrågade som anger miljön som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Källa: SOM-undersökningarna 1987-2008.

Det tydligaste intrycket är dock att miljöfrågan har en lång väg att gå för att åter nå upp till de höjder den befann sig på mot slutet av 1980-talet. Trots det kraftfulla fokus på klimat- och miljöfrågor som vi har bevittnat i massmedia de senaste åren (jmf Jagers & Martinsson 2007) anger endast omkring en femtedel miljön som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Det är visserligen en stark och tydlig ökning sedan bottenåret 2003, men samtidigt oerhört långt från de 50-60 procent som uppnåddes 1987-1989.

I det här kapitlet inleder vi med att diskutera olika faktorer som föreslagits kunna förklara just förändringar i miljöengagemang över tid. Därefter följer en lite närmare empirisk granskning av en av dessa förklaringsfaktorer som vi anser ligger rätt i tiden just nu: Ekonomins utveckling.

Hur förklaras trender i miljöengagemang?

Downs artikel var en viktig milstolpe inom studiet av miljöopinion. Senare forskning har emellertid utvecklats och förfinats, bland annat på så sätt att man senare kunnat visa att det är många olika faktorer som påverkar människors miljöengagemang (Van Liere & Dunlap 1980) och vidare att flera av dessa faktorer sannolikt har olika stor betydelse beroende på vilket land man undersöker. Ur ett länderkom-

parativt perspektiv kan man till exempel finna förklaringar till skillnader miljöengagemang utifrån exempelvis faktorer som ekonomisk utveckling och faktisk miljösituation (jmf Franzen 2003; Gelissen 2007). Vårt fokus ligger dock på att studera förändringar över tid i den svenska opinionen. För att förklara dessa, kan man lite grovt säga att förklaringarna befinner sig på två olika nivåer. Dels har det lanserats förklaringar som befinner sig på en slags mikronivå, eller individnivå. Dessa är ofta hämtade från den psykologiska litteraturen och postulerar att människors miljöengagemang förändras tack vare sådant som förändringar i individernas verklighetsuppfattning (ex: O'Connor, m.fl. 1999), deras subjektiva uppfattning om sociala normer, deras egna personliga normer (Stern, m.fl. 1986; Stern, m.fl. 1999) eller helt enkelt (men inte så lättundersökt) att deras grundläggande värderingar förändras (Inglehart 1977; 1990; 1995; Schultz & Zelezny 1999). Sociologiska eller socioekonomiska faktorer lyfts också ofta fram; exempelvis har tidigare forskning studerat hur bostadsort, kön och ålder kan förklara människors miljöattityder (Van Liere & Dunlap 1980; Bennulf 1994). Många av dessa individnivåförklaringar är dock inte särskilt kraftfulla när det gäller att förklara förändringar över tid i den aggregerade opinionen.

Den andra typen av förklaringar befinner sig istället på makronivån och handlar om att det i grund och botten är yttre faktorer (kontextuella faktorer) som sätter igång förändringar i människors miljöattityder eller engagemang över tid.¹ Det är inte minst tre kontextuella faktorer som vunnit erkännande. För det första kan förändring i miljöengagemang förklaras av variationen i mediebevakningen. Det som vi här kalla "Dagordningsteorin" förutsäger att det är under perioder då media hårdbevakar miljöfrågorna som folks engagemang ökar i styrka (Elliott, m.fl. 1995). Den andra förklaringen har i andra sammanhang benämnts "Termostatteorin" (jmf Wlezien 1995) och innebär följande: När ett lands (i tidigare forskning företrädesvis USA:s) regering är uttalat miljövänligt, eller den i sin valkampanj har utlovat krafttag till förmån för miljön, t ex under Carter- och Clintonadministrationerna, avtar snabbt medborgarnas miljöengagemang då de upplever att de inte behöver oroa sig för att just dessa frågor inte kommer att tas i tillräckligt beaktande av den sittande regeringen (jmf Dunlap 2002). En tredje teori säger att allmänheten i goda ekonomiska tider har råd att prioritera miljön, vilket gör att miljöengagemanget då stiger (Elliott m.fl. 1995; 1996). Det här är en teori som delvis hämtar näring från nationalekonomisk teori och betydelsen av ekonomisk tillväxt för miljöattityder. Engagemanget för miljön stiger med inkomst, och miljö betraktas som en lyxvara som vi bara har "råd" att engagera oss i givet att vi befinner oss på de högre inkomstnivåerna. Samma sätt att resonera har också applicerats på ekonomiska konjunkturer; människor antas engagera sig i miljön under goda ekonomiska tider, men väljer att prioritera bort miljön i lågkonjunkturer (Elliott m.fl. 1995; Bennulf 1993).

Den sista förklaringen finner vi särskilt intressant i dessa dagar då Sverige och stora delar av världen lider av finanskris och avtagande sysselsättning. Teorin säger nämligen att graden av medborgerligt miljöengagemang är avhängig vilken ekono-

misk kondition landet befinner sig i. Det är främst i ekonomiskt goda tider som vi kan vänta oss ett högt miljöengagemang medan miljön omedelbart får stryka på foten när landet går in i ekonomiskt dåliga tider. Med tanke på utvecklingen i svensk ekonomi under det gångna året torde det vara ett gyllene tillfälle att sätta just ”ekonomi kontra miljö-teorin” under luppen och se hur robust det svenska miljöengagemanget är i ekonomiska kristider.

Sambandet mellan ekonomi och miljö har tidigare fått visst erkännande. Exempelvis visade Martin Bennulf i sin avhandling (1994) att det tycks finnas en stark negativ korrelation mellan engagemanget för de två frågorna, ett samband han dock fick anledning att ifrågasätta i senare arbeten (se t.ex. Bennulf 1997). Det finns all anledning att undersöka om det är så att sambandet försvinner eller om det bibehålls när vi undersöker en längre tidsperiod än den Bennulf har täckt upp i sina undersökningar. Skall teorin få ett tydligt och klart stöd, bör engagemanget för ekonomiska frågor ha ökat under det gångna året samtidigt som det svenska miljöengagemanget bör ha minskat eller åtminstone planat ut.

Syftet med detta kapitel är således att undersöka om det går att påvisa ett negativt samband mellan engagemang för ekonomiska- och miljörelaterade frågor. Hypotesen är att under perioder då svenskarna anser att det är viktigt att prioritera ekonomi- och sysselsättningsfrågor avtar samtidigt engagemanget för miljöfrågorna.

Tidigare studier (Bennulf & Selin 1993; Bennulf 1994; 1997; 1998, 1999; 2000) som undersökt relationen mellan miljöengagemang och ekonomisk konjunktur i den svenska opinionen har diskuterat miljöengagemang i en relativt bred bemärkelse och fört samman både attityder och politiskt beteende. Här väljer vi att avgränsa miljöengagemang till viktighetsbedömningar. Helt enkelt, vilka politiska frågor eller samhällsproblem som man anser vara de viktigaste i Sverige just nu. Det är angeläget att framhålla att miljöengagemanget i en vidare bemärkelse förmodligen är mindre konjunktorkänsligt. Personer som källsorterar slutar inte med det därför att det är dåliga ekonomiska tider (jmf Bennulf 1997).

Det finns stora fördelar med att operationalisera miljöengagemang något snävare. Genom ett sådant betraktelsesätt kan vi nämligen upptäcka relativt snabba förändringar. Om vi inte finner stöd för hypotesen om att miljöengagemang styrs av ekonomisk konjunktur utifrån en sådan operationalisering av miljöengagemang, lär vi inte finna det om vi mäter miljöengagemang utifrån en bredare betydelse heller.

Således studerar vi sambandet utifrån subjektiva bedömningar av miljöns och ekonomins viktighet. En alternativ studie vore att studera mer objektiva mått på ekonomisk utveckling, såsom BNP-utveckling över tid (Jmf Elliott m.fl. 1995). Det finns två huvudsakliga anledningar varför vi valt att inte se på den objektiva ekonomiska utvecklingen. För det första är det rimligen så att en påverkan från den ekonomiska utvecklingen till människors miljöattityder huvudsakligen går via deras subjektiva uppfattningar om ekonomin. För det andra har tidigare studier visat att medborgarnas uppfattningar om ekonomins utveckling över tid följer den faktiska

utvecklingen synnerligen väl, åtminstone i Sverige (Martinsson 2009, kap 4). Det gäller dock bara när vi ser till den aggregerade opinionen, men naturligtvis inte för varje enskild individ (se tex. Duch m.fl. 2000). I de empiriska analyser som följer nedan kommer vi att undersöka huruvida det finns en tendens att miljöfrågor är mindre viktiga när ekonomin står högt på agendan och vice versa.

Data

Den indikator på miljöengagemang som vi uteslutande använder är alltså människors bedömningar av vilka de viktigaste samhällsproblemen eller samhällsfrågorna är. Det handlar alltså inte om medborgarnas beteende eller om deras sakfrågeälskter, utan huruvida de anser att miljöfrågor tillhör de viktigaste frågor eller ej. Operationellt sett baserar sig våra data på en öppen fråga som har ställts varje år i SOM-undersökningarna: ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?”. Upp till tre frågor/problem kunde anges. Att det är en öppen fråga ser vi som en fördel då det är en stark indikator på att svaret verkligen betyder något för respondenten och återspeglar något som respondent själv tänker på. Eftersom frågan ingår i SOM-undersökningarna ända sedan 1987 har vi alltså data som löper över en relativt lång tidsperiod som innehåller både upp och nedgångar i den svenska ekonomin.

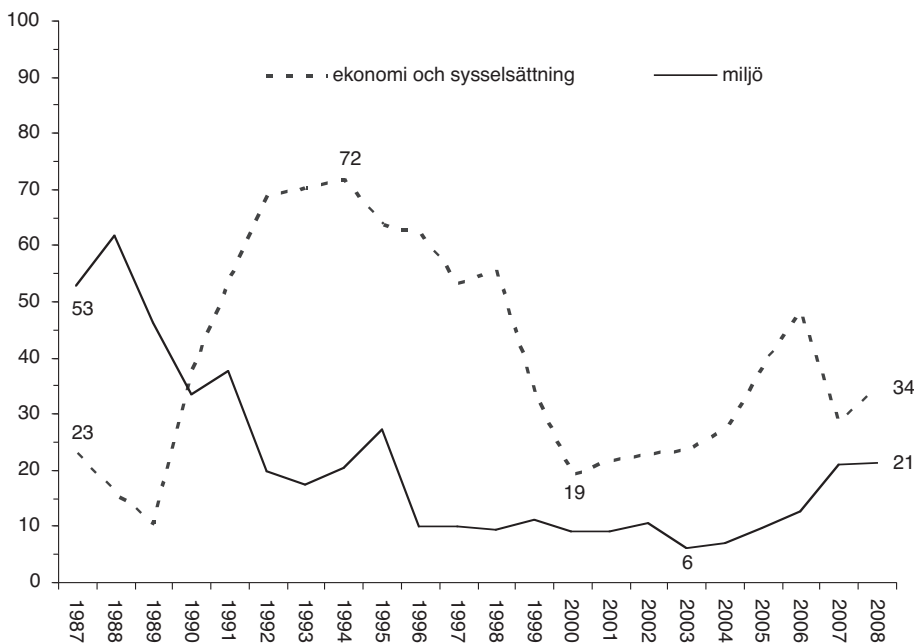
En del tidigare studier som visat att miljöfrågan är en av de frågor som ständigt är närvarande på den politiska agendan har använt sig av frågor där det uttryckligen ställs en fråga om miljö. Dunlap (2002) som ifrågasätter att miljöfrågan skulle leva en tynande tillvaro, gör det utifrån frågor som uttryckligen frågar om miljö: Om man anser att vi satsar för stora eller för små resurser på att skydda miljön; om man anser att miljölagstiftningen har gått för långt, om man anser att miljö bör skyddas oavsett kostnad² samt slutligen frågor som uttryckligen ger möjlighet att prioritera mellan miljö och ekonomi³.

Elliott m.fl. (1995) som alltså tidigare funnit ett samband mellan ekonomisk utveckling och prioritering av miljöfrågan använder sig också av en fråga som uttryckligen rörde huruvida man ansåg att de ekonomiska resurser som avsätts för att skydda eller förbättra miljön var för lite, tillräckligt eller för mycket.⁴ Elliots sätt att undersöka människors prioritering av miljöfrågor har dock sina begränsningar då många kan tendera att hålla med om att miljöfrågor borde prioriteras högre om de uttryckligen tillfrågas om detta. I vår undersökning behandlar vi miljön som en valensfråga (Stokes 1963), det vill säga något som flertalet helt enkelt håller med om när det gäller den övergripande målsättningen. Den skillnad mellan individer och den variation över tid som vi undersöker gäller prioriteringen av miljöfrågan, om den anses tillhöra de viktigaste samhällsproblemen eller ej. Med den öppna fråga som vi använder här är det svårare för miljöfrågan att bli prioriterad då svars-personerna själva på eget initiativ måste komma att tänka på miljöfrågor när de tillfrågas om de viktigaste samhällsproblemen.

Resultat

I figur 2 redovisas andelen svarande över tid som anger att ekonomi och sysselsättning respektive miljöfrågor är ett av de viktigaste samhällsproblemen. Studerar vi utvecklingen i figuren tycks den inte visa något tydligt (negativt) förhållande mellan i vilken mån människor prioriterar miljöfrågor kontra i vilken mån de prioriterar ekonomi och sysselsättning. Att tidigare studier på samma material har visat ett sådant förhållande är dock inte underligt. De tidiga åren tycks klart visa ett sådant samband. Under sent 1980-tal när miljöfrågeengagemanget når de högsta nivåerna i våra data (53 %) ligger ekonomiprioritet på ganska modesta nivåer, medan bilden är den motsatta under tidigt 1990-tal: När ekonomiprioritet når siffror över 70 % sjunker samtidigt miljöfrågeengagemanget. Men följer vi utvecklingen under senare delen av 1990-talet och det tidiga 2000-talet, så finner vi inte längre detta yin- och yangliknande förhållande utan *både* miljöfrågan och ekonomin har ganska låg prioritet under samma tidsperiod. För att sedan ungefär samtidigt öka i styrka igen i slutet av mätperioden.

Figur 2 Andel som bedömer ekonomi och sysselsättning respektive miljöfrågor som viktiga 1987-2008 (procent)

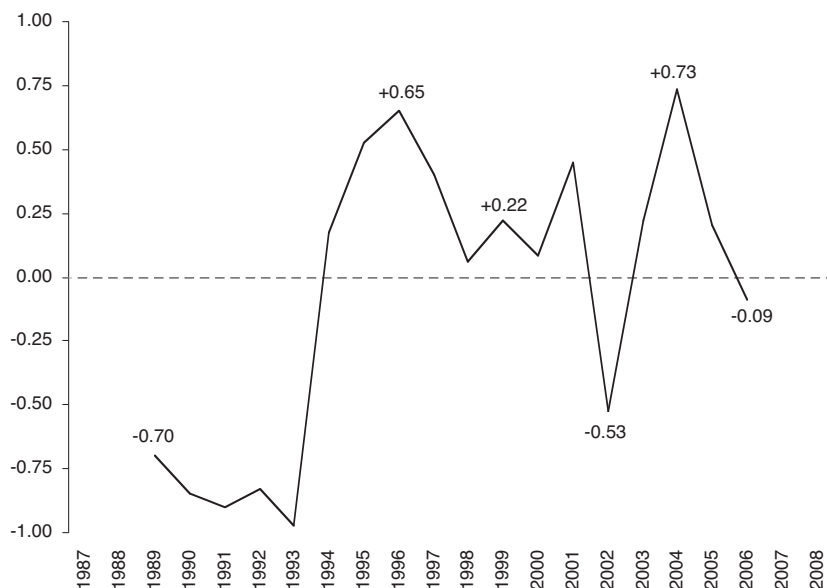
Kommentar: Siffrorna i figuren visar andelen bland samtliga tillfrågade som anger miljön respektive ekonomi och sysselsättning som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Källa: SOM-undersökningarna 1987-2008.

Ser vi till korrelationen mellan de båda kurvorna i figur 2 föreligger ett svagt negativt samband som dock inte är statistiskt signifikant ($r=-.24$, $p=.277$, $n=22$). Ett problem med tidserieanalyser är dock att de förutsätter att det eftersökta sambandet är konstant, och inte föränderligt över tid. Som påtalades ovan visar redan en visuell inspektion en antydning om att så kanske inte är fallet. I den vänstra delen av figuren ser det ut att finnas ett negativt förhållande mellan ekonomi och miljö, men mot slutet av perioden stiger viktigheten för både miljö och ekonomi samtidigt, vilket motsäger konjunkturhypotesen.

Vi undersöker därför nu om sambandet mellan ekonomins och miljöns viktighet förändras under den studerade perioden genom så kallade "moving-window-korrelationer". Det innebär att vi beräknar korrelationen separat för olika avsnitt av perioden. Som vi strax skall se förändras då bilden betydligt.

Figur 3 visar ett diagram baserat på "moving-window-korrelationer". Varje intervall är 5 år långt och centrerade korrelationer visas. Det innebär att den angivna korrelationen för, exempelvis år 2002 ($r=-.53$), visar korrelationen mellan de två tidsserierna under perioden 2000-2004.

Figur 3 Sambandet mellan ekonomins och miljöns viktighet i olika perioder. (Pearson's R, centrerade 5-årsintervall)

Kommentar: Figuren visar korrelationen över tid mellan andelen som bedömer miljön respektive ekonomin som ett av de viktigaste samhällsproblemen (se figur 2) under olika perioder. För varje år visas korrelationen för de fem år som ingår i perioden från två år tidigare till två år framåt. Det innebär till exempel att den angivna korrelationen för år 2002 ($r=-.53$), visar korrelationen mellan de två tidsserierna under perioden 2000-2004. Källa: SOM-undersökningarna 1987-2008.

Vi ser här att det i själva verket framstår som ett undantag att det föreligger en stark negativ korrelation mellan ekonomiska frågor och miljöfrågors viktighet bland allmänheten. Vi kan därmed konstatera att det på ett generellt plan inte tycks finnas ett negativt samband mellan miljöfrågans viktighet och ekonomins viktighet i den allmänna opinionen.

Fram till en bit in på 1990-talet ser vi tydliga negativa korrelationer, därefter fluktuerar korrelationerna kring positiva värden. För hela perioden är den genomsnittliga korrelationen i figur 3 för de 18 år för vilka 5-årskorrelationer kan beräknas $-0,07$, medan den för perioden efter 1993 är $+0,24$. Vi ser även några perioder där ekonomin och miljön istället korrelerar relativt starkt positivt och alltså utvecklas åt samma håll. Det första exemplet är i mitten av 1990-talet då både ekonomi och miljö snabbt sjunker på dagordningen och det andra är efter 2003 då båda frågeområdena istället åter stiger på dagordningen. Någon generell tendens till att ekonomi och miljö tränger undan varandra från dagordningen eller att medborgarna endast värderar miljöfrågor i perioder då de inte anser att ekonomin är viktig kan således inte ses i vårt empiriska material.

Resultaten utesluter dock inte att den ekonomiska utvecklingen spelar en viss roll, men för att förstå de markanta förändringarna i miljöengagemang som vi ser under de senaste 20 åren; där engagemanget som högst har legat på 53 % och som lägst nere på enbart 6 %, krävs större förklaringsmodeller: Variation i bedömningar av ekonomins viktighet är långt ifrån en tillräcklig förklaring till det varierande miljöengagemanget bland de svarande.

I detta kapitel har vi inte företagit någon omfattande analys av huruvida ett eventuellt samband mellan ekonomi och miljö ser olika ut i olika sociala, ekonomiska och politiska befolkningsgrupper. Generellt sett framträder dock liknande mönster för sambandet mellan ekonomi och miljö i olika socio-ekonomiska och politiska grupper. Det är även ett vanligt resultat inom opinionsforskningen att trots att olika gruppers åsikter ofta kan se olika ut när det gäller hur positiva eller negativa de är till olika politiska förslag, finns en stark tendens till att förändringen över tid går åt samma håll inom olika grupper.

Våra analyser indikerar dock vissa skillnader mellan olika grupper. Exempelvis är den negativa korrelationen något starkare bland män ($r=-0,29$) än bland kvinnor ($r=-0,20$). Den tydligaste skillnaden som framkommer är dock att det negativa sambandet mellan prioriteringen av ekonomi och miljö är avsevärt starkare bland politiskt intresserade. Korrelationen för hela tidsserien för samtliga svarspersoner är $-0,24$. Ser vi däremot till personer som är ”mycket intresserade” av politik är korrelationen istället $-0,37$ och därtill statistiskt signifikant ($p=.086$). Bland personer som säger sig vara ”inte alls” intresserade av politik är korrelationen däremot obefintlig ($r=.08$, $p=.713$). Vad dessa skillnader beror på lämnar vi dock denna gång åt framtida studier att utröna.

Plånboken eller miljön?

I takt med att hoten om ”den djupaste globala recessionen sedan den stora depressionen”⁵ har tilltagit, borde det svenska miljöengagemanget ha sjunkit som en sten, om vi skall tro på ”konjunktur-teorin”. Så har emellertid inte skett. Vi har istället visat att sambandet mellan miljö och ekonomi inte är så enkelt. Visserligen föreligger i vissa perioder ett starkt negativt samband mellan ställning på medborgarnas dagordning för ekonomiska frågor och miljöfrågor då de systematiskt rör sig åt olika håll. Det är under den 20-årsperiod vi studerar dock snarare undantaget än regeln. Kanske är det mönster som framträdde mellan 1987 och 1995 bara ett undantag. Vad detta kapitel har lyckats påvisa är att något självklart samband mellan prioriteringen av miljö och ekonomi inte existerar bland medborgarna. På ett generellt plan finns inga tecken på att miljöfrågor per automatik skulle sjunka undan från dagordningen i ekonomiska orostider.

Vad är det då som istället förklarar de kraftiga skiftningarna i miljöengagemang under perioden? Elliot m.fl. (1995) visar t.ex. hur medias dagordning delvis slår ut effekten av den ekonomiska utvecklingen. Exempelvis visar de att det amerikanska miljöengagemanget är tämligen starkt år 1990, trots de dåliga ekonomiska tiderna vid den perioden.

Vi har den senaste tiden på många sätt upplevt en speciell situation med stort fokus på både miljön; i och med den stora uppmärksamheten kring de globala klimatförändringar, och på ekonomi- och sysselsättningsfrågor i kölvattnet av den så kallade finanskrisen. Klimatfrågorna tycks inte ”glömts bort”, trots den omfattande rapporteringen om krisen i den globala ekonomin, utan fortsätter att vara med i medierapporteringen, vilket gör att vi kanske har en situation då ekonomisk och miljömässig kris kan samexistera i folks medvetande.

Noter

- ¹ Detta utesluter så klart inte att även faktorer på mikronivån medverkar till sådana förändringar. T ex är det fullt möjligt att tänka sig att en kontextuell faktor, såsom förändring i mediabevakning av miljöfrågor, först påverkar människors verklighetsuppfattningar (t ex. ”klimatförändringar är nog inte så stora trots allt”) vilket i sin tur leder till (i det här fallet) minskat miljöengagemang.
- ² “[A]re we spending too much, too little, or about the right amount on improving and protecting the environment?”; “At the present time, do you think environmental protection laws and regulations have gone too far, or not far enough, or have struck about the right balance?”; “Do you agree or disagree with the following statement? Protecting the environment is so important that requirements and standards cannot be too high, and continuing environmental improvements must be made regardless of cost.”

- ³ With which one of these statements about the environment and the economy do you most agree – protection of the environment should be given priority, even at the risk of curbing environmental growth, or economic growth should be given priority, even if the environment suffers to some extent?
- ⁴ "The question of relevance to us asked respondents whether spending on 'improving and protecting the environment' was (1) too little, (2) about right, (3) too much." (Elliott m.fl. 1995:44)
- ⁵ IMF-rapport citerad i Svenska Dagbladet: http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/artikel_2781501.svd

Referenser

- Bennulf, Martin (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Diagonalos
- Bennulf, M (1997) "Miljöengagemanget i graven". I Holmberg, S & L. Weibull (red) *Ett missnöjt folk? Göteborg: SOM-institutet*
- Bennulf, M. (1998) "Trafikanterna och miljöfrågorna". I Holmberg, S. & L. Weibull. (red) *Opinionssamhället Göteborg: SOM-institutet*
- Bennulf, M. (1998). "Medborgarna och den hållbara utvecklingen". I Holmberg, S & L. Weibull (red.). *Ljusnande framtid*. Göteborg SOM-institutet
- Bennulf, M. (2000) "Medborgarna tycker om miljön." I Holmberg, S. & L. Weibull. *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet
- Bennulf, M & H. Selin (1993) "Miljö vs ekonomi – Blir vi mindre miljövänliga i kristider". I S, Holmberg och L, Weibull (red.) *Perspektiv på krisen: SOM-undersökningen 1992* Göteborg: SOM-institutet
- Downs, A (1972) "Up and Down with Ecology – The 'Issue-Attention Cycle'" *The Public Interest*, 28, 38-50
- Duch, R., H. Palmer & C. Anderson (2000). "Heterogeneity in Perceptions of National Economic Conditions", *American Journal of Political Science* 44:4, 635-652
- Dunlap, Riley E. (2002) "An Enduring Concern: Light Stays Green for Environmental Protection." *Public Perspective* 13
- Elliott, E, Regens, J.L & Seldon, B.J (1995) "Exploring Variation in Public Support for Environmental Protection" *Social Science Quarterly*, 76:1, 41-52
- Elliott, E, Seldon, B.J, & Regens, J.L. (1997) "Political and Economic Determinants of Individuals' Support for Environmental Spending" *Journal of Environmental Management*, 51, 15-27
- Franzen (2003) "Environmental Attitudes in International Comparison: An Analysis of the ISSP Surveys 1993 and 2000" *Social Science Quarterly*, 84:12, 297-308
- Gelissen, J (2007) "Explaining Popular Support for Environmental Protection: A Multilevel Analysis of 50 Nations" *Environment and Behavior* 39:3, 392-415

- Inglehart, R (1977) *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics* Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R (1990) *Culture shift in advanced industrial society* Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R (1995) "Public Support for Environmental Protection: Objective Problems and Subjective Values in 43 Societies" *Political Science and Politics* 28:1, 57-72
- Jagers, S. & J. Martinsson (2007) 'Miljöopinionen i hetluften.' i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Kilbourne, W. E, Beckmann, S. C, & Thelen, E., (2000) "The role of the dominant social paradigm in environmental attitudes; a multinational examination" *Journal of Business Research* 55:3, 193-204
- Martinsson, J (2009), *Economic Voting and Issue Ownership. An Integrative Approach* Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg
- O'Connor, R. E., Bord, R.J., & Fisher, A (1999) "Risk perception, general environmental beliefs, and willingness to address climate change" *Risk Analysis*, 19:3, 461-471
- Schultz, PW & Zelezny, L (1999) "Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries" *Journal of Environmental Psychology*, 19, 255-265
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). "A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism" *Human Ecology Review*, 6, 81-97.
- Stern, P.C., Dietz, T., & Black, J.S. (1986). "Support for environmental protection: The role of moral norms" *Population and Environment*, 8, 204-222.
- Stokes, D.E "Spatial Models of Party Competition" *American Political Science Review* 57:2, 368-377
- Svenska Dagbladet (2009-04-22) *Värsta året sedan 30-talet – Internationella valutafonden skriver ned världsprognosen ännu en gång* http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/artikel_2781501.svd
- Van Liere, K.D & Dunlap, R.E. (1980) "The Social Bases of Environmental Concern: A Review of Hypotheses, Explanations and Empirical Evidence" *Public Opinion Quarterly*, 44:2,181-197
- Wlezien (1995) "The Public as Thermostat: Dynamics of Preferences for Spending" *American Journal of Political Science*, 39:4, 981-1000

PÅVERKAR ARBETET MÄNNISKORS POLITISKA TILLTRO?

MATTIAS BENGTSSON OCH TOMAS BERGLUND

De flesta människor är beroende av ett förvärvsarbete för sin försörjning. Enligt statistik från Statistiska Centralbyrån var 67 procent av den svenska befolkningen mellan 15-74 år sysselsatta år 2008.¹ Andelen sysselsatta varierar kraftigt i olika åldrar. Exempelvis var enbart 12 procent bland 65-74-åringarna sysselsatta detta år och bland 15-24-åringar var andelen inte större än 42 procent. Sin topp nådde sysselsättningsgraden bland 35-44-åringar – i denna ålderskategori var hela 89 procent sysselsatta. Merparten av de sysselsatta (90 procent) var anställda, dvs. de hyrde ut sin arbetskraft eller arbetsförmåga till andra genom att lönearbeta. De övriga hade antingen ett eget företag där de själva producerade varor eller tjänster till försäljning och/eller hade anställda till att utföra dessa uppgifter (Statistiska Centralbyrån 2008).

Förvärvsarbete innebär att man vistas en ansenlig del av dygnets timmar i en miljö avpassad för varu- eller tjänsteproduktion av något slag. Ens arbetsvillkor varierar exempelvis om man är företagare eller anställd, om man är tjänsteman eller arbetare eller om man arbetar inom privat eller offentlig sektor. Sådana faktorer som kön, ålder och utbildningsnivå tenderar också att vara betydelsefulla för människors villkor och upplevelser i arbetet.

Hösten 2008 genomfördes en SOM-undersökning med särskilt fokus på arbete och arbetsliv och dess relation till andra sfärer av människors liv. Detta kapitel syftar till att undersöka hur grundläggande arbetsvillkor varierar mellan olika kategorier av förvärvsarbetande. Dessutom skall vi undersöka om de arbetsvillkor människor verkar under påverkar deras intresse för politik. Det vill säga, bör vi ta hänsyn till villkor och upplevelser i arbetslivet för att bättre kunna förstå vad som gynnar eller missgynnar människors tilltro till politik?

Olika slags arbeten

Hur varierar arbetet för förvärvsarbetande i Sverige idag? I tabell 1 redovisas några aspekter av arbetet och vi börjar med att redovisa resultaten uppdelade på kön, ålder och utbildning. Bland de förvärvsarbetande säger 34 procent att de arbetar med produkter, t.ex. genom tillverkning. Denna typ av arbete är tydligt könsrelaterad – varannan man säger sig arbeta med produkter medan det enbart gäller för var femte kvinna. Dessutom arbetar 54 procent av de med högst grundskoleutbildning med produkter, vilket kan jämföras med 19 procent av de högskoleutbildade. Om

endast var tredje arbetar med produkter så är det en stor majoritet av de förvärvsarbetande som säger sig arbeta med människor (75 procent). Detta gäller i högre grad kvinnor, äldre och högutbildade.

Tabell 1 Arbetsuppgifternas karaktär (procent)

	Arbete med produkter	Arbete med människor	Administrativt arbete	Problemlösning/ Kreativt skapande	Arbete i grupp/ team	Antal
Alla	34	75	43	66	68	1289
Kön						
Kvinna	19	83	52	63	73	662
Man	49	66	34	69	62	627
Ålder						
15-29	38	69	31	54	69	164
30-39	39	70	43	68	68	267
40-49	31	78	49	69	70	358
50-59	30	77	45	68	68	327
60+	32	80	39	60	61	173
Utbildningsnivå						
Grundskola	54	65	24	54	57	160
Gymnasium	41	72	38	58	67	604
Högskola	19	81	54	78	72	504
Klassposition (ESeC)						
Företagare med anställda	54	87	43	77	69	42
Företagare utan anställda	36	67	16	64	21	47
Tjänstemannaklassen	20	80	59	82	74	457
Mellanliggande klasser	34	79	60	61	66	216
Arbetarklassen	45	67	18	47	68	419
Anställningssektor						
Privat	48	67	41	63	62	730
Offentlig	13	86	46	69	76	519

Kommentar: I frågeformuläret ställdes följande fråga: "I vilken utsträckning omfattar/omfattade ditt arbete följande:". Därefter radades de arbetslivsvillkor upp som anges i kolumnerna ovan. Svartalternativen var en femgradig skala där 1 angavs till "inte alls" och 5 betyder "I mycket stor utsträckning". I tabellen anges andelen som har svarat 4 eller 5. Klassposition (ESeC) definieras utifrån den Europeiska Socio-ekonomiska Klassificeringen (se också Oskarson 2008). Den bygger på de förvärvsarbetandes yrkesställning (anställd eller företagare), samt deras yrke. I denna analys är ESeC något annorlunda definierad eftersom företagare med och utan anställda särredovisas. Analysen fokuserar endast på förvärvsarbetande vid undersökningstillfället. Dessa utgör 1289 av totalt 2374 respondenter. Antal anger antalet förvärvsarbetande inom varje kategori.

Bland de förvärvsarbetande anser 43 procent att deras arbete är av administrativt slag. Denna typ av arbete är särskilt utmärkande bland kvinnor och högskoleutbildade. Det framträder dessutom ett visst åldersmönster där en mindre andel av såväl yngre som äldre har ett administrativt innehåll jämfört med 40-49-åringar. När det gäller huruvida arbetet kännetecknas av problemlösning eller kreativt skapande varierar det särskilt tydligt med utbildningsnivå. Dessa inslag i arbetet är vanligare bland högskoleutbildade än bland förvärvsarbetande med enbart gymnasie- eller grundskoleutbildning. Till sist, för drygt två av tre förvärvsarbetande kännetecknas arbetssituationen av arbete i grupp, arbetslag eller team. Här kan vi bland annat se att det är fler kvinnor än män som arbetar i grupp. Utbildning spelar också en viss roll – grupparbete är vanligare bland högutbildade än lågutbildade.

Vilken betydelse har då klassposition och sektor? Om vi jämför företagare med anställda och företagare utan anställda så finner vi generella skillnader. Oavsett om det gäller arbeten med produkter, med människor, i grupp, med administrativa eller problemlösande inslag är de vanligare bland företagare med anställda än bland företagare utan anställda. Det gäller framförallt administrativt arbete och grupparbete. Övergår vi till att titta på gruppen av anställda finner vi även tydliga skillnader mellan arbetarklassen och tjänstemannaklassen. Framförallt gäller det administrativt arbete och problemlösning/kreativt skapande, vilka är betydligt vanligare bland högre tjänstemän än arbetare. I den sistnämnda gruppen är det däremot vanligare att man arbetar med produkter, även om vi också kan se att det är en minoritet av arbetarna som säger sig ha denna typ av arbete.

Utöver klasskillnader finns det tydliga skillnader mellan privat och offentligt anställda. Det handlar om skillnader vad gäller arbete med produkter och med människor. En klart större andel privatanställda arbetar med produkter jämfört med offentliganställda, medan en större andel inom offentlig sektor arbetar med människor. Vi kan samtidigt lägga märke till att en majoritet inom båda sektorerna säger sig arbeta med människor.

Upplevelser av arbetet

Vid sidan av om arbetet kännetecknas av aspekter såsom problemlösning eller arbete med produkter skall vi även redovisa resultat över hur individen mer subjektivt upplever sin arbetssituation. Upplevs arbetet som meningsfullt och omväxlande eller som stressigt och mentalt och fysiskt krävande? I tabell 2 kan vi se att drygt fyra av fem uppfattar arbetet som meningsfullt. Med avseende på skillnader mellan olika kategorier av förvärvsarbetande är två särskilt noterbbara. För det första är det en mindre andel i den yngsta åldersgruppen och bland arbetare som ser arbetet som meningsfullt. Dessutom finns det en skillnad mellan privata och offentliga verksamheter där 74 procent av de privatanställda ser sitt arbete som meningsfullt jämfört med 90 procent av de offentliganställda. Knappt sex av tio förvärvsarbetande anser att de i stor utsträckning har ett stressigt arbete. Det finns dock inga

direkt uppseendeväckande skillnader mellan olika grupper av förvärvsarbetande. Nästan 70 procent upplever att de har ett omväxlande arbete. Yngre och arbetare har mer sällan ett omväxlande arbete, vilket i högre grad utmärker arbetet för äldre, högskoleutbildade, högre tjänstemän samt företagare.

Tabell 2 Upplevelse av arbetet (procent)

	Menings- fullt	Stressigt	Om- växlande	Mentalt krävande	Fysiskt krävande	Antal
Alla	81	59	69	68	35	1289
Kön						
Kvinna	83	62	71	72	34	662
Man	78	56	68	64	36	627
Ålder						
15-29	72	54	54	57	41	164
30-39	74	56	65	69	32	267
40-49	83	66	72	74	38	358
50-59	83	62	72	71	35	327
60+	90	46	77	58	28	173
Utbildningsnivå						
Grundskola	80	58	67	54	54	160
Gymnasium	74	56	61	61	41	604
Högskola	88	63	79	81	22	504
Klassposition (ESeC)						
Företagare						
med anställda	93	54	83	71	50	42
Företagare						
utan anställda	91	51	83	62	60	47
Tjänstemannaklassen	90	63	82	84	17	457
Mellanliggande klasser	81	61	68	66	29	216
Arbetarklassen	68	53	53	52	55	419
Anställningssektor						
Privat	74	57	68	64	35	730
Offentlig	90	60	71	75	36	519

Kommentar: I frågeformuläret ställdes följande fråga: "I vilken utsträckning upplever du ditt arbete som:". Därefter radades de upplevelser av arbetssituationen upp som anges i kolumnerna ovan. Svarsalternativen var en femgradig skala där 1 angavs till "inte alls" och 5 betyder "I mycket stor utsträckning". I tabellen anges andelen som har svarat 4 eller 5. I övrigt se tabell 1.

Vidare ställdes frågan om arbetet är mentalt eller fysiskt krävande. Medan drygt var tredje förvärvsarbetande anser att arbetet är fysiskt krävande anser samtidigt drygt två av tre att det är mentalt krävande. Graden av mentala och fysiska krav varierar starkt med klassposition. Inom tjänstemannaklassen återfinns störst andel som anser sig ha ett mentalt krävande arbete och minst andel med ett fysiskt krävande. Arbetare är istället de som i minst utsträckning har mentalt krävande arbeten men som å andra sidan i stor utsträckning har arbeten som är mer fysiskt krävande. Vi kan också lägga märke till att upplevelsen av fysiska krav i hög grad överensstämmer mellan arbetare och företagare. Upplevelsen av mentalt och fysiskt krävande arbeten varierar också med utbildningsnivå på ett likartat sätt som för klassposition. Förvärvsarbetande med högskoleutbildning har mer mentalt krävande, och mindre fysiskt krävande, arbeten än de med lägre utbildningsnivå. Vi kan även se att kvinnor och offentliganställda anser att de i större utsträckning har ett mentalt krävande arbete jämfört med män och privatanställda. En motsvarande skillnad finns däremot inte i fråga om fysiskt krävande arbeten.

Arbetsituation och politisk tilltro

Vi har beskrivit hur olika arbetsvillkor fördelar sig bland de förvärvsarbetande och generellt kan man dra slutsatsen att de varierar mellan olika grupper. Vissa har fysiskt betungande arbeten, andras arbeten är mer mentalt krävande. Vi har också kunnat se att merparten ser sina arbeten som meningsfulla, medan det finns en desto större variation bland olika kategorier av förvärvsarbetande i fråga om arbetet innehåller problemlösning och kreativt skapande.

Inom arbetslivsforskningen finns det en klassisk diskussion om vad arbetsförhållanden kan betyda för individens övriga liv. Det talas ibland om "alienerande" arbetsvillkor då människor inte ser någon större mening i sitt arbete eller då de känner att de enbart i begränsad utsträckning kan påverka sina arbetsituationer (Blauner 1964; Seeman 1967). Sådana arbetsvillkor sägs även få överspridningseffekter för hur man i övrigt ser på möjligheterna att kunna påverka sitt liv (Kohn och Schooler 1983). En konsekvens skulle kunna vara att människors tilltro till politiken påverkas av deras erfarenheter i arbetet. Kan det vara så att alienerande arbetsförhållanden också kan leda till det som inom statsvetenskap kallas för politisk alienation (se Oskarson 2007)? Denna mer allmänna hypotes skall här undersökas tämligen explorativt i en serie statistiska analyser. Tre variabler ligger i fokus. Den första handlar om hur politiskt intresserad man i allmänhet är, den andra om hur nöjd man är med hur demokratin fungerar i Sverige och den tredje om ens förtroende för svenska politiker.

De följande analyserna (tabell 3-5) sker i flera steg eller modeller. I den första modellen redovisas de arbetsvillkor som har en tydlig effekt på politiskt intresse. Ursprungligen ingick alla arbetslivsvariabler som har redovisats ovan (tabell 1 och 2) i analysen. De faktorer som inte har uppvisat några effekter har därefter sällats

bort. I den andra modellen tillförs klassposition och anställningssektor och därefter kön, ålder och utbildningsnivå i den tredje och avslutande modellen. Syftet med detta tillvägagångssätt är att genom att studera hur koefficienterna förändras mellan modellerna kan man avgöra hur arbetslivsvariablerna samvarierar med övriga variabler, till exempel ålder, klassposition och utbildningsnivå.

I tabell 3 redovisas effekterna av olika arbetsvillkor för människors politiska intresse. Bland de förvärvsarbetande uttrycker 52 procent att de i allmänhet är mycket eller ganska politiskt intresserade. I den första modellen kan vi se att de som i stor utsträckning har ett problemlösande och kreativt arbete också har en större sannolikhet (högre odds) att vara politiskt intresserade jämfört med dem som i mindre utsträckning har ett sådant arbete. Även de som upplever arbetet som mentalt krävande visar sig vara mer politiskt intresserade. Om man däremot har ett fysiskt krävande arbete är det mindre sannolikt att man är politiskt intresserad. Dessa resultat påverkas av individens klassposition och anställningssektor – effekterna av mentalt och fysiskt krävande arbete försvinner (se modell 2). Detta har till stor del att göra med att dessa villkor i så hög grad varierar mellan individer i olika klasspositioner. Som vi tidigare har kunnat se är tjänstemannaklassens arbetsförhållanden mer mentalt krävande och mindre fysiskt krävande än arbetarnas. I den tredje modellen tillförs kön, ålder och utbildning – samtliga faktorer har tydlig effekt på politiskt intresse. Män är mer intresserade av politik än kvinnor och högskoleutbildade är det i väsentligt högre grad än förvärvsarbetande med gymnasie- eller grundskoleutbildning. Med avseende på ålder är det framförallt de äldsta som är politiskt intresserade (60+). Effekten av problemlösande och kreativt arbete kvarstår i samtliga modeller. Det verkar således som att de som har ett mer problemlösande och kreativt arbete även i allmänhet är mer politiskt intresserade.

Tabell 3 Intresse för politik. Oddskvoter. Logistisk regression

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Problemlösning/kreativt skapande			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	1,93***	1,57**	1,54**
Mentalt krävande arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	1,44*	1,14	1,25
Fysiskt krävande arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,64**	0,88	0,95
Klassposition (ESeC)			
Företagare med anställda		3,20**	2,40*
Företagare utan anställda		1,53	1,13
Tjänstemannaklassen		2,85***	1,64*
Mellanliggande klasser		1,45*	1,21
Arbetarklassen (ref)		1	1
Anställningssektor			
Privat		0,87	0,95
Offentlig (ref)		1	1
Kön			
Kvinna (ref)			1
Man			1,83***
Ålder			
15-29			0,28***
30-39			0,23***
40-49			0,26***
50-59			0,41***
60+ (ref)			1
Utbildningsnivå			
Grundskola (ref)			1
Gymnasium			1,65*
Högskola, universitet			3,94***
Konstant	0,63**	0,48***	0,56
Nagelkerke R ²	0,06	0,12	0,21
Antal		1082	

Kommentar: Den beroende variabeln bygger på frågan "Hur intresserad är du i allmänhet av politik?" där svarsalternativen "Inte särskilt intresserad" och "Inte alls intresserad" har värde 1 och "Ganska intresserad" och "Mycket intresserad" har fått värde 2. Koefficienterna visar oddskvoterna för värde 2. Referenskategori anges med koefficienten 1. Signifikansnivåer: $p < 0,05$ *; $p < 0,01$ **; $p < 0,001$ ***. I övrigt se tabell 1 och 2.

I tabell 4 ligger fokus på om man är nöjd med hur den svenska demokratin fungerar. Bland de förvärsarbetande är 77 procent mycket eller ganska nöjda. I den andra modellen kan vi se att samtliga arbetslivsfaktorer har betydelse. Det är mindre sannolikt att vara nöjd med den svenska demokratin om man i stor utsträckning arbetar med produkter jämfört med om man inte gör det. Samma mönster gäller för dem som i stor utsträckning har ett mentalt eller fysiskt krävande arbete. Om man däremot arbetar med människor eller säger sig ha ett meningsfullt arbete så är

man i större utsträckning nöjd med den svenska demokratin jämfört med dem som inte arbetar med människor eller som inte ser sitt arbete som meningsfullt.

Tabell 4 Nöjd med den svenska demokratin. Oddskvoter. Logistisk regression

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Arbete med produkter			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,68*	0,61**	0,67*
Arbete med människor			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	1,40	1,47*	1,44
Meningsfullt arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	2,29***	2,23***	2,27***
Mentalt krävande arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,74	0,66*	0,70
Fysiskt krävande arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,53***	0,62**	0,65*
Klassposition (ESeC)			
Företagare med anställda		2,01	1,61
Företagare utan anställda		1,88	1,52
Tjänstemannaklassen		1,69*	0,93
Mellanliggande klasser		1,22	0,96
Arbetarklassen (ref)		1	1
Anställningssektor			
Privat		1,50*	1,76**
Offentlig (ref)		1	1
Kön			
Kvinna (ref)			1
Man			1,05
Ålder			
15-29			0,38**
30-39			0,40**
40-49			0,44*
50-59			0,51*
60+ (ref)			1
Utbildningsnivå			
Grundskola (ref)			1
Gymnasium			2,49***
Högskola, universitet			5,13***
Konstant	2,71***	1,71*	1,36
Nagelkerke R ²	0,09	0,11	0,15
Antal		1063	

Kommentar: Den beroende variabeln bygger på frågan "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: Sverige" där svarsalternativen "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd" har värde 1 och "Ganska nöjd" och "Mycket nöjd" har värde 2. Koefficienterna visar oddskvoterna för värde 2. Referenskategoriin anges med koefficienten 1. Signifikansnivåer: p<0,05:*; p<0,01:**; p<0,001:***. I övrigt se tabell 1 och 2.

Det finns även starka effekter av ålder och utbildning. Ju lägre ålder och utbildningsnivå, desto mindre nöjd är man med den svenska demokratin. Dessutom är privatanställda i större utsträckning nöjda än offentliganställda. Efter kontroll för övriga faktorer i den tredje modellen kvarstår effekterna för tre arbetslivsfaktorer: ett arbete med produkter, ett meningsfullt arbete samt ett fysiskt krävande arbete. Resultatet ger fog för att dessa faktorer har en egen betydelse för huruvida man är nöjd eller inte med demokratin i Sverige, snarare än att de verkar indirekt t.ex. genom selektionsprocesser av lågutbildade till vissa typer av arbeten som kännetecknas av dessa arbetssituationer.

Tabell 5 Förtrouende för svenska politiker. Oddskvoter. Logistisk regression

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Arbete med produkter			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,70*	0,71*	0,75
Meningsfullt arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	1,79**	1,64**	1,68**
Fysiskt krävande arbete			
Mindre utsträckning (ref)	1	1	1
Stor utsträckning	0,66**	0,76	0,79
Klassposition (ESeC)			
Företagare med anställda		1,52	1,32
Företagare utan anställda		1,32	1,09
Tjänstemannaklassen		1,62**	1,13
Mellanliggande klasser		1,14	0,98
Arbetarklassen (ref)		1	1
Anställningssektor			
Privat		1,15	1,23
Offentlig (ref)		1	1
Kön			
Kvinna (ref)			1
Man			1,05
Ålder			
15-29			0,63
30-39			0,75
40-49			0,63*
50-59			0,69
60+ (ref)			1
Utbildningsnivå			
Grundskola (ref)			1
Gymnasium			2,00**
Högskola, universitet			2,97***
Konstant	0,51***	0,37***	0,26***
Nagelkerke R ²	0,04	0,06	0,08
Antal		1072	

Kommentar: Den beroende variabeln bygger på frågan "Allmänt sett, hur stort förtrouende har du för svenska politiker?" där svarsalternativen "Ganska litet" och "Mycket litet" har fått värde 1 och "Ganska stort" och "Mycket stort" har fått värde 2. Koefficienterna visar oddskvoterna för värde 2. Referenskategorierna anges med koefficienten 1. Signifikansnivåer: p<0,05.*; p<0,01.**; p<0,001***. I övrigt se tabell 1 och 2.

Den avslutande frågan gäller förtroendet för svenska politiker (tabell 5). Bland de förvärvsarbetande hyser 39 procent mycket eller ganska stort förtroende. Det finns även här vissa effekter av arbetslivsfaktorerna (se modell 1). De viktigaste faktorerna är, liksom i fråga om hur nöjd man är med hur den svenska demokratin fungerar, arbete med produkter, ett meningsfullt arbete samt ett fysiskt krävande arbete. Om man arbetar med produkter eller har ett fysiskt krävande arbete minskar sannolikheten för att man har förtroende för svenska politiker. Men upplever man arbetet som mer meningsfullt är sannolikheten däremot större för att man känner ett förtroende.

Det är dock enbart effekten av ett meningsfullt arbete som kvarstår i den tredje modellen, vilket understryker dess betydelse för politiskt förtroende. Förutom detta resultat ser vi också att det finns en stark effekt av utbildning – med en högre utbildningsnivå ökar sannolikheten för att känna ett förtroende för svenska politiker.

Arbetet påverkar politiken

I detta kapitel har vissa aspekter av svenskt arbetsliv hösten 2008 undersökts. Vi har kunnat se att en relativt liten andel säger sig arbeta med produkter medan det är betydligt vanligare att man arbetar med människor. Detta överensstämmer med beskrivningar av samtida västerländska samhällen som tjänstesamhällen eller post-industriella samhällen med en tydlig minskning av jobb inom tillverkningsindustrin och inom verksamheter såsom jordbruk och fiske medan jobb inom tjänstesektorn har ökat kraftigt (Bell 1974; Hansen 2001). Denna utveckling har ofta beskrivits i ganska positiva ordalag och vi kan också se i denna undersökning att en tydlig majoritet upplever att deras arbete är problemlösande och kreativt, omväxlande och meningsfullt. De krav som arbetet idag ställer på de förvärvsarbetande är därför snarare mentala än fysiska.

Men bilden av ett tjänstesamhälle är samtidigt inte helt entydig. Villkoren skiljer sig en hel del mellan olika grupper av förvärvsarbetande, exempelvis utifrån klassposition och utbildningsnivå. Jämfört med högre tjänstemän och högskoleutbildade arbetar en betydligt större andel arbetare och lågutbildade med produkter och har ett fysiskt krävande arbete. Dessutom upplever de i mindre utsträckning att deras arbeten är meningsfulla eller ger utrymme för problemlösning och kreativitet.

Villkor och upplevelser i arbetet kan också ha en vidare betydelse genom att påverka hur människor ser på sina liv och sina möjligheter. Resultaten från denna studie visar att arbetsvillkoren har en betydelse för människors tilltro till politiken. Ett mer problemlösande och kreativt arbete är relaterat till ett större intresse för politik. Upplever man dessutom att arbetet är meningsfullt är man mer nöjd med det sätt på vilket den svenska demokratin fungerar samt hyser ett större förtroende för svenska politiker. Om man däremot arbetar med produkter och har ett fysiskt krävande arbete tenderar man att vara mindre nöjd med hur demokratin fungerar.

Den centrala slutsats som går att dra av denna studie är därför att det verkar finnas fler skäl att satsa på goda arbetsmiljöer och motiverande arbeten än rent hälsomässiga och ekonomiska – också demokratin kan tjäna på att människor trivs och utvecklas i sina arbeten.

Not

- ¹ De officiella svenska definitionerna av den arbetsföra befolkningen ändrades 2007 som en anpassning till EU:s definitioner. Det innebär bland annat att den arbetsföra befolkningen nu återfinns mellan 15-74 år medan den tidigare definierades som 16-64 år. Att vara sysselsatt innebär enligt den officiella definitionen att man under en mätvecka minst utförde 1 timmes arbete som anställd, företagare eller medhjälpande familjemedlem, eller att man under mätveckan var tillfälligt frånvarande från sådant arbete p.g.a. föräldraledighet, sjukfrånvaro etc.

Referenser

- Bell, D. (1974) *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. London: Heinemann.
- Blauner, R. (1964) *Alienation and Freedom. The Factory Worker and His Industry*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Hansen, L. H. (2001) *The Division of Labour in Post-Industrial Societies*. Göteborg: Department of Sociology, University of Gothenburg.
- Kohn, M. L. & Schooler, C. (1983) *Work and Personality: An Inquiry Into the Impact of Social Stratification*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.
- Oskarson, M. (2007) "Social Risk, Policy Dissatisfaction, and Political Alienation: A Comparison of Six European Countries." in *The Political Sociology of the Welfare State. Institutions, Social Cleavages and Orientations*. S. Svallfors. Stanford, Stanford University Press: 117-148.
- Oskarson, M. (2008) "De sociala klassernas skilda världar" i Holmberg, S och Weibull, L., (red) *Skilda världar. Trettioåtta kapitel om politik medier och samhälle*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-rapport nr 44, s. 125-36.
- Seeman, M. (1967) "On the Personal Consequences of Alienation in Work", *American Sociological Review* 32:2, s. 273-285.
- Statistiska Centralbyrån (2008) *Labour Force Survey 2008*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

Politiken

ÅSIKTER OM JÄMN KÖNSFÖRDELNING I RIKSDAGEN

LENA WÄNGNERUD

”Vackra tal till kvinnan är ingen nyhet, herr Palme! Sådana har kvinnorna fått lyssna till många under årens lopp. Tal måste följas av handling – annars blir det varken jämlikhet eller valfrihet.” Citatet är från partiledaren Gunnar Helén. Han yttrade dem i sitt tal vid Folkpartiets landsmöte hösten 1972. Helén riktar sig till den socialdemokratiska partiledaren, Olof Palme, som tidigare samma år ägnat stort utrymme åt frågor om jämställdhet i sitt tal *Kvinnans jämlikhet* vid den socialdemokratiska partikongressen. Helén och Palme var ense i sak, frågor om jämställdhet behövde få en mer framskjuten plats i svensk politik, vad de var oense om var strategin. Palmes huvudförslag gällde en särskild delegation för ”kvinnofrågor” inom regeringskansliet medan Helén presenterade ett förslag om jämn könsfördelning, minst 40 procent av vardera kön, inom Folkpartiets interna organ (Wängnerud 2001).

Ordväxlingen är värd att uppmärksamma. 1970-talet är den tid då svenska partier aktivt börjar verka för att öka andelen kvinnliga politiker. Socialdemokraterna och Folkpartiet är föregångare på området, men det dröjde inte länge innan övriga partier följde efter. Det varierar i vilken grad partierna använt sig av tvingande åtgärder som kvotering, men ur ett internationellt perspektiv har samtliga svenska partier idag en exceptionellt hög andel kvinnliga politiker. Parallellt med denna utveckling har det skett andra förändringar av det svenska samhället. Till exempel är det fler kvinnor som är aktiva på arbetsmarknaden och som tar del av högre utbildning idag än på 1970-talet. Allt mer forskning visar dock att aktivt handlande från partiledningarnas sida är en viktig del i förklaringen till att andelen kvinnliga politiker ökar. Allmänna samhällsförändringar är inte en tillräcklig förklaring (Freidenvall 2006, Dahlerup 2006, Kittilson 2006).

Det finns ganska många undersökningar av partiernas agerande, både i Sverige och internationellt, när det gäller frågor om kvinnors deltagande i politiken. Vi vet vilka partier som infört stadgad kvotering (i Sverige MP, V och S) och vilka som förlitat sig på mjukare målformuleringar (i Sverige FP, C, M och KD). Det som är viktigast att uppmärksamma här är dock att samtliga svenska partier gett denna fråga tyngd och att de, i ett internationellt perspektiv, nått framgång.¹ Kvinnor är i dag i allra högsta grad närvarande i svensk politik, men är detta en satsning som har stöd i de breda folklagen? Vi vet betydligt mindre om befolkningens åsikter om dessa frågor än om partiernas agerande.

Närvarons politik

Anne Phillips bok *The Politics of Presence* (1995) har fått stort genomslag såväl i forskning som i allmän debatt. Det som sägs i teorin om närvarons politik är att kvinnliga politiker är bäst rustade att företräda kvinnors intressen. Teorin bygger på en sociologisk utgångspunkt. Det är för att det finns skillnader mellan kvinnor och män i deras vardagsliv – skillnader relaterade till utbildning och yrke, ansvar i familjen, i fördelning av maktpositioner och i utsatthet för sexuellt våld – och för att kvinnliga politiker antas dela kvinnliga väljares erfarenheter – som det har betydelse om det är kvinnor eller män som deltar i politiken. En viktig tankegång i teorin om närvarons politik är att en ökad andel kvinnliga politiker medför en förändring av den politiska agendan: det blir delvis andra frågor som tas upp och ges prioritet i det politiska arbetet.

Lenita Freidenvall (2006) har undersökt argument bland svenska partier perioden 1970–2002 när det gäller satsningar på en jämn könsfördelning. Det visar sig att partierna delvis argumenterat i linje med teorin om närvarons politik, men det mest återkommande argumentet är att en jämn könsfördelning är en fråga om ”rättvisa”. Jämförelser görs med hur det ser ut i befolkningen; kvinnor utgör hälften i befolkningen och då bör de också inneha hälften av platserna i beslutsfattande församlingar. Freidenvalls undersökning visar också att det framförallt är bland partier som valt att gå på en mer tvingande linje, det vill säga MP, V och S, som det utöver argument om rättvisa också förekommer argument om att det behövs kvinnliga politiker för att ge utrymme åt kvinnors särskilda intressen. En grundläggande skillnad som identifierats även i feministisk teori är huruvida argument för ökad jämställdhet bygger på likhets/rättvisetänkande eller på ett antagande om förändring av innehållsliga aspekter i en verksamhet (se Freidenvall 2006; Phillips 1995 för en översikt).

Den här undersökningen

Den här undersökningen är en analys av svenska folkets åsikter om fyra olika skäl till att förordna en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen. Motsvarande undersökning har tidigare gjorts bland svenska riksdagsledamöter (Wängnerud 1998) men dessa frågor har aldrig tidigare ställs till ett bredare befolkningsurval. Det har dock gjorts undersökningar av mer allmänna attityder till jämställdhet och ett huvudresultat av dessa är att uppslutningen bakom satsningar på jämställdhet är mycket stor (Oskarson & Wängnerud 1996; jfr. Holmberg & Oscarsson 2004, 118). Den fråga som ska behandlas här är dock mer specifik och ett syfte har varit att få ett skarpare redskap med vilket man kan skilja ut dem som *starkt* förespråkar satsningar på jämställdhet från övriga. Jämställdhet är ett område där det finns stor risk att människor svarar efter en norm om vad som är ”politiskt korrekt” och frågor i tidigare undersökningar har visat små variationer mellan olika grupper.

Frågan som ställts i denna undersökning ger även möjlighet att analysera förekomst av olika tankemönster – om det finns vissa grupper i befolkningen som resonerar mer i termer av likhet/rättvisa och andra som mer resonerar i termer av att något ska bli annorlunda.

Frågan som är ställd i SOM-undersökningen 2008 lyder ”Det kan finnas olika skäl till att förordna en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktiga anser Du att följande skäl är.” De fyra skäl svarspersonerna fått ta ställning till är: riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället; kvinnor har andra livserfarenheter; arbetsformer och diskussionsklimat förändras samt inriktningen på politiken blir annorlunda. För vart och ett av skälen har svarspersonerna fått ange om de anser det vara ett ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”ganska oviktigt” eller ”helt oviktigt” skäl.

Bilden av opinionen

Jag ska börja med att ge en övergripande bild av opinionen. Figur 1 visar den andel som svarat mycket viktigt, ganska viktigt, ganska oviktigt respektive helt oviktigt för vart och ett av de fyra skälen. Läger man ihop kategorierna mycket viktigt och ganska viktigt har man i stort sett fångat in tre fjärdedelar bland svarspersonerna. Resultaten bekräftar därmed den bild som finns sedan tidigare: det finns en allmän positiv inställning till frågor om jämställdhet bland svenska folket. Men tyngdpunkten i svaren ligger helt klart på kategorin ”ganska viktigt”. De starka entusiasterna, de som tycker att det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning, är en förhållandevis liten skara. Samtidigt är det värt att framhålla att de som svarat helt oviktigt är försvinnande få – som mest har sex procent (skälet inriktningen på politiken blir annorlunda) använt sig av det svarsalternativet.

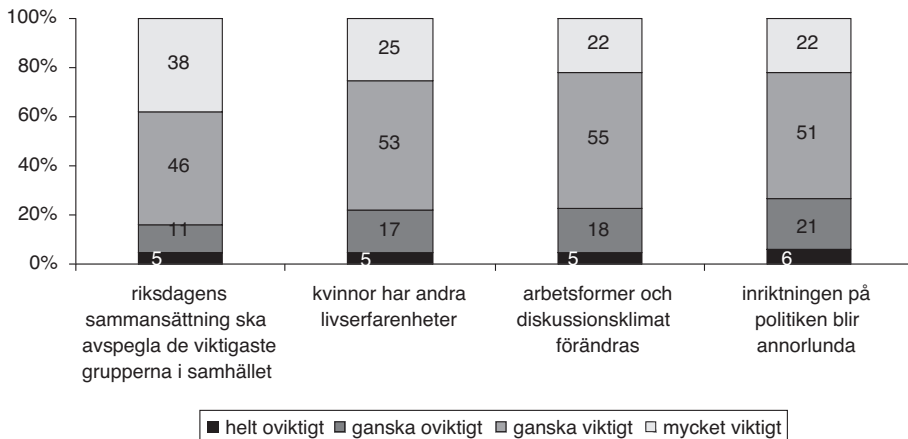
Den mest intressanta skiljelinjen går mellan dem som svarat ”mycket viktigt” respektive ”ganska viktigt” skäl. Den största andel som svarat mycket viktigt, 38 procent, återfinns när det gäller det skäl som mest tydligt handlar om likhet/rättvisetänkande – att riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället. Det skäl som därefter har störst uppslutning, 25 procent mycket viktigt, är skälet att kvinnor har andra livserfarenheter. För de övriga två skälen, arbetsformer och diskussionsklimat förändras samt inriktningen på politiken blir annorlunda, är det 22 procent som svarat mycket viktigt.

Opinionen i olika grupper

Teorin om närvarons politik handlar om förväntningar om förändring på de områden som särskilt berör kvinnors situation i samhället. Anne Phillips (1995) lyfter till exempel fram konflikter mellan yrkesliv och familjeliv, och hur dessa bäst ska lösas. Det finns goda skäl att anta att svarspersonernas könstillhörighet har betydelse för deras inställning i dessa frågor precis som ålder kan ha betydelse. Förutom

könstillhörighet och ålder har jag tagit med utbildning, grad av politiskt intresse samt partisympati i den följande analysen av opinionen i olika grupper.

Figur 1 Svenska folkets åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Det kan finnas olika skäl till att förordna en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktiga anser Du att följande skäl är?" Svarsalternativen var mycket viktigt, ganska viktigt, ganska oviktigt respektive helt oviktigt för vart och ett av de fyra skälen. I figuren redovisas andel inom respektive svarskategori. Minsta antal svarande är: 1501.

Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning.

De följande mer detaljerade redovisningarna fokuserar de starkaste anhängarna, det vill säga den grupp som svarat "mycket viktigt" för vart och ett av de fyra skälen. Det är värt att framhålla att skälet riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället är det som har störst uppslutning i samtliga undersökta grupper. Det finns bara ett undantag från den regeln och det gäller gruppen inte alls politiskt intresserade. I denna grupp återfinns den största andelen (27 procent) som svarat mycket viktigt för alternativet kvinnor har andra livserfarenheter.

Tabell 1 Åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen i olika grupper (procent)

Andel som svarar mycket viktigt	skäl				
	riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna	kvinnor har andra livs- erfarenheter	arbetsformer och diskussions- klimat förändras	inriktningen på politiken blir annorlunda	genomsnitt differens fyra skäl
Totalt	38	25	22	22	
Kön					
Man	30	15	15	14	
Kvinna	46	35	30	30	
<i>Diff</i>	16	20	15	16	17
Ålder					
15-29 år	28	15	21	14	
30-49 år	39	26	24	23	
50-64 år	41	28	26	27	
65-85 år	41	27	18	20	
<i>Diff högst-lägst</i>	13	13	8	13	12
Utbildning					
Låg	35	28	20	21	
Medellåg	32	23	21	20	
Medelhög	46	28	25	23	
Hög	42	23	26	25	
<i>Diff högst-lägst</i>	14	5	6	5	8
Politiskt intresse					
Mycket intresserad	49	30	29	30	
Ganska intresserad	43	24	25	23	
Inte särskilt intresserad	31	24	17	18	
Inte alls intresserad	25	27	18	16	
<i>Diff högst-lägst</i>	24	6	12	14	14
Partisynpati					
Vänsterpartiet	44	27	27	31	
Socialdemokraterna	37	26	24	24	
Centerpartiet	41	27	21	21	
Folkpartiet	43	24	21	22	
Moderaterna	36	22	18	16	
Kristdemokraterna	37	22	18	15	
Miljöpartiet	48	33	36	29	
Sverigedemokraterna	24	16	10	12	
<i>Diff högst-lägst utan SD</i>	11	11	18	16	14
<i>Diff högst-lägst med SD</i>	24	17	26	19	22

Kommentar: Minsta antal svarande är: samtliga 1501; män 719, kvinnor 782; ålder 15-29 år 226, 30-49 år 476, 50-64 år 444, 65-85 år 352; utbildning låg 329, medellåg 465, medelhög 319, hög 357; politiskt intresse mycket intresserad 179, ganska intresserad 647, inte särskilt intresserad 534, inte alls intresserad 115; partisynpati v 84, s 359, c 70, fp 101, m 347, kd 73, mp 106, sd 67. Se figur 1 för frågans fullständiga formulering.

Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning.

Resultaten visar ett förväntat mönster på så sätt att det är en större andel kvinnor än män som svarar att det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning, detta gäller för samtliga skäl (genomsnittlig differens för samtliga fyra skäl är 17 procentenheter). Partisympati och politiskt intresse är de faktorer som därefter ger mest tydligt utslag. Det är de mycket intresserade som i första hand tycker det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning. Bland partierna är det framförallt anhängare till Miljöpartiet och Vänsterpartiet som tycker detta är mycket viktigt. Anhängare till Sverigedemokraterna skiljer ut sig med jämförelsevis låga nivåer när det gäller andelen mycket viktigt. När det gäller ålder är det mest tydliga resultatet att det är de unga, gruppen 15-29 år, som skiljer ut sig genom att det är en relativt liten andel som svarar mycket viktigt. Utbildningsnivå har inte något starkt genomslag på inställningen inom detta område

Könstillhörighetens betydelse inom olika grupper

Eftersom könstillhörighet har såpass stort genomslag ska jag fördjupa analysen genom att undersöka betydelsen av kön inom några olika undergrupper. Tabell 2 visar andel som svarat mycket viktigt skäl med hänsyn tagen till könstillhörighet och partisympati. För att inte grupperna ska bli för små har partierna slagits samman efter blocktillhörighet.

Tabell 2 Åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen efter kön och partisympati (procent)

Andel som svarar mycket viktigt		skäl				
		riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna	kvinnor har andra livserfarenheter	arbetsformer och diskussionsklimat förändras	inriktningen på politiken blir annorlunda	differens fyra skäl
Alliansen M, FP, C, KD	Kvinnor	45	35	26	26	
	Män	30	12	12	9	
	<i>Diff</i>	15	23	14	17	17
Rödgröna S, V, MP	Kvinnor	46	34	33	32	
	Män	32	18	18	18	
	<i>Diff</i>	14	16	15	14	15

Kommentar: Minsta antal svarande är: alliansen kvinnor 295, män 296; rödgröna kvinnor 401, män 326. Se figur 1 för fullständig frågeformulering.

Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning.

Återigen visar resultaten att det är skälet riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna som får störst stöd. Intressant nog är mönstret mycket likartat inom båda blocken: inom alliansblocket är det 45 procent bland kvinnor och 30 procent bland män som svarat mycket viktigt när det gäller detta skäl (en skillnad på 15 procentenheter). Inom det rödgröna blocket är motsvarande siffror 46 procent bland kvinnor och 32 procent bland män (en skillnad på 14 procentenheter).

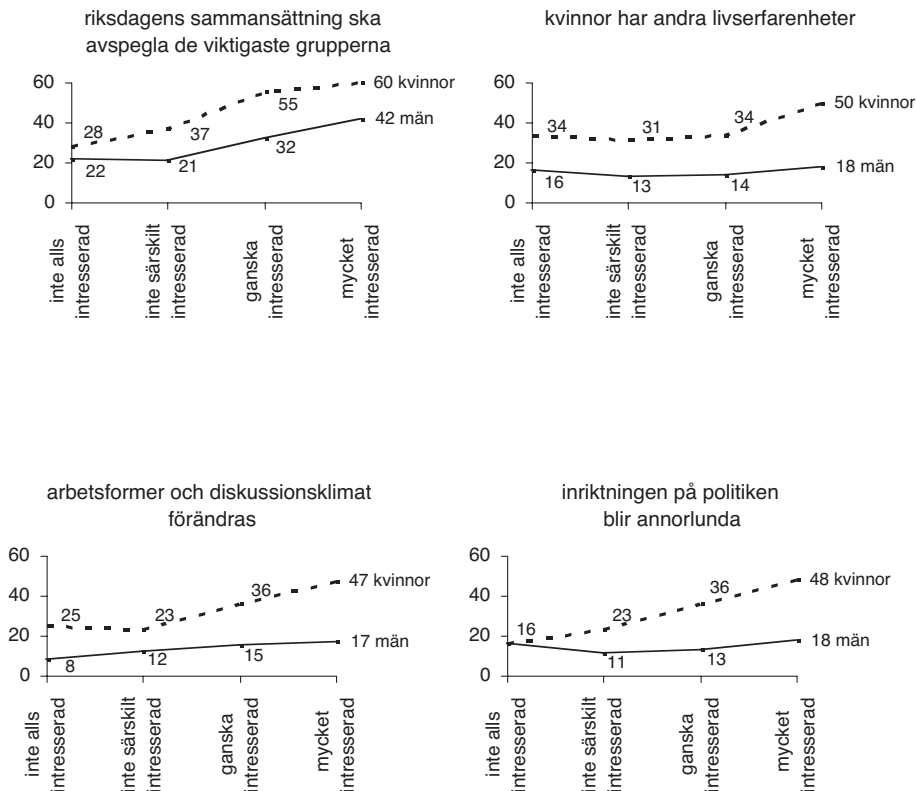
I övrigt kan man se ett visst stöd för de skilda linjer som tidigare (Freidenvall 2006) framkommit i analyser av internt partimaterial: det är i huvudsak bland kvinnliga anhängare till de rödgröna partierna som de skäl som mest tydligt handlar om innehållsliga förändringar (arbetsformer och diskussionsklimat förändras samt inriktningen på politiken blir annorlunda) har starkt stöd. De grupper som står längst ifrån varandra i dessa frågor är kvinnliga anhängare till de rödgröna partierna och manliga anhängare till allianspartierna. Om vi ser till skälet inriktningen på politiken blir annorlunda är det 32 procent bland kvinnliga anhängare till de rödgröna partierna och 9 procent bland manliga anhängare till allianspartierna som svarat att detta är ett mycket viktigt skäl (en skillnad på 23 procentenheter).

Figur 2 visar fyra olika diagram där jämförelser görs mellan kvinnor och män utifrån grad av politiskt intresse. Den streckade linjen visar andel kvinnor som svarat mycket viktigt skäl inom kategorierna ”inte alls intresserad”, ”inte särskilt intresserad”, ”ganska intresserad” samt ”mycket intresserad”. Den heldragna linjen visar andel bland män.

Det första resultat som är värt att uppmärksamma är att diagrammen tydligt visar att det är kvinnor med ett starkt politiskt intresse som är de starkaste anhängarna till satsningar på en jämn könsfördelning; den streckade linjen pekar uppåt i samtliga diagram. Bland män ser mönstret annorlunda ut. I tre av diagrammen – de som visar resultaten för skälen kvinnor har andra livserfarenheter, arbetsformer och diskussionsklimat förändras samt inriktningen på politiken blir annorlunda – är den heldragna linjen (mäns svar) i stort sett horisontell vilket tyder på att grad av politiskt intresse inte har någon effekt. Det är bara när det gäller skälet riksdagens sammansättning ska avspegla de viktigaste grupperna i samhället som det återfinns ett likartat mönster bland kvinnor och män, det vill säga att det är bland de mest intresserade som störst andel svarat mycket viktigt skäl.

Jag har även gjort motsvarande analys av könstillhörighetens betydelse inom olika åldersgrupper. Det visar sig att skillnaderna mellan kvinnor och män är mycket små i den yngsta åldersgruppen, 15 till 29 år, medan de är tydliga i åldersgrupperna 30-49 år samt 50-64 år. Överlag är det få i den yngsta åldersgruppen som tycker det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning i riksdagen (se appendix).

Figur 2 Åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen efter kön och politiskt intresse (andel som svarat mycket viktigt skäl)

Kommentar: Minsta antal svarande är: inte alls intresserad kvinnor 67, män 48; inte särskilt intresserad kvinnor 323, män 211; ganska intresserad kvinnor 307, män 340; mycket intresserad kvinnor 70, män 109. Se figur 1 för frågans fullständiga formulering.

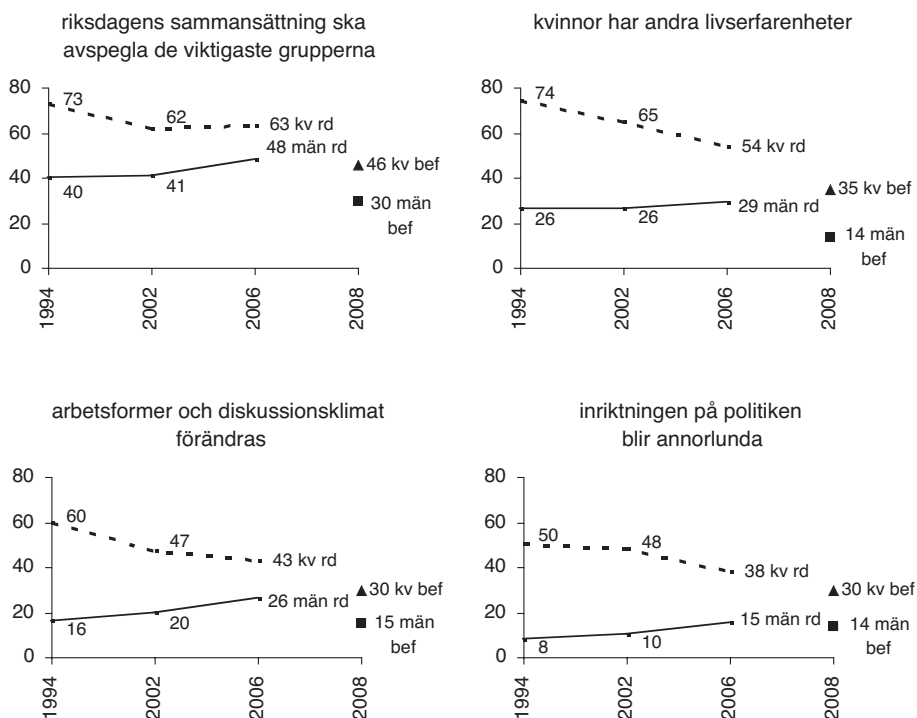
Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning.

En jämförelse med riksdagsledamöternas åsikter

Frågan om olika skäl till att förordna en jämn könsfördelning har ställts till politiker i riksdagen vid tre tillfällen: 1994, 2002 och 2006.² Undersökningen från 1994 visade på mycket tydliga skillnader mellan kvinnliga och manliga politiker medan faktorer som ålder, utbildning och riksdagserfarenhet inte hade något genomslag. Partitillhörighet hade viss betydelse på så sätt att Moderaterna var det parti som skiljde ut sig med färre personer som svarade mycket viktigt på de fyra olika skälen än i andra partier (Wängnerud 1998).

Figur 3 Åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen: En jämförelse mellan riksdagsledamöter (1994, 2002 och 2006) samt befolkningen (2008)

Figuren visar andel bland kvinnor och män som svarat mycket viktigt skäl

Kommentar: Frågan lyder "Det kan finnas olika skäl till att förordna en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktigt anser Du att följande skäl är?" Svarsalternativen var mycket viktigt, ganska viktigt, ganska oviktigt respektive helt oviktigt för vart och ett av de fyra skälen. Se figur 1 för fullständig frågeformulering.

Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning samt Riksdagsundersökningarna 1994, 2002 och 2006, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Figur 3 visar två olika saker: dels opinionsförändringen bland politiker i riksdagen över tid och dels en jämförelse mellan befolkning och riksdagsledamöter. För den sistnämnda jämförelsen, mellan befolkning och riksdagsledamöter, är det värt att framhålla ett visst glapp i tid. Frågan till riksdagsledamöterna är ställd hösten 2006, medan frågan till befolkningen är ställd hösten 2008. Förutom det resultat som redan nämnts, att kvinnliga politiker är de som i störst utsträckning tycker det är

mycket viktigt med jämn könsfördelning, är ett av de mest slående resultaten att könsskillnaderna i riksdagen minskat över tid. Mönstret är likartat för samtliga fyra skäl: sedan 1994 har det blivit färre kvinnor och fler män i riksdagen som tycker det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning. I övrigt visar resultaten att kvinnliga politiker och män i befolkningen, rätt förväntat, är de två grupper som befinner sig på störst avstånd från varandra. Manliga politiker och kvinnor i befolkningen står – om analysen görs på detta övergripande sätt – nära varandra i inställning.

Det mest intressant är ändå att det finns en tydlig parallellitet: både bland politiker och bland befolkningen visar resultaten att kvinnor är den grupp som starkast förespråkar en jämn könsfördelning. Resultaten gäller för samtliga fyra skäl. När det gäller skälet inriktningen på politiken blir annorlunda befinner sig kvinnor i befolkningen och kvinnliga riksdagsledamöter på ungefär samma punkt (cirka 30 procent svarar mycket viktigt) och motsvarande gäller för män i befolkningen och manliga riksdagsledamöter (cirka 15 procent svarar mycket viktigt).

Jämn könsfördelning ”ganska viktigt”

Huvudresultatet av undersökningen är att även detta sätt att ställa frågan på visar en uppslutning kring satsningar på jämställdhet bland svenska folket, men tyngdpunkten i svaren ligger som sagt på ”ganska” snarare än ”mycket” viktigt. Det är svårt att komma ifrån ett visst inslag av politisk korrekthet i svaren till denna typ av frågor. Det finns en norm i det svenska samhället som säger att vi *bör* vara jämställda och det är en forskningsfråga i sig hur människors attityder – relativt positiva inställning – hänger samman med hur de lever i vardagen (jfr. Grönlund & Halleröd 2008). Men samtidigt ska man inte underskatta att olika undersökningar som försökt mäta inställning till kvinnors situation/jämställdhet på flera olika sätt kommit fram till samma resultat: Sverige är ett land som är starkt präglad av värderingar om jämlikhet mellan könen. Ronald Inglehart och Pippa Norris (2003) har gjort en världsomspännande analys där de visar ett mönster att länder med stark uppslutning kring jämställda värderingar i regel också präglas av mer jämlika levnadsvillkor i kvinnors och mäns vardagsliv. Det är inte betydelseöst vad människor har för inställning i dessa frågor.

Ett annat resultat av undersökningen är att det går att dra en slutsats om att svenska folkets åsikter i huvudsak präglas av ett likhets/rättvisetänkande. Det är inte som feministisk teori ibland gör gällande att tankemönster *antingen* präglas av likhet/rättvisa *eller* av antaganden om att något ska bli annorlunda (ibland benämns detta särartsfeminism). Resultaten i denna undersökning kan tolkas som att basen in uppfattningarna är ett rättvisetänkande, därutöver är det en fråga om hur stor tyngd man dessutom tillmäter andra skäl som mer handlar om innehållsliga aspekter.

Samtidigt är det viktigt att framhålla att skäl som handlar om att något ska bli annorlunda har förhållandevis starkt stöd bland kvinnor och då i första hand bland

kvinnor med ett starkt politiskt intresse och bland kvinnor i åldern 30-49 år samt 50-64 år. Utgår man från teorin om närvarons politik är detta resultat rimligt, det är i dessa åldrar som konflikter mellan yrkesliv och familjeliv är som mest accentuerade och så som det svenska samhället är organiserat är det fortfarande i första hand kvinnor som har att hantera dessa konflikter. Det är också rimligt att tänka sig att de mest politiskt intresserade följer politiska skeenden och får kunskap om händelser i riksdagen. Nyare empirisk forskning har gett teorin om närvarons politik rimligt stöd (se Wängnerud 2009 för en översikt). Undersökningar från flera länder visar att det i första hand är kvinnliga politiker som lyfter fram frågor om jämställdhet i sitt vardagliga arbete. Därmed inte sagt att kvinnliga politiker, oavsett ideologisk tillhörighet, förespråkar samma typ av lösningar utan det gemensamma är att man i större utsträckning än manliga politiker lyfter fram och ger prioritet åt dessa frågor.

Teorin om närvarons politik har fått kritik. Dels för att det är svårt att tala om kvinnor och män som enhetliga grupper, även andra indelningar som klass och etnisk tillhörighet har betydelse. Det behövs också mer forskning för att undersöka komplexa mönster om vad som påverkar politikens inriktning. Forskning från Norge visar till exempel att när frågor om förskoleverksamhet var nya på den politiska agendan, i början av 1970-talet, hade politikernas könstillhörighet stor betydelse. Då var det framförallt kvinnliga politiker som drev på i frågor om utbyggnad av förskolan (Bratton & Ray 2002). Idag när frågorna är etablerade har könstillhörigheten mindre betydelse. Resultaten från Norge antyder att det är i en *innovationsfas*, när frågor är nya, som skillnaderna i inställning är som störst mellan kvinnor och män. Detta är intressant med tanke på de generationsskillnader som framkommit i denna undersökning. Frågor om jämn könsfördelning i riksdagen har helt klart mindre tyngd bland yngre människor och skillnaderna mellan kvinnors och mäns svar är också som allra minst i den yngsta åldersgruppen. Samtidigt visar undersökningen i riksdagen minskade könsskillnader över tid. Det är kanske så att vi just nu befinner oss i en brytningstid. Jämn könsfördelning är inte längre en lika het politisk fråga. Svensk jämställdhetspolitik har under lång tid präglats av satsningar som "varannan damernas" med starkt fokus på lika fördelningar av kvinnor och män. Satsningar har också handlat om möjligheter för människor att förena yrkesliv och familjeliv. Vad som blir framtida innovationer på detta område återstår att se. Nya förslag på området jämställdhet kan ge upphov till andra mönster i opinionen än de vi sett här.

Noter

- ¹ År 1970 var andelen kvinnor i den svenska riksdagen 14 procent, efter valet 2006 är andelen 47 procent. Genomsnittet i Europa för andel kvinnor i nationella parlament är 21,3 procent medan genomsnittet i världen är 18,4 procent (www.ipu.org). Högst andel kvinnor i det nationella parlamentet återfinns i

Rwanda (56 procent). I den nuvarande svenska riksdagen varierar andelen kvinnor mellan partierna: S 50 procent, M 43 procent, C 38 procent, FP 50 procent, KD 38 procent, V 64 procent och MP 53 procent (www.riksdagen.se).

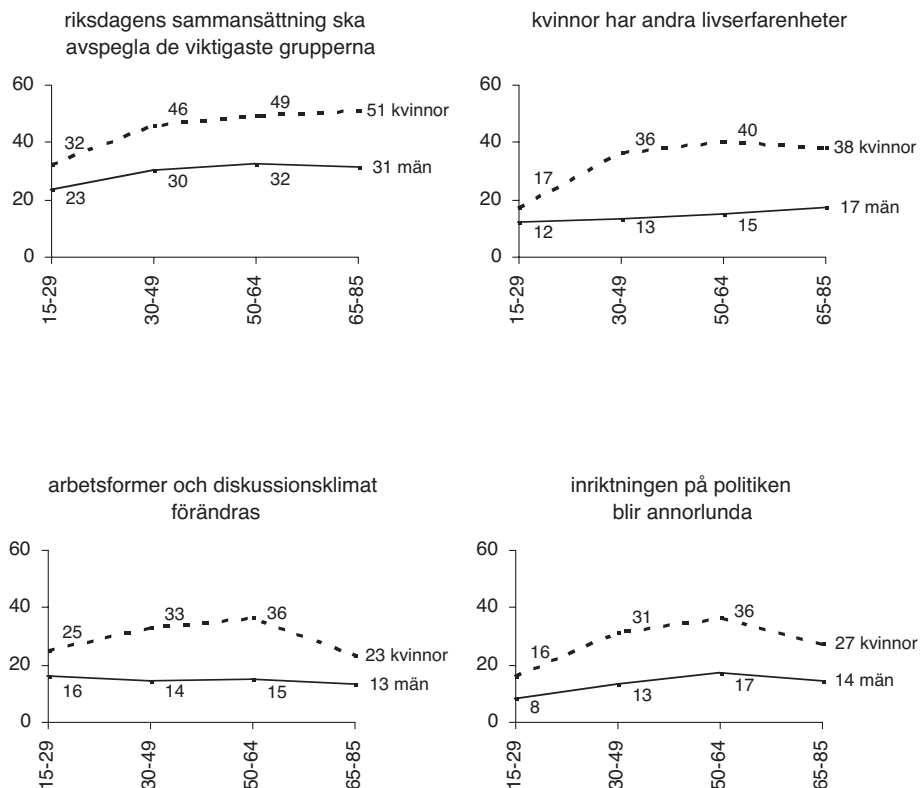
- ² Ansvariga för dessa undersökningar har varit Martin Brothén, Peter Esaiasson samt Sören Holmberg vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Undersökningarna har gjorts som en postenkät och svarsfrekvensen har varit ~95 procent vid vart och ett av tillfällena. För ytterligare information se Brothén och Holmberg red. (2009).

Referenser

- Bratton, KA och Ray, LP (2002). Descriptive representation, policy outcomes, and municipal day-care coverage in Norway. *American Journal of Political Science*. 46(2):428-37.
- Brothén, M och Holmberg, S red. (2009). *Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige* (kommande).
- Dahlerup, D red. (2006). *Women, Quotas and Politics*. London: Routledge.
- Freidenvall, L (2006). *Vägen till Varannan damernas. Om kvinnorepresentation, kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970–2002*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics (avhandling).
- Grönlund, A och Halleröd, B (2008). *Jämställdhetens pris*. Umeå: Boréa.
- Holmberg, S och Oscarsson, H (2004). *Väljare. Svenskt väljarebeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Inglehart, R och Norris, P (2003). *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kittilson, MC (2006). *Challenging Parties, Changing Parliaments. Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Columbus: Ohio State University Press.
- Oskarson, M och Wängnerud, L (1996). "Vem representerar kvinnorna?" i Rothstein, B och Särilvik, B red. *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Phillips, A (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Wängnerud, L (1998). *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges Riksdag*. Göteborg: Göteborg Studies in Politics (avhandling).
- Wängnerud, L (2001). "Kvinnors röst: En kamp mellan partier" i Jönsson, C red. *Rösträtten 80 år. Forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Wängnerud, L (2009). Women in Parliaments. Descriptive and Substantive Representation. *Annual Review of Political Science*, 12:51-69.

Appendix

Figur Åsikter om en jämn fördelning av kvinnor och män i riksdagen efter kön och åldersgrupp (andel som svarat mycket viktigt skäl)

Kommentar: Frågan lyder "Det kan finnas olika skäl till att förorda en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktiga anser Du att följande skäl är?" Svartalternativen var mycket viktigt, ganska viktigt, ganska oviktigt respektive helt oviktigt för vart och ett av de fyra skälen. I tabellen redovisas andel som svarat "mycket viktigt" skäl. Minsta antal svarande är: 15-29 år kvinnor 121, män 105; 30-49 år kvinnor 263, män 213; 50-64 år kvinnor 228, män 216; 65-85 år kvinnor 168, män 184. Se figur 1 för frågans fullständiga formulering.

Källa: 2008 års Riks-SOM-undersökning.

PIRATPARTIETS SYMPATISÖRER

HENRIK OSCARSSON OCH MIKAEL PERSSON

Piratpartiet bildades i januari 2006. I riksdagsvalet samma år erhöll partiet 0,63 procent av rösterna och blev därmed det tredje största partiet utanför Riksdagen. Partiet har sedan bildandet attraherat ett stort antal medlemmar, framför allt i samband med händelser som till exempel razzian mot fildelningssiten *The Pirate Bay* i maj 2006, riksdagsomröstningen om FRA-lagen i juni 2008, rättegången mot *The Pirate Bay* i april 2009 samt vid återkommande evenemang som spelkonventet *Dreamhack*. I skrivande stund har PP enligt egen uppgift mer än 45 000 medlemmar och röner opinionsframgångar inför Europaparlamentsvalet i juni 2009. Även internationellt väcker partiet stor uppmärksamhet. Piratpartier har bildats eller är på väg att bildas i ett tjugotal länder (se Miegel och Olsson 2008 för en diskussion kring Piratpartiets framväxt).

Piratpartiet har framförallt profilerat sig genom att de tagit stark ställning för fri fildelning i icke-kommersiellt syfte. Men Piratpartiets framväxt kan också beskrivas som en konsekvens av det framväxande informationssamhällets huvudkonflikt, ibland kallad ”kampen om kunskapen” som handlar om öppenhet, insyn och fri rörlighet för information, innovation och idéer (se Bjereld & Demker 2008). PP protesterar mot tendenser till minskad personlig integritet, samt den ökade kontroll och övervakning från stater och företag som den nya informationsteknologin möjliggör. Piratpartiet betonar medborgerliga fri- och rättigheter och föreslår tydligare reglering och efterlevnad av samhällskontraktet mellan stat och medborgare. En informationssamhällets medborgarrättsrörelse, om man så vill. Man förhåller sig kritisk till etablerade politiska partiers agerande i frågor som rör övervakning, terroristbekämpning, och framförallt patent- och immaterialrätt.

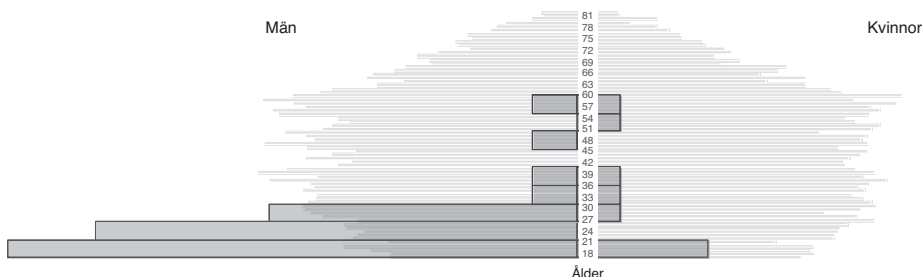
Frågan är vilka piratpartiets sympatisörer är? Bilden av Piratpartiet och dess sympatisörer är fortfarande oklar. Vi genomför här en första kartläggning av sammansättningen av Piratpartiets sympatisörer. För att kunna göra detta har vi har använt tillgängliga data från Valundersökningen 2006 och ett antal undersökningar från SOM-institutet. Eftersom antalet piratpartisympatisörer i en enskild undersökning har varit alltför litet för att kunna dra tillförlitliga slutsatser har vi behövt slå samman flera undersökningar genomförda under perioden 2006-2008.¹ Kartläggningen är begränsad till en mindre uppsättning bakgrundsvariabler som ställts på ett jämförbart sätt i samtliga undersökningar. Vi vill särskilt understryka att antalet PP-sympatisörer ändå är mycket litet i analyserna.² Vi har därför vinnlagt oss om att genomföra noggranna statistiska signifikanstest för att inte dra förhastade slutsatser om sammansättningen av partiets sympatisörer.

För att kunna dra slutsatser om vilka svenskar som sympatiserar med Piratpartiet kommer vi systematiskt jämföra sammansättningen av Piratpartiets sympatisörer med sammansättningen av såväl *svenska folket som helhet* som *åldersgruppen 15-30 år* eftersom Piratpartiet har sitt huvudsakliga stöd bland de allra yngsta grupperna.

Piratpartiets sympatisörer är unga män

Piratpartiets sympatisörer består i huvudsak av unga män (se figur 1). I vår sammanslagna datamängd är hela 84 procent av PP-sympatisörerna män. Dessutom återfinns de allra flesta sympatisörer bland män i åldrarna 15-30 år. Det knappa underlaget och den mycket skeva köns- och åldersfördelningen ger en märklig bild av partiets sympatisörer som inte liknar något annat partis.

Figur 1 Piratpartiets sympatisörer köns- och åldersfördelning jämfört med valmanskåren (procent)

Kommentar: Befolkningspyramiden för valmanskåren respektive Piratpartiets väljare i åldrarna 18-85 år bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. För partisympatisörerna har vi fört fem årskullar till varje ålderskategori. För en motsvarande analys av övriga partiers sammansättning, se Oscarsson & Holmberg 2008.

Tidigare forskning har konstaterat att sambandet mellan å ena sidan partisympati och å andra sidan ålder och kön är svagt i Sverige vad det gäller stödet för de etablerade partierna (Oscarsson & Holmberg 2008). Vid valet 2006 minskade dessutom könsskillnaderna i väljarbeteende efter att ha ökat i slutet av 1990-talet. Trots detta har vi under de senare åren kunnat se partier som hämtar opinionsstöd i huvudsak från unga män (Sverigedemokraterna) eller unga kvinnor (Feministiskt initiativ). Resultaten visar att även Piratpartiets sympatisörer återfinns i ett mycket smalt väljarsegment: män yngre än trettio år.

Den sammanslagna datamängden erbjuder möjligheter till en detaljerad jämförelse mellan Piratpartiets sympatisörer och samtliga partisympatisörer (se tabell 1). Bland PP-sympatisörerna finns en svag underrepresentation av personer som vuxit

upp på ren landsbygd (-11). Den skillnaden kan tyckas stor men når inte upp till gängse gränser för statistisk signifikans.

Piratpartisympatisörerna har en lägre utbildningsnivå än befolkningen som helhet. Inledningsvis kan vi konstatera att det finns en övervikt av Piratpartiets sympatisörer bland de kortare utbildningsinriktningarna, det vill säga de som endast genomgått grundskola eller bedrivit studier på gymnasienivå utan att ha tagit examen. Denna överrepresentation av individer med korta utbildningar beror troligen på att partiet är ett utpräglat ungdomsparti där många sympatisörer helt enkelt ännu inte hunnit fullgöra sin utbildning. Överrepresentationen av individer som saknar utbildning med högskoleexamen bör rimligen också ses i ljuset av att många av Piratpartiets sympatisörer inte är så gamla att de ännu hunnit fullgöra en utbildning av de slaget.

Desto mer intressant är det då att se närmare på vilken utbildningsinriktning Piratpartiets sympatisörer har. Det finns en överrepresentation av individer med teknisk och naturvetenskaplig utbildningsinriktning medan individer med utbildningar inriktade mot ekonomi och handel är underrepresenterade.

Vad det gäller PP-sympatisörernas inkomster visar resultaten att individer med låga inkomster är överrepresenterade i förhållande till väljarkåren som helhet. Emellertid är detta inte särskilt förvånande i och med att en övervikt av partiets sympatisörer är unga varav en stor del är studenter med relativt låga inkomster.

Vad det gäller anställningssektor återfinns Piratpartiets sympatisörer i betydligt större utsträckning i privat sektor jämfört med valmanskåren som helhet. Vidare finns det bland Piratpartiets väljare en signifikant överrepresentation av individer som inte är medlemmar i någon fackförening. Hela 73 procent av Piratpartiets är inte medlemmar i någon fackförening vilket är att jämföra med endast 43 procent bland samtliga partisympatisörer. Den låga graden av engagemang i traditionella rörelser märks också i den låga frekvensen av individer som utför kyrkobesök minst en gång i månaden.

Piratpartiets sympatisörer är överrepresenterade bland studenter och arbetslösa medan de är underrepresenterade bland förvärvsarbetande och pensionärer. I jämförelse med elektoratet är alltså sammanfattningsvis Piratpartiets sympatisörer överrepresenterade bland unga män utan fast ställning på arbetsmarknaden och med låg grad av fackföreningsorganisering.

Det politiska intresset bland Piratpartiets sympatisörer är klart lägre än i valmanskåren och även klart lägre än snittet bland ungdomar 30 år eller yngre. Hela 29 procent av Piratpartisympatisörerna uppger att de inte alls är intresserade av politik, vilket är klart fler än andra ungdomar i samma ålder (14 procent). Det relativt stora ointresset för traditionell politik kan möjligen vara en delförklaring till varför dessa individer har lockats till Piratpartiet. PP fokuserar i hög grad på andra frågor än de traditionella partierna och avstår dessutom aktivt från att ta ställning i t ex frågor som rör fördelningspolitik.

Tabell 1 Sammansättningen av Piratpartiets sympatisörer jämfört med befolkningen (procent, procentdifferenser)

	Alla parti- sympati- sörer	Alla PP- sympati- sörer	Diff	sig	Alla parti- sympati- sörer yngre än 30 år	Alla PP- sympati- sörer	Diff	sig
Egen uppväxt								
Ren landsbygd	25	14	-11		19	14	-5	
Mindre tätort	28	38	+10		34	38	+4	
Stad eller större tätort	24	27	+3		25	27	+2	
Sthlm, Gbg, Malmö	18	21	+3		18	21	+3	
Annat land i Norden	1	0	-1		1	0	-1	
Annat land i Europa	2	0	-2		2	0	-2	
Annat land utanför Europa	2	0	-2		2	0	-2	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	9 641	29			4 214	29		
Utbildningsnivå								
Ej fullgjort grundskola	2	7	+5	***	4	7	+3	
Grundskola	21	13	-8		8	13	+5	
Studier vid gymnasium eller motsvarande	13	24	+11	***	23	24	+1	
Gymnasium tre år	20	19	-1		24	19	-5	
Eftergymnasial utb.	11	13	+2		5	13	+8	***
Högskolestudier	9	15	+6		17	15	-2	
Examen från universitet	23	7	-16	**	18	7	-11	**
Forskarutbildning	1	2	+1		1	2	1	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	22 470	59			4 352	59		
Utbildningsinriktning								
Ekonomi/handel	18	4	-14	**	12	4	-8	
Estetisk/design/hantverk/konst	3	4	1		5	4	-1	
Hotell/restaurang/service	3	0	-3		4	0	-4	
Hälso/sjukvård	12	4	-8		7	4	-3	
Humaniora/kultur	2	0	-2		3	0	-3	
Jordbruk/skogsbruk miljövård	3	0	-3		2	0	-2	
Teknik/industri/transport	20	41	+21	***	16	41	+25	***
Media/journalistik/reklam	2	4	+2		3	4	+1	
Naturvetenskap/matematik/data	5	18	+13	***	11	18	+7	
Pedagogik	8	7	-1		5	7	+2	
Samhällsvetenskap/juridik	6	0	-6		12	0	-12	**
Socialt arbete/omsorg/psykologi	5	0	-5		4	0	-4	
Annan/enda obligatorisk utb	13	18	+5		16	18	+2	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	9 831	27			1 982	27		
Anställningssektor								
Statlig	11	10	-1		8	10	+2	
Kommunal/landstingskommunal	31	18	-13	**	25	18	-7	
Privat	58	72	+14	**	67	72	+5	
Summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	20 236	40			3 308	40		

forts.

Tabell 1 forts.

	Alla parti- sympati- sörer	Alla PP- sympati- sörer	Diff	sig	Alla parti- sympati- sörer yngre än 30 år	Alla PP- sympati- sörer	Diff	sig
Fackföreningstillhörighet								
LO	21	12	-9	**	13	12	-1	
TCO	16	10	-6		7	10	+3	
SACO	9	2	-7	**	7	2	-5	
Annan	11	3	-8	**	11	3	-8	**
Nej	43	73	+30	***	62	73	+11	**
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	21 936	60			4 576	60		
Arbetsmarknadsgrupp								
Förvänsarbetande	59	40	-19	**	44	40	-4	
Arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ Arbetsmarknadsutb (AMS)	1	0	-1		2	0	-2	
Arbetslös	3	12	+9	***	6	12	+6	**
Ålderspensionär/avtalspensionär	23	2	-21	**	0	2	+2	***
Förtidspensionär/sjukpensionär/ sjukersättning	4	2	-2		0	2	+2	***
Hemarbetande	0	0	±0		1	0	-1	
Studerande	10	25	+15	***	47	25	-22	**
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	21 650	57			4 087	57		
Inkomst								
Låga inkomster	18	31	+13	***	26	31	+5	
Medellåga inkomster	20	14	-6		18	14	-4	
Medelhöga inkomster	29	31	+2		27	31	+4	
Höga inkomster	33	24	-9		29	24	-5	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	21 888	55			4 411	55		
Kyrkobesöksfrekvens								
Aldrig/Mycket sällan	58	69	+11		64	69	+5	
Några gånger om året	33	29	-4		27	29	+2	
Minst en gång i månaden	9	2	-7	**	9	2	-7	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	15 328	45			3 051	45		
Politiskt intresse								
Inte alls intresserad	7	29	+22	***	14	29	+15	***
Inte särskilt intresserad	37	37	±0		41	37	-4	
Ganska intresserad	44	23	-21	**	36	23	-13	**
Mycket intresserad	12	11	-1		9	11	+2	
summa procent	100	100			100	100		
antal svarande	22 818	62			4 420	62		

Kommentar: Resultaten är hämtade från den sammanslagna datamängden (se beskrivning i fotnot 1). Skillnaderna mellan samtliga väljare och partiets väljare har signifikantstestats med hjälp av ett test för skillnad mellan två procenttal (ensidigt test). **= $p < .05$; ***= $p < .01$.

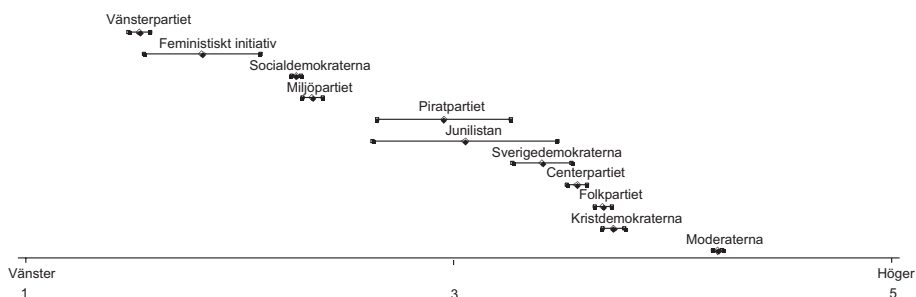
Piratpartiets sympatisörer har ett klart lägre förtroende för politiker än såväl jämnåriga svenskar som svenskar i allmänhet. Genomsnittet på en fyrgradig skala från 1= ”mycket lågt förtroende” till 4= ”mycket högt förtroende” ger piratpartisympatisörerna ett medelvärde på 2,00, vilket kan jämföras med svenska folket (2,35) och gruppen svenskar yngre 30 år eller yngre (2,37).

Piratpartiets plats i den politiska rymden

Som alla nya partier avkrävs även Piratpartiet svar på hur de förhåller sig till den etablerade vänster-högerdimensionen i svensk politik: Är partiet ett vänsterparti, högerparti eller mittenparti? Vi saknar ännu uppgifter om hur svenska väljare placerar ut Piratpartiet i den politiska rymden. Men vi kan indirekt fastställa partiets position genom att beräkna ett genomsnitt för de egna sympatisörernas ideologiska vänster-högerplacering.

Våra resultat visar att Piratpartiets sympatisörer rekryteras längs hela den traditionella vänster-högerdimensionen. På en femgradig skala för ideologisk vänster-högerplacering (1-5) positionerar sig Piratpartiets väljare mycket nära mitten (medelvärde 2,93). Spridningen längs vänster-högerskalan (99 % konfidensintervall) är betydligt större än för övriga partier. Det reflekterar till en del det knappa statistiska underlaget för medeltalsberäkningarna, men indikerar också att det finns en relativt stor spridning i placering på vänster-högerdimensionen bland Piratpartiets väljare jämfört med de etablerade partierna.

Figur 2 *Partiernas sympatisörers genomsnittliga vänster-högerplaceringar (medeltal och konfidensintervall)*

Kommentar: Resultaten bygger på analyser av den sammanslagna datamängden. Medelvärdena för partiernas sympatisörer är: V: 1.52, FI: 1.81, S: 2.25, MP: 2.32, PP: 2.93, JL: 3.03, SD: 3.84, C: 3.54, FP: 3.66, Kd: 3.71, M: 4.2.

Den svenska partirymden anno 2008 rymmer inte mindre än 11 partier. Piratpartisympatisörernas genomsnittsposition längs vänster-högerskalan placerar partiet

mellan Miljöpartiet och Junilistan i svenska folkets rangordning [V-FI-S-MP-PP-JL-SD-C-FP-KD-M]. Rangordningen av partiernas sympatisörer är mycket lik den som framkommer när vi frågar väljare om var de uppfattar att de politiska partierna befinner sig längs vänster-högerdimensionen (Oscarsson & Holmberg 2008).

Sammanfattning

Analysen av Piratpartiets väljare visar bilden av en grupp företrädevis unga män som har relativt lågt intresse för traditionell politik och som i låg grad engagerar sig i traditionella samhällsaktiviteter i fackföreningar och kyrkobesök. De saknar i hög grad en gemensam distinkt positionering på vänster-högerdimensionen. I relativt hög grad består också sympatisörerna av individer som ännu inte etablerat sig på arbetsmarknaden. Emellertid innebär inte det att partiets sympatisörer därmed nödvändigtvis tillhör en marginaliserad grupp av unga män; partiet är överrepresenterat bland individer som tillhör högstatusutbildningar inom teknik och naturvetenskap.

Noter

- ¹ Följande undersökningar har slagits samman: Svensk valundersökning 2006, SOM-undersökningarna 2006, 2007 och 2008, Väst SOM-undersökningarna 2006, 2007 och 2008 samt Syd SOM 2006.
- ² Det totala antalet piratpartisympatisörer är 62 stycken.

Referenser

- Bjereld, Ulf & Marie Demker (2008) *Kampen om kunskapen*. Informationssamhällets politiska skiljelinjer. Stockholm: Hjalmarsson & Högberg.
- Miegel, Fredrik & Tobias Olsson. 2008. "From pirates to politicians: The story of the Swedish file sharers who became a political party" i Carpentier, Nico, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Kaarle Nordenstreng, Maren Hartmann, Peeter Viha-lemm, Bart Cammaerts, Hannu Nieminen & Tobias Olsson. *Democracy, Journalism and Technology: New Developments in an Enlarged Europe*. Tartu: Tartu University Press.
- Oscarsson, Henrik, & Sören Holmberg. 2008. *Regeringskifte*. Väljarna och valet 2006. Stockholm: Norstedts Juridik.

REKORDSTORT STÖD FÖR ATT ANVÄNDA KÄRNKRAFTEN

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraften är inte en fråga som hamnar högt på svenska folkets dagordning över viktiga samhällsfrågor eller problem. I SOM-studien 2008 är det enbart 2 procent av svarspersonerna som nämner energi eller kärnkraft som en viktig fråga. Det betyder att frågan placerar sig på 14:e plats på listan över medborgarnas viktiga samhällsfrågor. Annorlunda var det i slutet av 1970-talet då kärnkraften toppade motsvarande listor över viktiga valfrågor för väljarna (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Holmberg 1981). Men sedan dess har kärnkraften hållit sig längre ned på listan. Som bäst kring 8:e till 10:e plats i SOM-undersökningarna åren efter Tjernobylyolyckan och med en andel på 11 procent som högst 1990. Under de senaste decennierna sedan 1991 har andelen svenskar som utpekar kärnkraften som en viktig fråga hållit sig kring beskedliga 1-3 procent. Kärnkraftsfrågan är inte längre lika het som den var för tjugo-trettio år sedan.

Om Alliansregeringens utspel i februari 2009 – om att kärnkraften inte skall avvecklas och att nya reaktorer kan byggas som ersättning för de nuvarande tio – gör frågan het igen får vi se i SOM-mätningen 2009. Hösten 2008 när den senaste SOM-undersökningen gjordes var i vilket fall energi och kärnkraft fortfarande en avvalnad samhällsfråga för de allra flesta svenskar.

Vad som har hänt sedan kärnkraften förlorade sin topposition på listan över viktiga frågor är att opinionen har svängt om mycket drastiskt. Kärnkraftsmotståndet har tappat samtidigt som andelen personer som vill använda kärnkraften blivit fler. Vid tiden för folkomröstningen 1980 ville 66 procent avveckla kärnkraften på lång sikt. Då var det endast 30 procent som önskade använda kärnkraften långsiktigt. Efter Tjernobylyolyckan 1986 steg andelen som ville avveckla kärnkraften till 75 procent samtidigt som andelen som önskade använda kärnkraften sjönk till rekordlåga 12 procent. Men opinionseffekten av Tjernobylykatastrofen klingade av relativt snabbt. Redan 1988 var avvecklingsåsikten tillbaka på ett stöd om 66 procent och har fortsatt att minska mer eller mindre kontinuerligt sedan dess.

Men ledningen för kärnkraftsmotståndet var fortfarande stort under hela 1990-talet med cirka 60 procent för en långsiktig avveckling mot cirka 25 procent för att använda kärnkraften. Det var först när avvecklingen verkligen kom igång 1999 i och med stängningen av första reaktorn i Barsebäck som kärnkraftsanhängarna fick stark vind i seglen och började öka högst påtagligt – från 26 procent 1999 till 50 procent 2005 när den andra reaktorn ställdes av i Barsebäck. Samtidigt tappade kärnkraftsmotståndarna stöd från 50 procent 1999 till 33 procent 2005. Opinions-

läget blev helt omkastat. Användaropinionen kom i ledarställning och har innehaft den positionen sedan 2003. I SOM-institutets senaste mätning 2008 stöder 51 procent att kärnkraften skall användas långsiktigt i Sverige. Avvecklingsplanen har endast stöd av 31 procent. Andelen personer utan åsikt är 18 procent. Resultaten presenteras i mer detalj i tabell 1 och figur 1.

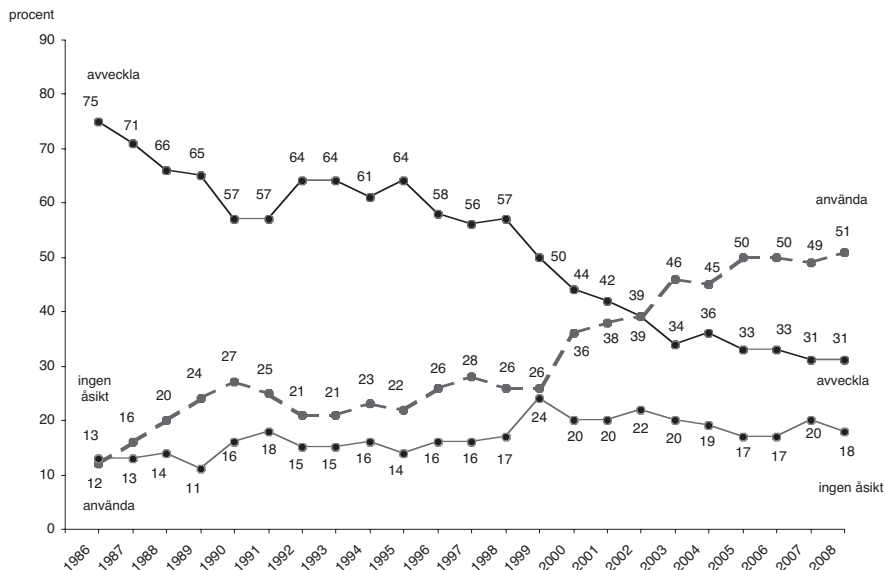
Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”*Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?*”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
avveckla kärnkraften snarast	22	19	17	16	15	14	12	12	11	9	10	8	9
avveckla kärnkraften, men använd de kärn- kraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27	22	25	24	23	23	22
använd kärnkraften och förnya efterhand kärn- kraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28	31	30	33	33	31	30
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkrafts- reaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11	15	15	17	17	18	21
ingen bestämd åsikt/ ej svar	23	23	17	24	20	20	22	20	19	17	17	20	18
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777	1818	1774	1724	1629	3435	3259
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39	34	36	33	33	31	31
andel använda	24	26	26	26	36	38	39	46	45	50	50	49	51
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0	-12	-9	-17	-17	-18	-20

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 – 2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svartalernativet ”avveckla kärnkraften senast till år 2010” ändrades 2005 till ”avveckla kärnkraften snarast”.

Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2008 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2008. Svartalternativ 1-2 har definierats som "avveckla" medan svartalternativ 3-4 klassificerats som "använda". Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986 – 1997 och den nya fyrdelade därefter.

De flesta som tycker att kärnkraften långsiktigt skall användas väljer i SOM-studien svartalternativet "använd kärnkraften och förnya efter hand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler". Totalt 30 procent av svarspersonerna 2008 väljer det alternativet. Något färre personer bland dem med användaråsikt väljer svartalternativet "använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden". Andelen som tycker så är 21 procent 2008, en uppgång från 18 procent 2007 och från 6 procent 1996. Stödet för att satsa på fler reaktorer i framtiden växer långsamt i Sverige. Vår tolkning av bestämningen fler reaktorer i framtiden är fler än nuvarande tio. En sådan åsikt har stöd av 21 procent av svarspersonerna i SOM-undersökningen 2008; fortfarande en minoritet, men en tillväxande minoritet.

Resultatet från en annan SOM-fråga om inställningen till olika energislag understryker ytterligare att opinionsstödet för en offensiv satsning på kärnkraften har stärkts i Sverige under 2000-talet. Andelen personer som tycker att Sverige bör satsa mer på kärnkraften under de närmaste 5-10 åren har ökat från 9 procent 1999 till 19 procent 2008. Men 19 procent är ingen majoritet. De flesta vill bara satsa på kärnkraften som idag (31 procent) eller satsa mindre än idag (26 procent) eller helt avstå från kärnkraften (16 procent). Andelen som inte tar ställning är 8 procent

(Hedberg och Holmberg 2009). Svaret satsa mer på kärnkraften i framtiden kan tolkas som att fler reaktorer ska byggas än nuvarande tio. Den åsikten har i så fall 19 procent av SOMs svarspersoner 2008.

Åsikten att vi i Sverige skall bygga *fler kärnkraftsreaktorer än nuvarande tio* har alltså inget majoritetsstöd – långt därifrån. Därmed inte sagt att den allmänna opinionen inte skulle stödja Alliansregeringens idé att göra det möjligt att ersätta nuvarande tio reaktorer med nya när de gamla tjänat ut. Det har vi inte frågat om i SOM-undersökningarna – inte ännu. Men opinionsmätningar genomförda av Sifo och Synovate i februari 2009 tyder på ett majoritetsstöd för idén att avveckla avvecklingsplanen och öppna upp för möjligheten att ersätta de gamla tio reaktorer med nya. Den blå-gröna oppositionens kvarhållande vid avvecklingsplanen för kärnkraften har inget majoritetsstöd bland svenska folket. Det har den inte haft sedan början av 2000-talet då användaropinionen gick om avvecklaropinionen i Sverige.

Socioekonomiska åsiktsmönster

De socioekonomiska grupper som redan vid tiden för folkomröstningen 1980 tenderade att var för respektive emot kärnkraften uppvisar fortfarande idag samma mönster (Holmberg och Asp 1984). Alla sociala grupper har blivit mer positiva till att använda kärnkraften. Åsiktsförändringarna har i stort sett skett parallellt i de flesta grupper. Gamla motsättningar kvarstår om än på en allmänt mer positiv nivå till kärnkraften.

Om vi ser på användaråsikten återfinns den mest hos män, de äldsta, högre tjänstemän och höginkomsttagare. Svagast stöd för att långsiktigt använda kärnkraften hittar vi bland kvinnor, bland de unga, bland arbetare och bland låginkomsttagare. Mönstret är tydligt. Kärnkraften har ett klart starkare stöd bland grupper i samhällets centrum än bland grupper ute i samhällets periferi, för att använda en terminologi som Johan Galtung lanserat. Kärnkraftsfrågan har fortfarande ett drag av både könskamp och generationskamp. Kärnkraftssamhället är mer en dröm för äldre män än yngre kvinnor.

Politiska och ideologiska motsättningar

Även om flera åsiktsskillnader mellan olika sociala grupper är stor i kärnkraftsfrågan är motsvarande åsiktsskillnader oftast än större mellan olika partipolitiska eller ideologiska grupper. Kampen om kärnkraften är mer en politisk än en social motsättning. Över tid har exempelvis kärnkraften blivit alltmer av en vänster-högerfråga. Så var det inte när frågan politiserades på 1970-talet. Men idag är det tydligt så att stödet för användarlinjen är starkast bland personer som identifierar sig själva ideologiskt som klart till höger. I den ideologiska högergruppen ville hel 73 procent använda kärnkraften långsiktigt i SOM-undersökningen 2008. Motsvarande andel bland personer klart till vänster är endast 36 procent (se tabell 2). Den tidigare alternativa kärnkraftsdimensionen har idag uppslukats av den traditionella vänster-högerdimensionen i svensk politik.

Tabell 2 Avveckla eller använda kärnkraften långsiktigt efter olika social och politiska variabler (procent)

	avveckla snarast	avveckla, men använd reaktorerna tills de tjänat ut	använd och förnya, bygg ej fler	använd och satsa på fler reaktorer	ingen åsikt/ ej svar	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
<i>kön</i>								
man	6	18	31	33	12	100	1529	-40
kvinnor	11	27	29	10	23	100	1730	-1
<i>ålder</i>								
15-30	12	23	25	11	29	100	598	-1
31-60	10	25	30	19	16	100	1620	-14
61-85	5	19	33	27	16	100	1041	-36
<i>utbildning</i>								
grundnivå	6	20	28	22	24	100	737	-24
mellannivå	9	20	31	20	20	100	1387	-22
universitet/högskola	10	28	31	21	10	100	1061	-14
<i>hushållsinkomst</i>								
mycket låg	10	26	21	15	28	100	512	±0
ganska låg	9	23	30	18	20	100	543	-16
medel	8	23	32	23	14	100	914	-24
ganska hög	9	23	34	19	15	100	422	-21
mycket hög	8	21	33	27	11	100	653	-31
<i>bostadsort</i>								
landsbygd	8	27	27	22	16	100	475	-14
tätort	9	22	29	19	21	100	797	-17
stad	8	22	31	22	17	100	1445	-23
Stockholm/Göteborg/Malmö	11	23	31	19	16	100	506	-16
<i>vänster-höger dimension</i>								
klart till vänster	17	32	23	13	15	100	370	+13
något till vänster	11	30	31	13	15	100	741	-3
varken vänster eller höger	9	21	29	17	24	100	986	-16
något till höger	4	18	35	30	13	100	755	-43
klart till höger	3	12	33	40	12	100	298	-58
<i>grön-grå dimension</i>								
klart åt det gröna hållet	23	32	21	11	13	100	526	+23
något åt det gröna hållet	9	28	34	14	15	100	1039	-11
varken grön eller grå	4	19	34	21	22	100	974	-32
något åt det gråa hållet	4	14	33	39	10	100	424	-54
klart åt det gråa hållet	4	10	21	55	10	100	139	-62
<i>partisympati</i>								
V	23	33	18	11	15	100	186	+27
S	9	25	30	16	20	100	1185	-12
MP	26	36	19	4	15	100	236	+39
C	11	37	24	13	15	100	166	+11
FP	2	17	36	29	16	100	209	-46
KD	9	20	36	18	17	100	123	-25
M	3	13	38	35	11	100	724	-57
SD	6	16	29	33	16	100	141	-40
övrigt parti	13	26	26	13	22	100	61	±0
inget parti	5	15	24	14	42	100	228	-18
<i>klimatförändring som hot mot miljön</i>								
inte särskilt stort hot	5	16	32	33	14	100	569	-44
ganska stort hot	7	29	34	15	15	100	434	-13
mycket stort hot	14	25	29	14	18	100	538	-4
<i>kärnavfallshantering som hot mot miljön</i>								
inte särskilt stort hot	2	11	34	43	10	100	484	-64
ganska stort hot	6	29	33	14	18	100	592	-12
mycket stort hot	18	28	26	8	20	100	463	+12
samtliga	9	22	30	21	18	100	3259	-20

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2008. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, mellan 201 000 och 300 000 kr som ganska låg, mellan 301 000 – 500 000 kr som medel, mellan 501 000 – 600 000 kr som ganska hög och mer än 601 000 kr som mycket hög. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svars-personerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga. Frågan om klimatförändringarnas hot mot miljön löd: "Hur stort hot mot miljön anser Du klimatförändringar är. Svartalernativet utgjorde av en skala från 1 – 10 där 1 står för mycket litet hot och 10 för mycket stort hot. I tabellen har svar från 1 till 7 slagits samman till "inte särskilt stort hot", 8 – 9 till "ganska stort hot" och 10 till "mycket stort hot". Frågan om kärnavfallshantering som hot mot miljön löd: "Hur stort hot mot miljön anser Du hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall är?". Svartalernativet utgjordes av en skala från 1 – 10 där 1 står för mycket litet hot och 10 för mycket stort hot. I tabellen har svar från 1 till 5 slagits samman till "inte särskilt stort hot", 6 – 9 till "ganska stort hot" och 10 till "mycket stort hot".

Men kärnkraften har också klara kopplingar till en ekologisk grön-grå attityddimension. Personer med en tydlig grön åsiktslutning är mycket mindre positiva till att använda kärnkraften (32 procent 2008) än personer som åsiktsmässigt är "klart åt det gråa hållet" (76 procent 2008). Bland människor längst ut åt det gråa hållet finns till och med en majoritet för att bygga fler kärnkraftsreaktorer i Sverige (55 procent). Bland personer längst ut åt det gröna hållet är motsvarande andel endast 11 procent.

Debatten om klimathotet kan illustrera sambandet mellan kärnkraftsåsikt och miljömässig ekologi. Bland personer som ser klimatförändringarna som ett mycket stort hot mot miljön önskar 43 procent använda kärnkraften på lång sikt. Bland personer som tvärtom uppfattar klimatutvecklingen som ett "inte särskilt stort hot mot miljön" vill fler använda kärnkraften (65 procent). Mest positiva till kärnkraften är alltså de som är *minst* oroade över klimatförändringarna (se tabell 2). De som är mest oroade är minst positiva till kärnkraft. Kärnkraftsförespråkarna har hittills inte med hjälp av klimatfrågan lyckats få med sig en majoritet av personer med grön ideologi och som ser klimatutvecklingen som ett stort miljöhot. Kärnkraftsförespråkarna har haft lättare att få med sig personer som *inte* ser klimatförändringen som ett hot mot miljön.

De partipolitiska åsiktsmönstren i kärnkraftsfrågan har stora likheter med hur det såg ut vid tiden för folkomröstningen 1980. Men vissa förändringar har också skett. Mest stöd för användarlinjen finns idag bland moderata (73 procent) och folkpartistiska sympatisörer (64 procent). I folkomröstningen tenderade de att rösta för linje 1 (det mest kärnkraftspositiva alternativet om än på pappret ett avvecklingsalternativ) i moderaternas fall och för linje 2 (som skulle avveckla kärnkraften med förnuft) när det gäller FP-sympatisörerna. Folkpartisterna har alltså klart bytt åsikt

sedan 1980. Då ville de avveckla kärnkraften. Nu vill de använda den. Starkt stöd för kärnkraften finns idag också bland sverigedemokrater (62 procent). Det partiet fanns inte 1980.

Två andra partier som också bytt fot i kärnkraftsfrågan sedan 1980 är Kristdemokraterna och Centerpartiet. Då var båda anhängare av linje 3 (avvecklingsalternativet). I och med Alliansregeringens avveckling av avvecklingsplanen 2009 har både KD och C idag lämnat avvecklingslinjen och anslutit sig till åsikten att kärnkraften skall användas. I SOM-mätningen hösten 2008 – innan Alliansregeringens nya energipolitik fastslagits – visar det sig att en majoritet av KD:s sympatisörer redan anslutit sig till användarlinjen (54 procent). Bland C-sympatisörer var det dock fortfarande fler som var för att avveckla kärnkraften (48 procent) än som ville använda den (37 procent).

Partierna till vänster om mitten har inte bytt kärnkraftspolitik på samma sätt. Vänsterpartiet stödde linje 3 1980 och såväl partiet som sympatisörerna är fortfarande för att avveckla kärnkraften, med 56 procent för att avveckla mot 29 procent för att använda 2008. Miljöpartiet, som inte fanns 1980, uppvisar liknande åsikter bland sina sympatisörer med 62 procent på avvecklarsidan mot 23 procent för att använda kärnkraften.

Socialdemokratiska partiet stod bakom linje 2:s ”förnuftiga” avvecklingsalternativ i folkomröstningen. Partiet är fortfarande idag för en långsiktig kärnkraftsavveckling. Bland väljarna 1980 röstade en klar majoritet av Socialdemokraternas sympatisörer för linje 2 (74 procent). Bland dagens Socialdemokratiska sympatisörer är det dock endast en minoritet som stödjer tanken på en kärnkraftsavveckling (34 procent 2008). Opinionsövertikten bland S-sympatisörer är idag för att långsiktigt använda kärnkraften (46 procent 2008). Socialdemokratiska partiet har alltså förblivit avvecklingstanken trogen medan de flesta av partiets sympatisörer har övergivit avvecklingstanken. Partiet har inte längre med sig flertalet sympatisörerna när det gäller kärnkraftens avveckling. Det har Socialdemokratiska partiet inte haft sedan 2002 enligt SOM-undersökningarna (Holmberg 2003).

Avveckling eller ej – valet 2010 avgör?

I folkopinionen avvecklades kärnkraftens avvecklingsplan redan 2003. Det var då som avvecklingsopinionen för första gången sedan folkomröstningen 1980 fick ett svagare stöd än användarlinjen, med endast 34 procent för en avveckling mot 46 procent för att långsiktigt använda kärnkraften. Sedan dess har användarlinjen fått ytterligare stöd och omfattar hösten 2008 51 procent av folket mot 31 procent för att avveckla kärnkraften. Bland partiernas sympatisörer fanns 2008 en opinionsövertikt eller majoritet för att använda kärnkraften bland alla Allianspartiernas sympatisörer – utom bland C-sympatisörer, bland SD-sympatisörer och bland Socialdemokratiska sympatisörer. En övertikt för att avveckla kärnkraften fanns bland V, MP och C-sympatisörer.

På partinivå är numera alla fyra Allianspartierna policymässigt för att använda kärnkraften. Inom den röd-gröna oppositionen är enigheten lika stor, men man är enig om att långsiktigt avveckla kärnkraften. Allt är med andra ord upplagt för en strid om kärnkraftens framtid i valet 2010. I en sådan kamp går M, FP, SD och MP in med någorlunda starkt stöd för partilinjen bland de egna sympatisörerna. För främst S och C, vars sympatisörer är delade bra nära mittitu – men också i viss mån för V och KD – är opinionsstödet bland de egna skakigare. Så sent som hösten 2008 hade Centerpartiet inte med en övervikt bland de egna sympatisörerna på partiets nya användarlinje i kärnkraftsfrågan. Och S-ledningen stod inför en opinionsövervikt som var mot en avveckling samtidigt som ledningen tog ställning för en kärnkraftsavveckling.

Kärnkraften var 1976 med och fällde regeringen Palme (S). Fällnings och Centerpartiets kärnkraftsmotstånd hjälpte de borgerliga till en knapp seger. Opinionsklimatet var då klart negativt för kärnkraften och det missgynnade Socialdemokraterna och gynnade Centern (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Petersson 1977). Nu är opinionsklimatet klart mer positivt för kärnkraften. Kanske kan det missgynna Socialdemokraterna igen, nu när partiet är för en kärnkraftsavveckling? Och gynna Centern och de övriga partierna i Alliansen som numer är för kärnkraften.

Kärnkraften kanske faller utmanaren Sahlin (S) 2010, precis som den fällde titelförsvaren Palme (S) 1976? Ironiskt nog förlorar Socialdemokraterna i så fall två gånger på kärnkraften – och Centerpartiet vinner två gånger – men från helt olika utgångspunkter. I valet 1976 var S för kärnkraft och C emot. Centerpartiet vann. I valet 2010 kommer både S och C att ha bytt ståndpunkt. S är nu emot kärnkraft medan C är för. Och C vinner? Det gemensamma draget är att Socialdemokraterna såväl 1976 som eventuellt 2010 har utkämpat valen med väljaropinionens övervikt emot sig medan Centerpartiet i båda tillfällena haft opinionsövervikten på sin sida.

Det är oftast tuffare att utkämpa ett val i opinionsmässig motvind som S gjorde 1976 än i medvind som C gjorde samma år. I valet 2010 kan historien upprepa sig när det gäller kärnkraftsfrågan. De röd-gröna partierna riskerar att utkämpa valet i motvind medan Allianspartierna i regeringen kan få medvind. En stor skillnad dock mellan 1976 och nu är att då upplevdes kärnkraften som en viktig fråga av många väljare; en fråga som påverkade röstandet. Bland dagens väljare är det än så länge mycket få som uppfattar kärnkraften som en viktig fråga. Och då kommer den kanske inte heller att bli en central valfråga för många väljare.

Opinion måste kombineras med upplevd viktighet annars händer inte mycket i valbåset. Alliansen måste inte bara behålla sitt nuvarande opinionsövertag i kärnkraftsfrågan. Den måste också få många väljare att tycka att energi- och kärnkraftsfrågorna är viktiga. Om Allianspartierna lyckas med det får vi en första indikation om på valnatten 2010. Ler Maud har det gått, ler Mona har det inte gått.

Referenser

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2009). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet/Energimyndigheten.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984). *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören (2003). Kärnkraftsanhängarna vinner terräng. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Publica.
- Petersson, Olof (1977). *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

HÖGRADIOAKTIVT ÄMNE

PER HEDBERG

Kärnkraftsfrågan politiserades i Sverige i början av 1970-talet. Tidigare var de politiska partierna helt eniga om att Sverige skulle satsa på kärnenergiteknologi. Under tidigt sjuttioal började emellertid enskilda politiker inom Centerpartiet att ifrågasätta kärnkraften med hänvisning till att säkerheten kring hanteringen och omhändertagandet av det högaktiva kärnavfallet inte var löst. Gunilla André tog upp frågan redan vid partistämman 1970, Birgitta Hambraéus från samma parti tog upp frågan i riksdagen för första gången 1972 och Torbjörn Fälldin var även han orolig för hanteringen och förvaringen av kärnavfallet i sitt första uttalande i kärnkraftsfrågan 1973. Centerpartiet sjösatte en politik mot en utbyggnad av kärnkraften och fick stöd av Vänsterpartiet. För dessa partier var farorna med kärnavfallet alltför stora för att Sverige skulle gå vidare i sin satsning på kärnkraft.

Kärnkraftsfrågan och inte minst frågan om kärnavfallet har historiskt sett varit en av de mest betydelsefyllda enskilda sakfrågorna i svensk politik. De borgerliga partierna vann riksdagsvalet 1976 delvis på grund av kärnkraftsfrågan. Partierna var dock djupt oeniga i frågan om kärnkraften, vilket riskerade bildandet av en borgerlig regering. För att Centerpartiet skulle medverka i regeringen stiftades den s k Villkorslagen. Återigen var det kärnavfallet som stod i centrum. Lagens två villkor för att få starta nya kärnkraftverk handlade dels om uppberedningsavtal för svenskt kärnavfall, dels om att visa på hur och var en säker förvaring kunde garanteras. Spänningarna blev emellertid för stora och den borgerliga regeringen sprack två år senare.

Rapports första nyhetsinslag den 28 mars 1979 handlade om att Villkorslagen kunde anses uppfylld. SKI förklarade att det fanns lämplig berggrund i Sverige för förvaring av det högaktiva kärnavfallet. I samma nyhetssändning rapporterades om att radioaktiv ånga läckt ut från ett kärnkraftverk i Harrisburg, USA. Olyckan vid reaktorn på Three Mile Island var ett faktum. I Sverige kom olyckan att leda till en folkomröstning om kärnkraften i mars 1980. En del av uppmärksamheten kring avfallsfrågorna ersattes av andra aspekter i den komplexa frågan om kärnkraftens vara eller icke vara. Men i kärnkraftsfrågans initiering på den svenska politiska arenan var frågorna och riskbedömningarna när det gällde kärnavfallsproblematiken centrala i debatten (Leijonhuvud 1979, Vedung 1979, Holmberg och Asp 1984, Hedberg 1991).

Liksom kärnkraftsfrågan i sin helhet har frågan om hantering och slutförvaring av kärnavfallet spelat en mer undanskymd roll på den politiska agendan efter folkomröstningen 1980. Frågorna kring det högaktiva avfallet har troligen varit mer

livaktig på lokal nivå än på riksplplanet, och då framförallt i kommuner där det diskuterats en etablering av ett slutförvar.

Hur skall då det svenska kärnavfallet tas om hand? I sammanhanget görs en distinktion mellan låg-/medelaktivt avfall och högaktivt avfall. Det låg- och medelaktiva avfallet förvaras redan idag i ett förvar i Forsmark. När det gäller det högaktiva kärnavfallet finns ännu ingen utsedd plats för slutförvaring. Tillsvidare förvaras det i ett mellanlager i Oskarshamn (CLAB). Det högaktiva kärnavfallet kommer att slutförvaras i den svenska berggrunden. Förslaget till berggrundsförvaring presenterades redan i utredningen *Använt kärnbränsle och radioaktivt avfall* (SOU 1976:30) i mitten av 1970-talet. Idag går metoden under namnet KBS-3 (Kärnbränslesäkerhet). Metoden avser att med hjälp av flera barriärer skydda den yttre omgivningen från radioaktiv strålning. De tre barriärerna utgörs av koppar, lera och urberg. Kärnavfallet innesluts i en kopparkapsel med en inre behållare av gjutjärn som placeras i hålrum i tunnlar på 500 meters djup i berggrunden. Tomrummet mellan kapseln och berget fylls med bentonitlera. Tunnlarna fylls igen och försluts. När den sista tunneln har förslutits är står slutförvaret färdigt (SKB 2009).

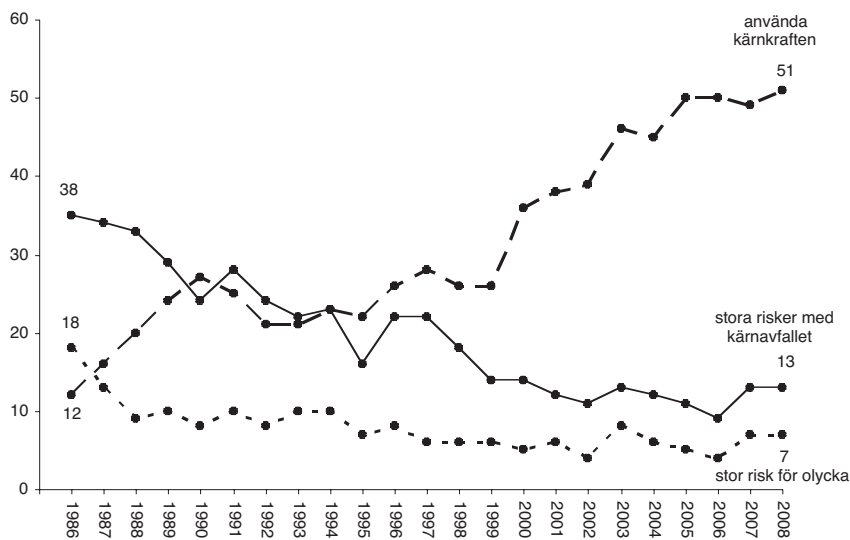
I och med de borgerliga partiernas energiuppställning i februari 2009 öppnas möjligheter för att bygga tio nya kärnkraftverk i Sverige. Skulle så bli fallet innebär det också en större produktion av högaktivt radioaktivt kärnavfall än vad man tidigare planerat för. Det innebär också nya förutsättningar när det gäller planeringen av ett svenskt slutförvar, åtminstone i den meningen att det i framtiden kan handla om betydligt större volymer av högaktivt avfall som skall förvaras än man tidigare planerat för i förstudier och platsstudier av tänkta lokaliseringssorter. Det innebär också nya förutsättningar när det gäller tidsperspektivet i den meningen att arbetet med deponering av avfallet i slutförvaret kommer sträcka sig längre in i framtiden än vad som tidigare var planerat. Beslutet om i vilken kommun – Östhammar eller Oskarshamn – som slutförvaret kommer att byggas beslutas under 2009 och enligt SKB:s planer skall det stå färdigt 2020.

Åsiktsbildningen i kärnkraftsfrågan är komplex och innehåller många komponenter. I ställningstaganden för eller emot kärnkraften vägs t ex ekonomiska, samsättningsmässiga, miljömässiga och säkerhetsmässiga mot varandra. I SOM-undersökningarna kan vi följa hur svenska folket *åsikter* i kärnkraftsfrågan förändrats sedan 1986 (se Holmbergs kapitel) och hur svenska folkets *riskbedömningar* förändrats sedan slutet på 1980-talet i frågan om hanteringen och slutförvaringen av det högaktiva avfallet och i frågan om risken för en reaktorolycka vid ett svenskt kärnkraftverk. Resultaten i figur 1 redovisar andelen personer som anser det vara en mycket stor risk att vi i Sverige *inte* kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt och andelen personer som anser det vara en mycket stor risk för en olycka i ett svenskt kärnkraftverk. Svartalternativen för riskbedömningarna utgörs av en skala där 1 står för mycket liten risk och 10 står för mycket stor risk. Procentandelen i figuren anger dem som svarat värde 9 eller 10 på denna skala. När det gäller resultaten för åsikter om kärnkraftens vara eller icke vara redovisas andelen som vill använda kärnkraften.

Figur 1 Åsikt och riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1986 – 2008 (procent)

fråga: "Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för: En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige? Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt?"

fråga: "Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?"

Kommentar: Resultaten i figur 1 redovisar andelen personer som anser det vara en mycket stor risk att vi i Sverige *inte* kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt och andelen personer som anser det vara en mycket stor risk för en olycka i ett svenskt kärnkraftverk. Svartsalternativen för riskbedömningarna utgörs av en skala där 1 står för mycket liten risk och 10 står för mycket stor risk. Procentandelen i figuren anger dem som svarat värde 9 eller 10 på denna skala. Svartsalternativen i frågan om kärnkraftens användning var: "avveckla kärnkraften snarast", "avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut", "använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler", "använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden" och "ingen bestämd åsikt". Till "ingen bestämd åsikt" har även personer som avstått från att svara förts. Frågeformuleringen år 2000 - 2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svartsalternativet "avveckla kärnkraften senast till år 2010" ändrades 2005 till "avveckla kärnkraften snarast". I figuren redovisas andelen personer som svarat att vill använda kärnkraften (se Holmbergs kapitel).

Resultaten visar att svenska folket anser att riskerna vid hanteringen och förvaringen av det högaktiva avfallet är större än riskerna för en olycka vid ett svenskt kärnkraftverk. Så har varit fallet vid varje mättillfälle sedan undersökningarnas början 1986. Men skillnaderna har med åren minskat högst påtagligt. Skillnaderna

var betydligt större under början av perioden (1986 17 procentenheter) än under slutet av den (2008 6 procentenheter).

När det gäller riskbedömningarna i frågan om kärnavfallet var det 2008 betydligt färre som bedömde riskerna vara mycket stora än det var i slutet av 1980-talet. Andelen som anser riskerna vara mycket stora har successivt minskat från 1986 (35 procent) till 1999 (14 procent). Mellan 1999 och 2008 har andelen varierat mellan 8 och 14 procent. I bedömningarna av riskerna för en reaktorolycka i Sverige återfinns de högsta riskbedömningarna i tiden strax efter Tjernobyl-olyckan. Andelen som ansåg risken vara stor för en reaktorolycka var 1986 18 procent och 1987 13 procent. Åren mellan 1988 och 1996 varierar siffrorna mellan 7 och 10 procent. Därefter sjunker andelen som bedömt risken vara mycket stor för en reaktorolycka till mellan 4 och 8 procent.

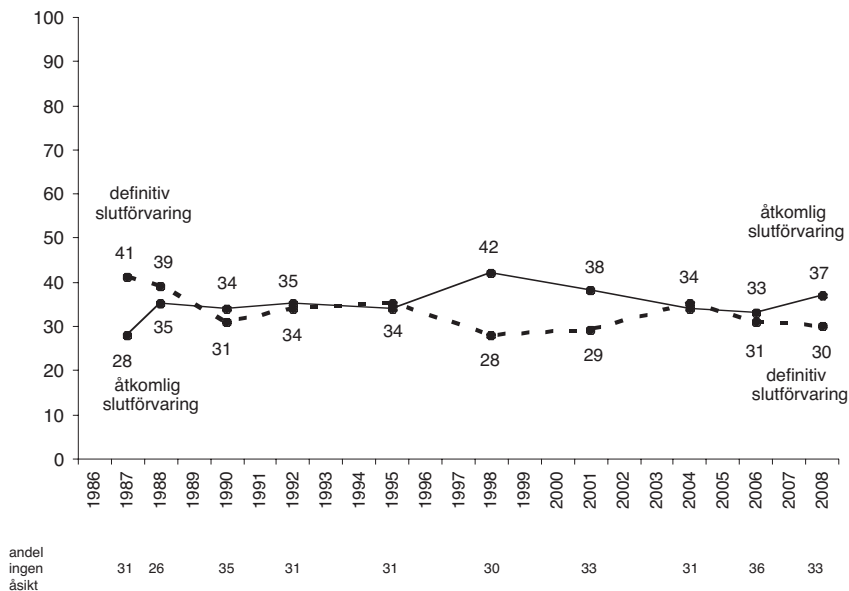
Ett tidigt argument i motståndet mot kärnkraften var att ansvaret för avfallshandlingen inte kunde lämnas över på framtida generationer – våra barn och barnbarn. Ett syfte med KBS-3 metoden för slutförvaring är att när allt avfall deponerats skall lagret kunna förslutas för att på så vis just undvika att ansvaret för avfallshandlingen läggs över på kommande generationer. Debatt har givetvis förekommit om metoden är säker eller inte, men också om förvaringen skall vara definitiv eller mer åtkomlig, t ex för att i framtiden ha beredskap nya tekniska lösningar av problematiken eller för att kunna utnyttja energiinnehållet i kärnavfallet. I SOM-undersökningarna ställdes 1987 en fråga om förvaringen skulle vara definitiv eller åtkomlig, dvs om det högaktiva avfallet skall förvaras så att det inte går att komma åt i framtiden eller om det skall förvaras så att det kan komma åt i framtiden. Sedan dess har frågan ställt vid ytterligare nio tillfällen, senast i SOM-undersökningen 2008. I figur 2 redovisas andelen som är för en definitiv respektive en åtkomlig förvaring

Frågan om en definitiv eller åtkomlig förvaring av det högaktiva avfallet är en fråga som svenska folket har svårt att ta ställning till. Ungefär en tredjedel har vid samtliga mättillfällen svarat att det inte har någon uppfattning i frågan. I den senaste mätningen 2008 var siffran 33 procent. Resultaten från 1987 – 2008 visar inte på några tydliga trender. Vi kan dock konstatera att stödet för en definitiv förvaring var som störst de två åren strax efter Tjernobylolyckan, 41 respektive 39 procent. Vid de två senaste mättillfällena, 2006 och 2008, är det fler som förespråkar en åtkomlig förvaring än en definitiv.

Svarsfördelningen påminner om en slumpfördelning. Om så är fallet borde vi finna en liknande svarsfördelning inom alla sociala och politiska grupper. Frågan är om så är fallet. I tabell 1 redovisas andelen svars personer som är för en definitiv förvaring av kärnavfallet i olika sociala samhällsgrupper vid de tio mättillfällena 1987 – 2008.

Figur 2 Svenska folket åsikter om åtkomlig eller definitiv slutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall (procent)

fråga: ”Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla ska slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?”

Kommentar: Resultaten omfattar enbart svarspersoner som kryssat för något svarsalternativ. Andelen personer som inte besvarat frågan varierar mellan 3 – 6 procent under åren.

Resultaten visar att det inte är en slumpfördelning vi har att göra med. Åsikterna om en definitiv förvaring av kärnavfallet struktureras väl av bakomliggande sociala faktorer. Huvudresultaten i tabell 1 är att kvinnor, personer över 60 år, lågutbildade och människor boende i glesbygd och mindre tätorter föredrar en definitiv förvaring i högre än utsträckning än män, personer under 30 år, högutbildade och människor boende i storstäder. Resultaten visar även på klasskillnader. Personer boende i arbetarhem liksom LO-an slutna anser i högre utsträckning än personer boende i högre tjänstemannahem och SACO-an slutna att det högaktiva kärnavfallet skall förvaras på ett sådant sätt att det inte går att komma åt i framtiden.

Tabell 1 Andel som anser att det högaktiva kärnbränslet bör slutförvaras så att det *inte* går att komma åt i framtiden efter social grupptillhörighet 1987 – 2008 (procent)

	1987	1988	1990	1992	1995	1998	2001	2004	2006	2008
kön										
man	34	32	28	28	30	23	26	31	27	25
kvinna	48	44	34	40	39	33	32	39	35	35
ålder										
15-30	35	36	26	29	33	25	23	27	26	22
31-60	41	38	31	33	34	28	27	34	30	28
61-85	50	46	38	42	39	33	37	41	38	38
utbildning										
grundnivå/obl. nivå	--	50	39	40	43	37	40	43	38	38
mellannivå	--	37	31	33	35	28	28	36	32	30
universitet/högskola	--	25	20	26	24	21	21	26	26	25
bostadsort										
ren landsbygd	43	44	36	34	35	28	32	38	34	39
mindre tätort	44	40	31	37	37	34	32	40	31	31
stad, större tätort	39	37	29	31	32	27	27	30	32	29
de tre storstäderna	33	30	30	34	33	24	26	36	27	25
familjeklass										
arbetarhem	47	47	38	38	38	34	35	39	34	35
jordbrukarhem	28	38	37	40	41	19	39	43	24	33
tjänstemannahem	40	33	25	30	31	25	24	34	32	27
högre tjänstemannahem	27	23	18	27	27	19	20	23	27	19
företagarhem	34	33	30	36	36	21	22	28	31	35
fackförening										
LO	47	44	34	36	37	34	37	40	34	31
TCO	39	32	27	28	35	29	21	32	32	29
SACO	28	36	22	27	33	16	16	29	20	17
samtliga	41	39	31	34	35	28	29	35	32	30

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen.

När det gäller de politiska bakgrundsfaktorerna är sambanden svaga (se tabell 2). Varken partisynpati, vänster-högerplacering eller grön-grå ideologi strukturerar åsikterna i frågan om en definitiv förvaring av det högaktiva avfallet. Resultaten åren omedelbart efter Tjernobylolyckan skiljer sig dock något åt från övriga. Då var Socialdemokratiska och Centerpartistiska sympatisörer mer för en definitiv förvaring jämfört med övriga partisympatisörer, liksom personer som placerade sig klart till vänster i större utsträckning föredrog en definitiv förvaring jämfört med övriga. När det gäller den grön-grå dimensionen kan man skönja ett svagt samband vid mät-tillfällena från 1990. Personer som placerar sig åt det gråa hållet är något mindre entusiastiska till en definitiv förvaring jämfört med personer som placerar sig åt det gröna hållet. Resultaten från SOM-undersökningen 2008 visar att det starkaste stödet för en definitiv förvaring återfinns bland Socialdemokraternas, Sverigedemokraternas och Centerpartiets sympatisörer. Svagast är stödet bland Miljöpartiets och

KD:s sympatisörer. Placering på vänster-högerskalan saknade betydelse för åsikter om en definitiv förvaring.

Tabell 2 Andel som anser att det använda kärnbränslet bör slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden efter politisk grupptillhörighet 1987 – 2008 (procent)

	1987	1988	1990	1992	1995	1998	2001	2004	2006	2008
partisympati										
V	34	32	42	34	38	26	29	44	38	29
S	48	44	36	36	35	30	28	36	35	34
MP	37	35	40	17	32	30	29	33	36	20
C	50	43	31	43	31	26	31	41	27	33
FP	37	29	27	32	34	20	30	24	23	21
KD	36	35	29	36	40	32	36	41	31	20
M	31	34	27	30	33	24	26	31	27	27
NYD	--	--	--	31	--	--	--	--	--	--
SD	--	--	--	--	--	--	--	--	--	34
Övriga	30	40	30	43	26	33	21	31	32	25
vänster-höger dim.										
klart till vänster	48	48	45	43	36	27	26	43	42	32
något till vänster	45	38	36	34	34	30	27	37	34	32
varken eller	42	40	31	35	36	32	33	36	32	31
något till höger	35	32	28	29	31	24	26	28	23	27
klart till höger	38	36	24	34	41	24	33	36	30	31
grön-grå dimension										
klart gröna hållet	--	--	35	34	37	36	29	37	37	34
något gröna hållet	--	--	32	35	32	30	31	35	34	31
varken grön/grå	--	--	32	33	38	27	28	35	30	31
något gråa hållet	--	--	25	32	34	23	27	36	30	27
klart åt gråa hållet	--	--	25	30	26	21	26	29	23	26
kärnkraftsåsikt										
avveckla kärnkraft	45	41	35	37	38	31	33	42	36	36
använd kärnkraft	29	33	27	27	33	25	26	33	32	30
samtliga	41	39	31	34	35	28	29	35	32	30

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. För frågeformulering se tabell 1. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svarspersonerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". När det gäller frågan om kärnkraftsåsikt skiljer sig frågeformuleringen år 2000 - 2004 något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svarsalternativet "avveckla kärnkraften senast till år 2010" ändrades 2005 till "avveckla kärnkraften snarast".

Svenska folkets inställning till kärnkraften är kopplade till vad man anser om en definitiv eller åtkomlig förvaring av kärnavfallet. Kärnkraftsmotståndare önskar i högre utsträckning än kärnkraftsanhängare att det högaktiva kärnavfallet förvaras på ett sådant sätt att det inte går att komma åt i framtiden. Skillnaden har varierat under åren men var som störst 1987. I den senaste undersökningen 2008 var det bland kärnkraftsmotståndarna 36 procent som ville att förvaringen skulle vara definitiv och 31 procent som önskade en åtkomlig förvaring. Motsvarande siffror bland kärnkraftsanhängarna var 30 respektive 48 procent.

Utifrån resultaten från SOM-undersökningen 2008 kan konstateras att KBS-3 metoden i meningen av deponering, igenfyllnad och sedan förslutning av ett definitivt slutförvar för högaktivt kärnavfall har ett svagt stöd bland befolkningen. I själva verket är det fler som vill se en åtkomlig förvaring än en definitiv förvaring. Inte i någon social, socio-ekonomisk eller politisk samhällsgrupp finner vi en majoritet för en definitiv förvaring.

Sedan tiden före och under folkomröstningen har det varit förhållandevis tyst kring problematiken kring kärnavfallsfrågor. Det är möjligt att regeringens beslut att öppna möjligheter för att bygga ytterligare tio kärnkraftverk också öppnar dörrar för en ny debatt om kärnavfallshanteringen, eftersom beslutet kan innebära en ökad volym högaktivt kärnavfall och att arbetet med deponeringen kan komma att ta längre tid än tidigare planerat.

Referenser

- Hedberg, Per 1991. *Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier*. Statens kärnbränslenämnd. SKN rapport 47. Allmänna förlaget. Stockholm.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Publica. Stockholm.
- Leijonhuvud Sigfrid 1979. *Ett fall för ministären*. LiberFörlag. Stockholm.
- SKB 2009. <http://www.skb.se/>
- SOU 1976:30. *Använt kärnbränsle och radioaktivt avfall*. LiberFörlag, Allmänna förlaget. Stockholm.
- Vedung, Evert 1979. *Kärnkraften och regeringen Fälldins fall*. Raben och Sjögren. Ystad.

VÄLFÄRDSOPINION OCH KRISHANTERING

LENNART NILSSON

I Sverige bygger välfärdspolitiken i högre grad än i andra OECD-länder på den offentliga sektorn. Medborgarna nyttjar i stor omfattning offentligt finansierade och huvudsakligen också offentligt producerade tjänster respektive transfereringar och förutsätts som skattebetalare vara med och betala. Många svenskar arbetar också inom den offentliga sektorn främst i kommuner och landsting/regioner. Genomförandet av den svenska välfärdspolitiken bygger på att det finns en uppslutning bland medborgarna. I detta kapitel skall svenska folkets inställning till välfärdspolitiken belysas i två avseenden: åsikter om den offentliga sektorns storlek och attityder till privatisering inom vård, skola och omsorg samt andra aktuella förslag till förändringar av den offentliga sektorns gränser. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2008 men på vissa punkter kommer också referenser att göras till de regionala och lokala SOM-undersökningarna.

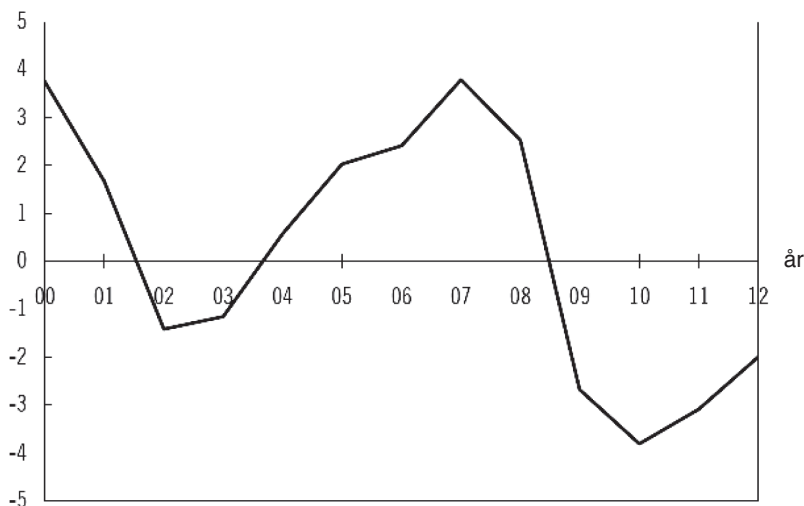
Bedömningen av den offentliga sektorns gränser görs mot bakgrund av den offentliga sektorns ekonomiska situation. Inledningsvis finns därför anledning att översiktligt kommentera de offentliga finansernas utveckling. 1980- och 1990-talen präglades av dramatiska svängningar i den offentliga sektorns ekonomi. Under första hälften av 1980-talet översteg den offentliga sektorns utgifter inkomsterna. Budgetåret 1982/83 uppgick de totala offentliga utgifterna till 67 procent i relation till BNP och underskottet i det offentliga finansiella sparandet motsvarade 7 procent av BNP. Den långa högkonjunkturen, en stigande skattekvot och en minskad offentlig konsumtion bidrog till ett förbättrat sparande och 1990 redovisades ett finansiellt överskott. Den ekonomiska krisen under 1990-talet med tre år av sjunkande BNP, stigande arbetslöshet och sjunkande skattekvot medförde emellertid på nytt ett snabbt växande gap mellan den offentliga sektorns inkomster och utgifter; för 1993 redovisades ett rekordstort underskott i det finansiella sparandet motsvarade 13,5 procent av BNP, och de offentliga utgifterna uppgick till 73 procent av BNP. Därefter vände trenden; 1998 visade den offentliga sektorn ett överskott på drygt 2 procent av BNP.

Den statsfinansiella krisen under 1980-talets första hälft gällde i första hand den statliga sektorn medan 1990-talets mera djupgående kris även omfattade den kommunala. En andra skillnad är att under 1980-talets sanering spelade högkonjunkturen och ökande inkomster med höjda skatter en stor roll, medan utgiftsminskningar var av större betydelse under 1990-talet, samtidigt som det förelåg en lågkonjunktur med minskande BNP under tre år. Det stora statsfinansiella under-

skottet innebar att finanspolitiken under en lång följd av år inriktades på balansproblemet.

Den nya budgetprocess, som trädde i kraft i och med budgetåret 1997, innebar att regeringen fick en förstärkt ställning vid behandlingen av de offentliga inkomsterna och utgifterna. En bred parlamentarisk uppslutning bakom kravet på att Sverige, oavsett anslutning till EMU eller ej, skall uppfylla konvergenskraven bidrog också till ett samlat grepp över statsfinanserna.

Diagram 1 Finansiella sparande i offentlig sektor 2000-2008 samt prognos från 2009 (procent av BNP)

Källa: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementets egna beräkningar, Prop. 2008/09:100, sid. 48.

Även perioden efter millennieskiftet präglas av stora svängningar i den offentliga ekonomin. År 2000 uppgick det finansiella sparandet till 4 procent men två år senare hade kurvan vänt och sparandet minskade. Fram till 2007 förbättrades den finansiella situationen stegvis för att därefter på nytt försämrades. Under sista kvartalet 2008 och första kvartalet 2009, då den ekonomiska krisen kraftigt påverkar den offentliga sektorns ekonomi, sker dramatiska förändringar och stora underskott förväntas under kommande år. Mycket talar idag för att vårpropositionens prognoser från april 2009, som redovisas i diagram 1, underskattar problemen de kommande åren. För första kvartalet 2009 redovisas en minskning av BNP med 6,5 procent, vilket är det största raset sedan statistiken började föras och som kommer att få stora effekter för de offentliga finanserna (SCB 2009).

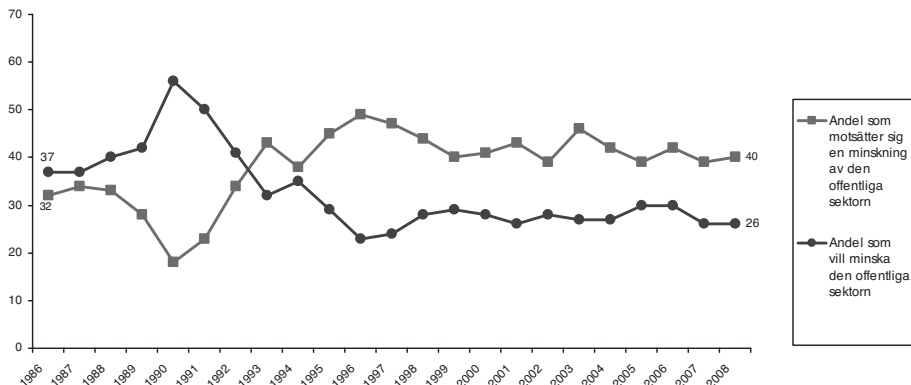
SOM-undersökningen 2008 genomfördes med början i september 2008 vilket innebär att flertalet hade svarat innan den ekonomiska krisens långtgående effekter var kända för allmänheten. Trots det hade en klar majoritet av svenska folket upplevt en försämring av Sveriges ekonomi under de senaste tolv månaderna men små förändringar av den egna ekonomin. För det kommande året förväntade man sig ytterligare problem för landets ekonomi och försämringar även av den egna ekonomin (se Holmberg och Weibulls kapitel).

Svenska folket och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville bibehålla som ville minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige. (Hadenius och Nilsson 1991) Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade åter uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhälls-ekonomisk situation minskade gapet stegvis fram till 1999. Därefter har opinionsläget i huvudsak varit stabilt med små svängningar mellan åren. Stödet för den offentliga sektorn har varit klart större än motståndet. År 2007 minskade både andelen som ville minska och andelen som motsatte sig en minskning något medan drygt en tredjedel inte tog ställning.

Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet sjönk andelen som ville minska den offentliga sektorn markant från den rekordhög nivå 1990. Under hösten 2008 då, den ekonomiska krisen blir uppenbar, märks en tendens att de som svarar sent i större utsträckning sluter upp bakom den offentliga sektorn men den nya ekonomiska situationen hade inte slagit igenom i 2008 års mätning.

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorns storlek i SOM-undersökningarna 1986-2008 (procent)

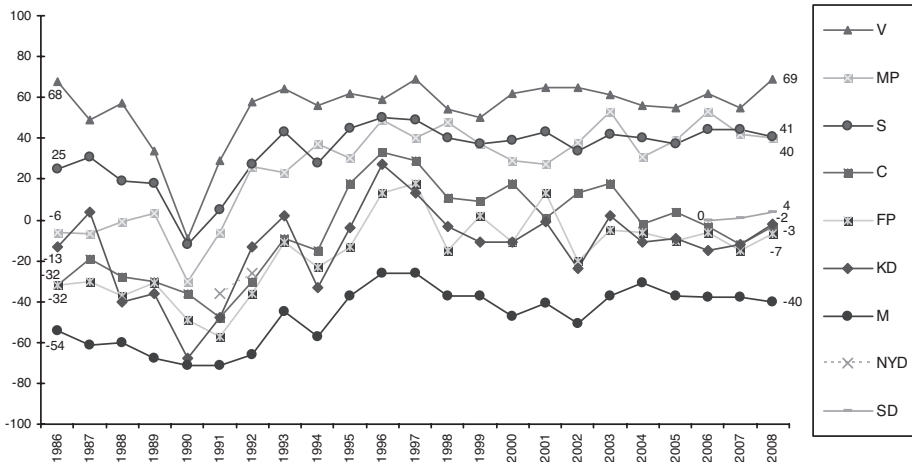

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget *Minska den offentliga sektorn* med svarsalternativen: *Mycket bra förslag*, *ganska bra förslag*, *varken bra eller dåligt förslag*, *ganska dåligt förslag* och *mycket dåligt förslag*. Andelen som inte tagit ställning till detta förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Resultaten för 1998-2008 kommer från den politikinriktade SOM-undersökningen.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har Vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och Moderata Samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier markant mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. Endast bland M-sympatisörer var förskjutningen mer begränsad. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till partier på vänsterkanten som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmast sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Efter 1990 vände trenden ånyo och blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till V och S. Fram till 1996/97 blev samtliga partiernas sympatisörer mer negativa till minskningar av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland Moderata Samlingspartiets sympatisörer som det fanns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medförde en ökad polarisering.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek efter partisymptati 1986-2008 (balansmätt)

Kommentar: Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisymptati avser bästa parti generellt.

Under senare år utkristalliserar ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt står längst till vänster och starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övervikt för att bibehålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra. Sedan 1994 har emellertid under valåren MP-sympatisörer legat till vänster om S-sympatisörer. C-, FP- och KD-sympatisörer bildar en grupp, där andelen som vill skära ner är något större än andelen som vill behålla nuvarande storlek. Centerpartiets sympatisörer har sedan 2003 stegvis blivit mer positiva till att minska den offentliga sektorn. Moderata Samlingspartiets sympatisörer förespråkar hela tiden en minskning av den offentliga sektorn. Medelvärdet för Sverigedemokraterna placerar sig 2006-2008 i denna centrala vänster-högerfråga i mitten med lika många som vill minska den offentliga sektorn som inte vill göra det. Antalet svarande är emellertid få och resultatet skall tolkas med försiktighet.¹

Hösten 2008 sker små förändringar. S- och MP-sympatisörerna gör samma bedömning som föregående år medan V-sympatisörerna i större utsträckning motsätter sig en minskning. Bland allianspartiernas sympatisörer är de moderata sympatisörerna liksom tidigare klart för en minskning av den offentliga sektorn medan de övriga blir något mindre positiva till förslaget.

Opinionen och privatisering sedan 1987

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering, men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa tre avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna senare betydelse som begreppet kommer att användas här.

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl, för att minska kostnaderna och för att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och 2002). Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en genomgång av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen (Blomqvist och Rothstein 2000). Studier av privatiseringar inom vården visar att balansen mellan kontroll över resursfördelningen och ökad konkurrens och produktivitet med ökat utbud av tjänster är svår att upprätthålla (Blomqvist 2005).

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden haft att ta ställning till följande förslag:

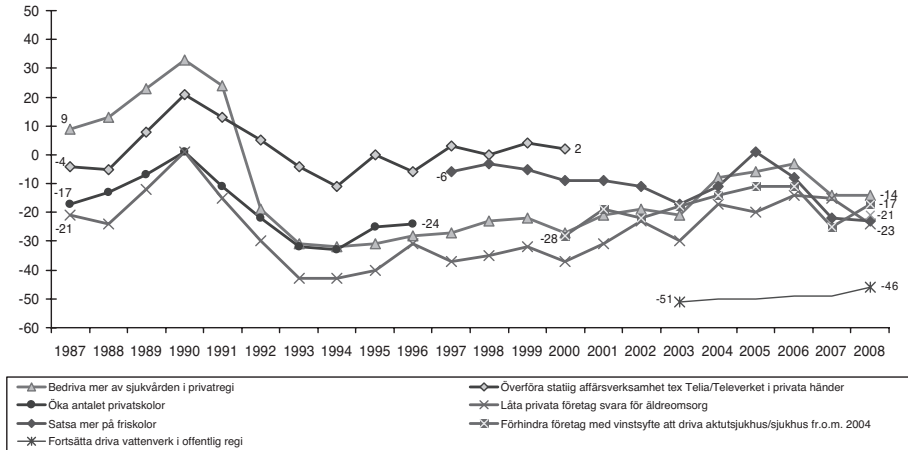
- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus fr.o.m. 2004,
- Öka antalet privata skolor (t.o.m. 1996)/satsa mer på friskolor (fr.o.m. 1997),
- Låta privata företag svara för äldreomsorg,
- Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi

Gemensamt för tre av förslagen är att de avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; två förslag avser att förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus och vattenförsörjning.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot

privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Figur 3 Svenska folkets inställning till privatisering inom sjukvård, skola, äldreomsorg samt vattenförsörjning 1987-2008 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen har varit: *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering. Resultaten kommer huvudsakligen från den politikinriktade SOM-undersökningen men några av åren har vissa sakområden ingått i den medieinriktade SOM-undersökningen.

Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i delvis olika riktning. För sjukvården har trenden i riktning mot minskat privatiseringsmotstånd fortsatt fram till 2006 för att därefter vända med något ökat motstånd 2007-2008. Däremot fanns det en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, då denna fråga ingick i undersökningarna 2000-2002. När "stopplagen" år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse "sjukhus" med något mindre stöd. (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemorior 2004-06-23).² Stegvis minskade stödet för stopplagen. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva "stopplagen".³ (Prop. 2006/07:52). Samtidigt

ökade svenska folkets stöd för en stopplag till samma nivå som år 2000 men en något mindre positiv inställning året efter riksdagsbeslutet.

Attityden till privat äldreomsorg har stegvis blivit mindre negativ. År 1997 uppvisar emellertid ett ”hack” i kurvan som påverkades av mediernas kritiska behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000). Även på detta område där svenska folket varit mest kritiskt har motståndet mot privata lösningar långsiktigt blivit mindre men med en klar negativ övervikt år 2008.

Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor* och stödet för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad, balansmätt +1 år 2005, för att på nytt bli mera negativt de senaste åren, balansmätt – 23 år 2008. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006).

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering varit mycket intensiv när det gäller vattenförsörjning (se t.ex. Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I sydeuropeiska länder med små lokala självstyrelsenheter har kommunerna saknat kapacitet att själva svara för den tekniska försörjningen och istället har privata företag haft ansvaret för dessa funktioner – företag som är stora aktörer på den internationella marknaden. I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom området har gett ett så starkt utslag, balansmätt +51, och i ingen fråga har partiernas sympatisörer varit så samstämmiga. Svenska folket är klart motståndare till en privatisering av vattenförsörjningen och det gäller också 2008 när frågan på nytt ställdes.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. (Nilsson 2007) Under tioårsperioden 1987-1999 i det närmaste halverades åsiktsavståndet mellan vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer inom de undersökta områdena inom vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var V- och S-sympatisörer som förflyttade sig mest när det gällde skolan.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier har förändringarna varit mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer; de är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder stopplagen – förslaget att *förhindra* företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

Moderata Samlingspartiets sympatisörer är genomgående mest positiva till förslag om privatiseringar inom vård och omsorg och är motståndare till stopplagen. Samtliga borgerliga partiers sympatisörer rörde sig efter millennieskiftet fram till 2006

klart till höger och tydligast var förändring bland C-sympatisörer. (Nilsson 2007) År 2008 är det övervikt bland de borgliga partierna för att bedriva mer av sjukvården i privat regi och starkast bland M- och FP-sympatisörer. Motståndet mot stopplagen är tydligt bland M-sympatisörer medan lika många är för som emot bland övriga allianspartiers sympatisörer. När det gäller privat äldreomsorg är uppslutningen bland de borgerliga mindre; bland FP- och KD-sympatisörer är det en övervikt emot och bland C-sympatisörerna är det också i denna fråga lika många för som emot.

När det gäller friskolor ser mönstret delvis annorlunda ut. V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det hela tiden funnits en klar övervikt emot. MP-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat över tid men under senare år är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ. Även bland C- och FP-sympatisörer är det en negativ övervikt de senaste åren och 2008 är balansmättet 0 bland M-sympatisörer. Mest positiva till att satsa mer på friskolor är KD-sympatisörerna. Opinionsstödet för friskolor är förhållandevis svagt vilket också framgår av att *friskola* är det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar ska göras oavsett typ av kommun och politiskt block.⁴

Medan stödet för friskolorna är svagt hade förslaget att införa vårdnadsbidrag för barn mellan 1 och 3 år utbrett stöd år 2007, då denna fråga ingick i undersökningen. Balansmättet var för svenska folket +25 och det fanns fler som var för än emot bland samtliga partiers sympatisörer även om det var störst bland de borgerliga. Kristdemokraterna hade drivit frågan och inom partiet fanns en mycket stor uppslutning, balansmätt +68. I tidigare studier har också rapporterats en positiv inställning till vårdnadsbidrag men frågan har inte stått högt på den politiska agendan på grund av bristande uppslutning bland andra borgerliga partier. Riksdagen har därefter fattat beslut om införande av vårdnadsbidrag.

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer föreligger år 2006-2008 en övervikt emot privatisering inom vård, skola och omsorg och Sverigedemokraterna har varit emot avskaffandet av stopplagen. I dessa avseenden står partiets sympatisörer till vänster.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att opinionen i fråga om den offentliga sektorns storlek och förslag till privatiseringar inom vård, skola och omsorg genomgått stora svängningar över tid. Ställningstagandet till förslagen präglas av ideologi och partisympati. Huvudmönstret är att frågorna om offentligt – privat är blockskiljande.

I tabell 1 redovisas inställningen år 2008 till sex förslag bland partiernas sympatisörer. Förutom de fem frågeområden som är möjliga att följa över tid och som kommenterats ovan ingår ytterligare ett nämligen: och *Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet (2007-2008)*.

Tabell 1 Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser 2008 (balansmått)

	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-71	-49	-34	8	19	7	42	-10	-14
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	53	36	45	1	4	-1	-20	18	17
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-71	-46	-36	2	-11	-17	21	-21	-24
Satsa mer på friskolor	-55	-42	-25	-20	-8	12	0	-6	-23
Fortsatt driva vattenverk i offentlig regi	54	48	59	56	44	46	38	42	46
Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet	-55	-47	-31	-4	1	3	16	-26	-21
Minsta antal (n)	87	557	110	70	102	48	354	67	1451

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. Balansmålet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. Värdena avser samtliga den politikinriktade undersökningen.

I den nationella SOM-undersökningen ställdes frågan *Överföra statlig affärsverksamhet t.ex. Telia/Televerket i privata händer 1986-2000*. Bortsett från privatiseringens höjdpunkt 2000 var det lika många som ville privatisera som inte ville göra det och frågan var klart blockskiljande med MP-sympatisörerna till vänster. Under senare år har *Försäljning av statliga bolag som bedriver affärsverksamhet* ingått i undersökningarna. År 2008 fanns det bara stöd för detta förslag bland moderata samlingspartiets sympatisörer medan balansmålet ligger kring 0 för övriga allianspartier. Bland V-, S- och MP-sympatisörer fanns en klart kritisk inställning till att sälja affärsdrivande statliga bolag liksom bland SD-sympatisörer.

Välfärdspolitik och kris – hantering

Grunden för det svenska folkhemmet lades tidigt och i boken *Folkhemmsbyggare* uppmärksammar idéhistorikern Henrik Björk perioden före andra världskriget (Björck 2008). I övrigt har i stor utsträckning fokus inriktats mot det skede som statsvetaren Daniel Tarschys kallat *den offentliga revolutionen*, som tog sin början i mitten av 1960-talet och som innebar en mycket snabb expansion av den offent-

liga sektorn framför allt på lokal och regional nivå (Tarschys 1978). Med denna utbyggnad genomgick det svenska samhället en genomgripande förändring. Perioden från mitten av sextioalet kan med utgångspunkt från medborgarnas bedömningar och attityder delas in i olika skeden: *De stora förväntningarnas missnöje, kritiken mot den offentliga sektorn, uppslutningen bakom välfärdsstaten, välfärd i obalans och trovärdig välfärdsolitik?* Under expansionsperioden, som sträckte sig från mitten av 1960-talet till slutet av 1970/början av 1980-talet, förväntade sig medborgarna mer på allt fler områden. Med utbyggnaden sker dock en avmattning av kraven. Det andra skedet tog sin början i mitten av 1980-talet, och kritiken mot den offentliga sektorn med avreglering och privatisering som nyckelbegrepp förstärks mot slutet av årtiondet med höjdpunkten år 1990. Därefter skedde ett trendbrott, och missnöjet kom i stället att avse de förändringar som av ekonomiska och/eller ideologiska skäl föreslogs och i flera fall också genomfördes under den ekonomiska krisen under 1990-talets första hälft. Under detta tredje skede ägde en uppslutning rum bakom välfärdsstaten bland medborgarna. Med den ekonomiska återhämtningen under senare delen av 1990-talet steg förväntningarna ånyo och fler blev under det fjärde skedet, välfärd i obalans, mindre nöjda med offentlig service inom traditionella välfärdsområden, trots stor tilltro till offentliga lösningar (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001, kap 5-7).

Under valrörelsen 2002 aktualiserades trovärdigheten i välfärdspolitiken med krav på överensstämmelse mellan förslag i skattefrågan och välfärdspolitiska satsningar. I denna mening blev avvägningen mellan medborgarnas rättigheter och skyldigheter en fråga på dagordningen. Därefter skapade den offentliga sektorns förbättrade finanser på nytt utrymme för offentliga satsningar och/eller skattesänkningar. Partierna vände sig på nytt till väljarna med reformförslag samtidigt som partierna på den parlamentariska arenan sökte skapa regeringsalternativ. Efter valsegern 2006 har alliansregeringen genomfört en rad förändringar som gäller den offentliga sektorn och dess gränser.

Ett väsentligt inslag i nyliberalismen är att det är önskvärt att flytta gränsen mellan offentlig och privat så att den offentliga sektorn kan reduceras till ett begränsat antal nödvändiga samhällsfunktioner (Mydske, Claes och Lie 2007). Sedan 1980-talet har politiken präglats av välfärdsretorik och nyliberal praktik. Även i de nordiska välfärdsstaterna har regeringar oavsett partifärg genomfört avregleringar och privatiseringar delvis till följd av ökat internationellt beroende eller globalisering men sammansättningen av politiken har varierat. För den socialdemokratiska regeringen var det ett dilemma att under hanteringen av 1990-talskrisen kunna motivera långtgående nedskärningar som ansågs nödvändiga av ekonomiska skäl. För borgerliga politiker, särskilt de moderata har skattesänkningar och en mer begränsad offentlig sektor framstått som önskvärda inslag i politiken. Givet ett starkt stöd för den svenska välfärdsstaten har på väljararenan välfärdsretoriken uppfattats som ett viktigt inslag i politiken. Tydligast har hanteringen av detta dilemma kommit till uttryck i de nya moderaternas budskap under senare år. Samtidigt gäller att

den faktiskt förda politiken skall uppfattas som trovärdig i relation till budskapet och väljarnas förväntningar.

Den ekonomiska krisen som blev tydlig i Sverige under hösten 2008 har fört in ett nytt element när det gäller välfärdspolitiken. Förmåga att hantera krisen har i sig blivit ett viktigt inslag i politiken och det statsfinansiella läget har blivit en debattfråga. Avvägningen mellan det ideologiskt önskvärda och det ekonomiskt nödvändiga utgör ett dilemma vid allt politiskt beslutsfattande men det sätts på sin spets i ekonomiska kristider.

Erfarenheterna från krisen under början av 1990-talet, när det gäller välfärdsopinionen – inställning till offentlig sektor och privatisering samt synen på service och skatter – har det varit möjligt att följa genom SOM-undersökningarna. Under krisåren ökade stödet för den offentliga sektorn markant liksom motståndet mot privatiseringar inom samtliga undersökta områden. Detta skedde visserligen från en privatiseringsvågens höjdpunkt efter Berlinmurens fall och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa men tendensen var tydlig. Under krisåren skedde det en uppslutning bakom välfärdsstaten i dessa avseenden (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001). Det har inte här varit möjligt att här redovisa inställningen till skatter och bedömningar av service men även på dessa områden skedde förändringar krisåren. Stödet för att höja skatten hellre än att minska den offentliga servicen var under 1990-talet första hälft stort och i de regionala undersökningarna ökar på nytt denna syn på skatterna och stödet för att sänka skatterna minskar 2008. Vid bedömning av offentligt finansierad service sänktes anspråksnivåerna under krisåren och fler var nöjda med den offentliga servicen trots lägre servicenivåer inom flera områden.

Även om den ekonomiska krisen inte slagit igenom när 2008 års SOM-undersökning gick i fält ses en tendens i samma riktning som under början av 1990-talet (Johansson och Nilsson 2009a och b) och framtiden får utvisa vilket genomslag den får för välfärdsopinionen.

Noter

- ¹ Minsta antal svarande uppgår till 67 personer för de aktuella frågorna.
- ² Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen samverkande partierna inte kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som skulle gälla för alternativa driftsformer inom vården ändrades Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), vilket innebar att ”Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso- och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst

åt ägare eller motsvarande intressent.” (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23; Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)

- 3 Därmed upphävs bestämmelserna om att landsting inte kan sluta avtal om verksamheten skall drivas med vinstsyfte, vården skall finansieras uteslutande med vårdavgifter, att landstingen inte får överlämna driften av regionsjukhus/kliniker till annan och kravet på att landstinget skall bedriva hälso- och sjukvård vid minst ett sjukhus i offentlig regi.
- 4 Att friskolan är det oftast nämnda området som man i första hand kan minska på går igen i andra undersökningar. Samma resultat redovisas från undersökningar i Skåne och Västsverige (Persson 1999, Granqvist 2004 a och b, Nilsson 2008 samt Johansson och Nilsson (2009a och b).

Referenser

- Björck, H (2008) *Folkhemsbyggare*. Atlantis.
- Blomqvist, P 2005 ”Privatisering av sjukvård; lösning eller komplikation” i *Socialvetenskaplig tidskrift* 2005:2-3.
- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000), *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.
- Carlson, B R (2006) ”Friskolor mellan ideologi och erfarenhet” i Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, G (1996), ”After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy.” I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) ”Towards the Good Society, Once Again?” In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
- Granqvist, N (2004a) *Kommunundersökningen. Lerum 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Granqvist, N (2004b) *Kommunundersökningen. Stenungsund 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations medicenter.
- Holmberg, S och Weibull, L (2009) Kapitel I denna volym.
- Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001), *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
- Johansson, S och Nilsson, L (2009a), *Samhälle, Opinion, Samhälle. Skåne 2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S och Nilsson, L (2009b), *Samhälle, Opinion, Samhälle. Västra Götaland 2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Lundqvist, Lennart J (2001) "Privatisering – varför och varför inte." I Rothstein, Bo (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Mydske, P K, Claes D H och Lie, A (2007) *Nyliberalisme – ideer och politisk virk- lighet*. Universitetsforlaget.
- Nilsson, L (2000), "Opinionstrender och medieeffekter." I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag.
- Nilsson, L (2008), "Välfärd, demokrati och service – Skåne 2006". I Nilsson, L och Antoni, R red. *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2007) "Trovärdig välfärdspolitik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Sverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2008) "Välfärdspolitik i vågskålen." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Skilda världar*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. SOM-institutet, Göteborgs universi- tet.
- Persson, J (1999), *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i Göte- borgsregionen 1996-1998*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Proposition 2000/01:36, *Sjukhus med vinstsyfte*.
- Proposition 2006/07:52, *Driftsformer för sjukhus*.
- Proposition 2006/07:57, *Försäljning av vissa statligt ägda företag*.
- Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vat- tenkris*. Pejling nr 44, Timbro.
- Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.
- SCB Pressmeddelande, Nr 2009:109.
- Socialdepartementet*, Promemoria 2004-06-23.
- Socialdepartementet*, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.
- Tarschys, D (1978) *Den offentliga revolutionen*. Kontenta.

DET ÄR SKILLNAD PÅ SPRIT, VIN OCH STARKÖL

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

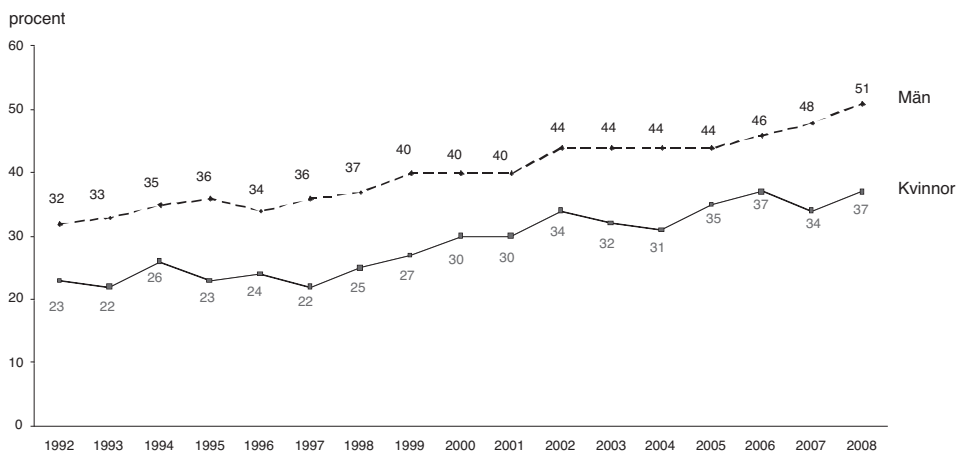
I slutet av april 2009 sände Sveriges Radios redaktion Kaliber ett program om Alkohol med rubriken Vår älskade dödsdrog. Programmet pekade på att Sverige efter EU-inträdet har blivit alltmer alkoholliberal. Den nykterhetspolitiska majoriteten i riksdagen finns inte längre och alkoholrestriktionerna i samhället har försvunnit steg för steg. Men programmets huvudpoäng var att den största förändringen skett inom oss själva. Vi accepterar utan att reflektera de nya vanorna. Alkoholen har blivit en naturlig av vår vardag, där den gamla propagandatexten ”Spola kröken” på idrottsmäns tröjor numera är ersatt av diverse ölmärken. Problemet är att vi inte förstår den stora roll alkoholen spelar för våldsutvecklingen i samhället.¹

De frågor som radioprogrammet ställer pekar på att alkoholvanor och alkoholopinion alltid måste betraktas parallellt. Det är också den utgångspunkt som gäller för SOM-institutets studier av alkohol inom ramen för de nationella SOM-undersökningarna. Kalibers grundfråga om hur synen på alkoholens roll i samhället hänger samman med egna alkoholvanor är också den vi ställt oss inom forskningsprojektet Alkoholopinionen.² Det särskilda opinionstema vi haft i centrum är förslaget om sänkt alkoholskatt, där vi sedan 2004 följt förändringar i svenska folkets åsikter. I det följande är avsikten att studera opinionen 2008 mot bakgrund av den längre tidsserien om synen på sänkt alkoholskatt. Dessutom redovisas alkoholvanornas förändring med en fördjupning efter typen av alkoholkonsumtion.

Alkoholvanor 2008

Under det gångna decenniet har det i Sverige blivit vanligare att dricka alkohol. Det mått som vi använt för att studera konsumtionsutvecklingen sedan mätserien startade 1992 är frågan *hur ofta* man dricker starksprit, vin eller öl. Måttet tar således sikte på frekvensen i konsumtionen, inte på volymen. Vi kan således inte säga om de mer frekventa vanorna betyder att man dricker mera, även om det sannolikt finns ett sådant samband.³ Valet av frekvensmåttet är motiverat av vårt intresse att analysera alkohol som en del av en livsstil eller en kultur.

Vanemåttet visar på en närmast kontinuerlig uppgång i andelen som dricker sprit, vin eller starköl minst någon gång i veckan – från drygt 25 procent 1992 till drygt över 40 procent 2008. Ökningen är tydligast bland män, men finns även bland kvinnor (figur 1). Andelen män som dricker alkohol regelbundet är alla år mellan 10 och 15 procentenheter högre än bland kvinnor.

Figur 1 Regelbundna alkoholvanor bland män och kvinnor 1992-2008 (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökning och visar andel män respektive kvinnor som anger att de dricker starköl, vin eller sprit minst en gång i veckan. De som inte alls svarat på livsstilsfrågan är bortdefinierade.

Alkoholkonsumtionen är klart frekventast bland högre tjänstemän, där nästan två tredjedelar (63%) dricker sprit, vin eller starköl minst någon gång i veckan. Andra grupper med frekventa alkoholvanor är högutbildade (54%), storstadsboende (54%) och personer i åldern 50-64 år. De som ligger särskilt lågt på alkoholkonsumtion är äldre personer i mindre tätorter.

Att de regelbundna alkoholvanorna är knutna till främst storstäder och högre utbildning blir tydligt när vi ser på extremgrupper. Bland högre tjänstemannahem i storstäderna ligger andelen som dricker sprit, vin eller starköl minst en gång i veckan på över 70 procent. Det kan jämföras med att motsvarande andel bland arbetarhem på landsbygden är 25 procent. Att den regelbundna alkoholkonsumtionen är ett uttryck för en storstadskultur och är nära förknippad med uteliv är mycket tydligt.

Att alkoholkonsumtionen också i övrigt är omfattande visar sig genom att det är få som uppger att de inte har druckit sprit, vin eller starköl någon gång under de senaste tolv månaderna. Andelen icke-drickare är högst i pensionärsgruppen där omkring en fjärdedel inte smakat alkohol, bland kvinnliga pensionärer på landsbygden till och med 50 procent.

I 2008 års SOM-undersökning valde vi att också ställa separata konsumtionsfrågor om å ena sidan vin och öl och å andra sidan starksprit. Tanken bakom det är att även få en bild av konsumtionens karaktär. Det visar sig som väntat att konsum-

tionen av vin och öl är mera regelbunden än den av starksprit. Drygt 40 procent av de svarande uppger sig dricka vin eller öl minst en gång i veckan, medan motsvarande andel för starksprit är 16 procent. Var fjärde har inte druckit någon starksprit under de senaste tolv månaderna, 15 procent inte heller vin eller starköl.

Tabell 1 Alkoholvanor de senaste tolv månaderna i olika grupper 2008 (procent)

	Starköl/vin					Starksprit					Antal svar
	Ingen gång	Någon gång kvartal	Någon gång månad	Någon gång veckan	Totalt	Ingen gång	Någon gång kvartal	Någon gång månad	Någon gång veckan	Totalt	
<i>Kön:</i>											
Kvinnor	14	20	28	38	100	29	38	23	10	100	835
Män	16	15	24	45	100	20	28	30	22	100	744
<i>Ålder:</i>											
15 – 29 år	23	16	34	27	100	25	27	32	16	100	289
30 – 49 år	9	20	27	44	100	20	40	29	11	100	509
50 – 64 år	12	15	23	50	100	20	34	25	21	100	442
65 – 85 år	22	20	23	35	100	37	28	20	15	100	380
<i>Utbildning:</i>											
Lågutb	28	20	23	29	100	38	26	22	14	100	351
Medellåg	14	17	30	39	100	21	35	28	16	100	495
Medelhög	12	21	23	44	100	22	36	26	16	100	332
Högutb	5	14	26	55	100	17	38	28	17	100	369
<i>Social bakgrund:</i>											
Arbetarhem	20	22	28	30	100	28	34	25	13	100	651
Tj mannahem	10	14	27	46	100	20	36	29	15	100	537
Högre tjmannahem	4	8	19	69	100	15	25	32	28	100	124
Företagarhem	11	11	23	55	100	21	32	28	19	100	124
<i>Partisympati:</i>											
V	17	22	26	35	100	23	43	26	8	100	87
S	19	20	27	34	100	29	32	26	13	100	558
MP	14	17	34	35	100	25	44	21	10	100	110
C	13	8	25	44	100	21	33	29	17	100	72
FP	10	12	31	47	100	17	41	29	13	100	101
KD	29	25	23	23	100	44	41	7	8	100	75
M	7	10	22	61	100	15	28	32	25	100	361
SD	13	23	26	38	100	17	25	34	24	100	70

Som väntat hänger vanan att dricka starksprit ihop med vanan att dricka vin och starköl. Det är inte heller överraskande att de som dricker starksprit minst en gång i veckan även dricker öl och vin (93%). Andelen som varje vecka dricker både starksprit och vin eller starköl är omkring 15 procent. Föreställningen att det

skulle finnas grupper som bara dricker starksprit och aldrig vin eller öl får således inget belägg i våra data.

När det gäller gruppskillnader i starksprits- respektive vin/starkölskonsumtionen framträder i stort sett samma mönster som tidigare (tabell 1). De grupper som ligger högre i allmänna alkoholvanor ligger relativt sett högre i fråga om starksprit och förstärker skillnaderna. Bland män är andelen som uppger sig dricka starksprit minst en gång i veckan 22 procent, bland kvinnor 10 procent; i högre tjänstemannahem 28 procent, i arbetarhem 13 procent. Konsumtion av särskilt vin men också starköl beskrivs ofta som en del av storstadskulturen. Det får stöd av SOM-undersökningen 2008: omkring 70 procent i storstäderna dricker vin eller öl någon gång i veckan, i jämförelse med endast omkring 30 procent i mindre tätorter och på landsbygden. Detsamma visar sig gälla vanan att dricka starksprit, om än med en inte lika markerad skillnad – 50 procent i storstäderna mot 35 procent i mindre tätorter och på landsbygden.

Det finns en del tydliga skillnader i alkoholvanor mellan sympatisörer till olika politiska partier. Det är framför allt användningen av starksprit som skiljer ut: bland sympatisörer till Moderaterna och Sverigedemokraterna uppger sig var fjärde dricka starksprit minst en gång i veckan, medan detta gäller mindre än var tionde bland Vänsterpartiets och Kristdemokraternas sympatisörer. När det gäller vin och öl ligger vänsterpartister och sverigedemokrater däremot på genomsnittet (ca 35%), medan kristdemokraterna ligger klart under (23%) och moderaterna klart över (61%).

Två alkoholpolitiska frågor

I SOM-undersökningen har vi belyst alkoholopinionen genom två huvudfrågor. Den ena gäller förslaget att sänka skatten på alkohol. Frågan ställdes första gången 2004 och utgick från det då aktuella utredningsförslaget att sänka alkoholskatten i syfte att motverka den ökade införseln av alkohol från andra EU-länder (Holmberg & Weibull, 2005). Den andra frågan har gällt förslaget att tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker och fanns med redan i SOM-undersökningen 2001 som en del i en fråga om allmänna värderingar (se inledningskapitlet). Förslaget har begränsad aktualitet för närvarande, men det har då och då kommit upp i den politiska debatten.

År 2008 är det en klar majoritet som är emot de två förslagen (tabell 3). Endast 28 procent vill sänka alkoholskatten, 40 procent anser att det är ett dåligt förslag. Det ger en opinionsbalans på -12. När det gäller att tillåta alkoholförsäljning i livsmedelsbutiker är 32 procent för och 50 procent emot, alltså en opinionsbalans på -18. Det kan noteras att opinionen är något lite mera polariserad i fråga om butiksförsäljning än när det gäller skattesänkning. I fråga om försäljning lägger sig dessutom 30 procent av de svarande på alternativet Mycket dåligt förslag.

Tabell 2 Åsikter om alkoholskatt och alkoholförsäljning 2004-2008 (procent)

A) Bra förslag att sänka skatten på alkohol

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken eller	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Totalt	Antal svar
2004	23	26	25	13	13	*	100	3417
2005	25	32	17	13	13	**	100	1609
2006	12	24	29	19	16	*	100	1555
2007	11	21	29	22	17	*	100	1590
2008	9	19	32	22	18	*	100	1536

*) Alternativet fanns inte med i frågan detta år

***) Alternativet fanns med och samlade 3 procent. För jämförelsens har de som svarat Ingen uppfattning exkluderats ur analysen.

B) Bra förslag att tillåta försäljning av starköl/vin/sprit i livsmedelsaffärer

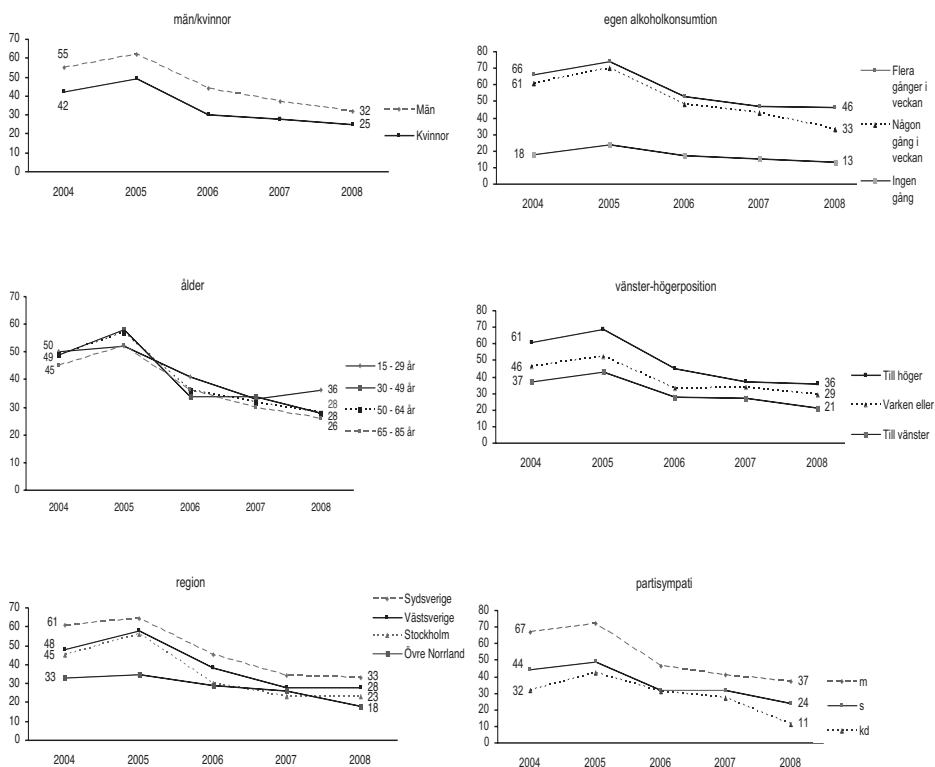
	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken eller	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning	Totalt	Antal svar
2004	14	24	18	17	24	3	100	1996
2005	15	23	15	19	26	2	100	1671
2006	12	24	16	18	28	2	100	1574
2007	10	23	15	20	30	2	100	1615
2008	10	22	16	20	30	2	100	1557

Opinionen 2008 visar att motståndet mot den alkoholliberalisering som båda förslagen innebär ytterligare har ökat något. Det är en tendens som varit mycket tydlig efter 2005, då det fanns en klar majoritet (57%) som var för en sänkning av alkoscatten. För butiksförsäljningen har det under senare år funnits ett motstånd, men åren 2001-2003 fanns det en majoritet i opinionen som ansåg det vara ett bra förslag. I det följande skall vi i första hand granska den förändrade opinionen med tonvikten på frågan om sänkt alkoholskatt.

Synen på sänkt alkoholskatt

Förslaget om sänkt alkoholskatt lades fram av enmansutredaren Kent Härstedt. Tanken var att den sänkta skatten skulle minska införseln av alkohol från EU-länder med lägre alkoholskatt. Det som var något oväntat då förslaget presenterades var att det fick stöd från grupper som förespråkar total nykterhet, exempelvis nykterhetsorganisationerna. Att förslaget fick den typen av opinionsstöd kan vara en förklaring till att stödet för att sänka alkoholskatten år 2005 hade ett brett stöd (Holmberg & Weibull, 2007). Visserligen var det traditionellt alkoholliberala gruppen som var mest positiva, t ex män, sydsvenskar och personer till höger i politiken, men det oväntade var att även andra grupper i stor utsträckning gav förslaget sitt stöd.

Figur 2 Andel positiv till att sänka alkoholskatten 2004 – 2008 i olika grupper (procent)

Förslaget kom dock av olika skäl inte upp till beslut. Finland sänkte samtidigt alkoholskatten och de negativa konsekvenser detta fick, exempelvis i form av social utslagning och våld inom familjen, fick stor uppmärksamhet i Sverige. Efter hand minskade opinionsstödet i alla grupper (figur 2). Och stödet har fortsatt att försvagas. År 2008 uppmättes det hittills genomsnittligt lägsta stödet för en skattesänkning. Endast en grupp ökar sitt stöd för skattesänkning mellan 2007 och 2008, unga mellan 15 och 29 år.

För de flesta grupper fortsätter nedgången eller ligger stödet kvar på samma låga nivå som 2007. Men samtidigt finns de traditionella åsiktsskillnaderna kvar. Män är mer positiva till en skattesänkning på alkohol än kvinnor, sydsvenskar är mer positiva än norrlänningar. Personer som står politiskt till vänster är mer kritiska till en skattesänkning på alkohol än de som står till höger – samtidigt som KD-sympatisörer går starkt emot förslaget medan M-sympatisörer är för.

Karaktäristiskt för opinionsförändringen är att det har skett en utjämning mellan olika grupper. De största skillnaderna fanns 2004 och 2005. Enda undantaget är åldersfaktorn; bland de yngsta 2008 finns ett ökat stöd för skattesänkningen medan stödet minskar i övriga åldersgrupper.

Synen på en fri försäljning av starköl, vin och sprit följer i stort sett samma mönster. Skillnaden är att majoriteten i flertalet grupper – utom bland exempelvis moderata sympatisörer – är negativa till ett sådant förslag. Även när det gäller fri försäljning uppvisar de yngsta en mer alkoholliberal inställningen genom att i ökande grad instämma i förslaget.

Även förslaget att tillåta fri försäljning av alkohol i livsmedelsaffärer får allt mindre stöd över tid – från 38 procent som 2004 ansåg det vara ett bra förslag till 32 procent 2008. Det är tydligt att både utredningen om sänkt alkoholskatt och det senare förslaget tillkom under en särskilt alkoholliberal opinionssituation. Men när väl förslaget konkretiserades vek stödet gradvis.

Åsikter och alkoholvanor

En faktor som har särskilt stor inverkan på åsikter om alkoholskatt och alkoholförsäljning i livsmedelsaffärer är den egna alkoholkonsumtionen. I figur 2 kan vi se att personer med frekvent alkoholkonsumtion är betydligt mer positiva till en sänkning av skatten på alkohol än de som inte använder alkohol. Visserligen sker det även bland frekventa alkoholkonsumenter en viss försvagning i stödet för sänkt alkoholskatt, särskilt bland dem som dricker alkohol någon gång i veckan, men skillnaden är även i 2008 års undersökning förhållandevis stor.

Med hjälp av den nya frågan om specifika alkoholvanor kan vi nu även analysera i vad mån åsikter om alkohol hänger ihop med typen av alkoholvanor. Det visar sig då inte oväntat att det framför allt är personer som regelbundet dricker starksprit som är för skattesänkning (42 procent) och fri försäljning (51 procent). Bland dem som dricker öl och vin regelbundet är motsvarande andelar 35 respektive 42 procent (tabell 3).

Tabell 3 Syn på alkoholskatt och alkoholförsäljning efter alkoholkonsumtion 2008 (procent)

	Dricker sprit				Dricker starköl/vin			
	Ingen gång		Någon gång		Ingen gång		Någon gång	
	kvartal	månad	gång	vecka	kvartal	månad	gång	vecka
Sänka skatten på alkohol								
Mycket bra	5	9	4	16	6	9	12	
Ganska bra	10	27	12	26	12	23	23	
Varken eller	25	37	23	34	31	33	34	
Ganska dåligt	25	18	22	17	26	21	22	
Mycket dåligt	35	8	39	7	25	14	9	
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	
Balansmätt	-45	+10	-45	+18	-33	-3	+4	
Tillåta försäljning av sprit, vin och starköl i livsmedelbutiker								
Mycket bra	5	10	4	20	7	9	15	
Ganska bra	11	28	8	31	17	23	27	
Varken eller	16	19	12	14	19	19	15	
Ganska dåligt	20	20	15	17	19	23	20	
Mycket dåligt	42	23	54	16	35	25	22	
Ingen uppfattning	6	0	7	2	3	1	1	
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	
Balansmätt	-46	-5	-57	+28	-30	-16	+0	

Kommentar: Avser alkoholkonsumtion de senaste tolv månaderna

Om vi utgår från opinionsbalansen (balansmättet) visar det sig i båda opinionsfrågorna finnas en klar alkoholliberal övervikt. Bland dem som minst någon gång i veckan dricker starksprit är värdet i fråga om alkoholskattesänkning +18 och för fri alkoholförsäljning +28. Inom gruppen av personer som någon gång i veckan dricker starköl och vin väger det däremot jämnt. Om vi dessutom renodlar den senare gruppen och bara inkluderar dem som sällan eller aldrig dricker starksprit minskar stödet ytterligare. I denna grupp är stödet för en sänkning av alkoholskatten och för fri alkoholförsäljning omkring 30 procent, i jämförelse med gruppen som regelbundet dricker både starksprit, vin och starköl där stödet för skattesänkning är 41 procent och för fri alkoholförsäljning 52 procent.⁴ I den grupp som inte dricker något slag av alkohol regelbundet ligger stödet på endast 10 procent med en opinionsbalans på omkring -60.

Alkoholvanor och ideologi

Så långt är slutsatsen att människors alkoholvanor är en viktig förklaringsfaktor till deras alkoholpolitiska åsikter och att vanan att dricka starksprit har en större betydelse än vanan att dricka vin och starköl. Frågan är då hur dessa faktorer förhåller sig till andra möjliga förklaringar.

I analysen av synen på en alkoholskattesänkning framkom att det också fanns en politisk-ideologisk faktor. Personer som placerar sig till höger, särskilt moderata sympatisörer, är alkoholliberala än personer som placerar sig till vänster. En motsvarande analys av synen på fri försäljning av alkohol i livsmedelsaffärer pekar på att den ideologiska faktorn här har ännu större betydelse. Andra faktorer som har visat sig ha betydelse är kön, ålder och utbildning.

Om vi först analyserar de olika faktorernas förklaringskraft när det gäller åsikten om alkoholskatten i en regressionsanalys visar sig att regelbundenhet i alkoholkonsumtion har störst enskild förklaringskraft. Vid en uppdelning mellan konsumtion av starksprit och konsumtion av vin och starköl framträder ingen större skillnad. Den näst viktigaste faktorn är ideologi (självplacering på en vänster-höger skala) och utbildning.⁵ Motsvarande analys i fråga om synen på fri försäljning av alkohol ger ett likartat utfall. Även här har regelbundenheten i alkoholkonsumtion störst förklaringskraft, men den är lägre än beträffande alkoholskatten. Istället är det den ideologiska faktorn som får större betydelse.⁶

Ett sätt att konkretisera analysen är att ställa de två viktigaste förklaringsfaktorerna mot varandra och studera effekten i form av en enkel tabellanalys. Det ger en bild av hur åsikterna ser ut i extremgrupperna. I figur 3 redovisas sex sådana, parvis uppställda, tabeller. I varje par jämförs synen på alkoholskattesänkningen och synen på fri alkoholförsäljning efter alkoholkonsumtion med vänster-högerposition. Det som skiljer tabellerna åt är att indikatorn på alkoholkonsumtion varierar: i det översta paret är det den samlade konsumtionen och i det andra paret starksprit.

Figur 3 Synen på alkohol i samhället efter ideologi och konsumtion av starköl/vin/sprit 2008

1) Andel bra förslag att sänka skatten på alkohol:

		Alkoholkonsumtion starköl/vin/starksprit		Effekt av alkoholkonsumtion
		Ingen gång /år	Minst en gång i veckan	
Politisk ideologi	Vänster	10	25	+15
	Höger	25	39	
Effekt av ideologi		+15	+14	

2) Andel bra förslag att tillåta försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker:

		Alkoholkonsumtion starköl/vin/starksprit		Effekt av alkoholkonsumtion
		Ingen gång /år	Minst en gång i veckan	
Politisk ideologi	Vänster	9	28	+19
	Höger	18	53	
Effekt av ideologi		+9	+25	

1) Andel bra förslag att sänka skatten på alkohol:

		Alkoholkonsumtion starksprit		Effekt av alkoholkonsumtion
		Ingen gång /år	Minst en gång i veckan	
Politisk ideologi	Vänster	13	31	+18
	Höger	23	44	
Effekt av ideologi		+10	+13	

2) Andel bra förslag att sälja alkohol i livsmedelsbutiker:

		Alkoholkonsumtion starksprit		Effekt av alkoholkonsumtion
		Ingen gång /år	Minst en gång i veckan	
Politisk ideologi	Vänster	17	29	+12
	Höger	18	67	
Effekt av ideologi		+1	+38	

Vi kan av i den första jämförelsen utläsa att 39 procent av de personer som placerar sig till höger och har en regelbunden allmän alkoholkonsumtion stöder förslaget om att sänka alkoholskatten och 53 procent vill tillåta fri försäljning. I det andra paret kan vi se att andelarna ökar till 44 respektive 67 procent om vi bara inkluderar dem som regelbundet dricker starksprit. De högerpersoner som inte dricker alkohol ligger klart lägre och skillnaden är särskilt stor i fråga om fri alkoholförsäljning. Vi kan också se att personer som placerar sig till vänster är mer positiva till förslagen om de dricker alkohol regelbundet samt att stödet ökar då man dricker starksprit regelbundet.

Vi kan även studera effektmåtten. De ger i stort sett samma bild som regressionsanalyserna. I fråga om alkoholskatten väger det relativt jämnt mellan alkoholkonsumtion och ideologi men då vi avgränsar oss till starksprit ökar effekten av alkoholkonsumtionen. När det gäller försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker får såväl allmän alkoholkonsumtion som ideologi större betydelse. Avgränsningen till starksprit ger effekter bara bland personer till höger. Polariseringen har sin bakgrund i att moderata sympatisörer och KD-sympatisörer har helt skilda meningar i dessa frågor.

Alkohol och samhälle

Analysen av hur svenskarnas alkoholvanor påverkar deras åsikter i alkoholpolitiska frågor bekräftar de slutsatser som vi dragit i tidigare studier (Holmberg & Weibull, 2007, 2008). Det som vi kunnat tillföra på grundval av 2008 års SOM-undersökning är att det finns en skillnad mellan betydelsen av att dricka starksprit respektive att dricka vin och öl när det gäller åsikter om alkohol. De som regelbundet dricker starksprit har starkre preferenser för sänkt alkoholskatt och försäljning av alkohol i livsmedelsaffärer än de som begränsar sig till vin och starköl.

Förklaringen till skillnaden måste sökas på flera olika håll. En närliggande förklaring till åsikterna om förslaget att sänka alkoholskatten är att dagens alkoskatt med en beräkning efter alkoholprocent gör starkspriten särskilt dyr. Det är därför naturligt att personer som oftare dricker starksprit vill ha en lägre skatt. Förklaringen är inte lika uppenbar för fri försäljning, men en orsak är att det här finns stark interaktion med politisk ideologi.

En andra förklaring till skillnaderna är att starkspritskonsumtionen i större utsträckning är en dryckesvana, medan konsumtion av vin och öl mera är en del av en livsstil som framför allt är knuten till storstäderna. Här är det inte alkoholen som uppfattas som det centrala utan det sociala umgänget och därför är kopplingen till åsikter i alkoholfrågor också lägre, även om mycket tyder på att det finns stora skillnader med hänsyn till främst ålder och utbildning. Om vi anknuter till det i inledningen citerade radioprogrammet är det också sannolikt att den som har en drickande livsstil har en tendens att se något samband mellan sitt eget förhållande till alkohol och alkoholens sociala konsekvenser.

Noter

- ¹ Programmet sändes den 26 april 2009. Det finns på www.sr.se/kaliber.
- ² SOM-institutets studier av alkoholopinion är finansierade av Systembolagets fond och avser åren 2004-2009
- ³ Svensk alkoholstatistik som den regelbundet på regeringens uppdrag redovisas av Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD) vid Stockholms universitet bygger på ett volymmått. Med ett sådant mått som till viss del bygger på skattningar har mängden konsumerad alkohol minskat mellan 2007 och 2008 (Den totala alkoholkonsumtionen i Sverige första kvartalet 2008, 2008).
- ⁴ Det finns *inom gruppen som regelbundet dricker vin och starköl* ett klart linjärt samband mellan positiv inställning till förslaget om alkoholskattesänkning och hur ofta man dricker starksprit. Bland dem som inte dricker sprit alls är stödet 24 procent, bland dem som dricker någon gång i halvåret 31 procent, någon gång i månaden 36 procent och någon gång i veckan 41 procent. Mönstret är exakt detsamma för inställningen till fri försäljning av alkohol: 30, 34, 40 respektive 52 procent.
- ⁵ Den totala förklarade variansen för faktorerna kön, ålder, utbildning, vänsterhögerposition och alkoholkonsumtion är 16 procent.
- ⁶ Den totala förklarade variansen för faktorerna kön, ålder, utbildning, vänsterhögerposition och alkoholkonsumtion är 14 procent då alkohol representeras av starksprit och 15 procent då den är vin och starköl. De standardiserade betavärdena för alkoholkonsumtion är .27 (starksprit) och .29 (vin och starköl) samt för vänster-högerposition .22 respektive .21. Betavärdena för utbildning är .07 respektive .14.

Referenser

- Den totala alkoholkonsumtionen i Sverige första kvartalet 2008*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD) vid Stockholms universitet
Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2007) Det förändrade alkoholopinionen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2008) Alkoholvanor och alkoholpolitik. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

FOLKET OCH FRA

ULF BJERELD OCH HENRIK OSCARSSON

O nsdagen den 18 juni 2008 antog riksdagen efter en dramatisk omröstning den s k FRA-lagen, vilken bl a ger Försvarets radioanstalt (FRA) rätt att bedriva signalspaning på all telefon- och internettrafik som passerar Sveriges gränser. Omröstningen hade föregåtts av en lång och inflammerad debatt. FRA-lagens förespråkare menade att signalspaningen var viktig för att värna Sveriges säkerhet, t ex genom att avslöja planer på terrorattacker. FRA-lagens motståndare menade att lagen var verkningslös i förhållande till terrorattacker och att signalspaning mot all e-post och mobiltelefoni innebar en oacceptabel kränkning av den personliga integriteten.

Motståndet mot FRA-lagen överskred de politiska blockgränserna och motståndet mobiliserades med särskild kraft i den s k bloggösfären. Reaktionen i bloggösfären var så stark att Språkrådet i sin nyordlista för 2008 införde ordet ”bloggbävning” för att beskriva fenomenet att många bloggar samtidigt behandlar ett visst ämne.

Flera borgerliga riksdagsledamöter hade före omröstningen förklarat att de inte kunde stödja förslaget, och därigenom var regeringens möjlighet att få igenom FRA-lagen i riksdagen osäker. Försvarsminister Sten Tolgfors meddelade dagen före riksdagens omröstning att han var beredd att genomföra ändringar i regeringens förslag, för att tillgodose kritikernas önskemål. Det nya förslaget snabbbehandlades den 18 juni av försvarsutskottet och antogs sedan samma kväll med 143 röster mot 138. Folkpartisten Camilla Lindberg röstade mot partilinjen, och hennes partikollega Birgitta Ohlsson lade ned sin röst. Bland övriga borgerliga kritiker mot FRA-lagen valde centerpartisterna Fredrick Federley och Annie Johansson att rösta för förslaget. Moderaten Karl Sigfrid och folkpartisten Cecilia Wikström valde att inte närvara vid i omröstningen.

Debatten om FRA-lagen fortsatte under sommaren och hösten. Flera borgerliga politiker ville inte acceptera lagen, utan krävde att den skulle rivas upp. Först när regeringen i slutet av september gick med på att ytterligare stärka integritetsskyddet i FRA-lagen började kritiken avta.

Hur skall vi då förstå striden om FRA-lagen? Var FRA-striden bara en tillfällig ungdomsrevolt mot det politiska etablissemanget? Eller var FRA-striden ett uttryck för en mer djupgående samhällsförändring, där den kommunikationsteknologiska utvecklingen skapar såväl nya politiska sakfrågor (t ex fildelningsproblematiken, FRA-lagen) som nya arenor för politisk mobilisering (bloggösfären, Facebook, Twitter etc)? Den snabba kommunikationsteknologiska utvecklingen äger rum samtidigt som väljarrörligheten ökar och samhället blir alltmer individualiserat. Vilka nya politiska skiljelinjer kan vi skönja i denna utveckling? Är striden om FRA-lagen

kanske ett exempel på hur nationalstatens traditionella säkerhetsintresse ställs emot rätten till fri och gränsöverskridande kommunikation i transnationella nätverk?

I detta kapitel vill vi öka förståelsen av striden kring FRA-lagen genom att undersöka frågans relation till olika existerande eller begynnande politiska skiljelinjer. Genom att analysera inställningen till FRA-lagen i olika sociala grupper samt hur åsikt om FRA-lagen hänger samman med värderingar, åsikter i andra politiska sakfrågor, attityder och beteenden skapar vi ny kunskap inte bara om striden om FRA-lagen utan också om det politiska livets villkor i Sverige.

FRA-opinionen hösten 2008

I 2008 års SOM-undersökning ställde vi frågan ”Vad är Din inställning till den s k FRA-lagen”. Resultaten visar att lagen – som under fältperioden för undersökningen fortfarande var identisk med den lag som riksdagen röstat igenom 18 juni – var väl känd. Endast tio procent av svenska folket använde flyktalternativet ”känner ej till lagen” (se tabell 1). Lika många (11 procent) uppgav att de inte hade någon uppfattning om FRA-lagen.

Kännedom om lagen varierar starkt mellan olika befolkningsgrupper men följer förväntade mönster: FRA-lagen var betydligt mer känd bland politiskt intresserade och högtbildade personer än bland personer med låg utbildning och svagt politiskt intresse. Nyhetskonsumtion (oavsett media) uppvisar ett överraskande svagt samband med lagkännedom (visas ej i tabellen), men flitig internetanvändning spelar desto större roll: Bland personer som aldrig använder Internet svarade 20 procent att de inte kände till lagen. Motsvarande siffra bland dagliga internetanvändare var 8 procent. Resultaten är rimliga mot bakgrund av att information om FRA-lagen förekom betydligt rikligare i internetmedier än i ”gammelmédierna”.

Bland de som kände till FRA-lagen och uppgav en åsikt gick meningarna klart isär. Anhängarna till lagen samlade dock en lägre andel (23 procent) än motståndarna till lagen (34 procent), vilket ger ett balansmått på -11 (se tabell 1). Svenska folket var alltså övervägande negativa till FRA-lagen hösten 2008.

Inställning till FRA-lagen har ett tydligt samband med ålder. I åldersgrupperna 15-29 år är motståndet klart starkare än bland 30-60 åringar. Och personer äldre än 60 år ställer sig övervägande *positiva* till FRA-lagen. Åsiktsskillnaderna mellan män och kvinnor är blygsamma i sammanhanget, liksom skillnaderna mellan personer med olika utbildningsnivå.

Vänster-högerideologi och partisympati framträder som centrala förklaringar till varför svenska folket tycker som de gör om FRA. Åsikterna följer de politiska blockgränserna och är en tydlig vattendelare mellan opposition och regering. Personer som själva placerar sig till vänster i politiken och som sympatiserar med Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet har en mycket negativ inställning till FRA-lagen. Bland högeridentifierade finns en övervägande positiv inställning till lagen. Vi återfinner en positiv övervikt bland alla Allianspartiernas sympatisörer:

Centerpartiet (+2), Folkpartiet (+6), Kristdemokraterna (+6) och Moderaterna (+16).

Tabell 1 Svenska folkets inställning till FRA-lagen hösten 2008 (procent, balansmätt)

	++	+	0	-	--	Ingen upp- fattning	Känner ej till lagen	Summa procent	n	Balans- mätt
Samtliga	6	17	22	15	19	11	10	100	1 549	-11
Kön (CV=.18)										
Män	8	19	20	16	22	8	7	100	736	-11
Kvinnor	4	14	24	14	17	14	13	100	813	-13
Ålder (CV=.11)										
15-19 år	6	8	13	19	31	7	16	100	84	-36
20-24 år	4	8	20	21	33	2	12	100	66	-42
25-29 år	5	12	16	17	32	10	8	100	88	-32
30-39 år	6	13	27	16	19	9	10	100	234	-16
40-49 år	6	14	26	16	18	10	10	100	253	-14
50-59 år	4	16	21	21	18	13	7	100	291	-19
60-75 år	7	23	23	10	15	12	10	100	428	+5
76-85 år	9	20	13	10	11	14	23	100	105	+8
Utbildningsnivå (CV=.11)										
Låg utbildning	5	17	22	10	14	15	17	100	342	-2
Medellåg utbildning	6	17	22	17	18	10	10	100	481	-12
Medelhög utbildning	6	16	21	17	24	7	9	100	326	-19
Hög utbildning	6	16	22	18	22	10	6	100	367	-18
Utbildningsinriktning (CV=.13)										
Ekonomi/handel/administration	6	19	24	17	17	11	6	100	272	-9
Estetisk/design/hantverk/konst	3	19	16	22	19	9	12	100	32	-19
Hotell/restaurang/service	2	10	18	3	25	23	20	100	40	-16
Hälso/sjukvård	6	14	26	15	18	9	12	100	180	-13
Humaniora/kultur	3	19	9	41	6	13	9	100	32	-25
Jordbruk/skogsbruk miljövärd	0	20	17	16	14	16	17	100	51	-10
Teknik/industri/transport	11	18	22	17	18	6	8	100	266	-6
Media/journalistik/reklam	0	0	24	28	36	8	4	100	25	-64
Naturvetenskap/matematik/data	7	14	14	17	40	4	4	100	71	-36
Pedagogik	6	14	28	13	17	13	9	100	111	-10
Samhällsvetenskap/juridik	0	26	24	17	22	7	4	100	58	-13
Socialt arbete/omsorg/psykologi	4	17	21	17	19	13	9	100	70	-15
Annan/enda obligatorisk utb	7	11	21	13	24	13	11	100	99	-19
Internetanvändning (CV=.17)										
Aldrig	5	18	20	10	11	16	20	100	248	+2
1-6 dgr/vecka	7	18	24	12	14	14	11	100	437	-1
Dagligen	6	15	22	19	23	8	7	100	807	-21
Politiskt intresse (CV=.19)										
Mycket intresserad	10	19	12	17	33	7	2	100	180	-21
Ganska intresserad	5	19	24	17	20	9	6	100	661	-13
Inte särskilt intresserad	4	15	26	14	14	13	14	100	558	-9
Inte alls intresserad	6	7	10	11	18	18	30	100	125	-16

Forts.

Tabell 1 Forts.

	++	+	0	-	--	Ingen upp- fattning	Känner ej till lagen	Summa procent	n	Balans- mått
Vänster-högerideologi (CV=.18)										
Klart till vänster	3	6	14	16	39	6	16	100	165	-46
Något till vänster	2	12	23	20	25	9	9	100	362	-31
Varken vänster eller höger	6	13	23	15	15	13	14	100	452	-11
Något till höger	8	27	23	15	11	10	6	100	376	+9
Klart till höger	14	26	24	6	12	12	6	100	152	+22
Partisynpatii (CV=.14)										
Vänsterpartiet	2	8	13	11	41	12	13	100	87	-42
Socialdemokraterna	4	9	22	18	23	11	13	100	554	-28
Miljöpartiet	2	15	20	16	30	4	13	100	111	-29
Centerpartiet	3	25	23	15	11	13	10	100	71	+2
Folkpartiet	7	24	28	9	16	13	4	100	102	+6
Kristdemokraterna	11	22	13	19	8	13	14	100	72	+6
Moderaterna	9	29	26	12	10	9	5	100	352	+16
Sverigedemokraterna	15	15	16	13	19	12	10	100	68	-2
Partiidentifikation (CV=.07)										
Nej, betraktar mig inte som anhängare	5	15	22	15	21	11	11	100	625	-16
Ja, betraktar mig som anhängare	7	18	22	15	18	10	10	100	822	-8
Förtroende för rikspolitiker (CV=.12)										
Mycket stort förtroende	31	16	27	5	16	5	0	100	19	+26
Ganska stort förtroende	7	24	26	16	12	8	7	100	334	+3
Varken stort eller litet förtroende	5	17	25	16	17	10	10	100	628	-11
Ganska litet förtroende	7	15	18	17	25	10	8	100	302	-20
Mycket litet förtroende	6	6	19	15	33	13	8	100	157	-36
Förtroende för regeringen (CV=.17)										
Mycket stort förtroende	18	29	34	8	5	5	1	100	62	+34
Ganska stort förtroende	8	28	22	15	9	11	7	100	407	+12
Varken stort eller litet förtroende	4	13	25	17	19	11	11	100	523	-19
Ganska litet förtroende	5	10	20	17	25	11	12	100	325	-27
Mycket litet förtroende	3	8	15	12	36	11	15	100	205	-37

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2008 års SOM-undersökning. Frågan lyder: "Vad är Din inställning till den s k FRA-lagen". Sju svarsalternativ användes: ++="mycket bra förslag", += "ganska bra förslag", o="varken bra eller dåligt förslag", -="ganska dåligt förslag", --="mycket dåligt förslag", "ingen uppfattning" och "känner ej till lagen". Balansmättet anger andelen som svarat mycket/ganska bra förslag minus andelen som svarat mycket/ganska dåligt förslag. Sambandsmättet Cramers V varierar mellan 0 (ingen samvariation mellan kategorisering och FRA-åsiikt) och 1 (maximal samvariation mellan kategorisering och FRA-åsiikt).

Förtroende för politiker i allmänhet och för Alliansregeringen i synnerhet uppvisar också ett starkt samband med FRA-åsikter. Höglitarna uppvisar en övervägande positiv inställning till FRA-lagen medan låglitarna är starkt kritiska. Allmän politikermissstro och bristande förtroende för den sittande regeringen tycks också vara starka drivkrafter bakom svenska folkets åsikter om FRA-lagen.

Hur skall opinionsstormen mot FRA-lagen förstås? Är FRA-protesterna en teknokratisk revolt, ett ungdomligt rebelleri, en liberal protest, eller en ventil för politikermissstro? Vi genomförde en serie multivariata analyser för att reda ut vilka faktorer som bäst förklarar svenska folkets inställning till FRA-lagen. En serie regressionsanalyser visar att ålder, internetanvändning, vänster-högerideologi och regeringsförtroende är samband som står sig under kontroll för varandra. De bivariata effekterna av utbildningsnivå, partiidentifikation och allmänt förtroende för politiker släcks dock ut i en flervariabelanalys, liksom direkteffekterna av partisympati. Könsskillnaderna blir tydligare i en multivariat analys; allt annat lika är män mer negativa till FRA-lagen än kvinnor. Vidare analyser visar att huvudanledningen till könsskillnaderna är att män tenderar att rapportera ett starkare intresse för politik än vad kvinnor gör.

I FRA-opinionen står äldre kvinnor, ideologiskt förankrade till höger, med ett starkt förtroende för Alliansregeringen och som aldrig använder internet i den ena ringhörnan. I den andra återfinns flitigt internetanvändande yngre män ideologiskt förankrade till vänster och med stark regeringsmissstro.

Politiska skiljelinjer i kommunikationsteknologins spår

Utgör då motståndet mot FRA-lagen och kampen för att legalisera filnedladdningen embryot till en ny folkrörelse? Nej, kanske inte. Men båda dessa frågor kan ses som ett uttryck för nya politiska skiljelinjer som framträder i samband med den språngartade kommunikationsteknologiska utvecklingen och de samhällsförändringar som följer i dess spår. När territoriella gränser förlorar i betydelse och när identiteter och gemenskaper mångfaldigas förändras också politikens förutsättningar. Frågor om fri kommunikation och om personlig integritet ligger delvis utanför den vänsterhögerdimension som så starkt strukturerar det politiska livet i Sverige. Debatten om FRA-lagen kan ur det perspektivet tolkas som ett uttryck för en växande motsättning mellan nationalstatens traditionella säkerhetsintresse och de transnationella nätverkens krav på gränsöverskridande och fri kommunikation. På samma sätt möjliggör modern kommunikationsteknologi filnedladdning på ett sätt som ogiltigförklarar eller åtminstone utmanar de gällande ägarrättsliga förhållandena. Utvecklingen inom informationsteknologin är så snabb och rörlig att nya regelverk hinner bli obsoleta långt innan de ens har antagits av riksdagen.¹

Det är efter dessa nya, spirande skiljelinjer som Piratpartiet mobiliserade inför EU-parlamentsvalet den 7 juni. Piratpartiet har en potential att utvecklas till något annat än ett enfrågeparti. Partiets program vilar på liberal grund och partiet värnar framförallt individens frihet. Värnandet av individens frihet tar sig uttryck i krav på stärkande av den personliga integriteten, att kulturen skall släppas fri samt motarbetandet av patent och privata monopol. I vår individualiserade tid har Piratpartiet därför en potential att successivt utveckla sin politiska agenda och möta väljarna med ett bredare program än vad som i dag är fallet.

Piratpartiet har gynnats av att de etablerade partierna har sovit och inte förstått de nya politiska sakfrågor om integritet och rätten till kunskap/information som följer i den kommunikationsteknologiska utvecklingens spår. Fredrik Reinfeldt undslapp en regeringskris med bara förskräckelsen. Riksdagspartierna har sannolikt lärt av sina misstag och nu börjat försöka ta frågorna på allvar.

Not

¹ Jämför Bjereld & Demker (2008), kapitel fem.

Referens

Bjereld, Ulf & Marie Demker (2008) *Kampen om kunskapen. Informationssamhällets politiska skiljelinjer*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.

EU ALLTMER ACCEPTERAT

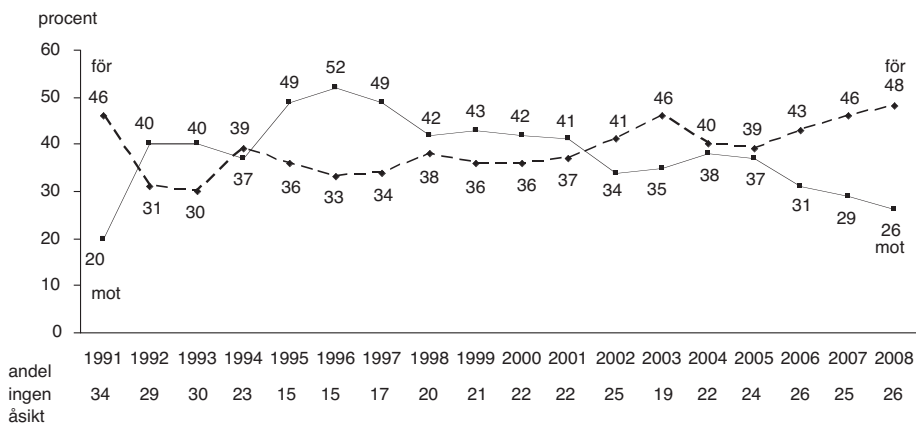
SÖREN HOLMBERG

Europeiska unionen håller på att bli alltmer accepterad. I SOM-institutets mätning hösten 2008 är det rekordmånga som i huvudsak är *för* det svenska medlemskapet i EU. Andelen för medlemskapet är 48 procent, upp från tidigare rekordet 46 procent 2007 och upp från 36 procent 1995 – första året Sverige var medlem i unionen. Andelen som i huvudsak är *emot* medlemskapet 2008 är endast 26 procent, ned från 49 procent 1995. EU-motståndarna har alltså blivit klart färre sedan Sverige blev EU-medlem samtidigt som anhängarna och personer utan åsikt blivit fler. Den senare obestämda gruppen har ökat från 15 procent 1995 till 26 procent 2008 (se figur 1).

Umgänget och erfarenheten av EU har nött ned stora delar av motståndet. Opinionsvinsten av det har dock inte gått odelat till anhängare av EU. Den har istället delats mellan EU-anhängare och obestämda. Effekten har blivit att EU-anhängarna ännu inte är i majoritet. Det fattas två procentenheter innan 48 procent blir 50 procent. En majoritet av svenska folket har alltså ännu inte mentalt följt med Sverige in i EU. Men det närmar sig.

Det ökande stödet för EU återfinns inte bara i SOMs undersökningar.¹ Samma tendens kan man finna också i Eurobarometerens mätningar, liksom i SCBs Partisympatiundersökning (PSU). Hösten 2008 slog den positiva EU-opinionen också rekord i Eurobarometern och SCB/PSU. I Eurobarometern uppgav hela 59 procent att det svenska EU-medlemskapet var en ”god sak”. Motsvarande resultat var endast 27 procent år 1996. EU har blivit påtagligt mer accepterat bland svenska folket under de senaste tio-femton åren.

Sverige tillhör inte längre de länder inom unionen som har den mest EU-negativa befolkningen. I Eurobarometermätningen hösten 2008 hamnar Sverige på plats 12 av 27 länder när det gäller andel av befolkningen som tycker EU är en god sak; för första gången på övre halvan och med ett resultat högre än genomsnittet för EU27 (59 procent för Sverige mot 53 procent för EU-genomsnittet). Vi ligger fortfarande efter Danmark som har resultatet 64 procent och efter Holland i toppen med resultatet 80 procent. Men den svenska EU-opinionen är idag klart mer EU-positiv än motsvarande opinion i Finland och Österrike, som kom in i EU samtidigt som Sverige. Andelen personer som angav medlemskapet som en god sak var hösten 2008 enbart 48 procent i Finland och 39 procent i Österrike. Minst positiva stämningar visavi EU återfanns i Storbritannien, Ungern och Lettland där endast 32, 31 respektive 27 procent tyckte EU-medlemskapet var en god sak i oktober-november 2008.

Figur 1 För eller emot det svenska medlemskapet i EU (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. Enkätfrågan lyder: "Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU; I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU; Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Alla de mått vi talat om hittills är tämligen grovt tillyxade. De är gjorda för att vara brett applicerbara och för att mäta allmänna stämningar. Och som sådana är de analytiskt användbara. De mäter alla på lite olika sätt människors positioner på en graderad EU-dimension. Men de mäter inte åsikter om olika konkreta förslag. Inte heller mäter de skarpa lägen, som om Sverige skall lämna EU eller inte. Ställer vi frågor av det senare slaget ökar stödet för EU och motståndet minskar. Det är tuffare att hävda att Sverige bör utträda ur EU än att säga att man i huvudsak är emot Sveriges EU-medlemskap. Men skillnaden är inte dramatisk. Andelen svarspersoner i SOM-studien 2008 som angav att det är ett bra förslag att "Sverige bör utträda ur EU" var 22 procent. Något lägre än de 26 procent som uppgav att de i huvudsak var emot Sveriges medlemskap. Andelen personer som tyckte utträdesförslaget är dåligt (=för att stanna kvar som EU-medlem) var 53 procent; en något större andel än de 48 procent som angav att de i huvudsak var för medlemskapet. Resultaten visar alltså att EU-anhängarna 2008 omfattar cirka 48-53 procent av folket mot 22-26 för EU-motståndarna.

Undersökt utifrån utträdesfrågan har andelen som vill stanna kvar i unionen ökat med 4 procentenheter sedan 2007, från 49 till 53 procent samtidigt som de som vill lämna minskat med 3 procentenheter, från 25 till 22 procent. Opinionsvinden i utträdesfrågan är alltså densamma som vi har kunnat notera för de andra måtten. Stödet för EU ökar. Fler vill stanna kvar som medlemmar. Färre vill lämna. För

första gången i en SOM-mätning är det en majoritet som *inte* vill lämna EU. De har inte bara mentalt följt Sverige in i EU. De vill dessutom stanna kvar.

Den EU-positiva opinionsvinden har börjat suddas ut vissa av de gamla åsiktskillnader som funnits mellan olika sociala och politiska grupper när det gäller stödet för unionen. Det gäller inte alla gruppsskillnader, men i flera viktiga avseenden har gamla klyftor minskat eller försvunnit helt. EU-vinden i positiv riktning återfinns i alla sociala och politiska grupper men den har varit starkare i vissa grupper än i andra vilket i flera fall lett till minskade åsiktskillnader mellan centrala grupper.²

Resultaten i tabell 1 visar opinionsläget hösten 2008 – vilken åsikt olika sociala och politiska grupper har om Sverige skall lämna EU eller förbli medlem. Flera av mönstren känner vi igen. Mest positiva till att Sverige stannar kvar i EU är män, de äldsta, högutbildade, högre tjänstemän, företagare och storstadsbor. Partipolitiskt är stödet för EU klart starkast bland sympatisörer till M och FP. Ideologiskt återfinns mest stöd bland personer som klassificerar sig själva som högerorienterade.

Minoritetsåsikt att Sverige bör lämna EU har mest stöd bland kvinnor, bland medelålders personer, bland lågutbildade, bland arbetare, bland jordbrukare samt på landsbygden och i mindre tätorter. På vänster-högerskalan är personer klart till vänster mest EU-negativa. Här finns fortfarande en åsiktsövertikt för att Sverige bör lämna EU. Partipolitiskt är Vänsterpartister, men också Sverigedemokrater, mest för att Sverige bör utträda ur EU. I båda fallen återfinns en opinionsövertikt för ett utträde.

När det gäller Miljöpartiet stödjer deras sympatisörer mycket klart den nya partilinjen att *inte* kräva ett utträde ur EU. En majoritet av MPs sympatisörer 2008 (58 procent) tycker det är ett *dåligt* förslag att Sverige bör utträda ur EU. Även 2007 fanns det en opinionsövertikt, men inte majoritet, bland MP-sympatisörer för att Sverige *inte* skall lämna EU. Då var andelen som tyckte förslaget att Sverige bör lämna EU 44 procent (Holmberg 2008). Miljöpartiets ledning och partiets sympatisörer har bytt EU-ståndpunkt tillsammans.

Om vi ser mer konkret på hur EU-åsikterna förändrats i olika sociala och politiska grupper sedan folkomröstningen 1994 visar det sig att alla grupper utom jordbrukare blivit klart mer EU-positiva. När det gäller jordbrukare röstade de ja till 53 procent 1994 (Gilljam och Holmberg 1996). Bland jordbrukare med en klar åsikt 2008 är det ungefär samma andel som tycker att Sverige *inte* skall gå ut ur EU (50 procent). Övriga 50 procent bland jordbrukare anser att Sverige bör lämna EU. Jordbrukare har alltså inte blivit mer EU-positiva sedan folkomröstningen, snarare något mer negativa. I alla andra undersökta grupper har åsiktsförskjutningarna varit klart åt det EU-positiva hållet. För den här analysen har vi jämfört andelen ja-röster i olika grupper 1994 med andelen i samma grupper som 2008 *inte* vill att Sverige skall lämna EU. Jämförelsen 2008 har gjorts efter det att resultaten dikotomiserats till att endast omfatta personer som tycker det är bra (=motsvarar en nej-röst 1994) eller dåligt (=motsvarar en ja-röst 1994) att Sverige lämnar EU.

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om att lämna eller inte lämna EU (procent)*påstående:* "Sverige bör utträda ur EU"

	bra förslag	varken eller	dåligt förslag	summa procent	antal personer	Andel bra minus andel dålig
samtliga	22	25	53	100	1 529	-31
kvinnor	23	28	49	100	797	-26
män	21	22	57	100	732	-36
15 – 29	17	32	51	100	237	-34
30 – 49	24	24	52	100	477	-28
50 – 64	24	23	53	100	453	-29
65 – 85	20	25	55	100	362	-35
lågutbildad	31	32	37	100	334	-6
medellåg	23	28	49	100	479	-26
medelhög	20	20	60	100	323	-40
högutbildad	15	19	66	100	364	-51
arbetarhem	32	32	36	100	622	-4
tjänstemannahem	13	23	64	100	531	-51
högre tj-mannahem	7	8	85	100	124	-78
företagarhem	14	13	73	100	118	-59
jordbrukarhem	37	26	37	100	46	±0
landsbygd	27	31	42	100	223	-15
tätort	29	27	44	100	363	-15
stad	19	24	57	100	670	-38
storstad	16	19	65	100	259	-49
klart vänster	42	22	36	100	163	+6
något vänster	24	25	51	100	358	-27
varken eller	24	36	40	100	450	-16
något höger	14	16	70	100	372	-56
klart höger	12	14	74	100	152	-62
V	51	21	28	100	84	+23
S	25	31	44	100	546	-19
MP	19	23	58	100	107	-39
C	19	21	60	100	70	-41
FP	7	22	71	100	100	-64
KD	26	20	54	100	74	-28
M	8	16	76	100	352	-68
SD	46	23	29	100	68	+17

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-studien 2008. Observera att svaret "bra förslag" innebär utträde ur EU medan svaret "dåligt förslag" innebär motstånd mot ett utträde ur EU. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Analyserat på detta sätt har ja-opinionen/Sverige bör *inte* lämna EU förstärkts med +18 procentenheter sedan 1994, från 53 procent till 71 procent. Mest påtagligt har åsikterna svängt över i EU-positiv riktning bland grupper som 1994 var övervägande på nej-sidan och mest negativa till EU. Det gäller sociala grupper som kvinnor (+22) och unga (+30) och partipolitiska grupper som sympatisörer till V (+26), MP (+63), C (+33) och KD (+24).³ När det gäller partisympatisörerna röstade alla dessa fyra partiers väljare övervägande nej till EU 1994. Idag efter opinionsförskjutningen är det bara Vänsterpartiets väljare som fortfarande har en majoritet på nej-sidan. Åsiktsförändringen i EU-positiv riktning har inte varit lika stor bland de partisympatisörer som redan 1994 var övervägande för EU. Bland S-, FP- och M-sympatisörer har den EU-positiva opinionen vuxit med +12, +11 respektive +4 procentenheter sedan 1994.

När det gäller kön och ålder har åsiktsförskjutningarna bland kvinnor och unga i EU-positiv riktning varit så stora att de gamla åsiktsskillnaderna i det närmaste försvunnit visavi män och äldre personer. Kvinnor och yngre är idag nästan lika positiva till EU som män och de äldsta. Andra åsiktsklyftor som också minskat sedan 1994 är de mellan olika partisympatisörer. Åsiktsavståndet mellan Vänsterpartiets sympatisörer på den EU-negativa sidan och FP- och M-sympatisörer på den EU-positiva sidan är mindre idag än vid tiden för folkomröstningen 1994. Den partipolitiska polariseringen i EU-frågan har minskat bland väljarna.

När det däremot gäller andra åsiktsskillnader i EU-frågan, som till exempel dem mellan olika utbildnings- eller yrkesgrupper eller mellan människor som bor på landet eller i storstaden, kan vi inte iakta några påtagliga minskningar sedan 1994. Den EU-positiva opinionsvinden har blåst ungefär lika starkt i alla grupper och därmed har de gamla åsiktsklyftorna bevarats om än på en mer EU-vänlig nivå. Åsiktsskillnaderna i EU-frågan mellan låg- och högutbildade, mellan arbetare och högre tjänstemän och mellan boende på landsbygden och i storstäderna är idag ungefär lika stora som de var när Sverige folkomröstade om EU-medlemskapet 1994. Diffusionsprocesser som startar i centrum tar tid innan de verkat färdigt i periferin.

Förbättringar och försämringar på grund av EU-medlemskapet

Ett sätt att analysera vad som mer konkret kan ligga bakom den positiva EU-vinden sedan sent 1990-tal är att undersöka hur svenska folket bedömer konsekvenserna av EU-medlemskapet på olika policyområden. Vad blir betyget om medborgarna får säga sitt? Har EU-medlemskapet inneburit förbättringar eller försämringar på olika samhällsområden? I SOM-undersökningarna har vi sedan sent 1990-tal tillgång till data som möjliggör en sådan utvärderingsanalys. Vi kan studera sambandet mellan människors åsikter om EU och hur de bedömer EU:s betydelse på olika områden. Vilka områdesbedömningar har förändrats mest i positiv riktning och vilka är starkast kopplade till åsikterna om EU? Utfallet av mätningen 2008 och tidsserierna tillbaka till 1997 återfinns i tabellerna 2 och 3. Undersökningen omfattar sammanlagt femton olika policyområden varav tolv ingick i studien 2008.

Tabell 2 Åsikt om EU-medlemskapets konsekvenser inom olika samhällsområden 2008 (procent och konsekvensbalans)

fråga: ”Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?”

	Varken förbättring eller försämring					Summa procent	Konsekvens-balans	Antal svar
	Stor förbättring	Viss förbättring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning			
Högre utbildning/forskning	3	24	33	2	35	100	+22	1 520
Företagens villkor	2	25	31	2	34	100	+19	1 522
Miljön	2	25	40	2	21	100	+15	1 535
Sysselsättningen	2	18	41	4	24	100	+5	1 519
Jordbruket	4	22	23	6	27	100	+2	1 519
Brottsbekämpningen	2	19	36	8	24	100	+2	1 524
Jämställdheten	1	9	57	2	24	100	+1	1 523
Ekonomi	2	17	36	6	22	100	-4	1 522
Alkoholpolitiken	2	13	37	10	23	100	-10	1 531
Den sociala tryggheten	1	6	49	6	24	100	-13	1 518
Prisnivån på livsmedel	2	18	25	11	19	100	-16	1 529
Invandrare och flyktingar	1	8	36	10	28	100	-18	1 528

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-studien 2008. Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna ingår i procentbasen. Konsekvensbalansen anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område.

Tabell 3 Åsikt om EU-medlemskapets konsekvenser inom olika områden 1997–2008 (konsekvensbalans)

fråga: "Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Högre utbildning/forskning	-	23	21	22	19	16	-	-	17	18	16	22
Möjligheten att påverka i EU	11	6	9	4	4	9	-	-	-	-	19	-
Företagens villkor*	32	20	17	26	9	13	13	-	6	12	-	19
Miljön	-14	-11	-10	-8	-6	-5	2	-	1	3	14	15
Den militära säkerheten	10	7	0	6	6	11	6	-	-	-	14	-
Sysselsättningen	-19	-15	-2	7	-3	-4	-6	-	-21	-8	14	5
Brottsbekämpningen	-35	-22	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	2
Jordbruket	-9	-26	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	2
Jämställdheten	-9	-8	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	5	1
Ekonomi	-20	-19	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	4	-4
Alkoholpolitiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-16	-10	-11	-10
Sociala tryggheten	-28	-19	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13
Prisnivån på livsmedel	10	16	15	12	1	-8	-2	-	25	21	6	-16
Invandrare och flyktingar	-	-	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-16	-18
Den nationella självständigheten	-49	-48	-46	-49	-44	-41	-	-	-	-	-	-37

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat SOM:s enkätfrågor (ca 1 520–1 700 genom åren) ingår i procentbasen. Konsekvensbalansen anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område. Året 1997 innehöll enkätfrågan inget explicit ingen uppfattning-alternativ. * Företagens konkurrensmöjligheter 1997–2002.

Om vi börjar med att se på resultatet från mätningen 2008 visar det sig att sju områden får ett övervägande positivt betyg – fler personer uppfattar förbättringar på grund av EU-medlemskapet än försämringar. Den positiva listan toppas av högre utbildning/forskning, företagens villkor och miljön, följda av sysselsättningen, jordbruket, brottsbekämpningen och jämställdheten. Fem policyområden får ett övervägande negativt betyg. Människor upplever här mer försämringar än förbättringar på grund av EU-medlemskapet. I botten återfinns områdena invandrare och flyktingar, prisnivån på livsmedel och den sociala tryggheten, men också alkoholpolitiken och – hösten 2008 – ekonomin.

Men det som är mest intressant att studera är naturligtvis hur de olika områdesbedömningarna har förändrats. De som förändrats mest i positiv riktning är våra huvudmisstänkta när det gäller vilka konkreta utvärderingar som kan ligga bakom det allmänt ökande opinionsstödet för EU i Sverige. Vi jämför policybedömningarna 2007/2008 med motsvarande bedömningar 1997/1998. För tio år sedan var cirka 34-38 procent av svenska folket i huvudsak för Sveriges medlemskap i EU. Åren 2007/2008 var motsvarande andel för EU-medlemskapet 46-48 procent, en uppgång på runt tio procentenheter. Vilka policybedömningar har ökat på ett motsvarande positivt sett under de senaste tio åren? Och vilka policybedömningar har inte ökat i positiv riktning eller kanske till och med blivit mer negativa? De senare områdesbedömningarna kan vi avskryva från listan över misstänkta. De kan knappast ha bidragit positivt när svenska folket blivit mer accepterande visavi EU under de senaste tio åren.

Vi har tre policyområden som klart toppar listan när det gäller att EU-medlemskapet får ett bättre betyg idag än för tio år sedan av svenska folket. De områdena är brottsbekämpningen, miljön och sysselsättningen. För tio år sedan övervägde omdömet "EU-medlemskapet försämrar" på alla tre områdena, tydligast för brottsbekämpningen men även när det gäller miljön och sysselsättningen. År 2008 överväger "EU-medlemskapet förbättrar" på alla tre områdena, mest påtagligt för miljön men också – om än nått och jämnt – för sysselsättningen och brottsbekämpningen.

Andra policyområden som också kan uppvisa en påtagligt mer positiv bedömning är ekonomin och den sociala tryggheten. Förändringen i positiv riktning har dock inte varit lika tydlig som för de tre tidigare nämnda områdena och resultatet 2008 uppvisar fortfarande en övervikt för bedömningen att "EU-medlemskapet försämrar", precis som var fallet för tio år sedan. När det gäller ekonomin är övervikten för försämringsbedömningen över förbättringsbedömningen inte stor krishösten 2008, enbart 4 procentenheter. Hösten 2007 var resultatet det omvända med en övervikt på 4 procentenheter för förbättringsbetyget över försämringsbetyget. För tio år sedan bedömdes ekonomin mycket mer negativt med en övervikt på 20 procentenheter för att EU-medlemskapet försämrade snarare än förbättrade för Sverige.

Utöver dessa fem policyområden med relativt klara EU-positiva förändringar i konsekvensbedömningarna finns ytterligare några områden som också uppvisar

bedömningsförändringar i EU-positiv riktning, men på en mer blygsam nivå. Det gäller områdena den nationella säkerheten, jämställdheten, jordbruket, möjligheten att påverka EU och den militära säkerheten. Dessutom finns det fyra policyområden som går emot trenden och uppvisar mer negativa betyg för EU-medlemskapet idag än för tio år sedan. De områdena är priserna på livsmedel, företagens villkor, invandrare/flyktingar och högre utbildning/forskning. När det gäller utbildning/forskning är nedgången obetydlig. För de övriga tre är den mer påtaglig.⁴

De fem policyområden som uppvisar minst bedömningsförändringar i EU-positiv riktning tror vi inte har spelat någon större roll som orsaker bakom det ökade stödet för EU. Samma slutsats, men med ännu större tyngd, kan vi dra när det gäller de fyra områden som uppvisar en ökning i bedömningarna att "EU-medlemskapet försämrar".

Våra huvudmisstänkta som orsaker till det ökande opinionsstödet för Europeiska unionen är istället främst de tre, alternativt fem, policyområden där svenska folket, klart mer idag än för tio år sedan, bedömer att EU-medlemskapet förbättrar snarare än försämrar för Sverige. De allmänna EU-åsikterna i Sverige har alltså blivit mer positiva därför att rädslan minskat för att brottsbekämpningen skulle bli lidande i ett EU-anslutet Sverige, därför att insikten att miljöfrågan är övernationell och bäst hanteras inom EU vunnit terräng, därför att farhågorna att EU-medlemskapet skulle skada svensk ekonomi och sysselsättning kommit på skam och därför att oron för att den svenska modellen med social trygghet skall urholkas minskat påtagligt, om än inte försvunnit.

Vår slutsats att förändringarna i konsekvensbedömningarna på just dessa fem områden bidragit till den positiva EU-vinden i Sverige stärks av att flera av de aktuella bedömningarna är klart relaterade till människors EU-åsikter. Sambanden mellan EU-åsikt och de olika bedömningarna är starkast för ekonomibedömningarna (1:a plats, $r=.59$), följda av konsekvensbedömningarna när det gäller sysselsättningen (2:a plats, $r=.50$), sociala tryggheten (3:e plats, $r=.43$) och miljön (4:e plats, $r=.39$). Bedömningarna av brottsbekämpningen hamnar något lägre med en korrelation med EU-åsikterna på .35 och en nionde plats på rangordningen. Svagast samband med EU-åsikterna har bedömningarna av konsekvenserna när det gäller invandrare/flyktingar (10:e plats, $r=.31$), jämställdheten (11:e plats, $r=.28$) och alkohopolitiken (12:e plats, $r=.21$).⁵

Ekonomi- och sysselsättningsbedömningarnas centrala roll är värd att notera. Motsvarande bedömningar var också bland de mest betydelsefulla i folkomröstningarna 1994 och 2003 (Gilljam och Holmberg 1996, Oscarsson och Holmberg 2004). För eller emot EU har hittills i Sverige till en icke ringa del varit en fråga om vad som har bedömts vara bra eller dåligt för Sveriges ekonomi och/eller den egna ekonomin. Den ekonomiskt nyttomaximerande *homo economicus* är en faktor att räkna med också i EU-sammanhang.

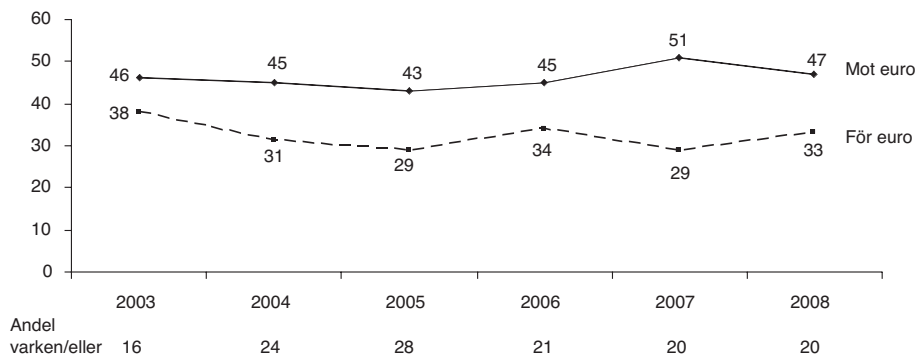
Mot den bakgrunden är den ekonomiska krisen ett orosmoln för den positiva EU-opinionen. Redan i SOM-mätningen i början av krisen hösten 2008 kan vi

iaktta något mindre positiva bedömningar av EU-medlemskapets konsekvenser för svensk ekonomi och sysselsättning än som var fallet 2007 (se tabell 3). De minskande positiva bedömningarna är inte stora – endast några få procentenheter – men de innebär en viss försvagning av de positiva bedömningarna. Frågan är hur motståndskraftig EU-opinionen är om ekonomin fortsätter att försämrans under 2009? Början på den ekonomiska nedgången stod den positiva svenska EU-opinionen väl emot. Stödet för EU minskade inte hösten 2008, det ökade något istället. Huruvida de positiva EU-åsikterna fortsättningsvis kommer att lyckas stå emot effekterna av den ekonomiska lågkonjunkturen kommer att avgöras av hur skuldfrågan bedöms av opinionen. Hypotesen är att EU-opinionen kommer att drabbas negativt om EU får en del av skulden för den försvagade ekonomin. Om EU ses som en del av problemet kommer stödet för EU att minska i Sverige. Om EU tvärtom ses som en del av lösningen kan stödet för EU fortsätta att växa. Som James Carville, Bill Clintons kampanjledare, slog fast när någon frågade vad som kommer att avgöra – *It's the Economy, Stupid!*

En faktor som kan motverka en eventuell negativ opinionseffekt på grund av den svaga ekonomin är det svenska ordförandeskapet i unionen hösten 2009. Förra gången Sverige var ordförande, våren 2001, gick stödet upp för EU något litet i SOM-studien hösten 2001 (+1 procentenhet). Vi får se om Fredrik Reinfeldt kan göra bättre ifrån sig än vad Göran Persson gjorde.

Även andra EU-relaterade åsikter har blivit mer EU-positiva

I SOM-undersökningen 2008 mäter vi också opinionen i ett antal EU-relaterade frågor. Det gäller inställningen till euro som valuta i Sverige, om Sverige bör delta i EU:s försvarssamarbete, om Turkiet bör bli EU-medlem och om Sverige bör godkänna EU:s nya grundfördrag (Lissabonfördraget). I samtliga fall kan vi konstatera en viss opinionsförskjutning i EU-positiv riktning. Euro-opinionen är fortsatt övervägande negativ men andelen som vill införa euron i Sverige har ökat från 29 procent 2007 till 33 procent 2008 samtidigt som euromotståndarna minskat från 51 till 47 procent (se figur 2). Men jämfört med läget 2003 i folkomröstningen har inte mycket hänt. Nej-sidans övertag är fortfarande cirka 14 procentenheter precis som i folkomröstningen. Senare mätningar under vårvintern 2009 visar dock på en fortsatt opinionstillbakagång för euromotståndarna. Enligt en SKOP-mätningen publicerad i början av mars leder motståndarna med endast sex procentenheter (51 procent för nej till euro mot 45 procent för ja till euro). En Sifo-studie i april visar till och med på en ledning för ja till euro med 47 procent mot 45 procent för nej. En fortsatt svag krona kan göra euron till en het fråga.

Figur 2 Euro-opinionen i Sverige efter folkomröstningen (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003 – 2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006 – 2008 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svartalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller åligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som *för euro* medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som *mot euro*.

Opinionsförskjutningen i fråga om försvarssamarbetet inom EU är kortsiktigt större än förskjutningen i eurofråga. Andelen som är positiv till att Sverige deltar har ökat från 37 procent 2007 till 45 procent 2008. Sett lite längre tillbaka är uppgången i positiva svar dock mindre – från 43 procent 2006 och 40 procent 2006 till 45 procent 2008. Måhända var resultatet 2007 slumpmässigt något lågt? Den säkraste huvudslutsatsen är kanske att opinionen inte förändrats särskilt mycket när det gäller synen på det svenska försvarssamarbetet inom EU. En övervikt på cirka 15-20 procentenheter (23 enheter 2008) har i alla SOM:s mätningar sedan 2005 varit positivt inställda till att Sverige bör medverka i försvarssamarbetet inom EU.⁶ Opinionen är delad men en relativt klar övervikt är positiv till ett svenskt deltagande i EU:s försvarssamarbete.

När det gäller Turkiets medlemskap i EU är en mycket tydlig opinionsövervikt emot i SOM-studien 2008 precis som 2006. Men andelen negativa har minskat något, med 1 procentenhet från 49 procent negativa till 48 procent. Andelen som tycker ett turkiskt EU-medlemskap är ett bra förslag har ökat från 12 till 13 procent. En mycket stor opinion är tveksam och svarar varken bra eller dåligt (39 procent både 2006 och 2008).⁷

Någon motsvarande tydlig opinionsövervikt har vi inte när det gäller om Sverige skulle godkänna EU:s grundfördrag. Andelen personer som är positiva till ett godkännande var endast 15 respektive 16 procent i SOM-undersökningarna 2007 och 2008 (en ökning med 1 procentenhet). Andelen negativa var av samma storleksord-

Tabell 4 För eller emot att Sverige godkänner EU:s nya grundfördrag (procent)*påstående:* "Sverige bör godkänna EU:s nya grundfördrag (Lissabonfördraget)"

	bra förslag	varken eller	dåligt förslag	ingen upp- fattning	summa procent	antal personer	Andel bra minus andel dålig
samtliga	16	18	13	53	100	1541	+3
kvinnor	12	16	9	63	100	808	+3
män	20	20	18	42	100	733	+2
15 – 29	8	13	11	68	100	240	-3
30 – 49	14	18	13	55	100	479	+1
50 – 64	17	19	13	51	100	452	+4
65 – 85	22	19	15	44	100	370	+7
lågutbildad	11	21	12	56	100	340	-1
medellåg	11	20	11	58	100	479	±0
medelhög	19	14	16	51	100	324	+3
högutbildad	24	16	13	47	100	365	+11
arbetarhem	8	20	14	58	100	627	-6
tjänstemannahem	19	16	13	52	100	532	+6
högre tj-mannahem	38	10	17	35	100	123	+21
företagarhem	22	17	9	52	100	120	+13
jordbrukarhem	13	30	8	49	100	47	+5
landsbygd	8	20	16	56	100	225	-8
tätort	11	17	12	59	100	368	-1
stad	19	18	12	51	100	675	+7
storstad	22	15	15	48	100	259	+7
klart vänster	8	12	28	52	100	164	-20
något vänster	13	18	15	54	100	362	-2
varken eller	9	22	13	56	100	451	-4
något höger	25	16	9	50	100	372	+16
klart höger	30	16	6	48	100	153	+24
V	4	13	30	53	100	83	-26
S	11	20	15	54	100	552	-4
MP	9	16	16	59	100	109	-7
C	17	23	10	50	100	70	+7
FP	35	13	4	48	100	101	+31
KD	16	12	21	51	100	75	-5
M	28	17	5	50	100	353	+23
SD	6	23	22	49	100	69	-16
EU-positiv	33	16	6	45	100	609	+27
varken eller	7	23	8	62	100	398	-1
EU-negativ	2	17	30	51	100	432	-28

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-studien 2008. EU-frågan om positiv eller negativ inställning lyder: "Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?". Med svarsalternativen "mycket positiv, ganska positiv, varken positiv eller negativ, ganska negativ, mycket negativ." Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan, inklusive svarsalternativet "ingen uppfattning".

ning, 15 procent 2007 och 13 procent 2008. De allra flesta hade ingen bestämd åsikt för eller emot. Det gällde hela 70 procent 2007 och 71 procent 2008. De svarade antingen varken/eller eller hade ingen uppfattning.

Det är inget gott betyg åt svensk politisk opinionsbildning och representativ demokrati att riksdagen på hösten 2008 godkände EU:s grundfördrag med stöd av endast 16 procent av befolkningen. Oppositionen mot godkännandet kan heller inte yvas. De hade endast stöd av 13 procent. Folkmajoriteten hade inte tagit ställning. Såväl anhängare som motståndare till Lissabonfördraget misslyckades med att få stöd för sina åsikter. Även om det kanske ligger i sakens natur att författningsfrågor inte engagerar de många människorna är 70 procent utan åsikt en väldigt hög andel. Lite bättre kunde partierna, medierna och väljarna ha skött sig. Man kommer osökt att tänka på Hans Alfredssons sketch med den övergivne prästen: ”- Varför kommer Ni inte när jag ringer för?”

I tabell 4 dokumenterar vi av historiska skäl hur folkopinionen såg ut mer i detalj hösten 2008 när Sveriges riksdag godkände EU:s nya grundfördrag. I alla sociala och politiska grupper var majoriteten utan någon bestämd åsikt i frågan. Kvinna eller man, ung eller gammal, lågutbildad eller högutbildad, storstadsbo eller boende på landsbygden, vänster- eller högersinnad, EU-anhängare eller EU-motståndare, olika partisympatisörer – alla var de till övervägande delen utan någon bestämd åsikt om grundfördragets godkännande. Det fanns endast ett undantag där en majoritet hade åsikter. Det gällde yrkesgruppen högre tjänstemän. Bland dem var det ”endast” 45 procent som var utan en bestämd åsikt. Övriga var till 38 procent för att Sverige skulle godkänna grundfördraget och till 17 procent emot.

Mest stöd för riksdagens godkännandebeslut fanns bland män, bland de äldsta, bland högutbildade, bland högre tjänstemän, bland storstadsbor, bland personer längst ut till höger ideologiskt, bland sympatisörer till Folkpartiet och bland EU-anhängare. Mönstren känns väl igen från analyser av vilka grupper som allmänt sett är mest positiva till EU.

Mönstren är också välkända när vi ser på vilka sociala och politiska grupper som var minst positiva till riksdagens godkännande av Lissabonfördraget. Minst positiva var kvinnor, unga, lågutbildade, arbetare, landsbygdsbor, personer ideologiskt klart till vänster, EU-motståndare och sympatisörer till Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna.

Precis som i EU-frågan var opinionsstödet för riksdagens godkännande av EU:s nya grundfördrag starkast i grupper närmare samhällets centrum än i grupper mer ute i periferin.

EU snart accepterat av de flesta svenskar?

Enligt SOM-mätningen hösten 2008 är 48 procent av svenskarna i huvudsak för EU-medlemskapet. Nästan femtio procent, men inte riktigt. Än har alltså inte en majoritet av svenska folket mentalt gått med i Europeiska Unionen. Opinionstren-

den har dock varit positiv för EU sedan 2005 då endast 39 procent var i huvudsak för medlemskapet. Fortsätter trenden passeras det magiska 50-procentstrecket nästa år. Då först kommer svenska folkets majoritet mentalt att förena sig med kungariket Sverige som medlem av EU – femton år efter riket. Men än är vi inte där.

Våra analyser har visat att människors bedömningar av hur ekonomi och sysselsättning påverkas av medlemskapet är bland de allra viktigaste faktorerna bakom hur EU-opinionen utvecklas. Går det dåligt och EU får en del av skulden kommer EU-stödet att få svårt att fortsätta växa. Men om EU undgår att skuldbeläggas kan också EU-stödet undgå att försvagas. Går det däremot bättre med ekonomin och EU får en del av äran kommer med stor sannolikhet uppskattningen av EU att fortsätta öka. EU-opinionen avgörs av ekonomin och vem som får skulden eller äran av vad som händer.

Noter

- ¹ I SOM-undersökningarna 2007 och 2008 har vi inkluderat en ny mer generell EU-fråga som inte berör medlemsproblematiken. Den är formulerad sålunda: "Allmänt sett vilken är Din inställning till EU?" med sex olika svarsalternativ från mycket positiv till mycket negativ och alternativet "ingen uppfattning". År 2007 svarade 37 procent positiv, 29 procent varken/eller, 28 procent negativ och 6 procent ingen uppfattning. Motsvarande resultat 2008 är 40 procent positiv, 26 procent varken/eller, 28 procent negativ och 6 procent ingen uppfattning. Den EU-positiva opinionen ökade precis som i övriga mätningar, i detta fall med 3 procentenheter
- ² Det finns dock en grupp som klart avviker från mönstret. Det är jordbrukarna som jämfört med läget 1994 snarast är något mer EU-negativa idag.
- ³ Tjänstemän är ytterligare en grupp med en förskjutning över genomsnittet i EU-positiv riktning mellan 1994 och 2008 (+27). Tjänstemän var dock inte 1994 en grupp som övervägande röstade nej. De röstade tvärtom övervägande ja i EU-folkförvalet (56 procent).
- ⁴ Jämförelsen bakåt gäller 1999 för området invandrare/flyktingar. Åren 1997 och 1998 ingick inte området i SOM-undersökningarna.
- ⁵ Sambandsanalyserna har gjorts med frågan om man i huvudsak är för eller emot EU-medlemskapet som indikator på EU-åsikt.
- ⁶ Resultaten från undersökningarna 2005-2007 återfinns i Holmberg 2008. På påståendefrågan om Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU i SOM 2008 angav 45 procent bra förslag, 22 procent dåligt förslag och 20 procent varken eller.

- ⁷ En utförligare analys av opinionen om Turkiets EU-medlemskap återfinns i Holmberg och Lindahl 2007.

Referenser

- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören red. 1996. *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören red. 2004. *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören 2008. Ökat opinionsstöd för EU i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart red. *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Lindahl, Rutger 2007. Positiva opinionsvindar för EU i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart red. *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet.
- Sifo, *EMU/euro-mätning*. Publicerad 19 april 2009.
- SKOP, *EMU-barometer*. Publicerad 2 mars 2009.

ÖKAT STÖD FÖR NATO EFTER RYSSLANDS KRIG I KAUKASUS?

ULF BJERELD

Natten till den 8 augusti 2008 omringade georgiska soldater utbrytarrepubliken Sydossetiens huvudstad Tschinvali och inledde ett flyganfall mot de sydossetiska separatisterna. Sydossetien fick omgående militärt stöd från Ryssland och från den andra georgiska utbrytarrepubliken Abchazien. Ryska trupper tågade in i Sydossetien och det ryska flygvapnet började attackera mål i Georgien. Situationen i Kaukasus utvecklades hastigt till ett regelrätt krig mellan Georgien och Ryssland.

De militära krigshandlingarna pågick i nio dagar med flera hundra döda som följd. Ryssland var militärt överlägset och Georgien förlorade definitivt kontrollen över utbrytarrepublikerna Sydossetien och Abchazien. Dessa utbrytarrepubliker erkändes i stället av Ryssland som självständiga stater.

Kriget i Georgien fick återverkningar även inom EU och Nato. EU lade skuldbördan på Ryssland, som anklagades för att ha utnyttjat tillfället för egna maktpolitiska syften. Den västliga hotbilden av ett politiskt och militärt växande Ryssland med offensiva maktpolitiska ambitioner förstärktes.

I Sverige hade den parlamentariskt sammansatta försvarsberedningen i december 2007 tonat ned hotet från Ryssland och i stället lyft fram klimathotet. Försvarsberedningens hotbild underkändes av överbefälhavaren Håkan Syrén som våren 2008 markerade att osäkerheten ökade som en följd av de spända relationerna mellan Europa och Ryssland. Den försvarspolitiska debatten i Sverige inramades av den moderata försvarsministern Mikael Odenbergs dramatiska avgång hösten 2007 (som en protest mot planerade nedskärningar av försvarsutgifterna) och öppna motsättningar mellan överbefälhavare Håkan Syrén och nuvarande försvarsminister Sten Tolgfors om det svenska försvarets framtida inriktning.

Hur har då denna händelseutveckling påverkat den svenska Nato-opinionen? Har den växande oron för Rysslands maktpolitiska ambitioner och ett sargat förtroende för svensk försvarspolitik ökat stödet för ett svenskt Nato-medlemskap? Tabell 1 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap under åren 1994-2008.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap 1994-2008 (procent)**Förslag:** Sverige bör söka medlemskap i Nato

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27
2002	23	36	41	100	-18
2003	22	34	44	100	-22
2004	20	33	47	100	-27
2005	22	32	46	100	-24
2006	22	32	46	100	-24
2007	19	37	44	100	-25
2008	24	35	41	100	-17

Kommentar: Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Resultaten visar att det svenska Nato-motståndet har minskat något. Visserligen är det fortfarande klart fler som är emot än som är för ett svenskt Nato-medlemskap (41 respektive 24 procent). Men skillnaden mellan anhängare och motståndare är bland de mindre sedan mätningarna påbörjades 1994. Bara 1997 var skillnaden mindre.

Andelen som anser att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato har 2008 ökat till 24 procent, mot 19 procent 2007. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato uppgår 2008 till 41 procent, mot 44 procent 2007. Andelen som anser att det är ett varken bra eller dåligt förslag har minskat till 35 procent, mot 37 procent 2007.

Vilka åsiktsskillnader i Nato-frågan återfinns då inom olika befolkningsgrupper? Tabell 2 visar svenska folkets Nato-åsikter 1994-2008 efter kön, ålder och parti-sympati.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2008 (opinionsbalans)**Förslag:** Sverige bör söka medlemskap i Nato

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Samtliga	-33	-29	-24	-14	-21	-28	-21	-27	-18	-22	-27	-24	-24	-25	-17
Kön															
Man	-30	-22	-20	-13	-18	-25	-18	-18	-12	-16	-21	-18	-17	-22	-14
Kvinna	-35	-33	-28	-16	-24	-36	-24	-35	-26	-29	-32	-28	-30	-29	-21
Ålder															
15-30	-45	-29	-30	-16	-12	-26	-28	-24	-10	-16	-19	-13	-22	-16	-14
31-60	-32	-32	-26	-15	-27	-30	-26	-35	-26	-27	-33	-29	-31	-28	-26
61-75	-20	-17	-16	-14	-12	-28	-7	-11	-9	-19	-21	-19	-13	-28	-2
Partisympati															
V	-58	-53	-46	-57	-39	-55	-51	-61	-50	-51	-64	-58	-71	-56	-57
S	-36	-39	-38	-30	-33	-40	-41	-36	-32	-35	-40	-38	-37	-37	-35
MP	-61	-42	-50	-43	-52	-50	-36	-52	-54	-36	-55	-58	-57	-54	-50
C	-35	-26	-28	-32	-29	-40	-23	-37	-35	-39	-19	-41	-19	-29	-35
FP	-27	-4	-24	+11	-7	-31	-27	-21	-4	-8	-10	-13	-11	-2	-1
KD	-32	-9	-24	+2	-12	-14	+1	-17	+5	-14	-13	-8	-16	-9	+7
M	-17	+2	+7	+21	+9	+4	+16	+8	+34	+19	+8	+7	+2	0	+16

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Kvinnor är mer negativt inställda än män till ett svenskt Nato-medlemskap. Åsiktskillnaderna mellan olika åldersgrupper varierar över tid. I 2008 års mätning är det den äldsta åldersgruppen som är minst negativ till Nato-medlemskap. Bland partisympatisörerna är Nato-motståndet störst bland Vänsterpartister och Miljöpartister, följt av Socialdemokrater och Centerpartister. Folkpartisterna är kluvna, medan det nu finns en övervikt för Nato-anhängare bland Kristdemokrater och Moderater. Nato-opinionen på väljarnivå följer således ganska väl vänster-högerdimensionen. Stödet för Nato-medlemskap inom Moderaterna minskade fem år i rad (2003-2007), men nu har trenden vänt. Det mest Nato-vänliga partiet är Sverigedemokraterna, där 46 procent av sympatisörerna förespråkar att Sverige går med i Nato, medan bara 22 procent är emot (opinionsbalans +24).

Hur skall vi då förklara det ökade stödet för svenskt Nato-medlemskap? En möjlighet är att kriget i Georgien – som pågick strax innan SOM-undersökningen gick i fält – förstärkte bilden av Ryssland som ett militärt hot och därigenom även minskade motståndet till medlemskap i Nato. I så fall borde Nato-anhängarna vara flera i den grupp som känner oro inför situationen i Ryssland än i den grupp som inte känner en sådan oro. I 2008 års undersökning ställdes frågan "Om du ser till

läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?”. På svarsalternativet ”Situationen i Ryssland” svarade 14 procent ”mycket oroande”, 41 procent ”ganska oroande”, 39 procent ”inte särskilt oroande” samt 6 procent ”inte alls oroande”.

Tabell 3 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter oro för situationen i Ryssland,

Tabell 3 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter oro för situationen i Ryssland (2008) (procent och balansmätt)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

Oro för situationen i Ryssland	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
Mycket oroande	31	27	41	99	-10
Ganska oroande	26	35	38	99	-12
Inte särskilt oroande	19	37	44	100	-25
Inte alls oroande	23	29	48	100	-25

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Resultaten visar att det finns ett visst samband mellan graden av oro över situationen i Ryssland och åsikt i frågan om svenskt medlemskap i Nato. Bland dem som uppfattar situationen i Ryssland som ”mycket oroande” är det 31 procent som vill att Sverige skall gå med i Nato, medan motsvarande andel bland dem som inte är oroade över situationen i Ryssland uppgår till 23 procent. Sambandet beror *inte* på att rödgröna sympatisörer skulle vara mindre oroade än borgerliga sympatisörer över situationen i Ryssland. Socialdemokrater och Moderater är t ex i det avseendet ungefär lika oroliga.

Kan då det ökade stödet för svenskt Nato-medlemskap förklaras med ett sjunkande förtroende för det svenska försvaret? Svenska folkets förtroende för försvaret har minskat. År 2007 var det 25 procent som uppgav sig ha ett stort förtroende för försvaret. År 2008 hade den andelen minskat till 16 procent. Andelen som uppgav sig ha ett litet förtroende för det svenska försvaret uppgick 2007 till 27 procent, medan motsvarande andel 2008 ökade till 38 procent.

Är det då så att Nato-anhängarna är fler i den grupp som känner ett litet förtroende för det svenska försvaret? Tabell 4 visar svenska folkets inställning till Nato-medlemskap efter förtroende för försvaret.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap efter förtroende för försvaret (2008) (procent och balansmåt)**Förslag:** Sverige bör söka medlemskap i Nato

Förtroende för i Ryssland	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
Mycket stort	43	30	28	101	+15
Ganska stort	27	42	32	101	-5
Varken eller	19	40	41	100	-22
Ganska litet	26	31	43	100	-17
Mycket litet	29	21	51	101	-22

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Resultaten visar att det finns ett samband mellan förtroende för det svenska försvaret och åsikt i frågan om svenskt Nato-medlemskap. Men sambandet går i motsatt riktning mot vad vi hade förväntat. Stödet för ett svenskt Nato-medlemskap är störst bland dem som har ett mycket stort förtroende för det svenska försvaret. Bland dem anser 43 procent att Sverige bör söka medlemskap i Nato, medan motsvarande andelar bland dem som har ett ganska eller mycket litet förtroende för försvaret endast uppgår till 26 respektive 29 procent. Bland personer som har ett mycket stort förtroende för försvaret anser 28 procent att Sverige *inte* bör söka medlemskap i Nato, medan motsvarande andelar bland dem som har ett ganska eller mycket litet förtroende för försvaret uppgår till 43 respektive 51 procent. En positiv inställning till det svenska försvaret korrelerar således med en positiv inställning till att Sverige skall gå med i Nato. Resultaten antyder därför att det är sannolikare att det är en förstärkt hotbild från Ryssland än bristande tilltro till det svenska försvaret som ligger bakom det minskade Nato-motståndet i svensk opinion.

Den rödgröna koalitionen har aviserat att den vill driva stödet för Sveriges militära alliansfrihet och nej till Nato som viktiga utrikes- och säkerhetspolitiska frågor inför 2010 års val. Den borgerliga alliansregeringen är splittrad i frågan. Moderaterna och Folkpartiet förespråkar ett svenskt Nato-medlemskap, Kristdemokraterna tvekar och Centern är emot. Kan vi kanske förvänta oss en omsvängning från Centern i Nato-frågan motsvarande partiets omsvängning i kärnkraftsfrågan? Nato-motståndarna har fortfarande ett klart försteg i svensk opinion. Men vad som skulle hända om partierna på allvar började driva frågan om svenskt Nato-medlemskap efter blockpolitiska skiljelinjer är i högsta grad en öppen fråga.

Medierna

MEDIEOBUNDNA NYHETSVANOR?

JOSEFINE STERNVIK

”Tidigare utformades journalistiken utifrån vilka frågor redaktörerna ansåg viktiga och vilka källor tidningarna bedömde som trovärdiga. Nu eroderas detta.” (Mats Bergstrand, debattredaktör på Dagens Nyheter, dn.se opinion 2009-05-05)

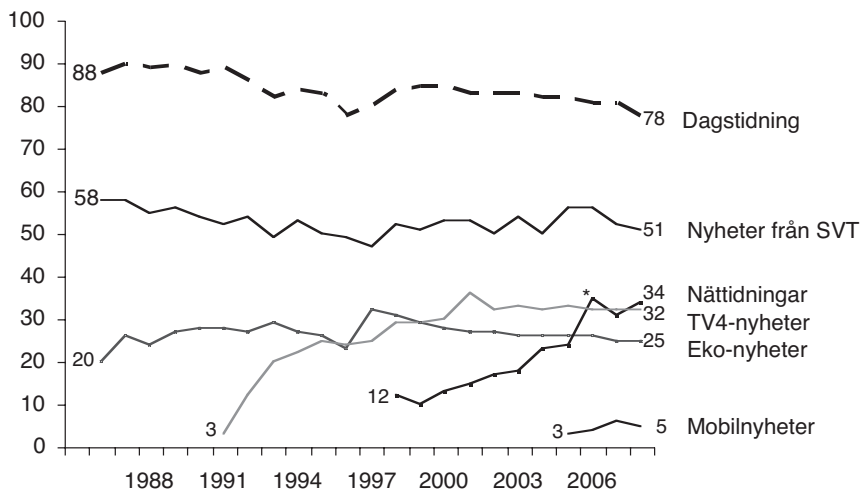
”Nyhetsrapportering av i dag handlar inte om att medier berättar för publiken vad som hänt. Istället är det ett pulserande interaktivt flöde [...]” (Martin Jönsson, redaktionschef på Svenska Dagbladet, svd.se 2008-12-01)

Citaten ger en bild av den omvälvning som just nu äger rum inom nyhetsmedier världen över – *nyheter* både som begrepp och fenomen har (och håller på att) omdefinierats. Även om de båda ovanstående citerade opinionsbildarna säkerligen inte är överens om huruvida detta är något bra eller dåligt för nyhetsförmedlingen, kan de utan tvivel enas om att nyhetsförmedling idag är något annat än det var för bara ett par decennium sedan och att *vad* som är en nyhet och *vem* som har makten över nyheterna har förändrats.

Samtidigt som det sedvanliga nyhetsbegreppet kan ifrågasättas har givetvis också nyhetskonsumtionen förändrats. Nyheter idag kan konsumeras på betydligt fler sätt än någonsin tidigare. Å ena sidan har helt nya nyhetskanaler tillkommit, å andra sidan har de traditionella nyhetsförmedlarna sökt nya plattformar att publicera sig i. Samtidigt blir allt fler nyhetskonsumenter också nyhetsproducenter. I denna artikel kommer nyhetskonsumtionen i Sverige att belysas med fokus på morgondagens nyhetspublik – de unga. Det handlar både om att visa hur vi konsumerar nyheter idag, men också vilka förutsättningarna är för nya former av nyhetsanvändning, d.v.s. vad vi kan säga om morgondagens nyhetsanvändning.

Nyhetskonsumtion i olika medier

Från att i princip varit ensam dominant på nyhetsmarknaden har morgontidningarna genom årens lopp fått konkurrens från flera andra nyhetsförmedlare; radion, kvällstidningarna, televisionen, gratistidningar, internet och nu senast också från mobiltelefonen. Även om det idag finns möjlighet att ta del av nyheter i princip när som helst och var som helst dominerar fortfarande de äldsta nyhetsförmedlarna marknaden, allt oftare kallade ”gammalmedierna” (figur 1).

Figur 1 Regelbunden nyhetsanvändning i olika medier 1986-2008 (procent)

Fråga: (1): Hur ofta brukar du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV? (2): Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar/gratistidningar regelbundet? (3): Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet? (4) Läser eller tittar du i följande tidningar [Aftonbladet, Expressen, GT eller Kvällsposten] på papper ... på internet? (5) Hur ofta brukar du använda mobiltelefonen till följande: använda nyhetstjänster? *2007 har frågan om nätnyheter mätts på annat sätt än i de tidigare undersökningarna.

Kommentar: Regelbunden nyhetsanvändning innefattar för *dagstidningsläsning* de som läser en morgontidning minst 5 dagar i veckan och/eller en gratistidning minst 3 dagar i veckan och/eller en kvällstidning minst 3 dagar i veckan; för de som ser på en specifik nyhetskanal i tv/radio (*nyheter från SVT, TV4-nyheter* samt *Eko-nyheter*) minst 5 dagar i veckan; för de som tar del av *nätnyheter* minst 3 dagar veckan samt för de som tar del av *mobilnyheter* minst 1 dag i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Men även om de traditionella nyhetsförmedlarna (papperstidningar, Sveriges Television (SVT) och Sveriges Radio (SR)) fortfarande är de mest framträdande kan man konstatera att nyheterna i dessa kanaler tappat publikandelar sedan 1980-talet, samtidigt som konsumtionen av nyheter i de kanaler som tillkommit under 1990- och 2000-talets inledning har ökat. Över en tredjedel av den svenska befolkningen tar i dag regelbundet del av TV4-nyheterna och/eller nättidningsnyheter. Användningen av nyheter i mobilen är som synes bara i sin linda (och då är måttet i detta avseende endast en dag i veckan).

Det bör i sammanhanget noteras att det vi ser endast avser vanor relaterade till enskilda medier, vilket då inte täcker in den samlade medieanvändningen. Vanemäsigheten för enskilda medier kan gå ner, medan den samlade nyhetsanvändningen samtidigt är konstant eller kanske till och med ökar. Resultatet är hur som helst

ingalunda förvånande: nya nyhetskanaler skapar förutsättningar för ny nyhetskonsumtion. Dessutom har de traditionella nyhetsmedierna ökat sitt utbud genom t.ex. fler sändningstillfällen – men också ökad grad av flerkanalpublicering. Exakt vad detta inneburit för nyhetskonsumtionen totalt sett återkommer jag till strax. Först ska dock de förändrade förutsättningarna belysas närmare.

Nya förutsättningar för nyhetsanvändning

Inom medieforskningen har länge konstaterats att den tid vi lägger på medieanvändning är oförändrad – trots det ökade utbudet. En ansats till förklaring har framför allt stått att finna i att medieanvändning sägs vara förpassad till en viss tid och situation i vardagen. Även om kanaler och utbud mångfaldigats har vi inte möjlighet att konsumera mer, eftersom tidsramarna är desamma – vi kan inte sluta jobba för att lyssna mer på radio eller frekvent skipa middagen för tv-tittande. För den sammanlagda medieanvändningen har detta inneburit en ökad fragmentiserad; vi ägnar *fler* kanaler allt *mindre* tid (Bergström, 2005; Mediebarometern, 2007, 2008). Detta gäller framförallt medieanvändning generellt, men till viss del också nyhetskonsumtionen specifikt. Det finns dock indikatorer på att nyhetskonsumtionen är mer trögföränderlig i detta avseende. Den tid som exempelvis ägnas åt morgontidningen har inte förändrats genom åren – de som läser morgontidningen gör det cirka en halvtimme om dagen, såväl idag som för 25 år sedan (se Ulrika Hedmans kapitel i föreliggande volym).

Det finns också problem med detta sätt att se på mediekonsumtion. Användningen av medieinnehåll blir nämligen förpassad till vardagen, d.v.s. tid då vi inte arbetar. Inom medieforskningen har vardagslivet fått en allt högre prioritet i studier av hur medier används, men det är påfallande ofta som begreppet i sig förblir oproblematiserat (Andersson, 2006). Medieanvändning, inte minst nyhetsanvändning, har t.ex. inte sällan setts som rumsligt betingat (Morley, 1986; Lull, 1990; Gray, 1992; Moores, 1996, Gauntlett & Hill, 1999), vilket i allt större utsträckning visat sig vara en grov förenkling – långt ifrån all nyhetskonsumtion sker i hemmet (Weibull, 1995). Dessutom har man också ofta talat om medieanvändning som temporalt betingat, d.v.s. vardag kontra helgdag, där vardag (till skillnad från ovan) i huvudsak syftar till arbetstid. Nyhetsanvändningen bör dock också sättas i ett aktivitetsbetingat perspektiv (jfr Andersson, 2006) där skillnaden inte dras mellan fritids- och arbetsliv utan där de bådar överlappar varandra (Gullestad, 1989). Samtidigt menar forskare att vardagslivets närvaro bör ses i livets samtliga sfärer – vardagslivet betraktas som en dimension av det vi erfår, gör och säger (Andersson, 2006; Burkitt, 2004).

Mot denna bakgrund bör man ställa de nya möjligheter som mediekanalerna ger för att ta del av dess innehåll, eftersom de erbjuder både mobilitet och tillgänglighet på ett helt nytt sätt. Tidsramarna och de rumsliga betingen för konsumtion av medieinnehåll kan därmed sägas ha ökat. Idag är det t.ex. möjligt att ta del av ny-

heter i väntan på bussen genom mobiltelefonen eller gratistidningen, i mikropausen på jobbet genom att surfa in på nättidningarna på datorn eller under bilresan – tid som förut inte kunnat avsättas för mediekonsumtion i någon form. Men samtidigt som möjligheten finns att konsumera nyheter vid fler tillfällen och via fler kanaler är det också tänkbart att de nya konsumtionstillfällena ersätter de gamla: vi skippar tv-nyheterna på kvällen, eftersom vi redan tagit del av nyhetssändningarna på bussen hem ifrån jobbet. Här är vi sannolikt inte ännu, men mycket talar för att detta är en framtida utveckling.

Samtliga nyhetsmedier har gått från att vara hushållsbundna till att konsumeras utanför hushållet i allt större utsträckning. Lägg därtill en uppluckrad vardagsstruktur, en mer rörlig och förhandlingsbar gräns mellan arbete och fritid i kombination med ny medieteknik och ett generellt växande medieutbud (se t.ex. SCB, 2008:109; SOU, 2002:49). Detta sammantaget har ökat individens valfrihet i mediekonsumtionens tid och rum.

Nyhetskonsumtion i olika åldersgrupper

De yngre tar i betydligt lägre utsträckning del av nyheter i jämförelse med de äldre. Detta är i och för sig inte är något nytt. Tendensen är att ju äldre och mer insocialiserad vi blir i samhället, desto mer intresserade blir vi av nyheter. I den bemärkelsen är nyhetskonsumtion en fråga om ålder. Men det är framförallt dagens unga som tar del av nyheter i andra kanaler än de s.k. ”gammelmedierna”. Medan de traditionella nyhetsmedierna har en publik som ökar med åldern har de ”nya” nyhetsmedierna: gratistidningar, nät- och mobilnyheter, i princip en publik som minskar med åldern (Färdigh & Sternvik, 2008). Ser vi till de fem vanligaste nyhetskanalerna bland yngre och äldre ser listan tämligen olika ut (tabell 1).

Tabell 1 De fem vanligaste nyhetsmedierna som yngre och äldre tar del av minst 5 dagar i veckan (procent)

15-29 år			65-85 år		
1	Morgontidningar på papper	37	1	Rapport/Aktuellt i SVT	86
2	Kvällstidningar på nätet	30	2	Morgontidningar på papper	82
3	Morgontidningar på nätet	18	3	P4 SR	54
4	Nyheterna i TV4	17	4	Nyheterna i TV4	43
5	Dagliga gratistidningar	13	5	Ekot SR	38

Fråga: se figur 1.

Kommentar: Regelbunden nyhetsanvändning innefattar innebär att respektive nyhetsmedium nyttjas minst 5 dagar i veckan. Observera att procentsatserna skiljer sig från figuren innan p.g.a. att måttet för hur många dagar i veckan som man tar del av respektive medium ser olika ut.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

En något logisk slutsats som antyds i ovanstående tabell är att vi *inte* tar del av nyheter i de medier som vi framförallt *inte* använder generellt sett. Äldre använder t.ex. internet i väldigt liten utsträckning jämfört med yngre. Det finns dock som synes ett stort undantag och det är den tryckta papperstidningen. Denna är den största nyhetskällan bland yngre (om vi ser till nyttjande minst fem dagar i veckan), men sett till medieanvändning generellt ligger inte morgontidningens pappersupplaga i topp bland yngre. Det kanske mest slående är dock att de nya nyhetskanalerna har förhållandevis liten påverkan på de äldres nyhetskonsumtion, men de har lett till helt nya mönster i den yngre publikens nyhetsvanor.

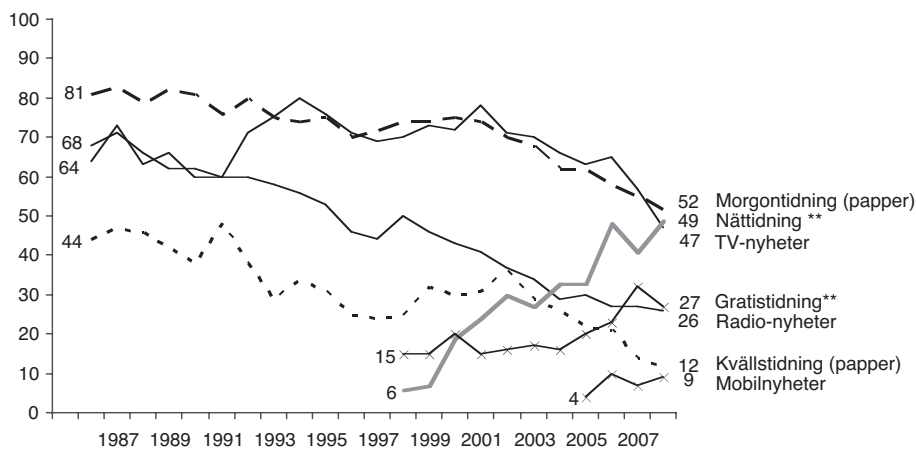
Nyhetsvanor beskrivs framförallt i att man tar del av nyheter i ungefär samma utsträckning, vid samma tidpunkt samt från samma nyhetskanaler: morgontidningen vid frukostbordet, radionyheter i bilen på väg till jobbet samt tv-nyheter på kvällen. Forskning om publikens val och uppmärksamhet har antytt att det vanemässiga beteendet blir ännu starkare då det finns fler möjligheter att välja mellan olika medier och kanaler (LaRose & Eastin, 2004), men också svårigheten i att förändra vanor som blivit rutiner (se t.ex. Verplanken m.fl., 1994; Verplanken m.fl., 1997; Biel & Dahlstrand, 2005). Detta kan vara en förklaring till varför de äldre inte påverkas nämnvärt av det nya nyhetsutbudets möjligheter. I det äldre medieglösa samhället fanns det bara några få medier att tillgå och det var i förhållande till dessa som de äldres vanor etablerades. När medieformerna nu luckras upp och nyheterna hela tiden finns på olika plattformar eroderar mediebegreppet. Kanske betyder detta att innehållet tar över. Forskningen har tidigare inte kunnat belägga detta (förutom i vissa specifika avseenden som t.ex. att innehåll som sport och kultur konsumeras på tvärs över medieformerna) utan har pekat på att vanan snarare är kopplad till medierna (Nilsson & Weibull, 2006).

Dagens unga skiljer dock ut sig inte bara i jämförelse med de äldre nyhetskonsumenterna, utan också i jämförelse med gårdagens unga. Det är därför inte troligt att dagens 15-29-åringar kommer att anamma dagens pensionärens nyhetskonsumtion när de själva är i pensionsåldern. 15-29-åringarna är uppväxta med den kraftiga medieexpansion som ägde rum från mitten av 1990-talet och framåt. De är med andra ord uppväxta med internet och mobiltelefon. Samtidigt präglas de av en livsstil som bl.a. karaktäriseras av ökad geografisk rörlighet, förlängd ungdomstid och nya vardagsrutiner (SCB, 2003:100; 2005:108). Mycket tyder således på att den nyhetsvana som präglade äldre generationers förhållande till enskilda nyhetsmedier kan ifrågasättas för den yngre åldersgruppen. De yngres nyhetsvanor utvecklas i det nya mediasamhället och det är mot denna bakgrund troligt att dessa får en annan innebörd än tidigare. Unga har helt andra strategier för att välja – och för att slippa välja – och de växlar mellan flöde och egenval i sin mediekonsumtion (Kairos Future, 2008). Exakt vad dessa val baseras på och vad de kommer att innebära för nyhetskonsumtionen i ett framtidsperspektiv går visserligen bara att spekulera i, men med utgångspunkt i det vi vet idag är en närmare titt på ungas nyhetskonsumtion med fokus på ”nya” medier av största intresse.

Unga nyhetskonsumenter – en ny nyhetsstil

Unga har dock, precis som alla andra åldergrupper, så gott som alltid hämtat sina nyheter från den tryckta morgontidningen i störst utsträckning. Sedan början av 1990-talet har televisionens nyhetsändringar hotat morgontidningens ställning i detta avseende och starten av TV4-nyheterna har här haft särskild betydelse (figur 2).

Figur 2 Unga vuxnas (15-29 år) nyhetskonsumtion 1986-2008 (procent)

Fråga: se figur 1.

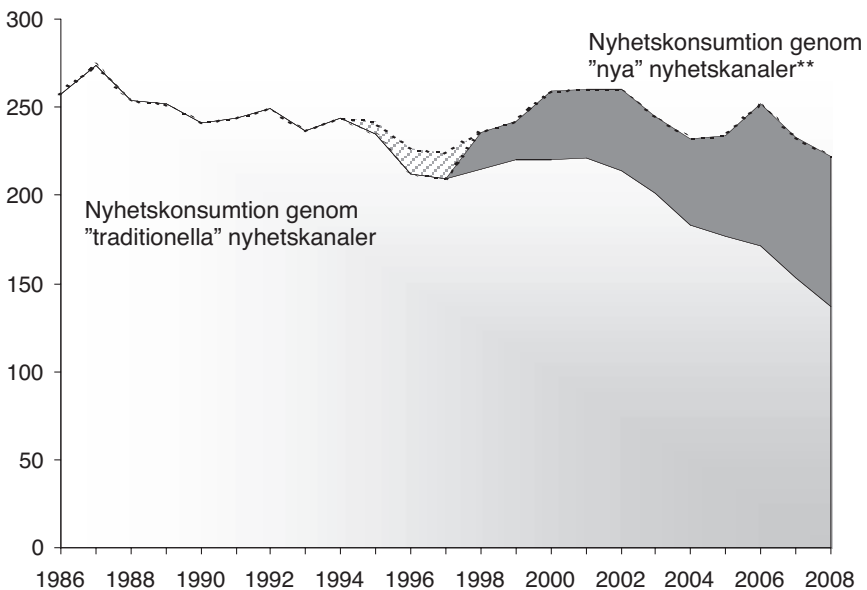
Kommentar: Regelbunden nyhetsanvändning innefattar för *morgontidningsläsning* de som laser en morgontidning minst 5 dagar i veckan, för *gratistidningsläsning* samt *kvällstidning* minst 3 dagar i veckan; för de som ser på en specifik nyhetskanal i tv/radio (*nyheter från SVT, TV4-nyheter* samt *Eko-nyheter*) minst 5 dagar i veckan; för de som tar del av *nätnyheter* minst 3 dagar veckan samt för de som tar del av *mobilnyheter* minst 1 dag i veckan. **Observera att mätningen av gratis- och nättidningar inte startade förrän 1998 samt att mätningen sett något olika ut de olika åren eftersom frågan om läsning av dessa medier är ställd på olika sätt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Studerar man ungas nyhetsanvändning i ett tidsperspektiv slås man av ytterligare en intressant aspekt: sedan mätningar av det här slaget startade i mitten av 1980-talet kan en generellt minskad nyhetsanvändning bland unga noteras. Samtliga nyhetskanaler tappar unga användare. Nät- och gratistidningarnas entré på marknaden har dock inneburit ett brott på denna trend och fångat upp flera av de unga nyhetskonsumenterna. 2008 var ungas konsumtion av nyheter i nättidningar för första gången större än andelen unga som tar del av tv-nyheter och därmed är nättidningsnyheter den näst största nyhetskanalen för unga.

Men vilken betydelse har egentligen de nya nyhetskanalerna för den totala nyhetsanvändningen? Slår vi samman nyhetskonsumtionen från samtliga nyhetsmedier till ett additivt index, kan den sammanlagda nyhetsanvändningen bland de äldre åldersgrupperna säga karaktäriseras av bl.a. att nyhetskonsumtionen blir större och större i takt med att fler och fler nyhetskällor läggs till. För de yngre har tillkomsten av fler nyhetskanaler emellertid inte inneburit att den totala nyhetskonsumtionen ökat. De nya nyhetsmedierna kan i förlängningen inte heller väga upp tappet av unga nyhetsanvändare från ”gammelmedierna” – åtminstone inte de senaste åren (figur 3).

Figur 3 Index för sammanlagd regelbunden nyhetsanvändning 1986-2008, bland 15-29 åringar (additivt index)

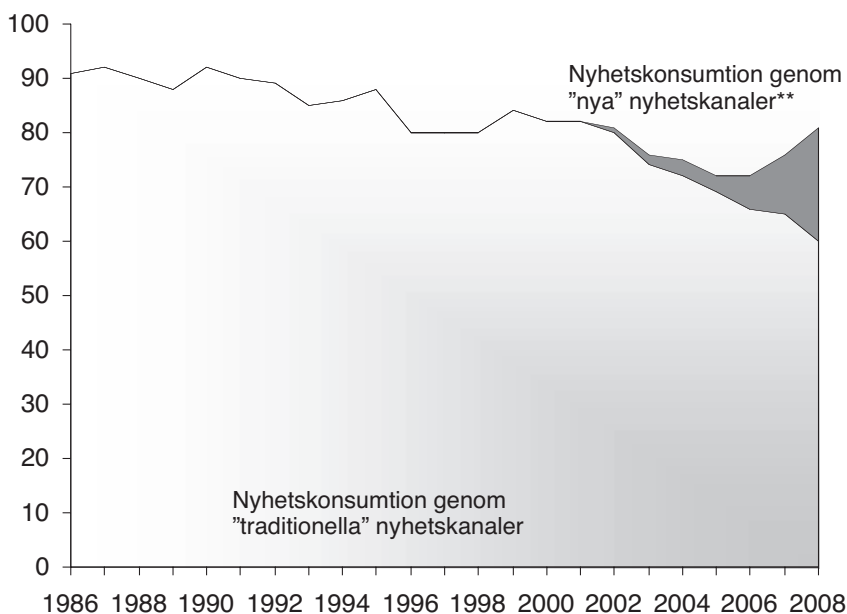
Fråga: se figur 1.

Kommentar: Additivt index. Procentandelarna för alla nyhetskanaler har lagt samman till en summa som vida överstiger 100. Med *traditionella nyhetskanaler* avses Ekonyheter, lokala nyheter i SRP4, Rapport/aktuellt, Nyheterna i TV4, regionala nyheter i SVT, lokala nyheter i TV4, morgontidningar – minst fem dagar i veckan, samt kvälls- och gratistidning minst tre dagar i veckan. Med *nya nyhetskanaler* syftas till läsning av gratis- och nättidningar samt mobilnyheter. Gratis- och nättidningar syftas till läsning minst tre dagar i veckan samt mobila nyheter minst 1 dag i veckan. **Observera att mätningen av gratis- och nättidningar inte startade förrän 1998 samt att mätningen sett något olika ut de olika åren eftersom frågan om läsning av dessa medier är ställd på olika sätt.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna för respektive år.

Figuren säger emellertid inget om huruvida det är dem som redan konsumerar nyheter regelbundet som lägger på de nya nyhetskanalerna till de gamla eller om de nya nyhetskanalerna fångar nya konsumenter. Istället för att se till den sammanlagda nyhetskonsumtionen bör den totala andelen unga som regelbundet tar del av nyheter i åtminstone någon kanal studeras. Först då kan vi få en bild av vad de nya medierna egentligen haft för betydelse för nyhetskonsumtionen som helhet i denna åldersgrupp.

Figur 4 Regelbunden nyhetsanvändning 1986-2008, bland 15-29 åringar (procent)

Fråga: se figur 1.

Kommentar: Andel av total nyhetskonsumtion: summerar till 100 procent. Med *traditionella nyhetskanaler* avses Ekonyheter, lokala nyheter i SRP4, Rapport/aktuellt, Nyheterna i TV4, regionala nyheter i SVT, lokala nyheter i TV4, morgontidningar – minst fem dagar i veckan, samt kvälls- och gratistidning minst tre dagar i veckan. Med *nya nyhetskanaler* syftas till läsning av gratis- och nättidningar samt mobilnyheter. Gratis- och nättidningar syftas till läsning minst tre dagar i veckan samt mobila nyheter minst 1 dag i veckan.

**Observera att mätningen av gratis- och nättidningar inte startade förrän 1998 samt att mätningen sett något olika ut de olika åren eftersom frågan om läsning av dessa medier är ställd på olika sätt.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna för respektive år.

Sett till de äldres nyhetskonsumtion blir tillägget av de nya medierna osynligt eftersom dem som nyttjar dessa redan konsumerar nyheter regelbundet ifrån andra kanaler. Detta mönster kan också ses i de yngre åldersgrupperna till en början, d.v.s. tillkomsten av gratis- och nätnyheter innebar inte till en början att fler började ta del av nyheter. Men på senare år har de nya medierna fått en helt annan betydelse i den totala nyhetskonsumtionen bland de unga. De utgör inte längre tilläggsmedier utan de *enda* nyhetsmedierna för många unga individer. Detta har lett till att den totalt sett minskande andelen unga regelbundna nyhetskonsumenter ökat de senare åren. Återstår att se om denna utveckling är en tillfällig pik uppåt eller ett trendbrott.

Cirka 80 procent av de unga tar 2008 regelbundet del av nyheter i någon kanal. Detta är en minskning med lite drygt 10 procentenheter om vi jämför med när mätningarna startades. Sedan 2000-talet inledning ökar andelen som regelbundet tar del av nyheter från gratis- eller nättidningar som enda nyhetskanaler successivt och sedan 2006 har andelen unga som enbart är regelbundna gratis- och/eller nättidningsläsare mer än fördubblas.

Exakt hur detta ska tolkas är inte givet. Den kan vara så att den totala nyhetskonsumtionen bland unga egentligen hade varit ytterligare 20 procentenheter lägre om inte gratis- och nättidningarna kommit in på marknaden, vilket i så fall skulle kunna tolkas som ett tecken på ett minskat nyhetsintresse. Men det kan också vara så att en större andel unga faktiskt hade konsumerat nyheter i de traditionella kanalerna istället om inte de nya medierna gjort entré. Det som talar för den tidigare tolkningen är att andelen unga som inte alls tar del av nyheter regelbundet i någon nyhetskanal successivt ökade redan *innan* gratis- och nättidningarna gjorde entré. Det som dock talar emot en sådan tolkning är bl.a. att såväl det politiska intresset som samhällsintresset i stort bland unga *inte* minskar. Intressen som traditionellt samkorrelerat med nyhetsintresset.

Men framförallt bör det faktum att de senaste årens mätningar har vänt den neråtgående kurvan betraktas som ett tecken på att det kanske inte är nyheter i sig som unga inte intresserar sig för utan att det snarare varit förpackningen av nyheter som hindrat dem – kanske också utformningen och innehållet i sig. Redan innan internets genombrott konstaterades att det skett en förskjutning i människors medieanvändning till följd av förändringar i mediernas egna nyhetsutbud (Hvitfeldt, 1994; Reimer, 1994). Där den yngre publiken prioriterar ett lättare material, medan den äldre framförallt betonar det traditionellt informativa (Reimer, 1994; Weibull, 1995) och forskning kring ungdomskulturer visade då som nu att unga är bärare av nya livsstilar och värderingar (Fornäs mfl 1992; Fornäs, Boëthius & Reimer, 1993; SCB, 2003:100; 2005:108). De nya nyhetsformerna kanske mot denna bakgrund kan sägas ha lyckats fylla de ungas behov.

Dagstidningarna har ju som bevisats lyckats få läsare att ta del av dem via dator och mobiltelefon (se vidare Hedmans samt Färdigh/Westlunds kapitel i föreliggande volym). Men tidningarna är inte de enda nyhetsmedier som idag publicerar sig i flera kanaler. Också tv och radio är numera tillgängliga i olika plattformar. Detta skulle i så fall innebära att de traditionella nyhetsförmedlarna kvarstår, men

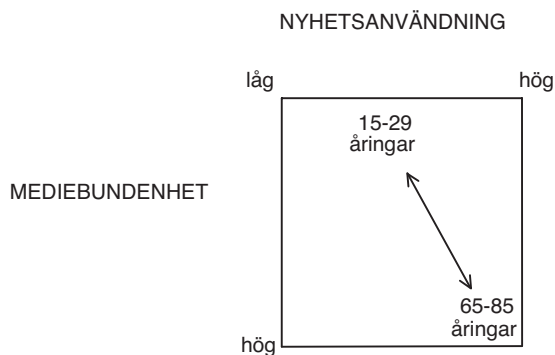
i nya former som kanske bättre är anpassade till det liv som unga människor i Sverige idag lever. Kanske kan man mot denna bakgrund snarare tala om en ny medieobunden nyhetsstil än ett minskat nyhetsintresse.

En ny medieobunden nyhetsstil?

Medan vuxna personer traditionellt sett är vana att separera olika medieformer, är detta ingen självklarhet för yngre. Tidning, tv och radio är medieformer som på olika sätt flyter samman i såväl medvetande som praktik (Kairos Future, 2008). Att ”titta på tv” innebär nödvändigtvis inte tv-sändningar kopplade till tv-apparaten i hemmet utan kan lika väl syfta till nedladdade tv-serier på internet eller webb-tv-sändningar i mobilen. Samma sak är det med radiolyssnande och tidningsläsande.

I vilken utsträckning vi tar del av medieinnehåll i nya plattformar som finns tillgängliga, är inte heller helt oväntat till stor del avhängt åldern: yngre har högre konsumtion av nyheter i andra plattformar än de traditionella i jämförelse med de äldre. Detta tillsammans med det som tidigare visats om ålderns betydelse för nyhetskonsumtionen som helhet, ger följande teoretiska tankemodell:

Figur 5 Förhållandet mellan nyhetskonsumtion och medieobundenhet

Storleksnivån på de båda parametrarna bör ses i relationen mellan de olika grupperna, där tendensen är att ju äldre du är desto högre grad av såväl nyhetskonsumtion som medieobundenhet – och vice versa. Fortfarande kan man dock inte säga att medieobundenheten är låg i någon åldersgrupp. Unga nyttjar, som tidigare visat, nyheter i papperstidning eller traditionella nyhetssändningar på tv i förhållandevis stor utsträckning. Men 16 procent av de unga tar vidare del av tv-sändningar genom persondatorn minst tre dagar i veckan, vilket ska jämföras med 1 procent bland de äldre (se vidare Åsa Nilsson och Lennart Weibulls kapitel i denna volym). Och i ett internationellt perspektiv är unga svenskars nyhetskonsumtion inte heller att betrakta som exceptionellt låg.

Av de unga som regelbundet tar del av nyheter ifrån radion eller televisionen är det förhållandevis många som nyttjar radio- och tv-sändningar i flera olika plattformar. 62 procent av de i åldern 15-29 år som tar del av *Ekonyheterna* regelbundet tar t.ex. regelbundet del av radiosändningar i radioapparaten, 51 procent tar del av radiosändningar via bilradion, 26 procent via datorn, 13 via mobilen och 10 procent via mp3-spelaren. För de äldre är det i princip bara de traditionella plattformarna som gäller. Mönstret gäller samtliga grupper. De allra flesta tv-nyhetsanvändare tar exempelvis del av tv-sändningarna i tv-apparater, men bland 15-29 åringar är det också mellan en sjätte- och en femtedel som tar del av tv-sändningar via datorn.

Två saker ska poängteras i sammanhanget för att inte tabell 1 ska bli missvisande. Det första är de låga N-talen, speciellt bland de unga och speciellt vad gäller radionyheter, som gör att resultaten måste betraktas med viss försiktighet. Det andra är att tabellen inte säger något om att det är just *nyheter* som konsumeras i de olika plattformarna.

Tabell 1 Regelbundna användare av radio- och tv-nyheter totalt samt i relation till hur unga och äldre tar del av mediet i olika plattformar 2008 (procent)

	Tar regelbundet del av radionyheter						Tar regelbundet del av tv-nyheter							
	15-29 år			65-85 år			15-29 år				65-85 år			
	Eko-nyheterna	Privat lokalradio	Lokalnyheterna i P4	Eko-nyheterna	Privat lokalradio	Lokalnyheterna i P4	Aktuell/Rapport	Regionala nyheter SVT	TV4 Nyheterna	Lokala nyheter TV4	Aktuell/Rapport	Regionala nyheter SVT	TV4 Nyheterna	Lokala nyheter TV4
Totalt	11	12	10	47	13	61	25	20	39	27	90	84	57	48
N-värde:	552	553	553	766	767	765	553	553	552	553	764	764	766	765
<i>Tar del av radio respektive tv minst 3 dagar/ veckan i ...</i>														
... radio-/tv-apparat	62	54	70	92	89	89	96	95	96	96	97	97	97	97
... bilradio	51	77	74	43	34	44	-	-	-	-	-	-	-	-
... offentlig plats	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	0	0	0	0
... persondator	26	19	15	2	4	2	18	14	16	14	1	1	1	0
... mobiltelefon	13	16	13	1	1	1	3	2	3	3	0	0	0	1
... mp3-spelare	10	10	8	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-
N-värde:	61	68	53	360	98	463	139	110	214	147	684	632	433	363

Fråga: (1): Hur ofta brukar du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV? (2) Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande? (3) Hur ofta brukar du titta på tv-program i följande?

Kommentar: Regelbunden användning avser 3 dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Trots de nämnda begränsningar är tabellen intressant. Det är t.ex. rimligt att anta att *om* du redan tar del av tv-sändningar i mobiltelefonen och samtidigt har ett nyhetsintresse (tar regelbundet del av tv-nyheter), är chansen stor att det är just nyheterna du konsumerar i mobiltelefonen (även om det naturligtvis inte måste vara så). Och även om det inte förhåller sig på detta sätt så är bara det faktum att det finns ett intresse för såväl den nya medieplattformen som för nyheter i sig, en väldigt god förutsättning för att nyhetskonsumention på detta sätt torde ligga nära till hands. Noteras ska också att exakt samma mönster som framträder i tabellen för tv- och radiokonsumention också går utläsa beträffande dagstidningarna, vilket ytterligare stärker antagandet (men nivåerna är då betydligt högre inte minst beträffande läsning i datorn, se vidare Hedmans samt Färdigh/Westlunds kapitel i denna volym).

Utifrån detta resonemang, ger tabellen ytterligare belägg för att den unga publiken blivit allt mer obunden medieformatet, medan den äldre fortfarande gör stor skillnad mellan de olika medierna. Mediekonsumention är för 15-29-åringar inte längre knutet till medieformatet på samma sätt som det, som tidigare visats, inte heller är knutet i tid och rum. Men detta i sin tur visar också på en ökad konvergens i själva tekniken, där en ökad grad av nyhetsanvändning sker genom internet – oavsett plattform, oavsett medium. Även om denna ”verklighet” fortfarande är i ett tidigt stadium, visar alla tecken på en utveckling i denna riktning. Inte minst därför att det är de unga som allt mer anammar denna och som är morgondagens nyhetskonsumenter. Detta skulle också kunna innebära att de unga i figur 5 ovan flyttar sig åt höger – nyhetskonsumention blir högre. Det är också rimligt att anta att de snarare hade gått i motsatt riktning om inte de nya nyhetsformerna tillkommit.

Förändrade nyhetsförutsättningar ger framtida avtryck?

De förändrade förutsättningarna för nyhetsförmedling, som inledningsvis illustrerades genom de båda citaten, har alltså skapat en förändrad nyhetskonsumention – åtminstone bland den yngre delen av den svenska befolkningen. De nya mediekanalerna har t.ex. frambringat nya möjligheter för de unga vuxna att ta del av nyheter. Tillkomsten av gratis-, nättidningar och mobilnyheter har visserligen ”tagit” nyhetsanvändare ifrån de traditionella nyhetskanalerna, men en svikande nyhetskonsumention bland unga fanns redan innan dessa medieformer uppstod. Detta kan tolkas som att de traditionella nyhetsmedierna inte längre förmådde att förmedla nyheter som var ackommoderade med den yngre generationens nya livsstil och värderingar. I ett sådant perspektiv har de nya nyhetskanalerna lyckats fånga upp de unga just genom att anpassa nyhetsförmedlingen både sett till innehåll och tillämpning. Detta ställer också frågan om vad som ska betraktas som nyheter på sin spets. Men detta är en egen diskussion i sig som finns anledning att återkomma till.

Referenser

- Andersson, Magnus (2006) Hemmet och världen. Rumsliga perspektiv på medieanvändningen. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Biel, Anders & Dahlstrand, Ulf (2005) "Values and habit: a dual-process model." In: Krarup, S. & Russel, C.S. (ed.) *Environment, Information and Consumer Behaviour*. New Horizons in Environmental Economics. Northampton, MA: Edward Elgar Cheltenham, uk.
- Burkitt, Ian (2004) "The Time and Space of everyday Life", *Cultural Studies*. Vol 18(2/3): 211-27
- Fornäs, Johan m.fl. (red.) (1992) *Unga stilar och uttrycksformer*. FUS-rapport nr. 4. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Fornäs, Johan; Boëthius, Ulf & Reimer, Bo (1993) *Ungdomar i skilda sfärer*. FUS-rapport nr. 5. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Färdigh, Mathias & Sternvik, Josefine (2008) "Svenska folkets nyhetsvanor. I Holmberg & Weibull (red.) *Skilda världar*. SOM-rapport nr. 44. Göteborg: SOM-institutet.
- Gauntlett, Davis & Hill, Anette (1999) *TV Living: Television, Culture and Everyday Life*. London: Routledge.
- Gray, Ann (1992) *Video Playtime: The Gendering of a Leisure Technology*. London: Routledge.
- Gullestad, Marianne (1989) *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hvitfeldt, Håkan (1994) Kommersialisering av nyheter. Förändrad berättarteknik i svenska TV-medier. PM Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kairos Future, (2008) *Inte utan min uppkoppling. En mobiletnografisk studie*. Stockholm.
- LaRose, Robert & Eastin, Matthew S. (2004) "A Social Cognitive Theory of Internet Uses and Gratifications: toward a New Model of Media Attendance." In: *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 48(3).
- Lull, James (1990) *Inside Family Viewing. Ethnographic Research on Television Audience*. London: Routledge.
- Mediebarometern* (2007) Nordicom. Göteborg
- Mediebarometern* (2008) Nordicom. Göteborg
- Moore, Shaun (1996) *Satellite Television and Everyday Life: Articulating Technology*. Luton: London University Press.

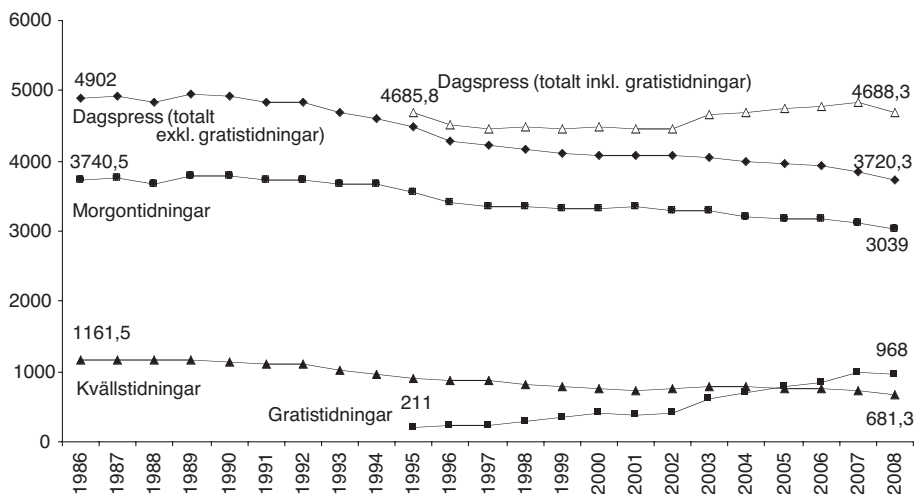
- Morely, David (1986) *Family Television: Culture Power and Domestic Leisure*. London: Routledge.
- Nilsson; Åsa & Weibull, Lennart (2006) "Medier eller innehåll" I Holmberg & Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-rapport nr. 36. Göteborg: SOM-institutet.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices On Mass Media Use in Late Modernity*. Ph.D. dissertation. Göteborg: Department of Journalism and Mass Communication, Göteborg University, Sweden.
- SCB, Statistiska Centralbyrån (2008:109) *Sysselsättning, arbetstider och arbetsmiljö 2002-03*. Levnadsförhållanden. Rapport nr 109, Stockholm.
- SCB, Statistiska Centralbyrån (2005:108) *Ungdomars etablering. Generationsklyftor 1908-2003*. Levnadsförhållanden. Rapport nr 108, Stockholm.
- SCB, Statistiska Centralbyrån (2003:100) *Välfärd och ofärd på 90-talet*. Levnadsförhållanden. Rapport nr 109, Stockholm.
- SOU, (2002) *Arbetstiden – livets gränser*. Skrift från kommittén för nya arbetstids- och semesterregler (Knas) Stockholm: Näringsdepartementet.
- Weibull, Lennart (1995) "Dagspressen inför 2010." I: Weibull, L. & Kratz, C. (red.) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Verplanken, Bas; Aarts, Henk; van Knippenberg, Ad & van Knippenberg, Carina (1994) "Attitude versus general habit: Antecedents of travel mode choice." In: *Journal of Applied Social Psychology*, 24.
- Verplanken, Bas.; Aarts, Henk & van Knippenberg, Ad (1997) "Attitude versus general habit: Antecedents of travel mode choice." In: *European Journal of Social Psychology*, 27.

”MORGONTIDNINGEN KOSTAR FÖR MYCKET”

ULRIKA HEDMAN

De som tror på dagspressens snabba död verkar få alltmer stöd. Uppgifter om det senaste årets utveckling på den amerikanska tidningsmarknaden vittnar om fallande upplagor och om papperstidningar som lagts ner eller övergått till enbart nätutgivning. Även om rapporterna från USA möjligen överdrivits är det otvivelaktigt så att upplagorna faller, inte bara i USA utan även i större delen av Europa. I ett försök till scenario för framtiden som gjordes år 2005 framhölls att den sannolika utvecklingen också i Sverige också var en fortsatt successiv nedgång (Wadbring & Weibull 2005). Den långsiktiga tendensen bekräftas av såväl upplageutvecklingen som av årets SOM-undersökning, som visar att morgontidningen av allt fler upplevs som att den kostar för mycket på många sätt – räknat i pengar, i tid, i miljökostnader – och samtidigt att andelen svenska hushåll som prenumererar på en morgontidning fortsätter att minska.

Figur 1 Dagspressens upplaga 1986–2008 (tusen ex)

Källa: TS

Inte bara landets morgontidningar utan hela den svenska dagstidningsbranschen har anledning att fundera över sin framtid. Dagspressens samlade upplaga sjunker. Läsningen av dagstidningar sjunker. Och kurvorna har pekats stadigt utför ett bra tag. Den betalda dagspressens samlade upplaga har sjunkit från 4,9 miljoner exemplar per dag år 1986 till 3,7 miljoner exemplar år 2008. Det betyder att nästan vart fjärde betalda pappersdagstidningsexemplar har försvunnit; ser vi till enbart de prenumererade morgontidningarna har vart femte exemplar försvunnit. Räkna vi med gratistidningarna ser vi dock att det totala upplagetappet för dagspressen under hela perioden inte är lika dramatiskt, ”bara” drygt 200 000 exemplar vilket motsvarar 4 procent.

Har det någon betydelse att allt färre av oss läser dagstidningar, och att antalet prenumerationer på morgontidningar går ner? I Sverige har dagspressen och framför allt de prenumererade morgontidningarna en internationellt unikt stark ställning bland nyhetsmedierna. Om läsningen av dagstidningar minskar, och antalet prenumerationer i hushållen minskar, kan det få konsekvenser för hela vårt samhälle i form av ett minskat intresse för och kunskap om olika samhällsfrågor. (Hadenius, Weibull och Wadbring 2008) Här finns också ett klassperspektiv: Det är individens sociala situation som i hög grad är avgörande för om hon läser dagstidningar eller inte. Bland icke-läsarna finns en överrepresentation av låginkomsttagare, arbetslösa, invandrare, ensamboende samt unga, och inom dessa grupper har andelen icke-läsare dessutom ökat de senaste decennierna. (Andersson 2003, 2005a, 2007; Lithner 2000) Talade man om igår om en rädsla för den digitala klyftan kan man idag tala om en oro för att gapet mellan läsare och icke-läsare ska växa ytterligare som en konsekvens av den rådande ekonomiska krisen.

Syftet med här kapitlet är att beskriva utvecklingen av läsningen av morgontidningarna och av hushållens prenumerationer under perioden 1986–2008. Först beskrivs läsningen av (de betalda) morgontidningarna samt gratistidningarna, och morgontidningsläsningen på papper jämförs med morgontidningsläsningen på nätet. Därefter flyttas fokus till prenumerautionsutvecklingen, och vilka anledningar hushållen uppger för att eventuellt sluta prenumerera. Vi inleder med en översikt över den svenska mediemarknaden och läsningen av dagstidningar under perioden.

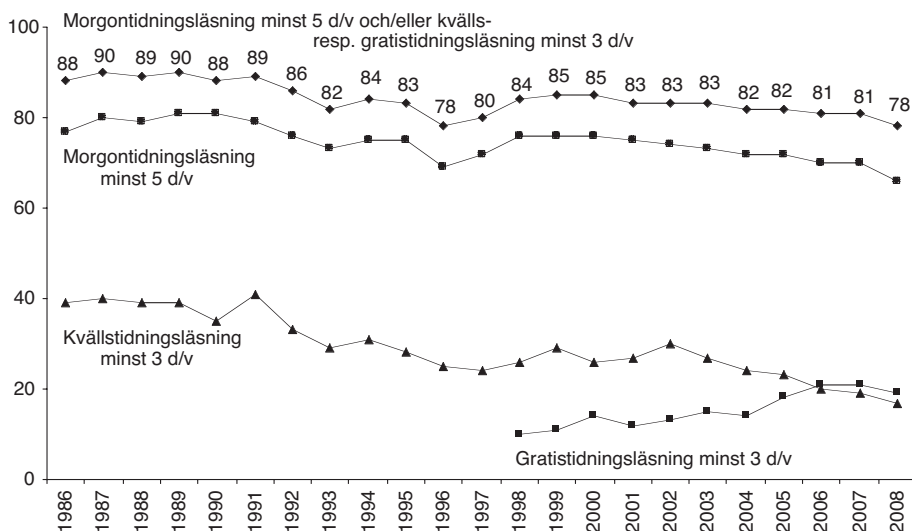
Den svenska mediemarknaden ur ett morgontidningsperspektiv

De allra flesta av oss har ett nära nog personligt förhållande till en eller flera dagstidningar. Vi läser, diskuterar vad som står i dem, upphör kanske att läsa någon för att istället börja läsa en annan. En del av oss kan inte tänka sig en frukost utan en kopp te, ett löskokt ägg och lokaltidningen. Andra läser ingen dagstidning på papper över huvud taget, utan kanske bara på nätet. Eller så får vi de nyheter vi tycker oss behöva från annat håll.

Våra tidningsvanor i Sverige idag är inte desamma som våra tidningsvanor för ett par decennier sedan. Det beror på flera saker; en modell för att enkelt kunna förklara individens medievanor är att säga att de styrs av en kombination av mediesituationen, individens sociala situation samt den rådande samhällssituationen. (Weibull 1983) Också mediesituationen år 2008 är en helt annat än mediesituationen år 1986. I mitten av 1980-talet fick vi vårt nyhetsbehov tillfredsställt genom att läsa vår lokala morgontidning. Eventuellt kompletterade vi med en rikstäckande tidning, och ville vi ha ännu mer nyheter köpte vi en kvällstidning. På dagarna lyssnade vi till riksradios nyheter, och på tv kunde vi ta del av kvällens nyhetssändningar i en av public service-bolagets två kanaler. Morgontidningens ställning var mycket stark. Den första stora omvälvningen ur morgontidningens perspektiv var starten av lokalradion 1977. Det dröjde dock till efter introduktionen av först närradio och sedan privata radiokanaler innan lokalradion blev en ”egen” kanal. P4:s lokala nyhetssändningar kan beskrivas som en av de första riktiga konkurrenterna till den lokala morgontidningen. Den andra stora nya konkurrenten var morgon-tv, som med början på 1990-talet kunde konkurrera om hushållens uppmärksamhet vid en tid på dagen där morgontidningen tidigare haft nära nog ensamrätt. Gratistidningarna (Metro startade 1995) gjorde att prenumerationen inte längre var lika självklar för många hushåll. Det senaste decenniet har internet och framför allt ett ökat antal bredbandsuppkopplingar inneburit att tillgången till nyheter för många är obegränsad – och oberoende av papperstidningen. (Bergström 2005; Hadenius, Weibull & Wadbring 2008)

Våra medievanor förklaras också av individernas sociala situation. De senaste decennierna har vår livsstil förändrats – vi flyttar mer (såväl inom landet som från ett land till ett annat), andelen ensamhushåll ökar och vi bildar familj senare i livet. Studier har visat att såväl tidningsläsning som prenumeration får vänta till dess vi är mer socialt och ekonomiskt etablerade. Samhällssituationen har också betydelse: Lågkonjunkturen under 1990-talets första hälft satte till exempel tydliga spår också i form av minskat tidningsläsande. (Andersson 2003b, 2007; Lithner 2000; Weibull 2007)

Beroende på en förändrad mediesituation, en förändrad social situation för stora grupper i samhället samt förändringar i samhällssituationen har våra medievanor förändrats under de senaste decennierna. Inte bara dagspressens upplagor har sjunkit; själva läsningen av dagspress har också sjunkit. Den regelbundna läsningen har minskat med 12 procentenheter, från 88 procent år 1986 till 78 procent år 2008. (Med regelbunden läsning menas läsning av morgontidning minst fem dagar per vecka, och/eller läsning av kvälls- respektive gratistidning minst tre dagar per vecka.) Sedan läsningen av gratistidningarna började mätas 1998 har gratistidningsläsningen däremot ökat från 10 procent (av befolkningen som läser en gratistidning minst tre dagar per vecka) till som mest 21 procent år 2006, vilket inneburit att den samlade dagspressläsningen sjunkit med bara 10 procentenheter, från 88 procent år 1986 till 78 procent år 2008, trots raset i kvällstidningsläsning.

Figur 2 Dagspressläsning 1986–2008 (procent)

Kommentar: Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Räknar vi istället andelen som läser en morgon-, kvälls- eller gratistidning minst en dag i veckan har läsningen sjunkit med endast 5 procentenheter, från 97 procent av befolkningen år 1986 till 92 procent år 2008. De allra, allra flesta av oss tar alltså fortfarande del av en dagstidning åtminstone någon gång i veckan.

Under perioden 1986–2008 är det framför allt i gruppen unga vuxna, 15–29 år, den största minskningen i regelbunden dagstidningsläsning skett. Från en läsning på 86 procent år 1987 har den minskat till 56 procent år 2008, en minskning med hela 30 procentenheter.

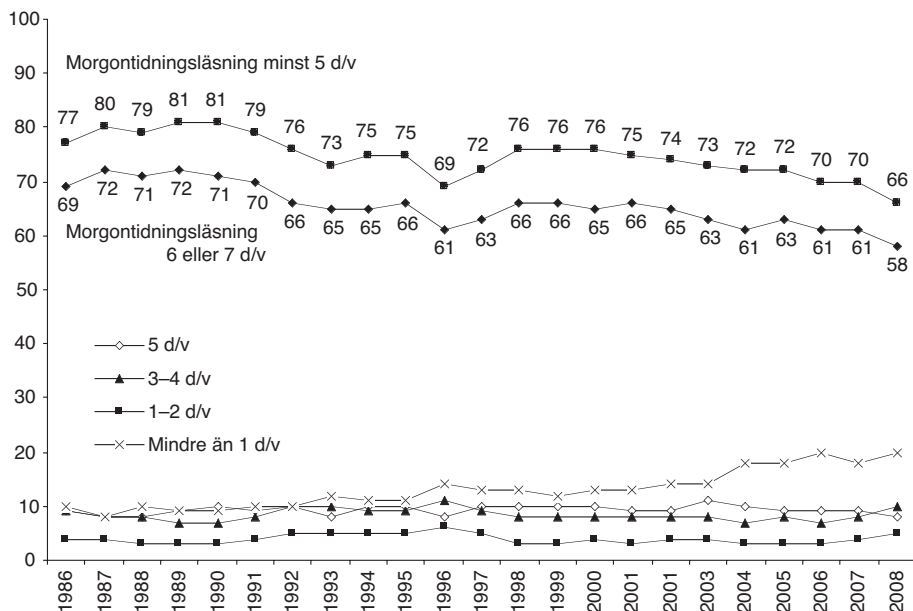
Hur stora effekter på upplaga och läsning som den rådande lågkonjunkturen kommer att ha återstår att se. Visserligen ser vi såväl sjunkande upplagor som minskad läsning mellan åren 2007 och 2008, å andra sidan har den ekonomiska krisen fortsatt att fördjupas efter mätperioden hösten 2008 med bland annat stigande arbetslöshet som följd (SCB 2009).

Läsningen av morgontidningar på papper

Med morgontidning menar vi normalt den betalda pappersmorgontidningen, och skiljer den därmed från såväl kvälls- och gratistidningarna som från nättidningarna.

Det är läsningen av den betalda pappersmorgontidningen under åren 1986–2008 vi intresserar oss för här i första hand, även om läsningen av gratistidningar under den senaste tioårsperioden också kommer att analyseras. Utvecklingen av kvällstidningsläsningen redovisas i ett särskilt kapitel.

Figur 3 Morgontidningsläsning 1986–2008 (procent)

Kommentar: Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. År 2008 ändrades skalan på så sätt att frågan också fick alternativet ”Mer sällan”, vilket kan påverka andelen som läser mindre än en gång i veckan. Hur detta påverkat resultaten är svårt att bedöma; alternativet ”Mer sällan” är inkluderad i kurvan ”Mindre än 1 d/v”, och kurvan visar inga stora skillnader för 2008 jämfört med föregående år.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Den regelbundna läsningen av morgontidningar, minst fem dagar per vecka, är nu rekordlåga 66 procent. Det är tre procentenheter lägre än 1996, då krisen under 1990-talets första hälft hade störst genomslag på morgontidningsläsningen.

Dock ökar läsningen av morgontidningar *fjärre* antal dagar i veckan. Störst ökning under perioden visar kurvan för läsning av morgontidningar mindre än en dag i veckan, från 10 procent år 1986 till 20 procent år 2008, alltså en fördubbling. Det tycks med andra ord som om vi inte vill vara utan vår morgontidningsläsning helt

och hållet. Vilket samtidigt betyder att våra medievanor håller på att förändras, från en mycket stabil vana att läsa en morgontidning minst fem dagar i veckan till att istället läsa någon enstaka dag. En förklaring till våra förändrade medievanor är att vår sociala situation, och därmed våra vanor också när det gäller tidningsläsning, förändrats. Vi lever inte lika regelbundna liv som förr, och då läser vi inte heller morgontidningen lika regelbundet som förr.

Andra studier visar att morgontidningens räckvidd samtidigt varit tämligen stabil över tid; dryga 70 procent av befolkningen 9–79 år använde morgontidningen en vanlig vardag under perioden 1979–2007. Räckviddskurvan har varit horisontell, och alltså inte rört sig mer än enstaka procentenheter upp eller ned, i nära tre decennier. För 2008 kan vi dock notera en nedgång också i räckviddsundersökningen, som visar att 69 procent använde morgontidningen en genomsnittlig dag. (Mediebarometern 2009).

Tabell 1 Morgontidningsläsning i olika grupper 1986–2008 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Diff. 2000*	
Totalt	77	80	79	81	81	79	76	73	75	75	69	72	76	76	76	75	74	73	72	72	70	70	66	10	
Kön																									
Man	78	81	80	81	80	80	77	73	73	76	71	74	75	77	75	74	73	73	72	71	69	69	64	11	
Kvinna	76	78	79	80	82	78	75	73	77	74	68	71	76	76	77	76	75	74	71	72	71	70	68	9	
Ålder																									
15–29 år	68	70	66	67	69	66	62	60	59	59	53	59	60	62	60	59	56	53	50	49	46	41	37	23	
30–49 år	80	81	83	84	83	81	77	73	75	75	68	71	74	75	73	73	70	71	68	68	65	67	60	13	
50–64 år	84	87	87	86	87	85	85	84	85	87	80	80	85	84	84	84	84	83	82	80	82	81	76	8	
65–85 år	81	84	83	89	84	83	80	79	83	82	79	81	85	84	86	84	84	86	83	87	82	85	82	4	
Utbildning																									
Låg	75	–	78	79	79	80	75	74	75	74	71	72	75	77	76	77	74	77	75	76	68	72	66	10	
Medel	80	–	79	83	84	72	75	70	72	72	68	71	71	73	72	70	70	69	69	67	67	67	63	9	
Hög	85	–	87	85	83	89	79	77	81	81	71	75	83	81	80	79	79	83	77	77	80	76	72	8	
Subjektiv hemklass																									
Arbetare	73	75	74	76	79	73	69	68	68	71	64	65	69	70	70	69	68	68	66	65	61	63	58	12	
Jordbrukare	79	84	82	89	80	83	87	72	86	80	69	79	85	88	80	72	75	77	76	79	82	78	70	10	
Tjänsteman	83	83	83	85	86	83	81	80	83	81	78	79	83	82	82	82	81	79	77	79	78	77	72	10	
Högre tjänsteman**	91	90	91	87	95	90	89	84	85	86	82	84	83	82	82	82	83	84	80	81	82	80	74	8	
Egen företagare	76	83	81	87	81	81	81	78	74	76	73	77	79	81	78	80	75	75	79	71	71	71	66	12	
Civilstånd***																									
Ensamstående	–	–	–	–	–	–	–	63	63	67	61	65	64	67	67	65	62	62	60	59	55	57	54	13	
Gift/sambo	–	–	–	–	–	–	–	78	81	79	74	76	81	81	80	80	79	79	76	78	75	76	71	9	

Kommentar: Siffrorna avser läsning av morgontidning minst 5 dagar per vecka. Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. * Differensen anger skillnaden mellan åren 2000 och 2008. ** I gruppen högre tjänstemän ingår även akademiker. *** Uppgifter om civilstånd saknas för åren 1986–1992.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Det är främst i gruppen unga vuxna som den regelbundna läsningen av morgontidningar minskar, från som mest 70 procent år 1987 till 37 procent år 2008, vilket innebär en nära nog halvering. Att läsningen av morgontidningar minskar bland unga är ingenting att förvånas över. Vi vet sedan tidigare att ju äldre vi blir, desto mer stabila blir våra medievanor (Nilsson 2005), och samtidigt att ju yngre vi är, desto lättare har vi att välja bort morgontidningen till förmån för något annat, till exempel en gratistidning eller nyheter på nätet (Andersson 2007).

I det perspektivet är det uppseendeväckande att också läsningen i gruppen 30–49 år minskar stort; från som mest 84 procent år 1989 till 60 procent år 2008, en minskning med nära en tredjedel. Vid mätningarnas början 1986 var läsningen i den här åldersgruppen jämförbar med de övriga ”vuxna” grupperna – vid fyllda 30 var individen färdig med sin utbildning, hade arbete och familj, en någorlunda stabil ekonomi och såklart läste hon morgontidningen, en vana hon förmodligen tagit med sig från föräldrahemmet. Idag skaffar sig individen andra medievanor som ung, och ändrar dem inte när hon blir äldre.

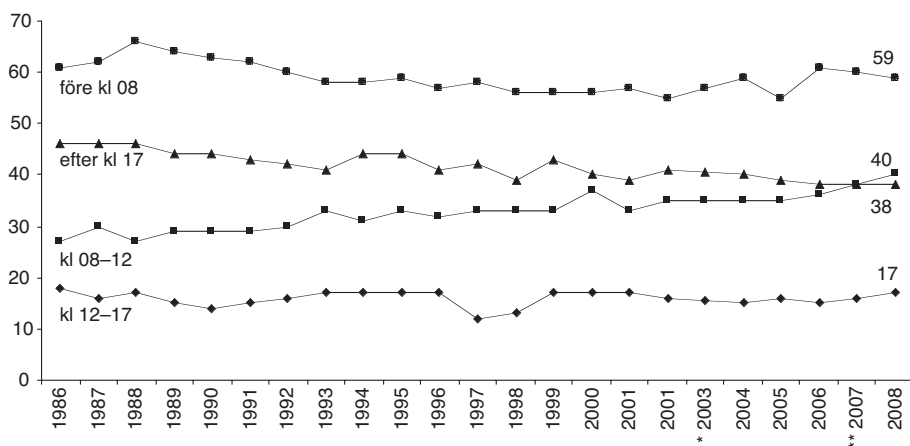
Den regelbundna läsningen bland personer i arbetarhem är nu 58 procent, att jämföra med 72 procent i tjänstemannahem och 74 procent bland högre tjänstemän/akademiker. Notera att här jämför vi grupper av så kallad subjektiv klass, hur den som svarat på frågan själv skulle vilja beskriva sitt hem (till exempel som ett ”arbetarhem” eller som ett ”akademikerhem”). Att bara 58 procent av gruppen arbetare läser en morgontidning regelbundet kan naturligtvis ses som oroande ur exempelvis ett klassperspektiv – det skiljer 16 procentenheter till de mer flitigt morgontidningsläsande högre tjänstemännen/akademikerna. Å andra sidan visar en närmare analys av den regelbundna dagstidningsläsningen, som inkluderar gratis- och kvällstidningar, att skillnaden mellan grupperna i detta hänseende är betydligt mindre, 8 procentenheter. Att inte läsa en morgontidning regelbundet är alltså inte detsamma som att inte läsa en dagstidning överhuvud taget, och vi vet sedan tidigare studier att för exempelvis grupperna invandrare och lågutbildade spelar gratistidningarna en betydande roll (Andersson 2005b).

Den regelbundna morgontidningsläsningen i gruppen högre tjänstemän/akademikerhem har minskat från som mest 95 procent år 1990 till 74 procent år 2008, en minskning med nära en fjärdedel. Även om gruppen med sina 74 procent fortfarande är ”bäst i klassen” är den kraftiga minskningen anmärkningsvärd, men kan åtminstone delvis förklaras med att allt fler numera genomgår en högskoleutbildning och att gruppen därmed förändrats. Ändå är den minskande läsningen anmärkningsvärd eftersom gruppen högre tjänstemän/akademiker inte väljer att läsa gratis- eller kvällstidningar istället för morgontidningen på samma sätt som andra grupper, vilket betyder att en minskad morgontidningsläsning i den här gruppen faktiskt är detsamma som en minskad papperstidningsläsning.

Tidigare har en stor del av minskningen av morgontidningsläsning vägts upp av en ökad läsning av gratistidningar. Gratistidningsutbudet har växt sedan starten av Metro 1995, räknat i såväl antalet titlar som i antalet orter runt om i landet med

tillgång till en eller flera gratistidningar. Detta har återspeglats i en stadigt ökande läsning. Nu minskar även gratistidningsläsningen. Om denna minskning, från som mest 21 procent åren 2006 och 2007 till 19 procent år 2008, är inledningen på en nedåtgående trend också för gratistidningsläsningen är för tidigt att säga. Den aktuella minskningen skulle istället kunna förklaras med en kraftigt förändrad struktur inom gratistidningsbranschen de senaste åren, med minskat antal titlar och minskat utbud som följd.

Figur 4 Läsning under olika tider på dagen 1986–2008 (procent)

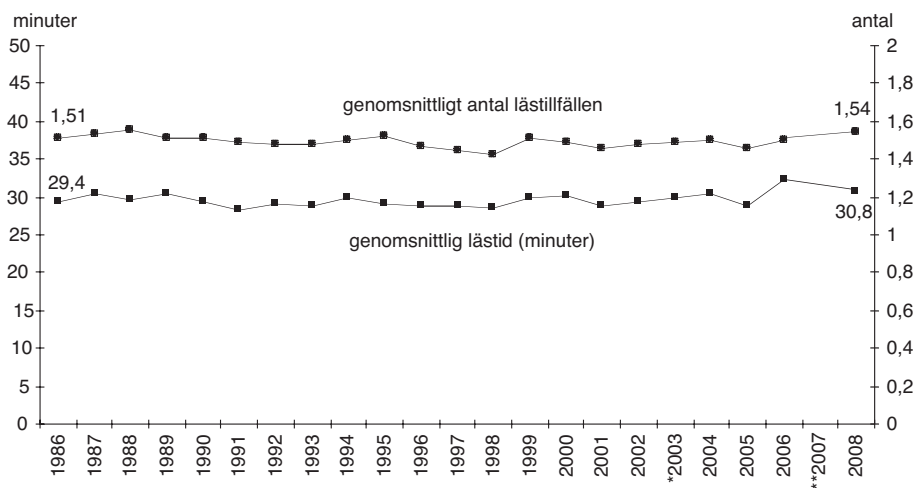

Kommentar: Totalt urval bland de individer som läser morgontidning minst 1 dag per vecka. Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. * Resultaten för år 2003 är inte helt jämförbara med tidigare år, då en mätteknisk förändring gjorde att tidsintervallen ändades. ** År 2007 ställdes inte frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Även om allt färre läser en morgontidning regelbundet är vanor och rutiner hos morgontidningsläsarna fortsatt stabila. De allra flesta läser fortfarande sin morgontidning före klockan åtta på morgonen, alltså innan arbets- eller skoldagen har börjat. Så har det sett ut sedan mätningarna inleddes 1986. Däremot kan man se en förändring i hur många som läser på förmiddagen; här pekar kurvan uppåt. Ökningen kan ses som en konsekvens av såväl mer flexibla arbetstider som av en ökad andel studerande i befolkningen, samt av att morgontidningsläsarna som grupp betraktad blivit allt äldre och innehåller en högre andel pensionärer.

Figur 5 Lästillfällena och lästid 1986–2008 (antal resp. minuter bland morgontidningsläsare)

Kommentar: Totalt urval bland de individer som läser morgontidning minst 1 dag per vecka. Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. * Resultaten för år 2003 är inte helt jämförbara med tidigare år, då en mätteknisk förändring gjorde att tidsintervallen ändades. ** År 2007 ställdes inte frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Samtidigt har såväl det genomsnittliga antalet lästillfällen per dag som den genomsnittliga lästiden ökat något under åren 1986–2008. Den äldsta åldersgruppen, de över 65 år, utmärker sig med minst antal lästillfällen och samtidigt i särklass längst lästid, dryga 40 minuter – här finns gott om tid att läsa en större del av morgontidningen vid ett enda tillfälle. De unga vuxna, 15–29 år, läser sin morgontidning på i snitt dryga 23 minuter, men fortsätter å andra sidan sin läsning vid ett andra tillfälle mer ofta än de äldre.

Läsningen av morgontidningar på papper och på nätet

I stort sett samtliga svenska morgontidningar har också en nätutgåva. År 2008 tar hälften av befolkningen del av nyheter på nätet varje vecka (se ett särskilt kapitel), och allt fler ser nätet som ett viktigt ställe att ta del av nyheter, oavsett om de läser morgontidningen på papper eller inte (Westlund 2008).

Tabell 2 Morgontidningsläsning på papper och på nätet i olika grupper 2007 och 2008 (procent)

	Morgontidningsläsning på papper			Morgontidningsläsning på nätet			Morgontidningsläsning totalt		
	2007	2008	Differens*	2007	2008	Differens*	2007	2008	Differens*
Totalt	70	66	- 4	14	21	+ 7	75	77	+ 2
Kön									
Man	69	64	- 5	17	24	+ 7	73	74	+ 1
Kvinna	70	68	- 2	11	18	+ 7	76	83	+ 7
Ålder									
15–29 år	41	37	- 4	16	28	+ 12	49	54	+ 5
30–49 år	67	60	- 7	21	27	+ 6	75	71	- 4
50–64 år	81	76	- 5	12	20	+ 8	84	81	- 3
65–85 år	85	82	- 3	4	8	+ 4	90	84	- 6
Utbildning									
Låg	72	66	- 6	5	10	+ 5	72	70	- 2
Medel	67	63	- 4	12	23	+ 11	72	73	+ 1
Hög	76	72	- 4	27	28	+ 1	86	81	- 5
Subjektiv hemklass									
Arbetare	63	58	- 5	8	18	+ 10	66	69	+ 3
Jordbrukare	78	70	- 8	6	7	+ 1	82	83	+ 1
Tjänsteman	77	72	- 5	14	22	+ 8	82	87	+ 5
Högre tjänsteman**	80	74	- 6	26	33	+ 7	88	87	- 1
Egen företagare	71	66	- 5	16	20	+ 4	79	79	0
Civilstånd									
Ensamstående	57	54	- 3	12	21	+ 9	63	64	+ 1
Gift/sambo	76	71	- 5	14	21	+ 7	81	78	- 3

Kommentar: Siffrorna avser läsning av morgontidning på papper minst 5 dagar per vecka respektive på nätet minst 3 dagar per vecka. * Differensen anger skillnaden mellan 2007 och 2008. ** I gruppen högre tjänstemän ingår även akademiker.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2007–2008

En jämförelse av morgontidningsläsningen på papper och på nätet visar att medan papperstidningsläsningen minskar så ökar nättidningsläsningen – i samtliga grupper. Störst ökning visar gruppen unga vuxna, 15–29 år. Åtminstone en del av den minskade morgontidningsläsningen kan alltså förklaras med att morgontidningsläsningen helt enkelt flyttat till nätet. I och med att 74 procent av befolkningen nu har tillgång till bredbandsuppkoppling i hemmet har det också blivit mer praktiskt möjligt för allt fler att läsa morgontidningen på nätet. Och räknar vi den totala läsningen av såväl pappers- som nättidningar så ökar faktiskt morgontidningsläsningen något totalt sett, även om det är gruppen unga vuxna som står för hela ökningen.

Inom parentes kan nämnas att trots den ökade läsningen av morgontidningar på nätet uppger en majoritet av nättidningsläsarna (54 procent) att deras nättidningsläsning är densamma år 2008 som året innan. Motsvarande siffra för papperstidningsläsarna: 78 procent uppger att de läser lika mycket.

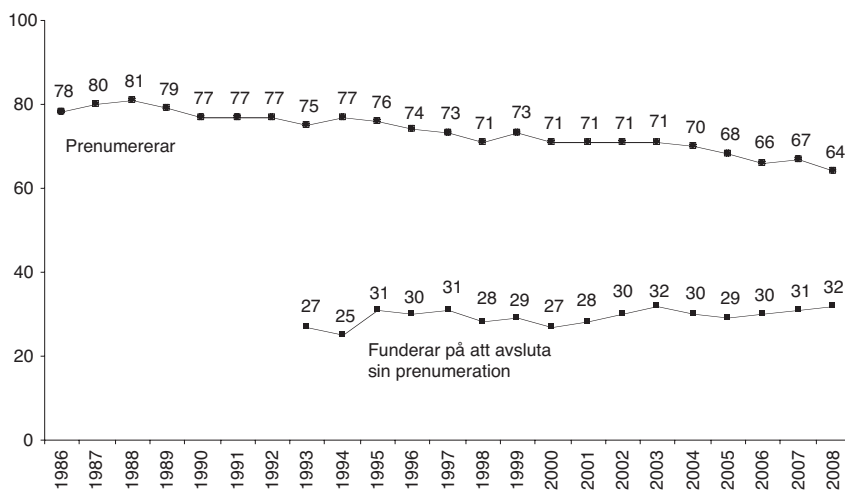
Att läsningen av morgontidningar på papper minskar samtidigt som läsningen på nätet ökar betyder dock inte att alla de som slutar läsa på papper istället börjar läsa på nätet. En jämförelse av morgontidningsläsning på papper och på nätet år 2008 visar att ju mindre flitiga papperstidningsläsare vi är, desto mindre flitiga är vi samtidigt som nättidningsläsare.

Eftersom nättidningen – än så länge – är gratis i så motto att tidningarna inte tar betalt för sitt innehåll på nätet tycks det alltså som om priset inte är ensamt avgörande för om vi läser morgontidningen eller inte. Istället är det vårt behov av att ta del av morgontidningens nyheter ofta, oavsett plattform, som minskar. Också de som valt bort papperstidningen helt och hållet, och enbart läser morgontidningen på nätet, visar nämligen en liknande trend; de flesta väljer att ta del av nyheterna ett mindre antal dagar i veckan.

Prenumerationsutvecklingen 1986–2008

Morgontidningsläsning är inte detsamma som prenumeration. Vi behöver inte ha en prenumeration i hushållet för att kunna läsa tidningen; vi kan läsa den på tåget, på jobbet eller hemma hos någon annan, vi kan köpa ett lösnummer de dagar vi vill det, och även om det finns en prenumeration i hushållet behöver vi inte läsa tidningen.

Figur 6 Prenumeration i hushållen samt funderingar på att sluta prenumerera 1986–2008 (procent)

Kommentar: Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. Frågan om man funderar på att avsluta sin prenumeration infördes först 1993, och kurvan avser andelen som minst någon enstaka gång under det senaste året funderat på att avsluta sin prenumeration.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Det finns ett klart samband mellan hushållsprenumeration och morgontidningsläsning: Finns en prenumerations i hushållet ökar chansen att familjens medlemmar också läser. När det gäller gruppen unga har detta samband dock försvagats; även bland dem som har tillgång till en prenumererad morgontidning minskar läsandet (Weibull 2007).

Precis som läsningen av morgontidningar sjunker fortsätter också andelen hushåll som prenumererar att sjunka, från som mest 81 procent av hushållen år 1988 till 64 procent år 2008. Att andelen prenumerationer fortsätter att minska är bekymmersamt inte minst för morgontidningsbranschen, eftersom prenumerationserna står för en betydande del av intäkterna (Hadenius, Weibull & Wadbring 2008). Färre prenumeranter får konsekvenser; om inte det ekonomiska bortfallet kan kompenseras med ökade annonsintäkter måste kostnaderna för verksamheten minska.

Tabell 3 Prenumeration i hushållen i olika grupper 1986–2008 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Diff. 2000*	
Totalt	78	80	81	79	77	77	77	75	77	76	74	73	71	73	71	71	71	71	70	68	66	67	64	7	
Kön																									
Man	78	81	81	79	77	77	76	74	74	75	73	73	70	72	70	70	70	71	70	68	66	67	63	7	
Kvinna	78	80	81	80	77	77	78	76	79	77	75	72	72	73	73	72	72	70	69	67	66	68	64	9	
Ålder																									
15–19 år	81	84	81	78	76	76	78	71	77	73	72	78	69	73	78	74	74	73	70	68	60	66	57	21	
20–24 år	60	65	69	66	59	53	64	57	55	54	58	52	50	51	48	49	45	46	46	41	36	33	32	16	
25–29 år	61	65	65	69	70	61	65	60	64	61	55	58	56	57	51	50	50	45	43	42	40	39	33	18	
30–39 år	78	77	79	77	75	77	71	64	68	66	63	63	59	62	57	60	62	59	61	56	55	57	52	5	
40–49 år	81	85	86	85	82	82	80	78	78	78	72	77	76	70	73	72	71	69	69	65	67	65	5	5	
50–59 år	84	81	86	81	80	85	83	86	86	86	83	79	82	81	81	77	80	80	77	63	78	75	71	10	
60–69 år	83	91	84	86	81	84	82	85	87	89	86	84	80	81	84	83	84	82	82	84	81	81	77	7	
70–85 år	86	85	94	87	81	81	79	89	87	93	85	85	79	81	83	81	78	81	80	77	71	76	74	9	
Utbildning																									
Låg	78	-	82	82	76	79	75	79	78	79	78	73	70	72	75	75	72	73	74	70	66	68	63	12	
Medel	77	-	78	76	75	73	75	72	73	72	70	71	68	71	68	68	70	68	67	65	63	65	61	7	
Hög	85	-	89	85	82	88	83	78	84	82	77	77	79	77	76	74	74	73	71	72	73	71	71	5	
Subjektiv hemklass																									
Arbetare	72	74	75	73	73	68	70	67	69	69	65	64	62	64	63	65	63	62	62	59	54	58	55	8	
Jordbrukare	87	82	84	89	82	84	90	89	89	89	85	88	82	85	80	72	74	76	76	76	75	75	67	13	
Tjänsteman	84	85	83	85	83	86	81	82	85	82	84	79	79	81	79	78	79	77	77	76	74	75	73	6	
Högre tjänsteman**	91	85	94	92	85	91	93	87	87	91	87	85	86	83	84	82	82	80	80	81	82	80	76	8	
Egen företagare	79	92	88	82	81	83	82	82	77	83	81	81	76	78	79	78	79	77	77	71	73	71	68	11	
Civilstånd***																									
Ensamstående	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	55	59	58	52	54	54	47	48	51	49	10
Gift/sambo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	78	78	77	77	78	76	74	75	72	73	69	8

Kommentar: Urvalet åren 1986–1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–75 år, åren 1992–1999 av åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. * Differensen anger skillnaden mellan åren 2000 och 2008. ** I gruppen högre tjänsteman ingår även akademiker. *** Uppgifter om civilstånd saknas för åren 1986–1992.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2008

Hushållens prenumerationer har under perioden 1986–2008 minskat i samtliga grupper; störst har minskningen varit bland yngre. En prenumeration på den lokala morgontidningen anses inte längre lika självklar när man lämnar föräldrahemmet. I åldersgruppen 20–29 år är det inte ens en tredjedel som har en prenumeration på en morgontidning i hushållet. I åldersgrupperna från 30 år och uppåt, som man kan anta har uppnått en högre grad av ekonomisk och social stabilitet, är andelen hushåll med prenumerationer markant högre.

Att andelen prenumerationer bland yngre minskat så kraftigt – den har nära nog halverats under mätperioden – är anmärkningsvärt dels med hänsyn till att andelen prenumerationer i varje generation (personer födda på 1940-talet, personer födda på 1950-talet etc) är förhållandevis stabil trots en minskning av antalet prenumerationer, dels och kanske framför allt på grund av att det inbördes förhållandet mellan de olika generationerna enligt tidigare studier består över tid (Nilsson 2005). Det finns stora skillnader i prenumeration mellan de som är 25 år idag och de som var 25 år för tio år sedan, skillnader som med största sannolikhet kommer att bestå också när grupperna åldras.

Skillnaderna mellan de hushåll som prenumererar och de som inte gör det är särskilt stora med hänsyn till klass, och skillnaderna består. När mätningarna inleddes 1986 hade 72 procent av befolkningen i arbetarhem en prenumeration i hushållet, jämfört med 91 procent av de högre tjänstemanna/akademikerhemmen. År 2008 hade andelen prenumerationer i arbetarhemmen sjunkit till 55 procent, och i de högre tjänstemanna/akademikerhemmen till 76 procent.

Däremot minskar skillnaderna mellan ensamhushåll och hushåll med flera medlemmar. Den troliga förklaringen till detta är att eftersom genomsnittsåldern för gruppen ensamstående ökat under perioden, följer också mer ”vuxna” prenumerationssvanor med till singelhushållet.

Tabell 4 Andelen boende i prenumererande hushåll 2007 och 2008 efter prenumeration i föräldrahemmet (procent)

	Prenumeration i hemmet			Ingen prenumeration i hemmet		
	2007	2008	Differens	2007	2008	Differens
Prenumeration idag	78	73	-5	44	39	-5
Ingen prenumeration idag	22	27	+5	56	61	+5
<i>Antal svar</i>	<i>1151</i>	<i>1080</i>		<i>256</i>	<i>246</i>	

Kommentar: Prenumeration i hemmet avser hela uppväxten, icke-prenumeration inkluderar även som uppger sig ha haft en morgontidning under korta perioder. De som uppger sig ha haft prenumeration periodvis har exkluderats.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2007–2008

En viktig faktor för om en person ska börja prenumerera på en morgontidning eller inte är om det fanns en prenumeration i föräldrahemmet när hon växte upp – det är mycket högre sannolikhet att en person som växt upp med en morgontidning också blir prenumerant som vuxen. Vi kan se att över tre fjärdedelar av dem som hade en prenumererad morgontidning i sitt hem under uppväxten har en prenumeration idag, i jämförelse med ca 40 procent av dem som inte haft någon prenumererad tidning i hemmet. Samtidigt kan vi se att andelen som har en hushållsprenumeration minskar i båda grupperna mellan 2007 och 2008.

Sedan 1993 har de som prenumererar på en morgontidning i hushållet fått frågan om de under det senaste året funderat på att avsluta sin prenumeration, och i så fall varför. Rangordnar man alla de olika anledningarna att eventuellt upphöra med sin prenumeration toppas listan av argumentet att ”prenumerationspriset har höjts”. En studie som bygger på 2007 års SOM-undersökning visar att 50 procent av befolkningen – både prenumeranter och ickeprenumeranter – anser morgontidningsprenumerationen vara mycket eller ganska prisvärd. I gruppen ickeprenumeranter är andelen bara 16 procent. Och ju yngre person som svarar, desto mer prisvärt är istället bredbandet (som ju ger tillgång till morgontidningen på nätet). Personer födda från 1960-talet och framåt ser kostnaden för bredbandet som mer prisvärt än morgontidningsprenumerationen (Wadbring 2009). Att argumentet om prisvärdhet fortfarande är i högsta grad relevant för många hushåll stärks av årets SOM-undersökning, där 23 procent uppger ”tidningens innehåll är inte tillräckligt bra” som orsak till att eventuellt sluta prenumerera. Till detta kommer att prenumerationspriserna har höjts kraftigt under perioden (Nya Lundstedt 2009).

Tabell 5 Anledningar till att ev. sluta prenumerera 2008 (procent av dem som har en prenumererad tidning i hushållet)

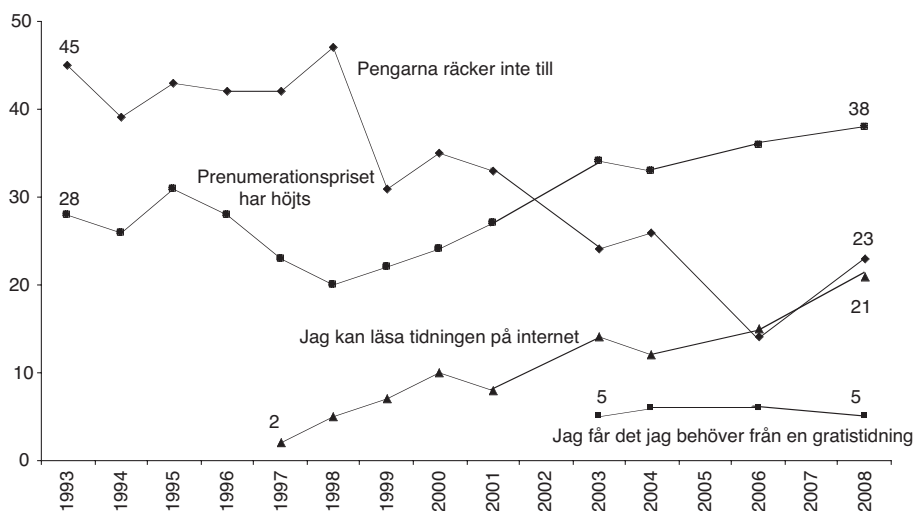
Prenumerationspriset har höjts	38	+2
Pengarna räcker inte till	23	+7
Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra	23	+4
Jag har inte tid att läsa den	22	+1
Jag kan läsa tidningen på internet	21	+6
Det blir för mycket papper att ta hand om	20	
Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan	13	+2
Jag får lokal information i radio och tv	11	-3
Tidningsutdelningen sköts dåligt	10	0
Nyhetererna i morgontidningen är redan gamla	9	
Papperstidningen har negativ miljöpåverkan	6	-1
Jag får det jag behöver från gratistidning	5	

Kommentar: Frågan om anledningar till att ev. avsluta sin prenumeration har ställts enbart till dem som prenumererar, vilket år 2008 var 354 personer. Kolumnen längst till höger visar skillnaden i svaren mot år 2006.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008

Att fundera på att avsluta sin prenumeration är inte detsamma som att faktiskt göra det, men åtminstone vid varje tillfälle som prenumerationen ska betalas, och därmed förlängas, måste ett beslut fattas om en förlängning eller en eventuell avslutning. I rangordningen över de viktigaste argumenten 2008 ser man att morgontidningen är för dyr på flera sätt; hushållets pengar räcker inte till en prenumeration, tiden räcker inte till, den är inte tillräckligt bra och man kan ju ändå läsa den på nätet, och det kostar kraft att ta hand om allt returpapper. Framför allt bland yngre prenumeranter är dessutom argumentet att ”papperstidningen har en negativ miljöpåverkan” viktigt.

Figur 7 Anledningar till att ev. sluta prenumerera 1993–2008 (procent)

Kommentar: Figuren visar ett urval av frågans olika svarsalternativ. Urvalet åren 1993–1999 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15–80 år, och åren 2000–2008 av åldrarna 15–85 år. Frågan om anledningar till att ev. avsluta sin prenumeration har ställts enbart till dem som prenumererar, vilket betyder att i medeltal 369 personer har svarat på frågan (max 414 resp. min 319). Frågan ställdes inte åren 2002, 2005 och 2007.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1993–2008

Sett över tid visar kurvorna att i den ekonomiska krisens tidiga 1990-tal var den främsta anledningen till att eventuellt avsluta sin prenumeration begränsningar i hushållsekonomin. Från slutet av 1990-talet blev argumentet om pengabrist mindre viktigt. Sedan 2006 har argumentet dock blivit mer vanligt. Att prenumerationspriserna har höjts är en allt viktigare anledning till att fundera på att avsluta sin prenumeration, framför allt bland de äldre, liksom det faktum att man istället kan

läsa morgontidningen på nätet. Däremot tycks inte argumentet att man istället kan läsa en gratistidning ha varit särskilt avgörande någon gång under perioden.

Årets SOM-undersökning visar att svensken under hösten 2008 kände oro för den egna hushållsekonomin (se bokens inledningskapitel); i dessa tider av ekonomisk kris är det inte förvånande att ekonomiska argument för att eventuellt avsluta sin prenumeration på morgontidningen åter blir allt viktigare. Priset för en morgontidningsprenumeration är dock inte ensamt den avgörande faktorn för om hushål- len ska prenumerera eller inte, det är viktigt att komma ihåg.

Vill vi betala vad det kostar?

Därmed är vi tillbaka där vi började, i att morgontidningen av allt fler upplevs som att den kostar för mycket på många sätt. Den har samtidigt blivit allt enklare att välja bort; det finns alternativ som är såväl tillgängliga som prisvärda.

Mediesituationen idag är en helt annan än för tjugo år sedan, och valmöjligheterna för den som vill ha nyheter i det närmaste obegränsade. Dessutom är individernas sociala situation annorlunda; vi lever ett annat slags liv idag än för bara ett par decennier sedan. Att våra medievanor förändrats som en konsekvens av den förändrade mediesituationen och den förändrade sociala situationen är kanske inte så mycket att bråka om, egentligen – förändringarna kan betraktas som frivilliga och många läser ju på nätet istället.

Men att redan utsatta grupper i tider av lågkonjunktur slutar läsa tidningen handlar inte så mycket om frivillighet som om en ekonomisk nödvändighet. Vi vet att de ekonomiska argumenten blir allt viktigare i hushållens avgöranden av om prenumerationen ska avslutas eller inte, och vi vet från tidigare år att dagstidningsläsningen minskar ytterligare i tider av ekonomisk kris. När nu samhällssituationen förändras i och med den fortsatta lågkonjunkturen ökar därför risken att klyftan mellan läsare och icke-läsare kommer att fördjupas.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2003a) *Tidningsläsning bland arbetslösa*. Dagspresskollegiets PM nr 44. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Andersson, Ulrika (2003b) *Det föränderliga samhället – åldersammansättning, flyttning och hushållsstruktur i relation till tidningsläsning*. Dagspresskollegiets PM nr 45. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Andersson, Ulrika (2005a) 'Att läsa eller inte läsa'. I Annika Bergström, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

- Andersson, Ulrika (2005b) *Gratis tidningar komplement för invandrare*. Dagspresskollegiets PM nr 60. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Andersson, Ulrika (2007) *Fokus på unga vuxna. Sociala förändringar och växande medieutbud skapar nya medievanor bland unga*. Arbetsrapport nr 46. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig, Lennart Weibull och Ingela Wadbring (2008) *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Nionde upplagan, reviderad 2008. Stockholm: Ekerlids förlag
- Lithner, Anders (2000) 'Alla läser tidningen. Nästan'. I Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Mediebarometern 2008*. Medienotiser nr 1 2009. Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa (2005) 'Tidningsläsandets åldrar och generationer'. I Annika Bergström, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Nya Lundstedt (2009) Kungliga Bibliotekets databas med uppgifter om landets tidningar <<http://www.kb.se/soka/bibliografier/tidningar-tidskrifter/nyalundstedt-tidningar/>>
- SCB (2009) Nyckeltal från Statistiska Centralbyrån <<http://www.scb.se/>>
- TS (2008) Uppgifter om upplaga från Tidningsstatistik AB <www.ts.se>
- Wadbring, Ingela (2009) *Vad är prisvärt? En jämförelse mellan allt från pappersmedier till balettföreställningar*. Dagspresskollegiets PM nr 76. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela och Lennart Weibull (2005) 'Dagstidningen i ett femtioårsperspektiv'. I Annika Bergström, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: Publica, Liber förlag
- Weibull, Lennart (2007) *Hushållsprenumeration och morgontidningsläsning 1986–2006*. Dagspresskollegiets PM nr 67. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Westlund, Oscar (2008) *Svenskarnas inställning till internet som nyhetsmedium*. Dagspresskollegiets PM nr 68. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

KVÄLLSTIDNINGSLÄSNING PÅ PAPPER OCH DIGITALT

MATHIAS A. FÄRDIGH OCH OSCAR WESTLUND

Frågan om digitala mediers inverkan på traditionella medier är en angelägen fråga, såväl för tidnings- och mediebranschen, som för den forskning som bedrivs kring medier i allmänhet och dagspressen i synnerhet. För en krisdrabbad tidningsbransch innebär förändrade läsvanor, ny teknik och möjligheter för tidningsläsarna att snabbt förflytta sig mellan olika närtidningar och webbplatser, att konkurrensen från olika aktörer ökar samtidigt som man har svårt att generera lönsamhet runt de tjänster man erbjuder sina läsare på nätet. I *The International Journal on Media Management* belyses problemställningen på ett intressant sätt. I den enkät som artikeln baseras på tillfrågades medlemmarna av tidskriftens editorial board om sin syn på vad de ansåg vara de absolut viktigaste utmaningarna för mediebranschen för åren 2007 till 2009. Den huvudsakliga slutsatsen som framfördes var att den viktigaste utmaningen för traditionella massmedier under denna tidsperiod är att anpassa sig till digitaliseringen och till nya teknologier (Salzman, 2007). Liknande resultat framkommer i resultaten av den enkät som *International Media Management Academic Association* (IMMAA) skickade ut till 157 medieexperter i 11 länder. Även här ansåg man att teknologisk innovation, konvergens, online aktiviteter och utveckling av relevanta affärsmodeller vara de absolut viktigaste utmaningarna för massmedierna i framtiden (Scholz & Eisenbeis 2008:9).

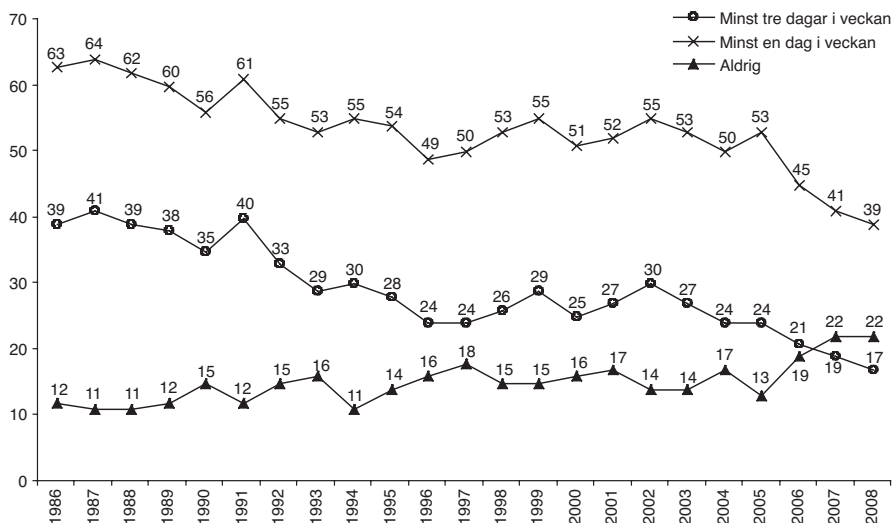
De internationella experternas bedömningar är viktiga att ha med i analyser av den svenska medieutvecklingen. Trenden för den svenska dagstidningsläsningen är sedan 1990-talet neråtgående. Det framgår tydligt i de årliga nationella SOM-undersökningarna (se Ulrika Hedmans kapitel i denna volym). Framförallt är det kvällspressen som står för nedgången. Kvällstidningarna tappar både upplaga och läsning. På en övergripande nivå kan den långsiktiga nedgången förstås mot bakgrund av sociala och ekonomiska förändringar i det svenska samhället, samt av förändringar i mediestrukturen. Svenskarnas vardag har också genomgått och genomgår förändringar (Ahrne et al 2003, Wadbring 2005, Andersson 2007). Detta är också något som märks i dagens svenska medielandskap. Det svenska mediesystemet fortsätter att expandera och har utvecklats mot ett alltmer differentierat mediesystem där digitala medier kommit att utgöra en allt viktigare roll, såväl som komplement och som ersättare till den tryckta papperstidningen. Skillnaderna mellan olika gruppers användning av olika nyhetsmedier fortsätter att öka, och då i synnerhet genom att först och främst ungdomar och så kallade unga vuxna succes-

sivt minskat sin användning av dagspress och nyheter i SVT till förmån för Internet och gratistidningar (Färdigh och Sternvik 2008, Andersson 2007).

Expansionen av och det ökade intresset för digitala medier har de traditionella medierna sökt möta på olika sätt. Genom flerkanalspublicering strävar papperstidningarna efter att vidga läsekretsen och att motverka och kompensera för ett minskande läsande, i första hand bland unga vuxna. Att studera förändringar i läs- och användningsmönster för svensk kvällspress blir således angeläget med tanke på att liknande förändringar kan förmodas ske även för morgonpressen på längre sikt.

Syftet med detta kapitel är att specifikt belysa utvecklingen av svenskarnas läsning av kvällspress i pappers- och digital form över tid, och i ljuset av den svenska samhällsutvecklingen och förändringar i den svenska mediestrukturen. Inom ramen för syftet kommer tre frågeställningar att belysas; 1) hur har det regelbundna användandet av kvällspressens tryckta och digitala kanaler förändrats för olika samhällsgrupper över tid?; 2) finns skillnader i utvecklingsmönster mellan Aftonbladet och Expressen?; samt 3) har den samlade kvällspressläsningen ökat eller minskat genom flerkanalspubliceringen?

Figur 1 Regelbundenhet i kvällstidningsläsning 1986-2008 (procent)

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, och för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Läsning av kvällstidningar i pappersform fortsätter att minska...

Storleks- och upplagemässigt nådde kvällspressen sin kulmen under 1992. Vid denna tidpunkt läste fyra av tio svenskar regelbundet en kvällstidning tryckt på papper. Sedan denna toppnotering har andelen regelbundna kvällstidningsläsare minskat avsevärt, och efter 2004 har bottenrekord uppnåtts vid varje ny årlig SOM-undersökning.¹ År 2008 är andelen regelbundna kvällstidningsläsare 17 procent, vilket är en minskning med 24 procentenheter sedan 1992. I figur 1 kan vi studera svenskarnas vanor när det gäller att läsa kvällstidningar, utifrån hur ofta det sker.

Figur 1 illustrerar tydligt att kurvorna för andelen regelbundna läsare pekar stadigt neråt samtidigt som kurvorna för ickeanvändare pekar uppåt. År 1991 uppgav nästan varannan svensk att de regelbundet läste en kvällstidning, det vill säga minst tre dagar i veckan (40 procent). 2008 är motsvarande siffra nere på mindre än en femtedel (17 procent). På motsvarande sätt har andelen som uppger att de aldrig läser en kvällstidning ökat. Här har andelen icke-användare legat på en relativt jämn nivå fram till 2006 för att sedan öka, och för år 2008 uppger lite mer än var femte svensk att de aldrig läser en kvällstidning i pappersform. Slår man ihop de som aldrig läser en kvällstidning med dem som läser en kvällstidning mer sällan, det vill säga mindre än en dag i veckan, är det fler än varannan svensk som uppger att de aldrig eller väldigt sällan läser en kvällstidning (59 procent).

Även om kvällstidningsläsningen i allmänhet har minskat så skiljer sig utvecklingen mellan olika sociala grupper. Tabell 1 utgör en fördjupande analys av förändringsmönster i svenskarnas regelbundna läsning av kvällspress på papper i olika samhällsgrupper.

Vi kan se att den totala nedgången från 1986 till 2008 är 24 procentenheter – och sedan 2000 9 procentenheter. Män är i större utsträckning än kvinnor regelbundna läsare, och över tid har det skett en relativt jämn nedgång bland dessa. Samtidigt kan det påpekas att andelen regelbundna kvällstidningsläsare i princip har halverats de senaste fem åren. Om vi ser till ålderskillnader framgår det tydligt att läsning av kvällstidning i pappersform år 1986 var allra vanligast bland yngre åldersgrupper, men mer begränsad hos de äldre. Detta mönster bestod under en längre tid, men under senare år utvecklats till det motsatta. År 2008 är andelen regelbundna kvällstidningsläsare bland 15-29-åringar endast 12 procent, jämfört med 20 procent bland 65-85-åringar. Jämförs utvecklingen bland de olika ålderskategorierna över tid är förändringen sen år 2000 störst bland de yngre (18 procentenheter), samtidigt som den regelbundna kvällstidningsläsningen till och med har ökat bland de äldre. Även när man ser till förändringar hos grupper med olika utbildningsnivå framträder ett stabilt mönster; kvällstidningsläsning är mest utbredd bland de lågutbildade och minskar sedan hos de mer välutbildade grupperna.

Över tid har nedgången varit i stort densamma i samtliga utbildningsgrupper, om än något mer begränsad bland de lågutbildade, för vilka andelen regelbundna läsare är 25 procent år 2008. Även bland olika samhällsklasser kan vi vittna om

Tabell 1 Regelbunden kvällstidningsläsning i olika grupper 1986-2008 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	#D* 2000	
Totalt	39	40	39	39	35	41	33	29	31	28	25	24	26	29	26	27	30	27	24	23	20	19	17	9	
Kön																									
Man	45	44	42	42	37	45	36	31	34	31	28	27	30	31	29	29	35	29	26	25	22	21	20	9	
Kvinna	33	37	36	35	33	36	30	26	28	26	22	21	22	27	23	24	26	25	23	20	19	17	13	10	
Ålder																									
15-29 år	44	47	46	42	38	48	38	29	34	31	25	24	25	32	30	31	36	29	26	21	18	14	12	18	
30-49 år	40	39	43	41	35	41	34	32	34	30	28	27	25	30	27	28	30	25	23	20	20	17	14	13	
50-64 år	38	44	33	37	36	39	33	29	28	32	25	24	27	31	27	27	31	31	27	27	23	24	19	8	
65-85 år	27	28	23	28	29	30	23	20	25	18	18	17	23	21	19	20	23	22	22	23	20	20	20	+1	
Utbildning																									
Låg	41	-	41	43	40	43	39	30	36	32	27	29	31	34	29	30	32	26	29	29	27	28	25	4	
Medel	42	-	38	39	36	46	33	32	31	31	29	23	27	30	29	30	36	31	26	24	22	20	17	12	
Hög	23	-	32	25	21	29	22	19	22	19	19	14	15	19	19	19	22	18	12	11	10	9	7	12	
Subjektiv klass																									
Arbetare	45	46	46	45	41	44	38	35	38	34	29	31	33	37	32	34	36	32	30	28	27	25	20	12	
Jordbrukare	16	21	16	9	16	29	19	11	7	11	9	12	8	15	16	17	14	15	13	19	14	14	19	+3	
Tjänsteman	39	41	38	38	34	42	29	27	30	28	23	18	22	27	24	22	28	24	19	19	17	17	17	7	
Högre tjänstem.	19	25	27	25	17	29	18	11	18	12	14	16	16	16	16	16	18	19	15	12	10	10	5	11	
Egen företagare	43	43	39	44	38	40	36	33	32	28	29	28	28	29	31	30	32	33	29	24	24	17	22	9	
Civilstånd																									
Ensamstående	-	-	-	-	-	-	-	27	32	29	24	24	25	30	27	26	29	27	22	22	19	16	13	14	
Gift/sambo	-	-	-	-	-	-	-	30	31	28	25	24	26	29	26	27	31	27	25	23	21	20	18	8	

Kommentar: Urvalet år 1986-1991 utgjordes av svenska medborgare i åldrarna 15-75 år. År 1992-1999 av åldrarna 15-80 år, och för perioden 2000-2008 av åldrarna 15-85 år. Med regelbundenhet avses läsning minst 3 dagar per vecka. * Differensen anger största skillnaden genom åren, d.v.s. skillnaden mellan det högsta och lägsta uppmätta värdet under perioden 2000-2008.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

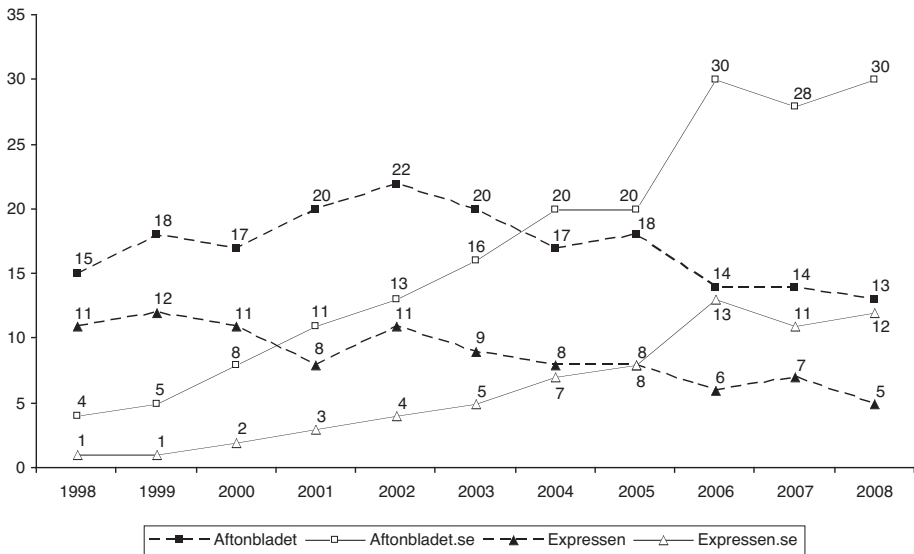
jämna nedgångar i olika grupper, med undantag för jordbrukare, där andelen ökat från 16 till 19 procent under tidsperioden. År 2008 är användningen relativt jämnt fördelad mellan olika samhällsklasser, med undantag för högre tjänstemän, som utmärker sig genom en avsevärt mer begränsad användning. När vi slutligen ser till användning beroende på civilstånd kan vi vittna om en tendens till ökade skillnader under senare år p.g.a. att andelen regelbundna läsare bland ensamstående har minskat snabbare.

...men användningen av kvällspress i digital form fortsätter att öka.

Hösten 1994 började Aftonbladet distribuera kulturnyheter på Internet. Året därpå publicerade såväl Aftonbladet som Expressen dagliga nätnyheter. Sedan 1998 mäts svenskarnas nätnyhetsvanor i den årliga nationella SOM-undersökningen, vilket innefattar frågor om användning av Aftonbladet som Expressen i tryckt och digital form (vilka tillsammans med GT/Kvällsposten utgör svensk kvällspress).

I figur 2 jämförs svenskarnas vanor av att läsa Aftonbladet respektive Expressen på Internet med vanorna av att läsa papperstidningen.

Figur 2 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen i tryckt och digital form 1998-2008 (procent läsare minst tre gånger per vecka)

Kommentar: Med regelbunden läsning avses minst 3 dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

År 1998 läste 15 procent av svenskarna regelbundet Aftonbladet i pappersform, och 4 procent läste dess nyheter på Internet. Motsvarande siffror 1998 för Expressen var 11 respektive 1 procent. Under det påföljande decenniet har situationen omkullkastats, genom att nätnyhetssajterna intagit en alltmer framträdande roll. Mellan 1998 och 2002 ökade andelen läsare för Aftonbladet för såväl papper och nät. Därefter har läsandet av pappersupplagan sjunkit, medan den digitala versionen har fortsatt att öka.

Sedan 2004 tar fler svenskar del av aftonbladet.se än av papperstidningen, och under de senaste tre åren har andelen läsare av nättidningen stabiliserats på en nivå som är den dubbla i jämförelse med andelen läsare av Aftonbladet på papper. Även för Expressens del har nättidningen passerat papperstidningen i andel regelbundna läsare, vilket skedde år 2006. Liknande mönster framträder här, genom att gapet i användning av papper respektive nät har accentuerats över tid, och i synnerhet år 2008.

Resultaten från figur 2 är en klar indikation på att framväxten av nätnyhetssajterna på senare år dragit användarna från de tryckta till de digitala kanalerna. Det kan inte med säkerhet fastställas att de som slutar läsa tidningen på papper i praktiken gått över till att läsa den digitalt, även om det troligtvis förhåller sig på det sättet.

Tabell 2 Läsning av Aftonbladet respektive Expressen i tryckt och/eller digital form 2006-2008 (procent)

Aftonbladet			Expressen		
Aftonbladet.se	Regelbundet	Mer sällan	Expressen.se	Regelbundet	Mer sällan
<i>Regelbundet</i>			<i>Regelbundet</i>		
2006	5	25	2006	2	11
2007	4	22	2007	1	9
2008	3	23	2008	1	10
<i>Mer sällan</i>			<i>Mer sällan</i>		
2006	8	61	2006	5	83
2007	8	67	2007	5	86
2008	9	65	2008	4	86

Kommentar: Med regelbundet avses minst 3 dagar i veckan.

Antal svar: Totalt antal svar var 1704 år 2006, 1667 år 2007 och 3259 år 2008.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

Det är av intresse att empiriskt belysa huruvida läsarna endast tar del av papperstidningen respektive nättidningen, eller både och. Tabell 2 visar förhållandet mellan regelbunden läsning av Aftonbladet och Expressen i pappersform och digital form

över tid. År 2006 var det exempelvis 5 procent av allmänheten som minst tre dagar i veckan tog del av Aftonbladet både på papper på i digital form, medan 25 procent läste nätversionen regelbundet men papperstidningen mer sällan. År 2008 hade andelarna minskat till 3 respektive 23 procent. För Expressens del ligger nivån mer stabilt kring 1 respektive 10 procent för de tre åren. Andelen som läser papperstidningen mera regelbundet än nättidningen ligger stabilt på knappt 10 procent för Aftonbladet och ca 5 procent för Expressen.

Det vi ser är således att det är ytterst få som regelbundet tar del av både nät och papper, men att andelen regelbundna nättidningsläsare som tar del av kvällstidningen i pappersform någon gång då och då är tämligen stor.

Tabell 3 Användning av olika kanaler år 2008 som indikator för varumärkeslojalitet (procent)

	Aftonbladet.se			Expressen.se		
	Regelbundet	Mer sällan	Aldrig	Regelbundet	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet						
Regelbundet	11	15	9	12	14	10
Mer sällan	71	70	45	70	72	52
Aldrig	17	15	46	18	14	38
Expressen						
Regelbundet	5	5	4	9	6	3
Mer sällan	61	65	44	71	75	40
Aldrig	34	30	52	20	19	57
Antal svar	846	1303	1110	347	1251	1661

Kommentar: Med regelbundet avses minst 3 dagar i veckan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Tabell 3 visar hur stor andel av nättidningsanvändarna som också tar del av papperstidningarna, dels av det egna varumärket, dels av det konkurrerande varumärket. De regelbundna användarna av Aftonbladet.se tar oftare regelbundet del av Aftonbladet än av Expressen – 11 respektive 5 procent. Intressant nog gäller det samma de som regelbundet tar del av Expressen.se; de senare läser dock Expressen oftare än vad läsarna av Aftonbladet.se gör.

När vi ser till analysen av hur nättidningsanvändare använder konkurrentens papperstidning kan vi således konstatera att andelen regelbundna läsare av Aftonbladet i pappersform är dubbelt så stort bland användare av Expressen.se jämfört med andelen regelbundna läsare av Expressens papperstidning bland användare av Expressen.se. Vår slutsats är att kopplingen mellan papperstidning och nätversion

är starkare för Expressen än Aftonbladet. Resultaten kan uppfattas som att Expressens regelbundna nättidningsanvändare är mer lojala än Aftonbladets. Men när vi samtidigt väger in även den totala spridningen kan resultatet snarare tolkas så att aftonbladet.se skapat sig sitt eget varumärke och därför inte längre är beroende av kopplingen till Aftonbladet på papper, medan detta inte är fallet för Expressen.se.

Räckvidden ökar för kvällstidningar på papper och nät...

Vid studier av dagstidningsläsning generellt och av svenskarnas läsning av kvällstidningar är det tydligt att tidningarnas nätversioner fungerar som kompensation för fallande upplagor för papperstidningarna. Det blir allt viktigare att befästa dagstidningens varumärke bland de yngre genom att finnas med på Internet (Färdigh 2008 och Hadenius, Weibull och Wadbring 2008). Något som utifrån detta perspektiv blir intressant att studera är dels, vad publiceringen på nätet i egentlig mening innebär och dels, om en eventuell kompensation är generell eller blir tydligast när vi studerar och jämför olika kvällstidningar specifikt? Leder kvällstidningarnas internetsatsningar till att nya grupper av läsare kommer till eller är dessa satsningar själva orsaken till nedgången i läsning av kvällstidningarnas pappersversioner?

I ett försök att besvara dessa frågor följer en systematisk jämförelse mellan dels, läsning av pappers- och nättidningar, och dels tillståndet för det regelbundna läsandet av våra två största kvällstidningar, Aftonbladet och Expressen. I tabell 4 sammanfattas den regelbundna kvällstidningsläsningen på papper och Internet i olika samhällsgrupper specifikt för Aftonbladet och Expressen.

Att Aftonbladet har störst andel regelbundna läsare, både i pappers- och nätformat är i sig inte så överraskande. Vi kan också se att skillnaderna mellan de båda kvällstidningarna är relativt små när man delar upp det regelbundna läsandet i olika samhällsgrupper, även om det återkommande är så att Aftonbladet har en högre andel av det totala läsandet i samtliga samhällsgrupper.

Som vi tidigare sett går den samlade läsningen nedåt både för Aftonbladet och för Expressen. Det som emellertid skiljer de båda tidningarna åt är en svag uppgång i läsandet av Aftonbladet på papper och då först och främst bland män och inom yrkesgruppen tjänstemän (+5 respektive +6 procentenheter). Intressant att notera är även att det regelbundna läsandet, både på papper och nätet minskar i åldersgruppen 15-29 år och att minskningen är störst för Aftonbladet på Internet (-5 procentenheter). På samma sätt minskar läsandet av nätversionen bland högutbildade och högre tjänstemän (-4 procentenheter för båda kategorierna), medan läsandet av nätversionerna för både Aftonbladet och Expressen ökar, om än svagt, bland 30-49 åringar (+3 procentenheter).

Undersöker vi mer noggrant kombinationer av regelbundet läsande och huruvida nätversionerna faktiskt är ett tillskott till den totala tidningsmarknaden ser vi att de båda kvällstidningarna skiljer sig åt i flera avseenden (se tabell 5).

Tabell 4 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen på papper och på Internet bland olika grupper 2005-2008 (procent)

	Aftonbladet				Expressen			
	papper '05 '06 '07 '08	Internet '05 '06 '07 '08	papper '05 '06 '07 '08	Internet '05 '06 '07 '08	papper '05 '06 '07 '08	Internet '05 '06 '07 '08		
Totalt	16 14 11 12	20 30 26 26	7 6 6 5	8 12 9 10	7 6 6 5	8 12 9 10		
Kön								
Man	14 15 13 18	23 35 29 30	9 6 6 5	11 14 10 11	9 6 6 4	6 10 9 9		
Kvinna	18 13 10 8	18 26 23 23	6 6 6 4	6 6 6 4	6 6 6 4	6 10 9 9		
Ålder								
15-29 år	17 15 14 10	28 44 44 39	6 7 6 4	8 12 13 10	6 7 6 4	8 12 13 10		
30-49 år	16 15 11 14	28 43 33 36	6 6 5 5	12 18 13 16	6 6 5 5	12 18 13 16		
50-64 år	18 15 13 15	18 25 22 21	9 7 9 5	9 11 9 9	9 7 9 5	9 11 9 9		
65-85 år	14 13 8 10	5 9 6 6	8 5 4 5	3 6 3 4	8 5 4 5	3 6 3 4		
Utbildning								
Låg	19 19 16 17	12 16 12 13	9 7 6 5	7 6 5 6	9 7 6 5	7 6 5 6		
Medellåg	20 17 14 12	22 36 29 33	9 7 7 5	7 13 10 11	9 7 7 5	7 13 10 11		
Medelhög	12 13 11 11	30 33 32 33	6 7 5 4	12 14 11 12	6 7 5 4	12 14 11 12		
Hög	9 6 5 5	20 37 29 25	4 4 4 2	9 17 12 13	4 4 4 2	9 17 12 13		
Subjektiv klass								
Arbetare	21 20 18 16	18 29 25 26	8 7 8 4	7 10 8 9	8 7 8 4	7 10 8 9		
Tjänsteman	12 12 7 12	25 35 29 33	7 6 4 5	12 16 10 12	7 6 4 5	12 16 10 12		
Högre tjänsteman	8 6 5 6	25 36 32 28	6 4 4 3	11 17 14 17	6 4 4 3	11 17 14 17		
Egen företagare	14 13 10 11	13 24 19 19	11 9 6 6	5 7 7 6	11 9 6 6	5 7 7 6		

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som ickesvenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Med regelbunden läsning avses läsning minst 3 dagar per vecka. I 2006 års undersökningsformulär ändrades skalan och 2007 års undersökningsformulär gjordes frågan om helt, vilket troligtvis kan förklara de kraftiga svängningarna dessa år.

Källa: Respektive års nationella SOM-undersökning.

Tabell 5 Regelbunden läsning av Aftonbladet respektive Expressen på papper och/eller på Internet 2000-2008 (procent läsare minst tre gånger i veckan)

	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	Diff
endast på papper										
Aftonbladet	15	14	17	15	13	11	8	8	12	-9
Expressen	11	6	9	8	7	7	5	5	5	-6
endast på Internet										
Aftonbladet	5	6	7	12	15	16	25	22	26	21
Expressen	2	2	2	4	6	7	11	9	11	9
antingen på papper och/eller Internet										
Aftonbladet	22	25	30	32	33	31	39	33	35	17
Expressen	13	9	13	13	14	15	17	14	15	8
både på papper och Internet										
Aftonbladet	3	5	6	5	5	5	6	4	3	3
Expressen	1	1	2	1	1	2	2	1	1	1
varken på papper eller Internet										
Aftonbladet	78	75	70	68	67	69	61	67	65	-17
Expressen	87	91	87	87	86	85	83	86	86	-8

Kommentar: Resultaten avser läsning av Aftonbladet och Expressen på papper respektive på Internet minst 3 dagar per vecka. Raden 'antingen på papper och/eller på Internet' visar andelen regelbundna tidningsläsare för respektive kvällstidning totalt för både papper och Internet, dvs. samtliga kombinationer av läsande för papper och Internet. Differensen anger högst uppmätta skillnad.

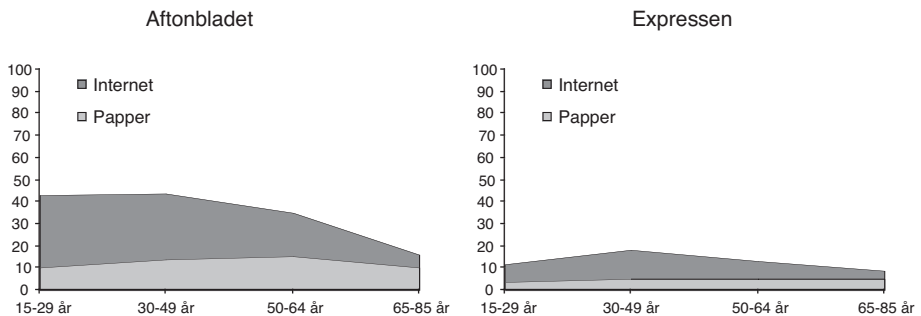
Källa: Respektive års nationella SOM-undersökning.

År 2008 är det mer än dubbelt så många svenskar som uppger att de endast läser Aftonbladet eller Expressen på Internet jämfört med dem som uppger att de läser tidningarna i pappersform (26 mot 12 procent respektive 11 mot 5 procent). Intressant att notera är också det faktum att läsandet av Aftonbladet i pappersform faktiskt ökat med 4 procentenheter sen 2007 och att kategorin som varken läser de båda kvällstidningarna på papper eller på nätet faktiskt minskar. Annars är det mest iögonfallande med tabell 5 att den visar att tidningarnas nätversioner i och för sig kompenserar papperstidningarna vad gäller regelbundet läsande, men att den samlade läsningen på papper och nät faktiskt inte har ökat nämnvärt de senaste åren. I figur 2 kunde vi se att det totala regelbundna läsandet av Aftonbladet i pappersformat hamnade på 13 procent och för Expressen på 5 procent. När vi istället slår ihop

samtliga kombinationer av regelbundet läsande ser vi att tidningarnas nätversioner bidrar med ett ansevärt tillskott om ungefär två tredjedelar till den totala kvällstidningsmarknaden – från 5 till 15 procent regelbundna läsare för Expressen och från 13 till 35 procent för Aftonbladet. Tittar vi sedan på det samlade läsandet för både papper och nät över tid så går det att konstatera att ökningen är förhållandevis liten, tre respektive två procentenheter.

När samtliga kombinationer av regelbundet läsande av både pappers- och nät-tidningar förs in i analysen av regelbundet läsande av Aftonbladet och Expressen i olika åldersgrupper märks skillnaderna mellan de båda kvällstidningarna tydligast (se figur 3).

Figur 3 Tillskott av regelbunden tidningsläsning på Internet för Aftonbladet och Expressen i olika åldersgrupper (procent)

Kommentar: Figuren visar andel regelbundna tidningsläsare på papper och hur andelen totala regelbundna läsare ökar vid komplettering med regelbundna tidningsläsare på papper och/eller på Internet.

Antal svar: totalt antal svar för Aftonbladet respektive Expressen i de olika åldersgrupperna är 15-29 år (553) 30-49 år (1016) 50-64 år (922) 65-85 år (768)

Källa: 2008 års nationella SOM-undersökning

Både för Aftonbladet och Expressen är det tydligt att nätversionerna bidrar med en viktig kompensation till läsandet av papperstidningarna. Samtidigt visar figuren på relativt stora skillnader i hur omfattande denna kompensation i realiteten är. För Aftonbladet innebär läsandet av nätversionen en fyrdubbling av det totala regelbundna läsandet i åldersgrupperna 15-29 år och 30-49 år (+33 respektive +30 procentenheter). För Expressen ser kompensationen lite annorlunda ut och befinner sig på helt andra nivåer. Här sker en tredubbling av det regelbundna läsandet i åldersgruppen 15-29 år (+6 procentenheter) och nästan en fyrdubbling i åldersgruppen 30-49 år (+13 procentenheter). Detta talar också för att det i själva verket är Aftonbladet, till stor del på egen hand, som ligger bakom kompensationen eller

tillskottet från tidningarnas nätversioner till det totala regelbundna kvällstidningsläsandet och som påvisats vid tidigare års SOM-undersökningar.

...problemet ligger snarast i att finna lukrativa affärsmodeller

De digitala mediernas framväxt har fått till följd att det skett en påtaglig *kannibalisering*; i övergången från papper till digital distribution. Ett resultat av utvecklingen som blir speciellt tydligt när man studerar den svenska kvällspressen men som, till viss del, även märks i läsandet av morgonpress (Färdigh 2008, Westlund 2007).

Resultaten i denna artikel vittnar om den starka position kvällspressens nättidningar intagit, sett ur ett användarperspektiv. Det är vanligt att man i den gängse debatten säger att nättidningen är ett komplement till papperstidningen. För svensk kvällspress del ser vi emellertid numera snarast ett motsatt mönster där nättidningen används i klart högre utsträckning än dess motsats i tryckt form. Användningen av Aftonbladets kanaler är totalt sett avsevärt större i jämförelse med Expressen. Ur ett sådant perspektiv har Aftonbladet en drivande roll för kompensationsutfallet, i synnerhet bland 15-49-åringar. Ser man på saken från ett relativt perspektiv kan det samtidigt konstateras att den relativa förändringen mellan distributionskanalerna är liknande även för Expressens del.

I artikeln har det också ingående beskrivits hur användningen av kvällspressens tryckta och digitala kanaler förändrats över tid bland olika samhällsgrupper. Tendensen är mycket tydlig; användningen av kvällspressens nätversioner ökar bland i stort sett samtliga samhällsgrupper. Utvecklingsmönstren för Aftonbladet och Expressen är av liknande karaktär. På det hela taget utgör nätversionerna ett viktigt komplement till kvällstidningarnas pappersversioner totalt och i olika samhällsgrupper.

Kvällspressen har stöpts om till mediehus där de interna positionerna för de olika distributionskanalerna flyttas om. I och med att flerkanalspubliceringen på Internet ger kvällspressen en kraftigt ökad räckvidd finns det fog för att ställa sig frågan om inte nättidningen numera kan betraktas som den egentliga huvudprodukten, både för Aftonbladet och för Expressen. Detta ställer samtidigt till med problem när man tar i beaktande att det är genom papperstidningen man genererar de absolut största intäkterna. På Internet möter kvällspressen på motstånd till intäkter i form av konkurrens från bolag så som Google, men också förekomsten av program som blockerar annonser.

Vid ett seminarium som hölls på institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs Universitet i maj 2009 diskuterade chefredaktörerna för Aftonbladet (Jan Helin) och Expressen (Thomas Mattson) den dagsaktuella problematiken kring att skapa lönsamhet på webben. Båda medieföretagen har i ljuset av lågkonjunkturen lanserat kraftiga sparpaket under året, och för Aftonbladets del handlar det om nedskärningar på 150 miljoner. Dessa sparpaket vittnar tydligt om

den rådande affärsmodellproblematiken, trots den ökande totala räckvidden som resultaten i denna artikel visat på. Att svensk kvällspress är populärare än någonsin är ett faktum, ett annat faktum är att för att överleva på sikt måste dessa mediehus lyckas bättre med att kapitalisera den ökande trafiken på webben.

Not

- ¹ Notera att kriteriet för att räknas som regelbunden tidningsläsare är något lägre för kvällstidningsläsning än för morgontidningsläsning (3 respektive 5 dagar i veckan) och har använts i samtliga SOM-undersökningar.

Referenser

- Ahrne, Göran, Christine Roman och Mats Fransén (2003) *Det sociala landskapet – en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg: Korpen.
- Andersson, Ulrika (2007) *Fokus på unga vuxna – Sociala förändringar och växande medieutbud skapar nya medievanor bland unga*. Arbetsrapport nr. 46. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Färdigh, Mathias A. (2008) ”Svensk dagstidningsläsning 1986-2007”. I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Skilda världar – Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Färdigh, Mathias A. och Josefine Sternvik (2008) ”Svenska folkets nyhetsvanor”. I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Skilda världar – Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Salzman, C (2007) ”Editorial Board Forum: Management Challenges and Research Issues”, *International Journal on Media Management*, 9:3, 87 – 93.
- Scholz, C & U Eisenbeis (2008) Looking to the future of modern media management – changes, challenges, opportunities, Formalpress, Lisboa.
- Westlund, Oscar (2007) ”Svensk dagstidningsläsning ur ett förändringsperspektiv”. I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Det nya Sverige – Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2005) ”Strukturer och kulturer”. I Bergström, Annika, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red.) *Nypressat – Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet.

VAR FINNS RADION 2008?

JAN STRID

Att lyssna på radio var en gång något självklart, alla hade en apparat i vilken vi kunde lyssna på en kanal. Det var tiden före televisionen och radio var det medium som samlade alla (Djerf-Pierre och Weibull, 2001). Efterhand fick vi två och tre kanaler och vi fick bärbara så kallade transistorapparater och allt fler apparater var nu så små att vi kunde lyssna på radion på andra ställen än i hemmet. Att allt fler bilar fick radio som standard skapade också nya villkor för radiolyssnandet. Men också radions utbudsprofil ändrades: vi fick regional radio, lokal radio och närradio därtill kom den privata lokalradion. På apparatsidan exploderade utbudet med den digitala tekniken med datorer, mp3-spelare, Ipod, mobiltelefoner med mera.

När man i lyssnarundersökningar frågar om radio handlar det som regel om lyssnande på olika kanaler. Eftersom det finns ett antal kanaler som sänder ut radioprogram har det traditionellt varit lyssnandet på dessa som varit det intressanta. Men via datorn kan man lyssna på ett nästan oändligt antal kanaler, man kan också ladda ner äldre radioprogram och även skapa sina egna program. Sådant fångas sällan upp i tillgängliga undersökningar, vilket i sin tur innebär att radiolyssnandet kan vara högre än när vi utgår från de befintliga kanalerna. Också i denna studie är det främst lyssnandet på de traditionella kanalerna som står i centrum, men avslutningsvis kommer även betydelsen av den förändrade tekniken att beröras.

SOM-undersökningens huvudsakliga fråga om radiolyssnande lyder: Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler? Frågan är densamma som vi använt sedan 1986 men kanalerna har växlat under perioden. För att få en översiktlig bild av lyssnandet på de olika kanalerna har vi valt en så kallad vanefråga, alltså en fråga inriktad på vilka kanaler allmänheten brukar lyssna på. En vanefråga missar däremot de kanaler som man mera tillfälligt råkar lyssna på, t ex i varuhus eller annan offentlig miljö. Vi får därför snarare en bild av hur lyssnarna orienterar sig i mediasystemet. Med tanke på att vi är intresserade av tendenser över tid är ”brukarfrågan” rimligast, eftersom den förutsätter en viss orientering mot en kanal. Det bör dock tillfogas att vanor utvecklas efter hand och att ungdomars vanor därför inte är lika stabila som vuxnas något som möjligen kan göra att frågan kan uppfattas lite olika av unga människor jämfört med äldre.

De kanaler vi frågar om är förutom Sveriges Radios fyra kanaler, fem privata lokala kanaler som ingår i nätverk, ett antal fria privata lokala kanaler med likartat musikutbud, en närradio med reklam och utökad räckvidd som kan vara svår att skilja från privata lokala kanaler samt den gamla föreningsägda närradion. Det vi har

sett i våra mätningar är att det trots stora förändringar på utbudssidan ändå har varit en anmärkningsvärt stor stabilitet i vanorna. Dessutom har det visat sig att förändringar på utbudssidan inte förändrat vanorna alls eller förändrat på ett sätt som inte var avsett. Ett sådant exempel är att såväl våra politiker som ägare av radio antog att lyssnarna skulle lyssna till fler kanaler när de 1993 fick fler kanaler att lyssna på. Men effekten blev tvärtom lyssnarna tog del av färre kanaler när de fick fler.

Eftersom svenska folkets vanor är trögrörliga är tendenser över längre perioder det som intresserar. Vi skall dock först ge en bild av situationen idag och sedan jämföra den med situationen tidigare för att bättre kunna förstå vad radiolyssnande är och hur det förändras.

Radiolyssnandet 2008

Den dominerande radiokanalen 2008 är P4 i Sveriges Radio. Men P4 är egentligen inte *en* kanal utan rymmer inom sig Sveriges radios hela programutbud och innehållet varierar med sändningsorten. Förutom det lokala programutbudet sänds gemensam sport, gemensamma nyheter och nationella program på vissa tider mitt på dagen, på kvällstid och veckoslut. Tillsammans med Sveriges Radios kanal P1 avvikar P4 från övriga kanaler genom att ha nästan lika många dagliga lyssnare som lyssnare resten av veckan. Det är uttryck för att de har en mycket trogen publik, medan däremot andelen trogna lyssnare hos de övriga kanalerna är färre och att dessa kanalers andelar därför kan förväntas variera mera över tid.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, hösten 2008 (procent)

Kanal	Dagligen	5-6 ggr/v	3-4 ggr/v	1-2ggr/v	Mer sällan	Aldrig	Totalt
P1	12	3	4	7	27	47	100
P2	2	1	2	4	29	62	100
P3	4	4	7	14	35	36	100
P4	27	9	10	12	20	22	100
Rix FM	8	6	10	12	21	43	100
Mix Megapol	5	4	8	9	24	50	100
Energy (NRJ)	1	1	2	5	19	72	100
Lugna Favoriter	2	2	5	8	24	59	100
The Voice	1	1	2	4	12	80	100
Annan privat radio	2	2	2	3	13	78	100
Närradio	2	2	2	4	21	69	100

Endast P4 och P1 kommer över 10 procents dagligt lyssnande. Den vanligaste kanal-kombinationen är också att lyssna på både P1 med P4, de är ju också de enda i huvudsak talade kanalerna om vi undantar närradion. Intressant att notera är att

ingen annan kanal än dessa har nått över 10 procents dagligt lyssnande sedan 1994 då de privata lokala kanalerna gjorde sina intåg i etern (med undantag för P3 som nådde strax över 1994 och 1995 men som därefter successivt tappat lyssnare).

Av de privata lokalkanalerna som finns med i SOM-undersökningen 2008 är Rix FM den största med Mix Megapol på andra plats. Endast dessa två samt Lugna Favoriter når över 10 procents lyssnande om vi ser till hela veckan. Mellan 2/3 och 3/4 lyssnar sällan eller aldrig på dem.

Summerar vi procentandelarna för det dagliga lyssnandet blir det 66 procent vilket då är den andel som maximalt brukar lyssna på radio dagligen. Maximalt därför att några kan lyssna på fler än en kanal dagligen. Siffran sjunker dessutom, år 2000 var samma siffra 78 procent, 2007 var den 71 procent och alltså 2008 66 procent. Denna nedgång kan också ses bekräftad i Mediebarometern som visar dagligt lyssnade till 77 procent 2007 och 71 procent 2008 (Mediebarometern 2007 och 2008). Skillnaden i nivå kan delvis förklaras med att åldersintervallet i Mediebarometerns urval startar med 9 år medan SOM-undersökningen startar med 15 år.

Sedan den stora förändringen på radiomarknaden med de privata lokalradiostationernas intåg 1993 kan vi konstatera att Sveriges Radios samtliga kanaler successivt har tappat lyssnare. Värst har det gått för P3 vilket på inget sätt är förvånande då denna kanal var den mest populärmusikinriktade av Sveriges Radios kanaler och därmed fick direkt konkurrens av de nya kanalerna. Dessutom gjordes parallellt med lanseringen av nya P3 en del förändringar inom Sveriges Radio som särskilt drabbade P3, till exempel att sporten lades över i P4. Eftersom P1 och P2 i huvudsak traditionellt haft en äldre publik blev inte tappet särskilt stort även om P2 har halverats med måttet att ha lyssnat minst fem dagar i veckan.

Tabell 2 Andelen lyssnare minst fem dagar per vecka på enskilda radiokanaler 1994-2008 (procent)

Kanal	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008
P1	20	15	16	16	16	16	17	16
P2	6	5	4	4	4	4	4	3
P3	23	15	13	11	11	11	10	8
P4	42	39	40	40	39	40	36	37
Radio Rix	6	10	10	10	10	15	15	14
The Voice	-	-	-	-	-	-	-	2
Energy/NRJ	6	10	8	8	6	5	3	2
Mix Megapol	-	5	9	9	7	7	10	8
Lugna Favoriter	-	-	-	-	4	6	5	5
Närradio	5	6	5	4	5	4	3	4
Annan privat lokalradio	8	6	7	6	7	5	3	4
Antal svarande	1704	1779	1821	1842	3606	3612	3499	3259

Kommentar: – innebär att kanalen inte fanns eller inte mättes

Även om Sveriges Radios kanaler har fått ett minskat lyssnande så förefaller de enskilda privata lokalradiostationerna varken öka eller minska totalt sett. Genomsnittet per kanal är mellan 4 och 5 procent och tillsammans varierar de mellan 16 och 18 procent från 2000 och framåt. Enstaka kanaler däremot varierar, ökar en så minskar någon annan. Ökat eller åtminstone inte minskat har såväl Radio Rix som Mix Megapol gjort medan de övriga har minskat. Under perioden har ett antal kanaler försvunnit t e x City Radio och andra kommit till.

När vi i tabell 2 ser till lyssnandet fem gånger per vecka så syns nedgången för Sveriges Radios kanaler tydligare medan mönstret för de privata lokalradiostationerna inte är lika tydligt. Detta torde ha med att vanorna inte är lika stabila för yngre personer, att stationerna växlar format och namn och lätt kan imitera varandra.

Åldern bestämmer kanalvalet

Ålder är den faktor som betyder mest när det gäller skillnader i radiolyssnandet. Unga människor vill ha musik i radion medan äldre också vill ha talad radio eller endast talad radio. Men det är sannolikt positionen i ålderscykeln som spelar roll. Lite tillspetsat kan vi säga att vi har två vattendelare – en vid 30 år och en vid ca 50 år. Under 30 år nästan enbart musikkanaler som gäller, mellan 30 och 50 är det musik och tal medan efter 50 dominerar talet i radion.

Detta innebär samtidigt att förändringarna som ägt rum på utbudssidan med de många nya musikkanalerna nästan enbart påverkat yngre personer. Dels på grund av att förändringarna främst gällt musikutbudet dels att ungdomarna inte har så fasta vanor. Detta med ej så fasta vanor visar sig också genom att det dagliga lyssnandet går ner i högre grad än veckolyssnandet. Det dagliga lyssnandet går även ner bland äldre men inte alls i samma höga grad som bland ungdomarna.

Tabell 3 *Andelen lyssnare fem dagar i veckan på olika radiokanaler efter ålder, 2008 (procent)*

Kanal	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85
P1	2	2	4	7	12	18	25	34
P2	0	1	0	1	1	3	3	9
P3	9	15	13	13	10	5	4	5
P4	5	5	9	17	29	45	59	60
Rix	12	24	20	22	28	12	3	1
Megapol	5	12	16	14	14	7	3	0
NRJ	5	3	3	5	3	0	1	0
Lugna	2	4	4	5	8	6	3	1
The Voice	13	10	3	2	0	0	0	0
Annan	3	4	5	6	5	4	2	1
Närradio	3	2	2	1	3	4	5	7
Antal	96	70	89	238	259	299	438	109

Mönstret är tydligt för P1, P2 och P4, lyssnandet ökar med stigande ålder. Tydligt är också att lyssnandet sjunker med stigande ålder för NRJ och The Voice. För Rix, Megapol och Lugna favoriter förefaller lyssnandet öka fram till medelåldern för att därefter sjunka.

Det är intressant att spekulera i om det är ålderseffekt eller generationseffekt som ligger bakom förändringarna. När det gäller en kanal skulle jag tro att det finns en generationseffekt och det är P2. Nu har vi i princip ingen daglig lyssnare under 40 år, för sju år sedan fanns det ingen under 30 år och för femton år sedan ingen under 25 år. Vidare hade vi för sju år sedan 7 procent bland 60-75-åringar vilket vi idag har bland 76-85-åringar där vi tidigare hade 9 procent.

För att undvika att enbart spekulera om generationseffekter har jag valt att gå vidare och fördjupat analysen av åldersfaktorn i fråga om de två Sveriges Radio-kanalerna P1 och P4 och det privata kanalen Mix Megapol. I tabellerna 4a-4c redovisas en analys av hur lyssnandet förändrats de senaste tio åren dels för fyra generationer, dels för fyra åldersgrupper. De fyra generationerna är 70-talisterna (födda 1970-79), 60-talister (1960-69) etc. De har åldrats tio år mellan 1998 och 2008 och frågan är då hur deras radiolyssnande förändrats under denna tid. Ålder avser lyssnandet för fyra åldersgrupper och frågan gäller hur lyssnandet för en åldersgrupp har förändrats.

Tabell 4A Lyssnandets förändring 1998-2008 efter generation och ålder (procentheter)

P1-lyssnande minst fem dagar per vecka			
Generation		Ålder	
70-talister	+3	20-29 år	-1
60-talister	+5	30-39 år	0
50-talister	+6	40-49 år	0
40-talister	+1	50-59 år	-4

Vi kan här se att lyssnandet på P1 tydligt ökar med stigande ålder för varje generation medan tiden ger ett minskande eller ingen skillnad i lyssnandet. Detta torde innebära att vi för P1:s del har en ålderseffekt, lyssnandet stiger med ålderscykeln, och inte en generationseffekt. Det måste samtidigt betonas att man i strikt statistisk mening inte kan tala om generationseffekt riktigt på detta sätt.

På motsvarande sätt kan vi också undersöka lyssnandet på Sveriges Radios lokalkanal P4. Även här har vi en ökning med stigande ålder med undantag för 40-talisterna. Det stämmer med olika antaganden om att människor i trettioårsåldern tenderar att bli mer lokalt orienterade. Samtidigt kan vi konstatera att den minskning av lyssnandet på P4 som skett över tid särskilt återfinns i de högre åldrarna. Inte heller här kan vi observera några entydiga generationsskillnader.

Tabell 4B Lyssnandets förändring 1998-2008 efter generation och ålder (procentenheter)

P4-lyssnande minst fem dagar per vecka			
Generation		Ålder	
70-talister	+18	20-29 år	+4
60-talister	+4	30-39 år	-8
50-talister	+2	40-49 år	-14
40-talister	-1	50-59 år	-21

Den tredje kanalen som vi skall granska är Mix Megapol. Den är särskilt intressant mot bakgrund av förväntningarna att de privata lokalradiokanaler som startade i mitten av 1990-talet och som då attraherare en yngre publik skall expandera genom att de som var omkring 20 år då tar sina lyssnarvanor med sig upp i åldrarna.

Tabell 4C Lyssnandets förändring 1998-2008 efter generation och ålder (procentenheter)

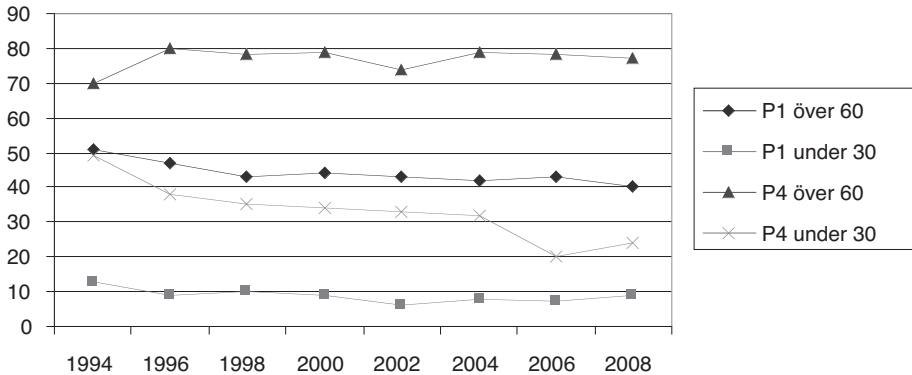
Lyssnande på Mix Megapol minst fem dagar per vecka			
Generation		Ålder	
70-talister	-3	20-29	-3
60-talister	-2	30-39	-2
50-talister	-4	40-49	-3
40-talister	-2	50-59	-2

Lyssnarmönstret för Mix Megapol över tid är svårtolkat. För kanalen är nedgången densamma för ålder och tid vilket skulle antyda att det föreligger en generationseffekt. Man skulle med andra ord vänja sig vid de nya musikkanalerna för att följa dem längre upp i åldrarna. Uppenbarligen inte som enskilda kanaler utan sammantaget som musikkanaler.

Sammantaget skulle vi alltså ha ålderseffekter i "gammelmedierna" medan vi möjligen har generationseffekter i de "nya" medierna. Vid en total nedgång i radiolyssnandet skulle detta missgynna Sveriges Radio och gynna de privata radiostationerna.

Vad som alltså är relativt nytt är att såväl Radio Rix som Mix Megapol når allt högre upp i åldrarna (se tabell 3). Detta är något som skett under 2000-talet och som förmodligen är innehållsrelaterat genom att fler inslag med musik blandas med tal. Men samtidigt är mönstren osäkra för musikkanalerna och tidsspännet kort.

För Sveriges Radios del kan förändringarna delvis åskådliggöras i diagram 1 där jag särskiljer personer över 60 år och personer under 30 år samt kanalerna P1 och P4.

Figur 1 Olika åldrars lyssnande minst en gång per vecka på P1 och P4 från 1994 till 2008 (procent)

Minskningen sker för P1:s del bland personer över 60 och för P4:s del bland personer under 30 år. När det gäller P4-lyssnande bland personer över 60 år utmärks det snarast av stabilitet medan en liten nedgång kan skönjas för P1:s del bland personer under 30 år.

När vi studerar frågan om minskat lyssnande på olika kanaler måste vi hela tiden hålla i minnet att vi har en total minskning i radiolyssnandet samt ett lyssnande på färre kanaler. Den paradox det innebar att när vi fick fler kanaler att lyssna till så valde vi att lyssna till färre. Och när vi i viss mån kombinerar kanaler så kombinerar vi i huvudsak talade kanaler med talade kanaler – som P1 med P4 – vilket gäller för äldre personer och musikkkanaler med musikkkanaler vilket gäller för de yngre.

Tabell 5 Andel personer som lyssnar på en två eller fler kanaler minst tre gånger på vecka i procent av samtliga 1996, 2006 och 2008

Antal kanaler	1996	2006	2008
0	17	25	20
1	34	35	40
2	27	25	24
3	12	9	8
4	6	4	5
5	4	2	3
Antal	1530	1707	1686
Genomsnitt	1,7	1,3	1,4

I genomsnitt lyssnar vi numera på 1,4 kanaler om vi lyssnar minst tre gånger per vecka. Ser vi till det dagliga lyssnandet sjunker siffran något. Men den för radion

allvarliga siffran är andelen som inte lyssnar på någon kanal. Vi har här ca 20 procent som inte lyssnar på någon kanal minst tre gånger per vecka, en siffra som är högre om vi ser till det dagliga lyssnandet och som framför allt gäller ungdomar.

Tabell 6 Andel personer i olika åldrar som inte lyssnar någon gång per vecka, 2008 (procent)

	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85
2008	39	30	28	24	16	17	16	19

Bland ungdomar mellan 15 och 19 år är det hela 39 procent som inte lyssnar någon gång ens per vecka. Men siffran är också ganska hög bland äldre personer. Den intressanta frågan är då vad de gör istället för att lyssna på radio eftersom det ju också går att kombinera radio med annan verksamhet?

Hur lyssnar man på radio?

Som nämndes tidigare är ett av problemen med själva frågan om radiolyssnande att människor kan ta del av olika radioprogram i olika ”apparater”. Sedan tidigare vet vi att bilradion svarat för ungefär en tredjedel av radiolyssnandet därför utökade vi frågan i föreliggande studie med persondator, mobiltelefon och Mp3-spelare.

Tabell 7 Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande ”apparater”, 2008 (procent)

Teknik	Dagligen	5-6 dag/v	3-4 dag/v	1-2 dag/v	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	43	8	9	10	14	16
Bilradio	26	13	15	14	15	16
Persondator	2	1	3	5	21	67
Mobiltelefon	2	1	2	3	14	78
Mp3-spelare	1	1	1	2	9	87

Det visade sig att andelen som dagligen tar del av radio via dator, mobiltelefon och Mp3-spelare är mycket liten och att lyssnandet klart domineras av den traditionella radioapparaten – som visserligen kan se mycket olika ut numera – och bilradion. Däremot kan vi också se att samtliga alternativ används om än inte regelbundet. Inte heller bland unga människor är det dagliga lyssnandet i dessa apparater särskilt omfattande. Fyra procent av unga mellan 15 och 30 år säger sig dagligen lyssna på radio via persondator, lika många via mobiltelefon och tre procent via Mp3-spelare.

Det är alltså 11 procent som lyssnar på radio via persondator någon gång per vecka. Därför kan det vara av intresse att se vilka kanaler de tar del av.

Tabell 8 *Andel personer i olika åldersgrupper som lyssnar på respektive radiokanal på nätet minst någon gång per vecka*

Kanal	15-30	31-60	61-75
P1	4	3	2
P2	1	6	0
P3	10	3	1
P4	6	3	3
Rix	7	1	0
Megapol	4	1	0
NRJ	2	0	0
Lugna	3	1	0
Voice	2	0	0
Närradio	2	0	0
Antal	318	817	403

Det är naturligtvis de yngre som främst lyssnar på radiokanaler från nätet men det sker också bland medelålders och äldre. Att P3 får så höga siffror torde bero på att P3 är den mest nischade musikkanalen. Samtidigt måste vi påpeka att det trots allt är mycket låga siffror för nerladdning av radiokanaler från nätet i och med att siffrorna gäller minst någon gång per vecka.

Minskat bland yngre

Den viktigaste slutsats vi kan dra av årets undersökning är att radiolyssnandet fortsätter att minska, även om det just i år är en liten uppgång totalt, och att det främst minskar bland yngre människor. Det var ju dessa man skulle erövra till radion när man 1993 från de privata lokalradiostationerna satsade på populärmusik. Inte nog med att man inte lyckats nå upp till ens 10 procents dagligt lyssnande utan lyssnandet minskar också.

Men även från Sveriges Radios sida verkar man inte riktigt veta vad man skall ha radion till. Det är trots allt Sveriges Radios kanaler som sammantaget minskat mest. Eftersom de lokala privata kanalerna minst av allt är lokala förfaller det märkligt med den av Sveriges Radio styvmoderliga behandlingen av P4 som ju är den mest populära kanalen medan man kan undra hur det skall bli med P2 vars sottdöd närmar sig.

Det förefaller dessutom vara så att lyssnandet är en effekt av ålder för Sveriges Radios kanaler på så sätt att lyssnandet på P1 och P4 ökar med stigande ålder och inte en generationseffekt. Generationseffekt har vi möjligen i lyssnandet på musikkanalerna.

Att nätet skulle vara en räddning för radiolyssnandet förefaller vara klart överdrivet. Den gamla radioapparaten och bilradion förefaller hålla ställningarna och nätet använder vi nog i huvudsak till annat än att lyssna på radio.

Referenser

Mediebarometern 2007 (2008) Göteborg: Nordicom- Sverige, Göteborgs universitet

Mediebarometern 2008 (2009) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet

Djerf-Pierre, Monica & Weibull, Lennart (2001): Spegla, granska, tolka. Prisma, Stockholm 2001.

ANVÄNDARE I WEBBJOURNALISTIKEN

ANNIKA BERGSTRÖM

Det senaste decenniets medieutveckling bidrar till att stärka medborgarnas möjligheter till deltagande på mediearenan och i den demokratiska processen (se t.ex. Gillmore, 2004; Strömbäck, 2000). Den interaktiva webbens tjänster och möjligheter karaktäriseras bland annat av friheten att dela innehåll och att delta. Användarskapat innehåll finns både inom och vid sidan av den traditionella journalistiken. Med teknikens hjälp har möjligheten till interaktivitet mellan medieproducent och -konsument förändrats (Chung, 2007; Hujanen m.fl., 2004). Det är inte längre redaktören eller journalisten som är den självklara producenten, alla kan publicera innehåll på nätet. Men även om alla som vill kan göra sin röst hörd kan det vara svårt att få uppmärksamhet. De traditionella medieföretagen har, i Sverige, fortfarande en stark ställning på webben och är de som oftast får stort genomslag (se t.ex. Bergström, 2005). Här finns många gånger den största potentialen att få ut sitt budskap.

Det visar sig att konsumentinflytandet i den journalistiska produktionen förvisso har ökat men produktionsprocessen och -resurserna kontrolleras i hög grad av någon annan än konsumenten. Många medieproducenter är ovilliga att skapa tillämpningar som ger användaren kontroll (Gillmore, 2004; Thurman, 2008). Det handlar oftare om att låta användarna reagera på befintligt innehåll än att skapa eget och det är vissa typer av innehåll som exempelvis bilder som i första hand efterfrågas av redaktörerna medan man är mindre villig att ge publiken inflytande över nyhetsprocessen (Hedman, 2009; Örnebring, 2008). Skälen till denna motsträvighet finns på en skala mellan det juridiska ansvaret till undergrävande av journalistrollen (se t.ex. Bergström, 2008a)

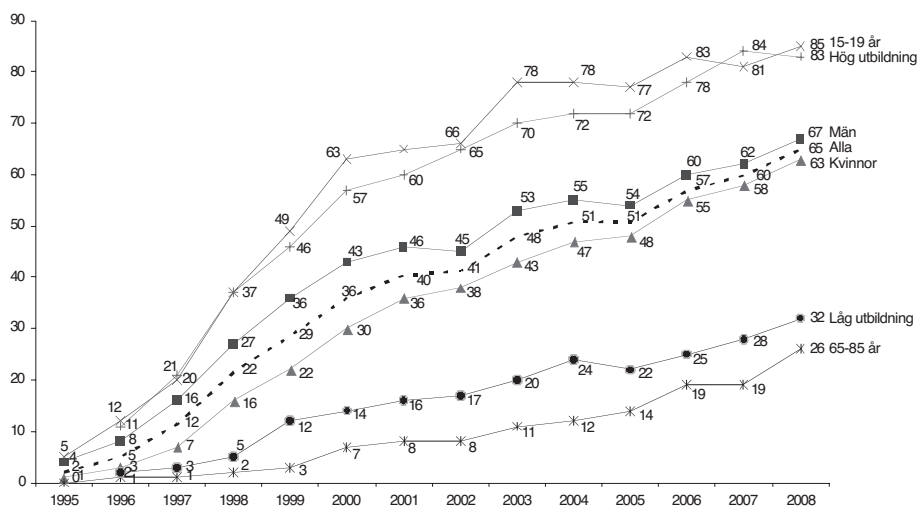
Internationellt sett kan konstateras att en minoritet av användarna vanligtvis står för en oproportionerligt stor del av innehållet. Rent allmänt är det fler unga som bidrar med olika typer av innehåll och uppladdning av musik och videor är mest förekommande. Kvinnor tycks vara mer aktiva i sociala sammanhang medan män deltar i större utsträckning i debatter och strategiska spel (Limonard, 2007; Nielsen, 2006).

Det här kapitlet har för avsikt att studera i vilken utsträckning användarna faktiskt bidrar på journalistiska arenan. Vem bidrar och med vilken typ av innehåll inom ramen för nyhetsajternas publicering? Kapitlet inleds med en kort uppdatering av den generella internetanvändningen.

En växande användarskara

Andelen regelbundna internetanvändare – flera gånger i veckan – är stadigt ökande. I 2008 års mätning är det två tredjedelar av den vuxna befolkningen som använder nätet regelbundet (figur 1). Efter ett par års blygsam utveckling ser vi återigen en kraftigare ökning: från 62 procent 2007 till 67 hösten 2008. Uppgången har flera förklaringar. Dels pågår fortfarande bredbandsutvecklingen och tillgängligheten ökar både i termer av fysisk anslutning och förmånliga priser och hastigheter för hushållen. Dels blir nätet mer och mer tillgängligt via andra plattformar än datorn, och via trådlösa uppkopplingar. Demografin ändras också och de digitala generationerna utgör en ökande andel av befolkningen.

Figur 1 Användning av internet flera gånger i veckan i olika grupper, 1995-2008 (procent)

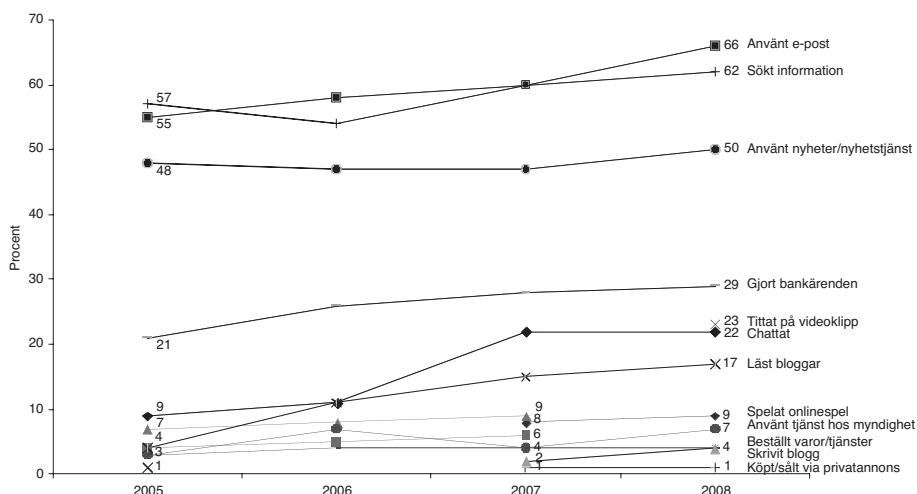

Även om utvecklingen av internetanvändning går stadigt uppåt kvarstår de sedan länge kända skillnaderna mellan yngre och äldre och mellan låg- och högutbildade. Den beskrivna utvecklingen äger rum är alla grupper vilket gör att skillnaderna inte tenderar minska annat än mycket långsamt. Bland unga är drygt åtta av tio regelbundna användare jämfört med knappt tre av tio bland pensionärerna. Pensionärsgruppen är emellertid den grupp som ökar mest. En fördjupad analys visar att det framför allt är nyblivna pensionärer i åldrarna 65-69 som bidrar till uppgången. Internetanvändarna blir med tiden pensionärer. Användningen är också betydligt mer utbredd bland hög- än bland lågutbildade. Utbildning är emellertid starkt kopplad till ålder, och en analys av internetanvändningen bland lågutbildade i

olika åldrar visar att drygt 80 procent av ungdomarna i åldrarna 15-19 är regelbundna användare, medan nivån för lågutbildade pensionärer är 16 procent.

I stort sett alla verksamhetsområden i samhället finns idag representerade på nätet i olika form och omfattning. Användarna flyttar allt fler av sina angelägenheter till nätet och användningen blir allt mer avancerad i takt med ökad kompetens och webbplatsutveckling. Detta avspeglar sig i ökad användning på en rad områden (figur 2). Ökningarna påverkar dock inte rangordningen mellan de användningsområden som mäts i undersökningen. E-post och allmän informationssökning dominerar genomsnittssvenskens internetvardag. Även nyheter lockar hälften av befolkningen till nätet varje vecka.

Figur 2 Användningsområden minst en gång varje vecka för internet, privat användning, 2005-2008 (procent av befolkningen)

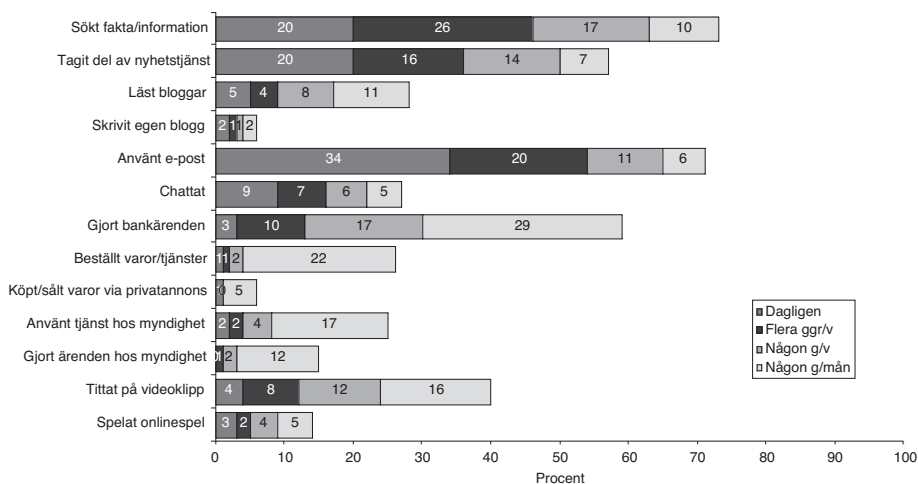

På uppgående är bloggar – både läsande och skrivande. Det är fortfarande relativt små andelar av befolkningen som ägnar sig åt bloggar varje vecka – 17 procent anger att de läser och 4 procent att de skriver – men mellan 2007 och 2008 har andelen bloggskrivare dubblerats. I 2008 års SOM-undersökning mättes för första gången tittande på videoklipp, vilket ungefär en fjärdedel av svenskarna ägnar sig åt varje vecka. Övriga användningsområden i undersökningen är i stort sätt oförändrade relativt året innan.

Användningsområdenas olika karaktär gör att veckomättet som figur 2 bygger på inte alltid är det mest rättvisande. I figur 3 framgår tydligt att till exempel bankärenden, inköp och myndighetstjänster och -ärenden är utbredd men är sådant som görs mer sällan. Det framgår också tydligt att bloggskrivandet är något som görs

med hög frekvens, andelen sällananvändare är liten. Informationssökning, e-post och nyheter är också frekventa användningsområden. Dessa områden gynnas således av veckomättet medan de förra missgynnas.

Figur 3 Användningsområden för internet, privat användning, 2008 (procent av befolkningen)

Sedan internet gjordes tillgängligt för allmänheten i mitten av 1990-talet har användningen sett olika ut i olika grupper. Självklart speglas de skillnader som uppvisades när det gäller generell användning även i de olika användningsområdena (tabell 1). Det mesta är mer utbrett bland unga än bland äldre, bland högutbildade än bland lågutbildade. Det finns emellertid några områden där de allra yngsta – 15-29-åringarna – utmärker sig. Det gäller framför allt de mer nöjesinriktade områdena som titta på videoklipp, spela onlinespel och chatt. Även både blogggläsning och bloggskrivande är typiska ungdomsområden.

Undersökningen visar på en allt bredare spridning av nätet och en allt mer diversifierad användning. Det finns naturligtvis användningsområden bortom de som mäts i SOM-undersökningen, ett stort sådant är den så kallade sociala användningen på sajter som Facebook, Twitter, YouTube med flera. Förra årets undersökning innehöll frågor kring detta (se Bergström, 2008b) och denna och andra undersökningar visar på en tydlig ungdomsanvändning även här. Mognaden för nätet är hög i Sverige. Vi har många användare, en varierad användning och många verksamheter finns representerade online. Mognaden i kombination med nya applikationer gör att tidigare avgränsade områden smälter samman och gränser mellan aktörer suddas ut när t.ex. PR bedrivs på sociala nätverkssajter och bloggar blir en allt vanligare källa i nyhetsmedier. Den digitala generationen börjar växa upp och

de digitala vanor som hittills i hög grad varit nöjesinriktade kan förmodas ändra karaktär när de digitala infödingarna går in i vuxenlivet.

Tabell 1 Användningsområden för internet minst någon gång varje vecka i olika grupper, 2008 (procent)

Användningsområde	Alla	Kön		Ålder				Utbildning			
		Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög
Sökt information/fakta	62	60	65	84	81	59	26	28	66	74	83
Tagit del av nyheter	50	46	54	70	67	45	18	24	54	60	64
Läst bloggar	17	19	15	42	20	10	5	8	21	22	17
Skrivit blogg	4	4	3	10	4	3	1	2	5	4	4
Tittat på videoklipp	23	16	30	62	28	11	2	13	30	27	20
Spelat online-spel	9	6	12	25	8	5	1	7	11	10	6
Använt e-post	66	66	65	84	84	64	29	31	66	78	89
Chattat	22	22	22	70	23	9	2	12	30	25	19
Beställt varor/tjänster	4	3	4	5	5	3	1	2	4	5	4
Köpt/sålt varor via priv.ann.	1	1	2	2	1	2	1	1	2	2	1
Gjort bankärenden	29	27	32	37	35	29	16	12	31	40	37
Använt tj hos kommun/ mynd	7	9	6	8	11	8	2	3	4	7	16
Gjort ärenden hos kommun/myndighet	4	4	3	3	5	4	1	2	3	4	6
Antal svar	3185	1730	1529	553	1016	922	768	737	1033	676	739

Användarskapat innehåll

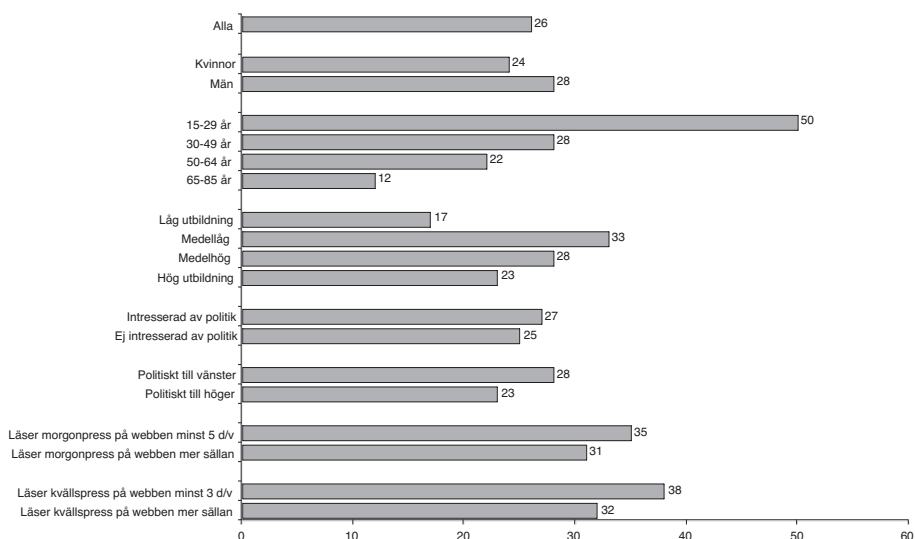
Interaktivitet är en av grunderna i användarskapat innehåll. Det finns olika grader och tillstånd av interaktivitet. Man kan exempelvis bedöma den utifrån kommunikationens riktning och mottagarens möjlighet att kontrollera kommunikationsprocessen. Vanligast är ett slags monolog där kommunikationen är enkelriktad och mottagarens kontrollmöjligheter är små. Det handlar om interaktion mellan människa och teknik, som att exempelvis förflytta sig mellan webbsidor med hjälp av hyperlänkar, eller att använda förinställda tillämpningar som kommenteringsfunktioner (Rafaëli och Sudweeks, 1997; McMillan, 2002).

Inom journalistiken är ett enkelt sätt att bjuda in användarna att tillhandahålla e-postlänkar till redaktionen eller enskilda journalister. Man kan också erbjuda användarskapat innehåll genom att ställa s.k. webbfrågor vars svar kan göras till inlägg på nyhetssajten. Vissa nyhetssajter erbjuder möjligheten att kommentera nyhetsartiklar och att respondera på andras inlägg. Det kan också finnas olika typer

av forum där ämnen diskuteras. I chattmiljöer som redaktionen sätter upp kan publiken delta synkront, dvs. samtidigt. Vissa redaktioner efterfrågar användarnas ögonvittnesskildringar i bild och ibland text (se t.ex. Gillmore, 2004; Hujanen m.fl., 2004).

Medan vi vet ganska väl vilka typer av innehåll i papperstidningen som intresserar och upplevs vara viktiga (se t.ex. Strid, 2008) vet vi förhållandevis lite om hur publiken ser på det innehåll som de själva har möjlighet att bidra med. I 2008 års SOM-undersökning ställdes frågan hur viktigt man ansåg användarnas bidrag vara. Ungefär en fjärdedel anser att det är mycket eller ganska viktigt (figur 4), runt en tredjedel har ingen uppfattning i frågan, och de allra flesta anser således att användarskapat innehåll är mindre viktigt. Att en tredjedel av befolkningen överhuvudtaget inte har någon uppfattning i fråga om användarskapat innehåll tyder på att företeelsen ännu har liten förankring hos allmänheten.

Figur 4 *Inställning till användarskapat innehåll, olika grupper, 2008 (procent mycket eller ganska viktigt)*

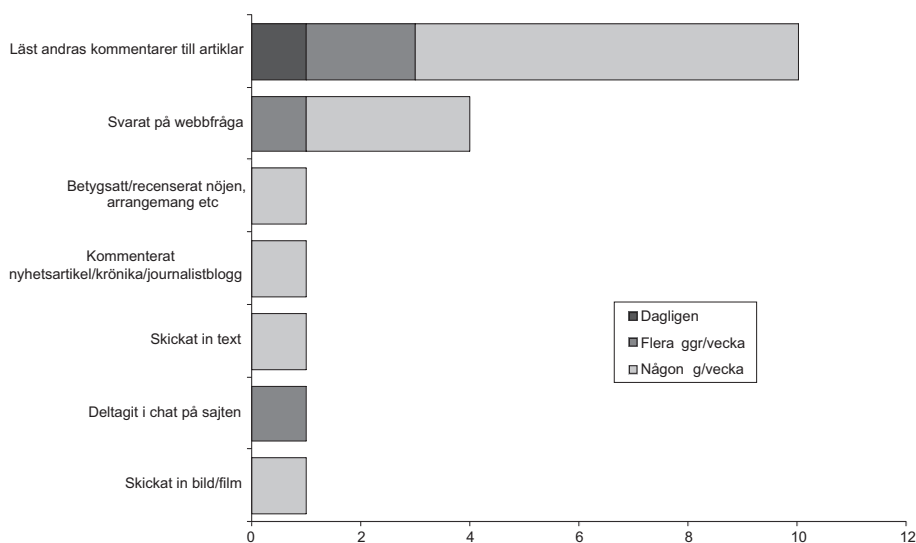

Ålder är den enskilda faktor som har störst betydelse för hur man bedömer det användarskapade innehållets viktighet. Hälften av personer under 30 år tycker att det är viktigt jämfört med drygt 10 procent av pensionärerna. Dessa ålderskillnader återspeglas också i de resultat som visas för utbildningsnivå. Män tillskriver användarnas innehåll större vikt än vad kvinnor gör. Det gör även politiskt intresserade och de som politiskt orienterar sig till vänster. Användare av närtidningar är generellt sett något mer gynnsamt inställda till användarskapat innehåll än personer

som inte så ofta besöker nyhetssajter. Skillnaderna är emellertid inte så stora och det finns inte heller några stora skillnader beroende på om man nyttjar morgontidningar eller kvällstidningar på webben.

Uppfattningar om innehåll behöver inte nödvändigtvis hänga samman med användningen av dessa. Man kan mycket väl tycka att ett innehåll är viktigt utan att för den skull själv vilja använda eller bidra. Vi har i 2008 års SOM-undersökning frågat hur ofta man har bidragit med innehåll med olika interaktivitetsgrad och som kontrolleras olika hårt. Man brukar skilja på olika grader av interaktivitet beroende på hur stor egen aktiv insats användaren har. Det finns inga knivskarpa gränser mellan hög och låg interaktivitet men som exempel på den förra kan nämnas deltagande i chat och på det senare att svara på webbfrågor. Det är den mer passiva användningen – att läsa andras material och att svara på en redan upplagd fråga – som lockar flest. Sådant som kräver ett mer aktivt deltagande lockar få. I figur 5 framgår att det frekventa deltagandet – varje vecka – är mycket lite utbrett för samtliga typer av användarskapat innehåll. Läsning av andras kommentarer, webbfrågor och chattedtagande på nyhetssajterna är sådant som en liten andel ägnar sig åt dagligen eller flera gånger i veckan. Om man ökar kravet till minst någon gång i veckan ser man att det är ca 10 procent som läser kommentarer, knappt fem procent som har svarat på webbfrågor och en procent som ägnat sig åt övrigt deltagande. Att bidra med eget text- och bildmaterial är ovanligt.

Figur 5 Bidragit med innehåll på nyhetssajter efter frekvens 2008 (procent av befolkningen)

Det kan naturligtvis vara så att nyhetssajterna inte erbjuder så många möjligheter när det gäller användarskapat innehåll. En undersökning från hösten 2008 som fokuserar på redaktionernas satsningar på läsarmedverkan visar att det användarskapade innehållet har en självklar plats på tidningarnas sajter. Det upplevs ge ökad publiklojalitet och attraktionskraft vilket i sin tur kan leda till nya intäkter. Men mycket av det användarskapade innehållet som finns idag utgörs av reaktioner på befintligt material och är i hög grad kontrollerat av redaktionerna (Hedman, 2009).

Precis som för övrig internetanvändning skiljer sig bidragandet på nyhetssajter när man jämför olika grupper (tabell 2). Återigen är det ålder som har störst betydelse – unga är mer benägna att bidra på samtliga efterfrågade punkter. Och återigen avspeglar sig detta i utbildningsnivå – medelutbildade är mer benägna att bidra med medieinnehåll, vilket sammanfaller i hög grad med gruppen unga.

Tabell 2 Bidragit med innehåll på nyhetssajter, olika grupper 2008 (procent som någon gång bidragit)

Användningsområde	Alla	Kön		Ålder				Utbildning			
		Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög
Kommenterat nyhetsartikel/ krönika/ journalistblogg	8	6	10	17	8	7	2	3	10	12	8
Läst andras kommentarer till artiklar	32	29	35	53	43	26	8	11	33	42	44
Skickat in bild/film	4	3	6	8	4	4	2	3	5	4	4
Skickat in text	6	5	7	12	7	4	1	2	7	7	6
Svarat på webbfråga	26	24	29	45	38	19	6	9	29	36	34
Deltagit i chat på sajten	5	4	7	11	7	4	1	3	4	8	5
Betygsatt/recenserat nöjen, arrangemang etc.	12	10	14	26	15	7	2	5	14	13	14
Antal svar	1661	888	773	298	519	453	391	383	535	344	367

Det finns naturligtvis andra faktorer än de traditionella demografiska som kan tänkas ha betydelse för deltagandet på nyhetssajter. En självklar sådan kan antas vara synen på det användarskapade innehållet. Man kan också tänka sig att människors nättidningsvanor har betydelse. Från statsvetenskaplig forskning vet vi att personer som deltar politiskt är mer intresserade av politik än de som inte deltar, och det är rimligt att anta att detta skulle gälla även deltagande i journalistiska sammanhang.

Personer som anser läsarbidrag vara viktiga är något mer benägna att själva bidra. Dessa skillnader är större för de mer aktiva typerna av användarskapat innehåll medan till exempel läsningen av andras kommentarer är förhållandevis lika utbredd

oberoende av hur man bedömer vikten av den här typen av innehåll (tabell 3). Nätnyhetsanvändarna är, föga förvånande, mer frekventa att bidra med material på sajterna än personer som endast mer sporadiskt använder nätnyheter. Politiskt intresse har viss betydelse i frågan så till vida att det är något vanligare med bidrag i olika former från politiskt intresserade personer.

Tabell 3 Bidragit med innehåll på nyhets sajter beroende på uppfattning om vikten av användarskapat innehåll, nättidningsvanor och politiskt intresse 2008 (procent som någon gång bidragit)

	Synen på läsarbidrag		Nättidningsvanor				Politiskt intresse	
	Mkt eller ganska viktiga	Ej viktiga	Morgon-tidn 5-7 d/v	Morgon-tidn mer sällan	Kvälls-tidn 3-7 d/v	Kvälls-tidn mer sällan	Mkt eller ganska intr	Ej intr
Kommenterat nyhetsartikel/krönika/ journalistblogg	15	10	17	11	13	12	11	5
Läst andras kommentarer till artiklar	54	42	66	41	60	43	38	26
Skickat in bild/film	9	6	11	5	8	5	4	4
Skickat in text	12	6	11	8	9	8	7	4
Svarat på webbfråga	44	35	54	33	53	34	30	23
Deltagit i chat på sajten	12	7	10	9	10	8	6	4
Betygsatt/recenserat nöjen, arrangemang etc.	24	12	21	16	23	16	14	9
Antal svar	421	644	233	535	443	455	848	779

Denna och andra undersökningar visar på ett förhållandevis lågt deltagande från allmänheten på de journalistiska sajterna. Som nämnts kan en förklaring vara att möjligheterna att delta begränsas av redaktionerna. Om man vidgar perspektiven något så tycks det emellertid som om intresset att bidra inte bara på journalistiska sajter, utan även i andra sammanhang, är begränsat. Det användarskapade innehållet har ett förhållandevis stort läsvärde, men en liten skara vill vara med och bidra.

Slutsatser

Internet fortsätter att breda ut sig. Efter några års stabilitet när det gäller den generella internetutvecklingen ser vi återigen en uppåtgång. Allt fler gör allt mer. Användningsspektrat vidgar sig både när det gäller nytta och nöje och det är rimligt att anta att gränsen mellan de båda blir allt mer otydlig. Den typen av innehåll som

innebär ett aktivt deltagande från publiken, till exempel bloggskrivande, när inte så långt ut i befolkningen som det färdigproducerade innehållet som finns klart att konsumera.

Sedan några år finns applikationer som möjliggör för nyhetskonsumenter att bidra med innehåll på nyhetssajter. Detta förutsätter naturligtvis en vilja från nyhetsproducenterna att släppa kontrollen över delar av sajten. Forskning visar på ett måttligt intresse från redaktionernas sida och det här kapitlet har visat på ett ljummet intresse även från användarna själva. Totalt sett är det få som med någon större frekvens bidrar med texter, bilder och kommentarer på nyhetssajter. Man kan göra några olika tolkningar av detta. En sådan är att de möjligheter att bidra som erbjuds inte lockar användarna. Men även utanför den traditionella journalistiken är intresset att bidra med innehåll måttligt, varför en tolkning är att det allmänna intresset att delta på den publika webben är lågt. På producentsidan kan man skönja en viss tveksamhet och också en stor osäkerhet. Användarskapat innehåll medför andra typer av arbete, mer arbete och att man släpper kontrollen över en produkt som man har juridiskt ansvar för. Det förs en förhållandevis liten diskussion kring i vilken utsträckning de traditionella mediernas redaktioner faktiskt ska eller behöver tillhandahålla möjligheten för användarna att medverka. Resultaten visar på ett lite utbrett deltagande som främst utgör reaktioner på redan publicerat material och allt pekar mot att rollerna för producent och konsument, gränserna mellan journalister och läsare, fortfarande är mycket tydliga.

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2008a) The Reluctant Audience – Online Participation in the Swedish Journalistic Context. I *Westminster Papers in Communication and Culture*, maj 2008.
- Bergström, Annika (2008b) Web 2.0 – Om deltagande online. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar. Trettioåtta kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet, rapport nr 44.
- Chung, Deborah Soun (2007) Profits and Perils. Online News Producers' Perceptions of Interactivity and Uses of Interactive Features. I *Convergence*, vol. 13(1).
- Gillmore, Dan (2004) *We the media. Grassroots Journalism by the People for the People*. Sebastopol-Farnham: O'Reilly.
- Hedman, Ulrika (2009) *Läsarmedverkan: Lönande logiskt lockbete. Nättidningarnas användarskapade innehåll ur ett redaktionellt perspektiv*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet. Arbetsrapport nr 56.

- Hujanen, Jaana och Pietikäinen, Sari (2004) Interactive uses of journalism: crossing between technological potential and young people's news using practices. I *New Media & Society*, vol. 6(3).
- Limonard, Sander (2007) *Business requirements and potential bottlenecks for successful new CITIZEN MEDIA applications*. Sixth Framework Programme: Citizen Media Projekt.
- McMillan, Sally J (2002) A four-part model of cyber-interactivity: Some cyber-places are more interactive than others. I *New Media & Society*, vol 4(2).
- Nielsen 2006. Participation inequality. Encouraging more users to contribute. Jacob Nielsen's Alertbox: www.useit.com/alertbox/participation_inequality.html.
- Rafaeli, Sheizaf och Sudweeks, Fay (1997) Networked Interactivity. I *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol 2(4).
- Strid, Jan (2008) Morgonpressens innehåll – vad är läst och vad är viktigt 2007? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet, rapport nr 44.
- Strömbäck, Jesper (2000) *Public journalism på svenska*. Sundsvall: Demokratiinstitutet. DMI Skrift nr 3.
- Thurman, Niel (2008) Forum for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. I *New Media & Society*, Vol 10, pp. 139-157.
- Örnebring, Henrik (2008) The consumer as producer – of what? User-generated tabloid content in The Sun (UK) and Aftonbladet (Sweden). I *Journalism Studies*, vol.9, no. 5

LADDA NER, STREAMA, FILDELA

MARINA GHERSETTI

Den 31 januari 2008 väcktes åtal mot fyra svenskar, ansvariga för internetsajten The Pirate Bay. Sajten ansågs vara världens största sökmotor för fildening av musik och filmer. De fyra männen åtalades för förberedelse och medhjälp till brott mot upphovsrättslagen. Rättegången började i februari i år och samtliga fyra fälldes i Stockholms tingsrätt för medhjälp till upphovsrättsbrott. Tingsrätten fann att ”det med användning av The Pirate Bays tjänster förekommit fildelning av musik, filmer och datorspel” (E24 090417). Männen dömdes till ett års fängelse vardera och 30 miljoner i skadestånd. Domen överklagades.

Åtalet, rättegången och domen väckte stor uppmärksamhet i Sverige och utomlands och hela processen följdes noga av svenska medier, både på nyhetsplats och i diverse debattfora. Inte minst var diskussionerna livliga i bloggssfären där såväl journalister, jurister, mer eller mindre kvalificerade experter och förståsigpåare kommenterade affären ur såväl juridiskt, tekniskt, ekonomiskt som moraliskt perspektiv. Av inläggen som gjordes där och i tidningar, radio och tv framkom det ganska snart att kunskaperna om vad fildelning egentligen är – stöld, lån eller kopiering – varierade mycket. Och vem som gjorde vad, och hur. Dock verkade de flesta veta att det handlar om att ta del av musik, filmer, böcker eller datorspel genom internet och den egna datorn.

Allt finns där ute, på nätet. Filmer, tv-serier, privata videoklipp, musik, ljudböcker, datorspel och tidningar. Somligt måste man betala för, annat är gratis. Avsändarna är många, en stor del läggs ut av myndigheter och företag men mycket kommer från privatpersoner. Det är åtkomligt via olika program och tillämpningar, man kopierar, streamar, buffrar och fildelar. De flesta har inte koll på eller bryr sig om den tekniska termen för hur de kommer åt det de vill läsa, se eller lyssna på. De laddar ner, kort och gott.

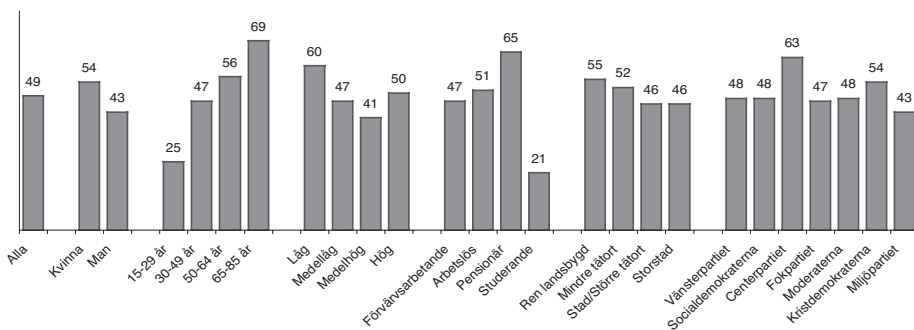
I samband med mediebevakningen av Pirate Bay-rättegången fanns uppgifter om att någonstans mellan 800 000 och 3 miljoner svenskar regelbundet laddar ner musik och film (Johansson och Sandberg 2009). Osäkerheten om hur många som tar del av olika typer av medieinnehåll via internet är med andra ord stor. De senaste nationella SOM-undersökningarna har sedan mitten av 1990-talet mätt tidningsläsning och informationssökning på nätet. Efterhand har undersökningarna byggts på med frågor som handlat om kontakter med myndigheter, bloggande och chattande, köp och försäljning av varor och tjänster på nätet. I undersökningen 2008 ställdes för första gången frågor om olika typer av nedladdning. Hur många laddar regelbundet ner innehåll från nätet och hur många avstår helt och

hället? Vilka är de, och vad laddar de ner? Finns olika användarprofiler för olika typer av innehåll?

Hälften avstår

Nästan var annan svensk mellan 15 och 85 år, eller 49 procent, uppger att han eller hon *inte* har laddat ner innehåll från internet under de senaste 12 månaderna.¹ Kvinnor uppger detta i högra grad än män (54 respektive 43 procent) och äldre i betydligt högre grad än yngre. Bland dem som är 15 till 29 år gamla är det endast var fjärde (25 procent) som inte laddar ner från nätet, och bland studerande – som huvudsakligen faller inom samma åldersgrupp – var femte (21 procent). Motsvarande uppger hela 69 procent av personer mellan 65 och 85 år att de inte laddar ner och andelen bland dem som säger sig vara pensionärer är 65 procent. I sistnämnda gruppen ingår även sjukpensionärerna. Vidare är det fler som inte laddar ner bland lågutbildade (60 procent) och högutbildade (50 procent) än bland de med medellag, det vill säga gymnasium eller folkhögskola, och medelhög, det vill säga eftergymnasial eller påbörjad högskoleutbildning (47 respektive 41 procent). Nedladdning verkar dessutom främst vara ett storstadsfenomen. Något fler än hälften av de som bor på ren landsbygd och i mindre tätort (52-55 procent) uppger att de inte laddar ner, medan knappt hälften uppger samma sak i städerna (46 procent). Det finns också vissa skillnader mellan vilken partipreferens man har. Flest som inte laddar ner finns bland Centerpartiets sympatisörer, 63 procent, medan lägsta andel finns bland dem som sympatiserar med Miljöpartiet, 43 procent.

Figur 1 Andel som uppger att de inte laddar ner medieinnehåll från nätet 2008 (procent)

Som framgår av åldersmönstret finns det inte oväntat ett samband mellan nedladdning och tillgång till internet och bredband i det egna hushållet (jfr Annika Bergströms artikel i denna volym). Bland dem som saknar denna typ av medieteknik

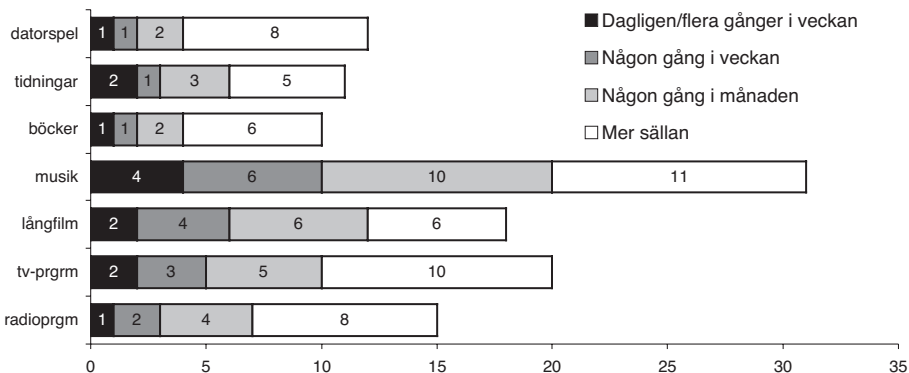
uppgger 73 respektive 71 procent att de inte laddat ner från nätet, medan motsvarande andelar bland dem som har internet och bredband i bostaden är 47 och 44 procent.

Ett visst förbehåll måste göras vid tolkningen av dessa siffror. Uttrycket ”att ladda ner” används ofta synonymt med att ta del av innehåll på nätet, från att läsa en tidning online till att spara filer på egen dator. I strikt mening är det bara i det senare fallet som material har laddats ner, det vill säga att en kopia har sparats på egen hårddisk. Men det är inte sannolikt att alla som svarat på SOM-frågan om nedladdning av medieinnehåll till exempel gjort någon skillnad på att se tv online, som program på SVT Play eller Youtube, och nedladdning av program genom sökmotorn The Pirate Bay.

Nedladdning kan vidare vara laglig eller olaglig. Medieinnehåll som är kostnadsfritt, som en hel del myndighetsinformation, utredningar och offentliga rapporter, är lagligt att ladda ner och kopiera till egen dator. Annat innehåll måste man betala för att ta del av. Genom så kallad fildelning eller bittorrent-teknik är det däremot enkelt att även ladda ner upphovsrättsskyddat material som vissa tv-program, långfilmer, ljudböcker och musik gratis. SOM-undersökningen mäter därför inte i vilken utsträckning laglig respektive olaglig nedladdning skett. Eller om människor har tagit del av medieinnehållet genom att ladda ner, streama eller läsa det direkt på nätet. Undersökningen mäter endast vilka typer av medieinnehåll som personerna själva anser sig ha laddat ner och hur ofta de gjort så.

Musik och tv-program vanligast

SOM-undersökningens fråga om nedladdning skiljer på sju olika typer av medieinnehåll: datorspel, tidningar, böcker, musik, långfilm, tv-program och radioprogram. Bland dessa är musik det innehåll som flest laddar ner, 31 procent gör detta minst någon gång under en 12-månadersperiod. Var tionde svensk (10 procent) gör det minst någon gång i veckan, var femte (20 procent) minst någon gång i månaden. Merparten av den musik som ligger på nätet är upphovsrättsskyddad, det vill säga att man måste betala för att få lyssna till den. I vilken utsträckning musik laddas ner olagligt, alltså utan att några avgifter betalas, går som redan sagts inte att utläsa av dessa siffror. Det finns en rad streamade musiktjänster som tillhandahåller musik mot betalning, som iTunes och Spotify, men det finns också ett mycket stort och illegalt utbud av gratis musik. Mycket tyder på att den illegala nedladdningen har minskat efter att Ipred-lagen trädde i kraft den 1 april 2009. Den gör det möjligt för rättighetsinnehavare att spåra misstänkta olagliga fildelare, anmäla dem för brott mot upphovsrätten och kräva skadestånd. Till exempel uppgav InProdicom, som levererar musik till många svenska online- och mobilmusiktjänster, till TT att deras försäljning ökat med 100 procent sedan Ipred-lagen infördes (E24 090409). Och i en undersökning som Spotify gjort bland sina egna användare uppgger 95 procent att de minskat eller helt upphört med illegal nedladdning av musik (Rapport 090531).

Figur 2 Nedladdning av olika medieinnehåll/medietyper 2008 (procent)

Näst vanligast är att ladda ner tv-program. Av de 20 procent som gjort det någon gång under de senaste 12 månaderna har hälften utnyttjat möjligheten minst någon gång i månaden, medan resten har gjort det mer sällan. Mycket av det tv-innehåll som finns på internet är gratis. Många tv-bolag erbjuder ett stort programutbud på nätet. En undersökning från analysföretaget Mediavision redovisad i maj 2009 visar att 3,1 miljoner personer (44 procent) mellan 17 och 65 år tittade på webb-tv under april månad (E24 090512). Det är en ökning på 15 procent jämfört med samma period året före. De flesta svenska tv-kanaler har under senare år gjort stora satsningar på nätet. SVT har lanserat en ny version av SVT Play och TV4 har utökat sitt utbud av gratisprogram. Kanal 5 och TV3 har uppdaterat sina webbplattformer och TV6 var, enligt nättidningen E24, först ute med en amerikansk dramaserie. Mediavisions mätning visar också att Youtube fortfarande är den sajt som flest svenska tittare går in på (59 procent), men att SVT Play är nästan lika populär (57 procent). Förutom den webb-tv som är kostnadsfri finns ett antal sajter som gör det möjligt att genom olaglig fildelning ladda ner hela tv-serier.

Nästan lika vanligt som att ladda ner tv-program från nätet är det att ladda ner långfilm. Sammanlagt 18 procent av svenskarna gör det någon gång under året, en tredje del av dessa (6 procent) gör det minst någon gång i veckan. De flesta företag som erbjuder långfilmer på webben gör det mot en avgift, oftast med ett styckpris för varje film som laddas ner. Liksom för musik så finns av upphovsrättsliga skäl lite film som är kostnadsfri. Mycket tyder därför på att en stor del av filmtittandet över nätet handlar om olagligt nedladdade filmer. Genom bland annat effektiva sökmotorer är dessutom utbudet av filmer många gånger större än det betaltjänsterna erbjuder. Tidigare SOM-undersökningar har visat på en ökad nedladdning av film. Särskilt kraftig var den bland internetanvändare där nedladdningen steg från 10 procent 2005 till 20 procent 2006 (Antoni 2007). Nedladdningen planade ut 2007 och låg då på 17 procent men har ökat svagt igen till 19 procent under 2008

(Ghersetti 2008). Här ska man komma ihåg att SOM-mätningarna genomfördes innan Ipred-lagen infördes. Det finns uppgifter om att även den olagliga nedladdningen av film har minskat sedan dess. Butiksdatasystemet Boxnet uppger att dvd-försäljningen ökat med 20 procent i april i år (pcforall 090430). Om detta är en tillfällig ökning eller ett tecken på att Ipred-lagen även på sikt kommer att leda till minskad olaglig nedladdning av upphovsrättsskyddat material återstår att se.

När det gäller nedladdning av radioprogram, datorspel, tidningar och böcker är andelen av svenskarna som uppger att de gör detta någorlunda regelbundet, det vill säga minst någon gång i månaden, mycket låga. Sju procent uppger att de laddar ner radioprogram och tidningar och endast 4 procent att de laddar ner datorspel och böcker så pass ofta. För tidningarnas del handlar det sannolikt om prenummerade e-tidningar, vilket många dagstidningar erbjuder och som inte ska förväxlas med deras kostnadsfria webb-upplagor. E-tidningar kan mot en viss ersättning laddas ner på den egna datorn eller på läsplatta och har samma utseende som papperstidningen. De kan också skrivas ut.

Den största svenska sajten för radioprogram på nätet är Sveriges Radio, som utan kostnad erbjuder ett mycket stort antal program i mp3-format. SR tillhandahåller även en tjänst som gör det möjligt att kostnadsfritt prenumerera på och ladda ner specifika program till den egna datorn eller mp3-spelaren. De flesta public service radiobolagen i Europa erbjuder liknande tjänster. Datorspel och böcker brukar däremot vara upphovsrättsskyddade och det är förknippat med en viss kostnad att ladda ner dem. Det finns därför anledning att misstänka att en del olaglig nedladdning sker just av dessa typer av medieinnehåll. Enligt förlagen själva ökade den svenska illegala spridningen av ljudböcker genom fildelning snabbt under 2008. Samma dag som Ipred-lagen trädde i kraft lämnade fem ljudboksförlag en gemensam ansökan till Solna tingsrätt om att få ut namnet bakom ett ip-nummer i syfte att avslöja vem som varit ansvarig för nedladdning av vad som påstods vara över 2000 ljudböcker (svd.se 090401).

Typiska nedladdare

Finns det då något mönster för vad olika människor laddar ner? Kan man hitta typiska nedladdare i betydelsen att människor med vissa egenskaper och intressen i högre utsträckning än andra laddar ner ett visst innehåll från internet?

För att få en bild av olika nedladdningsmönster har en faktoranalys prövats. Olika alternativa utfall har granskats. Det mest rimliga utfallet är en trefaktorslösning. Den visar på tre dimensioner i fråga om nedladdning: de som främst laddar ner tv-program, film och musik, de som främst laddar ner radioprogram och tidningar, och de som främst laddar ner datorspel och böcker. Inom den sistnämnda gruppen är sambandet något svagare än inom de två första. Nedladdningen av böcker ger det minst tydliga mönstret, sannolikt som en följd av att bok inte är något enhetligt utan att det rör sig om olika slag av böcker.

Tabell 1 Dimensioner i nedladdning av medieinnehåll från internet 2008 (faktorladdningar)

Laddat ner:	Bild och ljud	Text och tal	Spel och text
Långfilm	0,87	0,02	0,28
Musik	0,81	0,17	0,28
TV-program	0,68	0,48	0,12
Tidningar	-0,05	0,82	0,36
Radioprogram	0,40	0,78	-0,06
Datorspel	0,25	0,07	0,86
Böcker	0,35	0,34	0,52
Andel förklarad varians	32%	24%	19%

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimax rotering. Trefaktorslösning (en lösning enligt Kaiser's kriterium ger endast två dimensioner). Siffrorna anger styrkan i sambandet mellan nedladdning av olika typer av medieinnehåll. Som starkast är sambandet vid 1, som svagast vid 0. Sambandet kan vara antingen positivt eller negativt. Positivt samband anger vilka aktiviteter som laddar på samma faktor, det vill säga tillsammans bildar ett nedladdningsmönster. Negativt samband anger vilka aktiviteter som inte ingår i samma mönster.

Vilken typ av användare finns bakom de tre dimensionerna? Ett första självklart konstaterande är att ingen dimension är helt igenom homogen. Det är snarare så att spridningen på både kön, ålder, utbildning och en rad olika intressen är ganska stor för samtliga tre dimensioner. Med det är också så att vissa gemensamma drag framträder relativt tydligt.

Den första dimensionen som avser nedladdning av tv-program, långfilm och musik har som väntat ett starkt samband med intresse för de tre typerna av medieinnehåll. Det betyder att den som laddar ner film också med största sannolikhet laddar ner musik och tv-program. Analysen visar vidare att det finns ett statistiskt säkerställt samband ($-0,472$; Pearson's r) mellan denna faktor och ålder så till vida att nedladdningen avtar ju äldre en person blir. De personer som i högre utsträckning laddar ner tv-program, film och musik går också oftare på krogen, på rock- eller popkonsert, de idrottar gärna, spelar dator- och tv-spel, använder internet, hyr ofta film och går på bio. De är elever på gymnasiet eller har börjat sina högskolestudier. De har med andra ord intressen och egenskaper som i hög grad kännetecknar personer mellan 15 och 29 år. Det finns också ett signifikant samband, om än svagare ($0,116$), med kön; dubbelt så många män (19 procent) som kvinnor (9 procent) laddar ner denna typ av innehåll från nätet minst någon gång i månaden.

Den andra dimensionen, nedladdningar av tidningar och radio, har också ett samband med ålder. De som gör detta minst någon gång i månaden är i genomsnitt något äldre än i den förra gruppen, 20 till 49 år, och har högre utbildning. Det vill

säga att de har börjat sina högskolestudier eller redan har en examen. De gillar också i högre utsträckning att besöka historiska sevärdheter, gå på museum och konstutställning, och som de har stort intresse av och diskuterar gärna politik.

Den tredje dimensionen rymmer dels de som laddar ner datorspel, dels de som laddar ner böcker. Här finns visserligen ett samband mellan intresset för de båda typerna av medieinnehåll, men gruppen är betydligt mer blandad än de andra två. Det enda intresse eller vana som de som laddar ner minst en gång i månaden har gemensamt är att spela dator- och tv-spel. För övrigt är spridningen relativt stor både på män och kvinnor, åldrar och utbildning.

Sista ordet inte sagt

Analysen har visat att runt hälften av alla svenskar uppger att de laddat ner innehåll från internet åtminstone någon gång om året. Bland ungdomar och unga vuxna är andelen till och med betydligt högre, särskilt för vissa typer av medieinnehåll. I vilken utsträckning det handlar om att ladda ner och spara på egen hårddisk eller ta del av materialet direkt från nätet är osäkert, liksom hur många som håller på med olaglig nedladdning. Musik, film och tv-program är de typer av innehåll som laddas ner mest. Merparten av den film och musik som ligger på nätet är upphovsrättsskyddad, det vill säga att man får ta del av den mot en viss kostnad. Precis som när man köper en skiva eller en dvd-film. Samtidigt har sökmotorer och bittorrent-tjänster gjort det möjligt att enkelt, gratis och olagligt ladda ner också material som skyddas av upphovsrätten. En rimlig slutsats är därför att en stor del av nedladdningen som sker är olaglig. Att detta är fallet bekräftas inte minst av införandet av Ipred-lagen och domen mot The Pirate Bay.

SOM-undersökningen genomfördes hösten 2008. Därför visar inte resultaten om den skärpta lagstiftningen mot olaglig nedladdning har haft någon dämpande effekt. Men andra undersökningar tyder på att så varit fallet. Internettrafiken har minskat och försäljningen av musik och filmer har ökat. Men sista ordet är ännu inte sagt om vilka begränsningar i nedladdning som svenska myndigheter får och kan lagstifta om. Problematiken rör bland annat stora frågor som upphovsrätt, ny teknologi, ett fritt internet och personlig integritet, som nu också lyfts upp på europeisk nivå. EU-parlamentet röstade i början av maj i år igenom att ingen ska kunna stängas av från nätet utan ett domstolsbeslut i frågan, vilket genast försvårar Ipred-lagens tillämpning. (DN.se 090328, E24 090512). För flera av de svenska riksdagspartierna står ett fritt internet och upphovsrätt på agendan inför valet till EU-parlamentet den 7 juni. Oenigheten kring frågan är stor, inte bara mellan utan också inom partierna.

Frågan är med andra ord högaktuell när denna bok går i tryck. Om och i så fall hur lagstiftningen kommer att ändras återstår att se. Och med vilken effekt – något som kommande SOM-undersökningar kan ge svar på.

Not

- ¹ Under frågan: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna laddat ner följande från internet?* var första alternativet att kryssa i ruten för *Jag har inte laddat ner något från internet de senaste 12 månaderna*. De som gjorde så, uppmanades att gå vidare till nästa fråga i formuläret.

Referenser

- Antoni, Rudolf (2007): Morgondagens publik. I Holmberg, Sören och Weibull Lennart (red): *Det nya Sverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2009): Användare i webbjournalistiken. I Holmberg, Sören och Weibull Lennart (red): *Svensk höst*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ghersetti, Marina (2008): Mera film – men inte på bio. I Holmberg, Sören och Weibull Lennart (red): *Skilda världar*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, Frida och Sandberg, Malin (2009): *Med vind i seglen*. Projektarbete i journalistik. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Artiklar

- Billner, Amanda: Laglig nedladdning ökar kraftigt. (www.E24.se, 090409).
- Boström, Håkan: EU: Slaget om internet. (www.DN.se, 090329).
- Börtz, Torun: Frankrike röstar för fildelningslag. (www.E24.se, 090512).
- Dunér, Hanna: SVT tar in på Youtube. (www.E24.se, 090512).
- Ipred-lagen skrämmer till laglighet. (*Rapport*, 090531).
- Johannisson, Emma: Första IPRED-fallet i rätten. (www.svd.se, 090401).
- Sokolow, Irene: Alla fyra fälls i Pirate Bay-målet. (www.E24.se, 090417).
- Thors, Andreas: Ipred får dvd-försäljning att skjuta i höjden. (www.pcfforall.idg.se, 090430).

MOBILANVÄNDNINGENS TILLTAGANDE KOMPLEXITET

GÖRAN BOLIN

Det svenska medielandskapet må ha präglats av höststämning under den senare delen av året 2008, men på mobilfronten är det snarast fråga om våryra. Nya modeller lanseras ständigt, med ständigt nya funktioner för den teknikintresserade. Sålunda förändras också svenskarnas mobilanvändningsmönster, om än inte i samma snabba takt som mobiltillverkarna lanserar nya modeller, med nya kommunikativa finesser. Under de senaste åren har såväl Apple, Sony Ericson som Nokia lanserat modeller som alltmer börjar likna laptop-datorer i prestanda och uppkopplingsmöjligheter, både via 3G-nätet och via trådlöst bredband. Med ökade storlek på mobilernas displayer, och parallellt med att det nu även lanseras nya små laptop-modeller minskar skillnaderna mellan mobil och dator. Även prismässigt är det idag små skillnader mellan mini-laptops och dyrare mobiler.

Samtidigt lanseras också specialmobiler anpassade t.ex. för den aktive e-postaren (Thoresson 2009a). Här är det tydligt att mobilen anpassas och individualiseras för de specifika behov som vissa användargrupper har. I det följande ska sådana specifika mönster kartläggas, baserat på 2008 års SOM-undersökning. Vilka typer av användning kan vi skönja bland mobilinnehavarna? Vilken roll spelar ålder, generation och kön för mobilanvändningen? Och hur förhåller sig användningsmönster etablerade i "gammelmédierna" press, radio och tv till de nya funktioner som mobilen erbjuder?

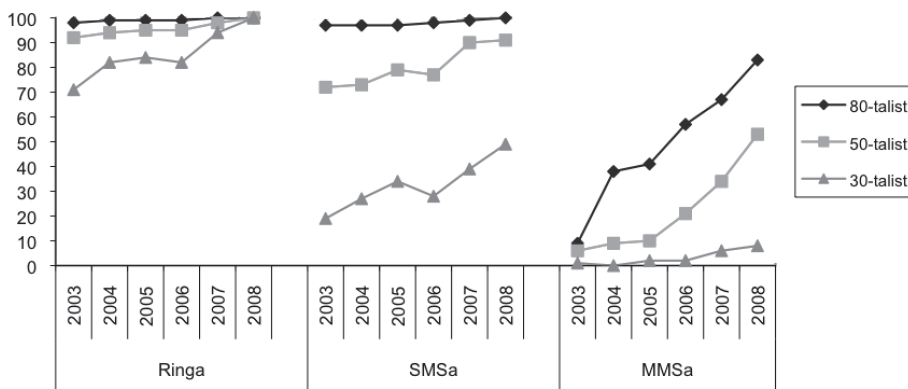
Mönster i generationsanvändning

Innehav av mobil är i stort sett heltäckande i Sverige, och det är bara bland vissa av de äldsta man kan finna grupper som saknar mobiltillgång. Däremot skiljer det sig avsevärt i hur man använder mobilen, och här finns även tydliga generationsskillnader. Några av dessa generationsskillnader framgår av Figur 1 nedan, där tre generationers användning av de vanligaste mobilfunktionerna redovisas.¹

Här är det tydligt att det finns betydande glapp mellan generationerna vad gäller förhållningssätt till mobilens olika kommunikationsmöjligheter: det talbaserade ringandet, det textbaserade SMSandet och det multimediala MMSandet. I figuren har användning definierats som användning över huvud taget, och det kan till exempel noteras att i början av mätperioden var det ungefär 30 procent av de som hade mobil i 1930-talsgenerationen som inte använde mobilen över huvud taget, inte ens för att samtala genom. Idag använder alla innehavare mobilen för att prata,

men när det gäller att SMSa och MMSa finns det tydliga generationskillnader. Vad gäller textning har mellangenerationen snart lika hög användningsfrekvens som den yngsta 1970-talsgenerationen, medan de äldsta, 1930-talisterna, befinner sig på en betydligt lägre nivå av användningsgrad. Och ser vi till multimediehantering genom MMS så är det den yngsta generationen som är tydligt i framkant vad gäller användning – men mellangenerationen ökar också stadigt, om än från en lägre nivå. På ett övergripande plan är således generationstillhörigheten en av de mest definierande vad gäller sättet att använda mobilen. Den andra dominerande faktorn har genom åren visat sig vara könstillhörighet, där det är män i arbetsaktiv ålder som är de stora ringarna, medan kvinnorna är de som textar mest.

Figur 1 Ringande, SMSande och MMSande 2003-2008 (procent)

Kommentar: Respektive generation är konstruerad av dem som är födda år 1-7 inom varje kohort, dvs. 1931-7, 1951-7 och 1981-7. Användning här definierad som användning över huvud taget.

Mot bakgrund av denna övergripande bild ska jag i det följande mer i detalj redovisa och kort diskutera vissa särdrag i mobiltillgång och –användning, med ett särskilt fokus på köns- och ålders/generationsfaktorernas inverkan. Jag kommer att börja med att redovisa tillgång till teknik och funktioner, för att därefter redovisa hur dessa används.

Tillgång och användning

Tillgången på mobiler är som redan nämnts mycket god i den svenska befolkningen: 94 procent av svenskarna säger sig ha egen mobil, vilket faktiskt är en procentenhet lägre än SOM-undersökningen 2007. Enbart innehav säger dock inte så mycket, utan det är också viktigt att se vilken typ av telefon man har som spelar

roll. De flesta nya modeller idag är 3G-mobiler, och i 2008 års SOM-undersökning har vi sökt analysera vilka som är 3G-innehavare. Detta har dock inte visat sig vara helt enkelt, eftersom det tycks vara många som inte vet om de har 3G eller ej. Förutom det faktum att många svarspersoner hoppar över frågan helt och hållet, är det drygt nio procent som explicit säger sig inte veta. Av dem som svarat är det 30 procent som uppger sig ha 3G-mobil, men den siffran ska nog användas med försiktighet. Sannolikt är det fler som har 3G-mobil, men som inte vet om det eftersom man inte efterfrågar de tjänster som 3G-tekniken stödjer (t.ex. MMS). Uppgifter om tillgången till 3G-teknik är inte heller åtkomlig i de statistik som PTS samlar in (t.ex. PTS 2009).

Bättre underlag finns det dock för att beräkna fördelningen på olika abonnemangstyper. I tabell 1 nedan redogörs för de vanligaste typerna.

Tabell 1 Fördelning av olika typer av abonnemang fördelat på kön och ålder 2008 (procent)

	Kvinna	Man	15-19 år	20-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60-75 år	76-85 år	Alla
Kontant	39	39	62	49	28	23	32	34	50	44	39
Abonnemang	49	41	33	52	61	61	50	46	36	24	45
Tjänste	14	28	0	8	25	32	34	31	11	1	21
3G	21	34	26	45	43	44	33	25	11	5	27
Antal svar	867	761	102	98	93	239	273	292	416	115	1628

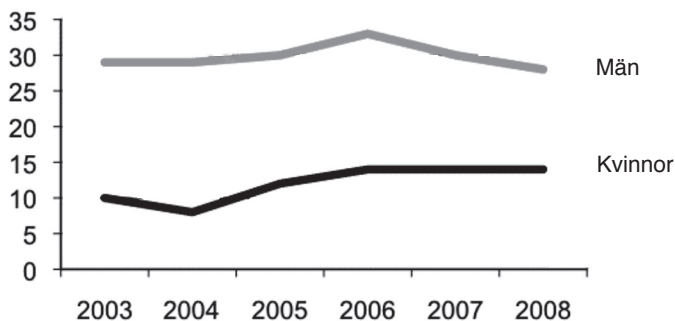
Kommentar: Det bör noteras att procentfördelningen på 3G-innehav baseras på dem som svarat på frågan och att de många interna bortfallen ligger utanför beräkningen.

De skillnader som tidigare funnits mellan könen vad gäller olika typer av abonnemang har idag förändrats något. Tidigare hade betydligt fler kvinnor än män kontantkort, men den skillnaden har idag helt utjämnats. Fortfarande är dock skillnaden i tillgången till tjänstemobil stor, även om den minskat de senaste två åren. Idag är det dubbelt så stor andel av männen som har tjänstemobil jämfört med kvinnorna. Könsmässigt är det också stor skillnad mellan män och kvinnor vad gäller tillgång till den senaste 3G-tekniken. En viss osäkerhet råder för hur svaren på denna fråga ska tolkas, dock, eftersom ungefär nio procent av mobilinnehavarna har angett att de inte vet om de har 3G eller ej. Skillnaden mellan könen är dock lika stor som förra året, om än båda könen ökat sin tillgång med fem procentenheter.

Vad gäller ålder är det föga förvånande i de arbetsaktiva åldrarna som innehavet av tjänstemobiler är som högst, framför allt mellan åldrarna 30 till 59. Och precis som tidigare är det bland männen man finner flest personer med tjänstemobil.

Glappet mellan kvinnor och män förändras dock något, vilket illustreras i figur 2 nedan.

Figur 2 Innehav av tjänstemobil uppdelat på kön 2003-2008 (procent)

I åldrarna 30 till 59 år är det ungefär hälften av männen som har denna tjänsteförman. Det minskade glappet beror dock inte på att kvinnorna ”kommer ikapp”. Snarare är det så att andelen män med tjänstemobil minskar. Förra mättillfället var första gången detta kunde skönjas, och den utjämnande trenden fortsätter, om än i relativt maklig takt.

Användning av olika mobilfunktioner

Alla nya funktioner till trots är det även i 2008 års SOM-undersökning ringande och SMSande som är de i särklass mest utnyttjade. Ätminstone om man ser till användning på daglig basis.

Tabell 2 Daglig användning av olika mobilfunktioner, efter ålder 2008 (procent)

	Samtal	SMS	E-post	Skicka bilder	Nyheter	Internet	Chat	Antal
15-19 år	79	89	3	7	2	6	3	95-96
20-24 år	82	86	9	8	6	10	6	96-97
25-29 år	82	72	3	3	3	7	0	92-93
30-39 år	78	59	10	3	4	7	1	231-236
40-49 år	79	53	5	8	3	6	2	263-265
50-59 år	68	32	6	3	1	4	1	283-287
60-75 år	42	14	2	0	0	2	0	364-376
76-85 år	21	4	0	1	0	1	0	69-81
Samtliga	65	44	5	4	2	5	1	1500-1531

På det hela taget är det ganska små förändringar jämfört med 2007 års SOM-undersökning. De som är över 50 år har börjat ringa lite mer frekvent, och vad gäller SMSandet är det en allmän ökning av ett par procentenheter, likaså vad gäller användning av internet, skicka bilder och e-post. Nytt för i år är att ”chatta” finns med som kategori, men som synes är detta inte någon daglig syssla ens för de allra yngsta.

Men hur förhåller det sig då med alla nya funktioner på mobilen – särskilt sådana som erbjuder tillgång till innehåll ifrån ”gammelmedierna” radio och tv? Många av de nya mobilmodellerna medger att man kan titta på tv-klipp. Och både SVT och TV4 utvecklar nya tjänster anpassade för mobilen, t.ex. Nyhetskanalen.se, SVT Play, m.fl. Här är det sannolikt att utvecklingen kommer att skjuta fart inom de närmaste åren om man får tolka satsningarna från dem som levererar innehåll. Åtminstone är förhoppningarna stora inom branschen (se t.ex. intervjuer med innehållsproducenter i Thoresson 2009b). Vissa typer av innehåll förefaller också mer lämpade för mobilformatet: höjdpunkter från sportsändningar, nyhetstelegram, klipp från YouTube och andra leverantörer av rörliga bilder (bland vilka även många dagstidningar ingår). Idag handlar det dock mycket om vilka system som ska gälla, och att utveckla gemensamma standarder för förmedling av de rörliga bilderna. Äger man en iPhone kan man ta del av sändningarna på Nyhetskanalen.se och YouTube, men inte av SVTs olika plattformar, eftersom dessa kräver programvaran Flash som iPhone inte stödjer. Motsvarande komplikationer finns vad gäller andra modeller i förhållande till andra leverantörer.

Att det inte är program i sin helhet man tar del av på mobilen, utan snarare klipp av olika slag, gör också att man bör tolka årets statistik vad gäller mobiltittande på TV med försiktighet, eftersom det i frågan explicit efterfrågas tittande på program. Å andra sidan är det av just det skälet troligt att det faktiska tittandet är något högre än vad statistiken i tabell 3 visar nedan.

Tabell 3 Tittande på TV-program och lyssnande på radio i mobilen 2008 (procent)

	TV	Radio
Dagligen	1	2
Någon eller några ggr/vecka	1	8
Mer sällan än en gång/vecka	3	14
Aldrig	95	76
Antal	3087	1432

TV-tittande på mobilen förefaller precis som nyhetskonsumention, internet-surfande, e-postande och chattande att vara en sällanaktivitet än så länge, och de flesta av dem

som ägnar sig åt detta gör det färre än en gång per vecka. Detta bekräftar återigen att det är de traditionella sysslorna ringande och textande som är basen för mobilanvändningen, och alla övriga applikationer är tilläggstjänster. Dessa två funktioner är ensamma förklaringen till mobilens popularitet, och sannolikt skulle mobilen vara chanslös som medium om men bort dessa två basfunktioner.

Radiolyssnande är däremot något som utnyttjas i mobilen. Förvisso avstår majoriteten av mobilinnehavarna från att lyssna, alternativt kan inte på grund av att mobilmodellen eller abonnemanget inte tillåter det. Men det är ändå sammanlagt 24 procent som åtminstone lyssnar ibland. Och en av tio mobilinnehavare lyssnar varje vecka på radio i sin mobil. Däremot är det endast två procent som lyssnar på daglig basis, vilket gör att även radiolyssnande får betraktas som en sällanaktivitet och något som sannolikt utgör ett komplement till radiolyssnande via andra plattformar (vanlig radio eller web-radio). Detta bekräftar av det faktum att det är fler som kombinerar dator- och Mp3-lyssnande med mobillyssnande än bland dem som lyssnar på de mer konventionella plattformarna vanlig radioapparat och bilradio, vilket framgår av tabell 4 nedan.

Tabell 4 Lyssnande på radio i mobilen och i andra plattformar bland mobilinnehavare 2008 (procent)

	Mobil-lyssnande	Antal
Radioapparat	25	1211
Bilradio	25	1251
Persondator	46	495
Mp3-spelare	62	218

Kommentar: Lyssnande avser här lyssnande över huvud taget, utan hänsyn tagen till hur frekvent lyssnandet är.

Som synes avviker inte radioapparatlyssnarna eller bilradiolyssnarna från genomsnittslyssnandet: det är lika många procent bland dessa som det är bland alla svarande (dvs. 25 procent). Däremot är det betydligt fler av dem som lyssnar på dator och Mp3-spelare som också lyssnar på radio i mobilen. Här kan man således tala om att det finns en typ av radiolyssnare som sannolikt väljer plattform efter kontext. Man är intresserad av ett innehåll, eller åtminstone en specifik förmedlingsform, och väljer sedan teknisk plattform för att komma åt detta innehåll efter vad man för tillfället har tillgång till, eller det som för tillfället passar bäst.

I de flesta användningsstudier som fokuserar ny medieteknik är det de unga, explorativa och nyfikna ungdomarna som får stå i fokus. Och visst är det så att ungdomar är betydligt mer aktiva i sin mobilanvändning, och har en betydligt bredare användningsrepertoar än vad äldre åldersgrupper är. Men i en antologi med titeln svensk höst kan det kanske vara på plats att också ägna lite mer koncentrerad

uppmärksamhet åt mobilanvändning under livets höst. Nedan redovisas speciellt pensionärernas mobilanvändning, uppdelat på två grupper: de nyblivna pensionärerna samt de lite äldre 75-85-åringarna.

Tabell 5 Pensionärers veckobaserade användning av mobilen 2008 (procent)

		Innehav	Samtal	SMS	MMS	E-post	Nyheter	Internet	Chat	Antal
65-75 år	Kvinna	79	72	35	6	6	4	2	0	82-92
	Man	91	80	27	3	7	2	7	0	35-39
76-85 år	Kvinna	58	61	17	3	3	0	3	0	119-121
	Man	67	65	20	5	0	0	2	0	40-46

Kommentar: Svarsunderlaget bland äldre män är tyvärr betydligt mindre omfattande än för kvinnor i samma ålder, vilket också gör att statistiken bör tolkas försiktigt.

Av tabell 5 framgår att innehavet bland de äldre är något lägre bland de nyblivna pensionärerna, sett i relation till dem som är yngre. Framför allt är det kvinnorna som har betydligt lägre tillgång till en mobiltelefon. Bland de äldre pensionärerna mellan 76-85 år sjunker dock innehavet betydligt jämfört med genomsnittsbefolkningen både för män och för kvinnor.

De som har mobil tycks dock också använda den i relativt hög grad om vi ser till veckobaserad användning (dvs. användning en gång eller mer per vecka). Detta var inte fallet när SOM-undersökningarna började mäta mobilanvändning år 2003. Som framgår av figur 1 i artikelns början var det då ungefär 30 procent av mobilinnehavarna i 30-talsgenerationen som inte ens använde mobilen för att varken ringa eller ta emot samtal. Idag är det dock även för denna grupp, precis som för befolkningen i allmänhet, samtal och SMS som är de vanligaste användningsområdena. Männerna ringer något mer i båda pensionärsgrupperna, men det är inga dramatiska skillnader. Vad gäller SMS kan det dock konstateras att de yngre kvinnliga pensionärerna är lite mer aktiva än männen. Vad det gäller övriga funktioner används de mycket lite, och det är knappast meningsfullt att dra några mer långtgående slutsatser baserat på statistiken.

Ökad användning allt svårare att mäta

Årets rapport av mobilinnehav och användning bjuder knappast på några revolutionerande överraskningar. Rent generellt ökar användningen något, både vad gäller vilka åldersgrupper och generationer som använder mobilen, och vad gäller de olika funktioner som utnyttjas. Sannolikt kommer denna långsamma utveckling att fortsätta, vilket kommer att betyda att ringande och textande kommer att fortsätta att vara de dominerande användningsområdena inom den närmaste framtiden.

Ett problem som den allmänna tekniska konvergensen medför är dock att det är svårt att särskilja olika användningsområden från varandra, vilket gör att sätten att ställa frågor i undersökningar av den typ som SOM-undersökningen utgör ibland måste omprövas. Exemplet med tv-tittande på mobilen som diskuterats ovan tydliggör den problematiken. Möjligen får man börja prata om sådant innehåll i termer av ”rörlig bild” eller ”audiovisuellt innehåll”, för att fånga användningen av streamat och nedladdat innehåll. Detta har dock kanske mer att göra med att aktiviteterna ”att titta på tv” och ”lyssna på radio” håller på att förändras i grunden, dvs. en omdefiniering av de gamla mediernas funktioner. Ännu är vi inte riktigt framme vid det vägskalet, men när vi kommer dit lär det göra avtryck i SOM-statistiken.

Not

- ¹ Se även den mer utförliga analysen av generationsanvändning av mobilen i Bolin & Westlund (2009).

Referenser

- Bolin, Göran & Oscar Westlund (2009): “Mobile Generations. The Role of the Mobile in the Shaping of Swedish Media Generations”, *International Journal of Communication*, vol. 3: 108-124.
- PTS (2008): *Svenskarnas användning av Telefoni och Internet. Individundersökning 2008* (PTS-ER-2008:2), Stockholm: Post- och telestyrelsen. Åtkomlig via www.pts.se.
- Thoreson, Anders (2009a): ”Håll koll på mejlen med inkorgen i fickan”, i *Dagens Nyheter*, 13 maj 2009, Ekonomi s. 10.
- Thoreson, Anders (2009b): ”Bollen är rund – men på tok för pixlig”, i *Dagens Nyheter*, 10 maj 2009, Ekonomi s. 6-7.

MOBIL.NYHETER.SE?

OSCAR WESTLUND

När mobiltelefonens spridning tog fart bland svenskarna under mitten av nittiotalet anammades den i syfte att användas som ett interpersonellt kommunikationsmedium genom röstsamtal. Efterhand har mobilen kompletterats med SMS, MMS, e-post och chatt. Teknologisk innovation har sedan millennieskiftet möjliggjort för mobiltelefonen att bli ett multimedium som i dagsläget snarast kan liknas vid en personlig och allestädes närvarande schweizisk armékniv. Bland mobilens multimediefunktioner finner vi video, musik, foto, GPS och inte minst åtkomst till Internet. Även om teknologisk utveckling av mobilens funktioner kan stimulera adoption och användning av Internet och nyheter i mobilen kan teknologin inte betraktas som en determinerande faktor. Flertalet studier har visat att adoption och användning av internetrelaterade tjänster i mobilen är tämligen begränsat (Wilson 2006, Church, Smyth, Cotter and Bradley 2007, Bohlin & Westlund, 2008, Westlund, 2008a). Utifrån en omfattande analys av mobilt Internet på uppdrag av EU-kommissionen rapporterar Feijóo et al. att det är ett kraftigt gap mellan innehav och användning (2009). Det tycks framför allt vara i Japan och Sydkorea som användningen av Internetrelaterade tjänster och innehåll fått en bred spridning (Ito et al 2005, World Association of Newspapers 2007, NTT DoCoMo, 2007).

Denna artikel syftar till att studera förändringar över tid vad gäller just användning av nyheter med mobilen.¹ Det står klart att användningen av nyheter i mobilen på ett allmänt plan är begränsad, precis som att alla funktioner i den schweiziska armékniven inte heller används av alla. Däremot kan vissa funktioner passa för specifika grupper, och för specifika situationer och ändamål. Forskning om utvecklingen av mobilen som nyhetsmedium är i högsta grad del central för vår förståelse om det skifte från tryckt till digitala medier som sker när det gäller det svenska nyhetsmedielandskapet (se Mathias Färdighs och Oscar Westlunds kapitel i denna volym). I enlighet med Rogers (2003) diffusionsteori kan vi se att anammandet av nyheter i mobilen leds av innovatörer och tidiga accepterare, vilka återfinns bland specifika grupper. I föregående SOM-bok presenterades fyra dimensioner som urskiljer tidiga anammare från övriga samhällsgrupper; socio-demografi, nyhetsorientering, livsstil och teknikorientering (Westlund, 2008b). I det följande är avsikten att göra en uppföljande analys vad avser användning av nyheter i mobilen kring dessa fyra dimensioner för år 2008, men vi skall först studera spridningen av mobilt Internet bland svenskarna över tid.

Förändringar över tid i användning av mobilt Internet

I de nationella SOM-undersökningarna har svenskarna tillfrågats om de använder Internet med mobilen år 2003 samt åren 2006 till 2008. Frågan ingår i ett större batteri om frågor kring ny teknik och särskilt olika funktioner hos en mobil. Från tabell 1 framgår regelbundenheten i användning bland allmänheten (svenskar i åldern 15-85 år) samt olika grupper. År 2003 var det 6 procent av allmänheten som tog del av Internet med mobilen någon gång i månaden eller oftare, en siffra som år 2008 har ökat till 20 procent. Det är i tabellen framträdande dels att antalet användare ökat över tid, dels att regelbundenheten i användningen har ökat.

Tabell 1 Användning av mobilt internet bland olika grupper 2003-2008 (procent)

	Varje månad				Varje vecka				Dagligen				Antal svar			
	2003	2006	2007	2008	2003	2006	2007	2008	2003	2006	2007	2008	2003	2006	2007	2008
<i>Alla</i>	3	7	9	11	2	3	4	5	1	1	3	4	1858	1706	1769	1661
<i>Kön</i>																
Man	3	8	10	13	3	5	7	8	1	2	4	7	886	806	857	773
Kvinna	2	5	7	9	1	2	2	3	1	0	2	2	972	900	912	888
<i>Ålder</i>																
15-19 år	7	14	16	13	5	6	8	7	1	2	6	6	154	125	146	105
20-29 år	5	12	18	26	5	2	7	6	2	2	4	8	262	185	207	193
30-39 år	4	16	17	17	2	5	6	9	0	2	6	7	315	252	236	243
40-49 år	5	7	8	12	2	2	7	7	1	1	1	5	281	273	292	276
50-59 år	1	3	6	9	1	2	3	5	0	1	1	4	342	325	307	295
60-75 år	1	1	2	2	0	1	1	3	1	1	1	2	397	426	445	426
<i>Utbildning</i>																
Låg	1	2	6	4	1	2	3	3	0	1	1	3	493	424	426	383
Medellåg	3	9	10	12	3	4	5	6	1	1	3	5	586	559	584	535
Medelhög	4	6	11	15	2	4	3	6	1	1	1	4	414	343	324	344
Hög	4	10	9	13	2	3	4	6	1	1	5	6	336	346	395	367
<i>Betalform</i>																
Privat																
kontantkort	3	5	5	6	1	2	3	4	1	1	2	4	856	748	736	638
Privat abon- nemang	3	9	12	16	2	5	5	6	1	2	3	4	604	668	725	734
I tjänsten	5	9	13	17	6	6	7	10	1	2	5	12	345	384	383	336

Källa: Riks-SOM undersökningen 2003 samt 2006-2008

Antal svar: antalet svar varierar mellan de olika frågorna och åren. Det angivna antalet avser det lägsta antalet svar för respektive fråga och år.

Kommentar: Med allmänheten avses samtliga svenskar i åldern 15-85 år. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och svarsalternativet "använda internet" innehåller en rad alternativ av för olika frekvenser.

Vad gäller användning hos olika grupper har det över tid blivit allt tydligare att män i högre utsträckning än kvinnor anammat mobilen som internetredskap. År 2008 nyttjar var tredje man mobilen för Internet, vilket är dubbelt så många som bland kvinnor. Under hela tidsperioden har svenskar i åldern 15-39 år skiljt ut sig genom en högre användning än övriga åldersgrupper. Fram till och med 2006 var den dagliga användningen mycket begränsad, men har sedan 2007 ökat markant. Det kan vidare noteras att mellan år 2007 och 2008 ökade andelen användare inom åldersgruppen 40-49 år från 16 till 24 procent, och att det i synnerhet är i den dagliga användningen det skett en uppgång.

När det kommer till användning beroende på utbildningsnivå visar resultaten att användningen är tämligen jämnt fördelad bland olika grupper och över tid, med undantag för de lågutbildade, bland vilka användningen är mer begränsad. Användningsmönster skiljer sig också mellan olika grupper vad avser betalform. Abonnemangsinnehavare, särskilt personer med företagsabonnemang, använder mobilt Internet i klart större utsträckning än kontantkortsinnehavare. En slutsats är att användningen av Internet i mobilen har ökat väsentligt den senaste femårsperioden, i synnerhet bland män, 15-49 åringar samt abonnemangsinnehavare.

Vad är det då svenskarna använder för internetrelaterade tjänster och funktioner med sina mobiler? Från tidigare studier kan det konstateras att svenskarna framförallt använder mobilen till e-post, söka information samt ta del av nyheter (Westlund & Bohlin, 2008). Från 2008 års SOM-mätning framgår att 12 procent av svenska befolkningen använder e-post med mobilen någon gång i månaden, medan motsvarande användning av nyheter landar på 11 procent.

Förändringsmönster i nyhetsanvändningen

När frågan om användning av nyheter i mobilen ställdes första gången år 2005 var det sju procent bland allmänheten som överhuvudtaget använde mobilen som nyhetsmedium. 2006 hade andelen ökat till tio procent, och under följande år har andelen stabiliserats kring denna nivå. Det är först vid en närmare granskning av användningen bland specifika grupper som vi kan skönja förändringstendenser. Såväl bland män som personer i åldern 20-39 år sker det en ökning i daglig användning, medan andelen veckovisa användare har sjunkit något. Vad gäller utbildningsnivå kvarstår föregående års mönster; de lågutbildade är de minst regelbundna användarna, och särskiljer sig därmed från medellåg-, medelhög- och högutbildade.

Användning av nyheter i mobilen skiljer sig också beroende på betalningsform; kontantkortsanvändarna använder nyheter i mobilen mer sällan än de övriga grupperna. Det förklaras av att mobiler som säljs med kontantkort vanligen är mindre avancerade, samt att dess användare är mer priskänsliga. Resultaten i tabell 2 visar att det i synnerhet är bland personer med företagsabonnemang som den regelbundna användningen ökat under tidsperioden. År 2008 är andelen användare i

denna grupp 23 procent, bland vilka fem procent är dagliga användare. Det är i synnerhet den dagliga användningen som ökat i denna grupp under senare år, vilket kan förklaras av att de inte upplever samma osäkerhet kring kostnaderna som övriga grupper (Westlund 2007).

Tabell 2 Användning av nyheter i mobilen bland olika grupper 2005-2008 (procent)

	Varje månad				Varje vecka				Dagligen				Antal svar			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
<i>Allmänheten</i>	4	6	6	6	2	3	4	3	1	1	1	2	1775	1707	1769	1661
<i>Kön</i>																
Man	5	9	7	9	3	5	6	5	1	1	3	3	850	807	857	773
Kvinna	3	4	5	4	2	1	1	1	1	0	1	1	925	900	912	888
<i>Ålder</i>																
15-19 år	5	10	12	3	2	4	6	6	2	1	3	2	128	125	146	105
20-29 år	7	8	12	12	5	10	5	4	1	2	2	5	215	185	207	193
30-39 år	6	12	10	11	4	4	6	5	1	1	5	4	282	252	236	243
40-49 år	7	8	7	8	4	3	7	3	0	1	2	3	288	274	292	276
50-59 år	2	4	5	5	1	2	2	2	0	1	1	1	327	325	301	295
60-75 år	1	3	2	2	1	1	1	2	0	0	0	0	405	426	445	426
<i>Utbildning</i>																
Låg	2	3	3	2	1	1	1	3	0	1	1	1	441	424	426	383
Medellåg	4	7	7	6	3	4	4	3	1	1	2	2	600	560	584	535
Medelhög	5	6	8	8	7	5	4	4	1	0	1	3	350	343	324	344
Hög	4	10	7	9	2	3	5	2	1	1	3	2	348	346	395	367
<i>Betalform</i>																
Privat																
kontantkort	3	3	4	4	1	2	2	3	1	0	1	2	864	748	736	638
Privat abon-																
nemang	5	10	9	8	3	5	4	4	1	2	2	2	588	669	725	734
I tjänsten	7	11	9	13	5	6	9	5	1	2	3	5	366	384	383	336

Källa: Riks-SOM undersökningen 2005-2008

Antal svar: antalet svar varierar mellan de olika frågorna och åren. Det angivna antalet avser det lägsta antalet svar för respektive fråga och år.

Kommentar: Med allmänheten avses samtliga svenskar i åldern 15-85 år. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och svarsalternativet "använda nyhets-tjänster" innehåller en rad alternativ av för olika frekvenser.

Liksom föregående års analys av nyheter i mobilen (Westlund, 2008), kan vi dra slutsatsen att användningens utbredning överlag är begränsad, samtidigt som regelbundenheten i användningen ökar bland de faktiska användarna. Också användning

av nyheter i mobilen är vanligast, om än i begränsad omfattning, bland män, abonnemangsinnehavare och personer inom åldern 15-49 år.

De allmänna nyhetsvanornas betydelse

Det har konstaterats att användning av nyheter i mobilen är högre bland personer som har en digital orientering i sin nyhetsanvändning. Mer specifikt kan sägas att användning av nyheter i mobilen är mer vanligt bland regelbundna nättidningsanvändare, i synnerhet vad gäller kvällspress på nätet. Likaså är användning av nyheter i mobilen mer utbredd bland regelbundna gratistidningsläsare, medan det tvärtom är mindre förekommande bland personer som regelbundet tar del av dagstidningar i pappersform (Westlund, 2008).

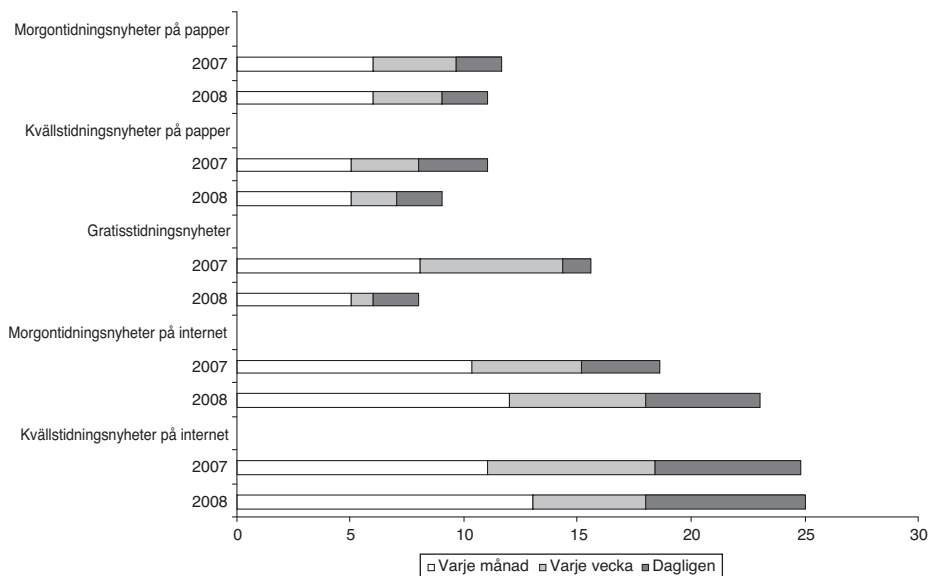
Dessa resultat har därmed inte givit stöd för den hypotes som bekräftats i många äldre studier, nämligen att en omfattande användning av nyheter i ett nyhetsmedium innebär omfattande exponering för nyheter också i andra medier (se t ex Weibull, 1983:332ff). En förklaring till att hypotesen inte bekräftas vad gäller nyheter i mobilen handlar om att storkonsumenter av nyheter i pappersform (samt tv och radio) företrädesvis är äldre personer med väl inarbetade medievanor, vanor som vanligen exkluderar digitala nyhetsmedier. Det hör också samman med att i dagens mångfacetterade medielandskap är fragmentering ett utmärkande drag för medieanvändningen (Hadenius, Weibull och Wadbring, 2008).

Dessa resultat ger emellertid anledning till fortsatt analys av de regelbundna nät- och gratistidningsanvändare – utifrån hur situationen utvecklats år 2008 i jämförelse med 2007. Resultaten i figur 1 illustrerar användningen av nyheter i mobilen bland regelbundna användare gratistidningar, samt regelbundna användare av morgon- och kvällstidning i både papper och på nät.

Under 2008 har andelen användare av nyheter i mobilen minskat något bland regelbundna användare av morgon- och gratistidningar i pappersform. Nedgången i användning av nyheter i mobilen bland de regelbundna gratistidningsläsarna kan delvis förstås utifrån den något förändrade sammansättningen hos gruppen gratistidningsläsare och då främst en konsekvens av nedläggningen av punkt.se under våren 2008. År 2007 var det framförallt regelbundna besökare av kvällspressens nättidningar som nyttjade sin mobil för nyheter. Då var det drygt en av fyra som gjorde så, och resultaten för år 2008 visar att situationen i princip är oförändrad. Bland de regelbundna användarna av morgontidningar däremot har det skett en stadig ökning, i synnerhet av dagliganvändare. Med en ökning på fem procentenheter har andelen ökat till 23 procent, och är därmed i princip lika stor som andelen regelbundna besökare av kvällspressens nättidningar. En möjlig förklaring till ökningen kan vara att morgontidningar satsat på utveckling av innehåll och tjänster för den mobila kanalen under tidsperioden mellan de två undersökningar. En annan möjlig förklaring är att gruppernas sammansättning har förändrats; de yngre har i ökande grad lämnat papperstidningarna och samtidigt har de digitala

kvällstidningarna fått en bredare publik, vilket kan ha påverkat intresset för nyheter i mobilen.

Figur 1 Användning av nyheter i mobilen bland olika grupper av högfrekventa användare av andra nyhetsmedier 2007-2008 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007 och 2008

Antal svar: morgontidningsnyheter på papper: 1143 (2007) och 1221 (2008), morgontidningsnyheter på internet 150 (2007) och 233 (2008), kvällstidningsnyheter på papper 133 (2007) och 153 (2008), kvällstidningsnyheter på internet 223 (2007) och 246 (2008), gratisstidningsnyheter 168 (2007) och 142 (2008)

Kommentar: med användning av gratistidning och morgontidning (papper & internet) avses minst fem dagar i veckan och för kvällstidningsläsning (papper & internet) avses minst sex dagar i veckan. Det innebär att skillnaderna för kvällspressens användare kan förmodas vara något förstärkta. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och svarsalternativet "använda nyhetstjänster" innehåller en rad alternativ av för olika frekvenser.

Att frekventa nätnyhetsanvändare i större utsträckning än andra tar del av nyheter i mobilen kan förklaras av att de har utvecklat både en kompetens och ett behov för uppdaterad och interaktiv nyhetskonsumtion. Vad gäller den omfattande användningen bland högfrekventa läsare av gratistidningar förklaras det dels av att de till stor del består av ungdomar och unga vuxna, dels av att de är kollektivresenärer som skaffat sig för vana att uppdatera sig om nyhetsflödet på resande fot. Att frekventa papperstidningsläsare använder mobilen mindre för nyheter hör samman med

att vi bland dessa finner vi en stor andel äldre, vilka vanligen är mer orienterade mot traditionella nyhetsmedier.

Mobilens roll i den aktiva livsstilen

Enligt Weibull finns tre övergripande förklaringsfaktorer till människors nyhetsanvändning; samhällssituationen, individens sociala situation och mediasituationen (Weibull 1985). Vad gäller de första faktorerna kan vi konstatera att svenskarnas arbetssituation sedan åttiotalet blivit mer flexibel, och att tiden för mediekonsumtion har blivit mer utspridd över tid och rum. Sammansättningen i svenska hushåll har förändrats; andelen ensamhushåll har ökat. Detta hänger samman med att övergångarna mellan olika faser i livet förskjutits; svenskarna bildar numera familj i ett senare skede. Det kan sägas ha skett en individualisering av svenskar, såväl i värderingar som i medieanvändning (Bergström 2005, Ahrne et al 2008). Man kan också tala om en ökad rörlighet p.g.a. den långtgående urbanisering som skett under 1900-talet, men också p.g.a. att människor förflyttar sig längre sträckor inom såväl yrkes- som privatliv.

När det kommer till mediasituationen kan det konstateras att traditionella nyhetsmedier och internet för många utgör basen för nyheter vid specifika platser som hemmet och arbetsplatsen. Dessa nyhetsmedier har väl etablerade rums- och tidsstrukturer i vardagen. Exempelvis levereras den prenumererade morgontidningen gårdagens nyheter till hemmets dörr lagom till frukost, och läses av tradition också vanligen vid denna tidpunkt. Användningen av ett individualiserat nyhetsmedium som mobilen är mindre knuten till specifika tider och rum, och kan därför förmodas passa för människor i rörelse (Andersson, 2006).

I det följande presenteras en analys av de två livsstilar som visade sig ha störst betydelse i föregående års undersökning; en allmän rörlighet och en knuten till arbete (Westlund, 2008b). Med allmän rörlighet avses aktiviteter som innebär att man lämnat hemmets domän och dess tillgång till olika nyhetsmedier, och kan ha ett behov av att nyttja mobilen för nyheter.

Från Tabell 3 ser vi att i jämförelse med allmänheten så är användning av nyheter i mobilen år 2008 klart vanligare bland dem som ofta äter snabbmat, samt går på restaurang/bar/pub på kvällstid. Bland dem som gör så minst någon gång i veckan är andelen veckovisa användare av nyheter i mobilen nio procent, jämfört med två procent bland dem som aldrig gör så. Vad gäller betydelsen av att ägna sig åt aktiviteter utanför hemmet på kvällstid så har den skillnad som funnits fram till 2007 nu utjämnats.

Tabell 3 Andel användare av nyheter i mobilen åtminstone någon gång per vecka efter hur ofta man utöver olika aktiviteter 2005-2008 (procent)

	Aldrig				Varje månad				Varje vecka			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	1	1	3	2	3	4	5	5	7	9	12	9
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	2	1	2	2	3	4	5	5	4	7	13	9
Varit upptagen kvällstid med aktiviteter/ärenden utanför hemmet	1	1	2	4	3	5	6	6	3	5	6	3
Arbetat övertid	1	2	2	3	5	5	6	6	4	6	11	9
Rest i tjänsten	x	3	3	3	x	5	8	7	x	8	11	21
Antal svar	273-859	276-1056	239-990	213-1002	546-1224	450-1197	461-1166	472-1088	152-790	143-1197	151-758	62-298

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2005-2008

Antal svar: antalet svar varierar mellan de olika frågorna och åren. Det angivna antalet avser intervallet mellan det lägsta och högsta antalet svar för samtliga frågor för respektive år.

Kommentar: med andel användare av nyheter i mobilen avses dem som använder detta minst någon gång per månad. Frågan om resande i tjänst ställdes inte 2005. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och svarsalternativet "använda nyhetstjänster" innehåller en rad alternativ av för olika frekvenser.

Vad gäller analysen av hur människors livsstil är knuten till arbete är det två faktorer som ställs i fokus; övertidsarbete och resande i tjänsten. Resultaten visar att nyhetsanvändning i mobilen är vanligare också bland människor där arbetet kan sägas ta en stor plats i vardagslivet. Andelen användare av nyheter i mobilen bland dem som varje vecka arbetar övertid har sjunkit från elva procent år 2007 till nio procent år 2008, en andel som dock fortfarande är högre än 2006 års nivå. Därmed kan dess betydelse sägas ha minskat. Däremot har det skett en tämligen kraftig ökning i användning bland dem som reser i tjänsten varje vecka. År 2007 var andelen användare elva procent, vilket skall jämföras med 21 procent år 2008. En slutsats är att den specifika gruppen av regelbundna tjänsteresenärer i relativt stor omfattning börjat integrera nyhetsanvändning via mobilen i sina vanor.

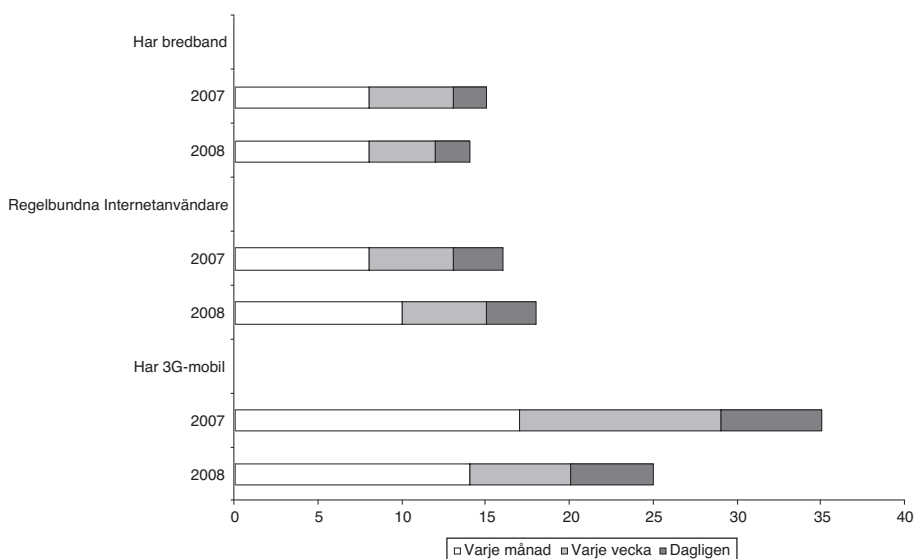
Den tekniska orienteringens betydelse

I förståelsen av varför människor tar del av nyheter brukar man tala om att man söker en orientering om omvärlden, utifrån ens intresse för exempelvis lokalsamhället, kultur, sport, politik eller nöje. Ett stort intresse för teknik är vanligen inte av betydelse för att man ska börja använda ett nyhetsmedium, men har visat sig vara

viktigt för nyheter i mobilen eftersom detta fordrar en viss teknisk kompetens. Detta medför att somliga grupper väljer att avstå från användning, medan mer tekniskt orienterade grupper är snabbare med att anamma (Ohlsson 2007, Westlund 2008b).

Denna tekniska orientering kan ta sig uttryck genom vilka medieteknologier en individ tagit till sig och använder. Redovisningen i Figur 2 fokuserar innehav av bredband och 3G-mobil, samt huruvida man är en regelbunden användare av Internet med datorn. Det skall noteras att innehavsfrågan för bredband avser hushållsnivå, och att de presenterade resultaten sannolikt därför är något lägre än om de skulle spegla individens eget teknikintresse till fullo.

Figur 3 Användning av nyheter i mobil beroende på teknisk orientering bland olika grupper 2007-2008 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007 och 2008

Antal svar: har bredband 1194 (2007) och 864 (2008), regelbundna Internetanvändare 1050 (2007) och 846 (2008) har 3G-mobil 336 (2007) och 433 (2008).

Kommentar: med "regelbundna Internetanvändare" avses de som använder internet flera gånger i veckan. Med innehav av bredband avses hushållsnivå medan innehav av 3G-mobil avser individnivå. Mobilfrågans formulering är "Hur ofta brukar du använda din mobil till följande" och svarsalternativet "använda nyhetstjänster" innehåller en rad alternativ för olika frekvenser.

Resultaten visar att användningen av nyheter i mobilen är högre jämfört med allmänheten vad avser samtliga tre dimensioner. Mellan 2007 och 2008 har det skett

en minskning i användning bland innehavare av bredband, men en ökning bland regelbundna Internetanvändare. Att andelen användare inte är mer utbredd i dessa grupper i jämförelse med allmänheten förklaras rimligtvis av att dessa fenomen blivit tämligen vanligt förekommande i det svenska samhället. Att ha bredband är inte något som längre skiljer ut människor intresserade av ny kommunikationsteknik (jfr Annika Bergströms artikel om hushållens teknik i denna volym).

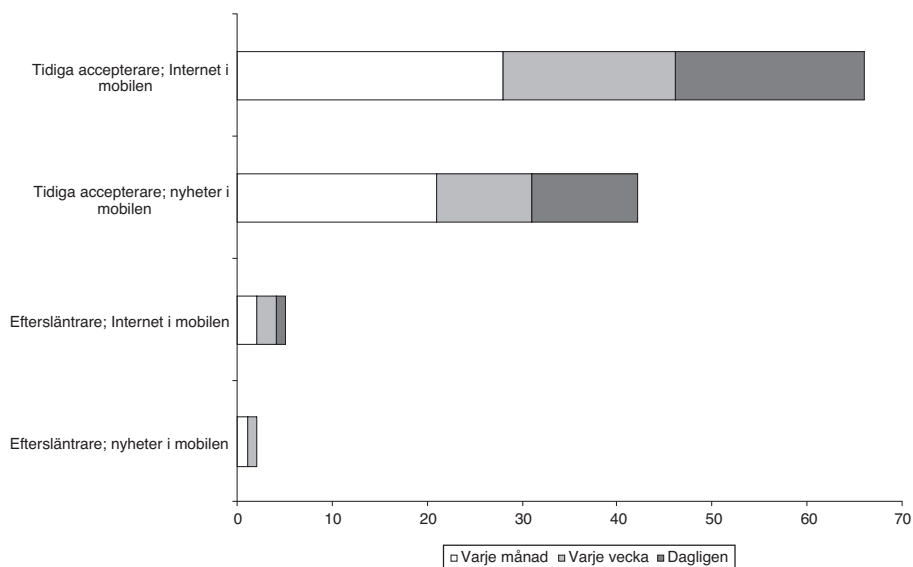
Det är sannolikt också ur detta perspektiv vi ska förstå nedgången i användning av nyheter i mobilen bland innehavare av 3G-mobiler. Ur ett tekniskt perspektiv kan 3G-mobiler sägas främja användning av nyheter. Det eftersom dessa kan nyttja den snabbare överföringshastighet som 3G erbjuder i jämförelse med GSM/GPRS, men också eftersom de vanligen har en förbättrad användarvänlighet för sådana funktioner. Tidiga studier har visat att användning av internetrelaterade mobila tjänster är högre bland 3G-användare än GSM-användare (Kivi 2007). År 2007 var andelen användare av nyheter i mobilen 24 procentenheter högre än för allmänheten, vilket kan jämföras med tio procentenheter för år 2008. Tidiga anammare av 3G-mobiler har skaffat sig dessa delvis för att kunna nyttja mobilen för internetrelaterade tjänster. I dagsläget är det nästan enbart 3G-mobiler som erbjuds till nyförsäljning, vilket innebär att alla slags användare blir innehavare av dessa, inklusive dem som inte har för avsikt att använda dessa för Internet och nyheter.

mobil.framtid.nu?

I jämförelse med de traditionella nyhetsmedierna är användningen av mobilen för nyheter begränsad. Samtidigt är möjligen massmediernas tid gången; istället har ett fragmentiserat mediesamhälle har vuxit fram. I detta mediesamhälle gör svenskarna individualiserade val bland ett växande smörgåsbord av nyhetsmedier. Användare av såväl nyheter och internet i mobilen återfinns särskilt bland män i åldern 15-49 år, samt abonnemangsinnehavare. Även teknisk orientering och regelbunden användning av nyheter på nätet har visat sig ha en betydelsefull inverkan.

Det är utifrån SOM-statistiken möjligt att göra analyser av typfallsgrupper som innehar specifika kännetecken. I sådana analyser måste man ta hänsyn till att desto fler kännetecken som används, desto lägre antal respondenter återfinns i den specifika typfallsgruppen. Med utgångspunkt i att ålder, kön och innehav av 3G visat sig ha stor betydelse i de tidigare analyserna, används de nu för en slutlig analys. Typfallsgruppen tidiga accepterare består av män 15-49 år som har en 3G-mobil, efterslänrare å andra sidan består av kvinnor i åldern 50 år och uppåt som inte har 3G-mobil.

Figur 3 Användning av nyheter och Internet i mobil bland tidiga accepterare och efterslänrare 2008 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008

Antal svar: tidiga accepterare av både Internet och nyheter (169) samt efterslänrare av både Internet och nyheter (394)

Kommentar: med tidiga accepterare avses män 15-49 år som har en 3G-mobil. Med efterslänrare avses kvinnor i åldern 50 år och uppåt som inte har 3G-mobil.

Figur 3 visar att 66 procent av de tidiga accepterarna använder mobilt Internet och 52 procent använder mobilen för nyheter. Även om andelen månatliga användare är hög så framgår att 20 procent av de tidiga accepterarna av mobilt Internet använder det dagligen. Bland efterslänrarna är det endast fem procent som överhuvudtaget använder mobilt Internet, och två procent som använder nyheter i mobilen. Figuren pekar med andra ord också på det växande gap i användning mellan dessa två funktionsområden som de tidigare presenterade resultaten i denna artikel vittnat om.

En möjlig tolkning är att medan de flesta användarna av Internet i mobilen under tidigare år också nyttjade mobilen för nyheter, så är detta mindre vanligt i dagsläget. En förklaring kan vara att det är andra typer av sajter som lockar i mobilen, som exempelvis sociala nätverkssajter. Att kolla meddelanden och statusuppdateringar på Facebook i mobilen kan vara en drivande faktor till användning av Internet i mobilen. I dagsläget kan sådana typer av användningsområden öka gapet mellan användningen av mobilt Internet och nyheter i mobilen. På lång sikt bidrar emel-

lertid dessa drivkrafter troligen också till att de nya användarna av mobilt Internet också upptäcker möjligheten att uppdatera sig om nyhetsflödet via mobilen. Dessa resultat och tolkningar ligger i linje med de slutsatser Bergström presenterat om Internetanvändning via datorn. Hon skriver att det framförallt är andra användningsområden än nyheter som lockar folk ut på Internet, men att nyhetssajter ändå utgör en del av det utbud man vanemässigt tar del av (Bergström, 2005).

Att anammandet av nyheter i mobilen sker sakta bör förstås i ljuset av att förändringar i användarbeteenden sker sakta p.g.a. exempelvis vanor. Den betydelse spridning av touch-screen mobiler, utveckling av innehåll och tjänster specifikt för mobilen, samt utbredning av flat-rate abonnemang kommer att ha får utläsas i kommande års SOM-undersökningar.

Not

- ¹ Mobilen kan användas som nyhetsmedium på en rad olika sätt – via nyhetssajter, applikationer, RSS podcasts, radio eller genom meddelanden i form av e-post, SMS och MMS. I SOM-undersökningen bes respondenterna att ta ställning till om de använder mobilen för att ta del av nyheter, vilket alltså kan innefatta samtliga olika distributionstekniker.

Referenser

- Ahrne, Göran, Christine Roman och Mats Fransén (2008) *Det sociala landskapet – en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg: Korpen.
- Andersson, Magnus (2006) *Hemmet och världen*, Avhandling vid Institutionen för Journalistik och Masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG)
- Bergström, Annika (2005) *Nyhetsvanor.nu*, Avhandling vid Institutionen för Journalistik och Masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG)
- Church, Karen, Smyth, Barry, Cotter, Paul, Bradley, Keith (2007) *Mobile information access: a study of emerging search behaviour on the mobile internet*, *ACM Trans. Web, 1, 1, Article 4 (May 2007)*, <http://doi.acm.org/10.1145/1232722.1232726>
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart och Wadbring, Ingela (2008) *Massmedier*, Ekerlids förlag
- Ito, Mizuko, Okabe, Daisuke & Matsuda, Misa (2005) *Personal, portable, pedestrian: mobile phones in Japanese life*, Cambridge, MIT Press
- Kivi, Antero (2007). Diffusion and usage of mobile browsing in Finland 2005-2006. Paper presented at "Mobile Media 2007," 4th international CICT conference, Technical University of Denmark, Lyngby, Denmark.
- NTT DoCoMo (2007) *Comparison of General Outlook for Mobile Societies in China and Japan (Global Questionnaire)*, Mobile Society Research Institute, Tokyo
- Ohlsson, Jonas (2007). *Göteborgsakademiker 2006 – medieinnehav och medieanvändning bland unga högutbildade*, Arbetsrapport 48, Institutionen för journalistik

- och mass kommunikation (JMG), Göteborgs universitet
- Rogers, M Everett (2003) *The diffusion of innovations*, Free Press, New York
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm, Publica.
- Weibull, Lennart (1985) "Structural factors in gratifications research", i Karl-Erik, Rosengren, Lawrence A, Wenner & Palmgreen, Philip (Red) *Media gratifications research. Current perspectives*. Sage, London
- Westlund, Oscar (2007) "Internet and news in mobile devices – attitudes towards adoption among young adults", I Gerard Goggin & Larissa Hjorth (red) *MobileMedia*, The University of Sydney, Sydney
- Westlund, Oscar (2008a) "Diffusion of internet for mobile devices in Sweden", *Nordic and Baltic journal of information and communications technologies (nb!ict)* Volume 2, issue 1, pp 39-47
- Westlund, Oscar (2008b) "En mobilt uppkopplad nyhetsgeneration?", i S Holmberg & L Weibull Nilsson (red) *Skilda världar*, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Westlund Oscar & Bohlin Erik (2008) *Explaining Mobile Internet Adoption and Use: Results from a National Survey in Sweden*, Paper presented at the 17th Biennial ITS Conference, Montreal, Canada, June 24-27, 2008
- Wilson, Jason (2006) "3G to Web 2.0? – Can mobile telephony become an architecture of participation?," *Convergence*, Vol 12 (2), pp 229-242, Sage, London
- World Association of Newspapers (2007) *World Digital Media Trends*, Special Report. Paris

SKIFTANDE MEDIEPREFERENSER FÖR ANNONSER

BJÖRN DANIELSSON OCH MARIE GRUSELL

I Sverige var dagspressen under en lång period den dominerande kanalen för annonsering. Dess ställning på annonsmarknaden är visserligen fortfarande stark, men i och med introduktionen av kommersiell radio och tv och internet, möter vi numera annonser och reklam i allt fler kanaler (Grusell 2008, 2005; jmf. Gustafsson 2005). Skiftet har sin bakgrund i mediasystemets fragmentarisering. De förändrade kommersiella villkoren innebar framförallt förutsättningar för etermediernas tillväxt, vars utbud under de senaste 20 åren ökat dramatiskt. Samtidigt har också nya kommunikationsplattformar tillkommit och expanderat. Internet, som i början av 1990-talet var relativt okänt för allmänheten, är nu ett etablerat medium hos en majoritet av befolkningen (Hadenius, Weibull & Wadbring 2008). Sammantaget har utvecklingen inneburit både fler *kanaler* och ett ökat *utbud* av annonsbärande medier. Konkurrensen mellan medierna om publikens uppmärksamhet har därför hårdnat betydligt.

En konsekvens av mediasystemets förändring är en skarpare innehållsprofilering hos medierna. Utbudet har i de olika medierna anpassats för att möta publikens varierande behov. Publiken prioriterar de kanaler och det innehåll som bäst uppfyller deras behov (ibid.). När det gäller annonser som innehåll vet vi från tidigare forskning att dagstidningar utgör en viktig kanal för människor. Annonserna tillskrivs ett läsvärde, framförallt annonser med lokal anknytning (Strid 2005). Men i ett större perspektiv kan annonser även tillskrivas ”dolda” funktioner. Genom att människor utifrån individuella intressen läser in olika former av nyhetsvärden i reklam, skapas en form av mervärde. Annonsläsningen fungerar som en form av omvärldsanalys, där informationen i annonserna inte bara ger en uppfattning om vad planerade inköp kostar. Det ges också en uppfattning och ett kunskapsunderlag om aktuellt marknadsvärde, något som till exempel kan relateras till hur mycket granar och bekanta har investerat i olika tillhörigheter (Grusell 2008).

SOM-institutets årliga undersökning har vid flera tillfällen ställt frågor om allmänhetens förhållande till reklam och annonser (Grusell 2008, 2007, 2006, 2005; Elfving 2005; Sternvik 2003a; Sternvik 2003b; Wadbring 2003; Jarlbro & Sonesson 1989).¹ I detta kapitel är syftet att beskriva vilka kanaler allmänheten använder för att ta del av annonser, liksom studera eventuella förändringar under en period av mediasystemets omställning. Kapitlets utgångspunkt är frågan ”Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem?”, som har ställts åren 2001, 2003 och 2008.

Dominans för internet – lokal styrka hos dagstidningar

Hur ser då svenskarnas sökande efter annonser i olika medier ut 2008? I tabell 1 kan vi först och främst se att internet och dagstidningar är de vanligaste kanalerna där allmänheten söker annonser. Dessa kanaler är dominerande i de flesta kategorier, med undantag för annonser för hemelektronik och lokala affärer där direktreklam får höga värden.

Det bör dock påpekas att man genom frågans formulering i första hand kommer åt vägledande medier, det vill säga medier där man till vardags ofta söker information. Att till exempel magasin i sammanhanget får låga värden är därför inte så konstigt – förväntningar och relationen till denna typ av medier är annorlunda än till mer vägledande medier. Det var i frågan även möjligt att kryssa för flera alternativ.

Tabell 1 Sökandet efter annonser i olika mediekanaler 2008 (procent)

	Dags- tidningar	Andra tidningar/ magasin	Direkt- reklam	Internet	Annan plats	Ej intresserad av sådana annonser
Bostäder	45	6	5	52	3	22
Bilar, mc, båt	27	9	3	43	2	34
Hemelektronik	17	7	32	38	3	27
Lediga platser	29	6	1	39	4	39
Nöje och evenemang	62	8	7	42	3	11
Resor	36	14	7	56	7	14
Lokala affärer/ Butiker	44	7	34	18	3	15
Privatannonser	39	5	3	38	3	28

Antal = 1661 (tre procent svarade inte på frågan)

Kommentar: Frågan som ligger till grund för tabellen är "Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Vidare kan vi i tabellen utläsa att internet är den kanal som får högst värden i flest annonskategorier. I fem av åtta kategorier ligger internet i topp. Mer än hälften av Sveriges befolkning använder internet för att söka annonser om resor och bostäder. Vi kan också notera att närmare hälften av befolkningen använder samma kanal för att söka annonser om bilar, motorcyklar och båtar, hemelektronik, lediga platser, nöje och evenemang samt privatannonser.

Bilden måste dock nyanseras. Trots att internet uppvisar en stark ställning, finns det tydliga mönster som visar styrkor även hos andra kanaler. Allra tydligast blir det om blicken riktas mot annonskategorier av lokal karaktär. Annonser för nöje och evenemang är den kategori som utmärker sig mest, där närmare två tredjedelar av

allmänheten vänder sig till dagstidningar. Ett liknande övertag finns för annonser för lokala affärer/butiker, där dagstidningar tätt följt av direktreklam dominerar. Men det lokala perspektivet kan även appliceras på annonser för bostäder, lediga platser samt privatannonser. Och i samtliga av dessa kategorier är skillnaderna mellan dagstidningar och internet förhållandevis små.

Men tabellen speglar inte bara allmänhetens preferenser för var man söker annonser. Alla människor är inte lika intresserade av alla typer av annonser. Som vi ser i kolumnen längst till höger finns det således stora skillnader i intresse för de olika annonskategorierna. Minst intresse finns för platsannonser, tätt följt av annonser för bilar, motorcyklar och båtar. Störst är intresset för annonser om nöje och evenemang, resor samt lokala affärer/butiker. En förklaring till dessa skillnader är naturligtvis hur relevanta annonskategorierna är för individen, där toppnoteringen för platsannonser kan användas som exempel. De allra flesta har redan ett arbete och knappt hälften av dessa söker inte aktivt nytt arbete, åtminstone inte genom platsannonser.

Det är dock inte bara skillnaderna i intresse mellan annonskategorierna som är intressanta. Vänder man på resonemanget kan det också påstås att det är anmärkningsvärt få som uppger sig ointresserade av annonser. Till exempel är det endast en femtedel som säger sig vara ointresserade av bostadsannonser, samtidigt som det är orimligt att tänka sig att en övervägande majoritet av befolkningen planerar att i det närmaste byta bostad. Detta kan ses i ljuset av annonsers ”dolda” funktioner som diskuterades inledningsvis. Människor använder annonser delvis för att skapa sig en uppfattning av omvärlden, trots att de inte planerar några inköp (jmf. Grusell 2008).

Kanal- och annonspreferenser – kön, ålder och utbildning

Som vi sett är internet och dagstidningar de vanligaste kanalerna där allmänheten söker annonser. Vi har noterat skillnader och utmärkande drag för båda typer av kanaler. Men vad blir resultaten om vi bryter ner analysen på olika grupper i befolkningen? I tabell 2 redovisas preferenserna för internet och dagspress inom respektive annonskategori fördelat på kön, ålder och utbildning.

För annonser i *dagstidningar* kan vi notera två övergripande mönster. Det första vi kan se är att kvinnor, i flertalet annonskategorier, i högre utsträckning än män angett denna kanal som preferens. Skillnaderna är visserligen inte dramatiska, men undantaget annonser för bilar, motorcyklar och båtar samt hemelektronik är kvinnorna trots allt överrepresenterade. Det andra övergripande mönstret gäller ålder och här visar tabellen en överrepresentation av äldre personer. Jämför vi de två yngre åldersgrupperna med de två äldre ser vi en tydlig skillnad, annonser i dagstidningar söks i första hand av de äldre. Ett väntat undantag är platsannonser, där ”endast” 17 procent av pensionärerna söker sig till dagstidningar – ett resultat som kan kopplas till att denna ålderskategori generellt inte är aktiv på arbetsmarknaden.

När det gäller utbildningsnivå är det svårare att se generella mönster i förhållande till dagstidningen som kanal. Däremot finns det flera tendenser bland an-

nonskategorierna som är värda att belysa. Preferensen för annonser i dagstidningar för bilar, motorcyklar och båtar är högre bland de med lägre utbildning och motsvarande tendens återfinns även för privatannonser. Det omvända förhållandet gäller för platsannonser samt annonser för nöje och evenemang, där representationen av de med högre utbildning är större.

Tabell 2 Sökandet efter annonser i dagstidningar och på internet 2008 – kön, ålder och utbildning (procent)

	KÖN		ÅLDER				UTBILDNING				TOTALT
	Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	Medel	M-hög	Hög	
Dagstidningar											
Bostäder	48	42	29	41	55	53	45	42	47	50	45
Bilar, mc, båt	24	30	10	22	37	34	33	26	24	25	27
Hemelektronik	17	18	6	13	23	24	19	16	15	19	17
Lediga platser	31	27	23	34	38	17	27	29	31	31	29
Nöje och evenemang	66	58	36	62	74	69	60	59	65	72	62
Resor	38	33	15	32	42	48	41	32	33	38	36
Lokala affärer/ butiker	48	40	24	40	53	55	48	41	43	48	44
Privatannonser	44	34	22	36	49	46	45	38	42	35	39
Internet											
Bostäder	53	49	67	71	49	15	23	54	64	68	52
Bilar, mc, båt	37	51	55	62	40	12	23	53	46	50	43
Hemelektronik	31	46	54	53	36	9	19	43	47	44	38
Lediga platser	43	36	59	62	32	3	14	45	49	50	39
Nöje och evenemang	43	41	71	57	36	7	19	46	51	53	42
Resor	57	55	72	75	56	19	27	64	63	71	56
Lokala affärer/ butiker	16	19	39	24	10	1	9	21	22	18	18
Privatannonser	36	41	56	61	31	4	17	44	48	46	38
Ej svar	3	3	3	2	2	4	3	2	1	2	3
Antal personer	888	773	298	519	453	391	383	535	344	367	1661

Kommentar: Frågan till grund för tabellen är: "Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2008.

Betraktar vi därefter den nedre delen av tabellen, som berör *internet*, kan vi inledningsvis se att skillnader mellan könen är små. Två annonskategorier skiljer dock ut sig, på samma sätt som för dagstidningar: annonser för bilar, motorcyklar och båtar samt hemelektronik, där män är överrepresenterade. Närmare hälften av alla män söker dessa annonser på internet, men endast en tredjedel av kvinnorna. Däremot kan vi notera, i jämförelse med dagstidningar, ett omvänt förhållande beträffande ålder. Föga oväntat är istället de två yngre åldersgrupperna överrepresenterade, med i sammanhanget stora skillnader gentemot de äldre. Till exempel söker 71 procent av befolkningen inom åldersspannet 15-29 år nöjesannonser på internet. Motsvarande andel i den äldsta åldersgruppen, 65-85 år, är endast sju procent. Det är också i denna äldsta åldersgrupp vi finner den mest påtagliga generella avvikelserna – Sveriges pensionärer söker i jämförelse med den yngre befolkningen annonser på internet i mycket liten utsträckning. Naturligtvis ska resultatet ses mot bakgrund av vilken publik mediet i huvudsak har. Vi vet att användningen av internet är betydligt mer utbredd bland yngre, samtidigt som dagstidningar har en starkare ställning hos äldre (Hadenius, Weibull & Wadbring 2008).

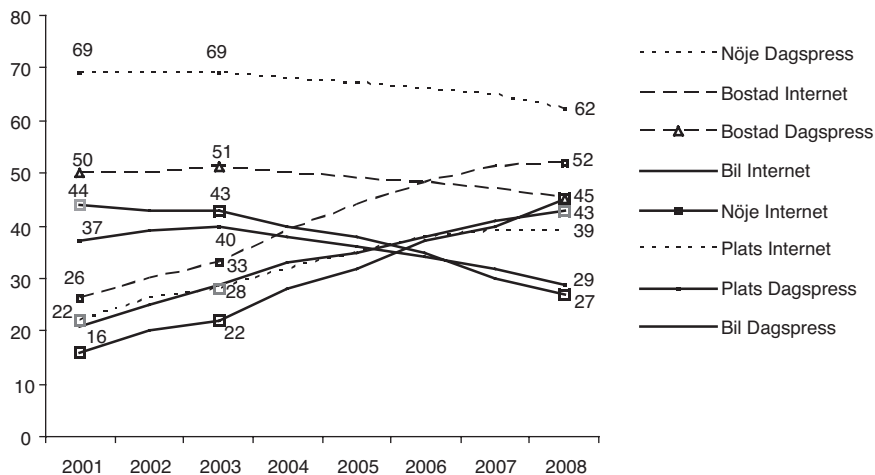
När det gäller utbildningsnivå ser vi främst att personer med låg utbildning är underrepresenterade bland dem som söker annonser på internet. Inom samtliga annonskategorier är andelarna bland de medel- till högutbildade mer än dubbelt så stora som bland de lågutbildade. Det ska dock påpekas att de lågutbildade främst återfinns i de äldre åldersgrupperna, och sambandet är således i stor utsträckning det samma som redovisats tidigare.

Skillnader över tid – en rörelse mot mitten

Vi har nu sett att internet som annonskälla inom flera områden är en framgångsrik utmanare till dagstidningar. Men hur har utvecklingen sett ut över tid – handlar det om stabila mönster eller dramatiska förändringar? Figur 1² redovisar preferenserna för sökta annonser på internet och dagspress mellan åren 2001 och 2008, fördelat på de jämförbara annonskategorierna. För internet ser vi stigande och för dagspressen fallande kurvor. På bara några år har sökandet av annonser på internet fördubblats i samtliga annonskategorier. Störst är ökningen för bostads- och nöjesannonser, tätt följt av annonser för bilar och lediga platser.

Mönstret är dock inte helt entydigt. Som vi tidigare beskrivit sker allmänhetens sökande efter nöjesannonser framförallt i dagstidningar och inom denna kategori är det procentuella tappet marginellt – från 69 procent år 2001 till 62 procent vid den senaste mätningen. Liknande utveckling kan vi se för bostads- och platsannonser i dagspress, där differensen under perioden endast är fem respektive åtta procentenheter, i sammanhanget små skillnader. Större är dock tappet för bilannonser i dagspress. Här kan vi under perioden notera en nedgång från 44 till 27 procent.

Figur 1 Sökandet efter annonser i dagstidningar och på internet. 2001, 2003 och 2008 (procent)

Kommentar: Frågan som ligger till grund för figuren är: "Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001, 2003 och 2008.

Sammantaget kan vi konstatera en stark uppgång för internet som annonsmedium under den undersökta perioden. Och vi kan fastställa en fallande utveckling för dagspressen inom samtliga annonskategorier. Men ett lika uppenbart resultat är att allmänhetens ökande orientering mot internet som annonsmedium inte inneburit en motsvarande förlust för sökandet i dagstidningar. Den genomsnittliga ökningen för sökandet på internet var under perioden 23 procentenheter. Motsvarande minskning för dagspressen var nio procentenheter. Utvecklingen kan därför beskrivas som en rörelse mot mitten.

Denna rörelse blir också tydlig om man bryter ner jämförelsen på kön, ålder och utbildning, som redovisas i tabell 3. Visserligen kan vi konstatera att mönstret på flera punkter var det samma då som nu. För både dagspress och internet var det framförallt kvinnor som sökte annonser om bostäder, lediga platser och nöje. Män var då som nu mer intresserade av annonser för bilar och den äldsta befolkningen sökte i förhållandevis låg utsträckning annonser på internet.

Tabell 3 Sökandet av annonser i dagstidningar och på internet, 2001 och 2008 – kön, ålder, utbildning (procent)

	KÖN		ÅLDER				UTBILDNING				TOTALT
	Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	Medel	M-hög	Hög	
2001											
Dagstidningar											
Bostäder	54	47	55	60	50	30	39	52	52	64	50
Bilar	36	52	39	51	50	30	43	49	41	51	44
Lediga platser	40	34	47	50	34	11	27	43	36	50	37
Nöje	72	66	69	76	74	49	61	74	68	80	69
Internet											
Bostäder	28	24	45	36	17	2	8	23	35	40	26
Bilar	15	27	33	31	13	2	11	22	26	27	21
Lediga platser	25	20	43	34	9	1	6	24	28	35	22
Nöje	16	17	41	20	7	1	4	14	27	20	16
Ej svar	5	6	2	6	5	8	5	6	5	2	5
Antal personer	940	959	351	650	524	373	525	361	563	375	1899
2008											
Dagstidningar											
Bostäder	48	42	29	41	55	53	45	42	47	50	45
Bilar, mc, båt	24	30	10	22	37	34	33	26	24	25	27
Lediga platser	31	27	23	34	38	17	27	29	31	31	29
Nöje och evenemang	66	58	36	62	74	69	60	59	65	72	62
Internet											
Bostäder	53	49	67	71	49	15	23	54	64	68	52
Bilar, mc, båt	37	51	55	62	40	12	23	53	46	50	43
Lediga platser	43	36	59	62	32	3	14	45	49	50	39
Nöje och evenemang	43	41	71	57	36	7	19	46	51	53	42
Ej svar	3	3	3	2	2	4	3	2	1	2	3
Antal personer	888	773	298	519	453	391	383	535	344	367	1661

Kommentar: Frågan till grund för tabellen är: "Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem?"

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2001 och 2008.

Men det finns också flera skillnader att uppmärksamma. Om vi betraktar preferenserna för dagspress utifrån ålder är det uppenbart att det skett ett skifte – år 2001 var det en betydligt jämnare fördelning bland de olika åldersgrupperna än för år 2008. Vid tidsseriens början var det snarare de två yngre grupperna som uppgav en

högre orientering mot dagstidningar än vad de två äldre gjorde. Och samtidigt som preferensen för dagstidningen som annonsmedium sjunker för majoriteten, ökar den inom alla annonskategorier för den äldsta åldersgruppen. Sveriges pensionärer har under perioden alltså ökat sin orientering mot dagstidningsannonser. Denna grupp anger dessutom, i likhet med samtliga åldersgrupper, en ökad preferens för annonser på internet. Men i jämförelse med övriga grupper är detta sökande bland pensionärer fortfarande blygsamt. Mest påtaglig är ökningen i åldersgruppen 50-64 år, där sökandet på internet inom samtliga annonskategorier mer än tredubblas under perioden.

En ytterligare skillnad mellan åren 2001 och 2008 gäller utbildningsgrupperna. Det generella mönstret är att preferenserna både för internet och dagspress har jämnats ut mellan grupperna. De med lägre utbildning minskar under perioden inte sitt sökande i dagstidningar i lika stor utsträckning som de med högre utbildning. Samtidigt ökar de med låg utbildning sitt annonssökande på internet i större utsträckning än vad de med högre utbildning gör.

Internet + dagstidningar = framtiden?

Syftet med detta kapitel har dels varit att beskriva vilka kanaler allmänheten använder för att ta del av annonser, dels att studera eventuella förändringar under 2000-talets början. Inledningsvis kan vi konstatera att internet och dagstidningar tillhör de främsta annonskällorna. Internet är den kanal som rankas högst bland allmänheten, medan dagspressen har sin främsta styrka på den lokala marknaden. En förklaring till detta förhållande är att dagstidningar, även för andra typer av innehåll än annonser, har en mycket stark ställning som källa för människors lokala orientering. Mediesystemets förändring har för dagspressen bland annat inneburit en tydligare innehållsprofilering mot det lokala. Att det skett en ökning av sökandet efter annonser på internet kan delvis ses som naturligt, då internet på kort tid blivit var mans egendom. I dag har en majoritet av svenskarna tillgång till internet, i början av 2000-talet var tillgången mer begränsad. Det övergripande resultatet kan därför ses som en konsekvens av utbud och efterfrågan i samklang.

Vidare har vi sett att det finns skillnader mellan olika grupper, både avseende preferenser för kanaler och olika annonskategorier. Kvinnor tycks vara mer intresserad av annonser generellt sett – framförallt avseende dagstidningar som kanal – medan män visar större intresse för annonser om elektronik och motor, oavsett kanal. Vissa skillnader inom annonskategorierna har vi också observerat mellan människor med olika utbildningsnivå, liksom i förhållande till ålder. Mest påtagligt är dock variationerna i kanalpreferenser avseende åldersgrupp. Äldre föredrar i högre utsträckning än yngre annonser i dagspress, medan förhållandet är det omvända för internet. Dessa variationer är knappast förvånande, utan hänger samman med skiljda medievanor. Användningen av internet är betydligt högre hos de yngre delarna av befolkningen. Vi kan därför anta att vi kommer se fler föränd-

ringar i allmänhetens sökmönster av annonser framöver. Däremot är ett rimligt antagande att den förväntade tillväxten för internet inte innebär en motsvarande förlust för dagspressen.

Noter

- ¹ Frågorna om annonser har finansierats av forskningsprogrammet Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- ² Svartalternativen är inte identiska vid de olika undersökningstillfällena. 2001 och 2003 var annonskategorierna: ”bostäder”, ”bilar”, ”lediga platser” samt ”nöje”. 2008 användes kombinationen ”nöje och evenemang” samt ”bilar, mc, båt”. Dessa variationer kan naturligtvis påverka resultaten, men vi har inte kunnat se några större effekter av skillnaderna.

Referenser

- Elfving, Marie *a.k.a* Grusell (2005) 'Svenskarnas inställning till reklam'. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-rapport 36. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Grusell, Marie (2008) *Reklam – en objuden gäst? Allmänhetens uppfattningar om reklam i morgonpress och tv*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborg universitet.
- Grusell, Marie (2007) 'Advertising? Yes Please, But Only When It's My Choice'. I *Journal of Media Business Studies*, vol. 4:3.
- Grusell, Marie (2006) 'Ja till reklam – men bara när jag själv får välja!' I Weibull, Lennart och Holmberg, Sören (red.) *Du stora nya värld*. SOM-rapport 39. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Grusell, Marie (2005) 'Attityder till mediernas reklam'. I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red.) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Karl Erik (2005) *Reklamens makt över medierna*. Stockholm: SNS förlag.
- Hadenius, Stig; Weibull, Lennart och Wadbring, Ingela (2008) *Massmedier: press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Jarlbro, Gunilla och Sonesson, Inga (1989) 'Attityder till tv-reklam'. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Medier och Opinion i Sverige*. SOM-rapport 5. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Sternvik, Josefine (2003a) *Privatannonser i dagspressen*. PM nr. 49 från Dagspresskollegiet. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

- Sternvik, Josefine (2003b) *Attityder till reklam och annonser i olika medier*. PM nr. 50 från Dagspresskollegiet. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2005) 'Läst och viktigt'. I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red.) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2003) *Direktreklam: utveckling, användning, värdering*. PM nr. 51 från Dagspresskollegiet. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

MEDIEFÖRTROENDETS VILLKOR

LENNART WEIBULL

Vad innebär det egentligen att ha förtroende för en dagstidning eller för en tv-kanal? Är det verkligen möjligt att lita på allt som skrivs eller sägs i ett medium? Det uppenbara svaret borde bli nej, eftersom olika typer av innehåll rimligen måste bedömas med olika måttstockar. Samtidigt finns det ändå en föreställning att vissa medier är mer pålitliga än andra, som att det oftare går att lita på morgontidningar än på kvällstidningar. Det senare har genom åren stimulerat den empiriskt orienterade medieforskningen att på olika sätt komma åt medieförtroendets villkor (t ex Lundberg och Hultén, 1968; Arvidsson, 1980, 1981; Elliot, 1997; Kohring och Matthes, 2007; jfr Medieförtroende, 2008).

Det vi säkert vet från dessa och andra studier är att tillförlitlighet bland allmänheten uppfattas som ett helt överordnat värde hos nyhetsmedier. Medier som främst är inriktade på underhållning åtnjuter överlag ett lägre förtroende, kanske främst beroende på att förtroende här saknar relevans. Det finns samtidigt ett samband mellan det förtroende man har för ett medium och hur ofta man använder det, men sambanden skiljer sig något mellan olika medier (t ex Wadbring och Weibull, 2005; Weibull, 2007).

Förtroendet för olika typer av medier verkar, i varje fall hittills, i anmärkningsvärt liten grad ha påverkats av de pågående förändringarna i mediasystemet. De traditionellt ledande nyhetsmedierna har visat sig ha kvar sitt stora förtroende trots att de efter hand har tappat publik. För att kunna belysa eventuellt kommande förändringar – och samtidigt försöka förstå vad som ligger bakom allmänhetens bedömningar – ställs det i den nationella SOM-undersökningen sedan 1999 en återkommande fråga om medieförtroende. Frågan avser elva medieorganisationer respektive typer av medier.¹ I det följande är avsikten att redovisa utfallet av 2008 års undersökning och analysera det i ljuset av den längre tidsserien. Dessutom kommer det att läggas en viss tonvikt på förhållandet mellan användning och förtroende som en uppföljning av analysen på grundval av 2006 års data (Weibull, 2007). Den senare frågan ställs särskilt mot bakgrund av att belysa hur minskande användning kan påverka förtroendet för ett medium.

Medieförtroende 2008

Svenskarnas medieförtroende har i flera decennier varit särskilt starkt i fråga om public service-radio och -tv. Mönstret är exakt detsamma år 2008 (tabell 1). Var fjärde svensk har *mycket stort* förtroende för Sveriges Radios nationella kanaler, var

femte för Sveriges Television och för Sveriges Radios lokala kanaler. På fjärde plats kommer den lokala morgontidningen, där var sjätte svarande har mycket högt förtroende. Andelarna måste betraktas som anmärkningsvärt höga, särskilt i ett internationellt perspektiv. De måste betraktas mot bakgrund av svenskarnas överlag stora samhällsförtroende, där framför allt den politiska traditionen brukar lyftas som förklaring (Hallin och Mancini, 2004; jfr även kapitlet om institutionsförtroende i denna volym).

Tabell 1 Allmänhetens förtroende för olika massmediers innehåll 2008 (procent och balansmätt)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken eller	Ganska litet	Mycket litet	Tar ej del av mediet	Summa procent	Balansmätt
Sveriges Television	21	51	22	2	1	3	101	+69
Lokal morgontidning	17	45	22	4	1	11	100	+57
TV4	11	48	32	5	2	2	100	+52
SRs nationella kanaler	25	35	22	2	2	14	100	+56
SRs lokala kanaler	19	41	25	2	1	12	100	+57
Sthlms morgontidningar	11	24	19	2	3	41	100	+30
Nyheter på Internet	5	21	35	7	4	28	100	+15
Dagliga gratistidningar	4	19	36	10	5	26	100	+8
Privat lokalradio	4	14	34	9	6	33	100	+3
Privata tv-kanaler	1	15	46	13	6	19	100	-3
Kvällstidningar	3	17	30	25	15	10	100	-20

Kommentar: Antalet svar varierar mellan 1 587 (SVT) och 1 558 (privata TV-kanaler) De som inte tagit ställning till ett särskilt medium eller hoppat över hela frågan har definierats bort. Praxis i tidigare redovisningar kan skilja sig från detta, varför mindre procentavvikelser därmed kan förekomma. Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100.

I botten när det gäller mycket stort förtroende ligger privata tv- och radiokanaler och kvällstidningar, men även dagliga gratistidningar. Här är det färre än fem procent som uppger sig ha mycket stort förtroende.

När vi rangordnar förtroendet efter andelen som har minst ganska stort förtroende jämnas skillnaderna ut något. Också TV4 finns nu med bland dem som ligger högt. Även nätnyheter och gratistidningar ökar: var fjärde svarande anger sig ha stort förtroende för dessa.

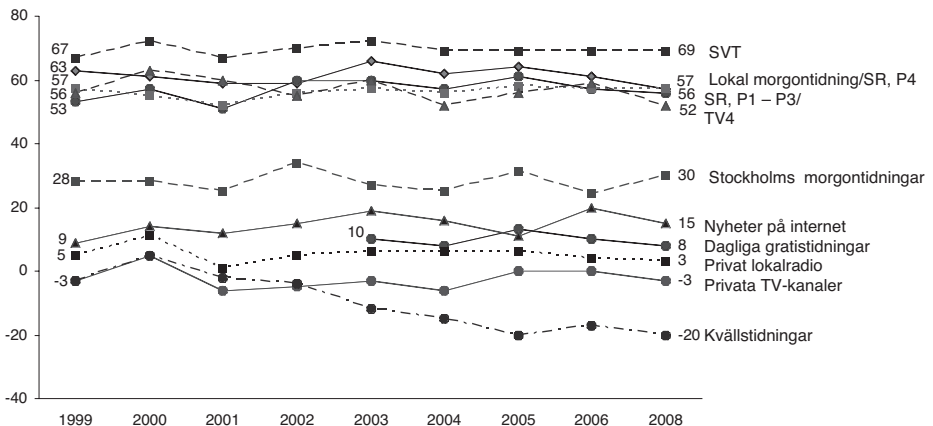
Ett tredje och sammanfattande mått för att rangordna förtroendet är det så kallade balansmättet, alltså andelen stort förtroende minus andelen litet förtroende.

Måttet som kan gå mellan +100, då alla har stort förtroende, och -100, då alla har litet förtroende, redovisas i högerkolumnen i tabell 1. Tre iakttagelser kan göras på grundval av balansmättet. Den första är att alla medier utom två har plusvärden och därmed fler som har förtroende än som inte har det. Det andra att det är en mycket stor spännvidd, från Sveriges Televisions +69 till kvällspressens -20. Det tredje är att det framträder tre grupper:

- Medier med stort förtroende: Sveriges Television, lokal morgonpress, Sveriges Radios lokala och nationella kanaler och TV4 med värden över +50
- Medier med visst förtroende: Stockholms morgontidningar, nättidningar, dagliga gratistidningar och privat lokalradio som alla ligger på plusvärden
- Mediet som saknar något större förtroende: privata tv-kanaler och kvällstidningar.

Samtidigt finns det en viktig punkt att väga in vid tolkningen av resultatet, nämligen att de medieorganisationer som i frågan representeras av varumärken, t ex TV4, kommer genomsnittligt högre än de som är ett slags allmänbegrepp, t ex privata tv-kanaler. Det är troligt att svaren påverkas av detta och vissa medier får lägre förtroende genom att de är allmänt formulerade. Samtidigt kan vi notera att medium med allmän formulering – lokal morgontidning – ligger bland de högsta.

Figur 1 Förtroende för olika massmediers innehåll 1999-2008 (balansmätt)

Kommentar: De som inte tagit ställning till ett särskilt medium eller hoppat över hela frågan har definierats bort. Praxis i tidigare redovisningar kan skilja sig från detta, varför mindre procentavvikelser därmed kan förekomma. Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100. Observera att ingen mätning gjordes 2007.

Stabilitet över tid

Sedan SOM-undersökningen år 1999 började mäta allmänhetens förtroende för medier har det skett förhållandevis få förändringar (figur 1). Sveriges Television har alla år haft störst förtroende. Den lokala morgonpressen och Sveriges Radios kanaler och TV4 har genomgående haft något lägre förtroende och deras inbördes placering har varierat något.

Skillnaderna är något större för de medier som åtnjuter något lägre förtroende. Nyheter på nätet har en långsiktig uppgång, medan det medium som har det lägsta förtroendet, kvällspressen, är det enda medium som systematiskt har förlorat i förtroende hos allmänheten – från ett balansmått på -3 år 1999 till -20 år 2008.

Om vi ser på förändringar sedan det senaste mätåret 2006² kan vi notera en nedgång för lokal morgonpress och TV4, men också för nyheter på internet, privata tv-kanaler och kvällstidningar. Stockholms morgontidningar är den enda medietyp som uppvisar en uppgång mellan 2006 och 2008, men det finns inte någon systematisk tendens.

Inga av förändringarna mellan 2006 och 2008 kan anses vara dramatiska och de flesta ligger på gränsen till att vara statistiskt säkerställda. Slutsatsen är att allmänheten har mycket stabila värderingar när det gäller synen på olika medier. Den anmärkningsvärda stabiliteten tyder på att värderingarna är bestämda av egenskaper hos medierna som fenomen, exempelvis ägarskap eller redaktionell profil, snarare än en utvärdering av deras faktiska innehåll.

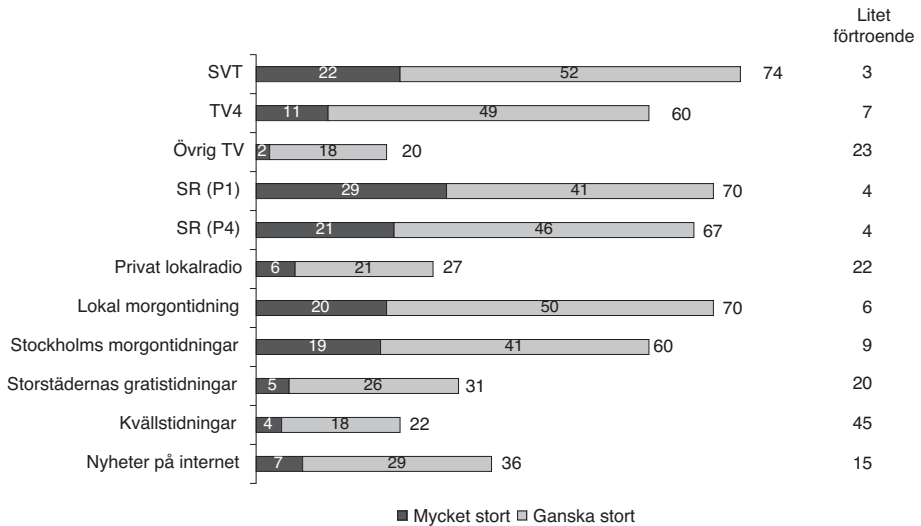
Förtroende bland användare

En del av förklaringen till förtroendeskilnader mellan enskilda medier hänger samman med att människor inte kan eller vill ta ställning, eftersom de saknar egen erfarenhet av mediet. Det är särskilt tydligt för Stockholms morgontidningar, där två av fem personer saknar uppfattning (tabell 1). Men även för privata tv- och radiokanaler gäller att mellan en fjärdedel och en tredjedel av svarspersonerna inte har någon åsikt. Mot den bakgrunden är det rimligt att även redovisa förtroendet bland dem som anser sig ha en uppfattning (figur 2).

Den samlade bilden av medieförtroendet ändras endast marginellt när vi begränsar oss till dem som har uppfattning. Sveriges Television, P1 och P4 i Sveriges Radio och lokal morgontidning ligger högst med mellan 74 och 67 procent stort förtroende (och balansmått mellan ca +65 och +70). TV4 faller något, medan framför allt Stockholms morgontidningar får en klart högre andel, för båda är andelen med stort förtroende 60 procent (balansmått på drygt +50).

En skillnad mot den tidigare redovisningen är att flertalet av svarspersonerna ligger på positiva balansmått. För majoriteten av medierna är personer som har uppfattning, och som sannolikt är flitigare användare, mer positiva. Samtidigt blir den negativa bedömningen av kvällspressen något mer accentuerad med detta mått (-23).

Figur 2 Mycket och ganska stort förtroende för olika massmedia bland användare 2008 (procent)

Två dimensioner i bedömningarna

Allmänhetens bedömningar av enskilda medier uppvisar ett förhållandevis högt inbördes samband. De som har förtroende för Sveriges Television har också ett relativt högt förtroende för TV4 och privata tv-kanaler (korrelationer med Pearson's r på .55 respektive .20), men också för lokal morgonpress (.15). I själva verket finns det en statistiskt säkerställd negativ korrelation – mellan förtroende för kvällstidningar och förtroende för Sveriges Radios nationella kanaler (-.06). Det är i stort sett samma mönster som vi ser ifråga om förtroende för olika samhällsinstitutioner (jfr kapitlet om institutionsförtroendet i denna volym) och visar på det allmänna förtroende som förefaller utmärkande för den svenska allmänheten (Rothstein, 2004).

Det hindrar inte att det ändå finns betydande skiljelinjer i allmänhetens förtroendebedömningar. Det framgår inte minst av att korrelationerna mellan public service-kanalerna är höga, oavsett om det är radio eller tv. En faktoranalys av förtroendebedömningarna visar också på två huvuddimensioner: en som vi kan rubricera Public service eller information och en som vi kan kalla Privat marknad eller underhållning (tabell 2). I den förra laddar Sveriges Radios kanaler och Sveriges Television högst, men där finns även morgonpressen, både Stockholms och den lokala. Den senare dimensionen innehåller främst privat radio och tv samt kvälls- och gratistidningar.

Tabell 2 Faktoranalys på medieförtroende 2008

	Public Service/ Information	Privat marknad/ Underhållning
SR nationellt	.90	-.02
SVT	.85	.08
SR lokalt	.80	.14
Stockholms morgontidningar	.71	.20
Lokal morgontidning	.56	.32
Privata tv-kanaler	.10	.78
Kvällstidningar	.18	.77
Gratistidningar	.18	.77
Nyheter på Internet	.30	.55
TV4	.47	.53
Förklarad varians	31%	28%

Kommentar: Principalkomponentanalys med Kaisers kriterium. Varimaxrotering.

Att bedömningarna faller ut i dessa två dimensioner är knappast överraskande. Det intressanta är emellertid att dimensionsanalysen 2008 ger en tydligare bild av mediasystemets två huvuddimensioner – alltså en som vetter mot information och en som vetter mot underhållning. Tidigare år har det även fallit ut en dimension, där Stockholms morgontidningar och gratistidningar laddat högt; år 2008 fördelar sig dessa på de två huvuddimensionerna.³ Att gratistidningar och nyheter på nätet finns med i den andra faktorn pekar på att det är något förenklat att kalla den enbart underhållning. Det som bedöms är snarast mediernas karaktär och beständighet, vilket närmare föreställningen om att det rör sig om en privat, och rörlig, marknad.

En annan förändring mellan dimensionsanalyserna 2006 och 2008 gäller TV4. År 2006 låg TV4 klart i public service-dimensionen, men laddade även högt i underhållning/marknad. Två år senare har kanalen i människors bedömningar för första gången i SOM-undersökningarna fått en relativt högre laddning på den senare: TV4 uppfattas något i större utsträckning som underhållning än som public service, låt vara att skillnaden mellan laddningarna i de två dimensionerna inte är särskilt stor.

Förtroende i olika grupper

Utfallet i de två dimensionerna kan vid en första anblick endast betraktas som ett uttryck för skillnaden mellan informationsinriktade och underhållningsinriktade medier. Men bakom detta ligger också skillnader mellan olika gruppers preferenser. Det är framför allt utbildning och politiskt intresse som skiktat mellan de två di-

mensionerna: de högutbildade och politiskt intresserade tenderar till att värdera public service högre, lågutbildade och politiskt ointresserade prioriterar privat marknad – eller snarast underhållningsmedierna – högre. Den sammanfattande bilden av olika grupperns förtroendebedömningar finns i tabell 3.

Tabell 3 Mycket och ganska stort förtroende för medier 2008 efter kön ålder och utbildning (procent av dem som uppger sig ha en uppfattning)

	Kön		Ålder				Utbildning				Totalt
	Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65+	LU	ML	MH	HU	
Sveriges Television	73	75	71	79	73	71	63	73	80	79	74
TV4	61	58	64	64	54	58	56	66	62	52	60
Övriga TV-kanaler	20	20	25	22	17	16	18	25	22	13	20
SR nationellt	69	72	69	74	69	67	54	70	77	80	70
SR P4	67	69	63	69	67	71	64	70	70	68	68
Privat lokalradio	30	24	30	26	27	27	32	30	26	18	27
Lokal morgontidning	70	69	66	64	70	79	72	73	66	65	70
Stockholms morgontidningar	60	59	58	65	56	58	41	57	63	72	60
Gratis-tidningar (Metro, City)	33	30	36	28	30	35	31	35	33	25	31
Kvällstidningar	22	23	25	20	21	26	33	27	17	14	22
Nyhets-tjänster på internet	34	38	37	38	35	29	30	43	39	29	36
Antal svar	573	543	252	425	291	148	185	380	255	289	1 116

Kommentar: LU = Lågutbildad, ML = medellåg utbildning, MH = medelhög utbildning, HU = högutbildad.

Mönstret i de olika utbildningsgruppernas bedömningar konkretiserar utbildningsfaktorns roll för medieförtroendet. Framför allt bedömningarna av Sveriges Radios nationella kanaler, i praktiken P1, och Stockholms morgontidningar uppvisar den största avvikelserna mellan låg- och högutbildade, där de senare ligger klart högre; mönstret är detsamma men svagare för Sveriges Television. Omvänt förhållande gäller för privat lokalradio och kvällstidningar – och i någon mån för lokal morgonpress.

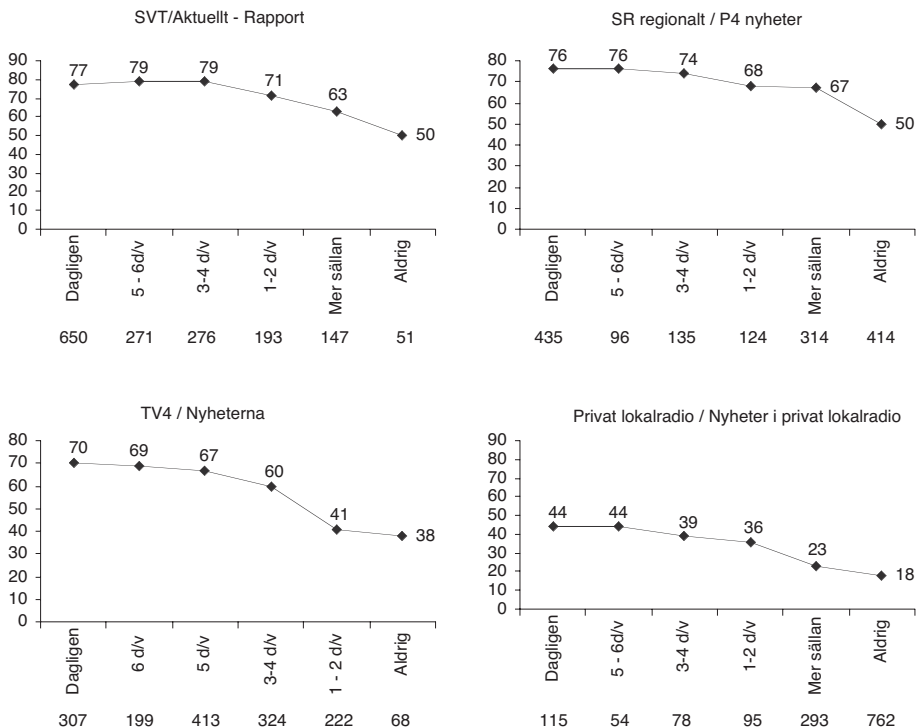
Bakom utbildningsskillnaderna ligger delvis en åldersfaktor vilket främst framträder i fråga om lokal morgonpress, där de äldre har högre förtroende än de yngre. Åldersskillnaderna är överlag oväntat små. Nyheter på internet och privata tv-kanaler bedöms dock något mer positivt bland yngre än bland äldre. Däremot är det ingen åldersskillnad i fråga om privata lokalradiokanaler.

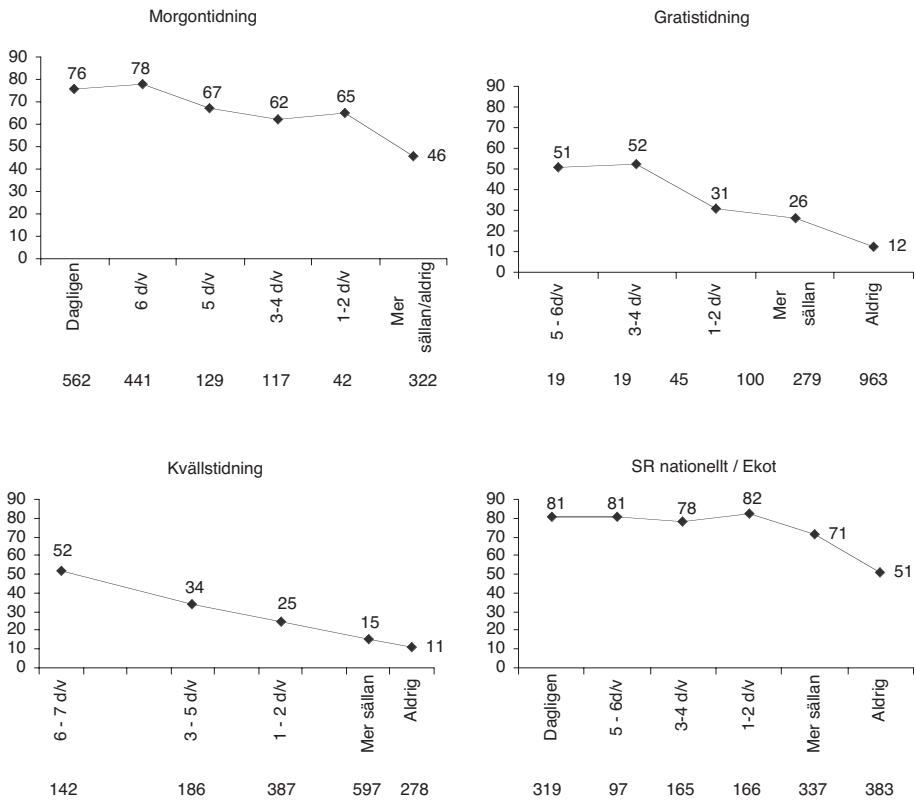
Skillnader mellan kvinnors och mäns förtroendebedömningar är mycket små.

Förtroende som medienorm

Om vi funderar på vad som ligger bakom att en person har förtroende för ett medium eller ej är det ett rimligt antagande att det beror på hur ofta man tar del av det. Tanken är att det som är viktigt i en persons dagliga liv åtnjuter större förtroende än det som mera marginellt (Elliot, 1997). En indikation i sådan riktning är exempelvis att äldre har större förtroende för morgontidningar än vad yngre har, vilket är i linje med vad vi vet om morgontidningsläsning i olika grupper (jfr Ulrika Hedmans kapitel i föreliggande volym). De yngres större förtroende för nänyheter kan tolkas på samma sätt genom att de i betydligt större utsträckning än äldre använder nänyheter (jfr Annika Bergströms kapitel i denna volym). Men i motsats till detta står att förtroendet för Sveriges Television inte uppvisar någon skillnad mellan yngre och äldre trots att de äldre ser betydligt mer SVT än de yngre. Inte heller för Sveriges Radios kanaler finns det några åldersskillnader som ligger i linje med vad vi vet om lyssnandet (jfr Jan Strids artikel i denna volym).

Figur 3 *Andelen med minst ganska stort förtroende för respektive medium efter frekvensen i tittandet på kanalens nyheter 2008 (procent bland dem som har uppfattning)*

Kommentar: För morgon- och kvällstidningar har hela tidningen betraktats som en kanal. Det bör noteras att på några punkter är antalet svarspersoner lågt.

En närmare analys av förhållandet mellan frekvensen i användning och förtroende visar emellertid att det för alla studerade medier finns ett sådant samband. De som är dagliga användare har som regel ett betydligt större förtroende än de som tar del av mediet mindre än någon gång i veckan (figur 3). Ser vi närmare på enskilda medier är det tydligt att sambandet är större för de medier som tidigare visat sig ligga i den underhållningsinriktade dimensionen, t ex privat lokalradio, gratistidningar och kvällspress. För public service-medierna och lokal morgonpress är sambandet något mindre. En förklaring är att dessa skiljer ut sig genom att personer som inte tar del av dem regelbundet ändå har ett förhållandevis stort förtroende; omkring hälften av dem som uppger sig mera sällan eller aldrig ta del av nyheter i Sveriges Radio eller Sveriges Television har ändå ett stort förtroende för dem. Resultatet gäller för dem som har överhuvudtaget har en uppfattning om mediet.⁴

Bakom skillnaderna i synen på de två typerna av medier ligger olika normer och förväntningar. Det har tidigare visat sig att förtroende framför allt är knutet till värdering av nyheter och fakta. I detta ryms två perspektiv. Det ena är att nyheter och fakta allmänt bedöms som viktigare än underhållning och fiktion (jfr Hill m fl, 2007), det andra är att nyheter och fakta är lättare att värdera eftersom dessa innebär en grund för publikens bedömning. Public service-medierna får rimligen den positiva värderingen just genom sin ställning som starka nyhetsmedier, men sannolikt också beroende på att de inte är del av den privata mediemarknaden. Det senare reflekterar den demokratiskt korporativistiska medietradition som ansetts utmärka särskilt Sverige, där också morgonpressen är en viktig del (Hallin & Mancini, 2004).

Men bilden kan kompliceras ytterligare. Som vi tidigare sett har de högutbildade ett genomsnittligt större förtroende för informationsinriktade medier. Det visar sig också att högutbildade har ett mycket högt förtroende – drygt 80 procent – för public service-medierna, oavsett frekvensen i användning, särskilt för Sveriges Television och för Sveriges Radios nationella kanaler. De lågutbildades förtroende för samma medier har däremot samband med frekvensen i användningen. För TV4 liksom för morgon- och kvällspress finns inte samma skillnad mellan utbildningsgrupperna: både låg- och högutbildades förtroende stiger med ökad användning. Det finns emellertid en viktig skillnad. För de två något mera underhållningsinriktade medierna har de lågutbildade som har låg användningsfrekvens större förtroende än de högutbildade som ser lite, medan det för morgonpress är omvänt förhållande: de högutbildade som läser sällan har högre förtroende än sällanläsare bland lågutbildade.

Medieförtroende och mediefunktioner

Den fråga som ställdes inledningsvis var hur medieförtroendet samspelar med medieanvändningen. Det har visat sig att det finns ett samband mellan hur ofta man tar del av ett medium och vilket förtroende man har för det. Men det har samtidigt framkommit att sambandet är klart. Tendensen är således att medier med inriktning på underhållning åtnjuter ett mindre förtroende än medier som är inriktade på information. Samtidigt har det framgått att högutbildade har en fast positiv förtroendenorm för public service-kanalerna, medan förtroendet bland lågutbildade påverkas av användningen. Tendensen är likartad, men inte lika stark, för lokal morgonpress. För de underhållningsinriktade medierna bestäms förtroendet däremot av användning bland både låg- och högutbildade.

En rimlig tolkning av de empiriska resultaten är att förtroendet för ett enskilt medium bestäms av den funktion mediet fyller för användaren (Elliot, 1997). Public service-kanalerna i radio och tv, liksom den lokala morgontidningen, används i större utsträckning för nyheter och information. Det är därför naturligt att de värderas högre än övriga. Att dessa värderas relativt högt bland dem som inte an-

vänder dem kan tolkas så att när dessa någon gång använder dem så är det just för nyheter, något som inte minst visat sig vid krissituationer. För underhållningsinriktade medierna finns inte något motsvarande grundförtroende, utan här bestäms förtroende främst av vad man får ut av dem: de som följer dem regelbundet har då naturligt nog ett högre förtroende än de som inte gör det.

Noter

- ¹ Frågan finansieras av forskningsprogrammet Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet (www.dagspresskollegiet.jmg.gu.se).
- ² Från och med 2006 genomförs mätningen av medieförtroende endast vartannat år.
- ³ Om vi gör en faktoranalys med en trefaktorlösning blir det i stort sett detta utfall även 2008.
- ⁴ I 2006 års analys av medieförtroendets förhållande till användning inkluderades i basen även dem som saknade uppfattning vilket överlag gav lägre andelar bland personer med låg användning. Den allmänna tendensen var dock även då att public service-medierna åtnjöt ett större förtroende bland låganvändarna än vad övriga medier gjorde (Weibull, 2007).

Referenser

- Arvidsson, Peter (1980) *Trovärdighet och förtroende, tillförlitlighet och tillit*. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.
- Arvidsson, Peter (1981) *Tror vi på våra massmedier?* Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, Stockholm.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge, 1984
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hallin, Daniel, Mancini, Paolo (2004) *Comparing Media Systems: Three models of media and politics*. New York: Cambridge University Press.
- Hill, Annette, Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2007) Public and Popular: British and Swedish Audience Trends in Factual and Reality Television. I *Cultural Trends* Vol 16, Nr 1 2007.
- Kohring, Matthias, Matthes, Jörg (2007) Trust in News Media: Development and Validation of a Multidimensional Scale. *Communication Research* (<http://crx.sagepub.com>)
- Medieförtroende* (2008). Publicistklubbens Årsbok 2008. Stockholm; Publicistklubben.

- Rothstein, Bo (2004) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2005) Medieförtroende – en framgångsfaktor?
I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för massmedier. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2007) Medieförtroende och medieanvändning. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.

Dokumentation

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2008

ÅSA NILSSON

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje höst sedan 1986 en nationell frågeundersökning – *Riks-SOM* – i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat samhälle, politik och medier (förkortningen SOM står för Samhälle Opinion Massmedia).¹ *Riks-SOM-undersökningen 2008* är således den 23:e i ordningen. Data samlas in via postala enkäter, och varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet är ett samarbete mellan tre forskningsorganisationer vid Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Statsvetenskapliga institutionen samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). En rad forskningsprojekt medverkar i Riks-SOM-undersökningen – flertalet med förankring i någon av dessa tre institutioner. Men även externa parter deltar, via särskilda forskningsprojekt; år 2008 gäller det exempelvis Energimyndigheten, Statens Kulturråd, Sveriges Television, Tidningsutgivarna och Vetenskap & Allmänhet.

Resultaten från Riks-SOM-undersökningarna redovisas i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på de senaste resultaten men också, så långt det är möjligt, belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. Datainsamlingen genomförs av ett fristående undersökningsföretag efter upphandling; fältarbetet görs i nära samarbete med SOM-institutet, som kontinuerligt utvärderar genomförandet. I föreliggande kapitel redovisas genomförandet av Riks-SOM-undersökningen 2008; det handlar om studiens uppläggning, fältarbetets olika moment samt resultatens representativitet.

Undersökningens uppläggning

Riks-SOM-undersökningen genomförs sedan starten 1986 i form av en postenkät som går ut till ett systematiskt sannolikhetsurval² av Sveriges befolkning. Från och med 2000 års undersökning är åldersintervallet 15–85 år (tabell 1). Utländska medborgare ingår i urvalet sedan 1992 (samt i undersökningarna 1986 och 1989).

Omfattningen av undersökningen har ökat fram till och med slutet av 1990-talet, både vad gäller antalet frågor och antalet svarspersoner. Från och med 1998 delades Riks-SOM-undersökningen i praktiken upp i två parallella riksrepresentativa delundersökningar, vilka alltsedan 2000 har baserats på ett urval om vardera 3 000 personer.³

Tabell 1 Riks-SOM-undersökningens uppläggning 1986–2008

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1986	Systematiskt sannolikhetsurval	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987–1998	”	”	”	Endast sv.	”
1989	”	”	”	Både sv. & utl.	”
1990–1991	”	”	”	Endast sv.	”
1992–1995	”	”	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	”	”	2 841 ¹	”	”
1997	”	”	2 800	”	”
1998	”	2	5 600	”	16–80 år ²
1999	”	”	”	”	15–80 år
2000–2005	”	”	6 000	”	15–85 år
2006	”	”	6050 ³	”	”
2007	”	”	6 000	”	”

2008	Systematiskt sannolikhetsurval	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år

Kommentar: ¹Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i det ursprungliga urvalet utan tillfördes i efterhand undersökningens första urval om 2 800 personer. ²Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i urvalet. ³Det ursprungliga urvalet om 6 000 personer utökades med 50 personer ur spårregistret *NIX adressat*, felaktigt exkluderade ur det ursprungliga urvalet (se vidare Nilsson 2007).

Datansamlingen för de båda formulären i Riks-SOM 2008 genomfördes parallellt och under identiska förutsättningar. En knapp fjärdedel av frågorna (variablerna) i undersökningen ingick i båda formulären och kan därmed analyseras med dubbla urvalsstorleken som grund. Det rör sig dels om SOM-undersökningens grundfrågor om politik och medier samt en stor mängd livsstils- och bakgrundsfrågor, dels om frågor som syftar till att belysa frågeställningar som fordrar ett större urval av svars-personer för statistiskt säkerställda analyser.

De enskilda frågorna utarbetas av de deltagande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. De båda formulären (se bilaga i slutet av denna volym) skiljer sig innehållsmässigt något åt i det att tyngdpunkten i det ena formuläret – *Riks-SOM 1* – ligger på politik och samhälle, medan det andra – *Riks-SOM 2* – i stället har en tonvikt på frågor om medier, kultur och livsstil. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Riks-SOM 2008

<i>Riks-SOM I</i>		<i>Riks-SOM II</i>	
Fråga 1–7	Nyheter och medier	Fråga 1–10	Nyheter och tidningar
Fråga 8–26	Politik, samhälle och demokrati	Fråga 11–21	Politik, samhälle och demokrati
Fråga 27–31	Radio och tv	Fråga 22–32	Radio och tv
Fråga 32–37	Omvärldsfrågor	Fråga 33–40	Medieteknik, internet och mobiltelefoner
Fråga 38–46	Samhälle och service	Fråga 41–48	Kultur, samhälle och medier
Fråga 47–59	Mijö och energi	Fråga 49–59	Intressen, aktiviteter och värderingar
Fråga 60–63	Kunskap och samhälle	Fråga 60–69	Arbetsliv
Fråga 64–79	Aktiviteter, intressen och värderingar	Fråga 70–88	Bakgrundsfrågor
Fråga 80–90	Arbetsliv		
Fråga 91–107	Bakgrundsfrågor		

Kommentar: Frågeformulären för Riks-SOM 1 respektive Riks-SOM 2 återfinns i bilaga i slutet av denna volym.

Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenten att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna men kräver endast ett kort svar (de rör bland annat vilken/vilka morgontidningar man läser och vilka samhällsproblem man tycker är viktigast i Sverige i dag). Att fylla i enkätens samtliga frågor tar uppskattningsvis cirka en och en halv timme; de synpunkter som framförs av respondenterna (på sista formulärsidan där särskilt utrymme ges, eller på andra vägar) indikerar dock stora variationer.

Fältarbetet

Fältarbetet för *Riks-SOM 2008* följer i huvudsak uppläggningsen av tidigare års undersökningar. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2008. Arbetet inleddes i mitten av september med att ett vykort skickades ut till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev⁴, en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet samt en penna. Enkäten nådde ut onsdagen den 24 september. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon – sammanlagt sex insatser. Den 10 februari avslutades fältarbetet i formell mening. Men redan vid novembers utgång hade 92 procent av de som slutligen skulle komma att medverka skickat tillbaka sin enkät. Av tablån nedan framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.⁵

Tablå 1 Fältarbetets moment Riks-SOM 2008

12 sept. 2008	Utskick av aviseringsvykort
19 sept.	Utskick av enkät, följebrev ¹ , informationsbroschyr, svarskuvert och penna (B-post; försändelsen når ut till respondenterna onsdagen den 24 sept.).
29 sept.	Utskick av tack-/påminnelsevykort.
6 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
16–27 okt.	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten (med utskick av ny enkät till de som saknar och postal bekräftelse till övriga som sagt att de ämnar delta)...
...resp. 28 okt.	...samt postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
11–17 nov.	Telefonpåminnelse (motsvarande 16–27 okt.)...
...resp. 18 nov.	...samt postal påminnelse (motsvarande 28 okt.). ²
2–8 dec.	Telefonpåminnelse (motsvarande 16–27 okt.)...
...resp. 9 dec.	...samt postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
29 dec.	Extra postal påminnelse till de som i någon av de föregående telefoninsatserna sagt sig beredda att medverka men inte skickat in.
12 jan. 2009	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt ”bortfallsenkät” – med frågan om varför man inte önskar/kan delta – till samtliga som inte hörts av under fältarbetets gång samt de som i någon av de föregående telefoninsatserna sagt sig beredda att medverka men inte skickat in.
10 feb.	Fältarbetet avslutades.

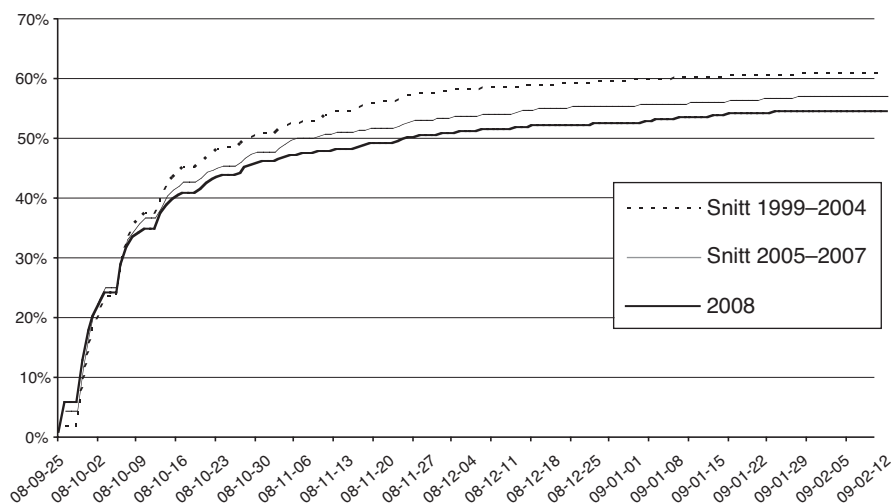
Kommentar: ¹Det första missivet editioneras genom att det innehåller några särskilda rader till gruppen 15–19-åringar respektive 65–85-åringar, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet. ²Följebrevet editionerades med ett något annorlunda utformat brev till gruppen 19–34-åringar, med budskapet att det var särskilt viktigt med svar från dem i egenskap av den mer svårnådda gruppen ”unga vuxna”.

Den första enkätförsändelsen skickades ut fredagen den 19 september – med B-post, det vill säga med (planerad) utdelning onsdagen den 24 september.⁶ Torsdagen dagen därpå kom 34 ifyllda enkäter tillbaka. Efter helgen uppgick inflödet till 13 procent av det totala antalet utskickade enkäter; resultatet med hela veckans inflöde inräknat uppgick till en knapp fjärdedel, 24 procent. Detta motsvarar in-

komna svar från nästan hälften, 44 procent, av de som skulle komma att besvara enkäten innan fältarbetet avslutades. Vid oktober månads utgång hade 84 procent av det slutgiltiga antalet ifyllda enkäter kommit in; vid novembers utgång 92 procent, och vid årsskiftet 96 procent. Därefter fortsatte inflödet svagt men stadigt ända in i februari 2008, motsvarande de sista 4 procentenheterna.

Redan första fältveckan var inflödet något sämre i relation till tidigare års undersökningar (figur 1). De första dagarnas inflöde beror i någon mån av vilken veckodag enkäten når ut, särskilt i förhållande till helgens postfria dagar, något som försvårar exakta jämförelser av inflödesresultat i fältperiodens början. Även längre in i fältarbetet kan de postala och telefonbaserade påminnelseinsatserna ligga lite olika i tid och därmed påverka hur nivåerna förhåller sig till varandra. Men vid fältarbetets slut den 10 februari var inflödesresultatet för 2008 2,7 procentenheter sämre än genomsnittet för åren 2005–2006 sammantagna, och 6,3 procentenheter sämre än genomsnittet för 1999–2004; i förhållande till enbart 2007 års undersökning var resultatet 2,9 procentenheter sämre.

Figur 1 *Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2008 relativt ett genomsnitt för 1999–2004 respektive 2005–2007 års undersökningar (kumulativ procent av bruttourvalet)*

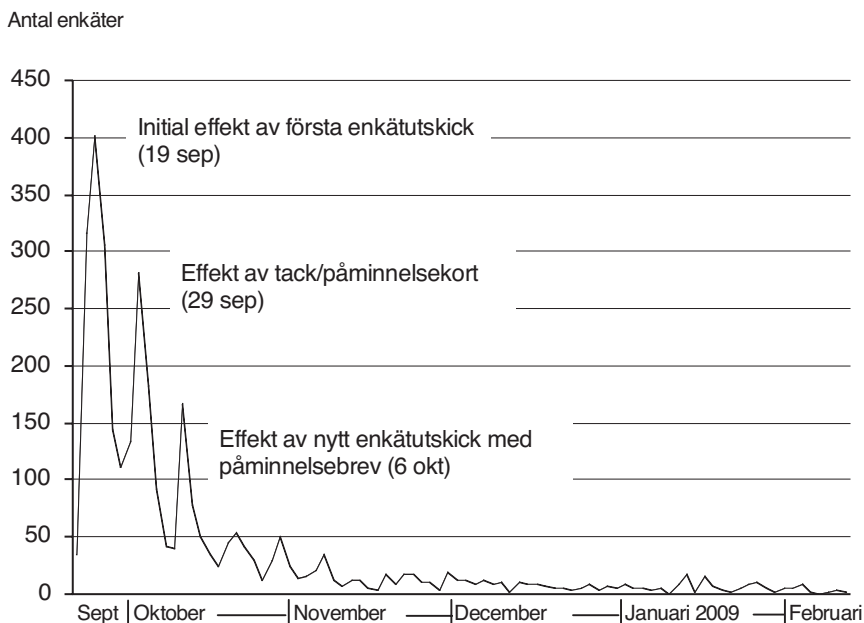

Kommentar: Inflödet redovisas med utgångspunkt i 2008 års fältperiod i relation till jämförbara fältveckor för övriga års undersökningar.

Inflödet av enkätformulär under fältperioden kommer i vågor, tydligt i fas med utskick och påminnelseåtgärder. Vågbildseffekten är ett mycket stabilt fenomen

som uppträder i varje undersökning, och 2008 är inget undantag trots det generellt något lägre inflödet (figur 2). Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln i figuren.

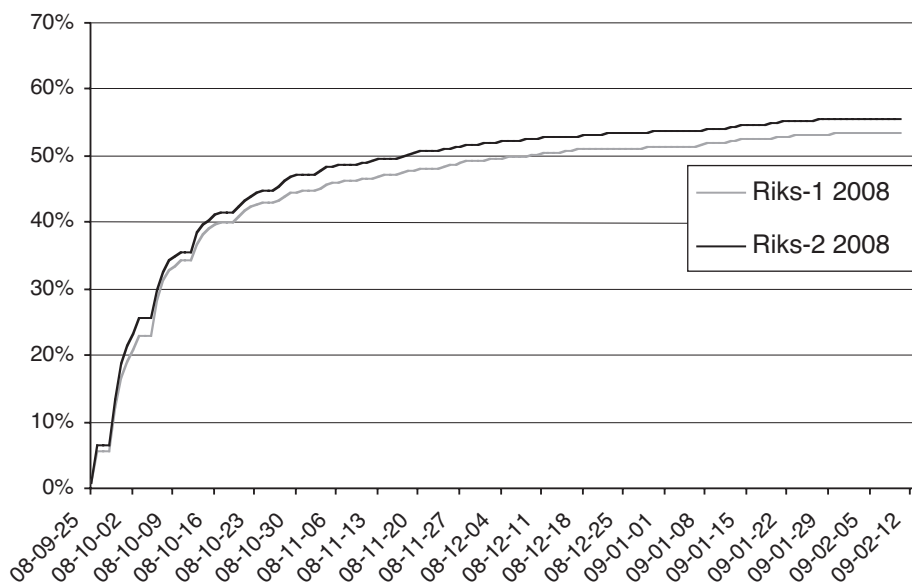
Figur 2 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2008 (antal)

Kommentar: Veckoslutets dagar och helgdagar, det vill säga alla dagar utan postutdelning, är exkluderade från tidsaxeln.

När fältarbetet avslutades den 10 februari var bruttosvarsfrekvensen (dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade) 54,3 procent, vilket alltså innebär ett sämre resultat relativt tidigare undersökningar. Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, med den skillnaden att resultatet för Riks-1 genomgående är något sämre än för Riks-2 (figur 3). Vid fältarbetets slut uppgick skillnaden till 63 enkäter, motsvarande 2,1 procentenheter sett till bruttoresultatet. Motsvarande skillnad mellan den jämförelsevis mer politikinriktade Riks-1 och den mer medie- och livsstilsinriktade Riks-2 har observerats samtliga år sedan 1998 då Riks-SOM för första gången genomfördes som två parallella delundersökningar, med två olika formulär: skillnaden har varierat i storlek mellan en (2003 års undersökning) och fem (2001) procentenheter.

Figur 3 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-1 respektive Riks-2 2008 (kumulativ procent av bruttourvalet)

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet definierar man normalt bort avlidna samt personer som är långtidssjukskrivna, inte talar svenska, har flyttat från orten eller av liknande skäl inte bedöms ingå i populationen utan definieras som så kallat naturligt bortfall (för en fullständig definition, se kommentar till tabell 3). Därmed erhåller man undersökningens nettourval⁷, vilket ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter i Sverige har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men under senare år har det blivit allt svårare att nå dessa nivåer. SOM-undersökningarna har generellt uppvisat ett mycket gott resultat med en genomsnittlig svarsfrekvens för alla de genomförda undersökningarna 1986–2007 på 67 procent (tabell 3). Från och med 2000-talet har nivån emellertid sjunkit. År 2007 bröts trenden tillfälligt med ett nettoresultat på 63 procent; att det tycks ha handlat om just ett tillfälligt trendbrott indikerar dock 2008 års resultat på 58 procent. Inkluderar vi även detta år blir genomsnittet för de samtliga 23 Riks-SOM-undersökningarna 66 procent. Genomsnittet för de åtta undersökningarna hittills genomförda under 2000-talet, 63 procent, kan jämföras med 68 procent för perioden 1986–1999.

Tabell 3 Svarefrekvens i Riks-SOM-undersökningarna 1986–2008

	Antal svarande	Svarefrekvens av hela urvalet (brutto)	Svarefrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (netto)	Undersökningsföretag ansvarigt för fältarbetet
1986	1 624	65	68	SCB
1987	1 672	67	70	SOM-institutet
1988	1 643	66	69	SCB
1989	1 578	63	66	IMU-Testologen
1990	1 582	63	66	IMU-Testologen
1991	1 573	63	67	IMU-Testologen
1992	1 889	67	71	Sifo
1993	1 857	66	70	Sifo
1994	1 704	61	67	Gallup
1995	1 777	63	65	Temo
1996	1 779	63	69	Gallup
1997	1 754	63	69	Gallup
1998	3 561	64	68	Sifo
1999	3 503	63	67	Kinnmark
2000	3 546	59	63	Kinnmark
2001	3 638	61	67	Kinnmark
2002	3 609	60	65	Kinnmark
2003	3 675	61	66	Kinnmark
2004	3 612	60	65	Kinnmark
2005	3 499	58	63	Kinnmark
2006	3 336	55	60	ScandInfo
2007	3 435	57	63	Kinnmark
2008	3 259	54	58	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; bortrest, studier/militärtjänstgöring på annan ort; bosatt/studerar/arbetar utomlands; sjuk, institutionsvård, förståndshandikappad; avliden; ej svensktalande.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer (bruttourvalet) var det 3 259 personer som besvarade och skickade in formuläret i 2008 års undersökning. Sammanlagt 423 personer, motsvarande 7,1 procent, har räknats bort som naturligt bortfall (enligt ovan). Denna andel tenderar att variera något år från år beroende på hur många i urvalet som väljer att höra av sig med denna typ av information, liksom hur registreringen sköts av fältföretaget samt i samband med telefonpåminnelserna. Årets resultat var relativt lågt; sedan 2001 års undersökning har andelen varierat mellan 7,0 och 9,9 procent. Andelen personer som på detta vis bortdefi-

nieras ur bruttourvalet ligger på ungefär samma nivå för de bägge delundersökningarna: 7,3 respektive 6,8 procent.

Det naturliga bortfallet lyfter bruttosvarsfrekvensen på totalt 54 procent för hela undersökningen till nettoresultatet 58 procent (tabell 4). I och med den ringa skillnaden i antalet bortdefinierade mellan Riks-1 och Riks-2 återspeglas skillnaden i inflöde dem emellan även i nettoresultatet: Riks-1 har en nettosvarsfrekvens på 57 procent, Riks-2 på 59 procent.

Tabell 4 Svarande och bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2008

	Riks-SOM I	Riks-SOM II	Totalt
Ursprungligt urval (brutto)	3 000	3 000	6 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	220	203	423
Nettourval	2 780	2 797	5 577
Antal svarsvägrare/ej anträffade	1 182	1 136	2 318
Antal svarande	1 598	1 661	3 259
Svarsfrekvens: brutto	53%	55%	54%
Svarsfrekvens: netto	57%	59%	58%

I det naturliga bortfallet är det tre typer som dominerar: långtidssjuka/handikappade; utomlandsboende/bortresta på längre tid samt de som ej kunnat nås på sin adress – vilket sammantaget utgör 81 procent av bortfallet (tabell 5). Ytterligare en stor grupp, en knapp femtedel, utgörs av ej svensktalande. Därtill har 2 procent registrerats som avlidna. Sammansättningen är mycket lik i de båda delundersökningarna.

Tabell 5 Typer av naturligt bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2008

	Riks-SOM I	Riks-SOM II	Totalt
Långtidssjuk/förståndshandikappad	30	32	31
Bor utomlands/bortrest på längre tid	26	26	26
Adress okänd/flyttat	26	24	25
Ej svensktalande	16	17	16
Avliden	2	1	2
Summa procent	100	100	100
Antal personer	220	203	423

Mot bakgrund av att undersökningen definierar bort långtidssjuka/handikappade och de som själva eller via ombud meddelat att de inte kan svenska tillräckligt bra för att besvara enkäten, finns det anledning att märka att urvalsramen ”svenska befolkningen i åldrarna 15–85 år” av naturliga och resursskäl exkluderar de som inte kan delta i undersökningen på grund av hälso- eller språkskäl. Relaterat till språkkunskap kan konstateras att andelen med enbart utländskt medborgarskap är lägre i Riks-SOM 2008 än i befolkningen som helhet: 2,8 mot 6,4 procent.⁸ Andelen i Riks-1 är mindre än den i Riks-2: 2,2 jämfört med 3,3 procent.

Informationen om det naturliga bortfallet har tillsammans med andra orsaker till att inte medverka i undersökningen inhämtats på flera sätt: via den bifogade ”bortfallsenkäten” i sista påminnelsen med frågan om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen – med svar från 110 personer –, via telefonpåminnelserna samt direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång.

Utöver kunskap om det naturliga bortfallet har specificerade anledningar till att inte *vilja* delta kunnat sammanställas för totalt 614 personers (tabell 6). I linje med tidigare års erfarenheter är tidsbrist ett mycket vanligt argument; i 2008 års undersökning är det hälften av personerna med en känd orsak till svarsvägran som anger detta som enda skäl till att avstå.

Tabell 6 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Riks-SOM-undersökningen 2008 samt jämförelse med 2007 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-SOM 2008	Riks-SOM 2007
Har inte tid	51	48	50	37
Frågorna är ointressanta	12	11	12	13
För många frågor	11	12	11	14
Vill av princip inte delta	10	11	11	22
Frågorna är för svåra	6	6	6	3
Litar ej på anonymiteten	2	3	2	3
Vill ej delta utan ersättning	1	4	2	2
Annat skäl	0	0	0	0
Blandade skäl	7	5	6	6
Summa procent	100	100	100	100
Antal personer	322	292	614	710

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via den ”bortfallsenkät” som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Att avstå på mer principiell grund har tidigare år varit relativt vanligt (2007: 22 procent), men i årets undersökning handlar det endast om cirka var tionde person

– och därmed på jämförbar nivå med angivandet av skälet att frågorna är ointressanta respektive att enkäten innehåller för många frågor. Att frågorna däremot skulle vara för svåra eller oro/misstro beträffande anonymitetsförhållandet; eller det faktum att det inte utgår någon ersättning för att medverka, är ingetdera en särskilt frekvent grund för svarsvägran. Bilden är väsentligen densamma i de två delundersökningarna; den största skillnaden relativt sett gäller ersättningsargumentet, som anges av en större andel i Riks-2-urvalet.

Representativitet och svarsfrekvens i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övrigas, blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor. Av tabell 7 framgår hur svarsbenägenheten i *Riks-SOM 2008* varierar i olika grupper över tid.

I likhet med erfarenheterna från tidigare års SOM-undersökningar svarar kvinnor som grupp i större utsträckning än män, ett mönster som förstärkts under senare år. 2008 är skillnaden totalt sett 7 procentenheter, i Riks-1 hela 9 procentenheter.

Den generellt försvagade svarsbenägenheten relativt såväl 2007 som tidigare års undersökningar gäller oavsett ålder, med ett svagt undantag i gruppen 70–79-åringar. Samtidigt så har svarsfrekvensen minskat *särskilt* i åldersgrupperna under 30 år, vilket gör att mönstret vi känner sedan tidigare – att äldre svarar i större utsträckning än yngre – bara har förstärkts ytterligare. Skiljelinjen mellan att svara i mindre respektive större utsträckning än genomsnittet återfinns fortfarande i 50-årsåldern, där den har legat sedan slutet av 1990-talet. Störst är svarsviljan i gruppen 60–79 år, med en svarsfrekvens på 75 procent, ungefär densamma i båda delundersökningar. Svarsfrekvensen bland urvalets allra äldsta, 80–85-åringarna, klarar genomsnittresultatet med god marginal (gruppen har däremot en stor andel naturligt bortfall; bruttourvalets 237 personer är reducerat till 187 i nettourvalet). Den svagaste svarsbenägenheten återfinns, totalt sett, i gruppen 20–24 år, med en svarsfrekvens på 41 procent. Det är i denna grupp den återfunnits sedan 2003 (2004 tillsammans med de allra yngsta). I enbart Riks-1 är nettoresultatet för denna grupp ännu något sämre: 38 procent.

Boende i Stockholmsregionen drar precis som tidigare år ner svarsandelen för undersökningen som helhet; svarsandelen 2008 är här 53 procent. Detsamma gäller också Sydsverige (55 procent), men detta resultat avspeglar enbart den låga nivån i Riks-1 (49 procent); i Riks-2 är det i stället Småland och mellersta Norrland som bidrar till att dra ner genomsnittet. Resultatet för Västsverige, landets tredje storstadsområde, är däremot något bättre än genomsnittet (för enbart Riks-1 precis på snittet). Den allra högsta svarsfrekvensen återfinns, totalt sett, i övre Norrland: 65 procent.

Tabell 7 Svansandelen (netto) i olika grupper, Riks-SOM-undersökningen 1995–2008 procent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Riks-1	Riks-2
TOTALT	65	69	69	68	67	63	67	65	66	65	63	60	63	58	57	59
Kön																
Kvinnor	66	68	70	69	68	65	68	69	68	67	65	64	66	62	62	62
Män	65	67	68	69	66	61	66	62	64	63	61	57	60	55	53	57
Ålder																
15–19 år	66	71	72	75	67	57	56	61	60	55	56	49	53	46	48	45
20–24 år	64	66	67	63	55	60	57	61	57	55	53	43	49	41	38	43
25–29 år	60	74	55	64	58	55	59	60	63	57	54	50	51	44	43	46
30–39 år	67	60	62	64	63	57	62	57	60	59	57	54	54	51	51	51
40–49 år	62	68	70	73	66	60	67	64	63	61	58	59	59	54	51	57
50–59 år	67	67	71	73	70	67	76	69	71	69	69	67	68	65	63	66
60–69 år						74	76	76	79	78	73	73	78	75	75	76
70–79 år						74	74	71	75	79	75	71	75	76	73	78
80–85 år						58	67	66	62	65	64	67	71	65	66	65
60–75 år ¹	69	71	76	73	75	75										
76–80 år ¹	63	72	78	58	69	68										
Region																
Stockholm	64	63	64	63	60	58	64	60	61	61	57	56	56	53	53	54
Östra Mellansverige	65	68	67	71	63	64	68	64	66	65	66	63	68	60	60	61
Småland med öar	69	71	74	70	70	68	73	68	66	70	67	62	62	61	66	55
Sydsverige	67	64	70	75	70	65	62	69	67	64	61	58	62	55	49	61
Västsverige	63	69	70	69	68	61	66	65	69	67	62	60	66	60	57	63
Norra Mellansverige	65	75	67	69	69	66	69	67	69	61	64	62	61	63	62	63
Mellersta Norrland	68	70	74	72	71	64	73	69	63	69	67	60	63	57	57	57
Övre Norrland	67	69	72	69	72	61	72	67	68	71	64	64	63	65	69	60

Kommentar: ¹Gruppen 81–85-åringar inkluderades i och med Riks-SOM 2000, varmed åldersindelningen i svarsandelsanalyserna av personer över 60 år ändrades.

För 2008 års undersökning har funnits möjligheten att se till urvalspersonernas så kallade Mosaic-klassificering, och därmed i vilken utsträckning svarsbenägenheten varierar med det "livsstilsegment" personen kan sägas tillhöra. Mosaic Livsstilsdata är en segmenteringsmetod som utvecklats och tillhandahålls av företaget Experian⁹, vilken på basis av personers fullständiga bostadsadress grupperar Sveriges befolkning i totalt 42 livsstilstyper och inom dessa 12 undergrupper; det är de 12 grupperna som ligger till grund för redovisningen i tabell 8. De livsstilsgrupper som tydligast bidrar till att dra upp svarsfrekvensen är olika typer av "småhusboende" (67 procent i "småhus i förort") – om än i mindre grad den kategori som kan kopplas till industri. Den relativt höga svarsfrekvensen hos "småhusboende" gäller särskilt för Riks-2, medan i Riks-1 svarsfrekvensen dras upp märkbart även av grupperna "glesbygd" och "singlar i storstad". Den grupp som tvärtom och utan konkurrens uppvisar sämst svarsfrekvens är "kulturell mångfald" – 41 procent i hela Riks-SOM och 39 procent i Riks-1. Relativt svag är svarsbenägenheten även i "lägenhet på mindre ort" (52 procent), samt enbart i Riks-2 i gruppen "välutbildade storstadsbor".

Tabell 8 Svarsandelen (netto) efter Mosaic-klassificering, Riks-SOM-undersökningen 2008 (procent)

	Riks-1	Riks-2	Riks-SOM Totalt
Samtliga	57	59	58
Välutbildade storstadsbor (A)	60	51	56
Singlar i storstad (B)	62	58	60
Unga singlar i lägenhet (C)	60	59	59
Seniorer i lägenhet (D)	54	58	56
Lägenhet på mindre ort (E)	51	54	52
Kulturell mångfald (F)	39	42	41
Välbeställda villaägare (G)	55	63	59
Småhus i förort (H)	66	67	67
Småhus och pendling (I)	63	65	64
Småhus på mindre ort (J)	60	67	64
Småhus och industri (K)	59	62	61
Glesbygd (L)	63	60	61
Antal personer	2 772	2 782	5 558

Kommentar: Mosaic Livsstilsdata är en segmenteringsmetod framtaget av företaget Experian. Klassificeringen grupperar Sveriges befolkning i totalt 42 livsstilstyper och inom dessa 12 undergrupper, vilka redovisas i tabellen. Grupperingarna har skapats utifrån 400 statistiska variabler, hämtade från SCB, TeleAdress, Bilregistret och Svensk Adressändring, och valda baserade på "tillgänglighet, kvalitet och segmenteringskraft" (www.experian.se/Default.aspx?ID=91). Data är kopplade till personerna i SOM-urvalen via uppgift om fullständig postadress. För mellan 0,3 och 0,5 procent av personerna i de olika urvalsgrupperna har ingen Mosaic-kod kunnat ges.

SOM-undersökningens urval av personer utgör ett slags Sverige i miniatyr. Naturligt bortfall och svarsvägran riskerar att leda till avvikelser från representativiteten. Hur väl avspeglar då Riks-SOM-undersökningen 2008 hela befolkningen, och vilka skillnader kan urskiljas mellan sammansättningen i det dragna urvalet av personer och de respondenter som slutligen svarat? Via tabell A1a–A5 i appendix kan respondenternas sammansättning beträffande kön, ålder, region, fackföreningsmedlemskap respektive Mosaic-kategori (se ovan) jämföras med sammansättningen i såväl det dragna urvalet som den svenska befolkningen. Av uppställningarna framgår att de svarande tämligen väl avspeglar den svenska befolkningen i dessa avseenden. Några avvikelser förtjänar dock att kommenteras.

Könsfördelningen (tabell A1) bland svenska 15–85-åringar är mycket balanserad i verklighetens Sverige år 2008: 50–50. Bland de svarande i Riks-SOM-undersökningen 2008 är emellertid fördelningen 53–47 med en övervikt av kvinnor – densamma i båda delundersökningar. De dragna urvalen har inte bidragit till denna skevhet, även om kvinnor var i viss övervikt i Riks-2-urvalet. I första hand bottenar i stället den överrepresentation av kvinnor som finns i undersökningen av kvinnors generellt något större svarsbenägenhet (jfr. tabell 7).

Ålderssammansättningen (tabell A2) i Riks-SOM-undersökningens dragna urval är precis som könsfördelningen mycket representativ för den svenska befolkningen. För ingen redovisad åldersgrupp skiljer det mer än en procentenhet mellan verklighetens Sverige och det dragna urvalet, det gäller även delurvalen. Men genom att yngre svarar i mindre utsträckning än äldre (jfr. tabell 7), särskilt relativt gruppen 50–75-åringar, uppkommer en viss snedfördelning i undersökningen. Detta är ett välbekant mönster från de senaste årens undersökningar, som bara har förstärkts. Precis som tidigare år är det särskilt märkbart i den politikinriktade Riks-1, där andelen 15–29-åringar omfattar 16 procent av de svarande mot 24 procent i hela befolkningen.

Ser vi till den geografiska fördelningen (tabell A3), ger Riks-SOM 2008 en i huvudsak god bild av den geografiska spridningen i Sveriges befolkning. Stockholmare är något underrepresenterade i bägge delundersökningar till följd av en generellt sämre svarsvilja (jfr. tabell 7). Men avvikelsen är inte större än två procentenheter mellan verklighetens Sverige och Riks-SOM-undersökningen (21 mot 19 procent).

Vad gäller fackföreningsmedlemskap (tabell A4) liknar mönstret i Riks-SOM det för befolkningen som helhet, om än med en viss underrepresentation av LO-anslutna i SOM-materialet till förmån för i första hand TCO-anslutna – något som gäller bägge delundersökningar. Det ska emellertid sägas att jämförelsen haltar något i och med skillnader i mätmetoder.

Slutligen framgår av jämförelserna med avseende på klassificeringen baserad på Mosaic Livsstilssegment (se ovan) (tabell A5) att gruppen ”kulturell mångfald” är den enda som bland de svarande utgör 2 procentenheter färre jämfört med i befolkningen. Den generellt svagare svarsbenägenheten som konstaterats ovan är den största orsaken bakom förhållandet, men andelen krymper även mellan brutto- och

nettourvalet – det vill säga som resultat av att denna grupp har en relativt stor andel personer som registretats som någon typ av naturligt bortfall. Det dragna brutto-urvalet har däremot tvärtom bidragit något till att motverka dessa negativa effekter på representativiteten bland de svarande genom att innehålla en liten större andel än befolkningen som helhet. De enda grupper som i stället är överrepresenterade relativt befolkningen, med minst 2 procentenheters avvikelse, är ”småhus och pendling” i Riks-2 samt ”småhus på mindre ort” i Riks-1 – i det senare fallet enbart en följd av en högre svarsbenägenhet i gruppen, i det förra med viss draghjälp även av det dragna urvalet. Dessa avvikelser till trots så ger analysen baserad på Mosaic-informationen en generellt mycket god bild av livsstilsrepresentationen i SOM-undersökningen relativt den svenska befolkningen.

Jämförelserna mellan svarspersonernas och befolkningens socioekonomiska och livsstilsrelaterade sammansättning visar att Riks-SOM-undersökningens respondenter sammantaget speglar Sveriges befolkning väl. Den största skevheten som kan observeras gäller ålderssammansättningen, men en viss överrepresentation av befolkningens äldre.

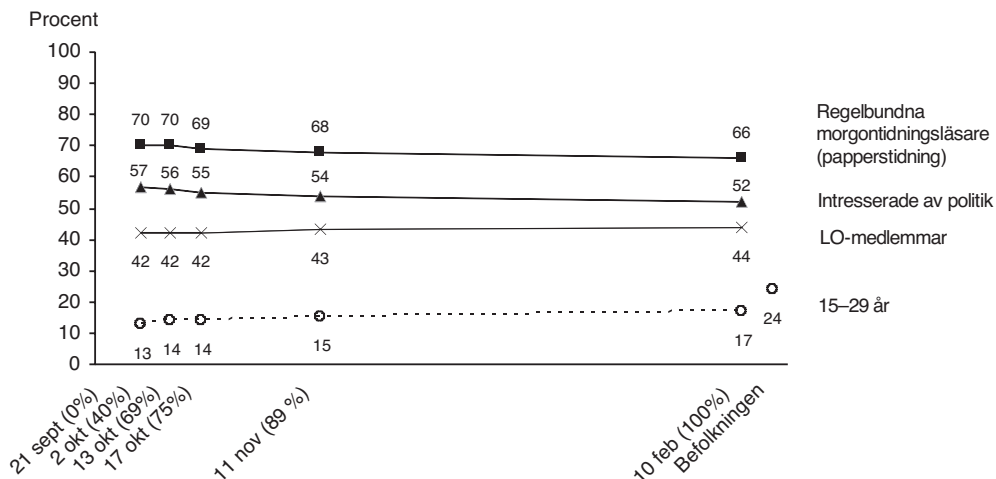
Representativitet efter svarsfrekvens

Vid uppläggnings av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och svars-kvalitet alltid vägas mot tillgängliga resurser i tid och pengar. En undersökning helt utan påminnelser är naturligtvis billigare och mindre tidskrävande. Men erfarenheten säger oss att svarsfrekvensen med en sådan strategi blir väsentligt lägre än om man inkluderar ett antal påminnelser. Därtill är vissa grupper mindre benägna att delta utan påstötningar än andra; underlaget blir alltså inte enbart *mindre* med en kortare fältperiod utan dessutom *skevare* sett till befolkningen som helhet. Förhållandet kan illustreras genom analyser av respondentgruppens sammansättning vid olika tidpunkter under fältarbetets gång.

I Riks-SOM-undersökningen 2008 hade 40 procent av de personer som skulle komma att besvara enkäten skickat tillbaka den ifylld senast dagen då första påminnelsen (kortet) nådde ut (2 oktober). Skulle vi nöjt oss med det inflödet hade skevheten i ålder varit större jämfört med slutresultatet. Gruppen 15–29-åringar representeras efter sex dagars inflöde med 13 procent i enkätunderlaget – att jämföra med 17 procent när samtliga enkäter räknats in, och med befolkningens 24 procent. Även svarsgruppens sammansättning rörande socioekonomiska egenskaper i termer av subjektiv klassposition och fackföreningsmedlemskap påverkas något av fältarbetets längd, med en lägre andel som definierar sitt hem som arbetarhem och som är LO-medlemmar i det initiala svarsunderlaget jämfört med senare (det ska sägas att detta mönster saknades eller var mycket svagt i 2005 och 2006 års undersökningar, men var starkare igen 2007; se tabell A6 i appendix). I det initiala svarsunderlaget i 2008 års undersökning var 42 procent LO-medlemmar; vid fältarbetets slut har andelen vuxit till 44 procent.

Men det är åldersfördelningen som tydligast påverkas av fältarbetets längd i en postal frågeundersökning som SOM-undersökningen. Skevheter i detta avseende riskerar att påverka resultaten av frågor där åldersfaktorn är starkt relaterad till svaren. Exempelvis kan konstateras hur morgontidningsläsning och politiskt intresse överskattas vid ett "förtida" fältstopp till följd av överrepresentationen av äldre i de tidigt inkomna svaren. Nu är alternativet inte nödvändigtvis att helt avstå från påminnelser eller att strypa inflödet redan efter fem dagar. Skulle vi exempelvis sätta punkt i mitten av november – efter tre påminnelseinsatser: ett tack-/påminnelsekort, ett nytt enkätutskick samt en telefonuppföljning – då 89 procent av de som skulle komma att medverka hade skickat in sin enkät, blir skevheten i åldershänseende mindre (figur 4). Detsamma gäller morgontidningsläsning och politiskt intresse. Men fortfarande gäller att överensstämmelsen med ålderssammansättningen i det verkliga Sverige är störst i det slutliga Riks-SOM-materialet. Det finns alltså goda skäl att genom fler påminnelseinsatser söka öka svarsfrekvensen i postala enkätundersökningar.

Figur 4 Andelen regelbundna morgontidningsläsare, intresserade av politik, LO-medlemmar respektive 15–29-åringar efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i Riks-SOM 2008 (procent)

Kommentar: Regelbundna morgontidningsläsare avser de som läser en papperstidning minst 5 dagar i veckan. Andelen intresserade av politik avser de som svarat att de är mycket eller ganska intresserade. Se tabell A6 i appendix för en översikt över resultaten från motsvarande analys av Riks-SOM-undersökningarna 2003–2007.

Såväl ifråga om politiskt intresse som morgontidningsläsning är det omöjligt att få fram en verkligt sann uppgift för befolkningen som helhet. En analys av hur ande-

len politiskt intresserade respektive morgontidningsläsare bland svarsvägrare kan emellertid bidra till att belysa svarsgruppens representativitet; se kapitlets sista avsnitt.

Betydelsen av telefonpåminnelser

SOM-undersökningen har alltsedan första undersökningen 1986 i fältarbetet alltid inkluderat någon typ av telefonpåminnelse (se t. ex. dokumentationen i Björkqvist 1989, s. 4). Erfarenheten är att dessa påminnelser väsentligt lyfter inflödet en bit in i fältarbetet när det annars riskerar att dala. Påminnelserna bidrar samtidigt till att få kännedom om olika typer av naturligt bortfall, liksom om orsaker bakom svarsvägran. Det är dock svårt att mer exakt värdera inflödesnyttan av telefonpåminnelserna i och med att de enkäter som skickas tillbaka längre in i fältarbetet inte självklart kan kopplas direkt till någon specifik insats utan kan vara resultatet av tidigare insatser eller kombinationer av insatser; systematiska metodtester med kontrollgrupper har aldrig genomförts. Därtill har tidpunkten för telefoninsatserna, liksom omfattningen av dem, varierat över tid. Men dokumentationen kring fältarbetets olika insatser har förbättrats genom åren, och nedan följer en analys av nyttan av olika påminnelseinsatser i 2008 års undersökning i relation till motsvarande resultat för 2007.

Fältarbetet för SOM-undersökningen omfattar, sedan 1994, tre insatser med telefonpåminnelser.¹⁰ I SOM-undersökningen 2008 inleddes den första insatsen tre veckor efter det att enkäten nått ut, den 16 oktober, och pågick 12 dagar i sträck, dvs. till och med den 27 oktober. Respondenten hade då redan erhållit två postala påminnelser: ett kort samt en försändelse med en helt ny enkät (se tablå 1 ovan).

Vid starten för första telefonpåminnelseinsatsen saknades svar från totalt 3 398 respondenter (borträknat det vid tidpunkten kända naturliga bortfallet om 97 personer, samt de som lämnat besked att de inte önskade delta, 89 personer). För 2 394 av dessa personer, det vill säga 70 procent, kunde erhållas ett hemtelefonnummer.¹¹ Samtliga dessa personer söktes av det företag som genomförde telefonpåminnelserna.¹²

Ett första viktigt resultat av telefonpåminnelserna är en starkt förbättrad kännedom om det naturliga bortfallet: i samband med den första telefoninsatsen registrerades totalt 130 personer som långvarigt sjuka/handikappade, avflyttade, ej svensktalade, långvarigt bortresta etc. (tabell 9). Antalet är lägre än för 2007 års undersökning, men innebär fortfarande ett väsentligt tillskott i relation till de 97 personer som det fanns kännedom om då insatsen inleddes.

Därutöver resulterade telefonkontakterna i att totalt 1 139 respondenter sade sig villiga att delta i undersökningen, vilket nästan motsvarar tre fjärdedelar av dem man haft kontakt med (exklusive de som registrerats som naturligt bortfall). Resultatet är mycket likt det för 2007. Nu är det inte nödvändigtvis så att det som telefonintervjuaren registrerar och vad den intervjuade verkligen avser att göra är samma sak; det handlar helt enkelt om "kvaliteten" på de ja-svar som redovisas – har

man lyckats med att övertyga respondenten om vikten av att delta i undersökningen? Som framgår av tabellens redovisning var det en knapp tredjedel av de som förklarat sig villiga att delta som också gjorde det inom de närmaste veckorna – som synes något färre bland de som önskat ny enkät än bland de som hade kvar den de fått tidigare. Resultatet ska i första hand jämföras med motsvarande andel bland dem man inte lyckades att nå och bland dem helt utan känt telefonnummer: 10 respektive 11 procent. Det ska noteras att de senare samtidigt nåddes av ytterligare en *postal* påminnelse, som skickades ut efter telefoninsatsens sista dag.

Summeras de grupperna som varit i kontakt med någon telefonintervjuare, var det i 2008 års undersökning en femtedel som kom att skicka tillbaka en ifylld enkät inom loppet av de följande veckorna – vilket alltså motsvarar dubbelt så många jämfört med resultatet för dem som inte nåtts telefonvägen. Detta slags summerade resultat kan sägas vara ett mått på telefonintervjuarnas övertalningsförmåga (hos – vilket ska betonas – en grupp som inte gått att övertyga efter de första postala utskicken); resultatet 2008 var något sämre jämfört med 2007 (20 procent mot 26).

Telefonpåminnelserna har således helt klart en positiv effekt på svarsinflödet. Om vi vidgar effektperspektivet till omfatta även de enkätsvar som dröjde lite längre, visar det sig att nästan hälften, 45 procent, av de som sagt sig villiga att delta i första telefonpåminnelseinsatsen skickade tillbaka sin enkät innan fältarbetet avbröts efter årsskiftet – och 34 procent sett till samtliga man varit i kontakt med. Men då ska betonas att några av dessa fått ytterligare påstötningar per telefon alternativt postalt. Motsvarande svarsfrekvens bland dem man inte lyckades kontakta, i *första* telefoninsatsen, var 25 procent, och 21 procent i gruppen utan känt telefonnummer. Vissa av dessa kunde dock nås via någon av de följande telefoninsatserna.¹³

Av resultaten redovisade i tabell 8 kan också konstateras att de respondenter som svarat att de redan skickat in enkäten i huvudsak också kom att ingå i studien; denna grupp om 60 personer uppvisar en svarsprocent på 67 procent, och resultatet blir detsamma även om vi ser till hela resterande fältperioden. Orsaken bakom de försenade enkätsvaren är svårare att fastställa; möjliga förklaringar är försenade postförsändelser; att svaret i telefon ges mot bakgrund av dåligt samvete som sedan motiverar respondenten att skicka in enkäten; samt någon typ av misstag i enkätregistreringen – rimligen handlar det om en kombination av dessa faktorer.

Sammantaget visar analysen entydigt på nyttan av påminnelser via telefon: de genererar en väsentligt förbättrad kunskap om bortfallet men framför allt ökar de sannolikheten att erhålla svar från respondenter som inte övertygats att delta via tidigare postala påminnelser.

Tabell 9 Resultat av första telefonpåminnelseinsatsen i Riks-SOM 2008 inkl. jämförelse med 2007 (antal respektive procent)

	2008	2007
Totalt antal sökta respondenter	2 356	2 412
Fel telefonnummer	149	139
Ej kontakt	496	440
Kontakt	1 711	1 833
<i>Andel kontaktade respondenter (av dem med korrekt fnnr)</i>	<i>78%</i>	<i>81%</i>
Resultat av respondentkontakt (dvs. 2008 totalt 1 711 personer):		
Naturligt bortfall	130	174
"Har redan skickat in"	60	89
Svarsvägran	382	453
Svarsvilliga ¹	1 139	1 117
<i>Andel svarsvilliga av kontaktade respondenter exkl. naturligt bortfall</i>	<i>72%</i>	<i>67%</i>
Svarsfrekvens (netto ²) vid andra telefonpåminnelseinsatsens inledning ³ , efter resultatet från första insatsen:		
"Har redan skickat in"	67%	72%
Svarsvägran	0%	0%
Svarsvilliga	31%	33%
...som önskat ny enkät	26%	31%
...övriga	34%	34%
Samtliga kontaktade	20%	26%
Sökta men ej kontakt (ej kontakt/fel telefonnummer) ⁴	10%	12%
Svarsfrekvens bland ej sökta (dvs. utan känt telefonnummer) ^{4:5}	11%	9%

Kommentar: Telefonpåminnelserna genomfördes 18–29 oktober. ¹Av dessa önskade 420 respondenter, eller 37 procent, att få sig tillsänt ett nytt formulär. ²Naturligt bortfall exkluderat. ³2008: 11 nov; 2007: den 13 nov. ⁴De grupper som ej kunde nås per telefon erhöll i stället en ytterligare postal påminnelse som skickades ut dagen efter telefoninsatsens sista dag. ⁵Denna grupp är av dataregisteringsskäl exkluderad på de personer som kunde ges ett känt telefonnummer i och med den kompletterande telefonsökning (inkl. mobilnummer) som gjordes inför den andra påminnelseinsatsen (se texten ovan).

Minienkät bland svarsvägrare

I 2008 års Riks-SOM-undersökning kompletterades telefoninsatserna genom att intervjuarna bad definitiva svarsvägrare att besvara två mycket korta frågor, cen-

trala för många av de analyser som görs på basis av undersökningens data: intresset för politik respektive läsning av morgontidning, specificerat till enbart papperstidning. Denna minienkät besvarades av totalt 732 personer.

Det visar sig att andelen regelbundna morgontidningsläsare, här definierade som de som läser minst 5 dagar i veckan, är nära den dubbla bland SOM-undersökningens respondenter jämfört med bland svarsvägrarna (tabell 10). Resultatet är något mer tillspetsat i Riks-2 jämfört med Riks-1. Ifråga om graden av politiskt intresse blir förhållandet det omvända och effekten ännu starkare, särskilt i Riks-1: andelen mycket politiskt intresserade är här hela fyra gånger så stor bland respondenterna jämfört med bland svarsvägrarna. Försvagas kriteriet för politiskt intresse till att omfatta även personer som uppger sig vara *ganska* intresserade, minskar skillnaden och det särskilt i Riks-1, men andelen politiskt intresserade är likväl med denna definition ungefär den dubbla bland undersökningens respondenter jämfört med bland vägrarna. På motsvarande sätt minskar effekten något med ett försvagat kriterium för morgontidningsläsning.

Tabell 10 Morgontidningsläsning respektive politiskt intresse bland svarande respektive svarsvägrare i Riks-SOM-undersökningen 2008 (procent)

		Riks- 1	Riks-2	Riks-SOM totalt
Morgontidningsläsning (papper): minst 5 dagar i veckan	Respondenter	67	65	66
	Vägrare	33	35	34
Morgontidningsläsning (papper): minst 1 dag i veckan	Respondenter	81	80	80
	Vägrare	44	47	46
Politiskt intresserade: mycket	Respondenter	12	11	11
	Vägrare	3	5	4
Politiskt intresserade: mycket/ganska	Respondenter	54	51	52
	Vägrare	24	27	26

Kommentar: Resultaten för vägrare bygger på telefonintervjuer med 732 personer. Frågorna som använts i telefonintervjun är helt jämförbara med frågorna ställda i den egentliga undersökningen

Nu utgör ju svarsvägrarna lika lite som svarsgruppen en fullgod kopia av den svenska befolkningen, och vi saknar fortfarande kunskap om gruppen som vare sig besvarat den riktiga undersökningen eller minienkäten inom ramen för telefonpåminnelserna. Om vi från nettourvalets 5 577 personer drar ifrån de 3 259 personer som deltog i Riks-SOM 2008 samt de 732 svarsvägrarna som besvarade minienkäten, kvarstår 1 586 personer (28 procent av det ursprungliga nettourvalet) vars morgontidningsläsning respektive politiska intresse vi vet mycket lite om. San-

ningen om den svenska befolkningen återfinns rimligen någonstans mellan resultatet för de två analyserade grupperna. Med tanke på svarspersonernas betydligt större antal erbjuder resultaten från Riks-SOM-undersökningen med all sannolikhet en väsentligt bättre skattning av befolkningens morgontidningsläsning och politiska intresse än vägrarna – men det är samtidigt mycket rimligt att anta att undersökningen överskattar detta beteende och intresse, liksom andra slags uttryck för samhällsengagemang.

Sammanfattning

Föreliggande dokumentation av Riks-SOM-undersökningen 2008 visar att enkätunderlaget som erhållits från totalt 3 259 personer under hösten 2008 speglar Sveriges vuxna befolkning väl. Den relativt goda svarsfrekvensen på 58 procent i kombination med en god representativitet bland de svarande i förhållande till urvalsramen innebär att Riks-SOM-undersökningens datamaterial utgör en god grund för beskrivningar och analyser av aktuella vanor och attityder hos Sveriges befolkning. Analyserna i det här kapitlet visar inte desto mindre på en viss överrepresentation av befolkningens äldre samt indikationer på problem att erhålla korrekta nivåskattningar beträffande frågor som rör intresse för politik och samhällsengagemang.

Noter

- ¹ Parallellt med Riks-SOM-undersökningen genomför SOM-institutet en motsvarande enkätundersökning på årlig basis i Västra Götalandsregionen: Väst-SOM.
- ² Den urvalsteknik som tillämpas av det statliga personadressregistret SPAR, ur vilket SOM-undersökningens urval av respondenter dras.
- ³ Parallellt med 2008 års Riks-SOM-undersökning genomfördes ytterligare en SOM-undersökning på nationell nivå i samarbete med forskare vid Sociologiska respektive Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Denna undersökning, med ett urval om 4 000 personer, hade ett särskilt fokus på arbetsliv och klassrelaterade frågor (för dokumentation om undersökningen, se Nilsson 2009/kommande).
- ⁴ Sedan 2006 års undersökning editioneras det första missivet genom att det innehåller några särskilda rader till gruppen 15–19-åringar respektive 65–85-åringar, med budskapet att vissa frågor kan vara svåra att besvara när man är ung respektive har lämnat arbetslivet.
- ⁵ Fältarbetet i SOM-undersökningen 2008 genomfördes i samarbete med undersökningsföretaget *Kinnmark Information*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark

- ombesörjde urvalsdragning, upptryckning och utskick av formulär och påminnelser, telefonpåminnelser (i samarbete med företaget *Concilia Information*), scanning av formulärsvaren samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för innehållet i allt material som skickats ut, genomfört kodningen av öppna svar samt kvalitetssäkring och iordningsställande av den slutgiltiga datafilen. Kodningen av öppna svar har genomförts av biträdande forskare Malin Forsberg, Hannes Jacobsson, Sofia Johansson och Daniel Swedin.
- 6 Som ett extra incitament att fylla i enkäten utlovades i följebrevet att man genom att fylla i enkäten och skicka tillbaka den så att den var undersökningsföretaget till handa senast den 7 oktober deltog i en utlottning av någon av SOM-institutets publikationer; 25 böcker lottades ut till vardera delundersökning. Erfarenheten från metodtester i samband 2003 års SOM-undersökningar visar att detta inte tycks förbättra inflödet när man tar hela fältarbetet i beaktande men däremot innebär att respondenten skickar tillbaka enkäten snabbare än annars (Nilsson 2004). Utlottningen är samtidigt ett sätt att visa på hur resultaten från SOM-institutets undersökningar publiceras i offentliga skrifter, och att ge publikationerna extra spridning bland befolkningen.
 - 7 Mot bakgrund av att personer i befolkningen som är exempelvis
 - 8 Andelen för befolkningen är hämtad från SCB (www.scb.se/databaser) och avser befolkningen 15–84 år.
 - 9 Se www.experian.se/Default.aspx?ID=4 www.experian.se.
 - 10 I 1994 års undersökning omfattade den sista insatsen enbart de som i någon av de tidigare insatserna bett att få tillsänt sig ett nytt formulär; i 2003 års undersökning omfattade den sista insatsen de som i någon av de två tidigare insatserna sagt att de skulle medverka, oavsett om de önskade ett nytt formulär eller ej. I 2001 års undersökning inkluderades en fjärde telefonpåminnelse omfattande respondenterna i den ena delundersökningen (Riks-1) för att minska avståndet i svarsprocent relativt den andra; insatsen begränsades till de som i någon av de tidigare telefoninsatserna sagt att de skulle medverka.
 - 11 Mobiltelefonnummer ingick ej i den preliminära nummersökningen, men inför de två efterföljande telefonpåminnelseinsatserna kompletterades registerinformationen med förekommande mobiltelefonnummer i de fall hemtelefonnummer saknades.
 - 12 Concilia Information, Halmstad.
 - 13 Den möjligheten ökade också något i och med att registerinformationen utökades med ev. mobiltelefonnummer i de fall hemnummer saknades. Samtidigt ska betonas att det i de mer svårkontaktade grupperna, och inte minst bland dem helt utan känt telefonnummer, rimligen riskerar att dölja sig ett större naturligt bortfall (avflyttade etc.) jämfört med vad gäller övriga.

Referenser

- Björkqvist, Karin (1989) *SOM-undersökningen 1988 – Metod, Frågeformulär, Kod-bok*. SOM-rapport nr. 3. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2004) ”Den nationella SOM-undersökningen 2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2006) ”Den nationella SOM-undersökningen 2005”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Du stora nya värld*. Rapport nr. 39. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2007) ”Den nationella SOM-undersökningen 2006”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det nya Sverige*. Rapport nr. 41. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2009/kommande). Metoddokumentation i Bengtsson, Mattias; Berglund, Tomas; Oskarson, Maria (red.) *En fråga om klass* (prel. titel). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

APPENDIX

Tabell A1a Könsfördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2008 (procent)

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
	Befolkningen (15–85 år)	50	50	100
Riks-SOM 1 & 2	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande totalt	53	47	100
<i>Riks-1</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>50</i>	<i>50</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>49</i>	<i>51</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>53</i>	<i>47</i>	<i>100</i>
<i>Riks-2</i>	<i>Bruttourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Nettourval</i>	<i>51</i>	<i>49</i>	<i>100</i>
	<i>Svarande</i>	<i>53</i>	<i>47</i>	<i>100</i>

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 15–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A1b Könsfördelning bland svarande i Riks-SOM-undersökningen 1986–2008 (procent)

År	Befolkningsunderlag	Kvinnor	Män	Summa
1986	Riks-SOM	49	51	100
1987	Riks-SOM	51	49	100
1988	Riks-SOM	53	47	100
1989	Riks-SOM	52	48	100
1990	Riks-SOM	49	51	100
1991	Riks-SOM	48	52	100
1992	Riks-SOM	48	52	100
1993	Riks-SOM	50	50	100
1994	Riks-SOM	51	49	100
1995	Riks-SOM	50	50	100
1996	Riks-SOM	54	46	100
1997	Riks-SOM	51	49	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	51	49	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	49	51	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	51	49	100
	<i>Riks-2</i>	54	46	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	51	49	100
	<i>Riks-1</i>	50	50	100
	<i>Riks-2</i>	50	50	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	52	48	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	52	48	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	52	48	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	53	47	100
	<i>Riks-1</i>	53	47	100
	<i>Riks-2</i>	53	47	100

Kommentar: Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas.

Tabell A2a Åldersgruppernas fördelning bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2008 (procent)

	Befolknings- underlag	15–29 år	30–49 år	50–75 år	76–85 år	Summa
	Befolkning	24	33	36	7	100
Riks-SOM 1 & 2	Bruttourval	24	33	36	7	100
	Nettourval	23	34	37	6	100
	Svarande	17	31	45	7	100
Riks-1	Bruttourval	23	33	37	7	100
	Nettourval	22	34	38	6	100
	Svarande	16	31	46	7	100
Riks-2	Bruttourval	25	33	35	7	100
	Nettourval	24	34	36	6	100
	Svarande	18	31	44	7	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata om uppgift saknas).

Tabell A2b Åldersgruppernas fördelning bland svarande 1986–2008 (procent)

År	Befolkningsunderlag	15–29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	Summa
1986	Riks-SOM	30	34	36			100
1987	Riks-SOM	26	37	37			100
1988	Riks-SOM	27	36	37			100
1989	Riks-SOM	26	39	35			100
1990	Riks-SOM	26	37	37			100
1991	Riks-SOM	26	37	37			100
1992	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1993	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1994	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1995	Riks-SOM	24	36	36	4		100
1996	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1997	Riks-SOM	22	35	38	5		100
1998	Riks-SOM I&II	22	36	38	4		100
	<i>Riks-1</i>	22	36	38	4		100
	<i>Riks-2</i>	22	35	39	4		100
1999	Riks-SOM I&II	21	34	40	5		100
	<i>Riks-1</i>	22	34	39	5		100
	<i>Riks-2</i>	21	35	40	4		100
2000	Riks-SOM I&II	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	20	32	41		7	100
	<i>Riks-2</i>	21	32	40		7	100
2001	Riks-SOM I&II	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	34	40		8	100
2002	Riks-SOM I&II	20	33	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	21	34	39		6	100
	<i>Riks-2</i>	19	32	42		7	100
2003	Riks-SOM I&II	21	32	40		7	100
	<i>Riks-1</i>	19	32	41		8	100
	<i>Riks-2</i>	22	32	40		6	100
2004	Riks-SOM I&II	19	32	41		8	100
	<i>Riks-1</i>	18	34	40		8	100
	<i>Riks-2</i>	21	30	42		7	100
2005	Riks-SOM I&II	19	33	41		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	20	32	41		7	100
2006	Riks-SOM I&II	18	32	43		7	100
	<i>Riks-1</i>	18	33	42		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100
2007	Riks-SOM I&II	18	31	43		8	100
	<i>Riks-1</i>	17	32	43		8	100
	<i>Riks-2</i>	20	30	42		8	100
2008	Riks-SOM I&II	17	31	45		7	100
	<i>Riks-1</i>	16	31	46		7	100
	<i>Riks-2</i>	18	31	44		7	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Resultaten baseras på respondentens egen uppgift, kompletterat med registerdata i de fall uppgift saknas.

Tabell A3a Fördelning på region bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2008 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
	Befolkning	21	17	9	15	20	9	4	5	100
Riks-SOM 1 & 2	Bruttourval	21	16	9	14	20	10	4	6	100
	Nettourval	21	16	9	14	20	10	4	6	100
	Svarande	19	17	10	13	21	10	4	6	100
Riks-1	Bruttourval	22	15	9	15	20	9	4	6	100
	Nettourval	21	15	10	15	20	9	4	6	100
	Svarande	20	16	11	12	20	10	4	7	100
Riks-2	Bruttourval	21	17	9	14	20	10	4	5	100
	Nettourval	20	17	9	14	20	10	4	6	100
	Svarande	18	17	8	15	21	11	4	6	100

Kommentar: Data om befolkningen, avgränsade till åldersintervallet 15–85 år, är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A3b Fördelning på region bland svarande 1991–2008 (procent)

År	Befolknings- underlag	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	Summa procent
1991	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	13	20	11	5	7	100
1992	Riks-SOM 1 & 2	20	16	10	14	19	11	4	6	100
1993	Riks-SOM 1 & 2	17	17	10	14	22	10	4	6	100
1994	Riks-SOM 1 & 2	18	17	11	14	20	10	5	5	100
1995	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	21	11	5	5	100
1996	Riks-SOM 1 & 2	18	16	10	14	21	10	4	7	100
1997	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	15	21	10	4	7	100
1998	Riks-SOM 1 & 2	18	17	9	15	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	10	14	20	10	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	10	4	7	100
1999	Riks-SOM 1 & 2	18	16	9	16	20	10	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	17	9	16	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	20	16	9	15	19	10	5	6	100
2000	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	18	10	14	20	10	5	5	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	16	19	9	4	6	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	18	18	9	13	20	11	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	17	18	9	14	20	11	6	5	100
	<i>Riks-2</i>	18	18	9	13	20	11	5	6	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	15	19	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	16	9	16	19	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	15	18	10	5	5	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	19	16	9	14	22	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	16	9	15	23	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	16	9	14	22	10	4	6	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	14	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	17	10	14	21	8	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	10	14	21	9	4	6	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	18	19	10	13	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	18	17	11	13	21	9	5	6	100
	<i>Riks-2</i>	18	19	10	13	21	9	4	6	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	18	9	14	21	9	4	6	100
	<i>Riks-2</i>	19	17	9	15	21	9	4	6	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	19	19	9	13	20	9	5	6	100
	<i>Riks-1</i>	19	19	8	13	20	9	5	7	100
	<i>Riks-2</i>	19	19	9	13	21	9	4	6	100
2008	Riks-SOM 1 & 2	19	17	10	13	21	10	4	6	100
	<i>Riks-1</i>	20	16	11	12	20	10	4	7	100
	<i>Riks-2</i>	18	17	8	15	21	11	4	6	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A4 Fackföreningsmedlemskap bland svarande 1986–2008 samt 2008 hos svenska befolkningen (procent)

År	Befolkningsunderlag	LO	TCO	SACO	Summa
1986	Riks-SOM	59	33	8	100
1987	Riks-SOM	59	33	8	100
1988	Riks-SOM	55	33	12	100
1989	Riks-SOM	56	34	10	100
1990	Riks-SOM	56	32	13	101
1991	Riks-SOM	56	32	12	100
1992	Riks-SOM	53	33	13	99
1993	Riks-SOM	56	32	12	100
1994	Riks-SOM	56	31	13	100
1995	Riks-SOM	56	32	12	100
1996	Riks-SOM	54	29	17	100
1997	Riks-SOM	53	34	13	100
1998	Riks-SOM	55	32	13	100
	<i>Riks-1</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-2</i>	58	31	12	101
1999	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-2</i>	54	30	15	99
2000	Riks-SOM 1 & 2	54	32	15	101
	<i>Riks-1</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-2</i>	54	31	15	100
2001	Riks-SOM 1 & 2	52	31	17	100
	<i>Riks-1</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-2</i>	55	28	17	100
2002	Riks-SOM 1 & 2	50	34	16	100
	<i>Riks-1</i>	51	33	16	100
	<i>Riks-2</i>	50	34	16	100
2003	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	47	38	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	36	16	100
2004	Riks-SOM 1 & 2	48	37	15	100
	<i>Riks-1</i>	49	36	15	100
	<i>Riks-2</i>	48	37	15	100
2005	Riks-SOM 1 & 2	47	37	16	100
	<i>Riks-1</i>	46	38	16	100
	<i>Riks-2</i>	48	35	17	100
2006	Riks-SOM 1 & 2	45	39	16	100
	<i>Riks-1</i>	42	40	18	100
	<i>Riks-2</i>	46	39	15	100
2007	Riks-SOM 1 & 2	45	36	19	100
	<i>Riks-1</i>	45	36	19	100
	<i>Riks-2</i>	45	35	20	100
2008	Befolkningen (15–74 år)	48	35	17	100
	Riks-SOM 1 & 2	44	38	18	100
	<i>Riks-1</i>	45	37	18	100
	<i>Riks-2</i>	44	38	18	100

Kommentar: Data om befolkningen 2008 är hämtade från SCB:s Arbetskraftsundersökningar 2008 (2009-03-15; tabell "Anställda 15-74 år (AKU) efter anställningsform, facklig organisation och kön. År 2005-2008"; se www.scb.se/databaser) och avser anställda i åldrarna 15–74 år; SOM-data avser samtliga i undersökningen.

Tabell A5 Fördelning på s.k. Mosaic-områden bland svarande och i urvalen jämfört med svenska befolkningen 2008 (procent)

Befolknings- underlag	Väutbil- dade storstads- bor (A)	Singlar i storstad (B)	Unga singlar i lägenhet (C)	Seniorer i lägenhet (D)	Lägenhet i på mindre ort (E)	Kulturell mångfald (F)	Väl- bestädda villa- ägare V(G)	Småhus i förort (H)	Småhus och pencil (I)	Småhus på mindre ord (J)	Småhus och industri (K)	Glesbygd (L)	Summa	Antal
													procent	personer
Befolkning	4	5	7	11	11	8	8	8	11	9	6	12	100	7 513 674
Riks-SOM 1 & 2	4	5	7	11	12	9	7	7	11	9	7	11	100	5 973
Nettourval	3	5	7	11	12	8	7	8	11	10	7	11	100	5 554
Svarande	3	5	7	10	11	6	8	9	12	10	7	12	100	3 241
Riks-1	4	5	7	10	12	9	7	7	12	9	7	11	100	2 991
Nettourval	4	5	7	10	12	8	7	7	12	10	7	11	100	2 772
Svarande	4	5	7	10	11	6	7	8	13	10	7	12	100	1 591
Riks-2	3	5	7	12	12	9	7	7	11	9	7	11	100	2 982
Nettourval	3	5	7	11	11	8	8	8	11	10	7	11	100	2 782
Svarande	3	5	7	11	10	6	8	9	12	11	7	11	100	1 650

Kommentar: Mosaic Livsstils-data är en segmenteringsmetod framtaget av företaget Experian. Klassificeringen grupperar Sveriges befolkning i totalt 42 livsstilstyper och inom dessa 12 undergrupper, vilka redovisas i tabellen. Grupperingarna har skapats utifrån 400 statistiska variabler, hämtade från SCB, TeleAddress, Bilregistret och SvenskAdressändring, och valda baserade på "tillgänglighet, kvalitet och segmenteringskraft" (www.experian.se/Default.aspx?ID=91). Data är kopplade till personerna i SOM-urvalen via uppgift om fullständig postadress. Data om befolkningen avser personer 16 år och äldre; totalt 7 513 674 personer, motsvarande 99 procent av det antal SCB:s anger för 2008 (7 591 556). För mellan 0,3 och 0,5 procent av personerna i de olika urvalsgrupperna har ingen Mosaic-kod kunnat ges.

Tabell A6 *Andelen 15–29-åringar, LO-medlemmar, regelbundna morgontidningsläsare respektive intresserade av politik: en jämförelse mellan respondentunderlaget erhållet vid tidpunkten då första påminnelsen når ut och undersökningens slutgiltiga respondentunderlag, Riks-SOM 2003–2008 (procent)*

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
15–19 år	16 / 21	14 / 19	15 / 19	13 / 18	12 / 19	13 / 17
LO-medlemmar	43 / 48	45 / 48	46 / 47	44 / 44	41 / 45	42 / 44
Politiskt intresserade	56 / 52	54 / 50	52 / 49	58 / 54	58 / 52	57 / 52
Regelbundna morgontidningsläsare	79 / 73	74 / 72	76 / 72	74 / 70	75 / 70	70 / 66

Andel respondenter som svarat vid tidpunkten för första påminnelsen av det slutgiltiga antalet respondenter i undersökningen	37	39	40	42	42	40

Kommentar: Jämförelsetalen i tabellen redovisas enligt principen P / S, där P motsvarar andelen bland de respondenter som svarat vid tidpunkten då första påminnelsen når ut, och S motsvarar andelen i undersökningens slutgiltiga respondentunderlag. Det första påminnelsekortet når ut cirka en vecka efter första enkätförsändelsen.

FÖRFATTARNA

Mattias Bengtsson, fil dr, lärare och forskare vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om betydelsen av klass för människors arbetsvillkor och attityder samt om fackligt samarbete inom Europa.

Tomas Berglund, universitetslektor vid sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskningsinriktning är arbetsmarknad och arbetsliv.

Annika Bergström, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning fokuserar på nya mediers publik, användarmedverkan inom ramen för Web 2.0-faciliteter samt politisk kommunikation på nätet.

Ulf Bjereld, professor, verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Göran Bolin, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på mediers roll i sociala och kulturella förändringsprocesser framför allt gällande rörliga bildmedier och mobiltelefoni.

Maria Brodin, ek mag, doktorand i företagsekonomi, verksam vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK), Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar om konsumtion och boende med särskilt intresse för genusfrågor och maskulinitet.

Björn Danielsson, fil kand, verksam som biträdande forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Marie Demker, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet samt gästprofessor vid Södertörns Högskola. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt västeuropeisk politik och immigrationspolitik.

Mathias A. Färdigh, fil mag, doktorand vid Institutionen för journalistik och masskommunikation samt verksam vid Quality of Government Institute, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediernas betydelse för politiska institutioners kvalitet.

Marina Gheretti, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad mot journalistik och nyhetsvärdering.

Marcus Gianneschi, ek lic, doktorand i företagsekonomi, verksam vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK), Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Hans forskning handlar om marknadsförings- och konsumtionspraktikers värdeskapande i relation till specifika varumärken inom mode- och sportindustrin.

Marie Grusell, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad på allmänhetens syn på mediernas reklam.

Niklas Harring, pol mag, doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på miljöattityder och komparativ miljöpolitik.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid Svenska valforskningsprogrammet, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på valdeltagande och på opinionsbildningen kring energifrågor.

Ulrika Hedman, fil mag, verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar i huvudsak om journalistik och redaktionell organisering.

Gunnel Hensing, professor vid Enheten för socialmedicin, Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på psykisk hälsa, sjukfrånvaro, alkohol och genus.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, valarbeteende och representativ demokrati.

Ulrika Holmberg, universitetslektor vid Företagsekonomiska institutionen och föreståndare för Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hon ansvarar för CFK:s årliga utgåva av Konsumtionsrapporten och forskar om konsumenters relationer till företag de möter i sin vardag.

Kristina Holmgren, med dr, lärare och forskare vid Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på arbetsrelaterad stress och hälsofrämjande faktorer för arbetsåtergång.

Lars Höglund, professor, verksam vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet och Högskolan i Borås. Hans forskningsområden behandlar informationsbeteende och biblioteks- och informationstjänster i ett organisations- och samhällsperspektiv.

Sverker C. Jagers, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot miljöpolitik, opinion och institutioner.

André Jansson, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Karlstads universitet. Han forskar huvudsakligen om mediernas betydelse för social och kulturell gemenskap.

Larsåke Larsson, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Örebro universitet och tidigare även verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot journalistik, public relations och kriskommunikation.

Johan Martinsson, fil dr, verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende, särskilt ekonomins och arbetsmarknadens påverkan på hur människor röstar, och på människors åsikter i miljöfrågor och vad som påverkar dessa.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, Centrum för forskning om offentlig sektor, Göteborgs universitet. Han forskar kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, verksam vid SOM-institutet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen samt doktorand vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning rör framför allt människors medie- och kulturvanor ur ett generationsperspektiv.

Henrik Oscarsson, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning.

Maria Oskarson, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på sociala och politiska skillnader.

Mikael Persson, fil mag, doktorand verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot utbildning och politiskt deltagande.

Magdalena Petersson McIntyre, forskare vid Centrum för konsumtionsvetenskap vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på konsumtion och genus.

Helena Robdén, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen samt enheten för socialmedicin, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad mot arbetsmarknads- och genusfrågor.

Bo Rothstein, August Röhss-professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han forskar för närvarande om vad som gör samhället möjligt.

Josefine Sternvik, fil dr, verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning med inriktning på dagspress, kring nyhetskonsumtion i olika medieplattformar samt kring dagstidningarnas tabloidisering.

Jan Strid, universitetslektor vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar och radio.

Ingela Wadbring, fil dr, ansvarig för Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning med inriktning på dagspress samt om mediernas kommersialisering.

Eva Wahlström, fil mag, doktorand i litteraturvetenskap och verksam som universitetsadjunkt vid Högskolan i Borås. Hennes forskning är inriktad på barnlitteratur, bibliotek och läsning.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet och prorektor vid universitetet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning.

Oscar Westlund, fil mag, doktorand och verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på organisering och användning av digitala medier, i synnerhet vad gäller mobilen som multimediet.

Lena Wängnerud, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på representativ demokrati ur ett genusperspektiv.

DELTAGANDE PROJEKT I SOM-UNDERSÖKNINGEN 2008

Alkoholopinion

Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Lennart Weibull och Sören Holmberg

Bibliotek i förändring

Högskolan i Borås
Lars Höglund

Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Martin Brothén och Sören Holmberg

Dagspresskollegiet

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Ingela Wadbring

Den ekologiska medborgaren

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sverker C. Jagers

Den nödvändiga feminismen. En jämförande studie av kvinnorepresentation och jämställdhet i Danmark och Sverige

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Lena Wängnerud

Den svenska havsmiljöopinionen

Statsvetenskapliga institutionen och Naturvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet
Sverker C. Jagers och David Turner

Energiopinionen i Sverige

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Per Hedberg

EU-opinionen

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg

Förtroendet för Arbetsförmedlingen

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Johan Martinsson

Förtroendet för Riksbanken

Institutionen för journalistik och masskommunikation och
Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

Förtroendet för Riksdagen

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Martin Brothén och Sören Holmberg

Förtroendet för SÄPO

Institutionen för journalistik och masskommunikation och
Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

Hälsoresursprojektet

Enheten för Socialmedicin, Sahlgrenska akademien
Gunnel Hensing

Konsumtionsrapporten

Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK), Handelshögskolan vid
Göteborgs universitet
Ulrika Holmberg

Kultur och livsstil

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Åsa Nilsson

PR och demokrati

Medie- och kommunikation, Örebro Universitet
Larsåke Larsson

Publik- och utbudsanalys

Sveriges Television
Bengt Nordström

Rural networking

Medie- och kommunikationsvetenskap, Karlstads universitet
André Jansson

Samhällsorganisation och socialt kapital

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Bo Rothstein

Skiftande medielandskap

– **Mediers betydelse för social och kulturell
förändring**

Institutionen för medier, konst & filosofi, Södertörns högskola
Göran Bolin

Svensk scenkonst

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Åsa Nilsson

Svensk utrikespolitisk opinion

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Ulf Bjereld

Valforskningsprogrammet

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg

Vetenskapen i Samhället

Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och
masskommunikation, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

Välfärdsstatens politiska sociologi

Sociologiska institutionen, Umeå universitet och Statsvetenskapliga institutionen,
Göteborgs universitet
Maria Oskarson

Övervakningshistoria. Vetenskapsrådets MUST-program

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Ulf Bjereld och Henrik Oscarsson

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på tfn 031-786 49 76 eller faxas in på nummer 031-786 47 80. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se

Om du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Svensk höst* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Mattias Bengtsson	mattias.bengtsson@sociology.gu.se
Tomas Berglund	tomas.berglund@sociology.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Göran Bolin	goran.bolin@sh.se
Maria Brodin	maria.brodin@handels.gu.se
Björn Danielsson	bjorn.danielsson@jmg.gu.se
Marie Demker	marie.demker@pol.gu.se
Mathias A. Färdigh	mathias.fardigh@jmg.gu.se
Marina Ghersetti	marina.ghersetti@jmg.gu.se
Marcus Gianneschi	marcus.gianneschi@handels.gu.se
Marie Grusell	marie.grusell@jmg.gu.se
Niklas Harring	niklas.harring@pol.gu.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Ulrika Hedman	ulrika.hedman@jmg.gu.se
Gunnel Hensing	gunnel.hensing@socmed.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Ulrika Holmberg	ulrika.holmberg@handels.gu.se
Kristina Holmgren	kristina.holmgren@neuro.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@hb.se
Sverker C. Jagers	sverker.jagers@pol.gu.se
André Jansson	andre.jansson@kau.se
Larsåke Larsson	larsake.larsson@hum.oru.se
Johan Martinsson	johan.martinsson@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@cefos.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se

Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se
Mikael Persson	mikael.persson@pol.gu.se
Magdalena Petersson McIntyre	magdalena.petersson-mcintyre@cfk.gu.se
Helena Rohdén	helena.rohden@pol.gu.se
Bo Rothstein	bo.rothstein@pol.gu.se
Josefine Sternvik	josefine.sternvik@jmg.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@jmg.gu.se
Eva Wahlström	eva.wahlstrom@hb.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se
Oscar Westlund	oscar.westlund@jmg.gu.se
Lena Wängnerud	lena.wangnerud@pol.gu.se

Bilagor

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

2008

**INFORMATION TILL
DIG SOM INGÅR I
UNDERSÖKNINGEN**

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

- Vilket förtroende har vi i Sverige för olika samhällsinstitutioner?
- Vilken roll spelar tidningar, radio, TV och internet i våra liv?
- Vilket samhällsengagemang finns i Sverige?
- Hur påverkar massmedierna oss?
- Vad gör svenskarna på sin fritid?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 2008* försöker att besvara. Undersökningen görs gemensamt av tre forskningsenheter vid Göteborgs universitet.

Vilka gör Samhälle Opinion Massmedia – och varför?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om väljare, massmedier och opinionsbildning. Ett viktigt syfte med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar.

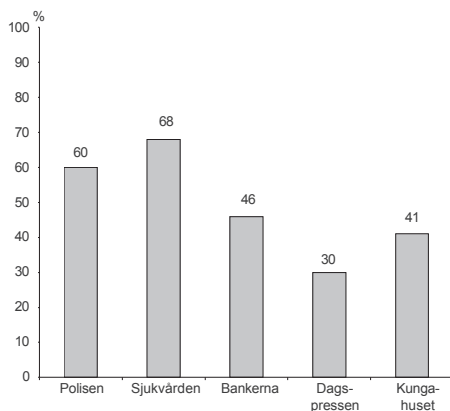
Vid *Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)* bedrivs forskning om demokrati och effektivitet med särskild inriktning på kommuner och landsting/regioner. Forskningen bedrivs i samverkan med forskare i andra länder.

Ett centralt forskningsområde vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)* rör mediernas betydelse för individ och samhälle. Forskningen har i över 25 år följt hur vi i Sverige använder och förhåller oss till våra medier.

Dessa tre forskningsenheter driver tillsammans SOM-institutet vid Göteborgs universitet, som sedan 1986 genomför en årlig nationell frågeundersökning – "Riks-SOM" – riktad till den svenska allmänheten. Riks-SOM-undersökningen ger många möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras över tid. Studien är ett viktigt bidrag till forskningen kring demokrati- och mediefrågor i Sverige.

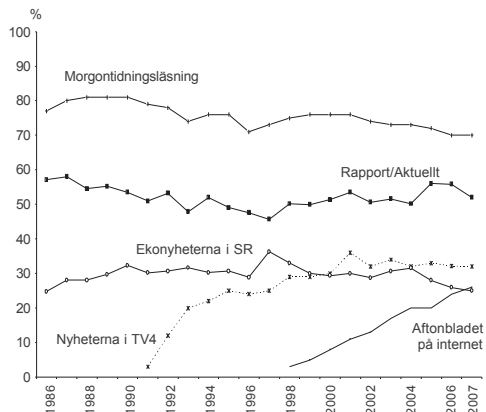
Bland de resultat som under senare år har uppmärksammas märks till exempel mätningarna av medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner och massmedier.

Andel av befolkningen som har stort förtroende för olika samhällsinstitutioner (procent)

Källa: Riks-SOM 2007

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt läsning av Aftonbladet på internet minst 3 dagar per vecka (procent)

Källa: Riks-SOM 1986–2007

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 6 000 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret. Tillsammans ska de utvalda personerna ge en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat i undersökningen är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Vi hoppas därför att du vill medverka, men det är givetvis du själv som avgör om du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen *Sambälle Opinion Massmedia* samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett mycket stort antal områden. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarar framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark Information* som svarar för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år publicerar SOM-institutet minst två böcker. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel är de under 2008 utgivna böckerna *Skilda världar* (red.: Lennart Weibull & Sören Holmberg) och *Regionen och flernivådemokratin* (red.: Lennart Nilsson & Susanne Johansson). Böckerna kan beställas från SOM-institutet (kontaktuppgifter hittar du på nästa sida). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer om vår verksamhet och ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

Några av de forskare som deltar i årets undersökning:

Fil. dr. Annika Bergström: <i>Internet</i>	Ekon. dr. Ulrika Holmberg: <i>Konsumtion</i>	Doktorand Åsa Nilsson: <i>Medieanvändning och generationer</i>
Professor Göran Bolin: <i>Mobiltelefon</i>	Professor Lars Höglund: <i>Bibliotek</i>	Doktorand Helena Rohdén: <i>Hälsa</i>
Fil. dr. Martin Brothén: <i>Riksdagen</i>	Fil. dr. Sverker C. Jagers: <i>Miljö</i>	Professor Bo Rothstein: <i>Civila samhället</i>
Fil. dr. Marina Ghersetti: <i>Filmmanor</i>	Professor André Jansson: <i>Stad och landsbygd</i>	Fil. dr. Ingela Wadbring: <i>Dagspress</i>
Doktorand Per Hedberg: <i>Energi</i>	Professor Larsåke Larsson: <i>Lobbying</i>	Professor Lennart Weibull: <i>Massmedier och kultur</i>
Professor Sören Holmberg: <i>Demokrati</i>	Docent Lennart Nilsson: <i>Kommunal service</i>	Docent Lena Wängnerud: <i>Jämställdhet</i>

De tre institutionerna bakom SOM-institutet:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati. (www.pol.gu.se)

Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom svensk forskning om massmedier, journalistik och opinionsbildning. (www.jmg.gu.se)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) vid Göteborgs universitet är ledande inom mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor. (www.cefos.gu.se)

* * *

Ansvariga för den nationella SOM-undersökningen är professorerna **Sören Holmberg** och **Lennart Weibull**. Sören Holmberg är forskare vid Statsvetenskapliga institutionen med inriktning på politiska val och representativ demokrati. Lennart Weibull är forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG) med inriktning på medieutveckling, särskilt dagstidningar.

Vi svarar gärna på frågor!

Om du har frågor som rör din medverkan i undersökningen, ring gärna till *Kinnmark Information*. Telefonnumret är: 020-28 28 30 (samtalet kostar endast en markering).

Om du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet

Göteborgs universitet

Box 710

405 30 GÖTEBORG

Telefon: Kerstin Gidsäter (kansli och administration) 031-786 12 17

Åsa Nilsson (undersökningsledare) 031-786 12 39

Fax: 031-786 45 54

E-post: info@som.gu.se

Internet: www.som.gu.se

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia
GÖTEBORGS UNIVERSITET

**SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA**

2008

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser du att påståendet 'I dag skiner solen' stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	☒	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1–7	Nyheter och medier
8–26	Politik, samhälle och demokrati
27–31	Radio och tv
32–37	Sveriges förhållande till omvärlden
38–46	Samhälle och service
47–59	Miljö och energi
60–63	Kunskap och samhälle
64–79	Aktiviteter, intressen och värderingar
80–90	Arbetsliv
91–107	Bakgrund

NYHETER OCH MEDIER

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram i radio och TV?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i riksradiön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter på text-tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
(morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
(morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande gratistidningar?

	Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
City	☐	☐	☐	☐	☐
Extra Östergötland	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja Nej

Fråga 6 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
GT eller Kvällsposten					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång Någon gång de senaste 12 mån Någon gång i halvåret Någon gång i månaden Någon gång i veckan Flera gånger i veckan Dagligen

Gå vidare till fråga 8.

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chattat (MSN etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt tjänster hos kommun/ myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på videoklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE OCH DEMOKRATI

Fråga 8 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad

Ganska intresserad

Inte särskilt intresserad

Inte alls intresserad

Fråga 9 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....
.....

Fråga 10 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 Ange också hur stort förtroende du har för följande samhällsinstitutioner eller grupper:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Säkerhetspolisen (SÄPO)	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐
Systembolaget	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Allmänt sett, hur stort förtroende har du för svenska politiker?

Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan vänster–högerskala?

Klart till vänster

Något till vänster

Varken till vänster eller till höger

Något till höger

Klart till höger

Fråga 15 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

Vänsterpartiet

Moderaterna

Annat parti (v.g. ange vilket):

Socialdemokraterna

Kristdemokraterna

Centerpartiet

Miljöpartiet

Folkpartiet

Sverigedemokraterna

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

Ja, mycket övertygad

Ja, något övertygad

Nej

Fråga 16 Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?

Mycket bra

Ganska bra

Varken bra eller dåligt

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Fråga 17 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverigedemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om du skulle använda samma skala också för några partiledare, var skulle du placera:

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Personen är okänd för mig											
Maud Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Ohly	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mona Sahlin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Peter Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maria Wetterstrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Hägglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jimmie Åkesson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 Under de senaste 12 månaderna, har du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?

Ja Nej

Fråga 19 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Höja arbetslöshetsersättningen (a-kassan)	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 Om du ser till läget i dag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Situationen i Ryssland	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Fattigdomen i tredje världen	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Religiösa motsättningar	☐	☐	☐	☐
Försämrad havsmiljö	☐	☐	☐	☐
Stigande matpriser	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 Vilka av följande metoder tycker du bör kunna användas för att motverka hot mot Sveriges nationella säkerhet?

	Bör alltid kunna användas	Bör kunna användas men bara i undantagsfall	Bör aldrig kunna användas	Ingen uppfattning
Kameraövervakning av offentliga platser	☐	☐	☐	☐
Telefonavlyssning	☐	☐	☐	☐
Åsiktsregistrering	☐	☐	☐	☐
Post- och paketkontroll	☐	☐	☐	☐
Censur i press, radio och TV	☐	☐	☐	☐
Förbud mot möten och demonstrationer	☐	☐	☐	☐
Övervakning av all tele- och datatrafik till och från Sverige	☐	☐	☐	☐

Fråga 22	Det kan finnas olika skäl till att förorda en jämn fördelning mellan kvinnor och män i riksdagen. Hur viktiga anser du att följande skäl är?						
	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Ganska oviktigt	Helt oviktigt			
	☐	☐	☐	☐			
	☐	☐	☐	☐			
	☐	☐	☐	☐			
	☐	☐	☐	☐			
Fråga 23	I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvar för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. Anser du att den region/det län där du bor bör vara:						
	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning			
	☐	☐	☐	☐			
Fråga 24	Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?						
	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Fråga 25	Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?						
		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	
		☐	☐	☐	☐	☐	
		☐	☐	☐	☐	☐	
		☐	☐	☐	☐	☐	
		☐	☐	☐	☐	☐	
		☐	☐	☐	☐	☐	
		☐	☐	☐	☐	☐	
Fråga 26	Vilken är din inställning till den s. k. FRA-lagen?						
	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen uppfattning	<i>Känner inte till lagen</i>
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

RADIO OCH TV

Fråga 27 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privat lokalradio (t. ex. Rix FM, Mix Megapol, NRJ)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mp3-spelare	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Ungefär hur många tv-kanaler har du tillgång till i ditt hushåll – och hur många av dessa kanaler brukar du regelbundet titta på?

	Inga	1-5	6-12	13-20	21-30	31-40	Fler än 40	Vet inte
Har tillgång till	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brukar titta regelbundet på	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Har ej tillgång	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1/SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV8	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Hur ofta brukar du titta på tv-program i följande?

	Dagligen	5-6 dgr/ vecka	3-4 dgr/ vecka	1-2 dgr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv på offentlig lokal/plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 32 Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 33 Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken för- bättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den sociala tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdheten mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prisnivån på livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brottsbekämpningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagens villkor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högre utbildning/forskning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrare och flyktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholpolitiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?

Mycket positiv ☐	Ganska positiv ☐	Varken positiv eller negativ ☐	Ganska negativ ☐	Mycket negativ ☐	Ingen uppfattning ☐

Fråga 35 Hur ställer du dig till följande förslag som gäller utrikes- och säkerhetspolitik?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör införa euro som valuta	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör utträda ur EU	☐	☐	☐	☐	☐
Turkiet bör ges medlemskap i EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Och vilken är din åsikt när det gäller följande förslag i den aktuella debatten?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp- fattning
Sverige bör godkänna EU:s nya grundfördrag (Lissabonfördraget)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör arbeta för ökad frihandel i hela världen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Hur troligt är det att du kommer att rösta i valet till Europaparlamentet i juni 2009?

Mycket troligt ☐	Ganska troligt ☐	Inte särskilt troligt ☐	Inte alls troligt ☐	<i>Ej röstberättigad</i> ☐

SAMHÄLLE OCH SERVICE

Fråga 38 Hur tycker du att kommunstyrelsen i den kommun där du bor sköter sin uppgift?

Mycket bra ☐	Ganska bra ☐	Varken bra eller dåligt ☐	Ganska dåligt ☐	Mycket dåligt ☐	Ingen uppfattning ☐

Fråga 39 Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden:

	Mycket nöjd ☐	Ganska nöjd ☐	Varken nöjd eller missnöjd ☐	Ganska missnöjd ☐	Mycket missnöjd ☐	Ingen uppfattning ☐
(1) Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(2) Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(3) Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(4) Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(5) Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(6) Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(7) Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(8) Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(9) Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(10) Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(11) Försäkringskassan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(12) Arbetsförmedlingen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(13) Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(14) Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(15) Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(16) Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(17) Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(18) Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(19) Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(20) Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Om förändringar av servicen ska göras, vilket av ovanstående serviceområden anser du att:

Det är mest angeläget att satsa på? Det är första hand ska minskas på? *V.g. ange en av siffrorna 1–20 i fråga 39 ovan.*

Fråga 41 Hur tycker du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra ☐	Ganska bra ☐	Varken bra eller dåligt ☐	Ganska dåligt ☐	Mycket dåligt ☐	Ingen uppfattning ☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Allmänt sett, vilken är din uppfattning om den svenska sjukvården i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om sjukskrivning och sjukskrivna i Sverige?

	Instämmer helt och hållet ↓			Instämmer inte alls ↓			Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5		
Reglerna för sjukskrivning är för stränga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Många som är sjukskrivna är egentligen inte sjuka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 44 Under 2008 har flera förändringar genomförts i den svenska sjukförsäkringen. Vilken är din åsikt om de nya reglerna?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Efter 3 månaders sjukskrivning ska den som bedöms klara andra arbetsuppgifter omplaceras hos sin arbetsgivare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den som fortfarande är sjukskriven efter 6 månader och bedöms klara annat arbete på arbetsmarknaden måste söka annat arbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Införa dödsstraff för mord	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka djurens rätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge homosexuella rätt att ingå äktenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa rätten till fri abort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Har du under de senaste 12 månaderna tagit del av följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon/några gånger i veckan
Din kommuns hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt landstings/din regions hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Regeringens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Något politiskt partis hemsida	☐	☐	☐	☐	☐

MILJÖ OCH ENERGI

Fråga 47 Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 48 Hur ofta gör du personligen nedanstående saker av miljöskäl?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Har ingen bil
Sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väljer att gå, cykla eller åka kollektivt i stället för att ta bilen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väljer att åka tåg istället för att ta flyget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äter ekologiskt odlade grönsaker/frukt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlar närproducerad mat	☐	☐	☐	☐	☐	<i>Äter aldrig fisk</i> ☐
Avstår från att äta vissa fiskarter	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser du att följande miljöproblem är?

	Mycket litet hot					Mycket stort hot				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oljeutsläpp vid kusterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Användandet av kemikalier i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uttunnningen av ozonskiktet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klimatförändringar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Det har diskuterats hur man kan motverka globala klimatförändringar genom att minska koldioxidutsläppen. Enligt din uppfattning, hur viktigt anser du att det är att begränsa omfattningen av följande utsläppskällor?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Flygtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Lastbilstransporterna	☐	☐	☐	☐	☐
Privatbilismen	☐	☐	☐	☐	☐
Industrins energianvändning	☐	☐	☐	☐	☐
Hushållens energianvändning	☐	☐	☐	☐	☐
Köttproduktionen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Hur allvarliga hot mot havsmiljön i Sverige anser du att följande är?

	Mycket allvarligt hot	Ganska allvarligt hot	Inte särskilt allvarligt hot	Inte alls allvarligt hot	Ingen uppfattning
Övergödning i jordbruk och skogsbruk	☐	☐	☐	☐	☐
Giftiga båtottenfärger	☐	☐	☐	☐	☐
Giftutsläpp från industrin	☐	☐	☐	☐	☐
Utfiskning	☐	☐	☐	☐	☐
Läkemedelsrester i avloppsvattnet	☐	☐	☐	☐	☐
Algblomning	☐	☐	☐	☐	☐
Spridning av främmande växt- och djurarter	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk i havet/havsbandet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften snarast
- Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut
- Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
- Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
- Har ingen bestämd uppfattning i frågan

Fråga 53 Vad anser du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för:

	Mycket liten risk 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Mycket stor risk									
En större olycka med radioaktiv utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 När det gäller svensk energiproduktion, hur bra eller dåliga tycker du att nedanstående energikällor är när det gäller a) samhällets och hushållens ekonomi, b) miljön respektive c) säkerheten för människors liv och hälsa?

	a) Samhällets och hushållens ekonomi:			b) Miljön:			c) Säkerheten för människors liv och hälsa:		
	Bra	Dålig	Ingen uppfattning	Bra	Dålig	Ingen uppfattning	Bra	Dålig	Ingen uppfattning
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 Vilken är din åsikt om hur vi i Sverige ska slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, det vill säga det mest farliga avfallet?

- Vi ska en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden
- Vi ska slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det
- Har ingen bestämd åsikt

Fråga 56 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energikällan	Ingen uppfattning
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐
Vågkraft	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 Hur ställer du dig till en etablering av följande verksamheter i den kommun där du bor?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
Oljeraffinaderi	☐	☐	☐	☐	☐
Anläggning för miljöfarligt avfall	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐
Gasnät för fossil-/naturgas	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Hur stort förtroende har du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter på energiområdet	☐	☐	☐	☐
Elbolagen	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 Och hur stort förtroende har du för följande offentliga myndigheter när det gäller information om energi?

	Känner inte till myndigheten	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Energimyndigheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsinspektionen (SKI)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvårdsverket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Energimarknadsinspektionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KUNSKAP OCH SAMHÄLLE

Fråga 60 Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humaniora	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 61 Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Cancer	☐	☐	☐	☐	☐
Transportteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
Genteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Filosofi	☐	☐	☐	☐	☐
Rymden	☐	☐	☐	☐	☐
Reumatiska sjukdomar	☐	☐	☐	☐	☐
Religiösa seder och bruk	☐	☐	☐	☐	☐
Hållbart fiske	☐	☐	☐	☐	☐
Globalisering	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 Anser du att den vetenskapliga utvecklingen under de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?

Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 Hur kunnigt tror du att svenska folket i allmänhet är inom följande områden?

	Helt okunnigt										Mycket kunnigt	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Hälsa/medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Matematik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
IT/data	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Historia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Rymden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

AKTIVITETER, INTRESSEN OCH VÄRDERINGAR

Fråga 64 Ange nedan vilken/vilka föreningar/organisationer du är medlem i samt hur aktiv du är i dessa.

	Icke medlem	Medlem, men har <u>inte</u> varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (inkl. kvinno-/ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Handikapporganisation	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans, konst etc.)	☐	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐	☐
Nykerhetsorganisation	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Annan förening/organisation	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Tillhör du någon kyrka, annat religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har <u>inte</u> varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka/samfund	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐

Fråga 66 Har du/ditt hushåll:

Fritidshus	Nej ☐	Ja ☐			
Fritidsbåt	☐	☐	→ ☐ Motorbåt	☐ Segelbåt	☐ Roddbåt/eka/kanot
Bil	☐	☐	→ V. g. ange (för den bil du/ditt hushåll använder mest):		

Bilmärke: Årsmodell:

→ Har du/ditt hushåll en s. k. miljöbil?

Ja Nej Vet inte

Har du eget körkort för personbil?

Ja Nej

Fråga 67 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit starksprit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt flyg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt tåg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord/sudoku	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 68 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 69 Finns det någon person – svensk eller utländsk, levande eller död – som du beundrar särskilt?

Ja: (namn) Nej

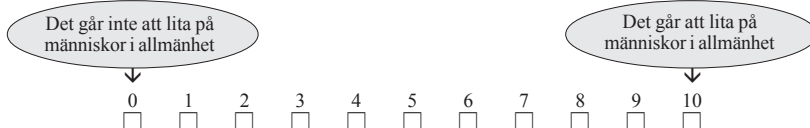
Fråga 70 Har du något favoritlag i fotboll?

Damslag Ja: (lag) Nej
 Herrlag Ja: (lag) Nej

Fråga 71 Vad av följande har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?

	Ja	Nej	Vet inte
Persondator	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐
Bredband	☐	☐	☐

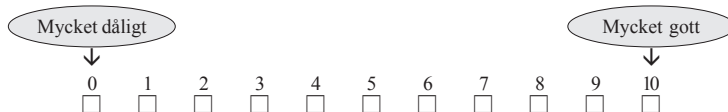
Fråga 72 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Fråga 73 Allmänt sett, hur är ditt självförtroende? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Fråga 74 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala.

Fråga 75 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?

	Aldrig	Någon/några gånger under de senaste 12 mån	Någon/några gånger i månaden	Någon/några gånger i veckan	Dagligen
Huvudvärk eller yrsel	☐	☐	☐	☐	☐
Värk eller smärta i muskler/leder/bindväv	☐	☐	☐	☐	☐
Hjärt-/kärlbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Magbesvär	☐	☐	☐	☐	☐
Sömnsvårigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Oro/nedstämdhet	☐	☐	☐	☐	☐
Nedsatt fysisk rörlighet	☐	☐	☐	☐	☐
Allergiska besvär	☐	☐	☐	☐	☐
Annan typ av hälsobesvär	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 76 Har du under de senaste 12 månaderna använt någon typ av receptbelagt läkemedel?

Nej	Ja, någon/några gånger under de senaste 12 månaderna	Ja, någon/några gånger i månaden	Ja, någon/några gånger i veckan	Ja, dagligen
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 77 Hur lång är du och hur mycket väger du?

Längd (i cm): Vikt (i kg): Vill avstå från att svara

Fråga 78 Har du under de senaste 12 månaderna sökt information på internet om hälsa/sjukvård?

Nej
 Någon gång under året
 Någon gång i halvåret
 Någon gång i kvartalet
 Någon gång i månaden
 Någon gång i veckan
 Flera gånger i veckan

Fråga 79 Hur viktigt tycker du att följande saker är för dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
Makt	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐

ARBETSLIV**Fråga 80 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?**

- Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)
 Ålderspensionär/avtalspensionär
 Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/
genomgår arbetsmarknadsutbildning
 Har sjuk-/aktivitetsersättning
 Arbetslös
 Studerande
 Annat:

Fråga 81 Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

..... (yrke/sysselsättning)

Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 87.

Fråga 82 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 83 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman m. företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 84 Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/regional eller privat tjänst?

Statlig	Kommunal	Landstings/regional	Privat
☐	☐	☐	☐

Fråga 85 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar	20–34 timmar	35–40 timmar	41–50 timmar	51 timmar eller mer
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 86 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja →
a) Hur länge sammantaget?	b) Är du sjukskriven för närvarande?
☐ Upp till en vecka	☐ Nej
☐ Mellan 1 vecka och 1 månad	☐ Ja
☐ 1–3 månader	
☐ 3–12 månader	
☐ Mer än 12 månader	

Fråga 87 a) Är du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

b) Är du medlem i någon arbetsgivarorganisation?

Nej Ja:

Fråga 88 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

- Ja Nej, men har varit medlem tidigare Nej, har aldrig varit medlem Vet inte

Fråga 89 Har du haft kontakt med Arbetsförmedlingen under de senaste 12 månaderna?

- Nej Ja

Fråga 90 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?

- Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande → Gå till fråga 91.
 I huvudsak i den kommun där jag bor
 I huvudsak i annan kommun än där jag bor

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du till arbetet/skolan?

Antal kilometer: Antal minuter:

TILL SIST NÅGRA BAKGRUNDSFRÅGOR

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 91 Är du kvinna eller man?

- Kvinna Man

Fråga 92 Vilket år är du född?

Årtal:

Fråga 93 Är du..:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 94 Vilket är ditt civilstånd?

Ensamstående

Sambo

Gift/partnerskap

Änka/änkling

Fråga 95 Har du egna barn?

- Ja Nej

Fråga 96 Hur ser ditt hushåll ut?

- Jag bor ensam → Gå till fråga 97.
 Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →
En vuxen	☐	Ja	Nej
Flera vuxna	☐		
Ett eller flera barn	☐		

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 97 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

Fråga 98 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 99 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
- Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
- Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 4–10 år
- Inflyttad, har bott här 1–3 år
- Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 100 I vilken typ av område bor du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 101 Hur bor du för närvarande?

I villa/radhus	I lägenhet/flerbostadshus	Annat boende
☐	☐	☐

Fråga 102 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
- Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 - Nej
 - Ja, jag hyr i andra hand

Fråga 103 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från forskarutbildning

Fråga 104 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 105 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 301 000 – 400 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 401 000 – 500 000	☐ 701 000 – 800 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 501 000 – 600 000	☐ Mer än 800 000

Fråga 106 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämrar
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 107 Globaliseringen är en av de stora samhällsförändringarna. Tycker du att globaliseringen i huvudsak är bra eller i huvudsak dålig för:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Världen som helhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SOM-INSTITUTET DRIVS I SAMARBETE MELLAN TRE FORSKNINGSENHETER VID GÖTEBORGS UNIVERSITET:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati.
(www.pol.gu.se)

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom forskning om massmedier, journalistik och opinionsbildning.
(www.jmg.gu.se)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) vid Göteborgs universitet är ledande inom mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor.
(www.cefos.gu.se)

* * *

I den undersökning som du just hjälpt oss att genomföra deltar forskare från dessa tre forskningsenheter men också forskare från andra institutioner och universitet. Bland annat deltar:

Annika Bergström, fil.dr:
Internet

Martin Brothén, fil.dr:
Riksdagen

Per Hedberg, doktorand:
Energi

Sören Holmberg, professor:
Demokrati

Sverker C. Jagers, fil.dr:
Miljö

Larsåke Larsson, professor:
Lobbying

Lennart Nilsson, docent:
Kommunal service

Åsa Nilsson, doktorand:
Medieanvändning

Henrik Oscarsson, docent:
Nationell säkerhet

Helena Rohdén, doktorand:
Hälsa

Bo Rothstein, professor:
Civila samhället

Lennart Weibull, professor:
Massmedier

Ingela Wadbring, fil. dr:
Dagspress

Lena Wängnerud, docent:
Jämställdhet

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida:

www.som.gu.se

Här kan du också enkelt beställa våra böcker
eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det:

...på telefon: 031-786 12 17

...via epost: info@som.gu.se

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutet drivs gemensamt av tre forskningsenheter: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Statsvetenskapliga institutionen samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till universitetets forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Den nationella SOM-undersökningen går ut till totalt 6 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Undersökningsledare är bitr. forskare Åsa Nilsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark Information, telefon: 020-28 28 30
(samtalet kostar endast en markering)

Du kan också ringa eller skicka epost till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-786 12 39, epost: asa.nilsson@som.gu.se
Vill du läsa mer om SOM-institutet finns vi på internetadressen: www.som.gu.se

*Detta nummer är endast till för att
inkomna svar ska kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då
slipper du få påminnelse i onödan.*

**SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA**

2008

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser du att påståendet 'I dag skiner solen' stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	☒	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts.

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1–10	Nyheter och tidningar
11–21	Politik, samhälle och demokrati
22–32	Radio och tv
33–40	Medieteknik, internet och mobiltelefoni
41–48	Kultur, samhälle och medier
49–59	Intressen, aktiviteter och värderingar
60–69	Arbetsliv
70–88	Bakgrund

NYHETER OCH TIDNINGAR

Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram i radio och TV?

	Dagligen	5–6 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i riksradiön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt/Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT:s morgonnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter på text-tv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Frågan gäller inte läsning på internet.

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
(morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på papper

Fråga 3 Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet?

	7 dgr/ vecka	6 dgr/ vecka	5 dgr/ vecka	4 dgr/ vecka	3 dgr/ vecka	2 dgr/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan
(morgontidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon morgontidning på internet

Fråga 4 Brukar du läsa eller titta i följande gratistidningar?

	Minst 5 dagar/ vecka	3–4 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
City	☐	☐	☐	☐	☐
Extra Östergötland	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐
GT eller Kvällsposten					
...på papper	☐	☐	☐	☐	☐
...på internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?

- Ja → *Gå vidare till fråga 7.*
- Nej → *Gå vidare till fråga 8.*

Fråga 7 Har du funderat på att upphöra med den/någon av de morgontidningsprenumerationer du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gångar	Tveksam, vet ej	Prenumererar ej på någon morgontidning
☐	☐	☐	☐	☐

Om JA, av vilken anledning har du funderat på att upphöra med din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

☐ Prenumerationspriset har höjts	☐ Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
☐ Jag får lokal information i radio och TV	☐ Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
☐ Tidningsutdelningen sköts dåligt	☐ Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning
☐ Jag har inte tid att läsa den	☐ Papperstidningen har negativ miljöpåverkan
☐ Jag kan läsa tidningen på internet	☐ Det blir för mycket papper att ta hand om
☐ Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra	☐ Nyheterna i morgontidningen är redan gamla

Fråga 8 Fanns det någon morgontidningsprenumeration i det hem som du växte upp i?

Ja, under hela min uppväxt	Ja, under större delen av min uppväxt	Ja, under kortare period/perioder	Nej	Minns inte
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Ungefär hur lång tid brukar du ägna morgontidningen en genomsnittlig vardag? Frågan gäller inte läsning på internet.

	0 min	5 min	10 min	15 min	20 min	25 min	30 min	35 min	40 min	45 min	50 min	55 min	60 min	Mer än 60 min
Före kl. 08	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 08–12	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 12–17	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Efter kl. 17	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- Jag läser aldrig någon morgontidning på papper*

Fråga 10 Om du tänker på hur mycket du brukar läsa morgontidning på papper respektive på internet, hur ser din morgontidningsläsning ut nu jämfört med för 12 månader sedan?

	Läser mycket mer nu	Läser något mer nu	Läser ungefär lika mycket nu som för ett år sedan	Läser något mindre nu	Läser mycket mindre nu	Brukar inte läsa morgontidning
På papper	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK, SAMHÄLLE OCH DEMOKRATI

Fråga 11 Hur intresserad är du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 13 Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och tv	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Riksbanken	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Ange också hur stort förtroende du har för följande samhällsinstitutioner eller grupper:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Systembolaget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Apoteket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Television (SVT)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Vilket parti tycker du bäst om i dag?

- Vänsterpartiet Moderaterna Annat parti (v.g. ange vilket):
 Socialdemokraterna Kristdemokraterna
 Centerpartiet Miljöpartiet
 Folkpartiet Sverigedemokraterna

Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 18 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik med vald president	☐	☐	☐	☐	☐
Finansiera Sveriges Television via skatten i stället för via nuvarande mottagaravgift	☐	☐	☐	☐	☐
Driva fler folkbibliotek i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 20 Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften snarast
 Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har till de har tjänat ut
 Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
 Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
 Har ingen bestämd uppfattning i frågan

Fråga 21 Allmänt sett, vilken är din uppfattning om den svenska sjukvården i följande avseenden?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisationens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

RADIO OCH TV**Fråga 22 Hur ofta brukar du lyssna på följande radiokanaler?**

	Dagligen	5–6 dgr/vecka	3–4 dgr/vecka	1–2 dgr/vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NRJ (Radio Energy)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lugna favoriter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
The Voice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Hur ofta brukar du lyssna på radioprogram i följande?

	Dagligen	5–6 dgr/vecka	3–4 dgr/vecka	1–2 dgr/vecka	Mer sällan	Aldrig
Radioapparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mp3-spelare	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 Ungefär hur många tv-kanaler har du tillgång till i ditt hushåll – och hur många av dessa kanaler brukar du regelbundet titta på?

	Inga	1–5	6–12	13–20	21–30	31–40	Fler än 40	Vet inte
Har tillgång till	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brukar titta regelbundet på	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 Hur ofta brukar du titta på program i följande tv-kanaler?

	Har ej tillgång	Dagligen	5–6 dgr/vecka	3–4 dgr/vecka	1–2 dgr/vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV8	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT B Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT/UR Kunskapskanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Discovery	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportkanal/-er	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Vilken tv-kanal tycker du har de bästa programmen när det gäller: (Markera endast en kanal per rad.)

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	SVTB Barnkanalen	SVT/UR Kunskapskanalen	Annan kanal	Ingen uppfattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/ -magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska tv-serier/ drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska tv-serier/ drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Vilket är ditt allmänna intryck av de svenska tv-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 Plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 9	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT B Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT/UR Kunskapskanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 Hur ofta brukar du titta på följande typer av tv-program?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Mer sällan	Aldrig
Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
Sportprogram	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐
Drama/serier	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor/reality-tv	☐	☐	☐	☐
Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Hur ofta brukar du titta på tv-program i följande?

	Dagligen	5–6 dgr/vecka	3–4 dgr/vecka	1–2 dgr/vecka	Mer sällan	Aldrig
Tv-apparat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiletelefon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv på offentlig lokal/plats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Är du positivt eller negativt inställd till reklam i tv?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Tycker du att tv-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte speciellt värd priset	Inte alls värd priset
☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Enligt din uppfattning, hur viktigt är det för det svenska samhället att Sveriges Television (SVT) visar följande typer av program?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska tv-serier/drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska tv-serier/drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐

MEDIETEKNIK, INTERNET OCH MOBILTELEFONI

Fråga 33 Vilka typer av medieteknik har du för närvarande tillgång till i ditt hushåll?

	Ja	Nej	Vet inte		Ja	Nej	Vet inte
Telefon (fast anslutning)	☐	☐	☐	GPS	☐	☐	☐
Mobiltelefon	☐	☐	☐	Dvd-spelare	☐	☐	☐
Ip-telefoni	☐	☐	☐	Video	☐	☐	☐
Persondator	☐	☐	☐	Mp3-spelare	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐	Cd-spelare	☐	☐	☐
Bredband	☐	☐	☐	Blu-ray-spelare	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?

Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

➔ *Gå vidare till fråga 38.*

Och hur ofta har du gjort följande på internet?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Skickat/tagit emot e-post	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chattat (MSN etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av nyheter/nyhetstjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sökt information/fakta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit egen blogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/beställt varor eller tjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt/sålt varor via privatannons	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort bankärenden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gjort ärenden hos myndighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat onlinespel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på videoklipp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna laddat ner följande från internet?

Jag har inte laddat ner något från internet de senaste 12 mån → Gå vidare till fråga 36.

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Radioprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tv-program	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Böcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Datorspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 Ungefär hur många gånger under en vanlig vardag brukar du ta del av nyheter på internet ?

Jag tar inte del av nyheter på internet en vanlig vardag → Gå vidare till fråga 37.

	Ingen gång	Någon gång	Cirka 2–5 gånger	Cirka 6–10 gånger	Fler än 10 gånger
Före kl. 08	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 08–12	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 12–17	☐	☐	☐	☐	☐
Efter kl. 17	☐	☐	☐	☐	☐

Och ungefär hur lång tid sammantaget skulle du uppskatta att du ägnar nyheter på internet en vanlig vardag?

Cirka antal minuter:

Fråga 37 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande på någon nyhetssajt på internet?

Jag har inte besökt någon nyhetssajt de senaste 12 mån → Gå vidare till fråga 38.

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Dagligen
Kommenterat nyhetsartikel/ krönika/journalistblogg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst andras kommentarer till artiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skickat in bild/film	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skickat in text	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svarat på någon webbfråga	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i chat på sajten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betygsatt/recenserat nöjen/ arrangemang etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Hur viktigt anser du personligen att det är att en nyhetssajt på internet innehåller bilder, texter och omdömen som läsarna själva har skickat in?

Mycket viktigt

Ganska viktigt

Inte särskilt viktigt

Inte alls viktigt

Ingen uppfattning

Fråga 39 Har du egen mobiltelefon? (Du kan kryssa för flera alternativ.)

- Ja, privat med kontantkort Nej → *Gå vidare till fråga 41.*
 Ja, privat med abonnemang
 Ja, i tjänsten/arbetet

Har du en 3G-mobil?

- Ja Nej Vet inte

Fråga 40 Hur ofta brukar du använda mobiltelefon till följande?

	Aldrig	Högst några ggr/ månad	Någon/ några ggr/ vecka	1-3 ggr/ dag	4-10 ggr/ dag	11-20 ggr/ dag	Mer än 20 ggr/ dag
Ringa/ta emot samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot sms	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot mms/bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka/ta emot epost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chatta via MSN etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använda nyhetstjänster	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

KULTUR, SAMHÄLLE OCH MEDIER**Fråga 41 Hur ofta läser eller tittar du i följande?**

	Flera gångar i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång i kvartalet	Någon gång i halvåret	Någon gång om året	Aldrig
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Special-/facktidsskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig tidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländsk dagstidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skönlitterär bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fackbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Hur intresserad är du av att se teater och annan scenkonst?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Klassisk teater	☐	☐	☐	☐
Modern teater	☐	☐	☐	☐
Samhällsinriktad teater	☐	☐	☐	☐
Komedi	☐	☐	☐	☐
Fars	☐	☐	☐	☐
Musikal	☐	☐	☐	☐
Opera	☐	☐	☐	☐
Klassisk musik	☐	☐	☐	☐
Klassisk balett	☐	☐	☐	☐
Annan dans	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 I vilken utsträckning är följande skäl att besöka biblioteket viktiga för dig?

Jag har inte besökt något bibliotek under de senaste 12 mån → Gå vidare till fråga 44.

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Låna barnböcker	☐	☐	☐	☐
Låna fackböcker	☐	☐	☐	☐
Låna skönlitteratur	☐	☐	☐	☐
Låna ljudböcker (cd/kassett)	☐	☐	☐	☐
Tillgång till internet	☐	☐	☐	☐
Låna musik eller filmer	☐	☐	☐	☐
Läsa tidningar/tidskrifter	☐	☐	☐	☐
Låna/läsa material på annat språk än svenska	☐	☐	☐	☐
Använda arbets-/studieplats	☐	☐	☐	☐
Få sakkunnig hjälp	☐	☐	☐	☐
Miljön och möten med andra människor	☐	☐	☐	☐
Ta del av kulturevenemang	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 Hur viktiga anser du att biblioteken är för att ett modernt samhälle ska fungera?

Helt avgörande	Mycket viktiga	Ganska viktiga	Inte särskilt viktiga	Inte alls viktiga
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 I vilken utsträckning förknippar du följande företeelser med livet på landsbygden respektive med livet i storstäderna i Sverige? Markera ett kryss per rad.

		Förknippar inte alls med...			Förknippar i mycket stor utsträckning med...		Ingen uppfattning
		1	2	3	4	5	
Rikt socialt umgänge	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalt engagemang	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öppenhet för nya idéer	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medmänsklighet	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagaranda	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Globalt engagemang	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsmoral	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hög livskvalitet	Landsbygden:	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Storstäderna:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Allmänt sett, vad anser du om svenska mediers rapportering om följande?

	Rapporteringen är alldeles för <i>negativ</i>					Rapporteringen är alldeles för <i>positiv</i>					Ingen uppfattning	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5	
Svensk landsbygd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska storstäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den ort där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
USA	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kina	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 Vilket förtroende har du för innehållet i följande massmedier?

	Tar aldrig del av mediet	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Sveriges Television	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra privata tv-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios nationella kanaler (P1, P2, P3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios lokala kanaler (P4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgontidningen på din ort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholms morgontidningar (Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagliga gratistidningar (Metro, City)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna (Aftonbladet, Expressen, GT, Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsjänster på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Om du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar du i så fall söka efter dem? Fler än ett alternativ kan anges per rad.

	Dags-tidningar	Andra tidningar/magasin	Direkt-reklam	Internet	Annan plats	Ej intresserad av sådana annonser
Bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bilar, mc, båt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lediga platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöje och evenemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Resor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala affärer/butiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privatannonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

INTRESSEN, AKTIVITETER OCH VÄRDERINGAR

Fråga 49 a) Är du medlem i någon typ av förening/organisation?

	Nej	Ja	...med någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐
Svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐

b) Har du under de senaste 12 månaderna varit engagerad i verksamheten hos någon förening/organisation?

	Deltagit vid träff/möte/ evenemang	Deltagit i webb- forum	Arbetat ideellt	Skänkt pengar	Annat	Nej
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti/förbund	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturförening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal samhällsförening, byalag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan, frikyrka, religiös organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan typ av förening/organisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Hur intresserad är du i allmänhet av:

	Inte alls intresserad 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Mycket intresserad										
Lokalsamhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöje/underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Natur och friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mode/kläder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kroppsvård/utseende	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Heminredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Shopping/gå i affärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Resor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matlagning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (styrketräning, aerobics etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat (joggning, simning, stavgång, skidor etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit ute i naturen/friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på tips/trav/lotteri etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt cigaretter/cigarr/pipa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på musikal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på balett, dansföreställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på klassisk konsert, opera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 53 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna köpt något av följande?

	Ingen gång	Någon gång de senaste 12 mån	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Dvd-/videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musik-cd/musikfil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kläder till dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möbler/inredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hemelektronik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kravmärkt mat/livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

...och när det gäller dina köpvanor i övrigt, hur ofta har du:

Besökt köpcentrum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt mer än jag hade råd med	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat på avbetalning/kredit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt present åt någon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat second hand/begagnat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 Hur värderar du i allmänhet följande i förhållande till vad det kostar?

	Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte speciellt värd priset	Inte alls värd priset	Ingen uppfattning
Pocketbok	☐	☐	☐	☐	☐
Cd-skiva	☐	☐	☐	☐	☐
Biobesök	☐	☐	☐	☐	☐
Teaterföreläsning	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidnings- prenumeration	☐	☐	☐	☐	☐
Bredbandsabonnemang	☐	☐	☐	☐	☐
Betal-tv-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐
Märkeskläder	☐	☐	☐	☐	☐
Kravmärkt mat	☐	☐	☐	☐	☐
Charterresa	☐	☐	☐	☐	☐
Härklipning hos frisör	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 I vilken utsträckning är följande viktigt för ditt personliga välbefinnande?

	Helt avgörande	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
God hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
God privatekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
Goda vänner	☐	☐	☐	☐	☐
Familjen	☐	☐	☐	☐	☐
En rik fritid	☐	☐	☐	☐	☐
Naturupplevelser	☐	☐	☐	☐	☐
Spänning i tillvaron	☐	☐	☐	☐	☐
Ett meningsfullt arbete	☐	☐	☐	☐	☐
Allmänbildning	☐	☐	☐	☐	☐
Politiskt engagemang	☐	☐	☐	☐	☐
Motion/träning	☐	☐	☐	☐	☐
En trygg boendemiljö	☐	☐	☐	☐	☐
Ett kärleksförhållande	☐	☐	☐	☐	☐
Ett bra boende	☐	☐	☐	☐	☐
Att vara snyggt klädd	☐	☐	☐	☐	☐
Att se bra ut	☐	☐	☐	☐	☐
En religiös tro	☐	☐	☐	☐	☐
Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
Att hjälpa andra	☐	☐	☐	☐	☐
Framgång i arbete/studier	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala.

Fråga 57 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt med kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på museum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på konstutställning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord/sudoku	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete/växtodling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat dator-/tv-spel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit i kör	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dansat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit upptagen kvällstid med aktiviteter/ärenden utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit på tjänsteresa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat/målat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrivit dagbok/poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tagit del av direktreklam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fotograferat/filmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat teater, deltagit i lajv etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med handarbete/hantverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i studiecirkel/kursverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bakat/syltat/saftat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrtd dvd/video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lyssnat på ljudbok/talbok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt historisk sevärdhet/byggnad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt fornminne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt naturreservat/nationalpark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Har du/ditt hushåll:

	Nej	Ja
Fritidshus	☐	☐
Fritidsbåt	☐	☐
Bil	☐	☐

➔ Bilmärke: Årsmodell:
(ange för den bil du/ditt hushåll använder mest)

Fråga 59 Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?
Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på
människor i allmänhet

Det går att lita på
människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Om du skulle använda samma skala, i vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i det område där du bor?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ARBETSLIV

Fråga 60 Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/ genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Har sjuk-/aktivitetsersättning
☐ Arbetslös	☐ Studerande
	☐ Annat:

Fråga 61 Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

- (yrke/sysselsättning)
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 67.

Fråga 62 Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

.....

Fråga 63 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman m. företags-/verksamhetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 64 Arbetar/arbetade du i statlig, kommunal, landstings-/regional eller privat tjänst?

Statlig Kommunal Landstings/regional Privat

Fråga 65 Vilken är/var din normala veckoarbetstid?

1–19 timmar 20–34 timmar 35–40 timmar 41–50 timmar 51 timmar eller mer

Fråga 66 Har du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
 Ja → Upp till en vecka
 Mellan 1 vecka och 1 månad
 1–3 månader
 3–12 månader
 Mer än 12 månader

Fråga 67 a) Är du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
 TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
 Saco (Sveriges akademikers centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
 Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
 Nej

b) Är du medlem i någon arbetsgivarorganisation?

- Nej Ja:

Fråga 68 Är du medlem i någon arbetslöshetskassa (a-kassa)?

- Ja Nej, men har varit medlem tidigare Nej, har aldrig varit medlem Vet inte

Fråga 69 Var förvärvsarbetar/studerar du för närvarande?

- Jag förvärvsarbetar/studerar inte för närvarande → Gå till fråga 70.
 I huvudsak i den kommun där jag bor
 I huvudsak i annan kommun än där jag bor

Ungefär hur lång resväg respektive restid har du till arbetet/skolan?

Antal kilometer:

Antal minuter:

TILL SIST NÅGRA BAKGRUNDSFRÅGOR

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. Vi behöver därför dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 70 Är du kvinna eller man?

- Kvinna Man

Fråga 71 Vilket år är du född?

Årtal:

19

Fråga 72 Är du..:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 73 Vilket är ditt civilstånd?Ensamstående
Sambo
Gift/partnerskap
Änka/änkling
Fråga 74 Har du egna barn? Ja Nej**Fråga 75 Hur ser ditt hushåll ut?** Jag bor ensam → *Gå till fråga 76.*

☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med:	→	En vuxen	☐	Ja	☐	Nej
		Flera vuxna	☐		☐	
		Ett eller flera barn	☐		☐	

Om du regelbundet delar ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ____	...i åldrarna:	☐	0–3 år	☐	4–6 år	☐	7–15 år	☐	☐	16 år eller äldre

Fråga 76 Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Fråga 77 Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 78 Hur länge har du bott i den kommun där du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende på annan ort
 Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 79 I vilken typ av område bor du?

- Storstad, centralt
 Storstad, ytterområde/förort
 Stad eller större tätort, centralt
 Stad eller större tätort, ytterområde
 Mindre tätort
 Ren landsbygd

Fråga 80 Hur bor du för närvarande?

- I villa/radhus I lägenhet/flerbostadshus Annat boende

Fråga 81 Hyr eller äger du eller någon i ditt hushåll din nuvarande bostad?

- Äger bostaden (även bostadsrätt)
 Hyr bostaden → **Hyr du i andra hand?**
 Nej Ja, jag hyr i andra hand

Fråga 82 Hur viktigt är följande för ditt val att bo där du bor?

- Jag bor hos mina föräldrar → Gå till fråga 83.

	Helt avgörande	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ej aktuellt
Bra skola, vård och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bra vägar och kommunikationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång/närhet till arbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närhet till släkt och vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rikt kulturutbud	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljön/naturen/landskapet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trygg boendemiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐
God mobiltäckning/bredband	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens skattesats	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att jag är rotad här	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att min partner/sambo bor/bodde här	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att mitt/mina barn bor här	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 83 Skulle du kunna tänka dig att flytta till:

	Ja, absolut	Kanske	Troligtvis inte	Nej, absolut inte	Bor redan här
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholm	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐
Malmö	☐	☐	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 84 Vilken skolutbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från forskarutbildning

Fråga 85 Vilken inriktning har din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 86 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in).

☐ 100000 eller mindre	☐ 301000 – 400000	☐ 601000 – 700000
☐ 101000 – 200000	☐ 401000 – 500000	☐ 701000 – 800000
☐ 201000 – 300000	☐ 501000 – 600000	☐ Mer än 800000

Fråga 87 Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 88 Globaliseringen är en av de stora samhällsförändringarna. Tycker du att globaliseringen i huvudsak är bra eller i huvudsak dålig för:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Världen som helhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dig själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SOM-INSTITUTET DRIVS I SAMARBETE MELLAN TRE FORSKNINGSENHETER VID GÖTEBORGS UNIVERSITET:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati.

(www.pol.gu.se)

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom forskning om massmedier, journalistik och opinionsbildning.

(www.jmg.gu.se)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS)

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) vid Göteborgs universitet är ledande inom mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor.

(www.cefos.gu.se)

* * *

I den undersökning som du just hjälpt oss att genomföra deltar forskare från dessa tre forskningsenheter men också forskare från andra institutioner och universitet. Bland annat deltar:

Annika Bergström, fil.dr:

Internet

Göran Bolin, professor:

Mobiltelefoni

Ulrika Holmberg, ekon. dr:

Konsumtion

Sören Holmberg, professor:

Demokrati

Lars Höglund, professor:

Bibliotek

André Jansson, professor:

Stad och landsbygd

Lennart Nilsson, docent:

Kommunal service

Åsa Nilsson, doktorand:

Medier och kultur

Jonas Ohlsson, doktorand:

Medieanvändning

Bo Rothstein, professor:

Civila samhället

Ingela Wadbring, fil.dr:

Dagspress

Lennart Weibull, professor:

Massmedier

Detta är några av de böcker som SOM-institutet har gett ut baserade på resultaten från de senaste årens SOM-undersökningar:

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida:

www.som.gu.se

Här kan du också enkelt beställa våra böcker
eller läsa enskilda kapitel.

Vill du kontakta oss är du mycket välkommen att göra det:

...på telefon: 031-786 12 17

...via epost: info@som.gu.se

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutet drivs gemensamt av tre forskningsenheter: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Statsvetenskapliga institutionen samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). SOM-institutets undersökningar utgör ett viktigt bidrag till universitetets forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Den nationella SOM-undersökningen går ut till totalt 6 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Sverige och genomförs i samarbete med Kinnmark Information.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Undersökningsledare är bitr. forskare Åsa Nilsson.

Har du frågor som rör din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark Information, telefon: 020-28 28 30
(samtalet kostar endast en markering)

Du kan också ringa eller skicka epost till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-786 12 39, epost: asa.nilsson@som.gu.se
Vill du läsa mer om SOM-institutet finns vi på internetadressen: www.som.gu.se

*Detta nummer är endast till för att
inkomna svar ska kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då
slipper du få påminnelse i onödan.*

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiototal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och
sambälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

12. Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7
15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
ISBN: 91-973670-2-8
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
ISBN: 91-973670-4-4
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
ISBN: 91-973670-6-0
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--27--E
ISBN: 91-973670-7-9
28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE
ISBN: 91-973670-8-7

29. Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):
Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken.*
Trettio två artiklar om politik, medier och samhälle.
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
ISBN: 91-973670-9-5
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
ISBN: 91-89673-01-8
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
ISBN: 91-89673-02-6
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
ISBN: 91-89673-03-4
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
ISBN: 91-89673-04-2
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
ISRN: GU-STJM-SOM--35--SE
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE
ISBN: 91-89673-06-9

37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
ISBN: 91-89673-07-7
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
ISBN: 91-89673-08-5
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
ISBN: 91-89673-09-3
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen – Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE
ISBN: 978-91-89673-10-6
41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
ISBN: 978-91-89673-11-3
42. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
ISBN: 978-91-89673-12-0
43. Nilsson, Lennart och Rudolf Antoni (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
ISBN: 978-91-89673-13-7
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE
ISBN: 978-91-89673-14-4

45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva.
En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
ISBN: 978-91-89673-15-1
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
ISBN: 978-91-89673-16-8

Den finansiella krisen rullade in som en tsunami över Sverige hösten 2008. Den kom utifrån och den kom snabbt. Den tidigare högkonjunkturen sköljdes bort och ersattes av en begynnande ekonomisk nedgång. Det blev mörkare. Det blev *Svensk höst*. Frågan är hur allt detta påverkade svenska folket?

Boken *Svensk höst* ger några av svaren. Till exempel när det gäller förtroendet för ett tjugotal samhällsinstitutioner, graden av oro för olika företeelser, bedömningar av den egna och Sveriges ekonomiska framtid, synen på globaliseringen och användningen av ny medieteknologi.

Men *Svensk höst* handlar inte bara om den ekonomiska krisen. I boken studeras också kärnkraftsopinionen, partiledarnas popularitet, Piratpartiets stöd, synen på dödshjälp, exponering för olika medier, internetanvändning, olika livsstilar, inköpsvanor och mycket, mycket mer.

Boken bygger på resultat från SOM-institutets årliga frågeundersökningar som inleddes redan i mitten av 1980-talet. Tyngdpunkten ligger dock på studier av dagens opinionsläge.

Svensk höst rymmer trettiofyra kapitel skrivna av några av Sveriges ledande opinions- och medieforskare.

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS UNIVERSITET